

ФІНАНСИ ТА ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ

збірник матеріалів

II Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентів і молодих вчених

Тернопіль
2026

УДК 336:657:364(477)(063)
ISBN 978-966-654-828-6

**II Всеукраїнська науково-практична конференція
студентів і молодих вчених**

**«ФІНАНСИ ТА ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА
БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ»**

м. Тернопіль, 6 травня 2026 р.

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Андрій КІЗИМА, декан факультету фінансів та обліку ЗУНУ, к.е.н., доцент

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

*Володимир ГОРИН, заступник голови, д.е.н., проф., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Зоряна ЛОБОДИНА, д.е.н., проф., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Анатолій СИДОРЧУК, д.е.н., проф., професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Наталія ЗАРУДНА, к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування;
Володимир КОСТЕЦЬКИЙ, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансових технологій та банківського
бізнесу;
Галина КУЛИНА, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу;
Ірина ОМЕЦІНСЬКА, к.е.н., доц., доцент кафедри обліку і оподаткування;
Світлана САВЧУК, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;
Ірина ФЕДОРОВИЧ, к.е.н., доц., доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу;
Оксана ЧЕРЕШНЮК, к.е.н., доц., доцент кафедри аудиту;
Марія ШЕСТЕРНЯК, к.е.н., доц., доцент кафедри аудиту.*

*Розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні
Вченої ради факультету фінансів та обліку ЗУНУ
(протокол № 5 від 4 травня 2026 р.).*

Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків: збірн. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. студ. і молод. вчених (м. Тернопіль, 6 трав. 2026 р.). Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2026. 621 с.

Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Фінанси та облік в умовах глобальної невизначеності та безпекових ризиків» об'єднує результати досліджень вітчизняних науковців, здобувачів вищої освіти та практиків, присвячені актуальним проблемам розвитку фінансів та обліку. У виданні розглянуті теоретичні та прикладні аспекти функціонування публічних фінансів, трансформації обліково-аудиторської діяльності, сучасного стану та тенденцій розвитку фондового, банківського і страхового ринків. Особливу увагу приділено питанням соціального забезпечення в умовах соціально-економічної нестабільності. Матеріали збірника можуть бути корисними для науковців, викладачів, студентів економічних спеціальностей, фахівців у сфері фінансів, обліку та публічного управління.

За редакцію, зміст і достовірність даних, а також встановлення фактів плагіату матеріалів, розміщених у збірнику конференції, відповідальність несуть автори.

© ЗУНУ, 2026

ЗМІСТ

Секція 1

ОБЛІК ТА АУДИТ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СУЧАСНІ ПРАКТИКИ, ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

<i>Бандурка Максим</i> УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	16
<i>Bila Yuliya</i> MODERNIZATION OF ACCOUNTING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING INTEGRATED REPORTING.....	19
<i>Білий Андрій</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	22
<i>Блищик Володимир</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТИВНУ ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ.....	24
<i>Боберський Олег</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ КОМПЛАЄНС ПІДПРИЄМСТВ.....	26
<i>Вакуліна Анастасія</i> ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В РОЗРАХУНКАХ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТИТОРАМИ.....	28
<i>Вакун Оксана, Луців Леся</i> ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ АДАПТАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ...	31
<i>Вдовенко Максим</i> РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ...	33
<i>Гаврилюк Ілля</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ.....	36
<i>Галич Олег</i> ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	39
<i>Гановський Дмитро</i> ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: КОНЦЕПЦІЯ ПОБУДОВИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ.....	41
<i>Гетманюк Ірина</i> РОЛЬ ПЕРВИННИХ ДОКУМЕНТІВ У КОНТРОЛІ ЗА РУХОМ ТОВАРІВ.....	43
<i>Головацький Володимир</i> ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ.....	46
<i>Григус Андрій</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИТРАТ ЗА СИСТЕМОЮ «ТАРГЕТ-КОСТИНГ».....	48
<i>Денчук Павло, Смерчинська Софія</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ XBRL.....	50
<i>Дмитрів Віталій, Лялик Андрій</i> РОЗРАХУНКИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ.....	57
<i>Дубно Вікторія</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НАДІЙНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	61
<i>Зарудна Наталія</i> ПРОЦЕДУРА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЧЕРЕЗ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ.....	63

<i>Zarudna Nataliia, Dushnitska Yuliia</i> BLOCKCHAIN AS A TOOL FOR ENHANCING THE TRANSPARENCY OF FINANCIAL REPORTING.....	66
<i>Зоц Максим, Коява Давид</i> МІСЦЕ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	68
<i>Кіндзерський Іван</i> ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ЗБУТ.....	71
<i>Ковальчук Юлія</i> ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ.....	74
<i>Коришкова Рената, Галушка Богдан</i> ПРИЙНЯТТЯ ОПЕРАЦІЙНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ.....	76
<i>Коришкова Рената, Молодід Аліна</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ.....	79
<i>Космина Анастасія</i> ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА АУДИТІ.....	82
<i>Кохан Ірина</i> ОБЛІК ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ.....	85
<i>Крупка Ярослав, Задорожний Сергій</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	88
<i>Крупка Ярослав, Пастернак Ігор, Пастернак Юрій</i> ПРО ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	90
<i>Крупник Богдан</i> ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	92
<i>Ловінська Людмила, Богданова Ольга</i> ПОСИЛЕННЯ НАГЛЯДУ ЗА АУДИТОРСЬКИМИ КОМПАНІЯМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ШОСТОЇ ДИРЕКТИВИ ЄС.....	96
<i>Луцик Тарас</i> ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА.....	100
<i>Люба Андрій</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СЦЕНАРІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТА ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Е-ТТН.....	103
<i>Лялик Андрій</i> РОЗРАХУНКИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ.....	106
<i>Ляхович Галина, Вакун Оксана</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ З ОБЛІКУ Й АУДИТУ.....	108
<i>Мельник Олександр</i> ЛОГІСТИКА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	113
<i>Мельничук Інна, Конюхневич Владислав</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	117
<i>Мельничук Інна, Тиліщак Марія</i> ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	120

Мицко Максим ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОБЛІКУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	124
Мужевич Наталія, Гусак Ігор НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ АМОРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	126
Мужевич Наталія, Смарж Микола НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ.....	131
Мулик Ніна СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ НА БАЗІ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	135
Носатий Денис ОЦІНЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	137
Овчарук Василь СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ВИТРАТ ТА КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА.....	140
Озимок Марія ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	143
Омецінська Ірина, Бекесевич Тарас ПРОБЛЕМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБОРОТНІ АКТИВИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ.....	146
Павлюк Михайло АУДИТ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ.....	149
Панасюк Валентина, Голоюха Галина АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ.....	151
Панасюк Валентина, Дударчук Вікторія ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ.....	153
Панасюк Валентина, Кирдель Ірина ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ У СИСТЕМІ АНАЛІЗУ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	156
Панасюк Валентина, Нитка Ірина АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ.....	159
Панасюк Валентина, Радчук Ігор АУДИТ ЛОГІСТИЧНИХ РИЗИКІВ В ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЯХ ПІДПРИЄМСТВА.....	162
Порплиця Сергій ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА АУДИТУ ЗВІТНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ.....	165
Романів Ростислав ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	168
Романчук Ігор АУДИТ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ.....	171
Руда Юлія ОБҐРУНТУВАННЯ БЕЗПОВОРТНОСТІ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ.....	174
Савчук Марко РОЛЬ АУДИТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	176

<i>Садовська Ірина, Літвінчук Володимир</i> ВПЛИВ НА ДОХІДНУ ЧАСТИНУ БЮДЖЕТУ НОВОЇ СТАВКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ.....	179
<i>Саченко Світлана</i> ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІТ-БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	181
<i>Сидорчук Анатолій, Башняк Вікторія</i> ESG-ЗВІТНІСТЬ ЯК НОВИЙ ВИМІР АУДИТОРСЬКОЇ ПРАКТИКИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ CSRD В УКРАЇНІ.....	184
<i>Сметанюк Андрій</i> ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАН: ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	187
<i>Сухачова Ольга, Суровнєва Ольга</i> АУДИТОРСЬКІ РИЗИКИ ПРИ ПЕРЕВІРЦІ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ.....	189
<i>Трипалюк Андрій</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	192
<i>Трубіцина Оксана</i> ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ФАКТОР ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	195
<i>Фаріон Володимир, Гнатюк Андрій</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ.....	197
<i>Фатенок-Ткачук Алла, Захарчук Ілля</i> ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОБЛІКОВО- АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ.....	199
<i>Федорова Ольга</i> ВЗАЄМОДІЯ ПІДПРИЄМСТВ ВИДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗІ СТЕЙКГОЛДЕРАМИ ЯК ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	202
<i>Ходзицька Валентина</i> ВАРІАТИВНІСТЬ В XBRL-ФОРМАТІ: УНІФІКАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ЗВІТНОСТІ.....	204
<i>Цегельник Ніна</i> ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ.....	206
<i>Черешнюк Оксана, Сердюк Олександра</i> АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ...	211
<i>Чічак Соломія</i> ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ: ВІД АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ДРАЙВЕРА ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ.....	214
<i>Шестерняк Марія, Барвінський Андрій</i> ОБЛІК ТА ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ У СФЕРІ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ.....	216
<i>Шпак Володимир</i> ІНТЕГРАЦІЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	219
<i>Штефуник Станіслав</i> УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗА ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА.....	222
<i>Shchyrba Mykola</i> THE TRANSFORMATION OF ACCOUNTING POLICY IN THE CONTEXT OF NEO- INSTITUTIONALISM.....	225

Юшко Петро

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	227

Яцишин Світлана

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: НОВІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ.....	230

Секція 2

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Антонів Юлія

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У СФЕРІ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	235

Асташкова Каріна

ГЛОБАЛЬНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ТА СВІТОВІ КРИЗИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ.....	237

Бесащук Марія

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ ПЛАТФОРМИ «ДІЯ» НА БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС.....	240

Білак Ігор

СОЦІАЛЬНІ ФІНАНСОВІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	243

Бойко Ольга

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	245

Боратинська Богдана

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	247

Бродюк Софія

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	250

Будьонков Богдан

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ І МЕТОДІВ ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПІДТРИМЦІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	252

Буряк Тетяна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	254

Валігура Володимир, Вайда Юрій

ФІСКАЛЬНА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ.....	259

Верстюк Всеволод

ПЕРСПЕКТИВИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ФІНАНСОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ.....	261

Вигоняйло Сергій, Горбачов Євгеній, Колков Олексій

ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ: МИТНИЙ ВИМІР РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ.....	264

Водарський Назар

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УКРАЇНІ.....	267

Волянчук Олеся

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ.....	269

Герчаківський Святослав, Косс Сергій

РІСАРД ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ПОСИЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ.....	271

<i>Головко Ніна</i>	
УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ.....	274
<i>Горин Володимир, Турчак Олександр</i>	
БОРГОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	276
<i>Гузела Ірина, Ваврик Катерина</i>	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	280
<i>Гузела Ірина, Духіна Елеонора</i>	
МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ.....	282
<i>Дем'янишин Василь</i>	
СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ.....	284
<i>Дем'янишин Василь</i>	
СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ.....	289
<i>Дзядик Олена</i>	
ВПЛИВ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ ТА ЕКОЛОГІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ КРАЇНИ.....	292
<i>Дмитрів Володимир</i>	
ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФІСКАЛЬНУ ПОЛІТИКУ.....	295
<i>Запаранюк Арсеній</i>	
БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ.....	297
<i>Захарчук Оксана</i>	
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	300
<i>Іванова Анна, Титор Володимир, Антонюк Ярослав</i>	
ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС.....	304
<i>Кавецький Володимир</i>	
ДЕРЖАВНИЙ БОРГ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ.....	307
<i>Капаць Єлизавета</i>	
МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	310
<i>Карлін Микола</i>	
РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У ВІДНОВЛЕННІ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.	312
<i>Кийко Володимир</i>	
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ INTERNATIONAL PUBLIC SECTOR ACCOUNTING STANDARDS ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ.....	314
<i>Кізима Тетяна, Гордов Олег, Ляковський Тарас</i>	
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	318
<i>Квасниця Оксана, Корчагін Андрій</i>	
СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	322
<i>Квасниця Оксана, Токарчук Андрій</i>	
ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	324
<i>Климик Олег, Гадомський Павло</i>	
ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО ПРИБУТКУ.....	328
<i>Коваль Світлана, Панько Юрій</i>	
ОСОБЛИВОСТІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ.....	330

<i>Ковальчук Світлана</i>	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ.....	333
<i>Крисовата Мар'яна</i>	
ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	335
<i>Крупа Христина</i>	
ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОСТ-МИТНОГО АУДИТУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ.....	337
<i>Луцик Анатолій</i>	
ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ.....	339
<i>Лушней Тетяна</i>	
ІНСТРУМЕНТИ «ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ» У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД.....	341
<i>Малиняк Богдан, Кулініч Ярослав</i>	
ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ, ЩО БАЗУЮТЬСЯ НА ШТУЧНОМУ ІНТЕЛЕКТІ, У БЮДЖЕТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ.....	344
<i>Мандзин Віталій</i>	
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ.....	347
<i>Мартинюк Ольга</i>	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ.....	352
<i>Міхова Юлія</i>	
ФІСКАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	354
<i>Надеїна Дарія</i>	
ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ...	356
<i>Новіцький Михайло</i>	
ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....	359
<i>Обшарська Вікторія</i>	
ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ.....	361
<i>Петрушка Олена</i>	
ФІНАНСОВІ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРИ ОТРИМАННІ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ.....	364
<i>Поліщук Анна</i>	
ПРОТИДІЯ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	367
<i>Поліщук Катерина</i>	
ВЛАСНІ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ....	370
<i>Русін Віктор</i>	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕДУР ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ ОПЕРАТИВНІСТЮ, ЕФЕКТИВНІСТЮ ТА БЕЗПЕКОВИМИ ВИКЛИКАМИ.....	372
<i>Савчук Світлана, Васенда Микола</i>	
ВЛАСНІ ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	375
<i>Савчук Світлана, Кийко Володимир</i>	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ МАКРОФІНАНСОВОГО РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТУ ДЕРЖАВИ.....	378
<i>Самоліук Інна</i>	
СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	382
<i>Сидорчук Анатолій, Кецько Анастасія</i>	
ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА СТАЛУ ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ.....	385
<i>Сидорчук Анатолій, Мазурок Глона</i>	
ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	388

<i>Сидорчук Анатолій, Романюк Юлія</i> МІСЦЕВІ ФІНАНСИ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	390
<i>Сідляр Вікторія, Врубель Юлія</i> МИТНИЙ КОНТРОЛЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ.....	394
<i>Смолінчук Ганна</i> ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	397
<i>Степанець Марія</i> РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	400
<i>Тимошик Анастасія</i> УЧАСНИЦЬКЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	402
<i>Ткачик Федір, Пирик Ірина, Вороніна Софія</i> ТРАНСАТЛАНТИЧНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РЕКОНФІГУРАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	405
<i>Ткачик Федір, Фізік Аліна</i> ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ДРАЙВЕР ЗЕЛЕНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ.....	409
<i>Ткачук Наталія, Мовчан Владислав</i> РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	412
<i>Угрин Володимир</i> РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ МИТНИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	415
<i>Федак Юрій, Дем'яник Андрій</i> РОЛЬ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	418
<i>Фізік Аліна</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРЕСИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ЗНИЖЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ.....	423
<i>Шевчук Антон</i> ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ: ПРАКТИКА КРАЇН ЄС.....	426
<i>Шулюк Богдана</i> ФІСКАЛЬНА АСИМЕТРІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ.....	429

Секція 3 СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

<i>Барвінська Вікторія</i> СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	433
<i>Беднарський Максим</i> ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ.....	436
<i>Бігус Каріна</i> РОЛЬ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	439
<i>Боднарчук Віолета</i> СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС: АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ.....	442
<i>Бортник Софія</i> ЦИФРОВІЗАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ.....	445

Бруссо Павло ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ.....	448
Грегоращук Андрій СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ESG- ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	452
Квасовський Олександр, Барвінська Вікторія ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ.....	455
Крохмальницький Андрій СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ.....	458
Кубацький Іван МОНІТОРИНГ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	460
Кулина Галина, Лось Софія ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	463
Лиха Ірина МЕХАНІЗМИ АДРЕСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	466
Неменко Данило СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	469
Приймаченко Анастасія ТЕХНОЛОГІЇ КРАУДФАНДИНГУ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИХ ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	471
Родіонова Сніжана СРІБНА ЕКОНОМІКА ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ЗРІЛОГО НАСЕЛЕННЯ.....	474
Сидорчук Анатолій, Шегеда Ірина ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ.....	477
Сидорчук Іван ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	480
Сильвестер Павло ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СТИМУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ.....	483
Сорока Марія, Назарук Тарас ДЕРЖАВНІ ТА НЕДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ.....	488
Сорока Марія, Тарасенко Анна СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ.....	491
Ткачик Федір, Дудар Уляна СУЧАСНІ КОНТУРИ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	494
Шаланкевич Олександра ВИДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА.....	497
Щерба Володимир, Антоненков Євген РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ-ЖЕРТВ КІБЕРБУЛІНГУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	501
Янковий Ігор СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	503

Секція 4

ТРИЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ ЗА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

<i>Барибін Ілля</i> СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ.....	507
<i>Бутов Андрій, Костецький Володимир</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ.....	509
<i>Горошко Мар'яна</i> «ВЕРТОЛІТНІ ГРОШІ» ЯК КОНЦЕПЦІЯ ГРОШОВОЇ ЕМІСІЇ І НАПРЯМ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ.....	513
<i>Грабець Назар</i> УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМПАНІЇ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ В ПЕРІОДИ ВИСОКОЇ ВОЛАТИЛЬНОСТІ.....	516
<i>Грегоращук Ігор</i> МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКІВ ПРИ ПОКРИТТІ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ: АНАЛІЗ РОЛІ ЕКСПОРТНО- КРЕДИТНОГО АГЕНТСТВА.....	518
<i>Гузела Ірина, Громик Аліна</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ РИЗИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ.....	522
<i>Гузела Ірина, Калмикова Вікторія</i> СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	524
<i>Гузела Ірина, Фрицька Валентина</i> РОЛЬ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ.....	526
<i>Злочевська Соломія</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПОЄДНАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ТА ДОБРОВІЛЬНОГО СЕГМЕНТІВ.....	528
<i>Єднак Аліна</i> ТУРИСТИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ТУРИСТІВ.....	531
<i>Кнейслер Ольга, Прокопчук Богдан</i> ПЕРСПЕКТИВИ ПІЛЬГОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	533
<i>Ковадло Юлія, Заборна Роксолана</i> ОБЛІКОВА СТАВКА ТА ІНФЛЯЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ІНСТРУМЕНТИ МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	535
<i>Костецький Володимир, Марценюк Ілля</i> ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ.....	538
<i>Костецький Володимир, Сурма Ярослав</i> СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТРАХОВИКІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	541
<i>Лукияник Денис</i> ЦИФРОВА АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ АВТОСТРАХУВАННЯ ДО ВИКЛИКІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ШЕРИНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	544
<i>Машиаляр Ольга</i> БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ.....	547
<i>Мовчан Владислав</i> ПРОБЛЕМАТИКА ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	549

<i>Оліховська Марта, Чайковський Євген</i>	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ФАКТОР СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ.....	552
<i>Пасовиста Діана</i>	
ІНФЛЯЦІЯ ЯК СИСТЕМНИЙ РИЗИК ДЛЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ.....	555
<i>Пасовиста Юлія</i>	
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ.....	557
<i>Пришляк Ярослав</i>	
ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНТЕХ-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ.....	560
<i>Сидорчук Анатолій, Блошук Софія</i>	
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ, ГЕОПОЛІТИЧНИХ КРИЗ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ.....	563
<i>Слободян Максим</i>	
НЕПРАЦЮЮЧІ КРЕДИТИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ УПРАВЛІННЯ.....	565
<i>Сорока Марія, Боднар Марія</i>	
ЦИФРОВІЗАЦІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	569
<i>Сорока Марія, Гавриш Ія</i>	
СТРАХУВАННЯ ВОЄННИХ РИЗИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ.....	572
<i>Сорока Марія, Дзюбик Вадим</i>	
ВПЛИВ ВОЄННИХ РИЗИКІВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	575
<i>Сорока Марія, Козак Віталіна</i>	
ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	578
<i>Сорока Марія, Мартинюк Ольга</i>	
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	581
<i>Сорока Марія, Шляпська Катерина</i>	
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ.....	583
<i>Теслюк Софія</i>	
ПАЙОВІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ЯК ФОРМА КОЛЕКТИВНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	586
<i>Федорович Ірина, Палямар Сергій</i>	
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПЛОК У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ.....	589
<i>Чайковський Ярослав, Оліховський Володимир</i>	
БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ ЯК ОПОРНИЙ МЕХАНІЗМ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ.....	591

Матеріали круглого столу СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

<i>Горлачук Олексій</i>	
СУЧАСНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ.....	596
<i>Іванечко Юрій</i>	
ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ВИДІЛЕНИХ ПІДПРИЄМСТВАМ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ НА ПІДСТАВІ КОНТРАКТІВ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАМОВЛЕНЬ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ.....	600

<i>Ляховець Володимир</i> ВЗАЄМОДІЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	606
<i>Шашкевич Олександр, Машко Андрій</i> ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ФОКУСІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ФАКУЛЬТЕТУ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ.....	608
<i>Шестерняк Марія</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ, АУДИТУ ТА СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.....	615
<i>Яцишин Світлана</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ.....	618

Секція 1

ОБЛІК ТА АУДИТ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: СУЧАСНІ ПРАКТИКИ, ІННОВАЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Максим Бандурка

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Воєнний стан радикально змінює функціональну природу бізнесу, перетворюючи його із виключно економічного суб'єкта на інституційного носія соціальної стабільності. За таких умов управлінський облік втрачає суто інструментальний характер і набуває статусу ключового механізму відображення та координації соціально значущих процесів. Це узгоджується з положенням про розширення функцій бухгалтерського обліку в напрямі забезпечення потреб сталого розвитку та суспільної відповідальності [1], а також підтверджується сучасними дослідженнями щодо трансформації соціальної відповідальності бізнесу у критичний елемент його стійкості.

Домінуюча парадигма обліку традиційно зосереджена на фінансових результатах діяльності, що обмежує її здатність відображати соціальні та екологічні аспекти функціонування підприємства. Як зазначають М. Пушкар, В. Семанюк і Н. Гудзь, облік має формувати інформацію для управління всіма видами діяльності підприємства, однак на практиці соціальні витрати залишаються недостатньо структурованими [2]. Це особливо критично в умовах війни, коли витрати на безпеку, гуманітарну допомогу та підтримку персоналу стають системоутворюючими.

Водночас відсутність єдиних методичних підходів до обліку витрат на соціальну відповідальність бізнесу формує ситуацію невизначеності. Дослідження доводять, що навіть у сфері природоохоронної діяльності існують значні труднощі з ідентифікацією та оцінкою відповідних витрат [3, 4], що екстраполюється і на ширший спектр соціальних ініціатив. У результаті добровільний характер розкриття інформації не забезпечує її зіставності та достовірності. У контексті розвитку управлінського обліку соціальної відповідальності бізнесу особливого значення набуває управління екологічними ризиками як її невід'ємна складова. Як зазначають В. Семанюк та В. Шпак, у межах концепції сталого розвитку та циркулярної економіки екологічні ризики мають розглядатися як об'єкт системного управління та облікового відображення, що передбачає їх ідентифікацію, оцінку та контроль [5]. Такий підхід безпосередньо корелює з принципами соціальної відповідальності, оскільки вплив підприємства на довкілля є ключовим елементом його взаємодії із суспільством.

В умовах війни екологічна складова соціальної відповідальності бізнесу істотно посилюється через зростання техногенних і природоохоронних загроз, що вимагає від підприємств не лише реагування, а й проактивної позиції щодо мінімізації шкоди. Відтак управлінський облік має забезпечувати відображення витрат на екологічні заходи, попередження ризиків та ліквідацію їх наслідків як складової соціально відповідальної діяльності. Це дозволяє інтегрувати екологічний вимір у загальну систему соціальної відповідальності, формуючи

цілісне уявлення про внесок підприємства у забезпечення сталого розвитку та суспільної безпеки.

Основою вдосконалення управлінського обліку має стати інтеграція соціальної відповідальності у його предметну область, що передбачає розширення об'єктів обліку за рахунок включення витрат на соціальні, екологічні та безпекові заходи. При цьому, важливою є системна ідентифікація та класифікація витрат на соціальну відповідальність у межах управлінського обліку, адже їх належне групування є передумовою ефективного управління.

Для обліку таких витрат потрібне формування центрів відповідальності за соціальні ініціативи, що дозволяє інтегрувати соціальні витрати у внутрішню систему контролю та оцінки ефективності діяльності підприємства. Основним елементом формування системи управління соціальною відповідальністю бізнесу є розробка системи показників, які відображають витрати на безпеку працівників, підтримку громад, екологічні заходи та інші аспекти соціальної відповідальності. Це відповідає сучасним тенденціям розширення облікових індикаторів у напрямі нефінансової звітності.

Відбувається переосмислення ролі податкових платежів як елемента соціальної відповідальності у контексті війни, адже своєчасна сплата податків виступає інструментом підтримки державної фінансової системи. У сучасних умовах податки набувають не лише фіскального, а й виразного соціально-економічного змісту, оскільки забезпечують фінансування оборонних, гуманітарних та відновлювальних потреб держави. Це трансформує податкову дисципліну з формального обов'язку у прояв відповідальної поведінки бізнесу перед суспільством. Підприємства, які стабільно виконують свої податкові зобов'язання, фактично долучаються до забезпечення макрофінансової стабільності та національної безпеки. У цьому контексті управлінський облік має відображати податкові платежі не лише як витрати, а як складову соціального внеску підприємства. Це вимагає перегляду підходів до аналізу податкового навантаження та його інтерпретації у системі внутрішньої звітності. Таким чином, податкова політика підприємства стає важливим індикатором рівня його соціальної відповідальності та інтегрованості у процеси підтримки держави в умовах війни.

В умовах мобілізації, вимушеної міграції та зростаючого психологічного навантаження витрати на підтримку персоналу також набувають стратегічного значення. Йдеться не лише про оплату праці, а й про фінансування заходів безпеки, медичної допомоги, психологічної підтримки та програм адаптації працівників. У цьому контексті управлінський облік має забезпечувати ідентифікацію, накопичення та аналіз таких витрат як інвестицій у стійкість підприємства. Системне відображення цих показників дозволяє оцінити ефективність політики збереження трудового потенціалу та її вплив на безперервність діяльності. Водночас це формує підґрунтя для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації використання людського капіталу в умовах підвищеної невизначеності. Такий підхід узгоджується з принципами соціальної відповідальності бізнесу, де працівник розглядається як центральна цінність організації.

Інтеграція екологічних витрат у систему управлінського обліку є фундаментом для формування прозорої звітності в межах соціальної відповідальності бізнесу (КСВ). Як доведено у дослідженнях В. Папінко, природоохоронні витрати потребують чіткої методики облікового відображення, що є актуальним і для сучасних умов сталого розвитку [3]. Впровадження спеціалізованих рахунків для моніторингу екологічних затрат забезпечує менеджмент релевантною інформацією про вплив виробництва на довкілля. Це, своєю чергою, стає підґрунтям для нефінансової звітності, яка демонструє стейкхолдерам реальний рівень відповідальності компанії перед громадою.

Чітка ідентифікація витрат на сталий розвиток та природоохоронну діяльність допомагає уникнути прихованих екологічних зобов'язань та оптимізувати використання природних ресурсів. В умовах глобальної кліматичної кризи управлінський облік соціальних та екологічних аспектів стає дієвим інструментом мінімізації бізнес-ризиків. Зрештою, методична досконалість обліку екологічних витрат підтверджує готовність вітчизняних підприємств дотримуватися європейських стандартів етичного ведення бізнесу.

Таким чином, трансформація управлінського обліку в умовах війни передбачає його переорієнтацію на відображення не лише економічних, а й соціальних результатів діяльності підприємства. Інтеграція соціальної відповідальності у систему обліку забезпечує підвищення релевантності інформації, зниження інформаційної асиметрії та формування довіри між бізнесом і суспільством.

Список використаних джерел:

1. Мельник Н. Г., Семанюк В. З. Бухгалтерський облік у контексті сталого розвитку та циркулярної економіки. *Бізнес Інформ.* 2021. № 9. С. 183–188. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-9-183-188>
2. Пушкар М. С., Семанюк В. З., Гудзь Н. В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 292 с.
3. Папінко В. З. Облік і аналіз природоохоронної діяльності підприємств хімічної промисловості України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06.04. Тернопіль, 2004. 20 с.
4. Папінко В. З. Природоохоронні витрати в системі бухгалтерського обліку. *Наука і молодь: матеріали міжнар. наук. конф. студентів та молодих учених "Політ-2002"* (м. Київ, 10–11 квіт. 2002 р.). Нац. авіац. ун-т. Київ, 2002. Вип. 5. С. 294–297.
5. Семанюк В. З., Шпак В. Б. Управління екологічними ризиками в системі стратегічного управлінського обліку підприємств у контексті сталого розвитку та циркулярної економіки. *Інноваційна економіка.* 2025. № 2. С. 276–282. URL: <https://doi.org/10.37332/>

Yuliya Bila

D.Sc. (Economics), Associate Professor,
Professor of the Department of Accounting and Taxation,
West Ukrainian National University, Ternopil

MODERNIZATION OF ACCOUNTING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING INTEGRATED REPORTING

Globalization processes have become a prerequisite for the unification of requirements and methodological approaches to accounting at the international level, enabling the analysis and comparison of reporting information, as well as the assessment of a company's investment attractiveness and the competitiveness of its partners. In Ukraine, the process of adapting accounting practices to international standards and EU directives is ongoing. Particular attention is paid to the formation of integrated reporting, which serves as an important source of information for decision-making and as a tool for developing integrated thinking in corporate management.

The evolution of reporting from traditional accounting reports to integrated reporting entails changes not only in the format of reports but also in the set of methods for data collection and processing, which constitute the essence of accounting. This indicates a shift in the accounting framework in the context of reflecting information across economic, environmental, social, and other dimensions. The active influence of global factors on modern business practices necessitates the identification of optimal methods for generating data that will serve as a basis for both financial and non-financial information in integrated reporting.

The need for changes in the existing accounting framework in connection with the implementation of integrated reporting is confirmed by the works of both domestic and foreign scholars. In particular, Ya. Krupka argues that, for the preparation of integrated reports, including the Management Report, it is necessary to transform the accounting system in terms of incorporating non-financial information [1]. The author proposes to distinguish a separate type of accounting – integrated accounting – which should combine various information systems to produce integrated reporting. For this purpose, a foundational basis for integration is suggested (financial and management accounting; tax and other calculations; non-financial and other non-systematized information), along with the characteristics of integrated accounting. A similar position is held by P. Kutsyk, who proposes building a unified system of integrated accounting based on the combination of financial, management, and tax accounting, as well as accounting in accordance with IFRS [2, p. 78]. Taking into account the experience of enterprises in the United Kingdom, the United States, Canada, and other Anglo-Saxon countries, I. Sadovska emphasizes the need to integrate financial and management accounting into a single system. In practice, this is implemented by incorporating cost accounting accounts into the general chart of accounts of the enterprise, enabling their correspondence [3].

Some scholars consider integrated reporting as a new stage in the development of accounting. In particular, M. Koryagin and P. Kutsyk view integrated reporting as a new paradigm in the evolution of reporting and a natural phenomenon in the development of accounting. The authors identify a paradigmatic genesis consisting of five successive

stages: 1) accounting reports; 2) financial reporting; 3) financial and management reporting; 4) financial, non-financial, and management reporting; 5) integrated and management reporting [4]. V. Tomchuk also supports the view that integrated reporting is a consequence of the evolution of accounting. The author emphasizes the possibility of taking into account the individual characteristics of an enterprise, disclosing all types of capital, and focusing on the future with regard to strategic objectives when preparing integrated reporting [5].

An important role in the development of integrated reporting is played by the application of International Financial Reporting Standards (IFRS), which provide a conceptual foundation for ensuring transparency, comparability, and reliability of financial information. At the same time, despite a high level of standardization of financial data, IFRS only partially cover aspects of non-financial disclosure, which necessitates their supplementation with integrated reporting tools. In this context, IFRS can be considered as the basis for forming the financial component of integrated reporting, while non-financial indicators require the development of specific methodological approaches to their measurement, recognition, and presentation. This highlights the importance of harmonizing international standards with modern requirements for sustainability-related disclosures.

In our view, in the context of implementing integrated reporting, it is necessary not merely to mechanically combine different types of accounting, but to ensure a comprehensive transformation of accounting as an integral information system. Such transformation involves rethinking its role – from a tool for recording business transactions to a key element in generating strategically oriented information about enterprise performance. An important aspect is the expansion of accounting objects through the inclusion of non-financial indicators, particularly environmental, social, and governance (ESG) characteristics of business activities.

Furthermore, the integration of financial and non-financial information requires the improvement of accounting methodologies, including the development of new approaches to the recognition, measurement, and systematization of data that were previously not subject to formal accounting procedures. This also implies the need to harmonize financial, management, and other types of accounting within a unified information space of the enterprise, ensuring consistency of indicators and enhancing the analytical value of reporting.

Such an approach will enable the development of fundamentally new methods for collecting, processing, and summarizing information, oriented toward the needs of a wide range of users, including investors, management, public authorities, and society as a whole. As a result, integrated reporting will function not only as a means of information disclosure but also as a tool of strategic management, reflecting the enterprise's ability to create value in the short, medium, and long term.

In conclusion, the transformation of accounting in the context of integrated reporting will contribute to increasing the transparency of business processes, strengthening stakeholder trust, enhancing the investment attractiveness of enterprises, and ensuring their effective adaptation to the challenges of the global economic environment.

References:

1. Krupka Ya. Integrated Reporting and Its Accounting and Information Support. *Visnyk Ekonomiky*. 2023. Issue 4. P. 67–81. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.04.067>
2. Kutsyk P. O. Concept of a Unified Accounting and Reporting System in Corporate Governance: monograph. Lviv: Publishing House of Lviv University of Trade and Economics, 2017. 408 p.
3. Sadovska I. B. Integrated Accounting System. URL: <https://ukrtextbook.com/buxgalterskij-oblik-sadovska-i-b/buxgalterskij-oblik-sadovska-i-b-inte>
4. Kutsyk P., Koryagin M. Integrated Reporting as a New Paradigm in the Development of Accounting Reporting. *Accounting and Auditing*, 2015, No. 5, pp. 11–18.
5. Tomchuk V. V. Integrated Reporting: A New Stage in the Evolution of Accounting. *Finance, Accounting, Banks*. 2017. No. 1 (22). P. 170–179.

Андрій Білий

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Василь Дерій

ЦИФРОВІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Цифровізація управлінського обліку в аграрних підприємствах виступає важливим чинником підвищення ефективності управління в умовах трансформації економіки та посилення конкуренції. Сучасні виклики, пов'язані з нестабільністю зовнішнього середовища, необхідністю раціонального використання ресурсів та забезпеченням сталого розвитку, зумовлюють потребу у впровадженні нових підходів до формування обліково-аналітичної інформації. У цьому контексті управлінський облік набуває нових характеристик, орієнтованих на інтеграцію цифрових технологій та підвищення якості інформаційного забезпечення управлінських рішень.

Аграрні підприємства функціонують у специфічних умовах, що визначаються сезонністю виробництва, залежністю від природно-кліматичних факторів та високим рівнем ризику. Це зумовлює необхідність оперативного отримання достовірної інформації для прийняття управлінських рішень. Традиційні підходи до ведення обліку часто не забезпечують належного рівня аналітичності та швидкості обробки даних, що обмежує можливості ефективного управління. Саме тому цифровізація виступає як інструмент удосконалення управлінського обліку та підвищення його функціональної ролі.

Застосування цифрових технологій, зокрема автоматизованих облікових систем, хмарних сервісів, технологій обробки великих масивів даних та інструментів аналітики, сприяє формуванню єдиного інформаційного середовища підприємства. Це дозволяє інтегрувати дані з різних підрозділів, забезпечувати їх оперативну обробку та використовувати для стратегічного і тактичного управління. Цифровізація облікових процесів забезпечує підвищення точності, своєчасності та релевантності інформації, що використовується менеджментом [1].

Важливим напрямом розвитку управлінського обліку в умовах цифровізації є розширення аналітичних можливостей. Використання сучасних цифрових інструментів дозволяє не лише фіксувати господарські операції, але й здійснювати прогнозування результатів діяльності, моделювання різних управлінських сценаріїв та оцінку ефективності використання ресурсів. У цьому аспекті, як підкреслює окремі автори, цифрові технології сприяють формуванню нової моделі управління підприємством, заснованої на даних та аналітиці [2, 3].

Не менш важливим є впровадження цифрових рішень у процеси контролю та планування. Автоматизовані системи управлінського обліку забезпечують постійний моніторинг витрат, доходів і результатів діяльності, що дозволяє своєчасно виявляти відхилення та приймати коригувальні рішення. Це особливо актуально для аграрного сектору, де ефективне управління витратами є одним із

ключових факторів конкурентоспроможності. Водночас Кальсіна С. Л. наголошує, що цифровізація сприяє підвищенню прозорості облікових процесів і посиленню контролю за використанням ресурсів [4].

Разом із тим, процес цифровізації управлінського обліку супроводжується низкою проблем, серед яких недостатній рівень технічного забезпечення підприємств, обмеженість фінансових ресурсів для впровадження інновацій, а також потреба у підвищенні кваліфікації персоналу. Крім того, важливого значення набувають питання захисту інформації та кібербезпеки. Враховуючи це, впровадження цифрових технологій повинно здійснюватися комплексно, з урахуванням організаційних, технічних та кадрових аспектів.

Нормативне регулювання цифровізації облікових процесів в Україні перебуває на стадії розвитку та адаптації до сучасних вимог. Зокрема, окремі аспекти ведення обліку та використання інформаційних систем регламентуються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5], який визначає загальні принципи організації обліку та формування звітності.

Отже, цифровізація управлінського обліку в аграрних підприємствах є необхідною умовою підвищення ефективності їх діяльності в сучасних умовах. Вона забезпечує розширення аналітичних можливостей, підвищення якості інформаційного забезпечення управління та сприяє формуванню нових підходів до прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Задорожний З.-М. В., Крупка Я. Д., Омецінська І. Я. Концепція розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в Україні: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 320 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/5793/1/Kontseptsia_rorvytku_buhgalterskogo_obliku-2015.pdf
2. Задорожний З.-М. В., Крупка Я. Д., Омецінська І. Я. Стан і перспективи розвитку вітчизняної системи обліку. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 294 с. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/5794/1/Stan_i_perspektyvy_rozvytku_vitchyznkjanoji_ekonomiky-2013.pdf
3. Біла Ю. А. Науково-методологічні аспекти формування новітньої парадигми обліку у контексті впровадження інтегрованої звітності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Економіка». 2024. № 1 (63). С. 252-258. DOI: [https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1\(63\).252-258](https://doi.org/10.24144/2409-6857.2024.1(63).252-258).
4. Кальсіна С. Л. Інноваційні підходи до управління обліком і витратами аграрних підприємств. *Таврійський науковий вісник*. 2025. № 1. С. 112–118.
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 40. Ст. 365.

Володимир Бличик

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня,
Національний університет водного господарства
та природокористування, м. Рівне
Науковий керівник: д.е.н., професор Ольга Павелко

РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТИВНУ ОБЛІКОВУ ПОЛІТИКУ

Ефективність управління господарською діяльністю будівельних підприємств значною мірою залежить від якості формування облікової політики як ключового елемента обліково-аналітичного забезпечення. Саме облікова політика визначає методичну основу формування інформації, яка використовується для прийняття якісних управлінських рішень і, відповідно, впливає на розвиток потенціалу конкурентоспроможності підприємств, зокрема будівельних. Раціонально сформована облікова політика сприяє підвищенню адаптивності підприємства до змін зовнішнього середовища і створює передумови для ефективного функціонування у конкурентному середовищі. У цьому контексті вона виступає не лише інструментом обліку, а й важливим чинником управління ресурсами та фінансовими результатами.

Формування потенціалу конкурентоспроможності будівельних підприємств передбачає орієнтацію облікової політики на забезпечення прозорості, достовірності та релевантності фінансової інформації, що підвищує інвестиційну привабливість та довіру з боку зацікавлених сторін. Водночас врахування галузевої специфіки будівництва дозволяє оптимізувати облікові процеси та підвищити ефективність використання ресурсів. Важливою умовою розвитку потенціалу конкурентоспроможності є узгодження облікової політики із стратегічними цілями підприємства. Це забезпечує єдність інформаційного простору управління та сприяє підвищенню якості планування, контролю та аналізу діяльності. З огляду на інтеграцію у міжнародний економічний простір, вагомим значення набуває гармонізація облікової політики з МСФЗ. Це сприяє зміцненню конкурентних позицій будівельних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Крім того, ефективна облікова політика дозволяє формувати інформаційну базу для оцінювання конкурентних переваг підприємства, аналізу його фінансової стійкості та визначення напрямів подальшого розвитку.

Облікова політика формується на основі низки принципів, серед яких П. Житний виокремлює системність, комплексність, наукову обґрунтованість, ефективність, плановірність і динамізм, превентивність, безперервність, селективність, узгодженість особистих, регіональних і державних інтересів [1, с. 26-27]. Л. Кіндрацька наголошує на дотриманні принципів ефективності, законності, достовірності, раціональності, відносної незмінюваності [2, с. 9]. М. Щирба констатує в даному аспекті принципи законності, достовірності, раціональності, суттєвості та професійного судження [619, с. 166-167]).

При формуванні облікової політики будівельне підприємство має визначити методи обліку доходів і витрат, передбачені положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, оскільки їх вибір безпосередньо впливає на фінансові результати діяльності. Зокрема, застосування одного з методів нарахування амортизації основних засобів визначає обсяг витрат звітного періоду через собівартість виконаних будівельних робіт. Важливим також є встановлення вартісних меж віднесення активів до основних засобів і малоцінних необоротних матеріальних активів, що, як правило, узгоджується з вимогами Податкового кодексу України. Методика нарахування амортизації малоцінних необоротних матеріальних активів також впливає на формування витрат підприємства. У сучасній практиці будівельні підприємства переважно застосовують прямолінійний метод амортизації основних засобів та списують 100% вартості інших необоротних матеріальних активів у місяці введення в експлуатацію. Водночас облікова політика щодо нематеріальних активів зазвичай має незначний вплив на фінансовий результат через їх невисоку питому вагу в структурі активів. Більш відчутний вплив на фінансові результати має вибір методу оцінки запасів при їх вибутті та способу визначення резерву сумнівних боргів. На практиці будівельні підприємства найчастіше використовують метод абсолютної суми сумнівної заборгованості, що дає змогу оцінювати платоспроможність окремих дебіторів без складних додаткових розрахунків. Важливе значення має також вибір методу визначення ступеня завершеності будівельних робіт, оскільки саме він впливає на порядок визнання доходів і витрат. Сучасні будівельні підприємства дедалі активніше використовують спеціалізовані програмні продукти для автоматизації бухгалтерського обліку, що своєю чергою підвищує ефективність управління діяльністю та забезпечує дотримання законодавчих вимог щодо подання електронної звітності.

Таким чином, облікова політика виступає важливим інструментом управління, який безпосередньо впливає на формування фінансових результатів і забезпечує ефективність діяльності будівельних підприємств. Її раціональне формування сприяє реалізації потенціалу конкурентоспроможності та підвищенню адаптивності підприємства у конкурентному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Житний П. Принципи формування облікової політики. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2005. № 4. С. 25-28.
2. Кіндрацька Л. М. Система бухгалтерського обліку в комерційних банках: методологія та практика: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.06.04. КНЕУ, 2002. 32 с.
3. Щирба М. Т. Облікова політика в системі управлінського обліку: монографія. Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2011. 340 с.

Олег Боберський

аспірант кафедри аудиту,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: д.е.н., професор Михайло Лучко

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ КОМПЛАЄНС ПІДПРИЄМСТВ

У сучасних умовах господарювання аудит системи комплаєнс спрямований на комплексне оцінювання дотримання підприємством законодавчих вимог, внутрішніх стандартів, етичних норм і корпоративних процедур, а також на виявлення, аналіз і мінімізацію комплаєнс-ризиків, що можуть впливати на фінансову стабільність, ділову репутацію та ефективність управління підприємством. Міжнародна практика проведення аудиту зміщує акцент на те, щоб комплаєнс-система була інтегрована у бізнес-процеси, відповідала стратегії організації, враховувала внутрішні й зовнішні ризики, а також систематично переглядалася з урахуванням змін середовища. Зокрема, стандарт ISO 37301 передбачає, що система комплаєнс-менеджменту має відображати цінності, цілі, стратегію та комплаєнс-ризики організації, а також передбачати ідентифікацію, аналіз і оцінювання комплаєнс-ризиків, включаючи ризики, пов'язані з аутсорсингом і третіми сторонами [6].

Глобальні стандарти внутрішнього аудиту ІА 2024 року розглядають внутрішній аудит як функцію, що має забезпечувати якість управління, незалежність, стратегічне планування, ефективне виконання аудиторських завдань і моніторинг результатів [2]. Це підтверджує, що аудит дедалі більше переходить від контрольної функції до ролі інструменту корпоративного управління, управління ризиками та підвищення довіри до діяльності організації.

Для України такий напрям є особливо актуальним через поєднання кількох чинників, а саме воєнних ризиків, економічної нестабільності, потреби у прозорому використанні ресурсів, посилення антикорупційних вимог, цифровізації державного й корпоративного секторів, а також адаптації українських практик до міжнародних стандартів. У державному секторі України вже закріплюється логіка ризик-орієнтованого планування внутрішнього аудиту, де спершу ідентифікуються та оцінюються ризики, визначаються пріоритетні об'єкти аудиту, а ресурси спрямовуються на найбільш ризикові сфери діяльності.

Окремо актуальність посилюється антикорупційним напрямом. НАЗК у 2025 році зазначало перехід до сферного підходу в антикорупційній політиці, тобто до комплексного аналізу окремих сфер державної політики з урахуванням взаємозв'язків між нормативним регулюванням, управлінськими рішеннями та практиками їх застосування [4]. Це безпосередньо пов'язано з комплаєнс-аудитом, оскільки підприємства та установи мають не лише мати формальні політики доброчесності, а й оцінювати реальні ризики їх невиконання.

Організація аудиту передбачає визначення мети, завдань, об'єктів і предмета аудиторської перевірки, формування аудиторської групи, розподіл функціональних обов'язків між виконавцями, вибір методів і процедур аудиту,

розроблення програми перевірки, збір та аналіз аудиторських доказів, оцінювання ризиків, документування результатів і підготовку аудиторського висновку або звіту. У системі комплаєнс організація аудиту передбачає виявлення основних комплаєнс-ризиків, пов'язаних із можливим порушенням норм законодавства, внутрішніх політик, етичних норм, антикорупційних правил, санкційних обмежень або договірних зобов'язань [1].

Важливим етапом є оцінювання системи внутрішнього контролю, зокрема наявності дієвих контрольних процедур, відповідальних осіб, механізмів фіксації порушень і вжиття коригувальних заходів. На цій основі формується ризик-орієнтований план аудиту, у межах якого першочергова увага приділяється найбільш уразливим ділянкам діяльності підприємства [5]. Об'єктами дослідження стають фінансові операції, процедури закупівлі, оформлення документів стосовно договорів, сплати податків, робота з контрагентами, кадровими процесами, захисту даних та антикорупційними процедурами. Проведення аудиту охоплює вибір відповідних аудиторських процедур, зокрема аналіз документів, тестування, опитування працівників, перевірку договорів і операцій з контрагентами [3].

Усі виявлені ризики, недоліки та порушення мають бути підтверджені аудиторськими доказами, а завершальним етапом є підготовка рекомендацій щодо вдосконалення системи комплаєнс, зниження ризиків і підвищення ефективності управління підприємством. Міжнародний досвід підтверджує, що аудит системи комплаєнс стає важливим інструментом забезпечення прозорості бізнес-процесів підприємства у глобальне регуляторне середовище, ефективного управління ризиками та підвищення довіри з боку інвесторів, партнерів і суспільства.

Список використаних джерел:

1. Акименко Н. В., Майданюк С. І. Аудиторська перевірка бюджетних установ на базі комплаєнс-ризиків. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. 2020. Т. 31 (70), № 3 (2). С. 123-127.
2. Глобальні стандарти внутрішнього аудиту. URL: <https://theiia.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/global-internal-audit-standards-ukrainian.pdf>
3. Лега О. В., Сіренко І. О. Аудит договірної політики підприємства: інструмент управління ризиками та забезпечення комплаєнсу. *Економічний простір*. 2025. № 201. С. 343-349
4. НАЗК підбило підсумки 2025 року. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-pidbylo-pidsumky-2025-roku/>
5. Шалімова Н. С., Козаченко Я. В. Трансформація підходів до впровадження внутрішнього аудиту в сучасних бізнес-структурах: надання впевненості, комплаєнс, форенсік. *Центральноукраїнський науковий вісник*. Економічні науки. 2024. Вип. 12. С. 307-318.
6. ISO 37301. Compliance management systems – Requirements with guidance for use. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/75080.html>

Анастасія Вакуліна
студентка гр. ОО-51М,
Волинський національний університет ім. Лесі Українки, м. Луцьк
Науковий керівник: к.е.н, доцент Алла Фатенок-Ткачук

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В РОЗРАХУНКАХ З ІНОЗЕМНИМИ ІНВЕСТОРАМИ

Прямі іноземні інвестиції є ключовим драйвером економічного зростання для країн, які розвиваються, особливо для України, забезпечуючи доступ до капіталу, технологій та ринків. Міжнародний інвестиційний клімат постійно змінюється і вимагає від країн та підприємств дотримання специфічних норм та процедур для залучення і управління іноземними інвестиціями. Для привернення цих інвестицій країни повинні мати відповідні облікові процедури, які гарантують захист інвесторів, забезпечують прозорість та ефективність діяльності. Під час залучення іноземного фінансування варто звернути увагу на те, що уряди країн часто вносять зміни в законодавство щодо іноземних інвестицій, що може включати в себе податкові пільги, правила контролю над інвестиціями, умови виходу та регулювання валютних операцій. Так як інвестиції завжди пов'язані з певними ризиками, такими як політична нестабільність, зміни в ринкових умовах, війна і т.д., то облікові процедури допомагають зменшити ці ризики та забезпечити гнучке управління інвестиціями. Також, варто зазначити, що все ширше використовуються міжнародні стандарти обліку та звітності перед іноземними інвесторами, які сприяють гармонізації обліку та полегшують порівняння фінансової інформації. В умовах війни інвестування зовнішніми інвесторами підпадає під значні ризики, логічність методики обліку іноземних вкладень та забезпеченість цього процесу нормативними актами має неабияке значення [6].

Зрозуміло, що основою для обліку та джерелом дотримання рекомендацій є нормативно-правова база, яка має бути узгоджена з міжнародними стандартами, проте тематика даного дослідження є актуальною і в науковому світі. Про це свідчить чимала кількість напрацювань з питань організації та обліково-аналітичного забезпечення в розрахунках з іноземними інвесторами українських науковців, включаючи Є. Остропольську [4], І. Демішева [1], Ю. Полякову [5] та багато інших. Незважаючи на неабиякі досягнення українських науковців, залишаються недосліджені аспекти обліку, що потребують додаткового наукового обґрунтування.

Згідно із Закон України «Про режим іноземного інвестування», іноземні інвестиції – це цінності, що вкладаються іноземними суб'єктами в об'єкти інвестиційної діяльності для отримання прибутку або соціального ефекту [2].

Обліково-аналітичне забезпечення в розрахунках з іноземними інвесторами являє собою комплекс методів, процедур та інструментів для реєстрації, контролю та аналізу операцій з іноземними інвестиціями. Саме ця система гарантує прозорість, відповідність до міжнародних стандартів та національних стандартів бухгалтерського обліку. Завдяки вдалому застосуванню цієї інтегрованої системи

обліку можна легко оцінити рентабельність та ефективність інвестицій, мінімізуючи помилки і можливі ризики, підвищити інвестиційну привабливість [3].

Оскільки обліково-аналітичне забезпечення іноземних інвестицій має складнощі через наявність валютних операцій та жорстким наглядом за цими операціями, а також особливості у зв'язку з дотриманням міжнародних стандартів та формування звітності, зрозумілої іноземним партнерам, класифікація є дещо специфічна. Саме тому нами було проаналізовано та виокремлено основні підходи до класифікації обліково-аналітичного забезпечення в розрахунках з іноземними інвесторами:

Рис. 1. Класифікація обліково-аналітичного забезпечення в розрахунках з іноземними інвесторами

Джерело: сформовано авторами у результаті аналізу джерела [2, 7].

Отже, під час написання роботи, було встановлено, що обліково-аналітичне забезпечення в розрахунках з іноземними інвесторами є складною інтегрованою системою, яка базується на поєднанні вимог національного законодавства та міжнародних стандартів (МСФЗ). Використання єдиних принципів звітності є критичним фактором для забезпечення прозорості інвестиційних процесів та підвищення довіри зарубіжних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Демішев І., Войтко С. Аналіз інвестиційної привабливості України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-30>.
2. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 р. № 19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Зоря О., Будніков О. Обліково-аналітичне забезпечення процесу управління інвестиційною діяльністю підприємства: теоретико-методологічні аспекти. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 6 (15). С. 343-347. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.15-54>.

4. Остропольська Є. В. Зарубіжний досвід залучення інвестицій в інтелектуальний капітал. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 12-16. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.2.12>.
5. Полякова Ю., Шайда О., Степанов А. Залучення іноземних інвестицій як елемент економічної дипломатії. *Економіка та суспільство*. 2025. № 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-163>.
6. Фатенок-Ткачук А. О., Вакуліна А. В., Януш Р. І. Облікові процедури в розрахунках з іноземними інвесторами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 12. С. 162-167. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.12.162>.
7. Ціцька Н., Мирончук З., Ціцький П., Малецька О. Міжнародні стандарти обліку та звітності як необхідність бухгалтерського забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах. *Вісник Львівського національного університету природокористування*. Серія Економіка АП. 2024. № 31. С. 80–86. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.011>.

Оксана Вакун

д.н.держ.упр., доцент, професор кафедри управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Леся Луців

студентка гр. ПУАзмі-11,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСІВ АДАПТАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Професійна підготовка державних службовців має важливий адаптаційний вимір, який набуває особливої актуальності в контексті оновлення кадрового складу, люстраційних процесів минулих років та залучення фахівців з інших секторів економіки. Цей процес можна розглядати як цілеспрямоване формування не лише знань та навичок, але й ціннісно-орієнтованої поведінки, необхідної для ефективної роботи в органах влади. Адже державна служба – це не просто робота, а професійна діяльність осіб у державних органах щодо практичного виконання завдань і функцій держави.

Особливістю початкового етапу кар'єри є те, що фахівці, які приходять з бізнесу чи неурядового сектору, стикаються зі специфічною організаційною культурою державної служби. Вона має свої усталені процедури, ієрархію, стилі комунікації та рівень відповідальності. У теорії державного управління це явище описується як необхідність «подвійної адаптації»: по-перше, до нових професійних функцій (змістовний компонент), а по-друге, до бюрократичної культури з її формальними правилами та неформальними нормами (соціально-психологічний компонент).

Саме тому теоретично обґрунтованим є правило, згідно з яким особа, вперше призначена на посаду державної служби, зобов'язана протягом першого року пройти підвищення кваліфікації. Як зазначено в Постанові Кабінету Міністрів України № 106 від 06.02.2019 р., що регулює систему професійного навчання державних службовців, таке навчання є обов'язковим компонентом вступу на службу [2]. Це не просто формальність, а механізм пришвидшеної професійної соціалізації – процесу входження індивіда в професійне середовище, засвоєння його цінностей, норм та зразків поведінки.

Програми такої підготовки (наприклад, курс «Державним службовцям про державну службу» на платформі Prometheus [1]) базуються на компетентнісному підході. Їхній зміст охоплює декілька важливих вимірів:

– аксіологічний вимір (цінності), тобто формування розуміння місії державної служби, принципів доброчесності, готовності служити суспільству. Цей вимір набуває особливого значення в контексті сучасних реформ. Принцип доброчесності державної служби розглядається сучасною наукою як наявність у особи високих моральних чеснот, добрих помислів, чесних намірів, глибоких

переконань важливості дотримання законодавства, неможливості та прямої заборони використовувати владні повноваження в особистих цілях. Беззаперечною умовою діяльності державної служби є байдужість державного службовця до одержання неправомірної вигоди, оскільки обов'язок дотримання принципів державної служби та правил етичної поведінки є одним із інтересів держави і суспільства [3];

– нормативно-правовий вимір, що передбачає засвоєння актуальних змін у законодавстві та основ документообігу, що є фундаментом для легітимної діяльності. Державна служба в Україні регулюється нормами конституційного, трудового, адміністративного та інших галузей права, які регламентують правовий статус державних службовців, порядок проходження служби, види заохочень і відповідальності, обмеження, пов'язані з прийняттям і проходженням державної служби. Без опанування цього масиву норм неможлива ефективна робота;

– технологічний та комунікативний вимір, що включає розвиток навичок планування, аналізу політики, командної взаємодії та ефективного розв'язання конфліктів. Це так звані «м'які навички», які в публічному управлінні набувають специфічного забарвлення – вони мають бути спрямовані на забезпечення реалізації державної політики та налагодження зв'язків з громадськістю [1].

Отже, теоретичне осмислення підготовки державних службовців-початківців виходить за межі простої передачі інформації. Воно передбачає створення умов для інтеграції індивідуального досвіду (зокрема, з бізнесу) в нове організаційне середовище. Кінцевою метою є формування фахівця, здатного не лише виконувати посадові обов'язки, але й виступати агентом змін, розуміючи зв'язок власної діяльності зі стратегічними цілями державного органу та суспільства в цілому. Такий підхід забезпечує сталість реформ та підвищує загальну інституційну спроможність держави.

Список використаних джерел:

1. Державним службовцям про державну службу: курс на Prometheus. URL: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/public-service/>
2. Про затвердження Положення про систему професійного навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.02.2019 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2019-%D0%BF#Text>
3. Чеченко К. О. Принцип доброчесності державної служби: етимологія та генеза морально-етичної норми. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 143-151. URL: <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.22>

Максим Вдовенко

студент гр. ОД-201,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олена Бірюк

РОЛЬ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану економічна безпека підприємства стає критичним фактором його виживання та подальшого розвитку. Руйнування виробничої та інформаційної інфраструктури, релокація підприємств, обмежений доступ до первинних документів, порушення логістичних і фінансових потоків формують принципово нові умови функціонування бізнесу. За таких обставин бухгалтерський облік трансформується з пасивного реєстратора господарських операцій у ключовий інформаційно-аналітичний інструмент забезпечення економічної безпеки підприємства [1].

Цифрова трансформація бухгалтерського обліку в цьому контексті виступає не просто як технологічне оновлення, а як стратегічний інструмент мінімізації ризиків та забезпечення безперервності бізнес-процесів. Оцифрування облікових процесів дозволяє сформувати адаптивну систему, здатну функціонувати в умовах нестабільного середовища та забезпечувати керівництво релевантною інформацією для прийняття критичних управлінських рішень.

Основними викликами для облікової системи в умовах війни є фізична загроза знищення паперових носіїв інформації та локальних серверів унаслідок бойових дій, необхідність оперативного прийняття рішень в умовах високої невизначеності, а також суттєве зростання кіберзагроз і ризиків витоку конфіденційної фінансової інформації. Додатковими факторами виступають фрагментація інформаційних потоків, втрата цілісності облікових даних та ускладнення процедур внутрішнього контролю. У таких умовах традиційна модель збереження даних на локальних серверах підприємства стає критично вразливою.

Цифрова трансформація передбачає перехід до хмарних архітектур, що дозволяє забезпечити фізичну цілісність облікових реєстрів та реалізувати багаторівневу систему доступу до даних незалежно від географічного розташування користувачів. Це мінімізує ризики втрати інформації через бойові дії, забезпечує безперервність облікових процесів і створює умови для дистанційного функціонування бухгалтерської служби [2].

Важливою складовою цифрової трансформації є впровадження протоколів шифрування, двофакторної автентифікації та систем резервного копіювання, що забезпечують захист фінансових потоків від несанкціонованого втручання. В умовах активізації кіберзагроз кібербезпека стає невід'ємним елементом системи економічної безпеки підприємства.

Сучасний цифровий облік забезпечує інтеграцію методів інтелектуального аналізу даних у систему внутрішнього аудиту. Використання інструментів аналізу великих даних (Big Data), зокрема із застосуванням статистичних мов програмування (RStudio, бібліотеки dplyr, ggplot2), дозволяє здійснювати обробку значних масивів транзакцій у режимі реального часу. Автоматизовані алгоритми ідентифікують аномалії та відхилення, що можуть свідчити про ризики виведення активів або інші загрози фінансовій безпеці.

Окремим перспективним напрямом є впровадження технології блокчейн для забезпечення незмінності облікових записів. Це формує «цифрову довіру» до фінансової інформації, оскільки будь-яке коригування даних стає технічно неможливим без погодження учасників мережі. У поєднанні зі смарт-контрактами це дозволяє автоматизувати виконання договірних зобов'язань та мінімізувати ризики шахрайства.

Повний перехід на електронний документообіг (ЕДО) мінімізує логістичні витрати та забезпечує безперервність інформаційної взаємодії. В умовах воєнних викликів, коли паперова логістика порушується або стає недоступною, використання електронного цифрового підпису гарантує безперервність розрахунків і постачання.

Цифрова трансформація бухгалтерського обліку потребує інтеграції в облікову політику підприємства. Формалізація процедур використання SaaS-рішень, організації доступу до облікових даних, резервного копіювання та кіберзахисту дозволяє забезпечити системність цифровізації та підвищити контрольованість облікових процесів.

Поряд із цим цифровізація створює передумови для розвитку внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту на якісно новому рівні. Використання підходів e-audit та continuous audit забезпечує безперервний моніторинг господарських операцій, своєчасне виявлення відхилень і підвищення ефективності управління ризиками.

З урахуванням викладеного доцільно запропонувати узагальнену модель цифрової трансформації бухгалтерського обліку в системі економічної безпеки підприємства в умовах війни. Вона включає три взаємопов'язані контури: технологічний, аналітичний та контрольний. Технологічний контур охоплює впровадження хмарних архітектур, електронного документообігу та засобів кіберзахисту. Аналітичний контур передбачає використання інструментів Big Data та алгоритмів інтелектуального аналізу даних. Контрольний контур включає інтеграцію підходів e-audit і continuous audit у систему внутрішнього контролю. Взаємодія цих контурів формує єдине інформаційно-аналітичне середовище управління ризиками.

Система економічної безпеки підприємства, підсилена цифровим обліком, стає основою для залучення міжнародних інвестицій. Прозорість фінансової інформації, можливість її швидкої перевірки та відповідність міжнародним стандартам (МСФЗ) формують довіру з боку іноземних партнерів і донорів.

Отже, цифрова трансформація бухгалтерського обліку в умовах війни набуває системоутворюючого характеру і повинна розглядатися як інтегрований механізм забезпечення економічної безпеки підприємства. Запропонована модель

дозволяє поєднати технологічні, аналітичні та контрольні інструменти в єдину систему управління ризиками, що забезпечує безперервність діяльності, підвищує прозорість інформації та створює основу для відновлення і розвитку підприємств у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Легенчук С. Ф. Розвиток теорії і методології бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010.
2. Спільник П., Забігайло В., Забігайло О. Цифрова трансформація в бухгалтерському обліку: тренди та перспективи. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 2. С. 372–384.

Ілля Гаврилюк

студент гр. ОМОм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль.

Науковий керівник: к.е.н, доцент Ростислав Романів

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

В умовах поглиблення глобалізаційних процесів та інтеграції фінансових ринків особливого значення набуває гармонізація підходів до бухгалтерського обліку, зокрема щодо відображення власного капіталу підприємств. У країнах Європейського Союзу ключову роль у формуванні методології обліку відіграють ІФРС (International Financial Reporting Standards), застосування яких є обов'язковим для публічних компаній при складанні консолідованої фінансової звітності. Це забезпечує порівнянність показників та підвищує інвестиційну привабливість європейських компаній на міжнародних ринках капіталу. Натомість у США домінує система ГААП (Generally Accepted Accounting Principles), яка формувалася як більш деталізована модель обліку [1, 2].

Власний капітал у практиці як ЄС, так і США визначається як залишкова частка в активах підприємства після вирахування зобов'язань відповідно до концептуальних засад. Проте економічне трактування цієї категорії в ЄС значною мірою доповнюється правовим підходом, що відображається у жорсткому регулюванні процедур формування та зміни капіталу. У США ж переважає ринково-орієнтований підхід, за якого основний акцент робиться на інформаційних потребах інвесторів, а не на юридичних обмеженнях.

Структура власного капіталу в країнах ЄС характеризується відносною уніфікованістю та включає статутний капітал, емісійний дохід, резерви, нерозподілений прибуток і інші компоненти сукупного доходу. Важливою особливістю є обов'язковість формування законодавчо встановлених резервів, що слугують інструментом захисту кредиторів. На відміну від цього, у США структура власного капіталу є більш гнучкою та менш регламентованою: значна увага приділяється операціям із власними акціями (викуп, повторна емісія), а резерви мають переважно економічний, а не нормативний характер.

Суттєві відмінності спостерігаються й у підходах до оцінки складових власного капіталу. У країнах ЄС застосовується комбінований підхід, що поєднує історичну собівартість і справедливу вартість, однак використання останньої часто обмежується національними правовими нормами. У США, навпаки, ширше застосовується концепція справедливої вартості, що відображає орієнтацію системи обліку на ринкові оцінки та поточну вартість активів і зобов'язань. Це зумовлює вищу чутливість фінансової звітності американських компаній до змін ринкової кон'юнктури [2].

Операції з власним капіталом у країнах ЄС характеризуються високим рівнем регламентації. Зокрема, процедури збільшення або зменшення статутного капіталу, виплати дивідендів та викупу власних акцій чітко визначені законодавством і спрямовані на забезпечення фінансової стабільності підприємств. У США такі

операції регулюються більш гнучко, що дозволяє компаніям оперативно реагувати на зміни ринкового середовища та реалізовувати стратегії управління капіталом.

Важливим аспектом є також розкриття інформації про власний капітал у фінансовій звітності. В обох системах передбачено складання звіту про зміни у власному капіталі, проте в США рівень деталізації інформації, особливо щодо операцій із акціями, як правило, є вищим. Водночас у країнах ЄС значна увага приділяється розкриттю правових обмежень щодо використання капіталу, що пов'язано з особливостями континентальної моделі обліку.

Власний капітал у країнах Латинської Америки, як і в інших регіонах, визначається як залишкова частка в активах після вирахування зобов'язань відповідно до концептуальних засад, розроблених ІФРС. Однак важливою відмінністю є суттєвий вплив макроекономічних факторів, насамперед інфляції, що обумовлює необхідність коригування показників фінансової звітності. У деяких країнах (наприклад, Аргентина) застосовуються механізми інфляційного коригування капіталу, що дозволяє забезпечити більш реалістичне відображення фінансового стану підприємств.

Структура власного капіталу в країнах регіону загалом відповідає міжнародній практиці та включає статутний капітал, додатковий вкладений капітал, резерви та нерозподілений прибуток. Водночас характерною є значна роль резервів, зокрема тих, що формуються відповідно до вимог національного законодавства. У багатьох країнах встановлюються обов'язкові резерви для покриття можливих збитків або захисту кредиторів, що зближує латиноамериканську модель із континентально-європейською.

Висновки. Отже, облік власного капіталу у світовій практиці характеризується загальною тенденцією до уніфікації під впливом International Financial Reporting Standards, проте зберігає суттєві регіональні відмінності, зумовлені економічними, правовими та інституційними факторами. У країнах ЄС домінує континентально-правовий підхід, який поєднує застосування міжнародних стандартів із жорсткою регламентацією операцій із капіталом та обов'язковістю формування резервів, що забезпечує високий рівень захисту кредиторів. У США переважає ринково-орієнтована модель, заснована на Generally Accepted Accounting Principles, яка відзначається більшою гнучкістю, активним використанням справедливої вартості та орієнтацією на інформаційні потреби інвесторів.

Водночас країни Латинської Америки формують специфічну модель обліку власного капіталу, яка поєднує вимоги міжнародних стандартів із необхідністю адаптації до умов макроекономічної нестабільності. Ключовими особливостями цього регіону є суттєвий вплив інфляційних процесів на оцінку капіталу, значна роль законодавчо встановлених резервів та обережність у застосуванні справедливої вартості. Це зумовлює більш консервативний і водночас адаптивний підхід до формування та відображення власного капіталу.

Список використаних джерел:

1. Дорош Н. І., Сніжко В. В. Облік власного капіталу в контексті національних та міжнародних стандартів. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (66). С. 606-610. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-128>

2. Маренич Т. Г. Облік і звітність за міжнародними стандартами: навч. посіб. Харків: КП «Міська друкарня», 2021. 623 с. URL: <https://repo.btu.kharkiv.ua/server/api/core/bitstreams/5c5d79f3-28f1-4d30-86b2-fe5b26db6dec>

Олег Галич

студент гр. МЕНзмі-11,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: д.н.держ.упр., доцент Оксана Вакун

ОСОБЛИВОСТІ ЛОГІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасний етап розвитку логістики характеризується безпрецедентним рівнем невизначеності. Якщо раніше основним пріоритетом була мінімізація витрат і оборотність запасів, то сьогодні на перший план виходить здатність системи адаптуватися до зовнішніх шоків. В ході проведеного дослідження визначено чотири основні тенденції, що формують стан галузі, зокрема перехід від «Just-in-Time» до «Just-in-Case», стійкість ланцюгів постачання, зелена логістика, а також кадровий дефіцит та автоматизація. У центрі уваги організації логістичних процесів – повна цифровізація первинних документів. Впровадження е-ТТН (електронних товарно-транспортних накладних) та інтеграція складських систем (WMS) з обліковими (ERP) дозволяють відображати операції в обліку в режимі реального часу, мінімізуючи розбіжності між фізичним наявністю та залишками в системі.

Розкриваючи більш детально основні тенденції, що постійно змінюються [3], в першу чергу слід наголосити, що багаторічна домінанта точної логістики («Just-in-Time»), яка передбачала мінімальні складські запаси, виявилася вразливою перед пандемією COVID-19 та логістичних колапсів на глобальних маршрутах. Сучасні компанії повертаються до створення буферних запасів. Наслідком такої тенденції є зростання попиту на складські приміщення класу А, диверсифікація джерел постачання (відмова від концепції єдиного постачальника) та регіоналізація виробничих потужностей.

Сучасна логістика вимагає не стільки ефективності, скільки гнучкості. Компанії інвестують у прогностну аналітику для передбачення ризиків: від страйків у портах до кліматичних змін. Замість централізованих мега-розподільчих центрів, компанії створюють регіональні хаби з можливістю швидкого перемикання маршрутів у разі блокування традиційних шляхів (наприклад, зміна маршрутів через Суецький канал на транскаспійський маршрут [1]).

Зелена логістика є ще однією тенденцією розвитку логістичної діяльності в сучасних умовах. Екологічні вимоги перестали бути декларативними: «Багато компаній сьогодні враховують не лише економічні вигоди, а й шукають способи для збереження довкілля та досягнення кліматичної нейтральності. Очікується, що надалі такі тенденції відповідальності, технологічності та «зелених» інновацій тільки розвиватимуться, охоплюють більше підприємств та цілих країн» [2]. Під тиском міжнародного регулювання та запитів споживачів, логістичні оператори змушені скорочувати вуглецевий слід. Основними напрямками є перехід на альтернативні види пального (скраплений природний газ, водень, електротяга), оптимізація маршрутів для зменшення пробігу порожніх транспортних засобів,

використання екологічної упаковки та повернення до концепції циркулярної економіки в управлінні поверненнями.

Слід також зазначити, що галузь стикається з гострою нестачею кваліфікованих кадрів (водіїв міжнародних перевезень, операторів складської техніки). Відповіддю на це стає прискорена автоматизація процесів. Водночас технології Інтернету речей та радіочастотної ідентифікації дозволяють проводити безперервну інвентаризацію. Це змінює підхід до обліку: замість періодичних перерахунків складів, облік стає динамічним, що забезпечує високу достовірність балансу в будь-який момент часу.

Розвиток логістичної діяльності в сучасних умовах визначається балансом між економічною ефективністю та операційною стійкістю. Компанії, здатні швидко перебудовувати ланцюги постачання, інвестувати в автоматизацію та дотримуватися принципів сталого розвитку, отримують конкурентну перевагу у вигляді безперебійності поставок.

Список використаних джерел:

1. Алексеевська Г., Якубовський С., Пічугіна Ю. Зростання вартості перевезень морським транспортом як драйвер глобальних інфляційних процесів. *Галицький економічний вісник*. Т.: ТНТУ, 2025. Том 94. № 3. С. 16–28.
2. Сало Я. «Зелена» логістика в Україні: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-58>.
3. Зарудна Н. Я. Організація сучасного процесу постачання: проблеми та перспективи. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія: економічна. 2011. № 36. С. 146-150.

Дмитро Гановський

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Західноукраїнський національний університет,
Науковий керівник: к.е.н., доцент *Наталія Починок*

ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: КОНЦЕПЦІЯ ПОБУДОВИ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

У сучасних умовах трансформації економіки, зумовленої глобалізаційними процесами, цифровізацією та зростанням ролі нефінансових чинників, традиційна фінансова звітність уже не забезпечує повною мірою інформаційні потреби зацікавлених сторін. Це зумовлює необхідність переходу до нових форматів розкриття інформації, серед яких ключове місце займає інтегрована звітність.

Інтегрована звітність є інноваційною моделлю корпоративного звітування, що поєднує фінансову та нефінансову інформацію з метою комплексного відображення здатності підприємства створювати вартість у коротко-, середньо- та довгостроковій перспективах. Її концептуальною основою є принципи інтегрованого мислення, орієнтація на стейкхолдерів, стратегічна спрямованість та взаємозв'язок між різними видами капіталу (фінансовим, виробничим, інтелектуальним, людським, соціальним і природним).

Концепція побудови інтегрованої звітності передбачає дотримання низки ключових принципів: стратегічної орієнтації та майбутньої спрямованості, зв'язності інформації, суттєвості, стислості, надійності та повноти. Важливим елементом є також визначення бізнес-моделі підприємства, яка виступає центральною ланкою інтегрованого звіту та відображає процес створення вартості.

Практика застосування інтегрованої звітності у світі підтверджує її ефективність як інструменту підвищення прозорості, інвестиційної привабливості та довіри до компаній, що знаходить відображення у результатах міжнародних емпіричних досліджень і корпоративної практики. Зокрема, за даними International Integrated Reporting Council (IIRC), понад 70% компаній, які перейшли до інтегрованої звітності, відзначають покращення якості внутрішнього управління та прийняття стратегічних рішень завдяки впровадженню принципів інтегрованого мислення. Дослідження показало, що близько 82% інвесторів надають перевагу компаніям, які розкривають ESG-інформацію у структурованому та інтегрованому форматі, розглядаючи її як індикатор довгострокової стійкості бізнесу [1].

На практичному рівні значного поширення інтегрована звітність набула в країнах ЄС, ПАР, Японії та Австралії. Наприклад, у South Africa інтегрована звітність є обов'язковою вимогою для компаній, що котируються на Johannesburg Stock Exchange, починаючи з 2010 року, що зробило цю країну одним із світових лідерів у сфері інтегрованого звітування [2]. У країнах Європейського Союзу імплементація Директиви щодо нефінансової звітності (NFRD), а згодом і Директиви про корпоративну звітність зі сталого розвитку (CSRD), стимулює компанії до переходу від розрізнених звітів до інтегрованого формату.

Водночас в Україні процес впровадження інтегрованої звітності перебуває на етапі становлення. За результатами аналітичних оглядів, лише окремі великі

компанії, зокрема підприємства з іноземним капіталом або ті, що працюють на міжнародних ринках, готують елементи інтегрованих звітів або повноцінні інтегровані звіти. Серед них можна відзначити Нафтогаз України, Метінвест та ДТЕК, які публікують звіти сталого розвитку з ознаками інтегрованого підходу.

Разом з тим, за оцінками Центр «Розвиток КСВ», частка українських підприємств, що системно розкривають нефінансову інформацію, залишається відносно низькою (менше 20% великих компаній), а повноцінна інтегрована звітність є радше винятком, ніж правилом. Це зумовлено відсутністю чітких нормативних вимог, недостатнім рівнем методичного забезпечення та обмеженою практикою інтеграції фінансових і нефінансових даних.

Таким чином, світовий досвід підтверджує доцільність та ефективність інтегрованої звітності як інструменту підвищення прозорості бізнесу, тоді як в Україні її розвиток потребує інституційної підтримки, гармонізації з міжнародними стандартами та активізації практики корпоративного розкриття інформації.

Серед основних проблем впровадження інтегрованої звітності вітчизняними підприємствами слід виділити: недостатній рівень нормативно-правового регулювання, обмежений досвід підготовки нефінансової інформації, складність інтеграції даних з різних облікових систем, а також низький рівень усвідомлення переваг інтегрованого підходу до звітування.

Водночас перспективи розвитку інтегрованої звітності в Україні пов'язані з гармонізацією національної системи обліку та звітності з міжнародними стандартами, активізацією ESG-підходів, а також впровадженням цифрових технологій у процес формування та подання звітної інформації.

Отже, інтегрована звітність є важливим інструментом сучасного корпоративного управління, який сприяє підвищенню якості інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, забезпечує прозорість діяльності підприємств та формує основу для сталого розвитку бізнесу.

Список використаних джерел:

1. PwC. *Global Investor Survey 2025*. London: PricewaterhouseCoopers, 2025. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/issues/c-suite-insights/global-investor-survey.html>
2. Loprevite S., Ricca B., Rupo D. Performance sustainability and integrated reporting: empirical evidence from mandatory and voluntary adoption contexts. *Sustainability*. 2018. Vol. 10, No. 5. Article 1351. DOI: <https://doi.org/10.3390/su10051351>

Ірина Гетманюк

студентка гр. ОО-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Зарудна

РОЛЬ ПЕРВИННИХ ДОКУМЕНТІВ У КОНТРОЛІ ЗА РУХОМ ТОВАРІВ

Первинні документи виступають основою бухгалтерського обліку, забезпечуючи фіксацію фактів господарських операцій і формуючи доказову базу для внутрішнього та зовнішнього контролю. У сучасних умовах ефективний контроль за рухом товарів є критично важливим для запобігання втратам, зловживанням, помилкам в обліку та фінансовим порушенням. Саме первинні документи дозволяють відстежувати всі етапи товарообігу – від надходження до реалізації, забезпечуючи повноту та своєчасність відображення операцій у системі обліку [1]. Особливої актуальності ця тема набуває в умовах воєнного стану та економічної нестабільності, коли підприємства стикаються з порушеннями логістичних ланцюгів, ризиками втрати активів і необхідністю оперативного прийняття управлінських рішень. Належна організація первинного документування сприяє підвищенню рівня фінансової дисципліни, зміцненню контролю та забезпеченню економічної безпеки суб'єктів господарювання. Крім того, впровадження електронного документообігу та автоматизованих облікових систем змінює підходи до формування та використання первинних документів, що потребує додаткового наукового осмислення їх ролі у системі контролю за рухом товарів. У сучасних умовах господарювання ефективне управління підприємством неможливе без належної організації обліку та контролю за рухом товарів. Одним із ключових елементів цієї системи є первинні документи, які виступають основою для відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку. Вони забезпечують достовірність інформації, контроль за збереженням товарно-матеріальних цінностей і слугують доказовою базою при вирішенні спірних питань.

Первинні документи – це документи, які містять відомості про здійснення господарської операції та підтверджують її факт. Відповідно до законодавства України, будь-яка господарська операція повинна бути оформлена первинним документом, що містить обов'язкові реквізити: назву документа, дату складання, зміст операції, одиницю виміру, кількість, підписи відповідальних осіб тощо. У процесі руху товарів на підприємстві первинні документи супроводжують усі етапи: надходження, зберігання, переміщення та вибуття товарів. На етапі надходження товарів використовуються такі документи, як товарно-транспортні накладні, видаткові накладні, акти приймання-передачі. Вони підтверджують факт отримання товару, його кількість та якість, а також є підставою для оприбуткування товарів на склад.

Важливу роль відіграють первинні документи і в процесі внутрішнього переміщення товарів. До них належать накладні на внутрішнє переміщення, акти списання, акти інвентаризації тощо. Завдяки цим документам забезпечується контроль за переміщенням товарів між підрозділами підприємства, а також за їх

фактичним залишком. На етапі реалізації товарів основними первинними документами є видаткові накладні, рахунки-фактури, касові чеки. Вони підтверджують факт продажу товарів, визначають дохід підприємства та є підставою для відображення операцій у бухгалтерському обліку і податковій звітності.

Контрольна функція первинних документів проявляється у можливості перевірки законності та доцільності здійснення господарських операцій. Наявність правильно оформлених документів дозволяє своєчасно виявляти помилки, зловживання або нестачі товарів. Крім того, вони забезпечують відповідальність матеріально відповідальних осіб, оскільки кожна операція підтверджується їх підписом. Особливе значення первинні документи мають під час проведення інвентаризації. Вони слугують основою для порівняння фактичної наявності товарів із даними бухгалтерського обліку. У разі виявлення розбіжностей первинні документи допомагають встановити причини їх виникнення та визначити винних осіб.

З розвитком інформаційних технологій значна частина первинних документів переходить в електронну форму, як стверджує Л. Товкун [2]. Це сприяє підвищенню оперативності обліку, зменшенню витрат часу на обробку інформації та покращенню контролю за рухом товарів. Разом з тим, важливою умовою ефективного використання первинних документів є їх правильне оформлення та своєчасне подання до бухгалтерії. Порушення цих вимог може призвести до викривлення облікових даних, штрафних санкцій та втрати контролю за товарними ресурсами підприємства.

Додатково слід зазначити, що первинні документи є важливим інструментом аналітичного забезпечення управління підприємством. На основі даних, зафіксованих у первинних документах, формується інформація для аналізу обсягів товарообігу, швидкості обороту товарних запасів, рівня витрат обігу та ефективності використання ресурсів. Це дає можливість керівництву підприємства своєчасно реагувати на зміни у господарській діяльності та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Важливою складовою є також роль первинних документів у забезпеченні фінансової дисципліни. Чітке документальне оформлення кожної господарської операції сприяє прозорості діяльності підприємства, запобігає несанкціонованому використанню товарів та знижує ризик фінансових зловживань. У цьому контексті особливого значення набуває контроль за своєчасністю складання документів, правильністю їх заповнення та передачею до бухгалтерії. Крім того, первинні документи виступають важливим елементом взаємодії підприємства з контрагентами. Вони підтверджують виконання договірних зобов'язань, зокрема щодо поставки товарів, їх кількості, якості та вартості. У разі виникнення спірних ситуацій саме належно оформлені первинні документи є підставою для їх вирішення у судовому або претензійному порядку.

О. Пугаченко, Н. Зарудна, О. Кундеус звертають увагу й на організаційні аспекти документообігу [3]. Ефективна система руху первинних документів передбачає встановлення чітких термінів їх складання, перевірки, обробки та зберігання [4]. Це дозволяє мінімізувати затримки в обліковому процесі, уникнути

втрати інформації та забезпечити її повноту і достовірність. В умовах цифрової трансформації економіки дедалі більшого поширення набуває автоматизація процесів обліку. Використання спеціалізованих програмних продуктів дозволяє не лише формувати первинні документи в електронному вигляді, але й здійснювати їх автоматичну перевірку, обробку та архівування. Це значно підвищує ефективність контролю за рухом товарів, зменшує ймовірність помилок та сприяє оптимізації облікових процесів.

У результаті дослідження встановлено, що первинні документи відіграють ключову роль у системі контролю за рухом товарів, оскільки саме вони забезпечують документальне підтвердження господарських операцій та формують інформаційну основу бухгалтерського обліку. Їх належне оформлення та своєчасне відображення в облікових регістрах сприяють підвищенню достовірності даних і ефективності управління товарними потоками. Система первинного документування є важливим елементом внутрішнього контролю підприємства, який дозволяє забезпечити безперервність відстеження руху товарів на всіх етапах – від надходження до реалізації чи вибуття. Це, у свою чергу, мінімізує ризики втрат, зловживань та помилок, а також підвищує рівень фінансової дисципліни. Також умовах цифровізації облікових процесів зростає значення електронних первинних документів, які забезпечують оперативність обробки інформації, автоматизацію контролю та інтеграцію облікових систем. Водночас це потребує вдосконалення нормативного регулювання та підвищення рівня захисту інформації. Також встановлено, що ефективність контролю за рухом товарів значною мірою залежить від організації документообігу, чіткого розподілу відповідальності між працівниками та застосування сучасних інформаційних технологій.

Таким чином, удосконалення системи первинного документування є важливим напрямом підвищення ефективності управління підприємством, забезпечення збереження товарно-матеріальних цінностей та формування достовірної облікової інформації в сучасних умовах господарювання. Вони забезпечують не лише відображення господарських операцій, але й виконують контрольну, аналітичну та правову функції. Їх ефективне використання є запорукою достовірності облікових даних, підвищення ефективності діяльності підприємства та зміцнення фінансової дисципліни. Саме тому організація документообігу та дотримання вимог до оформлення первинних документів є важливими завданнями кожного підприємства.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Товкун Л. В. Правові основи та особливості застосування первинних документів у бухгалтерському обліку: від традиційних паперових до сучасних електронних. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8.
3. Пугаченко О., Зарудна Н., Кундеус О. Визначення терміну «документооборот» у законодавчих актах і літературних джерелах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-57>.
4. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 (зі змінами).

Володимир Головацький

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Фаріон

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ НЕОБОРОТНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВ

Оцінка необоротних матеріальних активів у системі менеджменту займає ключове значення, адже саме вони створюють матеріально-технічну основу діяльності та визначають можливості відтворення підприємства. Оцінка є не просто елементом методу бухгалтерського обліку чи звітності, а виконує стратегічну роль, формуючи інформаційну базу для ухвалення відповідних рішень щодо необоротних матеріальних активів.

Необоротні матеріальні активи охоплюють широкий спектр об'єктів, зокрема основні засоби, інші необоротні матеріальні активи та інвестиційну нерухомість. Їх специфічною особливістю є тривалий період функціонування, поступове перенесення вартості на витрати діяльності та залежність ефективності використання від технічного стану і ступеня зносу. У таких умовах оцінка виступає не лише інструментом бухгалтерського обліку, а й важливим елементом аналітичного забезпечення менеджменту.

Щодо оцінки С. Кафка зазначає, що «разом з іншими елементами методу бухгалтерського обліку, забезпечується виконання основних його завдань» [1, с. 35]. «Завдання збереження власності господарюючого суб'єкта може бути виконане за допомогою простої реєстрації господарських операцій, але надання об'єктам спостереження вартісного вираження забезпечує більш ефективний контроль за наявністю та рухом цінностей; забезпечення інформацією управлінського персоналу передбачає складання звітності, в яких інформація узагальнюється у грошовому вимірнику. Оцінка займає важливе значення не лише в обліку господарюючого суб'єкта, але й в системі бухгалтерського обліку в цілому, зокрема при співставленні балансів декількох підприємств за різні звітні періоди» [1, с. 35].

Слід також зазначити, що система оцінки необоротних матеріальних активів передбачає використання різних видів вартості, серед яких первісна, залишкова, переоцінена, справедлива тощо. Первісна вартість формується на етапі придбання або створення активу і включає всі витрати, необхідні для приведення його у робочий стан. У подальшому, з урахуванням нарахування амортизації та можливих змін ринкових умов, виникає потреба у визначенні залишкової або справедливої вартості, що більш правильно відображає економічну сутність активу на певну дату.

Щодо використання справедливої вартості для оцінки необоротних матеріальних активів, то відмітимо, що у науковому середовищі простежуються дискусійні підходи, а сам термін нерідко зазнає критики. Зокрема, О. Гудзинський, Г. Кірейцев і В. Савчук звертають увагу на те, що використання дефініції «справедлива вартість» у міжнародних і національних стандартах фактично

віддаляє її від первісного змісту поняття «справедливість» та, на їхню думку, відображає посилення впливу капіталу на соціально-економічні процеси [2].

Залишкова вартість необоротних матеріальних активів визначається як різниця між первісною вартістю цих активів і сумою нарахованої амортизації протягом строку їх використання. Саме даний показник використовується для відображення таких активів у балансі (звіті про фінансовий стан) підприємства.

Слід також зазначити, що з аналітичної точки зору оцінка необоротних матеріальних активів є основою для проведення фінансового аналізу, зокрема розрахунку показників фондоддачі, фондомісткості, рентабельності активів, рівня зносу та оновлення основних засобів. Достовірність цих показників безпосередньо залежить від коректності оцінки активів, що обумовлює необхідність удосконалення методичних підходів до її здійснення.

Особливої уваги потребують питання знецінення необоротних активів, які виникають у разі зниження їх корисності або економічної вигоди від використання. Своєчасне виявлення ознак знецінення та коригування балансової вартості необоротних матеріальних активів сприяє підвищенню якості фінансової звітності та забезпечує більш об'єктивну оцінку фінансового стану підприємства.

Не менш важливим є вплив облікової політики підприємства на оцінку необоротних матеріальних активів. Вибір методів амортизації, підходів до переоцінки, порядку визначення ліквідаційної вартості та строку корисного використання суттєво впливає на фінансові результати діяльності. Тому формування облікової політики повинно здійснюватися з урахуванням особливостей, технічного стану активів і стратегічних цілей підприємства.

Слід також відмітити, що у сучасних умовах цифровізації економіки та впровадження інформаційних систем управління зростає роль автоматизації обліково-аналітичних процесів, що дозволяє підвищити оперативність і точність оцінки необоротних матеріальних активів. Використання сучасних програмних продуктів сприяє інтеграції облікової та аналітичної інформації, що, у свою чергу, підвищує ефективність управлінських рішень.

Отже, оцінка необоротних матеріальних активів є складним і багатогранним процесом, який поєднує облікові та аналітичні аспекти. Її якість визначає достовірність інформації, рівень обґрунтованості управлінських рішень та конкурентоспроможність підприємства загалом.

Список використаних джерел:

1. Кафка С. М. Економічний і бухгалтерський підходи до оцінки необоротних активів. *Облік і фінанси*. 2017. № 1 (75). С. 33-40.
2. Кірейцев Г. Г., Гудзинський О. Д., Савчук В. К. Роль економічної теорії у формуванні професійних знань бухгалтера. *Вісник КНЕУ*. Економіка. 2013. Вип. 53. № 9. С. 5-10.

Андрій Григус

студент гр. ОМОм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль.

Науковий керівник: к.е.н, доцент Ростислав Романів

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИТРАТ ЗА СИСТЕМОЮ «ТАРГЕТ-КОСТИНГ»

Система «таргет-костинг» є сучасним підходом до управління витратами, що ґрунтується на визначенні цільової собівартості продукції виходячи з ринкової ціни та запланованого прибутку. На відміну від традиційних підходів, де ціна формується на основі фактичних витрат, у цій системі використовується зворотна логіка: спочатку визначається ринкова ціна, далі – бажаний прибуток, і на цій основі встановлюється допустимий рівень витрат. Такий підхід зумовлює ринкову орієнтацію обліку витрат і забезпечує його тісну інтеграцію зі стратегічним управлінням та маркетингом. Процес таргет-костингу відображено на рис. 1.

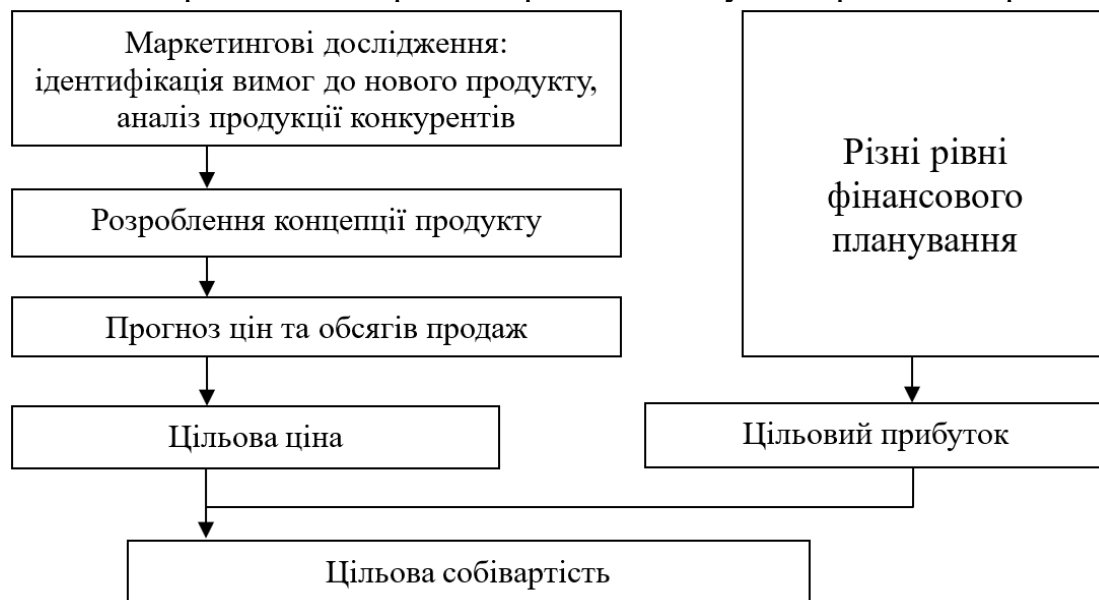

Рис. 1. Процес визначення цільової собівартості за системою «таргет-костингу».

Важливою особливістю є превентивний характер обліку витрат, оскільки основна увага приділяється стадії розробки та проєктування продукції, де формується переважна частина майбутніх витрат. У межах цієї системи витрати не лише фіксуються, а й активно плануються як цільові показники, яких необхідно досягти. Це передбачає їх декомпозицію за складовими продукту, функціями та центрами відповідальності, що дозволяє чітко визначити зони відповідальності за дотримання встановленого рівня витрат [2].

Облік витрат у системі «таргет-костинг» інтегрується з функціонально-вартісним аналізом, що дає змогу оцінювати доцільність витрат з позиції створення споживчої цінності. Крім того, витрати розглядаються в контексті життєвого циклу продукції, що забезпечує стратегічний підхід до їх управління. Суттєвою рисою є також міжфункціональна взаємодія, оскільки ефективне застосування системи потребує координації дій бухгалтерів, інженерів, маркетологів та менеджерів.

Водночас у процесі реалізації системи здійснюється постійний контроль відхилень фактичних витрат від цільових, що дозволяє оперативно виявляти причини перевищення витрат і впроваджувати заходи щодо їх оптимізації.

Система «таргет-костинг» сформувалася як відповідь на зростаючу конкуренцію та необхідність більш ефективного управління витратами в умовах насичених ринків. Її витоки пов'язані з післявоєнним розвитком промисловості Японії, де підприємства були змушені працювати в умовах обмежених ресурсів і високої конкуренції з боку західних компаній. Саме це зумовило пошук нових підходів до формування собівартості продукції, які б забезпечували одночасно доступність цін для споживачів і прибутковість для виробників [1].

Найбільш активний розвиток система отримала у 1960-1970-х роках на японських підприємствах, зокрема в автомобільній та електронній промисловості. Значний внесок у її становлення зробила компанія Тойота, яка інтегрувала таргет-костинг у свою систему управління виробництвом і витратами.

У 1980-х роках, у зв'язку з посиленням глобальної конкуренції та успіхом японських компаній на світових ринках, концепція «таргет-костинг» почала поширюватися в країнах Заходу, насамперед у США та Європі. Західні підприємства, зіткнувшись із необхідністю підвищення ефективності та зниження витрат, адаптували цей підхід до власних умов господарювання. У цей період відбувається інтеграція таргет-костингу з іншими інструментами управлінського обліку, такими як калькулювання за видами діяльності (АВС) та управління якістю.

Подальший розвиток системи у 1990-2000-х роках характеризується її концептуальним осмисленням у науковій літературі та розширенням сфер застосування. Таргет-костинг починає використовуватися не лише у виробничих галузях, а й у сфері послуг, будівництві, ІТ та інноваційній діяльності. Водночас зростає увага до інтеграції цієї системи з управлінням життєвим циклом продукту, стратегічним плануванням і системами контролінгу.

Висновок. Система «таргет-костинг» є ефективним інструментом стратегічного управління витратами, що забезпечує їх узгодження з ринковими умовами та очікуваннями споживачів. Її ключова перевага полягає у превентивному характері, адже витрати формуються та контролюються ще на етапі проєктування продукції, що дозволяє мінімізувати їх перевищення в майбутньому. Водночас система сприяє інтеграції обліку з маркетингом, інженерією та управлінням, формуючи єдиний підхід до створення конкурентоспроможного продукту. Незважаючи на складність впровадження та залежність від точності ринкових прогнозів, таргет-костинг забезпечує довгострокову ефективність діяльності підприємства, підвищує прозорість витрат і орієнтує бізнес на досягнення оптимального співвідношення між ціною, якістю та прибутковістю.

Список використаних джерел:

1. Пасічник С. О., Меліхова Т. О. Адаптація сучасних методів управління витратами промислових підприємств в умовах післявоєнного відновлення економіки України. *Актуальні питання економіки*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15815097>
2. Шевців Л. Ю. Стратегічний управлінський облік і аналіз: навч. посіб. Львів: ГАЛИЧ-ПРЕС. 2025. 504 с.

Павло Денчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Софія Смеречинська

студентка гр. ОМОм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: РОЛЬ ТЕХНОЛОГІЇ XBRL

Сучасний етап розвитку економіки характеризується системним посиленням глобальної невизначеності, яка проявляється не лише у зростанні волатильності фінансових ринків, але й у структурній нестабільності економічних процесів, порушенні прогнозованості макроекономічних показників та підвищенні частоти кризових явищ. Геополітичні конфлікти, енергетичні шоки, інфляційні хвилі та трансформація глобальних ланцюгів створення вартості формують середовище, в якому традиційні підходи до управління фінансами втрачають ефективність через обмежену здатність враховувати швидкість змін.

Для України зазначені фактори набувають особливої гостроти внаслідок воєнних дій, що супроводжуються руйнуванням виробничої та логістичної інфраструктури, зміною структури економіки, релокацією бізнесу, нестабільністю валютного ринку та суттєвими коливаннями грошових потоків. Війна трансформує економічне середовище у режим постійного ризику, в якому навіть короткострокові управлінські рішення повинні базуватися на максимально актуальній та достовірній інформації. У таких умовах фінансова звітність перестає виконувати виключно функцію ретроспективного відображення господарських операцій і набуває статусу ключового елемента інформаційного забезпечення системи управління ризиками, фінансової стійкості та економічної безпеки.

Водночас традиційна фінансова звітність виявляє суттєві обмеження в умовах криз і воєнних ризиків, передусім через наявність інформаційних лагів між моментом виникнення економічної події та її відображенням у звітності. У стабільному середовищі такі лаги мають відносно незначний вплив, однак в умовах високої невизначеності вони стають критичним фактором, що визначає якість управлінських рішень. Затримка в отриманні інформації навіть на короткий період може призводити до неадекватної оцінки ліквідності, помилок у визначенні потреби в капіталі, несвоєчасного реагування на зміну валютних курсів або вартості активів. У результаті відбувається накопичення управлінських дисбалансів, що підсилює негативні ефекти кризових явищ.

Таким чином, проблема інформаційної асиметрії в умовах сучасних ризиків трансформується у проблему інформаційної несвоєчасності, яка має більш глибокий вплив на економічну безпеку. Якщо асиметрія пов'язана з нерівномірним доступом до інформації, то несвоєчасність означає, що навіть доступна інформація втрачає свою цінність через затримку в її отриманні. У цьому контексті інформаційний лаг виступає не лише технічним параметром облікової

системи, а економічною категорією, що безпосередньо впливає на рівень ризиків, ефективність ринків та стійкість фінансових систем.

У цьому контексті цифровізація фінансової звітності на основі XBRL доцільно розглядати не як формальне технологічне вдосконалення, а як інструмент мінімізації інформаційних ризиків. Використання структурованих форматів даних забезпечує скорочення часу між формуванням фінансової інформації та її доступністю для користувачів, що є критично важливим у кризових умовах. Крім того, стандартизація та автоматизація процесів обробки даних підвищує їх достовірність і дозволяє оперативно здійснювати аналітичну обробку [1].

Цифровізацію фінансової звітності слід розглядати як механізм трансформації часових характеристик фінансової інформації, у межах якого ключовим результатом є зменшення інформаційного лагу та підвищення швидкості управлінського реагування. Це дозволяє перейти від реактивної моделі управління, орієнтованої на аналіз минулих подій, до проактивної, що базується на своєчасній і релевантній інформації [10].

В Україні реалізація такого підходу здійснюється через Систему фінансової звітності, яка забезпечує централізоване подання даних за принципом «єдиного вікна» та створює технологічне підґрунтя для підвищення оперативності доступу до фінансової інформації [7; 8].

З огляду на це, особливої уваги потребує розгляд не лише функціональних можливостей XBRL, але й його внутрішньої архітектури як системи, що забезпечує трансформацію фінансових даних у структурований інформаційний ресурс. У контексті зростання невизначеності та ризиків важливим є розуміння послідовності етапів обробки інформації — від формування первинних даних до їх стандартизованого подання, валідації та використання в аналітичних цілях. Саме така процесна логіка дозволяє оцінити, яким чином цифровізація впливає на скорочення інформаційних лагів і підвищення ефективності управлінських рішень. Узагальнення зазначених етапів реалізації XBRL-підходу до фінансової звітності представлено на рис. 1.

Функціонування XBRL базується на використанні таксономій, які формують єдину логіку структурування фінансових показників, а також на механізмах мапінгу та автоматизованої валідації [19]. Таксономії виступають не лише технічним інструментом класифікації даних, а й методологічною основою стандартизації фінансової інформації, що забезпечує її узгодженість у межах різних суб'єктів господарювання та періодів [18; 20]. У свою чергу, мапінг дозволяє трансформувати внутрішні облікові дані підприємства у формат, придатний для порівняння та автоматизованого аналізу, тоді як валідація забезпечує контроль як технічної, так і логічної коректності показників [20].

В умовах нестабільності, коли фінансові показники можуть змінюватися під впливом зовнішніх шоків (валютні коливання, розриви ланцюгів постачання, обмеження доступу до фінансових ресурсів), автоматизовані механізми перевірки забезпечують своєчасне виявлення аномалій та невідповідностей ще на етапі формування звітності. Це суттєво знижує ризик викривлення інформації, який у

кризових умовах має тенденцію до зростання через підвищене навантаження на облікові системи та необхідність швидкого прийняття рішень.

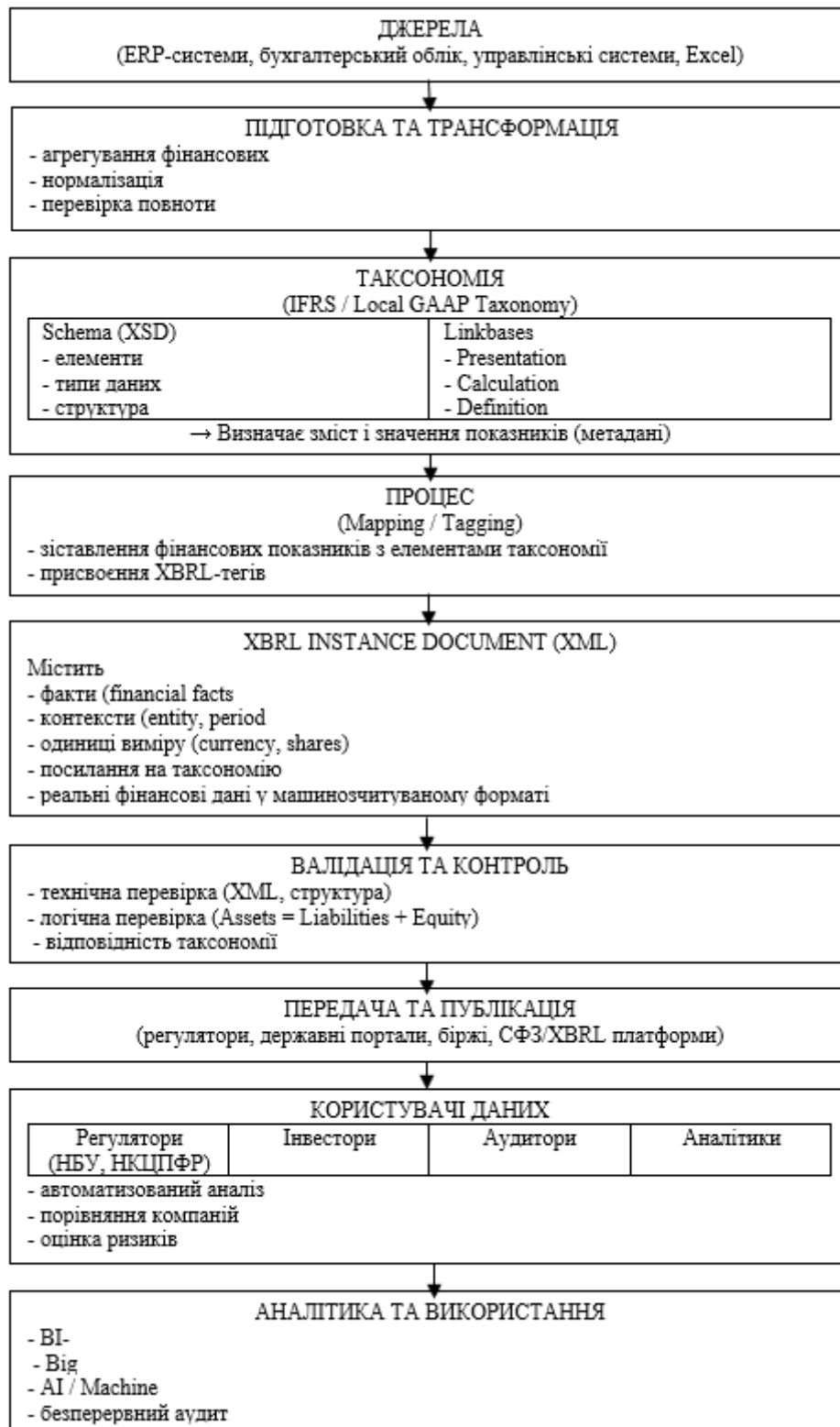

Рис. 1. Архітектура XBRL та процес обробки даних (ASCII-схема)

На відміну від існуючих підходів, що розглядають XBRL переважно як інструмент підвищення прозорості та стандартизації, доцільно трактувати його як елемент інфраструктури управління ризиками, інтегрований у систему обліково-аналітичного забезпечення. У такій інтерпретації XBRL виконує функцію

скорочення часової дистанції між виникненням ризику, його відображенням у фінансових даних та ідентифікацією управлінським персоналом. Це є критично важливим в умовах воєнної економіки, де часовий фактор набуває визначального значення, а затримка в обробці інформації може призвести до непропорційно високих фінансових втрат.

Авторами запропоновано розглядати XBRL як інструмент управління часовими параметрами фінансової інформації, у межах якого інформаційний лаг виступає ключовою змінною ефективності. Зменшення цього лагу за рахунок цифровізації звітності дозволяє не лише підвищити якість та достовірність даних, але й трансформує логіку прийняття управлінських рішень – від реактивної, що базується на аналізі минулих подій, до проактивної, орієнтованої на раннє виявлення ризиків та їх попередження [5; 10].

Доцільно також виділити додатковий аспект впливу XBRL, який полягає у зниженні ефекту накопичення помилок у системі управління. В умовах високої невизначеності навіть незначні викривлення фінансових показників можуть посилюватися у процесі прийняття рішень, формуючи ланцюгову реакцію помилок. Використання автоматизованих механізмів валідації дозволяє мінімізувати цей ефект, забезпечуючи більш стабільне функціонування обліково-аналітичної системи.

Особливу увагу доцільно приділити впливу цифровізації на управління ризиками в умовах воєнних загроз [3; 11]. Порушення господарських зв'язків, нестабільність валютного ринку, різкі зміни у вартості активів, обмежений доступ до фінансових ресурсів та підвищена невизначеність щодо майбутніх грошових потоків формують середовище, в якому традиційні підходи до обліку виявляються недостатньо адаптивними [15]. У таких умовах XBRL забезпечує можливість оперативного агрегування даних з різних джерел, їх структурованого аналізу та швидкого виявлення критичних змін фінансового стану підприємств.

На відміну від традиційної звітності, що фіксує вже сформовані результати діяльності, цифрова звітність у форматі XBRL створює передумови для безперервного моніторингу фінансових показників. Це дозволяє своєчасно реагувати на зміни ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості, що є ключовим фактором виживання підприємств у кризових умовах. Таким чином, XBRL виступає не лише інструментом підвищення якості інформації, але й важливим елементом системи забезпечення економічної безпеки на мікро- та макрорівні.

Запропонована модель (рис. 2) відображає залежність ефективності управлінських рішень від швидкості доступу до фінансової інформації та дозволяє ідентифікувати три функціональні зони впливу, що відповідають різним рівням цифрової зрілості обліково-аналітичних систем. У зоні низького впливу, характерній для традиційної звітності, інформаційні лаги є значними, що зумовлює прийняття рішень на основі застарілих даних і підвищує ймовірність помилкових управлінських дій [9; 10]. У зоні середнього впливу, характерній для традиційної звітності, інформаційні лаги є значними, що зумовлює прийняття рішень на основі застарілих даних і підвищує ймовірність помилкових управлінських дій [9; 10]. У зоні середнього впливу відбувається часткове

скорочення лагів за рахунок автоматизації окремих процесів, однак зберігаються обмеження щодо інтегрованості інформації та її цілісності. У зоні високого впливу, яка відповідає використанню XBRL, забезпечується максимальна оперативність доступу до структурованих даних, що дозволяє не лише підвищити ефективність управління, але й суттєво знизити рівень фінансових ризиків [17].

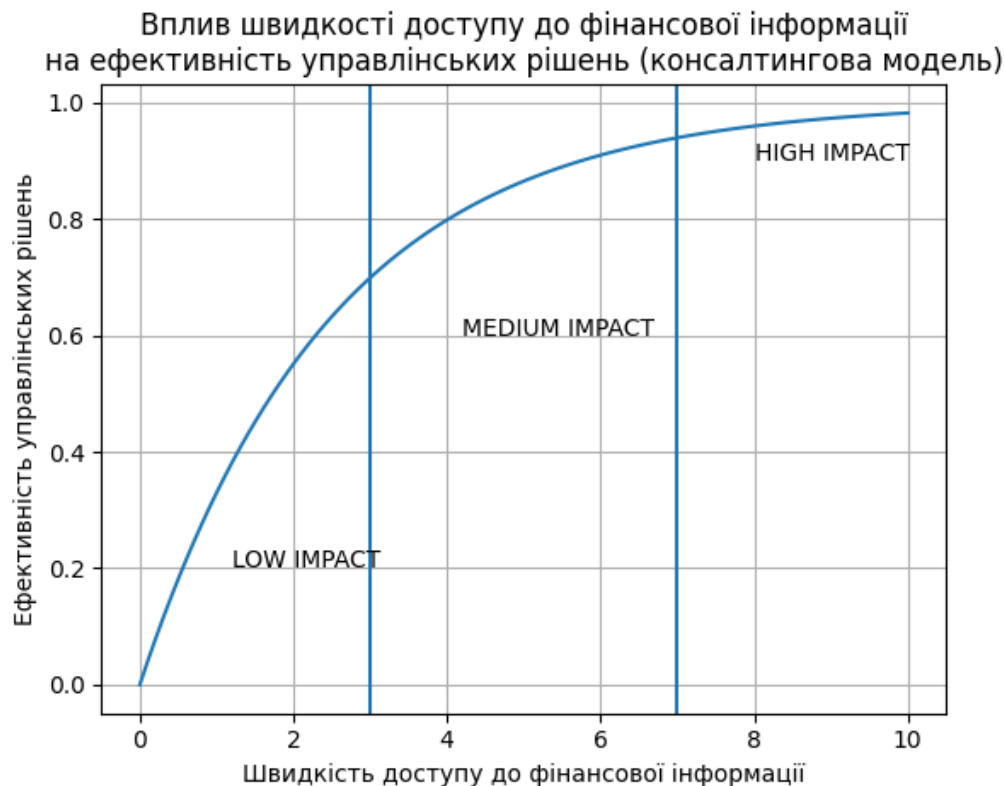

Рис. 2. Вплив швидкості доступу до фінансової інформації на ефективність управлінських рішень (консалтингова модель із зонами впливу).

На відміну від традиційних підходів до оцінки якості фінансової звітності, що акцентують увагу переважно на її змістовних характеристиках, запропонована модель дозволяє кількісно інтерпретувати вплив цифровізації через параметр часу. У цьому контексті швидкість доступу до інформації набуває статусу критичного фактору ефективності, особливо в умовах кризових явищ та воєнних ризиків, коли часові затримки безпосередньо трансформуються у фінансові втрати. Такий підхід розширює теоретичні засади дослідження фінансової звітності, інтегруючи часовий вимір у систему оцінки її ефективності.

Інформаційні лаги в умовах глобальної невизначеності виконують функцію мультиплікатора ризиків [3; 16]. Затримка у відображенні фінансових показників призводить до накопичення управлінських помилок, які, у свою чергу, посилюють негативні економічні ефекти, формуючи ефект «ланцюгової реакції» в системі управління. У воєнних умовах цей ефект набуває особливої критичності, оскільки швидкість зміни зовнішнього середовища значно перевищує швидкість обробки інформації у традиційних системах обліку. Відповідно, скорочення інформаційних лагів за рахунок використання XBRL має не лише інформаційне, але й стабілізаційне значення, сприяючи зниженню волатильності управлінських рішень та підвищенню стійкості економічних суб'єктів.

Водночас доцільно підкреслити, що інтеграція XBRL із цифровими технологіями повинна розглядатися передусім через призму управління ризиками, а не лише як інструмент технологічного розвитку. Структурованість фінансових даних створює можливість їх безперервного моніторингу та оперативного аналізу, що дозволяє своєчасно ідентифікувати відхилення у фінансовому стані підприємств, оцінювати динаміку ризиків та запобігати їх ескалації.

Разом із тим впровадження XBRL не усуває повністю ризики, а змінює їх структуру та характер. У цьому контексті автором запропоновано виокремити категорію «цифрових облікових ризиків», що виникають у процесі переходу до структурованих форматів звітності. До таких ризиків належать помилки мапінгу фінансових показників, залежність від якості первинних даних, технічні збої інформаційних систем та недостатній рівень цифрових компетенцій персоналу. Особливістю цих ризиків є їх латентний характер, оскільки вони можуть не проявлятися на початкових етапах, але суттєво впливати на якість аналітичних висновків.

Узагальнюючи результати дослідження, доцільно констатувати, що цифровізація фінансової звітності на основі XBRL формує нову парадигму обліково-аналітичного забезпечення управління, у межах якої визначальним фактором ефективності виступає швидкість обробки та доступу до інформації. В умовах глобальної невизначеності, воєнних ризиків та нестабільності економічного середовища це дозволяє підвищити адаптивність економічних систем, знизити рівень інформаційної асиметрії та забезпечити більш обґрунтоване прийняття управлінських рішень.

Практична реалізація зазначених підходів в Україні потребує системного вдосконалення обліково-аналітичної інфраструктури. [13] Доцільно спрямувати подальший розвиток цифрової фінансової звітності на скорочення інформаційних лагів через поглиблення автоматизації процесів формування звітності, підвищення якості первинних даних шляхом впровадження механізмів контролю та валідації, а також інтеграцію XBRL у систему управління фінансовими ризиками на рівні підприємств і державних інституцій. Важливим напрямом є також розвиток цифрових компетенцій фахівців та забезпечення узгодженості нормативно-правового регулювання з сучасними технологічними вимогами [16; 19].

Реалізація зазначених заходів дозволить не лише підвищити ефективність фінансової звітності як інструменту управління, але й сформувати стійку інформаційну основу для забезпечення економічної безпеки держави в умовах тривалої невизначеності та посилення глобальних ризиків.

Список використаних джерел:

1. Безкоровайна Л. В. Проблеми формування показників фінансової звітності підприємств України за МСФЗ. *Підприємництво і торгівля*. 2023. № 39. С. 17–24.
2. Бразілій Н. М., Ткаченко А. А., Здір В. А. Цифровізація системи обліку, звітності та оподаткування в сучасних економічних умовах. *Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного* (економічні науки). 2023. № 2 (48). С. 103-112.
3. Глущенко О., Підхонний О., Ревак І. Інформаційна асиметрія інноваційного потенціалу з позицій використання штучного інтелекту в сучасних гібридних війнах. Чернівці, 2025. 56 с.

4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
5. Кіляр О., Синькевич Н. Звітність за МСФЗ в умовах діджиталізації бізнес-процесів. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. № 2 (25). С. 287–295.
6. Курган Н. В., Курята О. В. Цифровізація фінансової звітності як ознака економічної глобалізації. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи*: матер. II Міжнар. наук.-практ. конф., 14-15 березня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. С. 37-39.
7. Міністерство фінансів України. Таксономія фінансової звітності за МСФЗ. URL: <https://mof.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
8. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Вимоги до фінансової звітності в форматі XBRL. URL: <https://www.nssmf.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
9. Онешко С., Хомяк Н., Томілова-Яремчук Н. Розвиток цифрових інструментів бухгалтерської звітності та її роль у забезпеченні фінансової безпеки економічного суб'єкта. *Академічні візії*. 2022. № 10-11. С. 29-37.
10. Приймак С., Клок О.-М., Писко А. Сучасні аспекти застосування МСФЗ в Україні. *Фінансовий простір*. 2024. № 3–4(54). С. 103–112.
11. Сирський О., Семененко О., Лебеденко А., Лойшин А. Глобалізм і нова епоха воєн: від світового порядку до асиметрії безпеки. *Military Science*. 2025. Том. 3. № 3. С. 6–27.
12. Сисоєва І. Digital-аналіз як інструмент підвищення ефективності корпоративного управління. *Development Service Industry Management*. 2025. № 1. С. 323-327. URL: <https://dsim.khmnua.edu.ua/index.php/dsim/article/view/341/343>
13. Система фінансової звітності (СФЗ). Офіційний портал. URL: <https://frs.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2026).
14. Ткаченко О., Ткаченко К., Піддубченко М. Аналіз сучасних тенденцій розробки інформаційних систем. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2024. № 4 (24). С. 205-220.
15. Baldwin A. A., Brown C. E., Trinkle B. S. XBRL: An Impacts Framework and Research Challenge. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*. 2006. Vol. 3, No. 1. P. 97-116.
16. Danik N., Fedorov V. Role of Information and Its Asymmetry in Conditions of Uncertainty in Financial Markets. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, No. 3. P. 1–10.
17. Debreceny R., Farewell S. XBRL in Accounting Research and Practice. *Journal of Information Systems*. 2012. Vol. 26, No. 2. P. 1–18.
18. IFRS Foundation. IFRS Taxonomy Guide. London, 2023. 85 p.
19. OECD. Digital Transformation and the Future of Corporate Reporting. Paris: OECD Publishing, 2020. 112 p.
20. XBRL International. The XBRL Specification. URL: <https://www.xbrl.org> (дата звернення: 10.04.2026).

Віталій Дмитрів

аспірант кафедри обліку і оподаткування,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Лялик

студент гр. ОМО-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Сисюк

РОЗРАХУНКИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СИСТЕМУ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Міжнародні розрахунки є важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності підприємств, оскільки забезпечують виконання грошових зобов'язань між суб'єктами різних країн. Організація розрахунків залежить від обраної форми розрахунків, валютного регулювання, а також вимог національного та міжнародного законодавства. Водночас особливості здійснення таких розрахунків безпосередньо впливають на бухгалтерський облік і податкові зобов'язання підприємств.

Важливим є дослідження питань розрахункових операцій у міжнародній діяльності та визначення класифікаційних ознак і складу розрахунків із врахуванням ЗЕД діяльності підприємства з метою їх облікового відображення, проведення аналізу та оподаткування.

Аналіз наукових джерел [1; 2; 3; 4; 5] та узагальнення підходів до класифікації розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності підприємств дає змогу виокремити кілька ключових класифікаційних критеріїв: економіко-правову сутність, обліково-фінансові характеристики та управлінське призначення. Це свідчить про багатогранність міжнародних розрахунків як економічної категорії, що поєднує правові, фінансові та організаційні аспекти.

У процесі дослідження міжнародних розрахунків важливим є визначення їх типів, видів і форм. За типами їх зазвичай поділяють на розрахунки в національній валюті, міжнародній (іноземній) валюті, клірингові розрахунки, а також розрахунки із використанням золота, які сьогодні мають опосередкований характер і здійснюються переважно через ринки дорогоцінних металів.

Загалом класифікацію розрахунків для підприємств ЗЕД та міжнародної діяльності узагальнимо на рис. 1. Така класифікація дозволяє суб'єктам ЗЕД обирати оптимальні форми розрахунків залежно від рівня довіри між контрагентами, вартості операції та зовнішніх економічних умов.

Слід зазначити, що у міжнародній торговельній та банківській практиці традиційно виокремлюють чотири базові форми міжнародних розрахунків, а саме авансовий платіж, інкасо, акредитив, відкритий рахунок. Таким чином, вибір конкретної форми міжнародних розрахунків залежить від умов контракту, ризиків у певних країнах та участі банківських установ у забезпеченні виконання зобов'язань та розрахунків із використанням електронних грошей.

Рис. 1. Класифікація розрахунків для підприємств ЗЕД

Джерело: узагальнено авторами за даними [1;2;3;4;5]

Міжнародні розрахунки в системі бухгалтерського обліку займають важливе місце, оскільки пов'язані з відображенням зовнішньоекономічних операцій, що здійснюються в іноземній валюті та регулюються як національними, так і міжнародними нормами. Оподаткування міжнародних розрахунків має низку специфічних особливостей, зумовлених участю іноземних контрагентів, використанням різних валют і дією як національного, так і міжнародного податкового законодавства. Ці особливості безпосередньо впливають на формування податкових зобов'язань підприємства та потребують підвищеної уваги при веденні зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз міжнародних розрахунків є важливою складовою управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства, оскільки дозволяє оцінити ефективність фінансових потоків, своєчасність виконання зобов'язань та рівень ризиків у взаємодії з іноземними контрагентами. У таблиці 1 узагальнено вплив міжнародних розрахунків на систему обліку, оподаткування та аналізу.

Така систематизація дозволяє комплексно оцінити роль міжнародних розрахунків у діяльності підприємства та їх вплив на фінансові результати, податкові зобов'язання і управлінські рішення.

Таблиця 1

Вплив міжнародних розрахунків на систему обліку, оподаткування та аналізу

Основні аспекти впливу міжнародних розрахунків	Характеристика впливу
Бухгалтерський облік	
Облік валютних операцій	Відображення операцій в іноземній валюті з перерахунком у національну за офіційним курсом НБУ
Курсові різниці	Виникають через зміну валютних курсів і впливають на фінансові результати підприємства
Дебіторська та кредиторська заборгованість	Облік розрахунків з іноземними контрагентами з урахуванням строків, визначених НБУ та валютних умов
Фінансові ризики	Оскільки ЗЕД пов'язана з використанням іноземної валюти, підприємства піддаються валютним ризикам, зокрема ризикам зміни курсів валют. Для зменшення ризиків можуть застосовуватися різні певні інструменти (форварди, опціони, ін. фінансові інструменти хеджування).
Оподаткування	
Податок на прибуток	Врахування курсових різниць та фінансових результатів від ЗЕД-операцій відповідно до НПСБО 21 «Вплив зміни валютних курсів» та Податкового кодексу
ПДВ	Особливості оподаткування експортних (0%) та імпорتنних операцій
Митні платежі	Виникають при імпорті товарів (мити, ПДВ, акцизи)
Трансфертне ціноутворення	Контроль операцій з пов'язаними нерезидентами
Валютний контроль	Дотримання строків розрахунків і репатріації валютної виручки
Аналіз	
Оцінка валютних ризиків	Аналіз впливу коливань валютних курсів на діяльність підприємства
Аналіз ліквідності	Врахування строків міжнародних розрахунків та руху грошових коштів
Оцінка ефективності ЗЕД	Визначення прибутковості експортно-імпорتنних операцій
Аналіз заборгованості	Контроль дебіторської та кредиторської заборгованості з іноземними контрагентами
Фінансове планування	Прогнозування валютних надходжень і витрат

Джерело: узагальнено авторами

Отже, міжнародні розрахунки є складною системою фінансових відносин, що поєднує різні форми платежів, правові норми та економічні механізми. Міжнародні розрахунки в системі обліку характеризуються підвищеною складністю через валютний фактор, необхідність врахування курсових різниць та дотримання вимог законодавства, а їх правильне відображення забезпечує достовірність фінансової звітності, ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю та мінімізацію фінансових ризиків. Оподаткування міжнародних розрахунків залежить від низки чинників, а саме виду операції, статусу контрагента, валюти платежу та чинних міжнародних угод. Врахування зазначених особливостей дозволяє уникнути податкових ризиків, штрафів і забезпечити ефективне ведення зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

Аналіз міжнародних розрахунків є необхідним інструментом управління, який дозволяє підвищити ефективність зовнішньоекономічної діяльності, зменшити ризики та забезпечити стабільний фінансовий стан підприємства в умовах глобалізації економіки. Визначені особливості розрахунків у ЗЕД вимагають від підприємств ретельного дотримання як бухгалтерського, так і податкового законодавства, а також забезпечення управління валютними ризиками та належного документування операцій.

Список використаних джерел:

1. Дячек В. В., Колосовська О. Д., Оніщенко В. С. Особливості використання форм міжнародних розрахунків українськими підприємствами під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. Вип. 21. С. 70-76.
2. Краєвський В., Колісник О., Мегедь Т. Облік розрахунків з постачальниками в умовах санкційних обмежень та міжнародного фінансового комплаєнсу. *Економіка та суспільство*. 2025. № 72. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-10>
3. Кравченко М. В. Особливості обліку та контролю міжнародних розрахунків агрохолдингів із використанням електронних грошей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Випуск 56. С. 60-66.
4. Чижевська Л. В., Зеленіна О. О., Романенко С. В. Ідентифікація форм міжнародних розрахунків в системі бухгалтерського обліку. *Вісник економічної науки України*. 2014. № 1. С. 135-139.
5. Романенко С. В. Розрахунки з використанням акредитивної форми: види та облікове відображення. *Бізнес Інформ*. 2016. № 7. С. 125-130.

Вікторія Дубно

студентка гр. ОО-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Зарудна

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ НАДІЙНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасний економічний простір України формується під впливом безпрецедентних зовнішніх загроз і глибоких внутрішніх структурних викликів. Повномасштабне вторгнення, руйнування виробничої інфраструктури, масова релокація бізнесу та хронічна нестабільність фінансових потоків суттєво змінили умови ведення господарської діяльності. У цьому контексті система бухгалтерського обліку перестає бути лише інструментом реєстрації господарських операцій – вона перетворюється на стратегічний ресурс управління фінансовою стійкістю підприємства. Особливого значення при цьому набуває цифровізація облікових процесів як засіб адаптації до нових реалій.

Під цифровізацією обліку розуміють комплексний процес переходу від традиційних паперових і локально-програмних форм ведення обліку до інтегрованих цифрових рішень: хмарних платформ, автоматизованих систем первинного документообігу, ERP-систем (Enterprise Resource Planning), інструментів бізнес-аналітики та технологій штучного інтелекту для обробки фінансових даних [1]. На відміну від простої автоматизації, цифровізація передбачає якісну трансформацію усієї логіки облікового процесу – від збору первинних даних до формування управлінської звітності в режимі реального часу.

Практичний досвід вітчизняних підприємств, які впровадили хмарні облікові системи в умовах воєнного стану, засвідчує низку суттєвих переваг. По-перше, забезпечується безперервність облікового процесу навіть при фізичному переміщенні підприємства: дистанційний доступ до облікової бази дозволяє бухгалтерії працювати з будь-якої точки країни або з-за кордону. По-друге, хмарне зберігання даних мінімізує ризики їх незворотної втрати внаслідок бойових дій, пожеж чи диверсій. Дослідники підтверджують, що впровадження хмарних рішень оптимізує бухгалтерські процеси та підвищує ефективність фінансового аналізу, забезпечуючи доступ до облікових даних із будь-якого місця [2].

Не менш важливим є аналітичний потенціал цифрових облікових систем. Інтеграція обліку з ERP-системами та модулями бізнес-аналітики дозволяє в автоматичному режимі формувати показники ліквідності, платоспроможності та ділової активності, відстежувати відхилення від бюджетних показників і оперативно реагувати на негативні тенденції. Як зазначають І. Склярчук та Н. Вовк, управлінський облік в умовах діджиталізації набуває нових можливостей завдяки ERP-системам, адаптації бізнес-процесів та оптимізації управління ресурсами [3]. Це принципово відрізняється від традиційної моделі, за якою аналітична робота починалася лише після закінчення звітного періоду.

Окремої уваги заслуговує питання кібербезпеки облікових систем. Цифровізація, з одного боку, відкриває нові вразливості – зростає ризик кібератак

та несанкціонованого доступу до фінансової інформації [7]. З іншого боку, сучасні сертифіковані платформи з багаторівневою автентифікацією та шифруванням даних забезпечують значно вищий рівень захисту, ніж традиційні локальні рішення. Воєнний стан став каталізатором масового переходу українського бізнесу на хмарні технології, що підтверджується позитивними позиціями України у глобальних рейтингах цифровізації [4].

Разом з тим, дослідження виявляє низку системних бар'єрів, що гальмують цифровізацію обліку на вітчизняних підприємствах. Серед них – висока вартість ліцензійного програмного забезпечення та витрати на міграцію даних; дефіцит кваліфікованих фахівців, здатних працювати з сучасними цифровими платформами; психологічний опір змінам з боку персоналу та частини керівництва; недостатня розвиненість цифрової інфраструктури в окремих регіонах. Як зазначається у дослідженнях, поряд із перспективами цифровізація ставить перед українськими підприємствами низку проблем, які потребують комплексного підходу до їх вирішення [5].

Таким чином, цифровізація бухгалтерського обліку є не просто технологічним оновленням, а стратегічним інструментом забезпечення фінансової стійкості підприємств в умовах зовнішніх загроз і внутрішніх викликів. Вона забезпечує безперервність облікового процесу, підвищує якість та оперативність аналітичної інформації, мінімізує ризики втрати даних і сприяє прозорості фінансових потоків. Перспективи подальших досліджень пов'язані з кількісною оцінкою впливу конкретних цифрових рішень на показники фінансової стійкості підприємств різних галузей вітчизняної економіки.

Список використаних джерел:

1. Склярчук І., Вовк Н. Управлінський облік бізнес-процесів в умовах діджиталізації. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3415>.
2. Шиш А. М. Хмарні технології у бухгалтерському обліку та фінансовому аналізі в Україні: аналіз відмінностей та стратегії адаптації до місцевого контексту. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 2. URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/13>.
3. Антоненко Н., Корольова О. Інформаційні системи і технології у фінансах як чинник удосконалення управлінського обліку та облікової політики підприємства. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 84. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7704>.
4. Мулик Т. О. Цифрова трансформація обліково-контрольних процесів вітчизняних підприємств: сучасний стан та стратегічні пріоритети. *Економіка, управління та адміністрування*. 2026. № 1 (115). С. 104–113. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/356211>.
5. Євсєєва О. О., Іванова Н. А., Скорба О. А. Вплив цифрових інновацій на ефективність бухгалтерського обліку в Україні. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. № 1. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/1>.
6. Марчук У., Куриліна М. Вплив діджиталізації обліку на конкурентоспроможність українського бізнесу. *Вісник Економіки*. 2025. № 4. С. 90-104. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1698>.
7. Zadorozhnyi Z.-M., Muravskiy V., Humenna-Derij M., Zarudna N. Innovative Accounting and Audit of the Metaverse Resources. *Marketing and Management of Innovations*. 2022. No. 4. P. 10-19. <https://doi.org/10.21272/mmi.2022.4-02>

Наталія Зарудна

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОЦЕДУРА РЕОРГАНІЗАЦІЇ ЧЕРЕЗ СКАСУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО КОДЕКСУ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

У даний час в Україні відбуваються ряд реорганізаційних перетворень. Зокрема, з метою уніфікації правового поля, зменшення подвійного регулювання та наближення до європейських стандартів корпоративного управління відбулося скасування Господарського кодексу України. Однозначно ця подія не просто юридична реформа, а глибока трансформація правил функціонування бізнесу, що безпосередньо впливає на систему бухгалтерського обліку підприємств. Згідно із Законом № 4196-IX [1], Господарський кодекс України втрачає чинність 28 серпня 2025 року. Для юридичних осіб, створених у формах, що тепер скасовуються (приватні, державні, комунальні підприємства тощо), встановлено трирічний перехідний період (до 28 серпня 2028 року) для проведення реорганізації шляхом перетворення. Це у свою чергу вимагає відходу від формального юридичного підходу на користь принципу «превалювання сутності над формою». Тому актуальність теми зумовлена радикальною реформою цивільного та господарського законодавства, що буде наслідком цих змін.

Є ряд ключових чинників, які роблять це питання критично важливим для бухгалтерів та керівників прямо зараз. По-перше, це неминучість та масовість процесу, адже скасування Господарського кодексу згідно Закону № 4196-IX [1] торкнулося сотень тисяч суб'єктів господарювання. Організаційно-правові форми, як-от «приватне підприємство», «державне підприємство» та «комунальне підприємство», фактично оголошені «поза законом» після завершення перехідного періоду. На відміну від інших причин проведення реорганізації, що описані авторами у праці [2], це створює чергу на реорганізацію, яку неможливо ігнорувати. По-друге, складності оцінки та інвентаризації при переході від права господарського відання чи оперативного управління (що було специфічним для Господарського кодексу) до права власності (згідно визначень Цивільного кодексу). Бухгалтеру доведеться відобразити в обліку трансформацію майна, яке раніше належало засновнику, у статутний капітал нової компанії. Це потребує професійного судження щодо оцінки активів та коректного відображення додаткового капіталу. По-третє, без чіткого розуміння облікових процедур, підприємство стикається із ризиками втрати податкових активів. Ризики пов'язані із втратами податкового кредиту (від'ємного значення з ПДВ), анулюванням спецрежимів при зміні форми власності тощо. Особливої уваги потребують податкові збитки минулих років, перенесення яких на правонаступника потребує ідеально оформленого передавального акта тощо. По-четверте, обмеженість стислими термінами та правовим вакуумом. Хоча й законодавчо встановлено трирічний перехідний період, процедура реорганізації великих підприємств може тривати від 6 місяців до року. Оскільки Господарський кодекс скасовується, зникає частина звичної нормативної бази, і бухгалтерам потрібно адаптувати

облікову політику до нових вимог Цивільного кодексу та Законів вже сьогодні. Та й загалом будь-яка реорганізація – це сигнал для кредиторів вимагати дострокового виконання зобов'язань.

Оскільки реорганізація підприємств у контексті скасування Господарського кодексу являє собою перехід до єдиних правил цивільного законодавства, то основний акцент зміщується на приведення установчих документів та організаційних форм у відповідність до Цивільного кодексу України. Водночас трансформація підприємства не повинна порушувати припущення про безперервність. Згідно з Міжнародними стандартами фінансової звітності, суб'єкт господарювання має розкрити інформацію про те, що зміна юридичного статусу не впливає на його здатність продовжувати операційну діяльність [3].

Виходячи із зазначених чинників можна окреслити завдання обліку у процесі цієї реорганізації. Першочерговим завданням є проведення суцільної інвентаризації активів та зобов'язань, що необхідно для підтвердження реальності показників ліквідаційного балансу, на основі якого буде складатися передавальний акт або розподільчий баланс.

Опісля слід провести оцінку активів та перегляд капіталу. Оскільки Господарський кодекс містив специфічні поняття (наприклад, право господарського відання чи оперативного управління), при проведенні реорганізації важливо переоцінити активи (за потреби) до їхньої справедливої вартості та трансформувати власний капітал, відобразивши зміну статутного капіталу відповідно до нових вимог щодо корпоративного управління. Оскільки реорганізація у зв'язку зі зміною законодавства часто відбувається під спільним контролем (common control transactions), бухгалтерський облік має базуватися на балансовій вартості активів, щоб забезпечити порівнянність звітності за попередні періоди. Питання оцінки (зокрема за справедливою вартістю) критично для забезпечення в майбутньому достовірності інформації про капітал перед міжнародними інвесторами та кредиторами.

Не менш важливе значення має питання формування перехідної звітності. Бухгалтер повинен забезпечити закриття звітного періоду для реорганізованого суб'єкта та відкриття рахунків для правонаступника. Основна мета обліку під час виконання цього завдання – щоб жоден об'єкт обліку не «загубився» між старою та новою структурами. Якщо підпорядковуватися вимогам МСФЗ, які вимагають детального опису природи реорганізації у примітках до фінансової звітності, то слід у звітність включати опис правонаступництва, вплив на грошові потоки та потенційні податкові зобов'язання. [3].

Під час проходження реорганізації обов'язковою умовою є податкова звірка та адміністрування. Для цього слід провести звірку із Державною податковою службою щодо відсутності заборгованостей. Зазвичай на цьому етапі слід вирішити питання щодо правильного перенесення податкового кредиту з ПДВ та від'ємного значення з податку на прибуток до правонаступника. Водночас слід чітко зафіксувати процес повідомлення кредиторів в системі обліку, для правильного відображення в обліку вимог кредиторів, що були висунуті під час реорганізації, наприклад: з приводу погашення боргів, переуступки тощо.

Завершальним завданням є архівування та організація зберігання документів. Бухгалтерській службі слід організувати передачу справ до архіву та забезпечення правонаступника всією необхідною первинною документацією, що підтверджуватиме історію формування активів.

Отже, процес скасування Господарського кодексу України знаменує перехід до єдиної правової системи, що вимагає від підприємств обов'язкової реорганізації. В обліковому аспекті ця процедура є критично важливою, оскільки вона не є ліквідацією суб'єкта господарювання, а базується на принципі безперервності діяльності. Таким чином, успішна реорганізація в умовах законодавчих змін залежить від синхронізації юридичних дій з бухгалтерськими процедурами, що дозволить зберегти фінансову стійкість підприємства та прозорість його звітності перед стейкхолдерами. Як наслідок зростає впевненість у посиленні ролі професійного судження бухгалтера. Серед умов меншої регламентації процедур реорганізації зростатиме відповідальність фахівців за правильність оцінки активів і зобов'язань, визначення справедливої вартості, відображення гудвілу та інших специфічних об'єктів обліку. Однозначно це, своєю чергою, підвищуватиме вимоги й до кваліфікації облікового персоналу та потребує постійного професійного розвитку. Разом із тим, у перехідний період можуть мати місце низка ризиків, до яких бухгалтерська служба повинна бути готова (наприклад, відсутність усталеної практики облікового відображення окремих операцій реорганізації, можливість різного трактування норм законодавства, а також необхідність адаптації облікової політики підприємств тощо). Отже, обліковий аспект реорганізації в умовах скасування Господарського кодексу характеризується переходом до принципово нової моделі – від формального регулювання до професійно обґрунтованого, економічно змістовного та орієнтованого на міжнародні стандарти підходу.

Список використаних джерел:

1. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб, Закон України від 09.01.2025 р. № 4196-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>.
2. Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. Облік та нормативно-правове забезпечення підприємницької діяльності: навч. посіб. Тернопіль: Крок, 2016. 284 с.
3. Переклад міжнародних стандартів фінансової звітності 2025 року. URL: https://mof.gov.ua/uk/translation_of_international_financial_reporting_standards_2025.

Nataliia Zarudna

PhD in Economics, Associate Professor
of the Department of Accounting and Taxation,
West Ukrainian National University, Ternopil

Yuliia Dushnitska

Student group OO-22/1,
West Ukrainian National University, Ternopil

BLOCKCHAIN AS A TOOL FOR ENHANCING THE TRANSPARENCY OF FINANCIAL REPORTING

In recent decades, the global financial system has faced unprecedented challenges related to fraud, data manipulation, and lack of transparency in financial reporting. Traditional accounting systems, despite their long history, have proven vulnerable to human error and deliberate falsification of information. In this context, blockchain technology has emerged as one of the most promising innovations capable of fundamentally transforming approaches to financial accounting and reporting.

The purpose of this paper is to examine the potential of blockchain technology as an instrument for increasing the transparency and reliability of financial reporting, as well as to identify the main opportunities and challenges associated with its implementation in accounting practice.

Blockchain is a distributed ledger technology that ensures the storage of information in the form of interconnected blocks protected by cryptographic methods. Each block contains a hash of the previous block, a timestamp, and transaction data, making any retroactive alteration of records virtually impossible without changing all subsequent blocks and obtaining consensus from the majority of network participants [1]. These properties determine the high potential of blockchain for use in accounting systems.

The application of blockchain in financial reporting offers several key advantages. First, immutability of records: once a financial transaction is recorded on the blockchain, it cannot be altered or deleted without detection. This significantly reduces the risk of fraudulent manipulation of financial statements. Second, real-time transparency: all authorized parties – management, auditors, investors, and regulators – can access the same verified data simultaneously, eliminating information asymmetry between stakeholders. Third, automated verification through smart contracts: self-executing programs can automatically verify the compliance of transactions with established rules, reducing the need for manual reconciliation and human intervention [2].

From a practical standpoint, several major corporations have already begun experimenting with blockchain-based accounting. Companies such as Walmart, Maersk, and IBM have implemented blockchain solutions to track supply chains and verify transaction authenticity. In the financial sector, JPMorgan Chase developed the JPM Coin platform for instant interbank settlements, while Deloitte and PwC actively explore blockchain audit tools [3]. These examples demonstrate the technology's readiness for practical deployment in real business environments.

However, the widespread adoption of blockchain in financial reporting faces significant obstacles. The primary challenges include regulatory uncertainty, as most

jurisdictions lack clear legal frameworks governing blockchain-based accounting records and their legal validity. Additionally, scalability limitations remain a concern, since public blockchains currently struggle to process the volume of transactions generated by large enterprises in real time. The high cost of implementation, including infrastructure investment and staff retraining, constitutes another barrier, particularly for small and medium-sized enterprises. Finally, interoperability issues arise because different blockchain platforms often use incompatible protocols, complicating data integration across organizations [4].

The regulatory dimension deserves particular attention. International accounting standards, including IFRS and US GAAP, were developed prior to the emergence of blockchain and do not explicitly address the recording of blockchain-based transactions or the recognition of digital assets. This creates ambiguity for accountants and auditors seeking to apply traditional standards to novel technological environments. Regulatory bodies such as the IASB and FASB have acknowledged the need to update existing standards to accommodate emerging technologies, but comprehensive guidance remains limited.

Despite existing challenges, the prospects for blockchain integration into financial reporting systems appear substantial. The technology's capacity to provide a single source of truth accessible to all stakeholders simultaneously has the potential to reduce audit costs, accelerate the verification process, and enhance investor confidence in published financial information. Experts predict that as regulatory frameworks mature and technology costs decline, blockchain will gradually become a standard component of corporate financial infrastructure [5].

In conclusion, blockchain technology represents a significant innovation in the field of financial reporting, offering enhanced transparency, reduced fraud risk, and greater efficiency in financial data management. While substantial technical, regulatory, and economic challenges remain, the ongoing development of the technology and growing interest from corporations and regulatory bodies suggest that blockchain will play an increasingly important role in shaping the future of accounting and financial reporting. We believe that the use of blockchain technology will transform financial reporting from a periodic document into an open "triple record" system, where cryptographic protection and real-time auditing guarantee absolute data reliability and eliminate the possibility of any manipulation.

References:

1. Nakamoto S. Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2008. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>.
2. Dai J., Vasarhelyi M. Toward Blockchain-Based Accounting and Assurance. *Journal of Information Systems*. 2017. Vol. 31(3). P. 5–21.
3. Deloitte. Blockchain in Financial Services: Strategic Planning for the Technology's Evolution. *Deloitte Insights*. 2020.
4. Kokina J., Mancha R., Pachamanova D. Blockchain: Emergent Industry Adoption and Implications for Accounting. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*. 2017. Vol. 14 (2). P. 91–100.
5. PwC. Blockchain is here. What's your next move? *PricewaterhouseCoopers*. 2018.

Максим Зоц

студент гр. ДФ-071-22,

Центральноукраїнський національний
технічний університет, м. Кропивницький

Давид Коява

студент гр. ДФ-071-22,

Центральноукраїнський національний
технічний університет, м. Кропивницький

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ольга Пугаченко

МІСЦЕ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Управління є впорядкованим і цілісним процесом, що функціонує як організована система. Усі управлінські процедури, операції та дії, які формують зміст його функцій, тісно взаємопов'язані між собою, а персонал, що їх реалізує, перебуває у постійній взаємодії.

У діяльності підприємств незалежно від галузі простежується закономірний зв'язок між функціями управління, зумовлений логікою самого управлінського процесу. Як правило, виокремлюють три основні стадії: перша передбачає визначення цілей функціонування об'єкта та встановлення кількісних параметрів його розвитку; друга полягає у контролі проміжних і кінцевих результатів для оцінки рівня досягнення поставлених цілей; третя стадія спрямована на коригування виявлених відхилень. Формування цілей розвитку та досягнення відповідних економічних показників пов'язане зі складною роботою з моделювання бажаного стану об'єкта. Водночас планові моделі ґрунтуються на прогнозах, які, у свою чергу, базуються на результатах попередньої діяльності підприємства, тенденціях його внутрішнього розвитку, а також обмеженнях зовнішнього середовища.

Так, на початковій стадії управління чітко проявляються дві ключові функції: економічний аналіз, що забезпечує оцінювання досягнутих результатів, виявлення резервів і прогнозування подальшого розвитку, та планування, яке передбачає моделювання майбутнього стану системи і формує прямий зв'язок між суб'єктом і об'єктом управління. Облік фактично пронизує всю систему управління, виступаючи її універсальною функцією, адже без нього неможливі ні контроль, ні економічний аналіз через відсутність належної інформаційної бази.

На другій стадії управління реалізуються функції обліку та контролю, які забезпечують зворотний зв'язок між керуючою системою і об'єктом управління. Обидві функції є тісно взаємопов'язаними, органічно доповнюють одна одну та узгоджено взаємодіють як між собою, так і з іншими елементами управлінського циклу. Ефективний управлінський вплив потребує постійного зіставлення запланованих і фактичних показників, виявлення відхилень і їх оцінки. Контрольна функція є базовою для підтвердження достовірності та законності операцій, збереження активів, дотримання фінансової дисципліни та ефективного використання ресурсного потенціалу. Контроль також має не тільки фіксувати вже

наявні відхилення, а й своєчасно сигналізувати про потенційні, щоб уможливити превентивне регулювання. Передумовою реалізації контролю виступає функція обліку, що охоплює фіксацію первинної інформації про господарські операції та її систематизацію за визначеними ознаками, напрямками, періодами й центрами відповідальності.

Завершальний етап управлінського процесу пов'язаний із виконанням функцій регулювання та стимулювання, спрямованих на усунення негативних відхилень і закріплення позитивних результатів. Ці дві функції логічно завершують управлінський цикл і також базується на обліковій інформації, що підсилює значущість обліку в системі управління.

У результаті формується безперервний замкнений цикл управління, у якому функції послідовно переходять одна в одну: економічний аналіз → планування → облік → контроль → регулювання → стимулювання → економічний аналіз → планування і далі по колу.

На наш погляд, саме облік «створює інформаційні можливості виконання всіх інших функцій – планування, контролю, аналізу, регулювання, стимулювання, і в цьому своєму значенні визначає існування і цілеспрямованість загального управлінського циклу» [2, с. 3]. Облікова система виступає фундаментальним базисом для формування інформаційного масиву, необхідного для прийняття ключових економічних рішень у межах поточного та оперативного управління. Облік же забезпечує потреби різних рівнів управління (таблиця 1).

Таблиця 1

**Роль обліку в системі інформаційного забезпечення
на різних рівнях управління підприємством**

Рівень управління	Роль обліку	Тип інформації	Періодичність
Оперативний	Контроль щоденних операцій (склад, каса, відвантаження)	Деталізована, термінова	Щоденне управління процесами
Тактичний	Аналіз витрат, управління дебіторською заборгованістю	Звітність за місяць/квартал	Середньострокове планування та контроль
Стратегічний	Оцінка інвестиційної привабливості, аналіз капіталу	Узагальнена, фінансова звітність	Формування довгострокової стратегії розвитку

Облік є базовим елементом системи інформаційного забезпечення управління підприємством, який не лише відображає господарську діяльність, а й активно впливає на ефективність управлінських рішень. Його роль полягає у перетворенні розрізнених даних у цілісну інформаційну систему, що забезпечує обґрунтоване, своєчасне та ефективне управління підприємством. Одночасно облік виступає і ядром інформаційної системи підприємства, оскільки акумулює дані про всі господарські процеси, трансформує первинну інформацію у впорядковану систему показників та забезпечує безперервний моніторинг діяльності підприємства.

Для отримання повної економічної інформації про діяльність підприємства «необхідно використовувати не лише обліково-економічні дані, а й установчу,

технологічну, технічну, конструкторську та іншу документацію. При цьому, робота з усім масивом документів передбачає якісну її організацію, що включає й організацію документообороту» [3]. Ми погоджуємось з думкою, що документооборот, як невідемна складова організації обліку, не існує відокремлено від системи управління підприємством, адже він є ключовим елементом ефективної управлінської системи на підприємстві [1, с. 80].

Отже, облік у системі інформаційного забезпечення управління підприємством займає центральне, системоутворююче місце, оскільки саме він формує основну масу структурованої, достовірної та релевантної інформації для прийняття управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Королук Т., Кравчук Н., Карп І. Стан та тенденції розвитку Організації документообігу в інформаційній системі управління підприємством. *Галицький економічний вісник*. 2020. Т. 6. № 67. С. 79-89.
2. Пугаченко О. Б. Облік процесів матеріального забезпечення в системі управління хлібопекарними підприємствами: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.09. Одеса, 2008. 17 с.
3. Пугаченко О., Зарудна Н., Кундеус О. Визначення терміну «документооборот» у законодавчих актах і літературних джерелах. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-57>

Іван Кіндзерський

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецінська

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ НА ЗБУТ

Воєнні дії в Україні, нестабільність економіки, інфляційні процеси, зростання вартості логістичних послуг змушують суб'єктів господарювання шукати напрямки оптимізації витрат, щоб зберегти фінансову стійкість та прибутковість. Важливу частку витрат підприємства складають витрати на збут. Питання ефективного управління збутовими витратами нині набуває особливої актуальності для підприємств усіх галузей економіки, адже вони впливають на ціноутворення, рентабельність, обсяги реалізації, конкурентоспроможність.

Витрати на збут є складовою частиною операційних витрат підприємства та включають витрати, пов'язані з реалізацією продукції, товарів, робіт чи послуг. Відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [1] до таких витрат віднесено: «витрати пакувальних матеріалів, витрати на ремонт тари; оплата праці працівникам підрозділів, що забезпечують збут; витрати на рекламу та маркетинг; витрати на передпродажну підготовку товарів; витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом; витрати на утримання основних засобів, пов'язаних зі збутом; витрати на транспортування, перевалку і страхування готової продукції (товарів); витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування; витрати на страхування готової продукції, інші витрати, пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг» [1]. Як видно з вказаного переліку, витрати на збут включають досить різні за сутністю витрати, серед яких:

- маркетинг і дослідження ринку;
- витрати, пов'язані з реалізацією продукції (робіт, послуг);
- гарантійне обслуговування.

Кожна зі зазначених складових супроводжує різні етапи збутової діяльності і вимагає якісного інформаційного забезпечення для управління цими процесами. У зв'язку з цим в робочому плані рахунків слід виділити окремі субрахунки до рахунку 93 «Витрати на збут» в розрізі вищевказаних груп, а в системі управлінського обліку деталізувати ці витрати за окремими статтями в залежності від галузевої специфіки підприємства. Значну увагу слід приділяти витратам на гарантійне обслуговування, адже вони свідчать про якість продукції. В системі управлінського обліку доцільно формувати форму внутрішньогосподарської звітності, яка б відображала інформацію про причини виникнення гарантійних витрат, частоту звернень в розрізі видів продукції, відповідальних осіб тощо.

А. Грицишин витрати на збут розділила на дві великі групи: логістика та маркетинг, до першої з яких автором віднесено «транспортування продукції, документальне оформлення процесу реалізації, вибір умов реалізації, укладання договорів на реалізацію тощо» [2, с. 204], до другої – «рекламне стимулювання

попиту, якість продукції, маркетингові дослідження, вивчення кон'юнктури ринку та ін.» [2, с. 204].

Як слушно зазначають окремі науковці, ефективність управління витратами на збут значною мірою залежить від належної організації первинного обліку та якості документального забезпечення збутових операцій. Недосконалість системи первинного обліку ускладнює отримання своєчасної та достовірної інформації для прийняття управлінських рішень. «Головний недолік діючої системи первинного обліку збутової діяльності – відсутність системного і планового підходу до формування первинних облікових даних. Він проявляється у трудомісткості документування, частковим дублюванням інформації, її невідповідності якісним параметрам, що негативно впливає на виконання документами покладених на них функцій» [3, с. 251].

Для цілей управління підприємством доцільним є формування аналітичної інформації за центрами відповідальності, видами продукції, каналами реалізації, регіонами збуту, окремими клієнтами тощо. Така деталізація забезпечить оперативне виявлення причин необґрунтованих витрат на збут та прийняття своєчасних управлінських рішень.

Важливим напрямком удосконалення інформаційного забезпечення щодо витрат на збут є їх бюджетування. Формування бюджету дозволяє планувати обсяги майбутніх витрат на логістику, рекламу та інші складові збутової діяльності, а також здійснювати контроль за відхиленнями фактичних показників від запланованих. Крім того, система бюджетування дозволить забезпечити комунікацію відділу збуту (маркетингового відділу) з виробництвом та відділом постачання, що сприятиме оптимізації витрат підприємства та своєчасному виявленні «вузьких місць». Комплексне підхід до діяльності підприємства сприятиме підвищенню рентабельності, дозволить уникнути необґрунтованих витрат, зумовлених надлишковим виробництвом продукції, надмірними закупівлями виробничих запасів, нераціональним використанням ресурсів тощо.

У сучасних умовах особливого значення набуває цифровізація обліку витрат на збут. Використання електронного документообігу та аналітичних програм дозволяє автоматизувати облік таких витрат, інтегрувати дані про продажі та витрати, ефективно використовувати управлінську звітність. Це підвищить швидкість отримання інформації та відповідно ефективність управління такими витратами.

Отже, облікове забезпечення управління витратами на збут є важливою складовою системи управління підприємством. Якісно організований фінансовий та управлінський облік таких витрат сприятиме підвищенню результативності діяльності підприємства, покращенню фінансового стану та посиленню конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджене наказом МФУ від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>

2. Грицишин А. Облік збутової діяльності в умовах розмежування логістичних і маркетингових процесів. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 1. С. 200-212.
3. Сакун А. Ж. Облікова система як інформаційна база управління збутовою діяльністю. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2020. Вип. 2. С. 248-252.

Юлія Ковальчук

студентка гр. ОМОм-11,

Західноукраїнський національний університет м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Валентина Панасюк

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Протягом останніх років електронна комерція розвивається дуже стрімко, особливо в міжнародному форматі. Багато компанії продають товари та послуги через інтернет і не тільки в межах однієї країни, а й за кордон. Через це бухгалтерський облік теж ускладнюється, бо з'являються нові операції, які не завжди можна облікувати так само, як у звичайній торгівлі.

Одна з головних особливостей є те, що всі операції відбуваються в електронному середовищі. Паперові документи майже не використовуються, замість них є електронні підтвердження – чеки, інвойси, виписки з платіжних систем [1]. Через це виникає питання, як правильно це все оформлювати і зберігати в обліку, щоб не було проблем під час перевірок.

Також варто зазначити, що є різні способи оплати. міжнародній електронній комерції зазвичай використовують банківські картки, різні платіжні системи або електронні гаманці. Через це гроші можуть надходити не напряму і не одразу, а через посередників або з певною затримкою. Через це інколи складно точно визначити, коли саме визнавати дохід.

Крім того, важливу роль відіграє валюта. Оскільки продажі часто йдуть у різні країни, розрахунки проводяться в іноземній валюті. Це означає, що підприємства повинні враховувати курсові різниці, які можуть впливати на фінансовий результат. Для міжнародної електронної комерції це звична ситуація, але вона потребує уважного обліку

Також слід звернути увагу на витрати, пов'язані з електронною комерцією. Це можуть бути витрати на створення та підтримку сайту, рекламу, використання платформ, оплату послуг платіжних систем. Такі витрати мають свої особливості відображення в обліку і не завжди чітко врегульовані [2]. У деяких випадках виникає складність у визначенні, до яких саме витрат їх відносити.

Якщо говорити про сучасні тенденції, то важливим є вплив цифрових технологій на облік. Використання хмарних сервісів, штучного інтелекту та аналітики великих даних дозволяє швидше обробляти інформацію і зменшувати ручну роботу. Для електронної комерції, де операцій дуже багато, це особливо актуально.

Не менш важливим є і питання оподаткування. У міжнародній електронній комерції часто виникають складнощі з визначенням місця постачання товарів або послуг, а також із нарахуванням ПДВ. Як зазначається у дослідженнях, відсутність єдиного підходу між країнами створює додаткові труднощі для підприємств [3]. Через це компанії повинні уважно стежити за законодавством різних держав.

Ще один аспект – це адаптація обліку до цифрової економіки загалом. Зараз багато процесів автоматизуються, і частину роботи за бухгалтера може

виконувати система. Це полегшує роботу, але водночас вимагає нових навичок, бо потрібно розуміти не тільки облік, а й цифрові інструменти

Окремо варто зупинитися на проблемі безпеки та конфіденційності даних у міжнародному обліку. Оскільки бухгалтер працює з величезними масивами інформації про клієнтів і транзакції, постає питання не лише правильного відображення цифр, а й захисту цих відомостей відповідно до міжнародних стандартів (наприклад, GDPR). На практиці це означає, що підприємству доводиться витрачати додаткові кошти на кібербезпеку та сертифікацію програмного забезпечення. Хоча ці видатки безпосередньо не пов'язані з продажем товару, вони стають невід'ємною частиною собівартості послуг в електронній комерції. Це ще раз підтверджує, що сучасний облік у цій сфері вже давно вийшов за рамки простого «дебету-кредиту» і вимагає від спеціаліста знань у суміжних ІТ-галузях.

У результаті можна підсумувати, що облік у сфері міжнародної електронної комерції має специфічні особливості. Вони пов'язані з цифровим характером операцій, використанням різних платіжних інструментів, валютними розрахунками та особливостями оподаткування. Крім того, значний вплив мають сучасні технології, які змінюють підходи до ведення обліку. Усе це робить цю сферу більш складною, але водночас і більш перспективною для подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Масіна Л. О., Розіт Т. В., Рубан Л. О. Роль та вплив цифрових технологій на стратегічний бухгалтерський облік в інтернет-торгівлі: аналіз та перспективи. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15544463>.
2. Приймак Н. В. Адаптація обліку та аудиту до викликів цифрової економіки: вплив штучного інтелекту. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2025. С. 500–515.
3. Проскуріна Н., Конєва А. Електронна комерція: особливості системи бухгалтерського обліку. *Економіка та суспільство*. 2021. № 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-95>.

Рената Коршикова

к.е.н., доцент, професор кафедри
бухгалтерського обліку та консалтингу,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Богдан Галушка

студент гр. ОО-401,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ПРИЙНЯТТЯ ОПЕРАЦІЙНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ОСНОВІ РЕЛЕВАНТНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Прийняття керівництвом різноманітних операційних управлінських рішень є важливою передумовою ефективного функціонування суб'єкта господарювання в умовах невизначеності та обмежених ресурсів. При цьому особливого значення набуває система управлінського обліку завдяки формуванню масиву релевантної інформації та використанню спеціальних методичних прийомів її аналізу. Саме на основі релевантних даних встановлюються найбільш ефективні напрями використання ресурсів, оптимізації витрат та підвищення прибутковості діяльності підприємства. Такі рішення, як правило, мають короткостроковий характер і пов'язані з вибором найоптимальнішої альтернативи в межах поточної господарської діяльності підприємства [3; 4].

До основних видів операційних управлінських рішень, зазвичай, відносять: прийняття спеціального замовлення, ухвалення рішення щодо переходу на аутсорсинг, формування оптимальної виробничої програми, обґрунтування доцільності скорочення або розширення діяльності, а також визначення підходів до ціноутворення.

Методичною основою прийняття зазначених вище рішень є диференційний аналіз. Він передбачає оцінювання лише релевантних доходів і витрат, тобто тих, що стосуються майбутнього періоду, змінюються залежно від обраної альтернативи та супроводжуються реальними грошовими потоками [2].

Особливе місце серед операційних рішень належить аналізу спеціальному замовленню. За наявності вільних виробничих потужностей доцільність виконання такого замовлення визначається шляхом порівняння запропонованої потенційним замовником ціни з релевантною собівартістю. При цьому, за таких умов остання включатиме лише змінні витрати. Якщо ціна перевищує змінні витрати на одиницю продукції, підприємство отримує додатковий маржинальний дохід, що позитивно впливає на загальний фінансовий результат [3; 4]. Водночас, за умов повного завантаження потужностей необхідно враховувати альтернативні витрати, зокрема втрату маржинального доходу від реалізації продукції за звичайними каналами збуту або додаткові витрати на розширення виробництва, щоб покрити нестачу потужностей.

Не менш важливим є рішення «виробляти чи купувати», яке часто розглядається як форма аутсорсингу для підприємств зі складним технологічним

циклом і великою кількістю складальних операцій. Його сутність полягає у визначенні доцільності власного виробництва напівфабрикатів або їх придбання у зовнішнього постачальника. У процесі прийняття такого рішення здійснюється компаративний аналіз ціни придбання та релевантних витрат власного виробництва, що не завжди збігаються з повною виробничою собівартістю напівфабрикатів.

У разі, якщо відмова від власного виробництва не супроводжується скороченням постійних витрат, до розрахунків включаються тільки змінні та прямі постійні витрати, які відповідають визначенню релевантною інформації. Водночас, якщо вивільнені ресурси можуть бути використані в альтернативний спосіб і забезпечити додаткову вигоду (наприклад, шляхом отримання доходу від передавання потужностей в оренду), такі альтернативні витрати також підлягають врахуванню [2; 4].

В умовах обмеженості ресурсів важливого значення набуває прийняття рішення щодо розробки оптимальної виробничої програми за умови існування внутрішнього чинника (ресурсу), що обмежує розширення обсягів діяльності. Його метою є визначення такої структури випуску продукції, яка забезпечить максимізацію маржинального доходу. Для цього необхідно не лише ідентифікувати продукти з найвищим рівнем маржинального доходу, але й знайти можливість найкращого використання обмежувального ресурсу.

Ефективність виробничої програми визначається шляхом розрахунку маржинального доходу на одиницю обмежувального чинника, наприклад, на одну людино-годину, машино-годину або одиницю сировини. Пріоритет надається тим видам продукції, які забезпечують найбільший маржинальний дохід на одиницю дефіцитного ресурсу, що сприяє більш раціональному використанню виробничого потенціалу підприємства [3; 4].

Рішення щодо скорочення або розширення діяльності пов'язані з аналізом ефективності сегментів підприємства, насамперед тих, які демонструють збитки за результатами звітних періодів. Ліквідація підрозділу або його частини є доцільною лише за умови відсутності у них маржинального доходу. Водночас у процесі прийняття таких рішень, які матимуть стратегічні наслідки, При цьому необхідно враховувати не лише кількісні показники, а й якісні фактори. Так, на остаточне рішення керівника може вплинути взаємозв'язок між сегментами, вплив на репутацію підприємства та потенціал подальшого розвитку [2; 4].

Окреме місце в системі операційних управлінських рішень займають рішення щодо ціноутворення. Формування ціни реалізації за методом «витрати плюс» здійснюється на основі вибору базових витрат із додаванням бажаної націнки, яка має забезпечити покриття витрат і формування запланованого прибутку. В практичній діяльності компаній базовими, як правило, визначаються повні витрати діяльності. Але остаточний вибір залежить від цілей підприємства, умов конкурентного середовища та рівня бажаної рентабельності інвестованого капіталу [2; 3].

Усі управлінські рішення мають прийматися з урахуванням вимог чинного законодавства у сфері бухгалтерського обліку [1], оскільки саме нормативно-

правова база визначає загальні принципи формування інформації для управлінських потреб підприємства.

Таким чином, прийняття операційних управлінських рішень є важливим інструментом забезпечення ефективного функціонування підприємства. Використання релевантної інформації, застосування диференційного аналізу та врахування якісних факторів дозволяє обґрунтовано обирати оптимальні альтернативи, оптимізувати витрати, підвищувати конкурентоспроможність і забезпечувати стабільні фінансові результати підприємства.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14> (дата звернення: 29.04.2026).
2. Пашкевич М. С., Дріга О. П., Макурін А. А. Управлінський облік: навч. посіб. Дніпро: НТУ «ДП», 2018. 151 с.
3. Чебанова Н. В., Ревуцька Л. Є. Управлінський облік: навч. посіб. Харків: УкрДУЗТ, 2016. 218 с.
4. Шевців Л. Ю. Управлінський облік: навч. посіб. Львів: Растр-7, 2022. 642 с.

Рената Коршикова

к.е.н, доцент, професор кафедри
бухгалтерського обліку та консалтингу
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Аліна Молодід

студентка гр. ОФ-401,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПІДХОДІВ ДО КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

У сучасних умовах ринкової трансформації ефективно управління витратами стає вирішальним чинником забезпечення життєздатності та конкурентоспроможності промислових підприємств. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю перегляду традиційних підходів до розрахунку собівартості на користь гнучких інструментів, що відповідають вимогам інформаційної економіки та запитам сучасного менеджменту. Метою дослідження є вивчення існуючих методичних підходів до визначення собівартості продукції та обґрунтування доцільності впровадження інноваційних систем обліку. Це дозволить точніше розподіляти виробничі накладні витрати між об'єктами калькулювання й оптимізувати загальний фінансовий результат.

Процес обчислення собівартості базується на свідомому виборі конкретних об'єктів обліку та методів накопичення та розподілу (поглинання) витрат між ними залежно від технологічних особливостей і масштабів виробництва. У науковій літературі під методом калькулювання розуміють сукупність прийомів для визначення вартості одиниці продукції [1]. Правильний вибір методики безпосередньо впливає на точність ціноутворення та об'єктивність оцінки залишків незавершеного виробництва та готової продукції на складах. Специфіка діяльності підприємства зумовлює використання позамовного, попередільного або попроцесного методів, у т.ч. з елементами нормативного методу, кожен з яких орієнтований на певний тип серійності або індивідуальність виробничого циклу. Глибоке розуміння цих механізмів дозволяє керівництву виявляти приховані резерви зниження витрат ще на етапі проєктування продуктів.

Державне регулювання калькулювання в окремих галузях, зокрема в аграрному секторі, базується на чітко визначених нормативних актах. Згідно пункту 1.3 Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, об'єктами калькулювання є окремі види продукції, робіт та послуг допоміжних виробництв [3]. Така жорстка регламентація забезпечує методологічну єдність та дозволяє порівнювати фінансові показники різних суб'єктів господарювання в межах галузі. Застосування цих рекомендацій мінімізує ризики помилкового включення адміністративних або непрофільних витрат до безпосередньої вартості

вирощеної продукції чи наданих послуг. Орієнтація на законодавчо закріплені принципи формує надійну базу для податкового обліку та зовнішнього аудиту.

Розвиток складних виробничих систем вимагає поступового переходу до методів, що враховують не лише прямі обсяги випуску, а й інтенсивність використання ресурсів на кожному етапі. Як зазначають у своїх працях Л. Овод, Н. Валькова та В. Корбут, впровадження процесно-орієнтованого підходу до обліку витрат (ABC-метод) на підприємствах з виробництва залізобетонних конструкцій дозволяє більш обґрунтовано розподіляти непрямі витрати між об'єктами калькулювання [2, с. 308]. Використання такої моделі кардинально змінює розуміння внутрішньої структури витрат, оскільки головна увага акцентується на функціях, які реально споживають обмежені ресурси підприємства. Це створює міцний фундамент для стратегічного аналізу рентабельності кожного окремого виробу та бізнес-процесу. Деталізація витрат за операціями допомагає усунути неефективні ланки, що безпосередньо підвищує загальну продуктивність праці.

Світова практика та сучасні економічні дослідження виділяють інтегровані системи обліку, де калькулювання тісно поєднується з оперативним контролем відхилень. На думку О. Гайдаржинської та Д. Коверги, традиційні методи сьогодні обов'язково повинні доповнюватися елементами систем «директ-костинг» та «стандарт-костинг» для швидкої адаптації до динамічного ринкового середовища [4, с. 522]. Окремо організований облік змінних і постійних витрат суттєво спрощує розрахунок маржинального доходу та визначення точки беззбитковості для нових видів продукції. Такий інтегрований підхід робить фінансову модель підприємства прозорою для інвесторів та максимально адаптивною до непередбачуваних зовнішніх економічних викликів. Синергія різних методів дозволяє прогнозувати фінансові результати з високим ступенем точності.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що сучасне калькулювання собівартості еволюціонувало від простого математичного підрахунку до рівня ключового елемента стратегічного менеджменту. Поєднання суворих нормативних вимог із гнучкими процесно-орієнтованими та маржинальними підходами забезпечує менеджмент якісною та деталізованою фінансовою інформацією. Досягнення мети роботи полягає в доведенні того, що вибір оптимального, науково обґрунтованого методу обліку витрат є першоосновою для формування ефективної цінової політики та гарантією максимізації прибутку в довгостроковій перспективі. Тільки комплексне використання сучасних підходів дозволяє підприємству зберігати стійкість на ринку.

Список використаних джерел:

1. Методи калькулювання собівартості продукції – бібліотека buklib.net. Головна – Бібліотека BukLib.net. URL: <https://buklib.net/books/37212/> (дата звернення: 03.05.2026).
2. Овод Л., Валькова Н., Корбут В. Процесно-орієнтований підхід до обліку витрат й калькулювання собівартості продукції підприємств з виробництва збірних залізобетонних конструкцій. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2024. Т. 324, № 6. С. 305–312. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-324-6-51> (дата звернення: 03.05.2026).
3. Про затвердження Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Офіційний

вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0132555-01#Text> (дата звернення: 03.05.2026).

4. Gaydarzhinska O. M., Koverga D. O. Basic methods of calculating the cost of production and a variety of cost accounting systems. *Economy and society*. 2018. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-17-94> (дата звернення: 03.05.2026).

Анастасія Космина

студент гр. ОМОм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Ірина Назарова

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ ТА АУДИТІ

Сучасний розвиток економіки характеризується глибокою цифровою трансформацією, яка охоплює всі сфери господарської діяльності, включаючи бухгалтерський облік та аудит. В умовах зростання обсягів інформації та ускладнення бізнес-процесів традиційні підходи до обліку вже не забезпечують необхідного рівня оперативності та точності. У цьому контексті особливої актуальності набуває використання штучного інтелекту (ШІ), який виступає важливим інструментом автоматизації та аналітичної обробки даних.

Штучний інтелект у бухгалтерському обліку дозволяє значно підвищити ефективність виконання рутинних операцій. Зокрема, сучасні програмні рішення на основі ШІ забезпечують автоматичне розпізнавання первинних документів, класифікацію господарських операцій, формування бухгалтерських проведення та підготовку фінансової звітності. Використання таких технологій сприяє зменшенню кількості помилок, пов'язаних із людським фактором, а також скороченню витрат часу на обробку інформації [1].

Окремої уваги заслуговує застосування алгоритмів машинного навчання для аналізу великих масивів фінансових даних. Це дає можливість не лише здійснювати ретроспективний аналіз, але й формувати прогнозні оцінки фінансових результатів, визначати тенденції розвитку підприємства та підтримувати процес прийняття управлінських рішень. Таким чином, бухгалтерський облік поступово трансформується з функції фіксації фактів господарської діяльності у систему аналітичного забезпечення менеджменту [2].

У сфері аудиту використання штучного інтелекту відкриває нові можливості для підвищення якості перевірки фінансової інформації. Традиційні аудиторські процедури часто базуються на вибірковому аналізі даних, тоді як ШІ дозволяє здійснювати суцільну перевірку операцій. Завдяки застосуванню інтелектуальних алгоритмів аудитори можуть виявляти аномалії, нетипові операції та потенційні ризики шахрайства на ранніх стадіях. Це особливо важливо в умовах зростання кіберзагроз та фінансових ризиків.

Крім того, штучний інтелект сприяє автоматизації аудиторських процедур, таких як тестування внутрішнього контролю, аналіз відповідності нормативним вимогам та оцінка ризиків. Це дозволяє підвищити ефективність роботи аудиторів та зосередити їхню увагу на складних питаннях, що потребують професійного судження та експертного аналізу.

Сучасні аудиторські компанії активно впроваджують штучний інтелект для автоматизації аналізу даних, виявлення ризиків та підвищення ефективності аудиту, що підтверджується практикою міжнародних фірм, зокрема PwC [3].

Водночас впровадження штучного інтелекту у бухгалтерський облік та аудит супроводжується низкою викликів. Одним із ключових є забезпечення якості та достовірності вхідних даних, оскільки результати роботи алгоритмів безпосередньо залежать від їх точності. Також важливим є питання захисту конфіденційної інформації та кібербезпеки, особливо в умовах активної цифровізації економіки.

Не менш важливою є проблема підготовки кадрів. Використання ШІ вимагає від бухгалтерів та аудиторів нових компетенцій, зокрема знань у сфері інформаційних технологій, аналітики даних та цифрових інструментів. Це зумовлює необхідність модернізації освітніх програм та підвищення кваліфікації фахівців.

В умовах сучасних викликів, зокрема економічної нестабільності та військових дій в Україні, впровадження штучного інтелекту набуває додаткового значення. Автоматизація облікових процесів дозволяє забезпечити безперервність діяльності підприємств, зменшити вплив людського фактора та підвищити стійкість бізнесу до зовнішніх загроз. Тому необхідно провести порівняльний аналіз традиційних підходів та використання штучного інтелекту для визначення доцільності запровадження нових методів обліку (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння традиційного підходу та використання штучного інтелекту у бухгалтерському обліку та аудиті

Критерій	Традиційний підхід	Використання штучного інтелекту
<i>Обробка даних</i>	Ручна або частково автоматизована	Повністю автоматизована із застосуванням алгоритмів
<i>Швидкість виконання</i>	Відносно низька	Висока, обробка в режимі реального часу
<i>Ймовірність помилок</i>	Висока через людський фактор	Мінімальна за умови якісних даних
<i>Обсяг аналізу</i>	Обмежений вибіркою	Суцільний аналіз великих масивів даних
<i>Виявлення шахрайства</i>	Обмежене можливостями аудитора	Автоматичне виявлення аномалій і ризиків
<i>Гнучкість та адаптивність</i>	Низька	Висока завдяки машинному навчанню
<i>Вартість впровадження</i>	Низька або середня	Висока на початковому етапі
<i>Вимоги до персоналу</i>	Класичні бухгалтерські знання	Додаткові IT- та аналітичні компетенції

Порівняльний аналіз свідчить, що використання штучного інтелекту суттєво перевищує традиційні підходи за такими критеріями, як швидкість обробки інформації, обсяг аналізу та здатність до виявлення ризиків. Водночас впровадження ШІ потребує значних початкових інвестицій та підвищення кваліфікації персоналу. Незважаючи на це, у довгостроковій перспективі застосування інтелектуальних технологій є більш ефективним та економічно доцільним.

Таким чином, використання штучного інтелекту у бухгалтерському обліку та аудиті є важливим напрямом розвитку сучасної економіки. Його впровадження сприяє підвищенню ефективності, точності та аналітичних можливостей облікових систем. Разом з тим, для повноцінної інтеграції ШІ необхідно вирішити питання нормативного регулювання, забезпечення безпеки даних та підготовки кваліфікованих фахівців. Подальші дослідження у цій сфері повинні бути спрямовані на розробку методичних підходів до використання штучного інтелекту в обліку та аудиті, а також оцінку його впливу на якість фінансової інформації.

Список використаних джерел:

1. Король С. Я., Ромашко О. М. Штучний інтелект у бухгалтерській діяльності. *Scientia fructuosa*. 2024. № 2 (154). С. 145–157. URL: <https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2054/1874>
2. Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій: монографія / Є. А. Карпенко, О. В. Карпенко, А. І. Мілька [та ін.]. Полтава: ПУЕТ, 2021. 410 с. URL: http://dspace.msu.edu.ua:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/8578/Prospects_%20for_%20the%20_development_%20of_%20accounting_analysis_%20and_%20auditing_%20in_%20the_%20conditions_of_%20innovative%20_information_%20technologies.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Transforming the audit through technology, AI, and human insight. PwC. URL: <https://www.pwc.com/us/en/services/audit-assurance/library/transforming-the-audit.html>

Ірина Кохан

студентка гр. ОО-22/1,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Муравський

ОБЛІК ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ ТА НАПРЯМИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Стрімкий розвиток цифрової економіки та масове поширення електронних платіжних систем суттєво змінюють характер фінансових відносин між суб'єктами господарювання. Електронні гроші дедалі ширше використовуються як фізичними особами, так і підприємствами для здійснення розрахунків, що висуває нові вимоги до системи бухгалтерського обліку. Разом з тим складна економічна природа електронних грошей зумовлює існування суттєвих проблем щодо їх класифікації, документального оформлення та відображення у фінансовій звітності. Це визначає актуальність дослідження сучасного стану обліку електронних грошей та обґрунтування шляхів його вдосконалення з урахуванням міжнародних стандартів фінансової звітності.

Електронні гроші є специфічним фінансовим інструментом, що поєднує ознаки грошових коштів, платіжних засобів та фінансових активів [2]. Відповідно до Закону України «Про платіжні послуги», електронні гроші – це одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом для виконання платіжних операцій та є грошовим зобов'язанням такого емітента. За економічною природою вони займають проміжне місце між готівковими та безготівковими коштами: зберігають переваги готівки (швидкість, зручність дрібних платежів) і водночас забезпечують безпеку та можливість дистанційних розрахунків, притаманну безготівковим коштам. Різноманітність наукових підходів до трактування електронних грошей – від розгляду їх як специфічного об'єкта обліку та контролю електронних трансакцій (В. В. Муравський) [4, с. 128] до комплексного дослідження організації і методики їх обліку (А. І. Кошіль) [3, с. 15] – свідчить про складність та багатовимірність цього явища.

Регулювання бухгалтерського обліку електронних грошей в Україні здійснюється на п'яти рівнях. Перший рівень представлений міжнародними стандартами зокрема, МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів» та ключовими законами – «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», «Про платіжні послуги» та «Про віртуальні активи». Другий та третій рівні охоплюють підзаконні нормативно-правові акти, зокрема Положення про випуск електронних грошей (постанова НБУ № 210 від 29.09.2022). Четвертий рівень визначає наказ Міністерства фінансів України № 627 від 25.06.2013 р., яким запроваджено субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» у складі рахунку 33 «Інші кошти». П'ятий рівень становлять внутрішні документи підприємства – облікова політика та робочий план рахунків. Попри багаторівневу структуру регулювання, аналіз чинної нормативної бази свідчить про її недостатню адаптованість до потреб цифрової економіки.

Методика відображення операцій з електронними грошима передбачає систематичне використання субрахунку 335. За дебетом фіксуються надходження електронних грошей (придбання, отримання від користувачів). За кредитом використання електронних грошей (оплата товарів/послуг, переказ на поточний рахунок, повернення користувачам) [5]. У податковому обліку операції поповнення та виведення коштів з електронного гаманця не спричиняють податкових наслідків, оскільки являють собою конвертацію гривні в її електронну форму. Момент виникнення зобов'язань з ПДВ визначається датою відвантаження товару. Важливим обмеженням є заборона розрахунків електронними грошима для суб'єктів господарювання на єдиному податку.

Аналіз сучасного стану обліку електронних грошей дозволяє виокремити ключові проблеми та відповідні напрями їх вирішення. По-перше, відсутність уніфікованих первинних документів для операцій з електронними грошима зумовлює необхідність запровадження двоступеневого механізму їх генерування: формування електронного документа при ініціації операції та його валідація після підтвердження платіжною системою. По-друге, низький рівень автоматизації облікових процесів потребує інтеграції бухгалтерських систем із платіжними сервісами та застосування технологій штучного інтелекту для автоматичного моніторингу трансакцій і перманентної інвентаризації. По-третє, недостатній рівень аналітичного обліку вимагає його деталізації за видами платіжних систем (LiqPay, Apple Pay, Google Pay), цілями використання, валютами та відповідальними особами. По-четверте, слабкість системи внутрішнього контролю обумовлює необхідність регулярної звірки облікових даних з інформацією платіжних систем, встановлення лімітів операцій та впровадження багаторівневої авторизації платежів.

Важливим напрямом удосконалення є розширення розкриття інформації про електронні гроші у фінансовій звітності. Відповідно до принципу повного розкриття, закріпленого в НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», у примітках доцільно наводити структуру електронних грошей за видами платіжних систем, обсяги операцій у розрізі видів діяльності, комісійні витрати, курсові різниці та відомості про методи управління ризиками. [1] У складі фінансової звітності інформація про електронні гроші відображається у Балансі за рядком 1165 «Грошові кошти та їх еквіваленти», у Звіті про рух грошових коштів – із класифікацією за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також у Примітках до річної фінансової звітності (розділ 6). Розширене розкриття інформації підвищить прозорість звітності та сприятиме більш адекватній оцінці фінансового стану підприємства інвесторами і кредиторами.

Отже, електронні гроші є не лише сучасною формою здійснення розрахунків, а й складним фінансовим інструментом, що потребує системного підходу до організації обліку, контролю та управління. Реалізація запропонованих напрямів удосконалення – від стандартизації первинної документації та автоматизації облікових процесів до поглиблення аналітичного обліку і розширення розкриття у фінансовій звітності – сприятиме підвищенню достовірності облікової інформації, ефективності управління грошовими потоками

підприємств і забезпеченню адаптації бухгалтерської системи до умов розвитку цифрової економіки України.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20>
3. Кошіль А. І. Організація і методика обліку та контролю електронних грошей: кваліфікаційна робота магістра. Київ: НУБіП України, 2024. 121 с.
4. Муравський В. В., Денчук П. Н., Ревега О. Б. Облік та аудит електронних трансакцій у метавсесвітах. *Вісник економіки*. 2022. № 2. С. 128–141. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.02.128>.
5. Про затвердження Змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 25.06.2013 р. № 627. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13>

Ярослав Крупка

д.е.н, професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Задорожний

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В сучасних умовах автомобільний транспорт в Україні став однією з найважливіших галузей у сфері вантажних та пасажирських перевезень. Це диктується, найперше, безпековими рамками. Залізничний транспорт піддається суттєвим ризикам через прив'язаність роботи поїздів до колії. Морський транспорт блокується ворогом у портах і у відкритому морі. Під час воєнного стану припинені авіаційні перевезення.

На час війни автомобільним транспортом здійснюються не тільки комерційні перевезення, а й доставка військових та гуманітарних вантажів всередині країни і від зарубіжних партнерів.

З часу російського повномасштабного вторгнення значно зросли міграційні процеси населення з прифронтових у інші регіони України та виїзду за кордон. У такій ситуації автотранспорт відіграє важливу соціальну роль, забезпечуючи підприємства і населення країни необхідними матеріальними ресурсами, а також сприяє вирішенню міграційних заходів з переміщення населення з прифронтових у безпечні регіони.

Облік роботи автомобільного транспорту як окремого виду економічної діяльності має свої особливості, що впливають з характеру самих виробничих та господарських процесів. До найбільш характерних ознак автотранспортного обслуговування слід віднести:

1. Виробничий процес в автогосподарствах полягає у наданні транспортних послуг замовникам відповідно з укладеним договором. Діяльність автопідприємств не пов'язана з переробкою сировини, випуском готової продукції, її зберіганням на складі. Тому в обліку відсутні такі об'єкти як складський облік вхідної сировини та вихідної продукції (окрім пального, мастил, запасних частин та деяких інших розхідних матеріалів).

2. Автотранспортні послуги є одночасно виробничим процесом і готовою продукцією. Нова продукція у даній галузі не створюється, однак відбувається створення нові вартості. Зростання споживчої вартості предметів праці, що транспортуються, відбувається внаслідок зміни місця перебування матеріальних речей чи пасажирів. Нова вартість створюється у результаті збільшення основної вартості об'єктів транспортування на величину вартості транспортних послуг. Такі зміни можуть бути суттєвими. За оцінками спеціалістів транспортні витрати можуть становити до 40% вартості товарів, що перевозяться автотранспортом [1, с. 234].

3. Здійснення транспортної діяльності не прив'язане до конкретного місця перебування. Вона проводиться за визначеними маршрутами на значній території

поза межами автогосподарства, а то й країни загалом. Тому облік роботи здійснюється за спеціальними документами: дорожніми чи маршрутними листами, товарно-транспортними накладними, CMR (ЦМР) — міжнародними автомобільними товарно-транспортними накладними, що є основним документом при міжнародних перевезеннях автомобільним транспортом. Контроль за автоперевезеннями здійснюють, окрім адміністрації підприємства, й інші державні та громадські інституції, які забезпечують правила і безпеку руху транспортних засобів, контролюють стан забруднення ними навколишнього середовища та інше.

4. Основними активами, за допомогою яких здійснює діяльність автогосподарство, є власні та орендовані транспортні засоби. Тому важливо чітко визначитися з системою оцінки таких активів (первісної, залишкової, ліквідаційної), способами нарахування амортизації чи орендних платежів, порядком покриття витрат на техогляди, ремонти та інші поліпшення.

5. В умовах воєнного стану частими є випадки добровільної чи примусової передачі транспортних засобів на потреби ЗСУ. Зазвичай така передача здійснюється на безоплатній основі. Треба вирішувати питання щодо джерел покриття витрат, пов'язаних зі списанням, підготовкою таких об'єктів до передачі (за рахунок амортизації, прибутку, створених резервів).

6. Важливо чітко визначитися з правилами формування доходів автопідприємства за рахунок виручки від реалізації транспортних та інших послуг: в міру надання транспортних послуг чи при надходженні коштів від замовників, обрати систему розрахунків із замовниками за надані послуги: за відпрацьовані транспортними засобами години, тонно-кілометри чи тони перевезених вантажів.

7. Об'єктами обліку витрат і калькулювання собівартості послуг можуть бути тонно-кілометри чи тони перевезених вантажів, пасажиро-кілометри чи відпрацьовані години транспортними засобами.

8. У структурі витрат найбільшу питому вагу займають витрачені паливно-мастильні матеріали, зарплата водіїв та експедиторів, амортизація транспортних засобів. Особливими статтями є витрати на подачу автомобілів до місця завантаження, простій під вантажо-розвантажувальними роботами, обов'язковий час відстоювання транспорту у тривалих рейсах, а також за надання додаткових послуг: експедирування вантажів, їх охорони та страхування, митного оформлення при пересіканні кордону та інше.

Загалом, автомобільний транспорт в умовах війни відіграє надзвичайно важливу роль як для належного функціонування і підтримки економіки країни, так й для забезпечення фронту необхідними припасами, доставки воєнних вантажів від зарубіжних партнерів, налагодження тісних зв'язків між фронтом і тиловим забезпеченням.

Список використаних джерел:

1. Живко З. Б., Прокопишин О. С., Ковальова О. В. Облік та особливості оподаткування послуг міжнародних транспортних перевезень. *Міжнародні економічні та суспільні відносини: стан, проблеми, перспективи розвитку*: монографія. Дніпро: Пороги, 2021. 488 с.

Ярослав Крупка

д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ігор Пастернак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Пастернак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРО ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ В ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні виклики, що пов'язані з війною і російською агресією, наклали свій відбиток на ведення господарської діяльності підприємствами та установами загалом і на систему бухгалтерського обліку у них зокрема. Найбільше змін у зв'язку з цим зазнає облік придбання, відновлення за рахунок інвестицій, а також вибуття основних засобів, як найважливішої частини активів суб'єктів господарювання. Ці активи, як правило, є малорухомими, дороговартісними та потребують особливих умов захисту від бомбардувань, дронівих атак тощо. Найбільших руйнувань зазнають виробничі та господарські будівлі, інфраструктурні об'єкти, які є нерухомими і їх важко захистити. Складними є процедури перебазування через обстріли у безпечні місця техніки, обладнання. Їх додатковий захист потребує нових інвестиційних вкладень, а також забезпечення виконання визначених для них функцій (на автономне енергозабезпечення, захист від зовнішніх пошкоджень, диверсій). А це вимагає нових підходів у їх обліку та інформаційному забезпеченні.

В економічній літературі, нормативній документації в достатній мірі розглядалися питання, пов'язані з обліком інвестицій в основні засоби, у тому числі й в умовах воєнного стану [1, 2, 3]. Проте більшість з них стосуються інвестиційної діяльності та її обліку для підприємств у мирний час.

Новими, невластивими для мирного часу є наступні види операцій з основними засобами під час війни та повоєнного відновлення економіки країни:

- проведення створеною комісією детального інвентаризаційного огляду пошкоджених об'єктів на предмет доцільності їх відновлення, чи списання з балансу як непридатних для подальшої експлуатації;

- додаткові роботи та витрати на переміщення основних засобів у безпечні місця чи їх захисту від ворожих нападів;

- пошук нових інвесторів, нових партнерів на західних ринках через повний розрив господарських стосунків з російською економікою та потреба у ширшому використанні міжнародних стандартів обліку і звітності;

- виробництво нових видів продукції у зв'язку з переведенням вітчизняної економіки на воєнні рейки;

– безкоштовне на волонтерських засадах отримання обладнання, транспортних засобів, необхідність їх оцінки за справедливою вартістю та уведення в систему бухгалтерського обліку підприємств;

– безкоштовна передача на безповоротній (чи поворотній) основі різної техніки, транспортних засобів на потреби ЗСУ, їх списання з балансу за рахунок відповідних джерел, оподаткування таких операцій.

Серед зазначених завдань у веденні облікової роботи варто звернути увагу на оцінку пошкоджених активів, встановлення повної або часткової втрати ними якісних характеристик, визначення потреби та фінансових джерел у відновленні об'єктів чи списанні з балансу підприємства.

В сучасних умовах певна частка операцій з надходження чи вибуття основних засобів проводиться на безоплатній основі. З одного боку, такі активи можуть надходити як матеріальна допомога від громадян, вітчизняних та зарубіжних інституцій, волонтерів. Такі активи потрібно об'єктивно оцінити та увести в систему обліку і звітності. На цьому етапі можуть виникати питання стосовно нарахування зносу і амортизації, оподаткування доходів від безоплатно отриманих активів.

З іншого боку, розповсюдженим у даний час є практика примусового вилучення, добровільної передачі для потреби фронту землерийної чи іншої будівельної техніки, транспортних засобів, запасних частин. У більшості випадків такі основні засоби передаються безповоротно і їх потрібно списати з підприємства. Традиційно вартість таких активів у межах нарахованого зносу списується на рахунок нарахованої амортизації за період їх експлуатації. Залишкову вартість відносять на збитки підприємства. За визначеними законодавчо умовами податок на додану вартість на неї при правильному оформленні операції не нараховується.

Зважаючи на те, що основними учасниками щодо інвестування операцій з необоротними активами стали країни ЄС, США, Японія, Китай, виникає потреба у більш повному запровадженні в Україні міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Проте, слід зважити, що міжнародні стандарти розроблені для мирного часу. В умовах війни можуть, як зазначалося раніше, виникати нові обставини, які вимагають їх вирішення з дотриманням основоположних принципів і правил ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності.

Список використаних джерел:

1. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, затверджений постановою КМУ від 20.03.2022 р. № 326 (в редакції постанови КМУ від 22.07.2022 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP220326?an=14>).
2. Лаврова О. О., Ткаченко А. А., Матюшенко Н. Р. Облік відновлення необоротних активів вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах війни. *Економічна наука: інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 125-127.
3. Крупка Я., Пастернак І., Пастернак Ю. Моделювання обліку процесу відновлення пошкоджених війною основних засобів. *Вісник економіки*. 2026. № 1. С. 136-147.

Богдан Крупник

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Мужевич

ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сучасний розвиток підприємництва характеризується впровадженням в усі його аспекти цифрових технологій. Сьогоднішні умови розвитку технологій визначають і їх вплив на суспільно-економічні відносини, оскільки розширення можливостей оперативного одержання достовірної інформації визначає і можливість підвищити власну конкурентоспроможність та ефективність. Відповідно, зростання обсягів інформації потребує удосконалення систем її обробки і аналізу. Удосконалення інформаційних систем та технологій, а також їх використання у системі бухгалтерського обліку, забезпечили у веденні бізнесу впровадження нових підходів до виконання окремих видів робіт та у частині організації управлінської функції. Цифрові технології у сучасному світі стали одним із інструментів швидкого отримання та обробки інформації, а їх впровадження у економіко-суспільні відносини формує і нові можливості взаємодії суб'єктів підприємництва і держави. Тому вважаємо, що діджиталізація фінансово-економічних відносин як суб'єктів підприємництва на мікрорівні, так і їх відносин із державою на макрорівні безпосередньо є фактором впливу на економічний розвиток не лише суб'єкта господарювання, а й всієї держави. Одним із визначальних факторів, який впливає на фінансовий стан суб'єкта підприємництва та ефективність управління його діяльністю є достовірність обробки бухгалтерської інформації та її аналітичне узагальнення у фінансовій, статистичній та податковій звітності.

Зокрема, Я. Ізмайлов, В. Осмятченко, І. Єгорова, Р. Барицький стверджують: «...в економіці інформація через бухгалтерів та менеджерів різних рівнів впливає на прийняття управлінських рішень, змінюючи вектор соціально-економічного, політичного, екологічного, інвестиційно-інноваційного розвитку всієї країни. Становлення інформаційного суспільства передбачає підпорядкування економічного зростання якісним параметрам соціального та економічного розвитку, оскільки подальший прогрес визначатиметься не стільки виробництвом товарів, скільки розширенням використанням інформації» [2].

Варто відзначити, що впровадження цифрових технологій у систему бухгалтерського обліку не лише автоматизували окремі облікові процеси, а вплинули на методологію та систематизацію інформації, підвищили її аналітичність та забезпечили спрощення облікових процедур. Так, визнання технологій кваліфікованих електронних підписів та печаток забезпечили можливість відділеного управління та контролю за фінансовими та матеріальними ресурсами. А впровадження електронного документообігу дозволяє у скороченому часовому режимі оформляти будь-які бухгалтерські документи на проведені господарські операції. Причому, формування таких документів повністю

корелюється із принципами бухгалтерського обліку, зокрема: достовірність, послідовність, обачність тощо. Оскільки, розуміючи необхідність достовірного формування фінансових показників у бухгалтерські програми, як правило системно закладено програмні механізми та запобіжники, які не дозволяють, і не дають можливості без стороннього зловмисного втручання спотворювати дані бухгалтерського обліку.

Як зазначають І. Спільник та М. Палюх: «сукупність тенденцій і факторів розвитку обліку в умовах цифрової економіки визначають облікову методологію, принципи, процедури, змістовну спрямованість та характеристики інформаційного продукту, внутрішнє структурування, виділення видів обліку та їх інтегрування, ідентифікацію й систематизацію облікових об'єктів, встановлення критеріїв їх визнання та таксономії тощо» [4].

Прагнення до зростання прибутковості бізнесу вимагає розуміння до необхідності впровадження змін у організаційні підходи до його ведення у напрямку діджиталізації його економічної складової. Зростаюча конкуренція зумовлює необхідність підвищення темпів обробки значних масивів інформаційних даних та підвищує вимоги до її оперативності та аналітичності. Тому, вважаємо, що для зростання прибутковості бізнесу у його фінансово-економічні та господарсько-виробничі системи доцільно впроваджувати інноваційні підходи, зокрема: хмарні технології обробки та зберігання інформації, телекомунікаційні системи взаємодії між суб'єктами господарювання та державою, аналітичні можливості штучного інтелекту. Впровадження у практичні аспекти бізнесу інноваційних можливостей сучасного технологічного світу дають можливість забезпечити достовірність та оперативність обробки бухгалтерської інформації для складання аналітичних зведень і подальшого реагування на зміну ринкових умов. Тобто, сучасні технології, впроваджені у систему бухгалтерського обліку формують його як інструмент для проведення глибокої аналітики господарських процесів та прийняття на її підставі ефективних управлінських рішень. Аналогічної точки зору притримуються і М. Болдуєв, О. Болдуєва, О. Артюх, О. Лищенко, Т. Муренко, якими зауважено: «у сучасних умовах цифрової трансформації бізнесу інформаційні системи бухгалтерського обліку набувають принципово нового значення як інструменти не лише автоматизації облікових операцій, а й комплексної підтримки управлінських рішень» [1].

Н. Правдюк, М. Правдюк вказують, що розвиток технологій із використанням штучного інтелекту змінюють підходи до розуміння організації бухгалтерського обліку та бухгалтера, як вузькопрофільного спеціаліста. Можливість впровадження штучного інтелекту у систему бухгалтерського обліку забезпечує його видозміну від ручної чи комп'ютерно-автоматизованої роботи до інтелектуальної системи здатної усунути людський фактор та упереджувати помилки чи маніпуляції [3].

Отже, відхід від ручного чи просто комп'ютеризованого бухгалтерського обліку до інтелектуальної системи здатної виявляти окремі бухгалтерські помилки чи недостовірні дані від контрагентів формують позитивні тенденції до удосконалення механізму організації всієї системи бухгалтерського, фінансового та податкового обліку. Оскільки помилкові чи недостовірні дані будь-якого з

підвидів обліку є фактором впливу, у першу чергу, на управлінське рішення, а у другу - може мати фінансові наслідки у вигляді фінансових втрат внаслідок застосування штрафних санкцій податковими органами. Тобто, трансформація бухгалтерського обліку у інтелектуальну систему на основі штучного інтелекту та інших інноваційних цифрових технологій створюють передумови до усвідомлення необхідності змін у процеси взаємодії суб'єктів фінансових відносин і відповідальності за прийняті рішення.

Хоча, окремими вченими не поділяється думка щодо глибокого впровадження діджиталізації у облікові процес, а виключно зосереджується на необхідності удосконаленні та модифікації бухгалтерського обліку в напрямку первинної обробки інформації та її узагальнення. Зокрема, В. Шкроміда звертає увагу на те, що: «...модифікація бухгалтерських документів в умовах цифровізації обліку і звітності пов'язана в основному з реквізитним розширенням та доповненням метаданих облікових документів в електронному вигляді» [5].

Однак, на нашу думку, незважаючи на такий підхід чи наявні недоліки та побоювання, які висвітлюються у наукових працях вчених щодо скорочення та втрати актуальності професії бухгалтера, діджиталізація облікових процесів є одним із факторів підвищення конкурентоспроможності бізнес-суб'єкта та удосконалення управлінських та фінансово-облікових процесів, рис. 1.

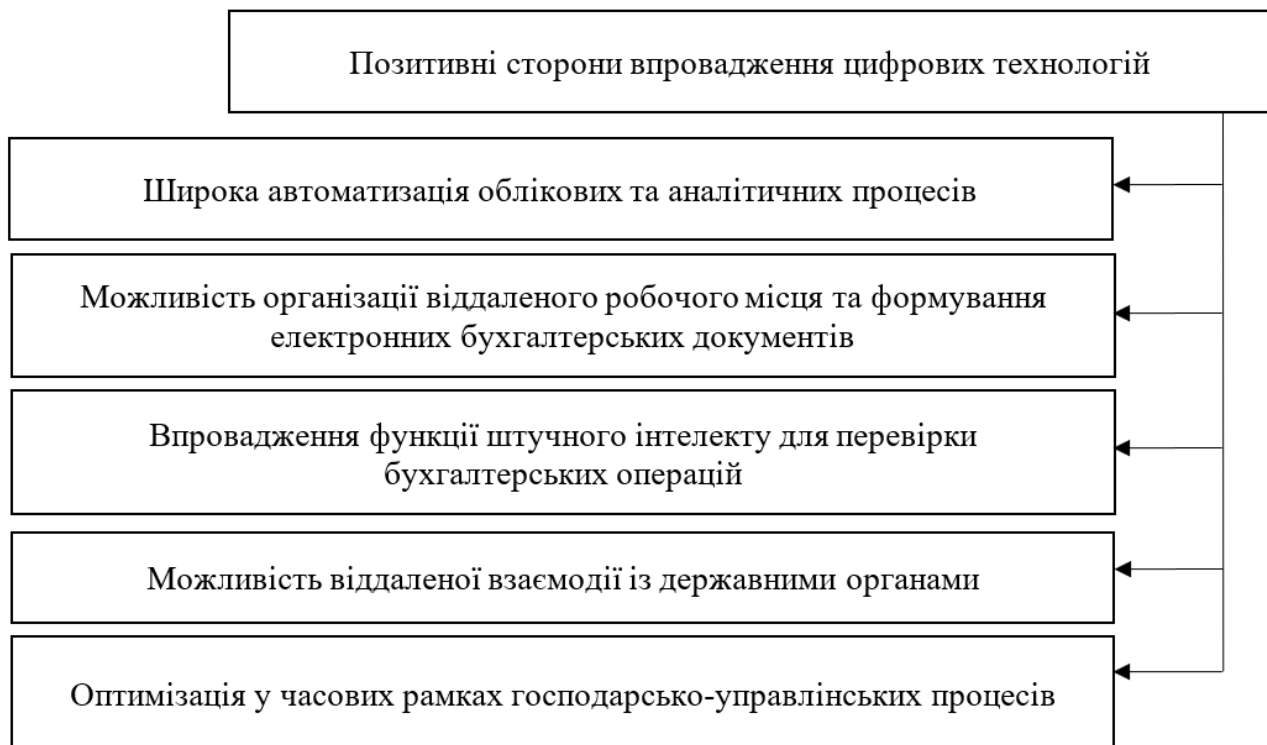

Рис. 1. Позитивні сторони впровадження цифрових технологій в господарські системи обліку і звітності

Джерело: самостійно сформовано автором

Розглядаючи позитивні аспекти розширення сфери використання цифрових технологій, варто відзначити, що їх використання у системі бухгалтерського обліку забезпечують не лише контрольну функцію обліку при складанні фінансової чи податкової звітності, а у першу чергу формують дані для

внутрішнього користування визначаючи напрямок розвитку діяльності та вузькі місця. При поглибленому аналізі фінансових показників та аналізі ринку це дасть змогу використати одержані результати для формування стратегії розвитку. У свою чергу, підвищення фінансової спроможності бізнес-суб'єктів позитивно відбивається і з погляду глобального розвитку соціальних та економічних тенденції у державі, оскільки бізнес через сплачені податки та соціальну відповідальність формує основні засади її функціонування.

Список використаних джерел:

1. Болдуєв М. В., Болдуєва О. В., Артюх О. В., Лищенко О. Г., Муренко Т. О. Сучасні інформаційні системи бухгалтерського обліку в умовах цифрової трансформації. *Ефективна економіка*. 2026. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.13>
2. Ізмайлов Я. О., Осмятченко В. О., Єгорова І. Г., Барицький Р. О. Розвиток комп'ютеризованих інформаційних систем обліку й оподаткування в умовах глобалізації та цифровізації економічних відносин. *Бізнесінформ*. 2022. № 10. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-10-145-151>
3. Правдюк Н. Л., Правдюк М. В. Штучний інтелект як каталізатор трансформаційних процесів у бухгалтерському обліку. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2024. № 1. DOI: [10.37128/2411-4413-2024-1-5](https://doi.org/10.37128/2411-4413-2024-1-5)
4. Спільник І., Палюх М. Бухгалтерський облік в умовах цифрової економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. Випуск 1-2. DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2019.01.083>
5. Шкроміда В. В., Шкроміда Н. Я., Гнатюк Т. М. Модифікація документування у контексті цифровізації бухгалтерського обліку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2024. Вип. 19. Т. 2. С. 69-78. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.19.69-78>

Людмила Ловінська

д.е.н., професор, завідувач кафедри податкового менеджменту
та фінансового моніторингу імені Миколи Чумаченка,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Київ

Ольга Богданова

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ПОСИЛЕННЯ НАГЛЯДУ ЗА АУДИТОРСЬКИМИ КОМПАНІЯМИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ВІДМИВАННЮ ДОХОДІВ І ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УМОВАХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ШОСТОЇ ДИРЕКТИВИ ЄС

У сучасних умовах аудиторські компанії виконують не лише функцію незалежної перевірки фінансової звітності, а й виступають важливими учасниками системи запобігання використанню фінансової системи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Відповідно до Закону України № 361-IX суб'єкти аудиторської діяльності, бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, а також суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування, належать до спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу [1]. У цьому контексті аудиторська діяльність набуває додаткового регуляторного виміру, оскільки її здійснення пов'язане з ідентифікацією клієнта, оцінюванням його ризикового профілю, перевіркою кінцевих бенефіціарних власників, виявленням підозрілих операцій та належним документуванням професійного судження. Закон прямо відносить суб'єктів аудиторської діяльності до спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Ключовим методологічним принципом такої діяльності є ризик-орієнтований підхід. Закон України № 361-IX зобов'язує суб'єктів первинного фінансового моніторингу застосовувати його з урахуванням критеріїв ризику, пов'язаних із клієнтами, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта або установи, видом товарів і послуг, а також способом надання чи отримання послуг. Крім того, суб'єкт первинного фінансового моніторингу повинен здійснювати оцінку та переоцінку ризиків, документувати їх результати і підтримувати в актуальному стані інформацію про власний ризик-профіль та ризик-профіль клієнтів [1]. Отже, ризик-орієнтований підхід не може розглядатися як формальна вимога, оскільки він передбачає побудову внутрішньої системи управління ризиками, здатної підтвердити розуміння аудиторською компанією характеру й рівня ризиків конкретного клієнта. Вимога щодо застосування ризик-орієнтованого підходу та документування оцінки ризиків прямо передбачена статтею 7 Закону № 361-IX.

Європейський регуляторний контекст посилює значення ризик-орієнтованого підходу в діяльності аудиторських компаній. Нормативною основою відповідних змін є Директива ЄС 2024/1640 Європейського Парламенту і Ради від 31 травня 2024 р. про механізми, які мають бути запроваджені державами-членами для запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів або

фінансування тероризму [2]. Водночас аналітичний матеріал Accountancy Europe «6th Anti-Money Laundering Directive. Key issues for accountancy professionals» доцільно використовувати у практичній діяльності не як нормативне джерело, а як професійне узагальнення практичних наслідків цієї директиви для бухгалтерів, аудиторів і податкових радників [3]. У цьому матеріалі наголошено, що Директива ЄС 2024/1640 орієнтована насамперед на держави-члени, національні наглядові органи та підрозділи фінансової розвідки, однак її імплементація безпосередньо впливатиме на професійну практику, оскільки визначатиме, як правила у сфері протидії відмиванню коштів застосовуватимуться і контролюватимуться на практиці.

Шоста директива ЄС з протидії відмиванню коштів (6AMLD) спрямована на посилення узгодженості інституційної системи нагляду у сфері запобігання відмиванню коштів і фінансуванню тероризму (AML/CFT). Її положення охоплюють питання визначення повноважень наглядових органів, застосування санкцій, організації співпраці між компетентними інституціями, обміну інформацією, оцінювання ризиків, функціонування підрозділів фінансової розвідки (FIU), а також забезпечення доступу до інформації про бенефіціарну власність. У професійному вимірі це зумовлює підвищення вимог до внутрішніх процедур аудиторських компаній, зокрема щодо документування результатів належної перевірки клієнтів, своєчасного реагування на ознаки підозрілих операцій, обґрунтування професійного судження та адаптації системи фінансового моніторингу до змін ризикового середовища.

Змістовне узагальнення положень Директиви ЄС 2024/1640 та їх професійного тлумачення в матеріалі Accountancy Europe дає змогу виокремити ключові напрями впливу нової європейської регуляторної рамки на ризик-орієнтований підхід в аудиторських компаніях табл.1.

Таблиця 1

Ключові напрями впливу Шостої директиви ЄС на ризик-орієнтований підхід в аудиторських компаніях

Напрямок впливу	Зміст регуляторної зміни	Практичне значення для аудиторської компанії	Документальне підтвердження
1	2	3	4
Оцінювання ризиків клієнта	Охоплює ризики відмивання коштів, фінансування тероризму, невиконання або обходу цільових фінансових санкцій; пов'язується з оцінками ризиків на рівні ЄС, держав-членів та окремих категорій зобов'язаних суб'єктів.	Методика оцінювання клієнта має враховувати діяльність, юрисдикції, структуру власності, операції, пов'язаних осіб і санкційні ризики.	Ризик-профіль клієнта; обґрунтування рівня ризику; первинна та періодична переоцінка; фіксація санкційної перевірки клієнта, бенефіціарів і пов'язаних осіб.
Бенефіціарна власність	Центральні реєстри мають забезпечувати не лише зберігання, а й перевірку інформації, запит підтвердних документів і заходи у разі невиконання вимог.	Необхідно перевіряти ланцюг володіння, фактичний контроль і розбіжності, особливо за складної або непрозорої структури власності.	Схема власності; джерела перевірки; документи щодо кінцевого бенефіціара; пояснення розбіжностей; рішення про звичайні або посилені заходи належної перевірки.

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Інформація підрозділів фінансової розвідки	Підрозділи фінансової розвідки інформують про високоризикові операції, осіб, географічні зони, типології, індикатори ризику та тенденції.	Такі сигнали мають враховуватися під час перегляду ризикових профілів клієнтів і оновлення процедур належної перевірки.	Оновлені ризикові критерії; внутрішні повідомлення відповідальним працівникам; зміни до процедур перевірки; підтвердження врахування нових типологій.
Повідомлення про підозрілі операції	Передбачається зворотний зв'язок щодо якості, своєчасності, опису підозри та поданої документації.	Повідомлення має містити логіку підозри, фактичні обставини, підтвердні документи й обґрунтування сумнівів щодо операції або клієнта.	Внутрішній файл підозри; опис ризикових ознак; дата виявлення; рішення відповідальної особи; підтвердні документи; фіксація подальших дій і конфіденційності повідомлення.
Наглядові перевірки та запити	Наглядові органи перевіряють політики, процедури, контролю й ресурси; можуть запитувати інформацію у зобов'язаних суб'єктів та сторонніх надавачів послуг, яким передано виконання окремих функцій на умовах аутсорсингу.	Компанія має довести фактичне застосування внутрішніх правил щодо конкретних клієнтів, а не лише їх наявність.	Внутрішні правила і процедури; файли клієнтів; результати належної перевірки; обґрунтування ризикових рішень; відповіді на запити; докази виконання коригувальних заходів.
Нагляд за саморегулювними органами	Якщо нагляд за аудиторами, бухгалтерами чи податковими радниками здійснює саморегулювний орган, його діяльність контролюється публічним органом.	Професійні перевірки можуть стати змістовнішими, оскільки оцінюватиметься ефективність самого професійного нагляду.	Підтвердження виконання вимог професійного органу; документи щодо усунення недоліків; внутрішній контроль за дотриманням процедур фінансового моніторингу.
Санкції та відповідальність керівництва	За порушення вимог щодо внутрішніх політик, належної перевірки клієнта, повідомлення та зберігання документів можуть застосовуватися грошові санкції, приписи про усунення порушень, публічні заяви, обмеження діяльності, зміна структури управління та тимчасова заборона відповідальним особам виконувати управлінські функції.	Фінансовий моніторинг є сферою управлінської відповідальності: керівництво має забезпечити дієві процедури, контроль і реагування на порушення.	Документований розподіл відповідальності; рішення щодо клієнтів підвищеного ризику; контроль процедур; докази усунення недоліків; коригувальні дії після порушень.

Джерело: узагальнено автором за Директивою (ЄС) 2024/1640 та аналітичним матеріалом Accountancy Europe [2; 3].

Директива (ЄС) 2024/1640 розширює зміст ризик-орієнтованого підходу, включаючи до оцінки ризиків на рівні ЄС не лише ризики відмивання коштів і фінансування тероризму, а й ризики невиконання та обходу цільових фінансових санкцій. Для аудиторських компаній це означає необхідність інтеграції санкційного компонента у процедури прийняття клієнта, продовження ділових відносин,

перевірки структури власності, аналізу пов'язаних осіб і документування професійного судження.

Важливим напрямом посилення фінансового моніторингу є посилення вимог до інформації про бенефіціарну власність. Директива (ЄС) 2024/1640 передбачає активнішу роль центральних реєстрів бенефіціарної власності, зокрема щодо перевірки достовірності інформації, запиту підтвердних документів та реагування на невиконання визначених вимог [2; 3]. Для аудиторських компаній це актуалізує потребу у документальному підтвердженні структури власності клієнта, фіксації джерел інформації, виявлених розбіжностей і підстав визначення рівня ризику.

Директива (ЄС) 2024/1640 також посилює наглядовий контур у сфері протидії відмиванню коштів і фінансуванню тероризму. Наглядові органи повинні мати достатні повноваження, ресурси й інструменти для перевірки зобов'язаних суб'єктів, зокрема щодо внутрішніх політик, процедур, контролів і управління ризиками. Для аудиторських компаній це підвищує значення доказовості внутрішніх документів, фактичного застосування процедур фінансового моніторингу та готовності підтвердити обґрунтованість прийнятих рішень під час наглядової перевірки.

Для України зазначений підхід є релевантним з огляду на норми Закону України № 361-IX. Закон вимагає від суб'єктів первинного фінансового моніторингу розробляти, впроваджувати та оновлювати внутрішні документи з урахуванням вимог законодавства, результатів національної оцінки ризиків і ризиків, притаманних їхній діяльності [1]. Відповідно українська нормативна модель уже передбачає ризик-орієнтовану організацію внутрішніх процедур, а європейські зміни за Директивою (ЄС) 2024/1640 посилюють акцент на їх документальній підтвердженості, практичній дієвості й наглядовій перевірюваності.

Отже, Директива (ЄС) 2024/1640 формує більш вимогливу модель ризик-орієнтованого нагляду, у межах якої аудиторські компанії мають забезпечити не формальне виконання процедур фінансового моніторингу, а цілісну систему управління ризиками. Її ключовими елементами є оцінювання клієнтського ризику, перевірка бенефіціарної власності, санкційний контроль, взаємодія з підрозділами фінансової розвідки, документування професійного судження та управлінська відповідальність за ефективність внутрішнього контролю.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання та протидію легалізації відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/361-20> (дата звернення: 29.04.2026).
2. 6th Anti-Money Laundering Directive. Key issues for accountancy professionals. Accountancy Europe. March 2026. URL: <https://accountancyeurope.eu/wp-content/uploads/2026/03/6AMLD-Factsheet.pdf?v1> (дата звернення: 29.04.2026).
3. Directive (EU) 2024/1640 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2024 on the mechanisms to be put in place by Member States for the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Directive (EU) 2019/1937, and amending and repealing Directive (EU) 2015/849. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1640/oj/eng> (дата звернення: 29.04.2026).

Тарас Луцик

студент гр. ОО-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Зарудна

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Готівкові розрахунки, попри глобальний тренд на цифровізацію, залишаються невід'ємною частиною діяльності більшості вітчизняних підприємств, особливо в сферах роздрібної торгівлі та громадського харчування. В умовах сучасних економічних трансформацій та воєнних ризиків готівка є найбільш мобільним, але водночас і найвразливішим до зловживань та помилок активом. Це вимагає розбудови комплексної методики обліку, яка виступає стратегічно важливим елементом системи внутрішньої безпеки підприємства.

Основна проблема сучасного обліку готівки полягає у суперечності між жорсткою нормативною регламентацією [1] та реальною вразливістю активів через вплив «людського фактору». Сучасні дослідники розглядають облік готівки не як механічну реєстрацію операцій, а як стратегічну складову ризик-менеджменту, де бухгалтер виступає гарантом внутрішньої фінансової безпеки.

У сучасному вимірі облік готівки має трансформуватися з пасивної системи фіксації даних у активний механізм попередження фінансових загроз. Це можливо реалізувати через інтеграцію трьох рівнів контролю.

1. Організаційно-правовий контур контролю, адже першочерговою умовою стабільності є створення індивідуального внутрішнього «Порядку ведення касових операцій», який враховуватиме специфіку конкретного бізнесу, а не просто дублює загальні норми НБУ [3]. Ключовим елементом системи захисту виступатиме фактор повної матеріальної відповідальності касира, закріплений письмовим договором, що створює правову базу для відшкодування збитків. Окрім цього, варто впроваджувати принцип «подвійного контролю», де доступ до цінностей обмежений колом відповідальних осіб, що мінімізує ризики внутрішнього шахрайства. Необхідною превентивною умовою також є технічний захист приміщення каси та надійне закріплення сейфів.

2. Методична точність та оперативний моніторинг, адже в касовій роботі не може бути «дрібниць». Оскільки виправлення в документах категорично заборонені, фундаментом обліку мають бути бездоганно оформлені прибуткові (ПКО) та видаткові (ВКО) ордери [3]. Щоденне підбиття підсумків у Касовій книзі дозволяє оперативно порівнювати документальний залишок із фактичною наявністю в сейфі. Особливе значення має і зовнішній контроль: дотримання ліміту каси та граничних сум має бути пріоритетним етапом щоденної перевірки для уникнення санкцій.

Окрему увагу в сучасних умовах слід приділити адаптації облікових процесів до викликів воєнного стану. Оскільки готівка є найбільш мобільним, але водночас і найвразливішим активом в умовах сучасних воєнних трансформацій, підприємства мають розробляти специфічні протоколи дій на випадок фізичної

загрози втрати цінностей. Це вимагає зміщення акценту з пасивної реєстрації даних на оперативний цифровий моніторинг, що гарантує збереження фінансової інформації навіть у разі пошкодження або втрати паперової документації.

3. Управління транзитними ризиками та цифровізація. Найбільш критичною зоною ризику є розрив у часі під час інкасації. Вважаємо за слушне використання транзитного рахунку 333 «Грошові кошти в дорозі», що дозволить усунути «зникнення» активів зі звітів у моменти транзиту. Це забезпечить точність відображення ліквідності підприємства незалежно від графіка роботи банків. Для забезпечення реального контролю пропонуємо впровадити систему раптових інвентаризацій. Систематичність таких перевірок дисциплінує персонал та мінімізує бажання нецільового використання коштів. При виявленні розбіжностей методика має бути миттєвою: лишки – в дохід (рахунок 719), нестачі – як дебіторська заборгованість касира до повного відшкодування. Кінцевим етапом модернізації є впровадження ПРРО [4]. Це кардинально змінює методику, перетворюючи її на автоматизований процес. ПРРО дозволяє передавати дані про кожну операцію в реальному часі, що робить облік прозорим, звільняє бухгалтера від рутинного ручного внесення даних та мінімізує ризики маніпуляцій [2].

На основі проведеного дослідження пропонується проводити наступний комплекс заходів:

1. Затвердити внутрішній регламент касових операцій із чітким розподілом відповідальності.
2. Забезпечити обов'язкову журнальну реєстрацію ПКО та ВКО для підтримки послідовності обліку.
3. Використовувати рахунок 333 для безперервного контролю готівки під час інкасації.
4. Впровадити практику щомісячних раптових ревізій каси за рішенням керівництва.
5. Здійснити повний перехід на ПРРО для автоматизації звітності та усунення «людських помилок».

Отже, «грамотна» методика обліку та контролю касових операцій – це стратегічний елемент внутрішньої безпеки підприємства, що виступає бар'єром проти фінансових втрат, внутрішніх зловживань та правових конфліктів. Система базується на впровадженні індивідуального внутрішнього регламенту, закріпленні повної матеріальної відповідальності касира та принципі «подвійного контролю». Методична точність забезпечується щоденним контролем лімітів та використанням рахунку 333 для нагляду за активами під час інкасації. Поєднання регулярних раптових ревізій із переходом на ПРРО автоматизує звітність та мінімізує «людський фактор», що є першочерговою умовою виживання та фінансової стійкості компанії в умовах невизначеності.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг: Закон України від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-вр>.
3. Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні: Постанова Правління НБУ від 29.12.2017 р. №148.
4. Ляхович Г. І., Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А. Облік і правове забезпечення господарських процесів підприємства: навчальний посібник. Тернопіль: КРОК, 2017. 343 с.

Андрій Люба

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Починок

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ЛОГІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СЦЕНАРІЇ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ТА ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Е-ТТН

Сучасний розвиток логістичних систем супроводжується активною цифровізацією процесів перевезення вантажів, що зумовлює трансформацію підходів до їх документального оформлення та облікового відображення. Впровадження електронної товарно-транспортної накладної (е-ТТН) формує єдине інформаційне середовище, яке забезпечує прозорість, контрольованість та юридичну значущість логістичних операцій.

У практиці перевезень реалізується низка типових і варіативних сценаріїв, серед яких: простий сценарій доставки; заміна перевізника; перевантаження вантажу на проміжному складі; заміна вантажоодержувача; перепломбування транспортного засобу; виникнення невідповідностей під час приймання вантажу; зміна маршруту або умов перевезення. Кожен із зазначених сценаріїв супроводжується виникненням додаткових подій, що потребують належного документального підтвердження, фіксації змін та коригування первинної інформації в системі е-ТТН.

У цьому контексті функціональні можливості е-ТТН передбачають використання системи електронних актів, які забезпечують відображення змін у процесі перевезення. Зокрема, до базових актів належать: акт перевантаження; акт розвантаження та завантаження на проміжному складі; акт перепломбування; акт зміни пункту призначення; акт розбіжностей щодо вантажу; акт примусового завершення е-ТТН; акт відмови від завантаження; акт коригування. Їх застосування дозволяє фіксувати ключові логістичні події та забезпечує актуалізацію даних у режимі реального часу.

Разом із тим, проведення дослідження дозволило обґрунтувати доцільність розширення зазначеної системи документального забезпечення шляхом впровадження електронних актів, орієнтованих на відображення додаткових, у тому числі нетипових, сценаріїв перевезення. Необхідність їх розроблення зумовлена тим, що існуючий перелік документів у межах е-ТТН не повною мірою охоплює ситуації, пов'язані зі зміною організаційних, логістичних та договірних параметрів перевезення, що, своєю чергою, може призводити до втрати частини релевантної облікової інформації або її фрагментарного відображення.

З метою усунення зазначених недоліків запропоновано впровадження таких актів.

Акт заміни перевізника доцільно застосовувати у випадках передачі виконання перевезення іншому суб'єкту господарювання. Такий документ фіксує момент переходу відповідальності, зміну сторін договору перевезення, а також забезпечує коректне відображення витрат і зобов'язань у бухгалтерському обліку.

Акт зміни маршруту перевезення призначений для документування відхилень від початково визначеного логістичного маршруту (зокрема у разі форс-мажорних обставин, змін транспортної інфраструктури, безпекових факторів тощо). Його використання дозволяє обґрунтувати додаткові витрати та забезпечити їх правильну класифікацію.

Акт затримки доставки вантажу забезпечує фіксацію фактів простою, затримок у дорозі або під час митного оформлення. Такий акт має важливе значення для розрахунку штрафних санкцій, оцінки логістичних ризиків та відображення витрат, пов'язаних із простоєм.

Акт часткового приймання вантажу застосовується у випадках, коли вантаж надходить партіями або коли приймається лише частина поставки. Він дозволяє забезпечити дотримання принципу нарахування та коректне відображення запасів у розрізі фактично отриманих обсягів.

Акт пошкодження вантажу в дорозі призначений для документального підтвердження втрат якості або кількості товару під час транспортування. Його складання є підставою для пред'явлення претензій перевізнику або страховій компанії та відповідного відображення втрат у бухгалтерському обліку.

Акт передачі вантажу на відповідальне зберігання доцільно використовувати у випадках тимчасового розміщення товару на складі третіх осіб. Такий документ фіксує зміну відповідальної сторони та забезпечує контроль за збереженням активів.

Акт зміни умов перевезення (зокрема умов постачання або інших договірних параметрів) дозволяє відобразити перегляд умов контракту в процесі виконання перевезення. Це має безпосередній вплив на розподіл витрат, ризиків і момент визнання активів.

Акт анулювання перевезення застосовується у разі скасування операції після оформлення е-ТТН. Він забезпечує коректне завершення документообігу та запобігає викривленню облікових даних.

Запровадження зазначених актів формує розширену систему документального супроводу логістичних процесів, яка забезпечує безперервність та повноту інформаційного відображення перевезень у цифровому середовищі. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню достовірності бухгалтерського обліку, посиленню контролю за рухом товарів та адаптації облікових процедур до умов динамічного та ризик-орієнтованого логістичного середовища.

Нормативно-правове підґрунтя формування електронних актів до е-ТТН становлять положення Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» та Закону України «Про електронні довірчі послуги», які визначають вимоги до первинних документів та їх електронної форми [1, 2]. Порядок документального супроводу перевезень регламентується Правилами перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні [3], а також нормами Цивільного кодексу України, що визначають правові засади договірних відносин у сфері транспорту. Водночас розвиток електронного документообігу у логістиці узгоджується з міжнародними ініціативами, зокрема eCMR та eFTI, які спрямовані на уніфікацію цифрових транспортних даних.

Застосування системи електронних актів у межах е-ТТН дозволяє реалізувати будь-який сценарій перевезення в єдиному цифровому середовищі, забезпечуючи безперервність облікової інформації, підвищення її достовірності та мінімізацію ризиків помилок. Крім того, інтеграція таких актів у систему бухгалтерського обліку сприяє підвищенню аналітичності даних, оперативності управлінських рішень і прозорості логістичних процесів.

Таким чином, запропонована система документального забезпечення перевезень на основі е-ТТН формує передумови для створення інтегрованої обліково-логістичної моделі, що відповідає сучасним вимогам цифрової економіки та забезпечує ефективне управління логістичними операціями.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
3. Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: наказ Міністерства транспорту України від 14.10.1997 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98>

Андрій Лялик

студент гр. ОМО-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Сисюк

РОЗРАХУНКИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ: ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ

Сфера міжнародних розрахунків є досить широкою і охоплює не лише оплату експортно-імпорتنих операцій з товарами та послугами, але й різноманітні фінансові відносини між країнами. До них належать некомерційні платежі, міжнародне кредитування, інвестиційна діяльність та рух капіталу. Окреме місце займають розрахунки, пов'язані з реалізацією інфраструктурних проєктів за кордоном, наданням фінансової та технічної допомоги, а також участю держав і компаній у спільних міжнародних програмах.

Варто зазначити, що основний обсяг міжнародних розрахунків припадає саме на сферу зовнішньої торгівлі, оскільки експорт та імпорт товарів і послуг формують базу міжнародних економічних відносин. Водночас розвиток фінансових технологій, глобальних платіжних систем і цифрових валют поступово трансформуює механізми здійснення таких розрахунків, підвищуючи їх швидкість, прозорість і ефективність.

Розрахункові операції у сфері зовнішньоекономічної діяльності підприємств формуються в межах цивільно-правових і господарських відносин та регулюються умовами укладених контрактів. Саме договори визначають ключові параметри здійснення платежів, включаючи строки, валюту, форму і порядок їх проведення.

Як зазначає О. Любар, основою виникнення розрахункових відносин виступає розрахункове зобов'язання, яке конкретизує форму та механізм здійснення платежів у межах господарської діяльності [1]. Зазвичай ці умови фіксуються в окремому розділі договору (ЗЕД контракту) – «Порядок розрахунків», де деталізуються права та обов'язки сторін щодо виконання фінансових зобов'язань. При цьому розрахункові правовідносини трактуються як врегульована нормами права сукупність процедурних відносин, що забезпечують належне здійснення передачі грошових коштів у межах різних майнових зобов'язань.

З юридичної точки зору дослідження цієї проблематики ґрунтується також на положеннях фінансового права. Зокрема, у підручнику О. Бандурки та О. Гетманця підкреслюється, що розрахункові правовідносини виникають у кожному випадку, коли закон або договір покладає на суб'єкта обов'язок здійснити грошовий платіж [2]. Це означає, що такі відносини мають обов'язковий характер і забезпечуються як договірними нормами, так і державним регулюванням.

Додатково слід зазначити, що в сучасних умовах розрахункові операції у зовнішньоекономічній діяльності тісно пов'язані з банківською системою, валютним регулюванням і міжнародними платіжними інструментами. Ефективність розрахунків, загалом, залежить від чіткості договірних умов,

дотримання валютного законодавства та використання надійних форм розрахунків (таких як акредитив, інкасо, банківський переказ тощо).

Таким чином, для здійснення розрахункових операцій у підприємства повинна бути підстава, або ж оформлений належним чином документ. У підприємств суб'єктів правовідносин повинен бути взаємозв'язок між платником та одержувачем певної суми грошових коштів.

Список використаних джерел:

1. Любар О. О. Облікове забезпечення управління розрахунками з контрагентами за товарними операціями. *Агросвіт*. 2020. № 1. С. 48-60. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/1_2020/9.pdf
2. Фінансове право: підручник / Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та ін., за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець. 2-ге вид. доп. та перероб. Харків: Екограф, 2015. 500 с.

Галина Ляхович

д.е.н., професор, професор кафедри управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Оксана Вакун

д.н.держ.упр., доцент, професор кафедри управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУЧАСНИЙ МЕТОД НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ З ОБЛІКУ Й АУДИТУ

Штучний інтелект дедалі активніше входить у поле наукового пізнання та стає об'єктом посиленої уваги дослідників різних галузей. Його вплив на розвиток сучасної науки оцінюється неоднозначно, однак більшість наукових і міжнародних інституцій визнають значний інноваційний потенціал цих технологій. У контексті методології наукових досліджень інтеграція штучного інтелекту відкриває нові можливості для збору, обробки, аналізу та інтерпретації великих обсягів даних, підвищення точності результатів і вдосконалення дослідницького інструментарію. Особливого значення цей процес набуває і в освітній сфері, де штучний інтелект розглядається не лише як сучасний технологічний ресурс, а і як чинник трансформації підходів до організації наукової та навчальної діяльності [6, с. 209].

О. Петрик зазначає, що штучний інтелект суттєво трансформує методологічні підходи в сучасних наукових дослідженнях у сфері обліку і аудиту, відкриваючи нові можливості для автоматизації обробки великих масивів фінансово-економічних даних, виявлення прихованих закономірностей, моделювання ризиків та підвищення точності аналітичних оцінок і прогнозів [8, с. 150].

Традиційна методологія обліку та аудиту протягом десятиліть базувалася на методах дедукції, індукції та вибіркового спостереження (див. табл. 1). Проте зростання обсягів цифрових даних у корпоративному секторі викликало «кризу керованості» класичними підходами.

Водночас інтеграція штучного інтелекту в дослідницький інструментарій створює передумови для автоматизації складних аналітичних процедур, підвищення якості прогнозування непередбачуваних ситуацій і обґрунтування стратегічних управлінських рішень. Поєднання метаевристичних методів, математичних оптимізаційних моделей і технологій штучного інтелекту формує сучасну методологічну платформу, яка дає змогу системно, комплексно та ефективно вивчати антикризові процеси і будувати їх прикладні моделі [5, с. 2359].

На даний час штучний інтелект (ШІ) слід розглядати не просто як програмне забезпечення, а як цифрову гносеологію – новий спосіб отримання знань про фінансово-господарський стан підприємства.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю інтеграції алгоритмічних методів у науковий апарат обліку для підвищення достовірності та прогнозної сили фінансової звітності.

Таблиця 1

**Порівняльна таблиця традиційного пізнання
та методології з використанням ШІ**

Параметр порівняння	Традиційний метод пізнання (Дедукція/Індукція)	ШІ як метод пізнання
Об'єкт дослідження	Вибіркова сукупність операцій (вибірка 5-10%)	100% генеральної сукупності транзакцій
Характер аналізу	Ретроспективний (опис минулих подій)	Перспективний (прогнозування ризиків)
Обробка даних	Структуровані дані (реєстри, ордери)	Неструктуровані дані (тексти, PDF, медіа)
Виявлення помилок	Пошук за заданими критеріями	Пошук відхилень та невідомих раніше зв'язків
Роль науковця	Виконавець стандартних процедур	Дизайнер алгоритмів та інтерпретатор
Швидкість реакції	Періодична перевірка	Безперервний моніторинг (Real-time)

Традиційно наукове пізнання у сфері обліку було зорієнтоване переважно на ретроспективний аналіз, тобто на вивчення вже здійснених господарських операцій, узагальнення отриманих результатів і фіксацію фактів минулого. Проте інтеграція штучного інтелекту суттєво змінює цю методологічну парадигму, зміщуючи акцент із постфактум-дослідження на передбачення, моделювання та прогнозування майбутніх процесів. Завдяки застосуванню методів машинного навчання стає можливим виявлення прихованих взаємозв'язків і кореляцій між показниками, які не завжди можуть бути помічені за допомогою традиційних аналітичних інструментів. Зокрема, йдеться про встановлення залежностей між нефінансовими індикаторами, такими як активність у соціальних мережах, логістичні затримки чи поведінкові сигнали ринку, та майбутнім станом ліквідності, платоспроможності або фінансової стійкості суб'єкта господарювання. Крім того, використання регресійних моделей, алгоритмів прогнозування та нейронних мереж дає змогу перетворити облік із системи, що лише реєструє факти господарської діяльності, на інструмент наукового передбачення майбутніх змін. Унаслідок цього змінюється і роль дослідника у сфері обліку: він уже не обмежується функцією фіксації та пояснення минулих подій, а виступає як розробник і інтерпретатор прогнозних моделей, здатних підтримувати прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності.

Однією з ключових проблем наукових досліджень у сфері аудиту традиційно залишається вплив суб'єктивного професійного судження на результати оцінювання та формування висновків. У цьому контексті штучний інтелект розглядається як важливий інструмент підвищення об'єктивності дослідницьких процедур і зниження впливу людського фактора. Застосування алгоритмів штучного інтелекту дає змогу автоматизувати розрахунок оціночних показників, зокрема резервів сумнівних боргів, втрат від знецінення активів та інших величин, що потребують аналітичного припущення. На відміну від традиційного підходу, який значною мірою спирається на судження управлінського персоналу або окремого експерта, такі алгоритми базуються на

аналізі великих масивів порівнюваних даних, галузевих тенденцій і типових сценаріїв. Не менш важливим є використання технологій обробки природної мови, які дозволяють автоматично опрацьовувати установчі документи, договори, судові матеріали та інші текстові джерела з метою виявлення потенційних ризиків, суперечностей або прихованих загроз. Це істотно скорочує витрати часу на аналітичну роботу, підвищує повноту дослідження та знижує ймовірність пропуску суттєвої інформації, яка за умов традиційного ручного аналізу могла б залишитися поза увагою дослідника чи аудитора.

Трансформація сучасного аудиту під впливом штучного інтелекту пов'язана насамперед із переходом від вибіркового підходу до суцільного цифрового аналізу даних. Якщо традиційний аудит переважно ґрунтувався на теорії ймовірностей, професійному судженні аудитора та перевірці окремо відібраних операцій, то використання технологій штучного інтелекту дає змогу аналізувати не окремі елементи, а всю сукупність облікових записів. Алгоритми здатні швидко опрацьовувати повний реєстр господарських операцій, що істотно змінює характер аудиторських доказів, роблячи їх більш повними, системними та аналітично обґрунтованими. Окрім виявлення очевидних помилок, штучний інтелект забезпечує розпізнавання складних нетипових відхилень і прихованих закономірностей, які можуть свідчити про шахрайські схеми, маніпуляції з доходами, викривлення періодизації або інші дії, замасковані під звичайну господарську діяльність.

Разом із тим активне впровадження штучного інтелекту в методологію наукових досліджень та аудиторську практику актуалізує проблему так званої «чорної скриньки», тобто недостатньої прозорості алгоритмічних рішень. У науковому пізнанні принципово важливо не лише отримати результат, а й розуміти логіку його формування. Саме тому ситуація, коли алгоритм сигналізує про ризик викривлення фінансової звітності, але не дає зрозумілого пояснення причин такого висновку, створює суттєві труднощі для практичного використання результатів аналізу як належного доказу. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів сучасних досліджень є розроблення інтерпретованих моделей штучного інтелекту, здатних не лише формувати висновки, а й аргументовано пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, на яких вони базуються. Такий підхід є особливо важливим для сфери обліку й аудиту, де прозорість, обґрунтованість і перевірюваність результатів мають принципове значення.

Водночас інтеграція штучного інтелекту зумовлює нові вимоги до підготовки наукових кадрів у сфері обліку й аудиту. Сучасний дослідник уже не може обмежуватися лише знанням стандартів фінансової звітності, методики аудиту чи класичних прийомів економічного аналізу. Нові умови вимагають поєднання професійних компетентностей із навичками роботи з даними, розумінням основ програмування, принципів функціонування аналітичних алгоритмів, а також знанням етичних аспектів застосування цифрових технологій. Не менш важливим є вміння критично оцінювати якість інформації, на якій навчаються та функціонують системи штучного інтелекту, оскільки достовірність результатів безпосередньо залежить від якості вхідних даних. Отже, впровадження штучного інтелекту не лише розширює методологічні можливості наукових

досліджень, а й формує новий тип фахівця, здатного працювати на перетині обліку, аудиту, аналітики даних і цифрової етики.

Інтеграція технологій штучного інтелекту в дослідницький процес дає змогу науковцям швидше і детальніше аналізувати облікову інформацію, оцінювати тенденції зміни фінансових показників, виявляти відхилення, помилки, ознаки шахрайства та інші важливі аспекти господарської діяльності. Це, у свою чергу, розширює методологічний інструментарій аудиторських досліджень і сприяє формуванню більш обґрунтованих наукових висновків. Водночас використання штучного інтелекту супроводжується низкою етичних і методичних викликів, зокрема у частині забезпечення достовірності вхідних даних, захисту конфіденційної фінансової інформації, прозорості, а також мінімізації ризиків викривлення результатів через алгоритмічні упередження або некоректне налаштування моделей.

Штучний інтелект не замінює методологію обліку, а підносить її на вищий гносеологічний рівень. Він дозволяє перейти від описового наукового пізнання до високоефективного аналітичного моніторингу в реальному часі. Майбутнє досліджень у цій сфері лежить у площині симбіозу людського професійного судження та обчислювальної потужності ШІ, що забезпечить прозорість та довіру до глобальних фінансових ринків.

Список використаних джерел:

1. Міжнародні стандарти аудиту. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2020 року. Ч. I, Ч. II, Ч. III. URL: https://mof.gov.ua/uk/international_quality_control_standards_quality_management_audit_review_other_assurance_and_related_services-779 (Дата звернення 13.04.2026 року)
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2258-19>.
3. Бескаравайний С. С. Антропоцентричність сприйняття штучного інтелекту в уявленнях пізньої індустріальної епохи. *Epistemological studies in philosophy, social and political sciences*. 2025. Vol. 8, Iss. 1. С. 10-16.
4. Король С. Я. Практичні аспекти аудиту нефінансової звітності. *Економіка: реалії часу*. 2017. № 3 (31). С. 35-45.
5. Краснюк М. Т., Устенко С. В., Ріппа С. П., Мозгаллі О. П., Волкова Н. В. Метаевристичні методи та моделі математичної оптимізації як інноваційна складова методології наукових досліджень щодо антикризових інформаційних управляючих систем та систем штучного інтелекту. *Наука і техніка сьогодні*. Серія: Педагогіка; Право; Економіка; Фізико-математичні науки; Техніка. 2025. № 11. С. 2354-2373
6. Куклін О., Іванова І. Боровик Т. Моделювання інтеграції штучного інтелекту в освітнє середовище. *Information Technologies and Learning Tools*. 2024. № 103. С. 207-232.
7. Пантелеєв В. П. Методологічні засади внутрішньогосподарського контролю. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 4. С. 243-249.
8. Петрик О. В. Вплив штучного інтелекту на методологію наукових досліджень у сучасній психології. *Психологічні перспективи*. 2025. Вип. 45. С. 134-151.
9. Редько О. Ю. Аудит «у законі» або деякі аспекти відповідальності аудиторів в Україні. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2021. № 3-4. С. 64-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2021_3-4_9
10. Рябчук О. Г., Ракуть Д. О. Аудит і штучний інтелект: як технології змінюють професію аудитора. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2025. № 1 (135). С. 54–59. URL: https://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2025/1_2025/11.pdf

11. Черешнюк О. М. Застосування штучного інтелекту для ризик-орієнтованої практики аудиту. *Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки IADTE 2025*: Матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Свалява, ЗУНУ). Свалява: ЗУНУ, 2025. С. 382-384.
12. Sachenko S., Czupryna-Nowak A. Levels of AI applicable in smart cities. Silesian university of technology publishing house. *Scientific papers of Silesian University of Technology Organization and Management*. Series. 2023. No. 186. P. 73-85.

Олександр Мельник

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Мужевич

ЛОГІСТИКА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Забезпечення логістичних зв'язків набуло стратегічного значення для усіх аспектів життєдіяльності країни в умовах розв'язаної воєнної агресії проти нашої країни. Логістика виступає одним із ключових елементів, який забезпечує формування ефективної системи господарських зв'язків між постачальниками та споживачами. Руйнування складської інфраструктури та порушення морського й авіаційного транспортного сполучення викликало значні труднощі у системі транспортної та складської логістики. Порушення логістичної структури функціонування економіки відобразилось на вартості їх послуг, а також самої схеми постачання сировино-товарної продукції у зв'язку із блокадою морських портів, їх обстрілами, припиненням авіаційного сполучення.

Як зазначає О. Череп: «війна має серйозний вплив на економіку та бізнес України, створюючи масштабні труднощі для підприємців, експортерів та імпортерів товарів. Особливо постраждала зовнішньоторговельна діяльність, оскільки більшість традиційних маршрутів були заблоковані або стали небезпечними для використання» [1].

Розглядаючи проблеми, які виникли у системі логістичного забезпечення в умовах воєнного стану, науковці, зокрема: О. Череп, В. Блинов, Н. Васильцева визначили основні напрямки, які значно вплинули на зміну підходів у логістичній діяльності та спонукало до зростання вартості логістичних послуг, зокрема: зважаючи на загрозу знищення товарів на складі – вимушеність релокації логістичних складів у безпечніші регіони; зростання конкуренції за вільні складські приміщення, земельні ділянки промислового призначення у безпечних регіонах, як наслідок зростання вартості оренди; враховуючи фінансові ризики сформувалась необхідність скорочення товарної кількості запасів на складах, що призвело до збільшення кількості транспортувань та зростання їх вартості; часова обмеженість можливості перевезень через встановлену комендантську годину викликала зростання їх вартості через простой; скорочення можливості відвантаження чи приймання вантажів через портову та авіаційну інфраструктуру, та неготовність наземних транспортних компаній до масштабних навантажень забезпечило підняття конкуренції та зростанні ціни перевезень на ринку; ускладнення міжнародних перевезень через гібридні прояви недобросовісної конкуренції західних виробників та перевізників [1, 3].

Поряд із цим, аналізуючи у своїх працях вказану проблематику, Н. Васильцева у свої дослідженнях відзначила: «Ринок транспортно-логістичних послуг має пряму і сильну кореляцію з економічним зростанням. Саме розбудова логістичної інфраструктури є одним з основних чинників відновлення та подальшого економічного зростання країни [3].

Зважаючи на зупинення чи скорочення морських перевезень, а також повну відсутність цивільних, у тому числі і авіаційних рейсів, в Україні зросла кількість надавачів послуг автомобільних вантажних перевезень. Такий ріст фактично забезпечив покриття дефіциту сировино-товарного руху, орієнтованого на зовнішні ринки. Без зростання автотранспортної логістики, спрямованої на міжнародні перевезення, зовнішньоекономічна діяльність вітчизняного бізнесу була б зупинена, оскільки одна залізниця не спроможна забезпечити покриття всієї транспортної потреби. За таких умов Україна потенційно втратила б ринки збуту власної продукції та частку логістичного ринку перевезень, а також опинилась би під тиском умов зовнішніх перевізників. Тобто, транспортна логістика виступає фактором глобального економічного розвитку та стабільності, а не виключно проблемою окремого суб'єкта бізнесу, забезпечуючи зовнішньоекономічні бізнес-зв'язки. А тому, питання забезпечення менеджменту підприємства достовірною та повною інформацією входить у першочергові завдання ведення бухгалтерського обліку логістичних операцій суб'єктами господарювання. Інформація зафіксована та аналітично опрацьована у системі бухгалтерського обліку є основою для прийняття управлінських рішень та формування подальшої підприємницької політики щодо витрат діяльності [6].

Порушення логістичних маршрутів на початку повномасштабного вторгнення без швидкого нарощення та розвитку автотранспортних перевезень призвело б не тільки до матеріальних втрат вітчизняного бізнесу у вигляді штрафів і пені за непоставлений товар, а власне за відсутність можливості реалізувати такий товар або завезти необхідну сировину чи матеріали. Тобто, виходячи з цього, за економічним змістом транспортно-логістичне забезпечення бізнесу – це не лише організація доставки товару від виробника до продавця, а ціла система логічно побудованих економічних зв'язків, яка забезпечує формування економічних показників розвитку країни. Однак, незважаючи на позитивні моменти такого росту, зокрема забезпечення функціонування логістичної системи транспортних перевезень та перекриття дефіциту інших елементів логістичної системи, він став і негативним фактором для цього виду бізнесу. Так, Т. Боровик відзначає, що: «сучасні умови ринку вантажних перевезень характеризуються підвищенням конкуренції, зменшенням прибутку, підвищенням та появою нових вимог до якості послуг, що надаються. Умови ринку стають дедалі жорсткішими для логістичних та транспортно експедиційних компаній» [2].

Поряд із цим, варто наголосити, що під логістикою доцільно розуміти не виключно налагодження постачання товарних цінностей, а цілу систему напрямків діяльності та взаємодії бізнесу, споживача і держави. Така взаємодія покликана на оптимізацію витрат, формуючи ефективні науково та економічно обґрунтовані підходи до організації транспортних потоків, складського господарства, процесів зберігання та закупівлі, інформаційної взаємодії, формуючись у єдину логістичну систему, рис. 1.

Ю. Іванов у своїх працях зазначає, що розвиток та динаміка сучасного економічного простору сформувала засади до виділення логістики у окрему галузь знань. У його працях прослідковується твердження, що логістика є системним

утворенням та інструментом управління виробництвом на основі підвищення ефективності організації транспортних ланцюгів та оптимізації складського господарства. Зокрема, він зазначає: «...ключовим поняттям економічного простору логістики є термін «логістична система», в рамках якого взаємодіють уявлення про взаємозв'язок логістичної діяльності в рамках ланцюгів постачання» [4].

Рис. 1. Напрямки організації логістичної діяльності

Логістична система, як частина економічного простору, постійно перебуває під впливом зовнішніх факторів. Так, на вартість перевезень, у першу чергу, впливають економіко-трансформаційні процеси, пов'язані із конкретністю та формування вартості послуг. Підняття цін на паливе чи вартості складського зберігання неодмінно відіб'ється на кінцевій вартості товару. Така тенденція прослідковується не лише на локальному ринку нашої країни, а й на глобальному світовому ринку. Отже, за таких умов ефективне управління бізнесом потребує взаємодії систем бухгалтерського обліку та логістики. Поєднання фінансових та інформаційних потоків забезпечать ефективність прийняття управлінських рішень в частині оптимізації витрат діяльності, а також формуванню нових підходів до управління транспортними потоками, складськими витратами, формуванню собівартості, скороченню адміністративних витрат, а відтак і зростанню прибутку [6].

Додатковим фактором удосконалення логістичних процесів в умовах світової паливної кризи є використання цифрових технологій для оптимізації складського господарства та маршруту перевезень. Тобто, логістична система, за допомогою спеціалізованих програмних продуктів інтегрується у світовий цифровий економічний простір, забезпечуючи оптимізацію витрат бізнесу. Цифрові технології та бізнес-зв'язки формують оптимальний транскордонний товарний рух через оптимізацію інфраструктури вітчизняних складських терміналів, а у випадку нашої країни, забезпечують використання міжнародних логістичних комплексів та системи розподільчих центрів регіонального рівня. Тобто, як зазначено у дослідженні Д. Васильківського, О. Яременко, Я. Мудрої

«спостерігається тенденція до консолідації транскордонних логістичних комплексів, об'єднання їх у міжнародні логістичні платформи, що сприяє ефективному руху транскордонних товарних потоків» [5].

Виходячи з цього, можна відзначити, що під логістикою слід розуміти систему взаємозв'язаних наукових підходів та практичних заходів, спрямованих на задоволення потреб бізнесу та споживача через оптимізацію витрат на виробництво, постачання, зберігання, транспортування матеріальних цінностей, у тому числі із використанням інноваційних та інформаційних технологій. Така економічна інформація є основою для складання бухгалтерських документів для забезпечення контрольної функції обліку у частині фіксації втрат матеріальних цінностей, оптимізації складського обліку, ведення претензійно-позовної роботи за порушеними договорами постачання, зберігання чи перевезення.

Список використаних джерел:

1. Блинов В., Череп О. Логістика під час війни та проблеми з якими зтикаються перевізники. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52). С. 204-209. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-52-28>
2. Боровик Т., Даниленко В. Транспортна логістика як фактор забезпечення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних підприємств. *Економічний простір*. 2022. № 177. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-6>
3. Васильців Н. М. Трансформація та адаптація логістики до викликів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-78>
4. Іванов Ю. В., Нагай Д. Р., Сохань Т. Д. Логістика в сучасних умовах розвитку економіки України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2025. Том 36 (75). № 1. DOI: <https://doi.org/10.32782/2523-4803/75-1-11>
5. Vasylykivskyi D., Yaremenko O., Mudra Y. Logistics as a mechanism of international economic processes. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2022. № 4. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-4-13>
6. Пилипенко О. І. Інтеграція бухгалтерського обліку та логістичної стратегії в управлінні підприємством. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2022. № 1-2. С. 32-38. DOI: <https://doi.org/10.31767/nasoa.1-2-2022.04>.

Інна Мельничук

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Владислав Конюхневич

студент гр. ОМОм-21
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Соціально-економічні трансформації, спричинені воєнним станом в Україні, створюють безпрецедентні виклики для будь-якої країни, оскільки він супроводжується не тільки військовими діями, але й соціальними, економічними та іншими проблемами, які впливають на всі аспекти життя держави та суспільства. Однією з таких проблем є зміна системи організації та методики обліку виплат працівникам, оскільки умови воєнного стану зумовили низку законодавчих змін у сфері організації праці, кадрового, військового обліку, що мають вплив на методику оплати праці та її оплати, документообіг та інші аспекти цього процесу. В Україні цей процес регулюється не лише Кодексом законів про працю [1] (КЗпП), а й спеціальним законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [2] та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3].

Крім того, на період дії воєнного стану вводяться певні обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, які передбачені статтями 43, 44 Конституції України, а також прав і законних інтересів юридичних осіб до завершення дії цих обмежень.

Аналіз спеціального законодавства з обліку праці та її оплати на період воєнного стану вказує на низку змін:

- в умовах воєнного часу форма трудового договору визначається за згодою сторін, знаті обмеження ч. 3 ст. 26 КЗпП щодо випробувального терміну під час прийняття на роботу, дозволено укладення строкових договорів на заміщення тимчасово відсутніх працівників тощо;
- дозволяється роботодавцям у період війни за виконанням певних умов переводити працівників на іншу роботу та змінювати істотні умови праці, не обумовлену трудовим договором, без їх згоди;
- встановлюється право працівнику розірвати трудовий договір за власною ініціативою, якщо суб'єкт господарювання знаходиться в районі бойових дій чи існує загроза життю;
- дається право роботодавцям звільняти працівників під час відпустки (крім декретної) або під час непрацездатності;
- встановлення спеціального режиму праці – збільшення робочого часу до 60 годин на тиждень (для критичної інфраструктури), скорочення щотижневого відпочинку до 24 годин, скасування скорочення передсвяткових робочих днів, надання права роботодавцю визначати час початку й закінчення роботи,

обмеження щорічної відпустки до 24 календарних дні, вихідні і святкові дні (за ст. 73 КЗпП) вважаються звичайними календарними днями;

- на час воєнного стану підприємства можуть самостійно визначати порядок обміну документами та організацію кадрового діловодства;

- внесення змін щодо роботи в нічний час без згоди працівників за певними винятками;

- залучення до важких та шкідливих робіт деяких категорій працівників за їхньою згодою;

- та інші.

До того ж, до обов'язків роботодавців належить складання списків персонального військового обліку працівників за формою, наведеною в Додатку 5 та Додатку 12 до Постанови КМУ № 1487 [4].

Вказані зміни свідчать про те, що воєнний стан істотно змінює організацію та порядок обліку праці та виплат працівникам (рис. 1).

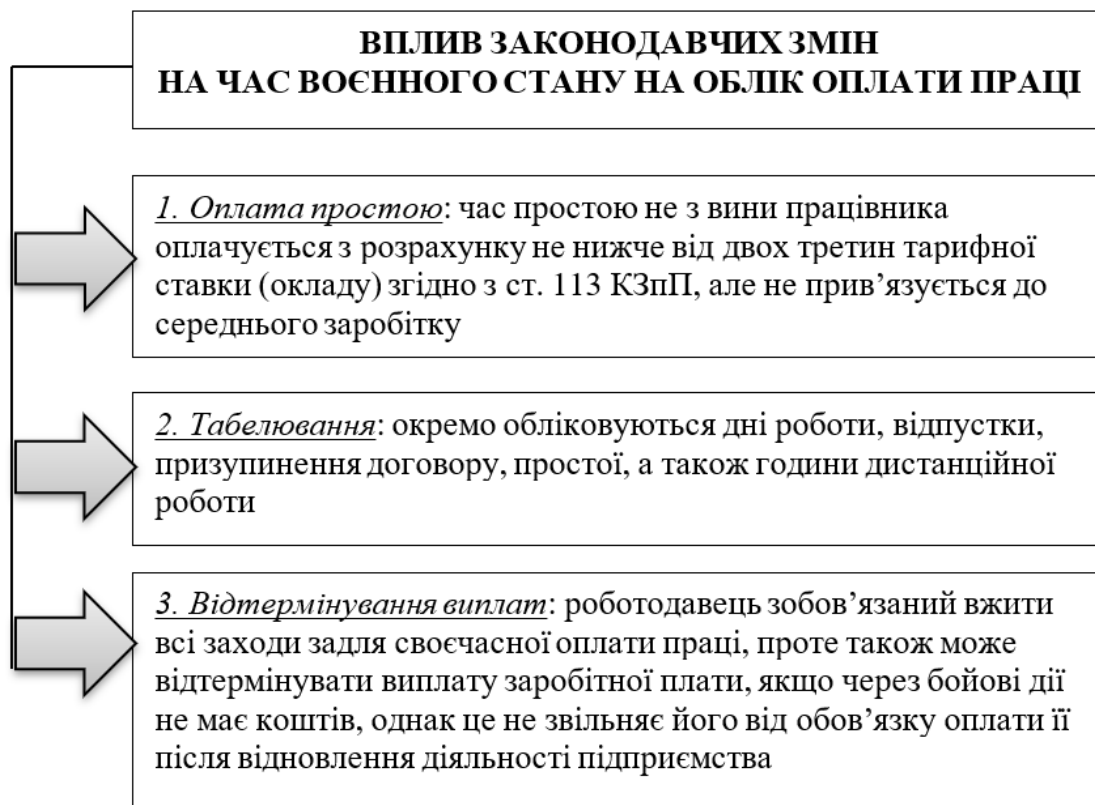

Рис. 1. Вплив законодавчих змін в організації праці на час воєнного стану на порядок її оплати

Отже, умови організації та оплати праці на час воєнного стану в Україні значно ускладнили дану облікову ділянку, адже постійні зміни, законодавчі невизначеності збільшують трудомісткість та підвищують відповідальність та ймовірність виникнення бухгалтерських ризиків.

Наразі облік виплат працівникам – одна із найскладніших ділянок обліку. Тому для уникнення бухгалтерських ризиків важливо:

1. Вести детальний кадровий та військовий облік персоналу.
2. Оперативно реагувати та фіксувати всі зміни в наказах.

3. Отримувати письмові підтвердження від працівників (простій, відпустка, віддалена робота).

4. Використовувати надійні бухгалтерські сервіси для відстеження змін у законодавстві.

Такий підхід до організації обліку персоналу та оплати праці забезпечує не лише відповідність вимогам контролюючих органів (Держпраці, ДПС), але й захищає інтереси як роботодавця, так і працівників, мінімізуючи штрафні санкції.

Таким чином, сучасні умови функціонування підприємств та організацій на період воєнного стану вимагають від відповідальних посадових осіб швидкого реагування на законодавчі зміни та вимоги. Облік виплат працівникам є важливою складовою ведення діяльності кожного суб'єкта господарювання і водночас зачіпає інтереси різних сторін трудових відносин: працівника, роботодавці, держави. Відтак, організувати трудові відносини та облік виплат працівникам в умовах воєнного стану, з врахуванням державних інтересів, запиту військових адміністрацій та Генерального штабу ЗСУ щодо військового обліку, відстоюючи права а обов'язки кожної з сторін, є основною завданням облікового процесу. Огляд законодавчих змін дозволив окреслити основні проблемні облікові ділянки та бухгалтерські ризики, а запропоновані шляхи їх уникнення дають можливість правильно організувати облік виплат працівникам із забезпеченням виконання законодавчих вимог та колективного (трудового) договору, а також гарантування достовірного документообігу та звітності, а також готовності до перевірок.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2022 р. № 1487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text>.

Інна Мельничук

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Марія Тилищак

студентка гр. ОО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОНЯТТЯ ТА ПРИНЦИПИ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Ефективне функціонування малого бізнесу значною мірою залежить від податкового середовища, у межах якого здійснюється його діяльність. Надмірне податкове навантаження, складність ведення бухгалтерського обліку та постійні зміни законодавства виступають основними чинниками, що гальмують розвиток підприємницької ініціативи. У зв'язку з цим для стимулювання самозайнятості населення та створення сприятливих умов для започаткування підприємницької діяльності в Україні впроваджено спрощену систему оподаткування, обліку та фінансової звітності. Водночас трансформаційні процеси в економіці актуалізують потребу в поглибленні теоретичного осмислення суті та основних принципів спрощеної системи оподаткування.

За даними досліджень [1] у 2024 році у загальній структурі організаційних форм бізнесу фізичні особи-підприємці становили 37,7%, а юридичні особи – 62,3%. При цьому на загальній системі оподаткування було зареєстровано 50% учасників бізнесу, 40,9% використовували єдиний податок без ПДВ, а 9,1% – єдиний податок із ПДВ (рис. 1).

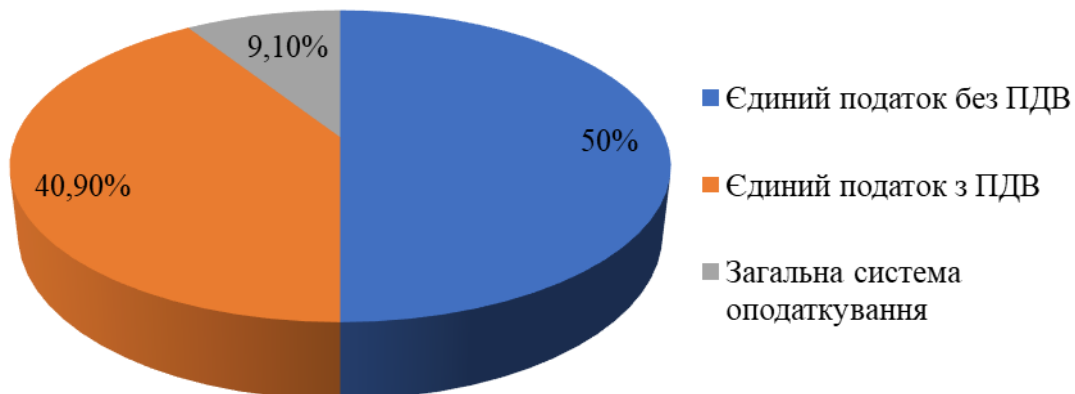

**Рис. 1. Структура системи оподаткування в Україні
станом на вересень 2025 року [1]**

Наведені статистичні дані підтверджують фундаментальну роль спрощеної системи оподаткування в Україні та її стабілізаційну функцію в умовах соціально-економічних трансформацій. Попри кризові явища (воєнний стан, економічна нестабільність), дана система зберігає високу частку використання серед суб'єктів господарювання та забезпечує сталі податкові надходження. Відзначимо, що за даними КМУ [2] завдяки сплаті податків від бізнесу «протягом 2025 року до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 514 млрд грн, що на 63 млрд грн

більше ніж за 2024 рік» [2]. Водночас аналіз структури показників показує певну концентрацію платників у низькодохідних сегментах, що обмежує інноваційний розвиток та потенційні дисбаланси у фінансовому навантаженні. Тому подальше функціонування цієї системи потребує подальшого удосконалення задля посилення стимулюючої ролі та орієнтації на розвиток і зростання малого бізнесу.

Поняття спрощеної системи оподаткування охоплює спеціальний податковий режим, який передбачає заміну сплати окремих податків і зборів одним узагальненим платежем – єдиним податком, а також спрощення процедур обліку та звітності. Даний механізм регламентується Податковим кодексом України [3] (ПКУ), який визначає умови застосування системи, перелік її суб'єктів, ставки, порядок нарахування та строки сплати. Основною метою спрощеної системи є зменшення адміністративного та фінансового навантаження на суб'єктів малого бізнесу.

Історично впровадження спрощеної системи в Україні наприкінці 1990-х років було зумовлене необхідністю підтримки малого підприємництва в умовах економічної трансформації. Значна частка економічної активності здійснювалася в тіньовому секторі, що зменшувало податкові надходження. Запровадження єдиного податку сприяло легалізації малого бізнесу, спрощенню податкових процедур і збільшенню бюджетних надходжень. Подальша кодифікація норм у ПКУ [3] дозволила уніфікувати правила функціонування цієї системи.

Отож, в окремій главі 1 ПКУ «Спрощена система оподаткування, обліку та звітності» [2] вказано, що: «спрощена система оподаткування, обліку та звітності – особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, ... на сплату єдиного податку в порядку та на умовах, визначених цією главою, з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності» [3]. До того ж, цим кодексом визначено, що «юридична особа чи фізична особа – підприємець може самостійно обрати спрощену систему оподаткування, якщо така особа відповідає вимогам, встановленим цією главою, та реєструється платником єдиного податку в порядку, визначеному цією главою» [3]. Водночас відповідно до абз. 2 п. 3 ст. 291 ПКУ: «не мають права обрати та перебувати на спрощеній системі оподаткування, а також не мають права підтвердити статус платника єдиного податку четвертої групи платники податку, щодо яких (та/або щодо засновників (учасників), кінцевих бенефіціарних власників яких) ... прийняті рішення про застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), протягом строку застосування таких санкцій» [3].

Таким чином, реалізація спрощеної системи передбачає не лише скорочення кількості податків, а й оптимізацію адміністрування. Платники єдиного податку звільняються від низки загальнодержавних податків, зокрема податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб у межах підприємницької діяльності, а також у деяких випадках податку на додану вартість (ПДВ). Це дозволяє суб'єктам малого бізнесу зосередитися на основній діяльності, мінімізуючи витрати на облік та звітність.

Незважаючи на значну поширеність цієї системи серед суб'єктів малого підприємництва, останні законодавчі зміни, спрямовані на підвищення податкових ставок, зокрема через збільшення військового збору, законодавчі

ініціативи запровадження ПДВ для частини ФОПів на спрощеній системі, викликають активні дискусії щодо практичного застосування цих змін та їх відповідності принципам, що ставляться до спрощеної системи та сучасним викликам економічного розвитку.

Зауважимо, що функціонування спрощеної системи базується на низці основоположних принципів, які узагальнено та уточнено на рис. 2.

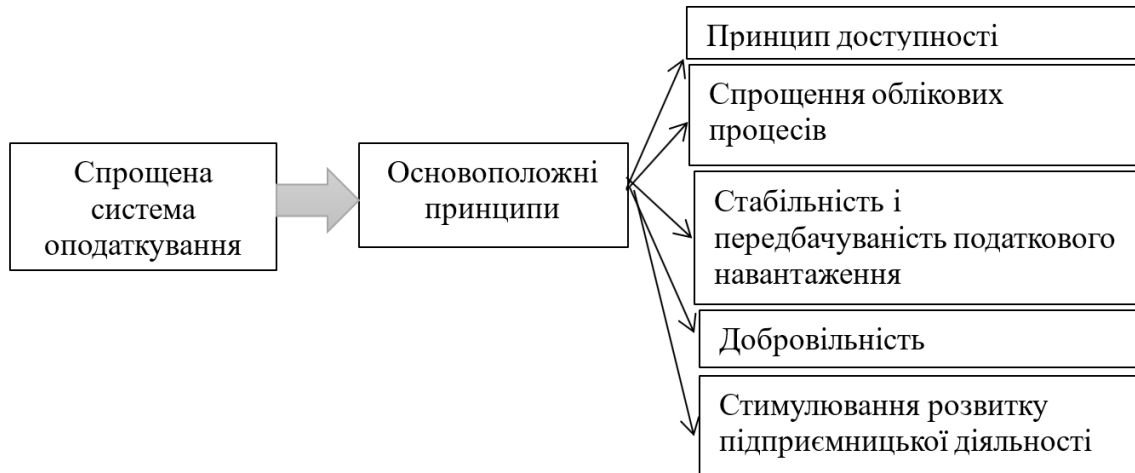

Рис. 2. Основоположні принципи функціонування спрощеної системи оподаткування

Першим є принцип доступності, який передбачає максимально просту процедуру реєстрації та переходу на спрощений режим без складних фінансових розрахунків.

Другий принцип полягає у спрощенні облікових процесів, що передбачає ведення обліку доходів за спрощеною методикою без обов'язкового детального обліку витрат.

Третій принцип – стабільність і передбачуваність податкового навантаження, адже ставки єдиного податку є фіксованими або визначаються як відсоток від доходу, що дозволяє планувати фінансову діяльність.

Четвертий принцип ґрунтується на добровільності вибору системи оподаткування.

П'ятий принцип полягає у стимулюванні підприємницької активності через зменшення податкового тиску та підтримку малого бізнесу.

Водночас спрощена система оподаткування має певні обмеження. Законодавством встановлюються граничні обсяги доходу, обмеження щодо кількості найманих працівників та перелік дозволених видів діяльності. Це спрямовано на запобігання використанню спрощеної системи великими підприємствами з метою мінімізації податкових зобов'язань.

Як показало дослідження, спрощена система оподаткування значно полегшує ведення бізнесу для малого підприємництва, проте вона супроводжується певними обмеженнями та недоліками, які можуть впливати на фінансову стабільність підприємця, розвиток його бізнесу та взаємодію з іншими учасниками ринку.

Таким чином, спрощена система оподаткування є важливим інструментом державної податкової політики, спрямованим на підтримку малого бізнесу. Ця система забезпечує баланс між інтересами держави та підприємницького сектору, створюючи сприятливі умови для розвитку економічної активності та зменшення тіньової економіки. Однак її вдосконалення є критично необхідним для забезпечення стабільного довгострокового розвитку бізнесу в контексті сучасних економічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Результати дослідження стану бізнесу в Україні у вересні 2025 року: Портал ДІА URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-u-veresni-2025-roku>
2. Мінфін: За 2025 рік до загального фонду місцевих бюджетів надійшло 514 млрд грн (+63 млрд грн до 2024 року): Міністерство фінансів України, 12 січня 2026 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-za-2025-rik-do-zahalnoho-fondu-mistsevykh-biudzhativ-nadiishlo-514-mlrd-hrn-63-mlrd-hrn-do-2024-roku>
3. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Стан та потреби бізнесу в Україні: результати дослідження у серпні 2024 року: Center for Innovations Development, 17 вересня 2024 р. URL: <https://cid.center/analytics/the-state-and-needs-of-business-in-ukraine/>
5. 2026 рік для ФОП: нові розміри єдиного податку та військового збору: Державна податкова служба, 1 січня 2026 р. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/968282.html>

Максим Мицко

студент гр. ОМОм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Віта Семанюк

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ОБЛІКУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Економічний та суспільний розвиток людства характеризується стрімким переходом до Індустрії 5.0, в якій технології є масштабними та швидко трансформують усі види діяльності [1]. Традиційна система обліку, орієнтована на періодичне узагальнення історичних даних, виявляється нездатною задовольнити потреби сучасного менеджменту в миттєвій інформації для прийняття рішень у високодинамічному цифровому середовищі [2]. «В умовах переходу від індустріального до інформаційного суспільства традиційні підходи до управління змінюються на інформаційну парадигму, де цифрові технології стають не просто інструментом, а стратегічним активом, а бухгалтерський облік та фінансова звітність, як основні джерела достовірної інформації для прийняття рішень, проходять глибоку трансформацію, адаптуючись до вимог прозорості та відповідності» [3].

Одним із ключових трендів цифровізації є перехід до хмарних обчислень (Cloud Computing) і перехід до операцій у реальному часі, що вимагає трансформації принципу безперервності з простого припущення про тривалість діяльності у динамічний моніторинг життєздатності підприємства в режимі 24/7. Традиційний принцип нарахування під впливом цифровізації еволюціонує в сторону миттєвого визнання доходів і витрат, що нівелює розрив між часом здійснення господарської операції та її відображенням у звітності. Впровадження технології смарт-контрактів дозволяє автоматизувати облікові процедури, забезпечуючи безумовне виконання принципів без втручання людського фактору [4]. Такий перегляд фундаментальних засад робить систему обліку більш адаптивною до умов високої волатильності цифрової економіки, де швидкість обробки інформації стає критичною перевагою.

Впровадження технології блокчейн як децентралізованого цифрового реєстру стає фундаментальним вектором цифровізації обліку, оскільки воно дозволяє радикально перебудувати архітектуру процесів, усуваючи необхідність у традиційних посередниках та забезпечуючи пряму верифікацію транзакцій між контрагентами. Перехід від застарілих систем одностороннього запису до концепції «тривимірного» бухгалтерського обліку (Triple-entry accounting) дозволяє синхронізувати дані між розподіленими вузлами мережі, що фактично нівелює ризики шахрайства та створює умови для проведення безперервного аудиту в режимі реального часу [4]. Використання таких інноваційних платформ, як Ethereum, Quorum або SAP HANA, забезпечує технологічне підґрунтя для формування автоматизованого середовища довіри, де кожен запис є незмінним, а фінансова звітність стає максимально прозорою та релевантною для стратегічних запитів сучасних стейкхолдерів.

Цифровізація призвела до явища званого як «датафікації» суспільства, де великі масиви даних (Big Data), отримані через соціальні мережі, датчики та інтернет речей (IoT), інтегруються в облікові процеси, змінюючи роль бухгалтера, від технічного виконавця [4], який займається збором паперових документів, до «транслятора» даних. Виникає потреба в нових компетенціях для аналізу неструктурованої текстової та візуальної інформації, яку генерують користувачі. Водночас, використання алгоритмів та штучного інтелекту для прийняття рішень несе ризики заміщення людського судження машинними розрахунками, які не враховують етичні аспекти та принципи.

Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення в умовах цифровізації базуються на переосмисленні інформації як динамічного ресурсу, що інтегрує всі ланки управління підприємством. Згідно з дослідженнями В. З. Семанюк, таке забезпечення має формувати цілісну екосистему, де облікові дані миттєво трансформуються в аналітичні висновки для підтримки стратегічних рішень [5]. Цифровізація нівелює кордони між бухгалтерським, управлінським та податковим обліком. Теоретична концепція обліково-аналітичного континууму передбачає створення єдиного інформаційного простору, де аналіз виконується автоматично в момент реєстрації даних, що дозволяє системі управління функціонувати на засадах саморегулювання.

Таким чином, бухгалтерський облік та фінансова звітність в умовах цифровізації еволюціонують від статичних систем до динамічних цифрових платформ. Поєднання хмарних технологій, блокчейну та аналітики великих даних дозволяє оптимізувати витрати, забезпечити прозорість та підвищити якість управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Семанюк В., Мельник Н. Вплив цифрових технологій на інформаційне середовище бізнесу в умовах п'ятої промислової революції. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 203-212. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2022.03.203>.
2. Пушкар М. С., Семанюк В. З., Гудзь Н. В. Бухгалтерський облік: навч. Посібник. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 292 с.
3. Семанюк В. З. Необхідність кардинальної зміни теорії обліку. *Облік і фінанси*. 2017. № 4 (78). С. 75-80.
4. Agostino D., Saliterer I., Steccolini I. Digitalization, accounting and accountability: A literature review and reflections on future research in public services. *Financial Accountability & Management*. 2022. Vol. 38. P. 152-176. <https://doi.org/10.1111/faam.12301>
5. Семанюк В. З. Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Сер.: Економічні науки. 2011. Вип. 27 (1). С. 164-168.

Наталія Мужевич

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ігор Гусак

студент гр. ОМО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКУ АМОРТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Амортизація необоротних активів посідає важливе місце у системі фінансового обліку підприємства. Достовірне визначення суми амортизації та обґрунтований вибір методу амортизації за допомогою якого відбувається поступове перенесення вартості об'єкта на витрати безпосередньо впливають на достовірність фінансової звітності, результативність управління виробничими ресурсами та формування оподатковуваної бази. В Україні порядок нарахування амортизації визначається сукупністю нормативно-правових актів і положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також є предметом ґрунтовних досліджень у наукових працях вітчизняних учених-економістів. Розглянемо нормативно-правове забезпечення обліку амортизації в Україні з позиції законодавчої бази, податкового регулювання та НП(С)БО.

Базовим нормативно-правовим актом, що регламентує загальні засади ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні, є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (№ 996-XIV від 16.07.1999 р.) [11]. Ним встановлено обов'язковість організації обліку відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також вимоги щодо повного й достовірного відображення фінансового стану суб'єктів господарювання. Документ визначає фундаментальні підходи до оцінювання активів, їх відображення у балансі та формування фінансових результатів, формуючи тим самим правову основу для обліку необоротних активів і нарахування амортизації.

Нарахування амортизації необоротних активів в Україні, окрім бухгалтерських стандартів, регламентується також положеннями Податкового кодексу України, якими встановлюються правила податкового обліку таких активів. Зокрема, визначаються їх групування для цілей оподаткування, мінімально допустимі строки корисного використання, допустимі методи амортизації (зокрема прямолінійний і прискорені варіанти), а також порядок відображення витрат, пов'язаних із модернізацією, поліпшенням і ремонтом. Така регламентація сприяє узгодженню бухгалтерського та податкового підходів і створює передумови для більш раціонального управління витратами підприємства.

Водночас національний стандарт бухгалтерського обліку НП(С)БО 7 «Основні засоби» [7] конкретизує методичні засади обліку необоротних матеріальних активів. У ньому визначено критерії їх визнання, правила формування первісної та подальшої оцінки, а також підходи до нарахування амортизації з урахуванням строку корисного використання, обраного методу та

положень облікової політики підприємства. Стандарт передбачає використання різних методів амортизації, серед яких прямолінійний, метод зменшення залишкової вартості та його прискорений варіант, кумулятивний, а також виробничий метод, що базується на обсязі виготовленої продукції.

Зокрема, НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [8] визначає концептуальні засади їх обліку, включаючи критерії визнання, порядок первісної та подальшої оцінки, а також особливості нарахування амортизації [8]. У межах цього стандарту встановлюються підходи до визначення строку корисного використання нематеріальних активів з урахуванням правових, економічних і технологічних чинників. Передбачено, що амортизація таких активів здійснюється систематично протягом строку їх корисного використання із застосуванням методів, які найбільш обґрунтовано відображають спосіб отримання економічних вигід. Крім того, стандарт регламентує порядок проведення тестування на зменшення корисності (знецінення) нематеріальних активів та відображення відповідних втрат у бухгалтерському обліку.

Важливе місце у системі нормативного регулювання займає НП(С)БО 17 «Податок на прибуток» [4], який забезпечує узгодження бухгалтерського та податкового підходів до амортизації [4]. Цей стандарт визначає механізм формування тимчасових податкових різниць, що виникають унаслідок відмінностей у правилах нарахування амортизації, та встановлює порядок їх відображення у фінансовій звітності через відстрочені податкові активи і зобов'язання. Таким чином, він сприяє більш точному відображенню податкових наслідків господарських операцій.

НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [3] регламентує методичні засади обліку довгострокових фінансових вкладень, які, хоча й не амортизуються у класичному розумінні, проте підлягають оцінці та переоцінці з урахуванням змін їх вартості [3].

Водночас НП(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» [6] встановлює порядок визнання, оцінки та відображення в обліку об'єктів інвестиційної нерухомості, передбачаючи можливість застосування різних моделей обліку, зокрема моделі первісної вартості, за якої такі активи підлягають амортизації, або моделі справедливої вартості, де амортизація не нараховується [6].

Отже, система національних стандартів бухгалтерського обліку забезпечує комплексне регулювання амортизаційних процесів, враховуючи специфіку різних видів необоротних активів та створюючи єдині підходи до їх облікового відображення.

Узагальнимо вищеподану інформацію в таблиці 1.

Дослідження проблем обліку та амортизації необоротних активів посідають важливе місце у наукових працях вітчизняних учених-економістів. У своїх працях вони розглядали економічну сутність необоротних активів, обґрунтовували підходи до їх оцінки та відображення у фінансовій звітності, а також досліджували механізми нарахування амортизації та її вплив на результати діяльності підприємств. Їхні наукові напрацювання стали підґрунтям для подальшого вдосконалення системи обліку в умовах трансформації економіки та гармонізації з міжнародними стандартами.

Таблиця 1

**Нормативно-правове регулювання обліку та амортизації
необоротних активів в Україні**

№ з/п	Нормативно-правовий акт / стандарт	Сфера регулювання	Основні положення щодо обліку та амортизації
1	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (№ 996-XIV) [11]	Загальні засади бухгалтерського обліку	Визначає правові основи організації бухгалтерського обліку, встановлює вимоги до достовірності фінансової звітності, регламентує підходи до оцінювання активів і загальні принципи їх амортизації [11].
2	Податковий кодекс України [10]	Податкові аспекти амортизації	Регламентує порядок нарахування амортизації для цілей оподаткування, включаючи встановлення мінімальних строків використання активів, допустимих методів амортизації, а також правила врахування витрат на їх поліпшення та відновлення [10].
3	НП(С)БО 7 «Основні засоби» [7]	Облік матеріальних необоротних активів	Визначає методологію визнання та оцінки основних засобів, встановлює порядок нарахування амортизації та передбачає можливість застосування різних методів залежно від характеру використання активів [7].
4	НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [8]	Облік нематеріальних активів	Регулює критерії ідентифікації та оцінювання нематеріальних активів, визначає підходи до встановлення строку їх корисного використання, а також порядок амортизації та відображення втрат від знецінення [8].
5	НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [3]	Облік довгострокових фінансових вкладень	Визначає принципи відображення інвестицій у капітал інших підприємств, спільну діяльність та інші фінансові інструменти з урахуванням їх економічної сутності та способу оцінки [3].
6	НП(С)БО 17 «Податок на прибуток» [4]	Відображення податкових наслідків	Встановлює порядок обліку податкових різниць, що виникають унаслідок розбіжностей між бухгалтерськими та податковими підходами до амортизації, та регламентує їх відображення у звітності [4].
7	НП(С)БО 30 «Біологічні активи» [5]	Облік довгострокових біологічних ресурсів	Визначає особливості оцінки, обліку та амортизації біологічних активів тривалого використання, зокрема багаторічних насаджень і продуктивних тварин [5].
8	НП(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість» [6]	Облік об'єктів інвестиційної нерухомості	Регламентує порядок первісного визнання, подальшої оцінки та, за відповідною моделлю обліку, нарахування амортизації активів, утримуваних з метою отримання доходу [6].
9	План рахунків бухгалтерського обліку	Система рахунків та класифікація активів	Визначає структуру рахунків для облікового відображення різних груп необоротних активів, забезпечуючи їх систематизацію та узагальнення інформації у фінансовій звітності.

В. Жук [1] досліджував проблеми розвитку бухгалтерського обліку в умовах трансформації економіки, зокрема питання гармонізації національних стандартів із

міжнародними. Розглядав амортизацію як інструмент управління інвестиційними процесами та відтворення основного капіталу.

В. Собко [12] зробив вагомий внесок у розвиток теорії бухгалтерського обліку, зокрема у частині методологічних підходів до оцінки та обліку необоротних активів. Обґрунтовував принципи достовірного відображення зносу та амортизації у фінансовій звітності.

Н. Ткаченко [13] досліджував організаційні аспекти бухгалтерського обліку на підприємствах, приділяючи увагу обліку основних засобів і порядку нарахування амортизації. Розглядав вплив амортизаційної політики на фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання.

Л. Пилипенко, Ю. Демська [9] аналізували теоретичні підходи до трактування амортизації, її роль у формуванні витрат підприємства та вплив на фінансові результати.

З.-М. Задорожний, В. Муравський, Я. Костецький, М. Задорожний [2] у обґрунтовували напрями вдосконалення обліку необоротних активів у системі управління підприємством та підвищення ефективності їх використання.

Отже, наукові розробки вітчизняних учених свідчать про багатогранність підходів до трактування сутності амортизації та організації обліку необоротних активів. Дослідження охоплюють як теоретико-методологічні аспекти, так і практичні питання їх облікового відображення, що створює підґрунтя для подальшого вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення діяльності підприємств.

Отже, нормативно-правове забезпечення обліку амортизації в Україні має комплексний і системний характер та базується на поєднанні законодавчих актів, податкового регулювання і національних стандартів бухгалтерського обліку. Така багаторівнева система забезпечує єдність підходів до визнання, оцінки та нарахування амортизації різних видів необоротних активів. Водночас наукові дослідження вітчизняних учених сприяють поглибленню теоретичних засад і вдосконаленню практики обліку амортизації, що є важливим для підвищення достовірності фінансової звітності та ефективності управління ресурсами підприємства.

Список використаних джерел:

1. Жук В. М. Розвиток теорії бухгалтерського обліку: інституціональний аспект: монографія. Київ: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2018. 408 с.
2. Задорожний З.-М., Муравський В., Костецький Я., Задорожний М. Удосконалення обліку необоротних активів у системі ефективного управління ними. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. № 5. С. 149-160.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05>

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 «Інвестиційна нерухомість»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.07.2007 р. № 779. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0823-07>
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>
8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>
9. Пилипенко Л. М., Демська Ю. В. Концептуально-теоретичні основи бухгалтерського обліку амортизації та зносу необоротних активів підприємства. *Економічний простір*. 2018. № 134. С. 195-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2018_134_18
10. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
12. Сопко В. В., Завгородній В. Ф. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: підручник. Київ: КНЕУ, 2017. 260 с.
13. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік на підприємствах України : підручник. Київ: А.С.К., 2017. 784 с.

Наталія Мужевич

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Микола Смарж

студент гр. ОМО-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Нормативно-правова база, що регулює облік запасів, відіграє ключову роль у побудові досконалої системи ведення бухгалтерського обліку підприємства, адже саме вона визначає узгоджені правила їх визнання, оцінювання та відображення у фінансовій звітності. У період інтенсивного розвитку глобальної економіки та посилення інтеграції України у світове господарство все більшої ваги набуває узгодження вітчизняних стандартів обліку з міжнародними нормами. Такий підхід сприяє підвищенню відкритості фінансових даних, забезпечує їх порівнюваність і надійність для різних груп користувачів.

Ефективне здійснення господарської діяльності значною мірою залежить від раціонально побудованої системи управління запасами, які становлять матеріальну основу готової продукції (кінцевого продукту). Ключовим елементом такої системи є належним чином організований бухгалтерський облік, що забезпечує формування достовірної та своєчасної інформації про їх наявність і рух. В свою чергу, належно організований бухгалтерський облік запасів повинен ґрунтуватися на чинній нормативно-правовій базі, яка регламентує порядок їх обліку. Саме нормативно-правове регулювання виступає визначальним елементом у формуванні ефективного механізму організації обліку запасів, що пояснюється низкою факторів:

– по-перше, система нормативно-правових актів у сфері обліку запасів повинна враховувати як сучасні тенденції гармонізації національної облікової системи з міжнародними стандартами, так і специфіку здійснення діяльності підприємств для задоволення інформаційних потреб управлінського персоналу та забезпечення високого рівня достовірності облікових даних;

– по-друге, суб'єкти господарювання зобов'язані дотримуватися встановлених законодавством правил ведення бухгалтерського обліку, що забезпечує уніфікацію облікових процедур та підвищує їхню контрольованість.

Система нормативно-правового регулювання обліку запасів має ієрархічну структуру та охоплює кілька взаємопов'язаних рівнів, кожен з яких виконує окрему функцію у формуванні облікової політики та практики підприємства. Вважаємо за доцільне виділення наступних рівнів нормативно-правового регулювання обліку запасів:

I рівень – міжнародний;

II рівень – національний (держаний);

III рівень – галузевий (методичний);

IV рівень – внутрішньогосподарський (рівень підприємства).

Вважаємо, що даний поділ нормативно-правового регулювання на рівні формує чітку ієрархію норм – від загальних (міжнародних) до конкретизованих (внутрішніх). З позицій системного підходу це дозволяє розглядати облік запасів як цілісну систему, де кожен рівень виконує окрему функцію: нормативну, методичну та прикладну. Нормативно-правове регулювання бухгалтерського обліку запасів на підприємстві за відповідними рівнями відображено на рис. 1.

Аналізуючи рис. 1 бачимо, що міжнародний рівень представлений стандартами, розробленими Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (International Accounting Standards Board), зокрема системою Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards). У сфері обліку запасів ключове значення має МСБО (IAS) 2 «Запаси» [3], який визначає підходи до оцінки запасів за найменшою з двох величин – собівартістю або чистою вартістю реалізації, а також регламентує методи списання їх вартості. Застосування міжнародних стандартів забезпечує уніфікацію облікових процедур на глобальному рівні та підвищує інвестиційну привабливість підприємств.

Національний (державний) рівень регулювання формується законодавчими та нормативними актами України. Базовим документом є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [10], який визначає правові засади ведення обліку. Безпосереднє регулювання обліку запасів здійснюється через НП(С)БО 9 «Запаси» [5], що встановлює порядок їх визнання, оцінки, обліку та відображення у фінансовій звітності. Регуляторну функцію у цій сфері виконує Міністерство фінансів України, яке забезпечує адаптацію національних стандартів до міжнародних вимог.

Галузевий (методичний) рівень охоплює різноманітні інструкції, рекомендації та роз'яснення щодо практичного застосування норм бухгалтерського обліку. До нього належать методичні рекомендації з обліку запасів, галузеві положення та інші документи, які конкретизують загальні вимоги стандартів з урахуванням особливостей діяльності підприємств. Цей рівень відіграє важливу роль у забезпеченні єдності практики ведення обліку та зменшенні можливостей неоднозначного трактування нормативних положень.

Внутрішньогосподарський рівень (рівень підприємства) представлений обліковою політикою підприємства, яка визначає сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються для ведення бухгалтерського обліку запасів. До цього рівня також належать внутрішні регламенти, накази, робочий план рахунків та інші документи, що регламентують організацію облікового процесу. Саме на цьому рівні відбувається адаптація загальних нормативних вимог до специфіки діяльності конкретного підприємства, його організаційної структури та інформаційних потреб управління.

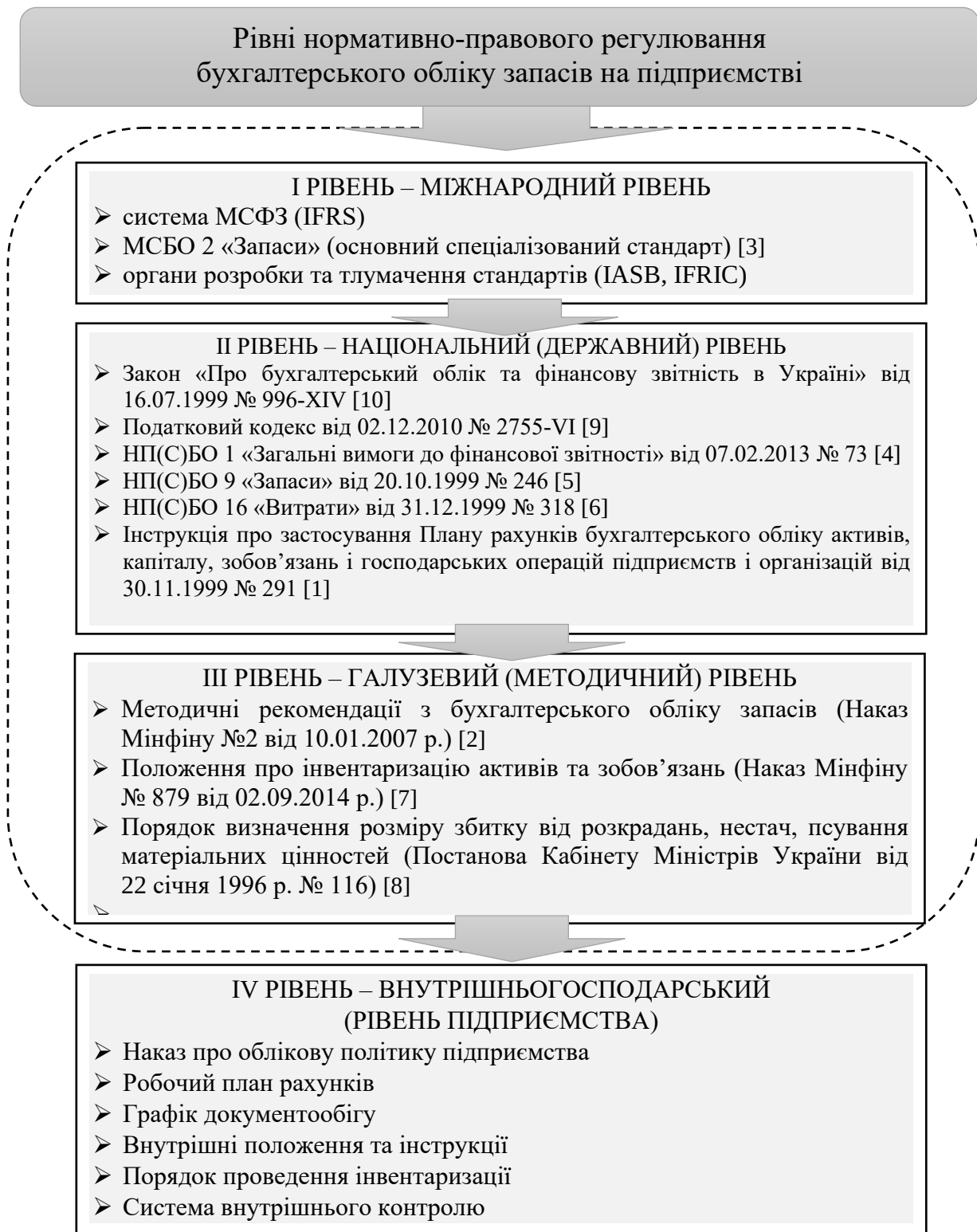

Рис. 1. Ієрархічна модель нормативно-правового регулювання бухгалтерського обліку запасів на підприємстві

Дослідження нормативно-правових актів, згрупованих за рівнями державного регулювання бухгалтерського обліку запасів дає підстави стверджувати, що в Україні сформовано достатньо розвинену та системну законодавчу основу у цій сфері. Водночас, попри наявність такої бази,

зберігаються незначні неузгодженості, пов'язані передусім із недостатньою гармонізацією національних норм із міжнародними підходами.

Таким чином, нормативно-правове регулювання обліку запасів є багаторівневою системою, яка охоплює міжнародний, державний та внутрішньогосподарський рівні. Ефективне функціонування цієї системи сприяє формуванню якісної фінансової інформації, що є необхідною передумовою прийняття обґрунтованих управлінських рішень та забезпечення сталого розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів: затв. наказом Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07>
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 (МСБО 2) «Запаси». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99>
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
7. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: затв. наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>
8. Порядок визначення розміру збитку від розкрадань, нестач, псування матеріальних цінностей: постанова Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 р. № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-96-п>
9. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
10. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

Ніна Мулик

студентка гр. МЕНзі-11,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: д.н.держ.упр., доцент Оксана Вакун

СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ НА БАЗІ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У сучасних умовах нестабільної економіки, посилення конкуренції та обмеженості ресурсів підприємства потребують ефективних інструментів управління. Стратегічне управління на основі облікової інформації дозволяє визначити довгострокові цілі, але без детального планування їх реалізація стає проблематичною. Саме тому виникає необхідність дослідження сутності та функцій бізнес-планування як механізму, що поєднує стратегію з операційною діяльністю.

Наразі серед науковців існують різні підходи до трактування поняття бізнес-планування, в яких здійснено акцент на цілі та комплексність дій, на інвестиційну привабливість, документальне оформлення ідей, ринкову орієнтацію тощо [1, с. 85]. Бізнес-планування – це процес розробки системи взаємопов'язаних планових документів, які визначають цілі діяльності підприємства, оцінюють ресурси, прогнозують ризики та окреслюють шляхи досягнення бажаних результатів у визначений період. На відміну від оперативного планування, бізнес-планування орієнтоване на інноваційні зміни, залучення інвестицій та реалізацію окремих проєктів. Саме бізнес-планування включає такі аспекти, як «маркетингові дослідження та стратегії, ідентифікацію потенційних проблем і ризиків та їхню мінімізацію, організаційні заходи та фінансові питання, такі як обсяг інвестицій та їхній термін повернення» [2, с. 51].

У контексті стратегічного управління бізнес-планування виконує такі основні функції:

1. Функція цілепокладання – трансформує місію та стратегічні цілі підприємства в конкретні, вимірні завдання з чіткими термінами виконання.

2. Аналітична функція – передбачає глибокий аналіз ринку, конкурентів, внутрішнього потенціалу та ризиків, що зменшує ступінь невизначеності під час прийняття рішень.

3. Планова функція – забезпечує формування узгоджених планів за функціональними напрямками (маркетинг, виробництво, фінанси, персонал).

4. Координаційна функція – узгоджує дії різних підрозділів та окремих виконавців у часі та просторі.

5. Мотиваційна функція – створює базу для матеріального стимулювання персоналу за досягнення планових показників.

6. Контрольна функція – дозволяє здійснювати моніторинг виконання планових завдань, порівнювати фактичні результати з плановими та вчасно коригувати дії.

7. Інвестиційна функція – слугує основним документом для презентації проекту потенційним інвесторам, кредиторам та партнерам, підвищуючи довіру до підприємства.

Таким чином, бізнес-планування виступає своєрідним зв'язком між стратегією та конкретними щоденними діями. Воно забезпечує реалізацію стратегічного управління через розробку бізнес-планів різного строку планування: довгострокових (3-5 років), середньострокових (1-3 роки) та короткострокових (до 1 року).

Сутність бізнес-планування на основі бухгалтерської інформації в системі стратегічного управління полягає в інтеграції стратегічних цілей, ресурсних можливостей та ринкових умов у єдиний плановий документ. Виконання бізнес-плануванням цілепокладальної, аналітичної, планової, координаційної, мотиваційної, контрольної та інвестиційної функцій створює передумови для стабільного розвитку підприємства, підвищення його конкурентоспроможності та адаптивності до змін зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Байдак І. І. Сутність бізнес-планування та його особливості в підприємствах агробізнесу. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Дніпро, 02-03 жовт. 2025 р.). Дніпро, ДДАЕУ, 2025. 261 с.
2. Мірошніченко О., Приходько О., Іоргова Е. Бізнес-планування у сучасному підприємницькому середовищі: теоретико-прикладний аспект. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 2 (07). С. 50-54. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-7-9>.

Денис Носатий

аспірант кафедри аудиту,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: д.е.н., професор Михайло Лучко

ОЦІНЮВАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

У сучасних умовах господарювання ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства є однією з ключових передумов забезпечення його конкурентоспроможності, фінансової стійкості та сталого розвитку. Ресурсний потенціал відображає сукупність матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних, інноваційних та організаційних ресурсів, які підприємство може використовувати для досягнення стратегічних і поточних цілей.

Оцінювання ресурсного потенціалу підприємства має важливе значення, оскільки дає змогу визначити реальні можливості суб'єкта господарювання, виявити резерви підвищення ефективності діяльності, оцінити рівень забезпеченості ресурсами та встановити напрями їх раціонального використання [1, с. 81]. Такий аналіз дозволяє не лише охарактеризувати наявний стан підприємства, а й сформулювати основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Ресурсний потенціал підприємства доцільно розглядати як комплексну економічну категорію, що охоплює не лише кількісні характеристики ресурсів, а й якість їх використання. Важливим є обсяг наявних ресурсів, здатність підприємства ефективно їх поєднувати, трансформувати у фінансовий результат, забезпечувати виробничу стабільність, інноваційний розвиток і адаптацію до змін зовнішнього середовища.

Основними напрямками оцінювання ресурсного потенціалу підприємства є аналіз матеріально-технічної бази, трудових ресурсів, фінансових можливостей, виробничих потужностей, інформаційного забезпечення, інноваційної активності та організаційно-управлінської структури [3, с. 249]. Комплексне дослідження цих складових дає змогу визначити сильні та слабкі сторони підприємства, а також оцінити ступінь збалансованості його ресурсної бази.

Особливе значення має оцінювання ефективності використання матеріальних ресурсів, оскільки вони безпосередньо впливають на собівартість продукції, якість виробничого процесу та рівень прибутковості підприємства. У цьому контексті доцільно аналізувати рівень матеріаломісткості, фондівіддачі, зносу основних засобів, коефіцієнти оновлення та вибуття основних засобів, а також ефективність використання виробничих потужностей.

Важливою складовою ресурсного потенціалу є трудові ресурси. Їх оцінювання передбачає аналіз чисельності персоналу, професійно-кваліфікаційної структури, продуктивності праці, рівня мотивації, плинності кадрів та ефективності використання робочого часу [2, с. 55]. Підвищення ефективності трудового потенціалу можливе через удосконалення системи оплати праці,

професійний розвиток працівників, цифровізацію робочих процесів і створення сприятливих умов праці.

Фінансовий потенціал підприємства характеризує його здатність забезпечувати стабільне фінансування діяльності, виконувати зобов'язання, інвестувати у розвиток та підтримувати належний рівень платоспроможності. Для його оцінювання доцільно використовувати показники ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, оборотності активів, структури капіталу та динаміки прибутку [5, с. 158]. Саме фінансовий потенціал значною мірою визначає можливості підприємства щодо оновлення ресурсної бази та реалізації інвестиційних проєктів.

Окремої уваги потребує інформаційний та інноваційний потенціал підприємства. В умовах цифровізації ефективність використання ресурсів значною мірою залежить від якості інформаційних систем, автоматизації бізнес-процесів, використання аналітичних інструментів, впровадження сучасних технологій і здатності підприємства до інновацій. Недостатній рівень цифрового розвитку може знижувати ефективність управління ресурсами та обмежувати конкурентні переваги підприємства.

Напрями підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу мають включати оптимізацію структури ресурсів, оновлення основних засобів, раціональне використання матеріальних запасів, підвищення продуктивності праці, удосконалення фінансового планування, впровадження цифрових технологій, посилення внутрішнього контролю та використання системи показників для регулярного моніторингу результативності діяльності.

Важливим резервом підвищення ефективності є впровадження комплексного підходу до управління ресурсами. Це передбачає взаємозв'язок між плануванням, обліком, аналізом, контролем і прийняттям управлінських рішень. За такого підходу ресурсний потенціал розглядається не як статична сукупність ресурсів, а як динамічна система, здатна забезпечувати розвиток підприємства за умови раціонального використання [4].

Отже, оцінювання ресурсного потенціалу підприємства є важливим інструментом діагностики його економічного стану та визначення перспектив розвитку. Комплексний аналіз матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних та інноваційних ресурсів дає змогу виявити внутрішні резерви, підвищити ефективність діяльності та забезпечити довгострокову стійкість підприємства. Раціональне використання ресурсного потенціалу має стати основою стратегічного управління, спрямованого на підвищення результативності, конкурентоспроможності та адаптивності підприємства в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Данкевич В. Є., Данкевич Є. М. Інноваційні підходи до державної політики управління ресурсним потенціалом національної економіки в цифрову епоху. *Публічне адміністрування та національна безпека*. 2025. № 8. С. 77-85.
2. Іляш О. І., Шевчук О. А., Рощина Н. В., Лазаренко І. С., Коліщенко Р. О. Прогнозування зміни ресурсного потенціалу соціально-економічного відновлення України. *Проблеми економіки*. 2025. № 2. С. 50-59.

3. Левченко В. В. Стратегічне управління ресурсним потенціалом підприємств харчової промисловості в сучасних умовах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 15. С. 247-253.
4. Лункін В. Дослідження джерел інвестування для розвитку ресурсного потенціалу агропідприємств. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 3. С. 381-387.
5. Лучко М., Зюбрій Д. Комп'ютерна автоматизація аналізу фінансового стану: переваги та виклики. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: XII Всеукр. наук.-практ. дистанц. конф. (15 груд. 2023 р., м. Тернопіль). Тернопіль: ЗУНУ, 2025. С. 157-159.

Василь Овчарук

аспірант, 3 курсу, спец. 071 «Облік і оподаткування»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ
Науковий керівник: к.е.н, доцент Тамара Гуренко

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ВИТРАТ ТА КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПТАХІВНИЦТВА

Соціально-економічні зміни, цифровізація економіки, інтеграція України до міжнародного економічного простору та посилення конкуренції на продовольчому ринку зумовлюють необхідність удосконалення системи обліково-контрольного забезпечення підприємств птахівництва. У таких умовах особливого значення набуває впровадження сучасних методів обліку, які забезпечують формування достовірної інформації щодо витрат виробництва, якості продукції, результатів реалізації та фінансового стану підприємства.

Ефективне управління виробництвом продукції птахівництва неможливе без належної організації обліку витрат та калькулювання собівартості продукції. Саме система бухгалтерського та управлінського обліку забезпечує формування інформації щодо витрат виробництва, використання матеріальних ресурсів, визначення собівартості продукції та оцінювання фінансових результатів діяльності підприємства.

Бухгалтерський облік на підприємствах птахівництва виконує важливу інформаційну функцію, оскільки забезпечує накопичення, систематизацію та узагальнення інформації про господарські операції підприємства. Основними об'єктами обліку в галузі є біологічні активи, виробничі запаси, витрати на виробництво продукції, готова продукція та результати її реалізації.

Собівартість продукції птахівництва є одним із ключових показників ефективності діяльності підприємства, оскільки саме вона визначає рівень витрат на виробництво продукції та впливає на формування фінансових результатів. Тому важливого значення набуває удосконалення методики калькулювання собівартості продукції з урахуванням особливостей галузі.

В контексті трансформації аграрного сектору України та зростання вимог до ефективного управління витратами, виникає нагальна потреба у вдосконаленні Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств. Сучасні економічні умови, цифровізація облікових процесів, а також зміни у законодавстві вимагають перегляду ключових положень документа, який був затверджений ще у 2001 р. [1, с. 283].

Наступним важливим напрямом є адаптація методики до різних типів аграрних підприємств. Зокрема, слід передбачити спрощені підходи для малих фермерських господарств, а також більш деталізовані моделі для великих агрохолдингів. Така диференціація сприятиме підвищенню точності обліку та ефективності управлінських рішень [2].

У сучасних умовах доцільним є застосування елементів управлінського обліку, які дозволяють деталізувати інформацію про витрати за центрами відповідальності, видами продукції та технологічними процесами. Використання управлінського обліку сприяє підвищенню ефективності контролю за витратами, оперативному виявленню відхилень та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Одним із важливих напрямів удосконалення обліку витрат є автоматизація облікових процесів. Використання сучасних інформаційних систем дозволяє забезпечити оперативність обробки інформації, зменшити кількість помилок та підвищити ефективність формування управлінської звітності. Автоматизація обліку сприяє також посиленню внутрішнього контролю за виробничими процесами та підвищенню якості аналітичної інформації.

Окрім цього, основними складовими системи управління витратами є: планування витрат, регулювання витрат, облік та аналіз. Відповідно, система інформаційного забезпечення управління витратами на підприємстві має враховувати усі складові процесу управління витратами та спрямовуватись на вдосконалення цих складових, завдяки чому процес управління буде значно ефективнішим. Разом з тим, управління витратами сільськогосподарського підприємства включає розробку внутрішніх стандартів системи управління витратами, побудову взаємопов'язаної системи бюджетів та організацію ефективної системи контролю виконання цих бюджетів [3].

Не менш важливим є вдосконалення системи внутрішнього контролю на підприємствах птахівництва. Внутрішній контроль забезпечує перевірку правильності ведення обліку, дотримання встановлених норм використання ресурсів та сприяє мінімізації втрат у процесі виробництва продукції.

З метою підвищення ефективності організації обліку витрат та калькулювання собівартості продукції птахівництва доцільно реалізувати такі заходи:

- удосконалити методику обліку витрат виробництва;
- впровадити облік витрат за центрами відповідальності;
- забезпечити автоматизацію облікових процесів;
- розвивати систему управлінського обліку та внутрішньої звітності;
- удосконалити систему внутрішнього контролю;
- забезпечити адаптацію облікової політики до сучасних умов господарювання.

Важливим напрямом розвитку системи обліку у птахівництві є адаптація обліково-контрольного забезпечення до міжнародних стандартів фінансової звітності та сучасних вимог управління аграрним бізнесом. Це сприятиме підвищенню прозорості фінансової інформації, інвестиційної привабливості підприємств та конкурентоспроможності продукції птахівництва.

В умовах соціально-економічних трансформацій система обліку витрат та калькулювання собівартості продукції птахівництва потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних вимог управління та особливостей функціонування аграрного сектору. Ефективна організація бухгалтерського та

управлінського обліку забезпечує формування достовірної інформації про витрати виробництва, сприяє підвищенню рівня контролю за використанням ресурсів та створює інформаційну основу для прийняття управлінських рішень.

Удосконалення методики обліку витрат, розвиток управлінського обліку, автоматизація облікових процесів та посилення внутрішнього контролю сприятимуть підвищенню ефективності діяльності підприємств птахівництва, покращенню якості управлінської інформації та зміцненню конкурентних позицій підприємств галузі в сучасних умовах господарювання.

Список використаних джерел:

1. Мошковська О. А. Особливості обліку витрат і калькулювання собівартості продукції в сільському господарстві. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2025. № 55. С. 280-288.
2. Карашенко В. С., Рибіський О. Л. Ефективне управління фінансовими ресурсами у сільськогосподарських підприємствах. *Економіка та суспільство*. 2024. № 30. С. 1-13. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4342/4268>
3. Вакуленко В. Л., Мялковський В. А., Сяовеї Л. Організація системи інформаційного забезпечення управління витратами сільськогосподарських підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. С. 1-6. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3214/3137>

Марія Озимок

студентка гр. ОО-22/1,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецінська

ОБЛІК ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Основні засоби є важливою складовою активів підприємства та основою його господарської діяльності. Від рівня їх забезпеченості, технічного стану та ефективності використання залежить безперервність виробничих процесів, конкурентоспроможність підприємства та його фінансові результати. У зв'язку з цим облік руху основних засобів відіграє важливу роль у формуванні достовірної інформації для потреб управління та контролю.

Основні засоби є базовим елементом необоротних активів підприємства, які застосовуються у виробничій діяльності, для надання послуг, постачання товарів, здачі в оренду або виконання адміністративних та соціально-культурних функцій. Ці активи мають тривалий період корисного використання, що перевищує один рік або один операційний цикл, та поступово зношуються. В нормативно-правовій базі трактування терміну «основні засоби» різняться. Так, дещо різними є визначення, наведені в Податковому кодексі України, в національних і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку, зокрема в частині ідентифікації вартості таких активів, напрямків їх використання тощо. Як зазначають І. Феофанова та О. Антонова, «наслідком цих розбіжностей є необхідність в окремому обліку амортизації виробничих і не виробничих основних засобів, що збільшує обсяги облікової роботи та витрати часу на її виконання» [1, с. 206]. На нашу думку, узгодження трактування основних засобів в нормативних документах сприятиме підвищенню чіткості їх інтерпретації в обліковій практиці, забезпеченню спільних підходів до їх визнання та оцінки, а також покращенню порівнянності облікової інформації та фінансової звітності підприємств.

Основні засоби класифікуються за різними ознаками: функціональним призначенням, галузевою приналежністю, ступенем використання, характером володіння, речовим складом, характером амортизації, участю у виробничому процесі, ступенем морального зносу, джерелами надходження, джерелами вибуття. Така класифікація дозволяє підвищити ефективність їх аналітичного обліку, аналізу та управління на підприємстві.

Облік основних засобів здійснюється відповідно до чотирирівневої нормативної системи, яка включає законодавчий рівень, нормативний рівень, методичний рівень, організаційний рівень. Різноманітність і значна кількість нормативних документів з обліку основних засобів вимагає системного підходу до їх застосування, узгодженого використання положень та належної організації облікового процесу на підприємстві.

Достовірність обліку основних засобів забезпечується якісним документуванням всіх операцій. Основними первинними документами з обліку основних засобів є: акт приймання-передачі (введення в експлуатацію) основних

засобів; акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів; акт на списання основних засобів; інвентарна картка; опис інвентарних карток тощо. Підприємства отримали можливість самостійно розробляти форми первинних документів після скасування наказу Міністерства статистики України від 29 грудня 1995 р. № 352. На нашу думку, використання стандартизованих форм первинних документів є більш доцільним, оскільки вони полегшують роботу облікових працівників, забезпечують уніфікацію документування господарських операцій та сприяють підвищенню достовірності облікової інформації.

При безоплатному отриманні основних засобів, відповідно до «Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів» [2], складається бухгалтерське проведення: Дебет 10 Кредит 424. На нашу думку, в такому випадку слід використовувати рахунок 15 «Капітальні інвестиції», оскільки первісна вартість безоплатно отриманих основних засобів дорівнює їх справедливій вартості, враховуючи витрати, пов'язані з доведенням їх до придатного для використання стану. А ці витрати повинні бути попередньо накопичені на рахунку 15. Також удосконаленню обліку основних засобів сприяло б введення окремого рахунку для обліку витрат на ремонт таких активів, що дозволило б розмежувати витрати на поточні та завершені ремонти.

При реалізації основних засобів такі активи спочатку переводяться до складу товарів і як товар списуються з балансу підприємства. Така особливість обліку реалізації основних засобів призвела до формування розділу III в активі балансу «необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття». Підтримуємо думку, про доцільність «ліквідувати III розділ активу, перенісши його інформацію у другий розділ активу балансу» [3, с. 225]. Це сприятиме дотриманню принципу побудови активу балансу.

Основну інформацію про основні засоби підприємства, зовнішні користувачі отримують з балансу (звіту про фінансовий стан), в якому відображається первісна вартість таких активів, сума зносу, на залишкова вартість, остання з яких включається до підсумку активу балансу. Як зазначає І. Я. Омецінська, «необхідно створити таку форму Балансу, яка б задовольняла інтереси користувачів фінансової звітності та, водночас, не була перенасичена надлишковою інформацією» [4, с. 95].

Для вдосконалення обліку основних засобів необхідно впроваджувати сучасне програмне забезпечення для автоматизації відповідних процесів, розробляти методики визначення справедливої вартості активів, встановлювати чіткі критерії для їх переоцінки, а також продовжувати гармонізацію обліку з міжнародними стандартами. Це підвищить достовірність облікової інформації, забезпечить ефективніший контроль за рухом основних засобів та сприятиме прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Феофанова І. В., Антонова О. Д. Проблеми обліку основних засобів на підприємстві. *Молодий вчений*. 2020. № 11 (87). С. 205–208.
2. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: наказ МФУ від 30.09.2003 р. № 561. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0561201-03#Text>

3. Омецінська І. Я. Порядок розкриття інформації про зобов'язання у балансі. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 14, № 2. С. 221-226.
4. Омецінська І. Я. Баланс як елемент формування інформаційного середовища. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10-11 жовтня 2014 р.)*. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 95-96.

Ірина Омецінська

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тарас Бекесевич

студент гр. ОМОм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ ВІДОБРАЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОБОРОТНІ АКТИВИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Оборотні активи є важливою частиною активів суб'єктів господарювання. Вони відіграють значну роль в забезпеченні безперебійності виробничих процесів, фінансуванні операційної діяльності, своєчасності погашення короткострокових зобов'язань. Ефективне управління такими активами впливає на платоспроможність підприємства, його фінансову стійкість, ділову активність. У зв'язку з цим особливого значення набуває достовірне відображення інформації про оборотні активи у фінансовій звітності підприємства.

Інформація про оборотні активи дозволяє зовнішнім та внутрішнім користувачам фінансової звітності отримувати дані про структуру активів підприємства, співвідношення запасів, дебіторської та грошових засобів, напрями підвищення платоспроможності тощо. Слід відмітити, що в міжнародних стандартах бухгалтерського обліку такі активи називають поточними, що в більшій мірі відповідає їх економічній сутності. Відповідно до МСБО 1 у звіті про фінансовий стан розкриваються такі статті щодо поточних активів: «запаси; торговельна та інша дебіторська заборгованість; грошові кошти та їх еквіваленти; загальна сума активів, класифікованих як утримувані для продажу, та активи, включені у ліквідаційні групи, класифіковані як утримувані для продаж» [1]. У фінансовій звітності, побудованій за національними стандартами, оборотні активи включають такі статті, як «запаси, поточні біологічні активи, дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами, з бюджетом; інша поточна дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, гроші та їх еквіваленти; витрати майбутніх періодів; інші оборотні активи» [2]. Зазначена структура забезпечує більш деталізовану інформацію про такий вид активів.

Важливим дискусійним питанням при розкритті інформації про оборотні активи є виокремлення і в міжнародній, і в національній практиці окремою статтею «необоротних активів, утримуваних для продажу, та груп вибуття» [2]. Зазначені активи за економічною сутністю є товаром. У зв'язку з цим, на нашу думку, недоцільно їх виокремлювати окремою статтею, адже це необґрунтовано зменшує вартість товарів підприємства та порушує побудову звіту про фінансовий стан за принципом зростанням ліквідності.

Однією з важливим проблем щодо достовірного розкриття інформації про оборотні активи є правильна їх оцінка на дату складання звітності. Так як в структуру оборотних активів включаються досить різні за економічною сутністю активи, то на практиці виникають труднощі в частині вибору відповідних методів оцінки, визначенні справедливої вартості, чистої вартості реалізації тощо.

Обґрунтований та професійний підхід до оцінки оборотних активів забезпечить користувачів достовірною інформацією про величину таких активів та дозволить здійснювати ефективне управління ними.

Відповідно до міжнародних облікових стандартів оцінка запасів здійснюється за собівартістю або чистою вартістю реалізації, в залежності від того, яка з цих величин є меншою. Для відображення собівартості запасів в українській практиці застосовують поняття «первісна вартість». Нині, в час нестабільності ринку, інфляційних процесів, воєнних ризиків визначення чистої вартості реалізації ускладнюється, так як ціни швидко змінюються. Крім того, через воєнні дії окремі матеріальні цінності можуть втрачати свою корисність.

При розкритті у звітності інформації про дебіторську заборгованість, слід розраховувати резерв сумнівних боргів. Тобто до періоду ймовірного неповернення боргу підприємство повинно оцінити ризик такої події. Це вимагає професійного судження, аналізу платоспроможності контрагентів та обґрунтованих прогнозів та тягне за собою ризики недостовірної оцінки дебіторської заборгованості. В міжнародній практиці оцінка дебіторської заборгованості ускладнюється необхідність врахування знижок при її оцінці. «Коли продавець укладає договір купівлі-продажу з клієнтом і пропонує йому знижку за дострокову оплату, то суму доходу, що слід первісно визнати, варто оцінювати з урахуванням імовірності того, що знижка буде прийнята, тобто визнавати дохід за вирахуванням наданої знижки» [3].

Важливою проблемою сьогодення є визнання криптовалюти як об'єкта обліку, зокрема активом. Нині найпоширенішими підходами є визнання таких активів як запасів або як нематеріального активу. На думку О. М. Ромашко, «хоча в системі МСФЗ поки не існує спеціального стандарту, який би регулював порядок формування в бухгалтерському обліку інформації про криптовалюту, у суб'єктів господарювання є всі підстави включити зазначений ресурс до складу своїх активів» [4, с. 133].

Деталізована інформація про оборотні активи повинна розкриватися в примітках до звітності. Вимоги до такого розкриття визначаються обліковими стандартами, а також особливостями діяльності суб'єкта господарювання. Якщо така інформація не розкривається належним чином, зовнішні користувачі не можуть повноцінно оцінити реальний фінансовий стан підприємства, що підвищує ризик помилкових рішень.

Отже, проблеми відображення інформації про оборотні активи у фінансовій звітності пов'язані з їх класифікацією, оцінкою, створенням резервів тощо. Дотримання вимог облікових стандартів при оцінці оборотних активів сприяє об'єктивному формуванню фінансової звітності, підвищує прозорість обліку та забезпечує ефективне управління такими активами.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом МФУ від 07.02.2013 р. № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

3. Лищенко О. Г., Козирєва Є. О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_70
4. Ромашко О. М. Криптовалюта як об'єкт обліку. *Інтернаука: міжнародний науковий журнал*. Серія: Економічні науки. 2025. № 5(2). С. 178-183.

Михайло Павлюк

студент гр. ОАДФКм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: к.е.н., доцент Оксана Черешнюк

АУДИТ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ

В сучасних умовах персонал підприємства розглядається не лише як трудовий ресурс, а як один із ключових чинників створення вартості, конкурентоспроможності та фінансової стійкості бізнесу, що підкреслює актуальність розкриття інформації про людський капітал у звітності. Витрати на оплату праці, умови зайнятості, рівень плинності кадрів, соціальний захист працівників, гендерна рівність в оплаті та професійний розвиток персоналу дедалі частіше стають важливими показниками для інвесторів, кредиторів, партнерів, працівників і суспільства загалом [1, с. 125].

Особливої актуальності ця тема набуває у зв'язку з розвитком ESG-звітності та посиленням вимог до корпоративної прозорості. У Європейському Союзі Директива про Корпоративну звітність про сталий розвиток передбачає, що компанії, які підпадають під її дію, мають звітувати відповідно до Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку – ESRS [3]. Перші компанії уже застосовують ці правила за 2024 фінансовий рік у звітах, опублікованих у 2025 році.

У цьому контексті особливе значення має стандарт S1 Європейських стандартів звітності з питань сталого розвитку «Власні працівники», який орієнтований на розкриття інформації про власний персонал компанії. Він охоплює питання умов праці, рівного ставлення, соціального захисту, оплати праці, гендерного розриву в оплаті та інших характеристик, що дають змогу оцінити соціальну відповідальність підприємства щодо працівників [4].

Для України актуальність цієї теми посилюється євроінтеграційними процесами, воєнними викликами, трансформацією ринку праці, поширенням дистанційної зайнятості та необхідністю підвищення довіри до корпоративної звітності. Українські підприємства, особливо ті, що співпрацюють із європейськими партнерами, залучають інвестиції або залучені до міжнародного постачання, поступово мають орієнтуватися не лише на фінансові показники, а й на якість управління людським капіталом.

Проведення аудиту й аналізу оплати праці передбачає, що перевірка заробітної плати вже не повинна обмежуватися лише правильністю нарахунків, утримань і сплати податків. Вона має охоплювати ширший спектр питань, а саме справедливість системи оплати праці, гендерну рівність, відповідність систем преміювання стосовно гендерного показника, відповідність винагороди результатам діяльності, наявність дискримінаційних розривів, прозорість преміювання, соціальні гарантії.

Сучасний аудит людського капіталу має охоплювати не лише бухгалтерські показники, а й якісні характеристики управління персоналом. Зокрема, аудиторю необхідно оцінити, наскільки достовірно підприємство розкриває інформацію про чисельність працівників, структуру персоналу, рівень оплати праці, систему преміювання, гендерний розрив в оплаті, плинність кадрів, умови праці, охорону праці, навчання персоналу, соціальні гарантії та інші показники, які характеризують соціальну відповідальність роботодавця.

У процесі аудиту розкриття інформації про людський капітал доцільно перевіряти такі аспекти:

- достовірність кількісних показників, а саме чисельність працівників, фонд оплати праці, середня заробітна плата, витрати на навчання, рівень плинності кадрів [2];
- повноту розкриття інформації в частині чи всі суттєві показники щодо персоналу відображені у звітності;
- відповідність даних первинним документам, трудовим договорам, наказам, табелям обліку робочого часу, розрахунково-платіжним відомостям, кадровим документам;
- узгодженість фінансової та нефінансової інформації та чи не суперечать дані про персонал показникам фінансової звітності;
- наявність ризиків викривлення інформації і заниження витрат на оплату праці, приховування плинності кадрів, формальне розкриття соціальних показників, маніпулювання даними про гендерну рівність або умови праці.

Відтак, аудит інформації про людський капітал є важливим елементом сучасної перевірки перед складанням корпоративної звітності. Його мета полягає не лише у підтвердженні правильності облікових даних, а й у забезпеченні довіри до інформації про персонал, оплату праці, соціальну політику та відповідальність підприємства перед працівниками.

Список використаних джерел:

1. Саченко С., Чижевська І. Економічна сутність оплати праці та її функції. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 27 грудня 2019 р.). 2019. С. 124-127
2. Черешнюк О. М. Планування інноваційної діяльності на основі витратного підходу. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/30>
3. Corporate sustainability reporting. URL: https://finance.ec.europa.eu/financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en
4. ESRS S1 «Own Workforce». URL: https://www.efrag.org/sites/default/files/sites/webpublishing/SiteAssets/ESRS%20S1%20Delegated-act-2023-5303-annex-1_en.pdf

Валентина Панасюк

д.е.н., професор, професор кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Галина Голоюха

студентка гр. ОАДФКм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

АНАЛІЗ І КОНТРОЛЬ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах економічної нестабільності фінансові ризики підприємства набувають особливого значення, оскільки безпосередньо впливають на платоспроможність, ліквідність, прибутковість, фінансову стійкість і здатність суб'єкта господарювання продовжувати діяльність. В період інфляційного тиску, валютних коливань, зростання вартості кредитних ресурсів, порушення логістичних ланцюгів та геополітичної невизначеності підприємства змушені переглядати підходи до фінансового планування, контролю витрат і управління грошовими потоками. Міжнародний валютний фонд наголошує, що сучасні економіки зазнають впливу підвищення цін на сировинні товари, інфляційних очікувань і зростання фінансової невизначеності, що посилює ризики для бізнесу та фінансових ринків [5].

Метою аналізу фінансових ризиків є своєчасне виявлення загроз, які можуть призвести до погіршення фінансового стану підприємства, втрати ліквідності, зростання боргового навантаження, скорочення прибутковості або виникнення ризику неплатоспроможності [2]. У цьому контексті фінансовий аналіз має бути спрямований не лише на оцінювання фактичних результатів діяльності, а й на прогнозування можливих змін фінансового стану під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

До основних фінансових ризиків підприємства в умовах економічної нестабільності належать ризик ліквідності, кредитний ризик, валютний ризик, процентний ризик, інфляційний ризик, ризик зниження прибутковості, ризик зростання собівартості, ризик неповернення дебіторської заборгованості та ризик втрати фінансової стійкості [3]. Особливого значення набуває також ризик безперервності діяльності, оскільки підприємство повинно мати достатні фінансові ресурси для виконання поточних зобов'язань, фінансування операційної діяльності та адаптації до кризових змін.

Міжнародна практика управління ризиками передбачає використання системного та ризик-орієнтованого підходу. Зокрема, стандарт ISO 31000 визначає управління ризиками як процес, що охоплює ідентифікацію, аналіз, оцінювання, обробку, моніторинг і комунікацію ризиків на рівні організації. Такий підхід є доцільним для підприємств, які функціонують в умовах невизначеності, оскільки дає змогу не лише реагувати на вже наявні загрози, а й формувати превентивні заходи контролю [1].

Контроль фінансових ризиків підприємства доцільно здійснювати через систему внутрішніх регламентів, бюджетування, контролю грошових потоків,

лімітів заборгованості, моніторингу дебіторської та кредиторської заборгованості, аналізу платіжного календаря, оцінювання фінансових коефіцієнтів і сценарного моделювання. Організація економічного співробітництва та розвитку підкреслює, що ефективні системи управління ризиками мають забезпечувати ідентифікацію, управління, контроль і звітування щодо ризиків, а також бути інтегрованими в систему внутрішнього контролю, етики та комплаєнсу.

Особливого значення в сучасних умовах набуває сценарний аналіз. Підприємству доцільно моделювати оптимістичний, базовий і кризовий сценарії розвитку подій з урахуванням можливого зниження доходів, зростання витрат, девальвації, підвищення процентних ставок, затримки платежів покупців або ускладнення доступу до фінансування [4, с. 383]. Такий підхід дозволяє оцінити запас фінансової міцності підприємства та визначити критичні точки, за яких виникає загроза втрати ліквідності або платоспроможності.

Отже, аналіз і контроль фінансових ризиків підприємства в умовах економічної нестабільності мають бути спрямовані на своєчасне виявлення загроз, оцінювання їх впливу на фінансовий стан, розробку превентивних заходів і забезпечення безперервності діяльності. Міжнародні дослідження підтверджують, що ефективне управління фінансовими ризиками потребує інтеграції фінансового аналізу, внутрішнього контролю, ризик-менеджменту, цифрових технологій і стратегічного планування. Саме такий підхід дає змогу підприємству не лише мінімізувати втрати в умовах нестабільності, а й зберігати фінансову стійкість, адаптивність і конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ ISO 31000:2018 Менеджмент ризиків. Принципи та настанови. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=80322
2. Дудчик О. Ю., Пісіна Д. В. Аналіз ризиків і загроз фінансово-економічній безпеці підприємств України на прикладі деревообробної галузі. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2025. № 8 (2). С. 93-100.
3. Панасюк В. М., Кулик Р. Р., Пунда А. В. Облікові та аудиторські аспекти фінансових інструментів страхування цінкових ризиків. *Актуальні питання економічних наук*. 2026. Випуск 20. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18904542>
4. Черешнюк О. М. Застосування штучного інтелекту для ризик-орієнтованої практики аудиту. Інноваційні підходи до розвитку технологій та економіки IADTE 2025: Матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. Свалява. ЗУНУ, 2025. С. 382-384.
5. International Monetary Fund. Global Opportunity Analysis. URL: <https://www.imf.org/-/media/files/publications/weo/2026/april/english/ch1.pdf>

Валентина Панасюк

д.е.н., професор, професор кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Вікторія Дударчук

студентка гр. ОАДФКм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ДЕРЖАВНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Державний фінансовий контроль у сучасних умовах поступово переходить від формальної перевірки законності використання бюджетних коштів до комплексної системи оцінювання ефективності, результативності, прозорості та доброчесності управління публічними фінансами. Його роль особливо зростає в умовах економічної нестабільності, воєнних викликів, зростання державних видатків, міжнародної фінансової допомоги, цифровізації бюджетних процесів і підвищених вимог суспільства до підзвітності органів влади. На рисунку 1 подано динаміку кількості ревізій і перевірок протягом 2020-2025 років в межах державного фінансового контролю Державною аудиторською службою України.

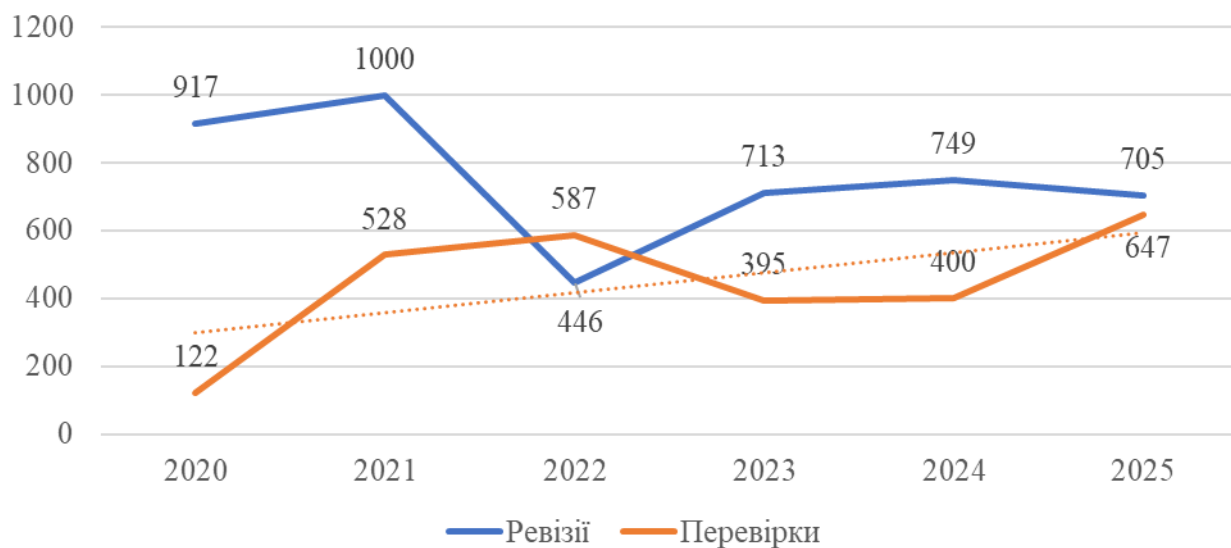

**Рис. 1. Графік динаміки кількості ревізій і перевірок
протягом 2020-2025 років**

Джерело: складено авторами на основі [1]

Протягом 2020-2025 років кількість ревізій значно відрізнялась. Найбільшою була кількість в 2021 році. Повномасштабне вторгнення значно вплинуло на роботу ряду підприємств, організацій а державних органів, та як наслідок у 2022 році ДАСУ здійснили 446 ревізій. Протягом наступних років, цей показник знаходився на рівні близько 700 ревізій. Натомість кількість перевірок протягом досліджуваного періоду зростає, про що свідчить лінія тренду позначена пунктирною лінією.

Однією з ключових світових тенденцій є посилення ризик-орієнтованого підходу. У міжнародній практиці контроль дедалі більше спрямовується не лише на виявлення вже допущених порушень, а й на попередження фінансових втрат, шахрайства, корупції та неефективного використання ресурсів. Внутрішній контроль і ризик-менеджмент у публічному секторі є необхідними для забезпечення доброчесності та зменшення вразливості державних організацій до шахрайства й корупції [2].

Другою важливою тенденцією є цифровізація державного фінансового контролю. У світі активно впроваджуються електронні системи управління публічними фінансами, автоматизований моніторинг бюджетних операцій, аналітика великих даних, електронні закупівлі, цифровий аудит, штучний інтелект і системи раннього попередження фінансових порушень [5]. Це дає змогу контролюючим органам швидше виявляти нетипові операції, ризикові платежі, завищення вартості закупівель, дублювання витрат або нецільове використання коштів.

Третьою тенденцією є розвиток аудиту ефективності. Традиційний державний фінансовий контроль здебільшого зорієнтований на законність і правильність витрачання коштів [3, с. 199], то сучасна міжнародна практика дедалі більше орієнтується на оцінювання того, чи досягнуто запланованих результатів, чи були бюджетні ресурси використані економно, продуктивно та результативно. Тобто предметом контролю стає не лише факт витрачання коштів, а й суспільний ефект від реалізації державних програм.

Для України важливою тенденцією є гармонізація державного фінансового контролю з європейськими підходами. Європейська комісія у звіті щодо України за 2024 рік зазначала, що стратегічна основа публічного внутрішнього фінансового контролю функціонує в межах реформи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, однак потребує посилення співпраці між інституціями фінансового контролю, аудиту та правоохоронними органами [6].

Основними світовими тенденціями розвитку державного фінансового контролю є перехід до ризик-орієнтованого контролю, цифровізація контрольних процедур, розвиток аудиту ефективності, посилення незалежності вищих органів аудиту, інтеграція контролю з антикорупційною політикою, контроль використання міжнародної допомоги, аудит державних закупівель і великих інфраструктурних проєктів. контроль сталого розвитку, використання штучного інтелекту й аналітики даних, гармонізація національних систем контролю з міжнародними стандартами.

Список використаних джерел:

1. Державна аудиторська служба України. Статистичні звіти. URL: <https://dasu.gov.ua/ua/plugins/userPages/53>
2. Панасюк В., Проказюк Т. Цифровізація обліку та контролю експортних операцій в умовах сучасних викликів. *Економіка та суспільство*. 2026. Випуск 84. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-125>
3. Сорока Р. С. Організація державного фінансового контролю у сфері закупівель. *Проблеми економіки*. 2025. № 2. С. 196-203.

4. Черешнюк О. М. Інноваційна діяльність як складова сталого економічного розвитку: контрольний аспект. *Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 11 травня 2016 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С. 414-416.
5. Шерстюк Г. М. Державний фінансовий контроль: сучасні виклики та напрями вдосконалення. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. Вип. 1. С. 45-48.
6. Commission Staff Working Document. Ukraine 2024 Report. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/1924a044-b30f-48a2-99c1-50edeac14da1_en

Валентина Панасюк

д.е.н., професор, професор кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Ірина Кирдель

студентка гр. ОАДФКм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ У СИСТЕМІ АНАЛІЗУ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У сучасних умовах зростання економічної невизначеності, цифровізації бізнес-процесів та посилення вимог до прозорості діяльності підприємств особливого значення набуває якість облікової та фінансової звітності. Фінансова інформація має не лише відображати результати господарської діяльності, а й забезпечувати користувачів достовірними, повними, своєчасними та аналітично придатними даними для прийняття управлінських, інвестиційних і контрольних рішень.

Вітчизняні науковці О. Томілін, Ю. Тютюнник, Л. Капаєва, та А. Срібний зазначають, що у сьогоденні актуальним є удосконалення нормативно-правової бази та гармонізація чинного законодавства у сфері бухгалтерського обліку, фінансової звітності й аудиту. Такі зміни мають бути спрямовані на підвищення аналітичних властивостей звітності, покращення її якісних характеристик, забезпечення порівнянності показників, прозорості розкриття інформації та відповідності сучасним інформаційним потребам користувачів. Саме тому розвиток нормативного регулювання обліку й звітності є важливою передумовою формування ефективної інформаційної бази для оцінювання фінансового стану, результативності та стійкості підприємств [3].

Пріоритетними напрямками аналізу фінансової стійкості підприємств в умовах війни є дослідження наслідків втрати активів, релокації бізнесу та пошкодження виробничих потужностей, що безпосередньо впливають на здатність підприємств відновлювати діяльність, зберігати ринки збуту й підтримувати операційну безперервність. Водночас важливого значення набуває оцінювання впливу валютних коливань, інфляції, зростання собівартості та порушення логістичних ланцюгів на фінансові результати, якість прибутку, структуру витрат і стабільність грошових потоків. Окрему увагу доцільно приділяти прогнозуванню банкрутства та ризику неплатоспроможності, оскільки традиційні моделі фінансової діагностики потребують адаптації до специфіки воєнної економіки. У цьому контексті актуальним є використання сценарного аналізу, фінансового моделювання, нечіткої логіки, штучного інтелекту та систем раннього попередження фінансових загроз. Важливим складником такого аналізу є також оцінювання безперервності діяльності підприємства, що передбачає визначення його здатності виконувати зобов'язання, підтримувати постачання, утримувати персонал, реалізовувати продукцію та генерувати достатні грошові потоки в умовах високої невизначеності [4, с. 130].

Особливістю аналізу фінансової стійкості підприємств у сучасних умовах є необхідність комплексного підходу до оцінювання фінансової звітності. Вона не може розглядатися відокремлено, оскільки показники діяльності підприємства формуються під впливом воєнних, ринкових, логістичних, валютних, інфляційних та управлінських ризиків [2, с. 139]. Тому аналітична оцінка має охоплювати не лише розрахунок фінансових коефіцієнтів, а й з'ясування причин їх зміни, визначення зовнішніх і внутрішніх факторів впливу, а також оцінювання можливих наслідків для подальшої діяльності підприємства.

Важливою характеристикою такого аналізу є посилення його прогностичної функції. В умовах відносної стабільності основна увага зазвичай приділяється дослідженню динаміки показників за попередні періоди, тоді як в умовах війни, криз і макроекономічної нестабільності особливого значення набуває сценарне моделювання. Зокрема, доцільним є формування оптимістичного, базового та кризового сценаріїв розвитку подій, що дає змогу оцінити зміну фінансової стійкості підприємства за умов скорочення доходів, зростання витрат, девальвації національної валюти, втрати клієнтів, порушення логістики або обмеження доступу до фінансування.

Крім кількісних показників, у процесі аналізу необхідно враховувати якісні чинники, які безпосередньо впливають на здатність підприємства адаптуватися до нестабільного середовища. До таких чинників належать оперативність управлінських рішень, наявність антикризової стратегії, диверсифікація постачальників і ринків збуту, рівень цифровізації управлінських процесів, доступ до кредитних, грантових або донорських ресурсів, а також підтримка з боку держави чи міжнародних партнерів. Саме поєднання фінансових і нефінансових показників дає змогу сформулювати більш об'єктивне уявлення про реальну стійкість підприємства.

У межах аналізу фінансової стійкості підприємств в умовах війни, криз і макроекономічної нестабільності є фінансовий стан підприємства, його ліквідність, платоспроможність, прибутковість, структура капіталу, грошові потоки, боргове навантаження, рівень фінансової незалежності, ділова активність і здатність до продовження діяльності [1]. Окрему увагу доцільно приділяти показникам фінансової звітності, зокрема активам, власному капіталу, зобов'язанням, доходам, витратам, фінансовим результатам, дебіторській і кредиторській заборгованості, запасам, необоротним активам, резервам, знеціненню активів та руху грошових коштів.

Водночас важливими об'єктами дослідження виступають зовнішні та внутрішні ризики, що визначають рівень фінансової стійкості підприємства. До зовнішніх ризиків належать воєнні загрози, інфляція, валютні коливання, зміни податкового середовища, порушення логістичних ланцюгів, скорочення попиту та обмеження доступу до фінансових ресурсів. Внутрішні ризики пов'язані з неефективною структурою витрат, надмірною залежністю від позикового капіталу, низькою оборотністю активів, недостатнім рівнем внутрішнього контролю, недосконалим фінансовим плануванням і слабкістю антикризового управління. Таким чином, аналіз фінансової стійкості в сучасних умовах має бути орієнтований не лише на оцінку поточного стану підприємства, а й на визначення

його здатності зберігати стабільність, адаптуватися до ризиків і забезпечувати безперервність діяльності в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Бедзай О. В. Трансформація фінансової звітності та її вплив на методику аналізу ліквідності балансу. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія: Економічна. 2014. Вип. 44. С. 86-89.
2. Панасюк В. М., Мужевич Н. В., Омецінська І. Я. Фінансова звітність як джерело інформації в умовах трансформації економіки. *Галицький економічний вісник*. 2025. Том 97. № 6. С. 136-143.
3. Томілін О. О., Тютюнник Ю. М., Капаєва Л. М., Срібний А. М. Фінансова звітність – основа забезпечення аналізу діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2025. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2025_2_40
4. Черешнюк О., Леськів Т. Аналіз фінансової звітності підприємства з метою стратегічного планування. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: зб. Матер. Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. [Тернопіль, 28 трав. 2021 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 129-131.

Валентина Панасюк

д.е.н., професор, професор кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Ірина Нитка

студентка гр. ОАДФКм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Міжнародна практика свідчить, що аналіз грошових потоків розглядається як один із ключових інструментів оцінювання фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності підприємства. Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 7, звіт про рух грошових коштів має відображати зміни у грошових коштах та їх еквівалентах за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю, що дає змогу користувачам фінансової звітності оцінити здатність підприємства генерувати грошові ресурси та потребу в їх використанні [1].

Фінансова стійкість підприємства значною мірою залежить від стабільності та достатності грошових надходжень. Якщо підприємство має позитивний фінансовий результат, але не отримує достатніх грошових коштів від операційної діяльності, це може свідчити про проблеми з дебіторською заборгованістю, неефективне управління запасами, надмірне кредитування покупців або зростання ризику неплатоспроможності. Саме тому аналіз грошових потоків є важливим інструментом виявлення прихованих фінансових загроз.

Основним джерелом інформації для такого аналізу є Звіт про рух грошових коштів, який відображає надходження і вибуття коштів за операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю [5]. Грошовий потік від операційної діяльності характеризує здатність підприємства генерувати кошти від основної діяльності, від інвестиційної діяльності показує напрями вкладення або вивільнення ресурсів, а від фінансової діяльності відображає залучення та погашення позикового чи власного капіталу. Комплексне дослідження цих трьох складових дає змогу визначити реальний фінансовий стан підприємства та його здатність до розвитку [2, с. 351].

Особливу увагу в процесі аналізу доцільно приділяти операційному грошовому потоку, оскільки саме він є основою фінансової стійкості підприємства. Стабільний позитивний операційний грошовий потік свідчить про здатність підприємства самостійно фінансувати поточну діяльність, розраховуватися з постачальниками, працівниками, бюджетом і кредиторами. Натомість від'ємний операційний грошовий потік може бути сигналом фінансової нестабільності, навіть якщо підприємство формально демонструє прибуток.

Важливим напрямом є оцінювання співвідношення між чистим прибутком і чистим грошовим потоком від операційної діяльності. Якщо прибуток суттєво перевищує реальні грошові надходження, це може свідчити про низьку якість прибутку, накопичення дебіторської заборгованості або проблеми з перетворенням доходів у грошові кошти. Тому аналіз грошових потоків дає змогу

не лише оцінити платоспроможність підприємства, а й перевірити реальність його фінансових результатів.

До основних показників аналізу грошових потоків належать чистий грошовий потік, операційний грошовий потік, коефіцієнт достатності грошових коштів, коефіцієнт покриття зобов'язань операційним грошовим потоком, співвідношення операційного грошового потоку і чистого прибутку, рівень грошового покриття інвестицій, а також показники ліквідності та платоспроможності [3]. Використання цих показників дає змогу оцінити, наскільки підприємство здатне генерувати кошти для фінансування поточної діяльності, погашення боргів і забезпечення подальшого розвитку.

В умовах економічної нестабільності аналіз грошових потоків має виконувати не лише оціночну, а й прогностичну функцію. Підприємству необхідно формувати платіжний календар, прогнозувати майбутні надходження і платежі, моделювати можливі касові розриви, оцінювати вплив невчасних оплат, зростання витрат, зміни валютного курсу або скорочення обсягів реалізації. Такий підхід дозволяє своєчасно виявляти дефіцит ліквідності та приймати управлінські рішення щодо оптимізації витрат, залучення фінансування або зміни умов розрахунків із контрагентами [4, с. 148].

Важливим аспектом є також контроль за дебіторською та кредиторською заборгованістю, оскільки саме вони безпосередньо впливають на рух грошових коштів. Надмірне зростання дебіторської заборгованості призводить до відволікання коштів з обороту, тоді як неконтрольоване збільшення кредиторської заборгованості може створювати ризики втрати ділової репутації та фінансової незалежності. Тому управління грошовими потоками має бути пов'язане з ефективною політикою розрахунків із покупцями, постачальниками, банками та бюджетом.

Отже, аналіз грошових потоків підприємства є важливим інструментом оцінювання його фінансової стійкості, оскільки дозволяє визначити реальну здатність підприємства генерувати грошові ресурси, підтримувати ліквідність, виконувати фінансові зобов'язання та забезпечувати безперервність діяльності. Його результати мають важливе значення для власників, менеджменту, кредиторів, інвесторів та інших користувачів фінансової інформації, оскільки дають змогу оцінити не лише поточний фінансовий стан, а й перспективи стабільного функціонування підприємства в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Звіт про рух грошових коштів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_019#Text
2. Панасюк В., Трубіцина О. Формування результату від інвестиційної й фінансової діяльності в системі обліку та звітності. *Економічний аналіз*. 2023. Випуск 33 (3). С. 347-354.
3. Тютюнник Ю. М., Тютюнник С. В. Методичні напрями горизонтального і вертикального аналізу руху грошових коштів банку. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 44. С. 209-214.
4. Черешнюк О., Зінько Д. Основні аспекти проведення аудиту наявності та руху грошових коштів. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: зб. Матер. VIII Міжнар.

- наук.-практ. інтернет-конф. [м. Тернопіль, 23 груд. 2020 р.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 147-149.
5. Шарманська В. М., Чапля П. В. Особливості аналізу показників звіту про рух грошових коштів. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2022. № 2. С. 34-38.

Валентина Панасюк

д.е.н., професор, професор кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Ігор Радчук

студент гр. ОАДФКм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

АУДИТ ЛОГІСТИЧНИХ РИЗИКІВ В ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИХ ОПЕРАЦІЯХ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах аудит експортно-імпортних операцій підприємства набуває особливого значення, оскільки зовнішньоекономічна діяльність дедалі більше залежить не лише від правильності оформлення контрактів, митних декларацій та розрахунків із контрагентами, а й від стабільності логістичних ланцюгів. Для України ця проблема є особливо актуальною в умовах війни, руйнування транспортної інфраструктури, блокування окремих маршрутів, зростання вартості перевезень, зміни напрямів експорту та імпорту, а також посилення залежності підприємств від альтернативних шляхів постачання. Європейська комісія зазначає, що з травня 2022 року «шляхи солідарності» забезпечили значні обсяги експорту та імпорту України, зокрема експорт українських товарів і імпорт військової, гуманітарної допомоги, пального та інших необхідних товарів [3].

Логістичні ризики в експортно-імпортних операціях доцільно розглядати як сукупність загроз, пов'язаних із порушенням строків постачання, зростанням транспортних витрат, пошкодженням або втратою вантажу, зміною маршрутів, простоем на митниці, нестачею транспортних потужностей, невиконанням умов зовнішньоекономічного контракту та виникненням додаткових фінансових витрат. Такі ризики безпосередньо впливають на собівартість продукції, рентабельність експортних операцій, своєчасність виконання зобов'язань перед покупцями та постачальниками, а також на загальну фінансову стійкість підприємства [1].

Метою аудиту логістичних ризиків є оцінювання того, наскільки підприємство здатне забезпечити безперервність експортно-імпортних операцій, мінімізувати фінансові втрати від логістичних збоїв і своєчасно реагувати на зміну зовнішнього середовища. У межах такого аудиту особливу увагу слід приділяти перевірці умов зовнішньоекономічних контрактів, правильності застосування правил Incoterms, наявності страхування вантажів, обґрунтованості транспортних витрат, вибору перевізників, документальному підтвердженню поставок, строкам митного оформлення та відповідності фактичних умов постачання договірним зобов'язанням.

Важливим напрямом аудиторської перевірки є оцінювання впливу логістичних ризиків на фінансові результати підприємства. Зокрема, аудитор має встановити, чи призвели затримки постачання, зміна маршрутів, подорожчання перевезень або пошкодження вантажів до збільшення собівартості, зменшення прибутку, виникнення штрафних санкцій, втрати клієнтів або погіршення оборотності запасів. У цьому контексті логістичний ризик виступає не лише

операційною, а й фінансовою загрозою, оскільки його наслідки відображаються у звітності через витрати, дебіторську та кредиторську заборгованість, запаси, грошові потоки й фінансовий результат.

Окремої уваги потребує аудит митно-логістичних процедур. В умовах євроінтеграції України важливим є використання інструментів спрощення митних процедур, зокрема системи спільного транзиту NCTS. Україна стала 36-ю договірною стороною Конвенції про процедуру спільного транзиту з 1 жовтня 2022 року, що створило передумови для інтеграції українських підприємств у європейський митний простір [4]. Це посилює значення аудиту правильності транзитного оформлення, гарантій, митних документів і відповідності підприємства вимогам міжнародного переміщення товарів.

Особливістю аудиту логістичних ризиків в умовах війни є необхідність поєднання документальної перевірки з ризик-орієнтованим аналізом. Недостатньо лише перевірити наявність контрактів, інвойсів, транспортних накладних і митних декларацій. Необхідно оцінити реальну надійність логістичного ланцюга, залежність підприємства від окремих маршрутів або перевізників, наявність альтернативних каналів постачання, умови страхового захисту, здатність підприємства працювати за умов затримок, блокування кордонів, пошкодження інфраструктури або різкого зростання транспортних витрат.

Сучасним перспективним напрямом вдосконалення цифрових процесів є використання цифрових інструментів в аудиті логістичних ризиків. До них належать електронний документообіг, автоматизований аналіз митних декларацій, GPS-моніторинг вантажів, аналітика транспортних витрат, перевірка маршрутів постачання, аналіз даних і застосування штучного інтелекту для виявлення нетипових операцій. Такі інструменти дають змогу підвищити якість аудиторських доказів, швидше виявляти відхилення та формувати більш обґрунтовані висновки щодо ефективності управління логістичними ризиками [2].

Отже, аудит логістичних ризиків в експортно-імпортних операціях підприємства поєднує елементи аудиту фінансових операцій, митного контролю, аналізу зовнішньоекономічної діяльності та ризик-менеджменту. Його значення полягає у своєчасному виявленні загроз, які можуть впливати на собівартість, прибутковість, платоспроможність і безперервність діяльності підприємства. В умовах війни та глобальної нестабільності такий аудит має бути спрямований не лише на перевірку минулих операцій, а й на оцінювання здатності підприємства адаптувати логістичні процеси до нових викликів і забезпечувати стійкість зовнішньоекономічної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Гончарук С., Сенишин Б. Обліково-аналітичне забезпечення аудиту на підприємствах логістичної сфери, як ефективного методу запобігання ризикам. *Облік і фінанси*. 2022. № 3. С. 5-11
2. Панасюк В., Шевчук О., Черешнюк О. Аудит логістичних процесів як інструмент підвищення конкурентоспроможності на міжнародних ринках. *Сталий розвиток економіки*. 2026. № 1 (58). С. 835-841. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2026-58-111>
3. EU-Ukraine Solidarity Lanes. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/eu-ukraine-solidarity-lanes_en

4. Note of the State Customs Service of Ukraine to the Traders that use Common Transit Procedure and Guarantors that Provide Undertaking According to the Convention on a Common Transit Procedure with Regard to the Transiting Goods to or through the Territory of Ukraine. URL: <https://customs.gov.ua/en/news/ncts-26/post/note-of-the-state-customs-service-of-ukraine-to-the-traders-that-use-common-transit-procedure-and-guarantors-that-provide-undertakings-according-to-the-convention-on-a-common-transit-procedure-with-regard-to-the-transiting-goods-to-or-through-the-territory-of-ukraine-1098>

Сергій Порплиця

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Починок

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА АУДИТУ ЗВІТНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

У сучасних умовах глобалізації економіки транснаціональні корпорації (ТНК) відіграють провідну роль у формуванні міжнародних фінансових потоків та інвестиційної активності. Це зумовлює підвищені вимоги до якості, прозорості та зіставності їх фінансової звітності, яка формується в умовах багатонаціонального середовища, різних юрисдикцій та валют.

Теоретичною основою формування звітності ТНК є застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, розроблених International Accounting Standards Board, що забезпечують уніфікацію підходів до визнання, оцінки та розкриття інформації. Водночас важливу роль відіграють також вимоги Financial Accounting Standards Board для компаній, що працюють на ринку США, що зумовлює необхідність гармонізації облікових політик та трансформації звітності.

Ключовим елементом звітності ТНК є консолідована фінансова звітність, яка відображає фінансовий стан і результати діяльності групи компаній як єдиного економічного суб'єкта. Її формування пов'язане з вирішенням низки складних методологічних питань, зокрема: визначення периметру консолідації, усунення внутрішньогрупових операцій, трансляція фінансової звітності іноземних дочірніх підприємств, а також облік гудвілу та неконтрольованих часток.

Практичні аспекти формування звітності ТНК характеризуються значною складністю, що зумовлено необхідністю врахування податкових, валютних та правових особливостей різних країн. Особливої уваги потребують питання трансфертного ціноутворення, управління валютними ризиками та забезпечення відповідності вимогам локального та міжнародного регулювання. У цьому контексті зростає роль цифрових технологій та автоматизованих систем консолідації даних.

Аудит звітності транснаціональних корпорацій є важливим інструментом підтвердження її достовірності та підвищення довіри з боку інвесторів і інших стейкхолдерів. Його теоретичні засади базуються на міжнародних стандартах аудиту, розроблених International Auditing and Assurance Standards Board. Практика аудиту ТНК передбачає координацію роботи аудиторів у різних країнах, оцінку ризиків суттєвих викривлень, а також використання єдиних підходів до перевірки фінансової інформації.

Особливістю аудиту ТНК є необхідність взаємодії між аудиторськими командами в різних юрисдикціях, що здійснюється під керівництвом головного аудитора групи. Значну роль у цьому процесі відіграють міжнародні аудиторські мережі, зокрема Deloitte, PwC, EY та KPMG, які забезпечують стандартизацію аудиторських процедур та контроль якості.

Серед основних проблем формування та аудиту звітності транснаціональних корпорацій доцільно виокремити низку взаємопов'язаних аспектів, які мають як теоретичний, так і прикладний характер.

По-перше, складність координації облікових політик у різних країнах зумовлена тим, що навіть за умов застосування МСФЗ, розроблених International Accounting Standards Board, національні особливості обліку, податкові правила та професійні судження призводять до різного трактування окремих операцій. Наприклад, підходи до оцінки резервів, визнання доходів або обліку оренди можуть відрізнятися залежно від країни, що ускладнює процес консолідації та знижує порівнянність показників. Для аудиторів це означає необхідність додаткових процедур узгодження облікових політик та трансформації звітності дочірніх компаній.

По-друге, значною проблемою є ризики маніпулювання фінансовими результатами через трансфертне ціноутворення. ТНК мають можливість перерозподіляти прибуток між юрисдикціями з різними рівнями оподаткування шляхом встановлення внутрішньогрупових цін на товари, роботи та послуги. Незважаючи на рекомендації Organisation for Economic Co-operation and Development (зокрема принцип «витягнутої руки»), на практиці існує значний простір для суб'єктивних оцінок. Це створює ризики викривлення фінансової звітності та ускладнює аудит, оскільки перевірка обґрунтованості трансфертних цін потребує доступу до ринкових порівняльних даних і глибокого аналізу бізнес-моделі.

По-третє, відмінності у нормативно-правовому середовищі різних країн проявляються у різних вимогах до фінансової звітності, аудиту та розкриття інформації. Наприклад, компанії, що працюють на ринку США, повинні дотримуватися вимог Financial Accounting Standards Board та регуляторних норм U.S. Securities and Exchange Commission, тоді як у ЄС діють власні директиви щодо фінансової та нефінансової звітності. Така багаторівнева регуляторна система призводить до дублювання звітності, підвищення витрат на її підготовку та ускладнення аудиторських процедур.

По-четверте, суттєвою проблемою є обмеження доступу до інформації в окремих юрисдикціях, що пов'язано з правовими, політичними або інституційними бар'єрами. У деяких країнах існують обмеження на передачу фінансових даних за кордон, різний рівень прозорості бізнес-середовища або недостатній розвиток інформаційної інфраструктури. Це ускладнює роботу аудиторів, які діють відповідно до стандартів International Auditing and Assurance Standards Board, оскільки вони не завжди можуть отримати достатні та належні аудиторські докази, що підвищує аудиторський ризик [1, 2].

Крім того, на практиці зазначені проблеми посилюються такими чинниками, як валютні коливання, складність ІТ-систем консолідації, різний рівень кваліфікації персоналу у дочірніх компаніях, а також зростаючі вимоги до розкриття ESG-інформації. У сукупності це формує високий рівень невизначеності та ризиків як для укладачів фінансової звітності, так і для аудиторів, що потребує застосування комплексного, ризик-орієнтованого підходу до організації обліку та аудиту в ТНК.

Перспективи розвитку звітності та аудиту ТНК пов'язані з подальшою гармонізацією міжнародних стандартів, впровадженням цифрових технологій (Big Data, штучний інтелект), а також посиленням вимог до розкриття нефінансової інформації, зокрема ESG-показників.

Отже, формування та аудит звітності транснаціональних корпорацій є складним багаторівневим процесом, що потребує поєднання теоретичних засад міжнародного обліку та аудиту з практичними інструментами забезпечення достовірності, прозорості та порівнянності фінансової інформації в глобальному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Sari D. K., Siregar S. V., Martani D., Wondabio L. S. The effect of audit quality on transfer pricing aggressiveness and firm risk: evidence from Southeast Asian countries. *Cogent Business & Management*. 2023. Vol. 10, Issue 2. Article 2224151. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2224151>
2. Kang Y., Ma Z., Tian X., Wu Z. Joint transfer pricing decision on tangible and intangible assets for multinational firms. *arXiv preprint*. 2025. URL: <https://arxiv.org/abs/2511.02658>

Ростислав Романів

к.е.н, доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОСИСТЕМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Сучасний розвиток економіки характеризується прискоренням технологічних змін, цифровізацією бізнес-процесів, зростанням ролі нематеріальних активів та посиленням нестабільності зовнішнього середовища. За таких умов інноваційна діяльність стає одним із ключових факторів забезпечення конкурентоспроможності підприємств та економічної стійкості держави. Водночас інноваційний розвиток супроводжується високим рівнем невизначеності, що суттєво ускладнює процес прийняття управлінських рішень та формування ефективного обліково-аналітичного забезпечення.

Теоретичне підґрунтя дослідження особливостей формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційної екосистеми доцільно розглядати крізь призму концепцій невизначеності, інноваційної екосистеми та інтеграції інформації, представлених у працях Френк Найт, Рон Аднер та Роберт Г. Екклс.

Однією з базових характеристик інноваційної діяльності є високий рівень невизначеності. Френк Найт [3] розмежовував поняття ризику та невизначеності, зазначаючи, що ризик пов'язаний із можливістю оцінки ймовірності подій, тоді як невизначеність виникає у випадках, коли така оцінка є неможливою або обмеженою. Для інноваційної діяльності це проявляється у складності прогнозування результатів науково-дослідних робіт, перспектив комерціалізації технологій, майбутнього попиту та економічної ефективності інноваційних проєктів. Особливо високий рівень невизначеності характерний для ранніх стадій інноваційного процесу, коли інформація про майбутні результати є недостатньою.

Рон Аднер [1] розглядає інноваційну екосистему як систему взаємозалежних суб'єктів, ефективність функціонування яких визначається рівнем координації ресурсів, інформації та технологічних рішень. У межах інноваційної екосистеми створення економічної цінності залежить не лише від діяльності окремого підприємства, а й від ефективності взаємодії між державою, бізнесом, науковими установами, інвесторами та іншими учасниками інноваційного процесу.

Мережевий характер інноваційної екосистеми суттєво ускладнює процес формування обліково-аналітичного забезпечення. У таких умовах виникає необхідність координації інформаційних потоків між різними учасниками екосистеми, оцінки спільних інноваційних проєктів, розподілу витрат і результатів інноваційної діяльності, а також формування інформації щодо інтелектуального капіталу та технологічного потенціалу. Традиційна система бухгалтерського обліку недостатньо адаптована до відображення таких міжорганізаційних взаємозв'язків та мережевих ефектів.

У зв'язку з цим особливого значення набуває концепція інтеграції фінансової та нефінансової інформації, розроблена Роберт Г. Екклс [2]. Науковець

обґрунтовував необхідність формування інтегрованої звітності як інструменту комплексного відображення здатності підприємства створювати довгострокову вартість. У сучасних умовах традиційна фінансова звітність уже не забезпечує достатнього рівня інформативності для оцінки інноваційного потенціалу підприємства, оскільки значна частина його вартості формується за рахунок нематеріальних ресурсів, інтелектуального капіталу, цифрових технологій та інноваційної активності.

У контексті концепції інтегрованої звітності Р. Еклеса [2] традиційна система бухгалтерського обліку виявляється недостатньо адаптованою до потреб управління інноваційною діяльністю. Класичні підходи орієнтовані переважно на відображення матеріальних активів і завершених господарських операцій, тоді як сучасна інноваційна економіка характеризується зростанням ролі нематеріальних ресурсів, інтелектуального капіталу, цифрових технологій та знань. У результаті фінансова звітність часто не забезпечує комплексного уявлення про реальний інноваційний потенціал підприємства та його здатність створювати довгострокову вартість, що зумовлює необхідність інтеграції фінансової та нефінансової інформації в системі обліково-аналітичного забезпечення.

Однією з ключових проблем обліково-аналітичного забезпечення інноваційної екосистеми є складність оцінки нематеріальних активів та інтелектуального капіталу. Значна частина вартості інноваційних підприємств формується за рахунок знань, компетенцій персоналу, програмного забезпечення, технологічних розробок, баз даних та організаційних рішень, однак більшість таких елементів або взагалі не відображаються у бухгалтерському обліку, або відображаються частково. Це знижує інформативність фінансової звітності та ускладнює процес прийняття управлінських і інвестиційних рішень.

Важливою проблемою також є недосконалість обліку витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. В умовах високої ризиковості інноваційних проєктів складно визначити межу між витратами поточного періоду та активами, що здатні приносити майбутні економічні вигоди. Крім того, традиційна система бухгалтерського обліку недостатньо враховує рівень технологічної готовності інновації та ризики її комерціалізації.

У зв'язку з цим важливого значення набуває використання показника технологічної зрілості (TRL), який дозволяє оцінювати стадію розвитку технології, рівень її готовності до практичного використання та пов'язані ризики. Використання TRL створює можливість узгодження управлінських, інвестиційних та облікових рішень на різних етапах інноваційного процесу.

Одним із ключових напрямів удосконалення обліково-аналітичного забезпечення інноваційної екосистеми є інтеграція фінансової та нефінансової інформації. Для ефективного управління інноваційною діяльністю важливе значення мають показники інноваційної активності, технологічної зрілості, рівня цифровізації, ефективності управління знаннями та інтелектуального капіталу. У зв'язку з цим доцільним є розвиток інтегрованої звітності, яка забезпечує комплексне розкриття фінансової, технологічної, соціальної та управлінської інформації.

Важливим напрямом розвитку обліково-аналітичного забезпечення є також цифровізація облікових процесів. Використання цифрових платформ, систем бізнес-аналітики, автоматизованих інформаційних систем та технологій штучного інтелекту дозволяє підвищити оперативність формування інформації, якість аналітичних даних та ефективність управлінських рішень. У сучасних умовах швидкість отримання якісної інформації стає одним із ключових факторів ефективності функціонування інноваційної екосистеми.

Крім того, необхідним є посилення аналітичної функції бухгалтерського обліку шляхом використання сценарного аналізу, прогнозних моделей та ризик-орієнтованого підходу до управління інноваційною діяльністю. Це дозволить підвищити адаптивність підприємств до змін зовнішнього середовища та забезпечити більш ефективне управління інноваційними процесами.

Висновки. формування обліково-аналітичного забезпечення інноваційної екосистеми в умовах невизначеності потребує комплексної трансформації традиційної системи бухгалтерського обліку відповідно до вимог інноваційної економіки. Основними напрямками такого вдосконалення є інтеграція фінансової та нефінансової інформації, розвиток методів оцінки інтелектуального капіталу, впровадження показника технологічної зрілості, цифровізація облікових процесів та посилення аналітичної функції бухгалтерського обліку. Реалізація зазначених підходів сприятиме підвищенню ефективності управління інноваційною діяльністю та забезпеченню стійкого розвитку інноваційних екосистем.

Список використаних джерел:

1. Adner R. Ecosystem as Structure. *Journal of Management*. 2017. Vol. 43 (1). P. 39-58.
2. Eccles R. G. The Integrated Reporting Movement: Meaning, Momentum, Motives, and Materiality. Hoboken: John Wiley & Sons, 2014. 336 p.
3. Knight F. H. Risk, Uncertainty and Profit: The Economic Theory of Uncertainty in Business Enterprise. New York: Lulu Press, 2018. 214 p.

Ігор Романчук

студент гр. ОАДФКм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: д.е.н., професор Валентина Панасюк

АУДИТ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

У підприємницькій діяльності власний капітал виступає одним із ключових показників фінансової стійкості, платоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства. Його величина, структура та динаміка відображають здатність суб'єкта господарювання фінансувати свою діяльність за рахунок власних джерел, знижувати залежність від позикового капіталу та забезпечувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі. Саме тому аудит власного капіталу має важливе значення не лише для підтвердження достовірності фінансової звітності, а й для оцінювання ефективності управління фінансовими ресурсами підприємства.

Власний капітал є економічною основою функціонування підприємства, оскільки формує фінансову базу для здійснення операційної, інвестиційної та стратегічної діяльності. До його складу входять статутний капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток або непокритий збиток та інші складові, які характеризують джерела власного фінансування [2]. Зміни у структурі власного капіталу можуть свідчити як про позитивні тенденції розвитку підприємства, так і про наявність фінансових ризиків, пов'язаних із накопиченням збитків, зменшенням фінансової незалежності або неефективним використанням прибутку.

Метою аудиту власного капіталу є встановлення достовірності, повноти, законності та правильності відображення операцій з власним капіталом у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності, а також оцінювання ефективності його використання в діяльності підприємства. Такий аудит має бути спрямований на перевірку облікових записів і на виявлення впливу власного капіталу на фінансову стійкість, рентабельність, автономію та загальну ефективність функціонування підприємства.

Основними завданнями аудиту власного капіталу є перевірка відповідності розміру статутного капіталу установчим документам, правильності його формування та змін, законності операцій зі збільшення або зменшення капіталу, достовірності обліку додаткового та резервного капіталу, обґрунтованості розподілу прибутку, правильності відображення нерозподіленого прибутку або непокритого збитку. Важливим завданням також є перевірка відповідності показників фінансової звітності даним синтетичного й аналітичного обліку.

Вітчизняні науковці М. Шендригоренко, Е. Гейер і Л. Шевченко вважають, що аудит власного капіталу має охоплювати перевірку установчих документів і облікової політики, стану аналітичного обліку за видами капіталу та засновниками, правильності формування статутного й резервного капіталу, обліку акцій, переоцінки необоротних активів, безоплатно отриманих активів, змін

резервного капіталу, використання прибутку, погашення неоплаченого капіталу, відповідності даних облікових реєстрів Головній книзі та правильності розкриття інформації про власний капітал у фінансовій звітності [5].

Особливу увагу під час аудиту доцільно приділяти перевірці операцій, пов'язаних із формуванням та використанням нерозподіленого прибутку. Саме цей елемент власного капіталу безпосередньо відображає результати діяльності підприємства та його можливості щодо самофінансування [1]. Нераціональний розподіл прибутку, надмірні дивідендні виплати або відсутність резервування коштів можуть негативно впливати на фінансову стабільність підприємства та обмежувати його інвестиційні можливості.

Важливим напрямом аудиту є оцінювання ефективності використання власного капіталу. Для цього доцільно застосовувати систему фінансових показників, зокрема коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт маневреності власного капіталу, рентабельність власного капіталу, співвідношення власного і позикового капіталу, темпи приросту власного капіталу та нерозподіленого прибутку [4]. Аналіз цих показників дає змогу визначити, наскільки ефективно підприємство використовує власні фінансові ресурси та чи забезпечує їх використання зростання економічного потенціалу.

Рентабельність власного капіталу є одним із ключових індикаторів ефективності його використання, оскільки показує, який фінансовий результат отримує підприємство на одиницю вкладеного власного капіталу. Водночас оцінювання цього показника має здійснюватися комплексно, з урахуванням рівня ризику, структури джерел фінансування, динаміки прибутковості та галузевих особливостей діяльності підприємства. Висока рентабельність власного капіталу може бути позитивною ознакою, однак у разі надмірного залучення позикових коштів вона може супроводжуватися зростанням фінансових ризиків.

Під час аудиту власного капіталу важливо оцінити правильність обліку і якість управлінських рішень щодо його використання. Зокрема, необхідно дослідити, чи спрямовуються власні фінансові ресурси на розвиток підприємства, модернізацію основних засобів, розширення виробництва, інноваційну діяльність, покриття збитків або формування резервів. Такий підхід дає змогу розглядати аудит власного капіталу як інструмент не лише контролю, а й підвищення ефективності управління підприємством.

Окремого значення набуває оцінювання ризиків, пов'язаних із власним капіталом. До таких ризиків належать ризик викривлення інформації у фінансовій звітності, ризик неправильного відображення змін у капіталі, ризик незаконного розподілу прибутку, ризик заниження або завищення окремих складових капіталу, а також ризик втрати фінансової незалежності підприємства. Виявлення таких ризиків дає змогу аудиторі сформулювати обґрунтовані висновки щодо достовірності звітності та фінансового стану підприємства.

О. Платухін зазначає, що формування методичного підходу до оцінювання ефективності управління власним капіталом підприємства спрямоване на визначення інструментів і моделей, які дають змогу раціоналізувати структуру капіталу, посилити фінансову безпеку та підвищити результативність фінансової

діяльності. Такий підхід є важливим для забезпечення стійкого фінансового стану підприємства та реалізації його стратегічних цілей [3].

Інформаційною базою аудиту власного капіталу є установчі документи підприємства, рішення власників або учасників, протоколи загальних зборів, облікова політика, реєстри бухгалтерського обліку, фінансова звітність, первинні документи, договори, документи щодо внесків засновників, розрахунки з учасниками, а також аналітичні матеріали щодо фінансового стану підприємства. Повнота та достовірність цієї інформації є необхідною умовою якісного проведення аудиторської перевірки.

Отже, аудит власного капіталу та ефективності його використання є важливим елементом системи фінансового контролю підприємства. Його значення полягає у забезпеченні достовірності облікової інформації, виявленні фінансових ризиків, оцінюванні рівня фінансової незалежності та визначенні ефективності використання власних ресурсів. Комплексний підхід до аудиту власного капіталу дає змогу не лише підтвердити правильність його відображення у звітності, а й сформулювати обґрунтовані рекомендації щодо підвищення фінансової стійкості, прибутковості та інвестиційної привабливості підприємства.

Список використаних джерел:

1. Міщук Є. В., Поліщук І. Г. Аналіз і управління власним капіталом та його роль в управлінні підприємницькою діяльністю. *Агросвіт*. 2024. № 23. С. 20-27.
2. Панасюк В. М., Мельничук І. В., Мужевич Н. В. Бухгалтерський облік: навч. посібник. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 330 с.
3. Платухін О. Г. Шкальне вимірювання показників оцінки ефективності фінансового управління власним капіталом підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Економічні науки. 2025. № 2 (2). С. 156-160.
4. Саченко С. І., Черешнюк О. М. Основні процедури здійснення аудиту. *Соціально-економічні трансформації у розвитку держави*: збірник матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 22-23 квіт. 2021 р.). Тернопіль: Крок, 2021. С. 143-147.
5. Шендригоренко М. Т., Гейер Е. С., Шевченко Л. Я. Облік і контроль власного капіталу підприємства: організація та пропозиції з удосконалення. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського*. Серія: Економічні науки. 2020. № 2. С. 91-98.

Юлія Руда

студентка гр. ОО-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Зарудна

ОБҐРУНТУВАННЯ БЕЗПОВОРОТНОСТІ ПРОЦЕСУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Сьогодні цифровізація бухгалтерського обліку є одним із ключових напрямів трансформації економічних процесів, що забезпечує підвищення ефективності, прозорості та оперативності управління фінансовою інформацією. У сучасних умовах вона виступає не лише інструментом автоматизації облікових процедур, а й фактором стратегічного розвитку підприємств. Цифрова трансформація охоплює все більше економічних сфер, зокрема й бухгалтерію. Сьогодні адаптація облікових процесів до нових ІТ-рішень є пріоритетним завданням для вчених та бухгалтерів-практиків, наголошують автори [1].

Цифровізація бухгалтерського обліку передбачає впровадження сучасних інформаційних систем, хмарних технологій, штучного інтелекту та автоматизованих рішень для обробки, зберігання й аналізу фінансової інформації. Особливо, автоматизовані облікові системи (ERP-системи, зокрема SAP, M.E.Doc) забезпечують інтеграцію всіх бізнес-процесів підприємства в єдине інформаційне середовище, що суттєво підвищує ефективність роботи бухгалтерії [2, с. 52].

Впровадження цифрових технологій змінює бухгалтерський облік від обробки первинних документів та податкового планування до складання звітності й гарантування фінансової безпеки підприємства.

Серед ключових тенденцій цифровізації бухгалтерського обліку в Україні слід виділити такі: перехід на електронний документообіг та електронну звітність; використання хмарних сервісів для ведення обліку; автоматизація розрахунку податкових зобов'язань; впровадження технологій штучного інтелекту для аналізу фінансових даних; використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та достовірності облікових даних [3, с. 93].

Важливим кроком у цифровізації обліку в Україні стало запровадження системи електронного адміністрування ПДВ та обов'язкового подання фінансової звітності в електронному форматі через портал Державної податкової служби. Це дозволило скоротити витрати часу на підготовку та подачу звітності, мінімізувати людський фактор та підвищити прозорість фіскальних відносин між платниками податків і державою.

Впровадження цифрових технологій у сферу обліку обтяжне такими проблемами, як невідповідність компетенцій працівників сучасним вимогам, потенційні кібератаки на бази даних, високі капітальні витрати та відсутність єдиних стандартів обміну даними між різними обліковими системами [4, с. 50].

Майбутнє цифрової бухгалтерії пов'язане з активною інтеграцією методів машинного навчання для фінансового прогнозування та налагодженням безперешкодного обміну даними між різними платформами. У таких умовах

професія еволюціонує: на зміну рутинному заповненню документів приходять глибока аналітика та стратегічне управління даними.

Отже, цифровізація бухгалтерського обліку є об'єктивною необхідністю в умовах сучасної економіки, робить його швидшим, точнішим і більш аналітичним, але вимагає інвестицій, зміни мислення та оновлення нормативної бази. Професія бухгалтера не зникає, а переходить на більш стратегічний рівень, де ключовими стають цифрові компетенції, робота з даними та участь у прийнятті управлінських рішень. Вона забезпечує підвищення ефективності функціонування підприємств, сприяє прозорості бізнесу та інтеграції у глобальний економічний простір. У перспективі цифрові технології докорінно змінять підходи до ведення обліку, посилюючи роль аналітики, автоматизації та інтелектуальних систем, що формує нову парадигму розвитку бухгалтерської професії.

Список використаних джерел:

1. Muravskiy V., Zarudna N., Muravskiy V., Prokipchuk L. Accounting in the new generation society and Industry 5.0. *Herald of Economics*, 2024. No. 2. P. 177–194. DOI: <https://10.35774/visnyk2024.02.177>
2. Макурін А. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах впровадження сучасних інформаційних технологій. *Облік і фінанси*. 2020. Вип. 87. № 1. С. 52–58. DOI: [https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1\(87\)-52-58](https://doi.org/10.33146/2307-9878-2020-1(87)-52-58).
3. Буткевич О. Вплив цифрових технологій на організацію обліку розрахунків за податковими платежами. *Економічний простір*. 2021. № 169. С. 92-95. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/169-17>.
4. Мирончук З., Ціцька Н., Андрушко Р., Малецька О. Вплив діджиталізації на трансформації в організації бізнес-процесів та бухгалтерського обліку. *Вісник Львівського національного університету природокористування*. 2023. № 30. С. 50–58. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.050>.

Марко Савчук

студент гр. ОАДФКм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Марія Шестерняк

РОЛЬ АУДИТУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

В умовах сучасної економічної динаміки, що характеризується високим рівнем турбулентності, геополітичними викликами та зростанням безпекових ризиків, особливої актуальності набуває проблема забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Глобальна невизначеність формує нову парадигму функціонування бізнесу, в якій визначальну роль відіграють не лише фінансові ресурси, але й якість управління, прозорість діяльності та ефективність системи контролю.

Економічна сутність конкурентоспроможності підприємства полягає у його здатності ефективно функціонувати на ринку, адаптуватися до змін зовнішнього середовища, формувати та утримувати стійкі конкурентні переваги. Вона відображає інтегральну характеристику результативності діяльності підприємства, що охоплює виробничі, фінансові, інноваційні та управлінські аспекти. В сучасних умовах конкурентоспроможність все більше визначається здатністю підприємства швидко реагувати на ризики, впроваджувати інновації та забезпечувати достовірність інформації для прийняття управлінських рішень.

Важливе місце у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства займає аудит як елемент системи корпоративного управління. Аудит виконує не лише контрольну функцію, а й виступає інструментом підвищення прозорості, зниження інформаційної асиметрії та зміцнення довіри з боку стейкхолдерів.

Практика свідчить, що у системі управління підприємством аудит інтегрується у процеси стратегічного планування, управління ризиками та внутрішнього контролю, забезпечуючи формування якісної інформаційної бази для прийняття ефективних управлінських рішень [1].

Сучасні дослідження підтверджують, що аудит відіграє визначальну роль у мінімізації ризиків та підвищенні ефективності діяльності підприємства. Зокрема, результати міжнародних досліджень свідчать, що внутрішній аудит здатний допомагати господарюючим суб'єктам орієнтуватися у складному середовищі взаємопов'язаних ризиків, сприяючи підвищенню їх адаптивності та стійкості [3]. Таким чином, аудит виступає важливим інструментом забезпечення економічної безпеки та конкурентоспроможності підприємства.

Вплив аудиту на формування конкурентних переваг підприємства проявляється через декілька основних напрямів. По-перше, аудит забезпечує підвищення достовірності фінансової інформації, що сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. По-друге, він допомагає виявленню внутрішніх резервів підвищення ефективності діяльності. По-третє, аудит дозволяє знизити рівень фінансових і операційних ризиків, що є критично важливим в умовах невизначеності. Дослідження показують, що підвищення

якості аудиту сприяє зниженню рівня маніпулювання прибутком та покращенню фінансових результатів підприємств [5].

Окрім цього, аудит впливає на інноваційний розвиток підприємства, що є важливим чинником конкурентоспроможності. Зокрема, встановлено, що якість аудиту та рівень цифровізації можуть стимулювати інноваційну активність підприємств, одночасно забезпечуючи баланс між контролем та розвитком [2]. Це підтверджує, що аудит виходить за межі традиційної контрольної функції та стає інструментом стратегічного розвитку.

У сучасних умовах невизначеності відбувається трансформація підходів до аудиту. Традиційні методи поступово доповнюються ризик-орієнтованими підходами, які передбачають фокусування на найбільш критичних аспектах діяльності підприємства. Водночас активне впровадження цифрових технологій, таких як штучний інтелект, аналіз великих даних та автоматизація процесів, суттєво змінює характер аудиторської діяльності. Наукові дослідження свідчать, що цифровізація сприяє підвищенню ефективності аудиту, але водночас вимагає формування нових компетенцій, зокрема розвитку інституту IT-аудиту [4].

Слід також відзначити, що якісний аудит виступає важливим фактором економічного зростання та розвитку підприємств. За оцінками міжнародних регуляторів, доступ до якісних аудиторських послуг є основним чинником забезпечення довіри інвесторів та розширення доступу підприємств до фінансових ресурсів. Таким чином, аудит безпосередньо впливає на ринкові позиції підприємства та його конкурентоспроможність.

Для узагальнення відмінностей між внутрішнім та зовнішнім аудитом у контексті їх впливу на конкурентоспроможність підприємства доцільно використати порівняльний підхід (табл. 1).

Таблиця 1

**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНЬОГО ТА ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ
В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Функція	Внутрішній аудит	Зовнішній аудит
Мета	Оцінка ефективності процесів та виявлення внутрішніх резервів	Підтвердження достовірності фінансової звітності для зовнішніх користувачів
Фокус	Ризики, внутрішній контроль, операційна ефективність	Відповідність стандартам та законодавству
Вплив на конкуренцію	Оптимізація витрат та бізнес-моделі	Підвищення репутації та доступу до капіталу

Джерело: узагальнено автором на основі [1-5].

Як видно з таблиці 1, внутрішній аудит орієнтований на підвищення операційної ефективності та оптимізацію бізнес-процесів, тоді як зовнішній аудит забезпечує підвищення довіри з боку інвесторів і контрагентів. Така взаємодія створює синергетичний ефект, що сприяє зміцненню конкурентних позицій підприємства на ринку.

Проведення аудиту дозволяє керівництву підприємства отримати об'єктивну оцінку поточного стану бізнесу порівняно з конкурентами по галузі. Це включає

аналіз ефективності використання ресурсів та відповідність витрат досягнутим стратегічним результатам.

Узагальнюючи результати дослідження, доцільно визначити ключові напрями підвищення ефективності аудиту для зміцнення конкурентоспроможності підприємства. По-перше, необхідним є впровадження ризик-орієнтованого підходу до аудиту, що дозволяє зосередити увагу на найбільш значущих загрозах діяльності підприємства. По-друге, важливим є активне використання цифрових інструментів аудиту, що забезпечує підвищення швидкості та точності обробки інформації. По-третє, доцільним є інтегрування аудиту в систему стратегічного управління підприємством. По-четверте, необхідно підвищувати рівень професійної компетентності аудиторів, зокрема у сфері аналітики даних та управління ризиками.

Отже, аудит у сучасних умовах виступає не лише інструментом контролю, а й важливим чинником формування конкурентних переваг підприємства. Його роль трансформується у напрямі забезпечення стратегічної стійкості, адаптивності та інноваційного розвитку підприємств. В умовах глобальної невизначеності саме ефективний аудит здатний забезпечити баланс між контролем, ризиками та розвитком, що є основою довгострокової конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Шестерняк М. М. Контроль і аудит в системі управління. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 4 (55). С. 188-196. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-55-26>
2. Luan F., Zhang Z., Chen Y. Audit quality and digitalisation in shaping firm innovation strategy: Evidence from China. *Technology in Society*. 2025. Vol. 81. Article 102807. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2024.102807>
3. PwC. Global Internal Audit Study 2023. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/audit-assurance/internal-audit/global-internal-audit-study.html>
4. Vitali S., Giuliani M. Emerging digital technologies and auditing firms: Opportunities and challenges. *International Journal of Accounting Information Systems*. 2024. Vol. 53. Article 100676. URL: <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2024.100676>
5. Xing C., Li X., Meng H. Influence of enterprise innovation on auditor behavior. *Finance Research Letters*. 2024. Vol. 59. Article 104838. URL: <https://doi.org/10.1016/j.frl.2024.105808>

Ірина Садовська

д.е.н, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Володимир Літвінчук

студент гр. ОО-51М,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ВПЛИВ НА ДОХІДНУ ЧАСТИНУ БЮДЖЕТУ НОВОЇ СТАВКИ ВІЙСЬКОВОГО ЗБОРУ

В умовах війни фінансування витрат на оборону держави є критичним для забезпечення її існування. З цією метою було прийнято Закон України від 31 липня 2014 року № 1621-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів», який набрав чинності з 3 серпня 2014 року та запровадив військовий збір [1]. У 2024 році для підвищення доходів бюджету було прийнято Закон України від 10.10.2024 № 4015-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану», який з 1 грудня 2024 року підвищив ставку військового збору з 1,5% до 5% та з 1 січня 2025 року запровадив його для фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб на спрощеній системі оподаткування [2]. Будь-яка зміна в оподаткуванні доходів підприємств та громадян має значний вплив на економіку країни в цілому, тому визначення результативності таких змін є надзвичайно важливим.

Оскільки зміни набрали чинності в різний час, вважаємо доцільним для порівняльного аналізу взяти періоди січня – листопада 2024 року та січня – листопада 2025 року відповідно, щоб об'єктивно оцінити вплив нововведень.

За період з січня по листопад 2024 року до бюджету України надійшли доходи за кодом 11011000 «Військовий збір» у сумі 40 582,5 млн грн, а в аналогічний період 2025 року було отримано: доходи за кодом 11011000 «Військовий збір (крім військового збору, що підлягає сплаті платниками, зазначеними у підпункті 4 підпункту 1.3 пункту 16-1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України, фізичними особами – підприємцями та юридичними особами, які перебувають на спрощеній системі оподаткування)» у сумі 122 834,7 млн грн, за кодом 11011600 «Військовий збір, що підлягає сплаті платниками, зазначеними у підпункті 4 підпункту 1.3 пункту 16-1 підрозділу 10 розділу XX Податкового кодексу України» у сумі 8 629,2 млн грн, за кодом 11011700 «Військовий збір, що підлягає сплаті фізичними особами – підприємцями, які перебувають на спрощеній системі оподаткування» у сумі 13 600,6 млн грн та за кодом 11011800 «Військовий збір, що підлягає сплаті юридичними особами, які перебувають на спрощеній системі оподаткування (III група)» у сумі 1 402,6 млн грн [3].

Хоча ставка військового збору із заробітної плати зросла на 233,33%, доходи за кодом 11011000 збільшилися лише на 202,68%. Ця різниця могла бути спричинена зниженням податкової бази. Однак середня заробітна плата громадян за період січня – листопада 2024 року становила 15 582,33 грн, а в аналогічний

період 2025 року – 20 320,90 грн, тобто зросла на 30,41% [4; 5]. Теоретично за таких умов доходи бюджету за кодом 11011000 мали б зрости на 334,70%, але фактично зросли лише на 202,68%. Така відмінність може бути спричинена переходом частини громадян на неофіційне працевлаштування з метою уникнення оподаткування та скороченням чисельності працевлаштованих громадян. У свою чергу, доходи бюджету за кодами 11011600, 11011700 та 11011800 забезпечити додаткове зростання надходжень від військового збору на 58,23%.

Таким чином, запроваджені у 2024–2025 роках зміни до військового збору дозволили суттєво збільшити надходження до державного бюджету, що є критично важливим для фінансування оборонних витрат в умовах воєнного стану. Незважаючи на те, що фактичне зростання доходів від основного військового збору виявилось нижчим за теоретичне через можливе ухилення від сплати податків та звуження податкової бази, додаткові надходження від ФОПів та юридичних осіб на спрощеній системі оподаткування частково компенсували цю різницю. Загалом нова податкова політика сприяла зміцненню фінансової бази оборони держави, однак вимагає подальшого вдосконалення механізмів контролю та стимулювання легального працевлаштування для мінімізації негативного впливу на економіку та підвищення ефективності збору в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 31.07.2014 р. №1621-VII. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/63291.html>
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у період дії воєнного стану: Закон України від 10.10.2024 р. № 4015-IX. Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/zakonodavstvo/podatkovye-zakonodavstvo/zakoni-ukraini/79226.html> (дата звернення 01.05.2026)
3. Доходи. open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (дата звернення 01.05.2026)
4. Показник середньої заробітної плати за 2024 рік. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2165179-pokaznyk-serednoyi-zarobitnoyi-platy-za-2024-rik/> (дата звернення 01.05.2026)
5. Показник середньої заробітної плати за 2025 рік. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2170600-pokaznyk-serednoyi-zarobitnoyi-platy-za-2025-rik/>

Світлана Саченко

к.е.н., доцент, доцент кафедри управління та адміністрування,
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ІТ-БІЗНЕСОМ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У сучасних умовах цифровізації ІТ-бізнес є одним із найбільш динамічних секторів економіки, що формує нові підходи до організації фінансового управління, бухгалтерського обліку, оподаткування та контролю. За даними OECD, сектор інформаційно-комунікаційних технологій у країнах OECD протягом останнього десятиліття зростає значно швидше, ніж економіка загалом, що підтверджує посилення ролі цифрових бізнес-моделей у сучасному господарському середовищі [1].

Особливістю ІТ-бізнесу є те, що значна частина його вартості формується не через матеріальні активи, а через програмне забезпечення, бази даних, інтелектуальну власність, людський капітал, цифрові платформи, клієнтські бази та технологічні рішення. У сучасних наукових дослідженнях наголошується, що нематеріальні активи, зокрема дані та власне створене програмне забезпечення, часто складно оцінити, оскільки їхня вартість є невизначеною і залежить від практичного використання в бізнес-моделі [2]. Саме тому актуальним є формування ефективної системи обліку витрат на розробку, підтримку, модернізацію та комерціалізацію ІТ-продуктів.

Важливим фінансово-обліковим аспектом управління ІТ-бізнесом є правильне розмежування витрат на дослідження і розробку. Відповідно до Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 38, витрати на створення нематеріальних активів класифікуються залежно від того, чи належать вони до дослідницької або розробницької стадії, а витрати на внутрішньо створене програмне забезпечення можуть бути надійно оцінені через систему обліку витрат [3]. Це має важливе значення для ІТ-компаній, оскільки впливає на фінансовий результат, структуру активів, податкові наслідки та інвестиційну привабливість бізнесу.

Окремої уваги потребує облік доходів ІТ-компаній, особливо у сфері ліцензування, аутсорсингових послуг, технічної підтримки та розробки програмного забезпечення на замовлення. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами» визначає, що дохід визнається з урахуванням передачі товарів або послуг клієнту в сумі очікуваної компенсації за такими контрактами [4]. Для ІТ-бізнесу це означає необхідність чіткого визначення зобов'язань за договорами, строків надання послуг, умов оплати, періодичності визнання доходу та можливих змін у контрактах із клієнтами.

Фінансове управління ІТ-бізнесом повинно ґрунтуватися не лише на традиційних показниках прибутковості, ліквідності та платоспроможності, а й на специфічних цифрових метриках. До них належать регулярний щомісячний або річний дохід, вартість залучення клієнта, довічна цінність клієнта, рівень відтоку

клієнтів, маржинальність ІТ-проектів, завантаженість команди, продуктивність розробників, окупність інвестицій у програмні продукти та ефективність витрат на маркетинг. Такі показники дають змогу точніше оцінити фінансову стійкість і масштабованість ІТ-компанії.

В умовах цифровізації зростає значення управлінського обліку в ІТ-бізнесі. Він має забезпечувати деталізований облік витрат за проектами, командами, клієнтами, продуктами, етапами розробки та каналами продажу. Це дає змогу визначати рентабельність окремих напрямів діяльності, контролювати бюджет проектів, оцінювати ефективність використання людських ресурсів і своєчасно виявляти фінансові відхилення. Податковий аспект управління ІТ-бізнесом також набуває особливого значення, оскільки цифрові компанії часто працюють з іноземними клієнтами, нерезидентами, фрилансерами, хмарними сервісами, ліцензійними платежами та транскордонними операціями. Цифровізація економіки створила нові податкові виклики, пов'язані з розподілом прибутку, місцем створення вартості та оподаткуванням міжнародних компаній. Тому для ІТ-компаній актуальними є питання трансфертного ціноутворення, податкового резидентства, оподаткування роялті, ПДВ на цифрові послуги та контролю операцій із пов'язаними особами.

Сучасним важливим напрямом є цифровізація самого облікового процесу. Використання хмарних бухгалтерських систем, електронного документообігу, автоматизованого формування звітності, аналітичних панелей, штучного інтелекту та машинного навчання дає змогу підвищити оперативність фінансової інформації та якість управлінських рішень. Світовий банк підкреслює, що цифровізація бізнес-процесів, цифрові платежі, цифровий банкінг і альтернативні дані змінюють доступ бізнесу до фінансових послуг та інструментів управління.

Однак цифровізація ІТ-бізнесу посилює вимоги до внутрішнього контролю. Компанії повинні контролювати доступ до фінансових даних, захист комерційної інформації, кіберризиків, правильність автоматизованого обліку, збереження первинних документів, облік прав інтелектуальної власності та достовірність управлінської звітності. ІФАС зазначає, що цифрова трансформація змінює роль бухгалтерів і фінансових фахівців, оскільки вони мають працювати з даними, технологіями та аналітичними інструментами в новому цифровому середовищі.

Отже, фінансово-облікові аспекти управління ІТ-бізнесом в умовах цифровізації охоплюють облік нематеріальних активів, визнання доходів за цифровими контрактами, управління витратами на розробку, податкове планування, контроль транскордонних операцій, цифровізацію бухгалтерського обліку та впровадження систем внутрішнього контролю. Ефективне поєднання фінансового аналізу, управлінського обліку, міжнародних стандартів, податкового комплаєнсу та цифрових інструментів створює основу для підвищення прозорості, масштабованості й інвестиційної привабливості ІТ-бізнесу.

Список використаних джерел:

1. OECD Digital Economy Outlook 2024 (Volume 1). URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-economy-outlook-2024-volume-1_a1689dc5-en.html

2. Саченко С. І., Черешнюк О. М. Концепція обліку нематеріальних активів. *Сучасні детермінанти фінансової політики: локальний та міжнародний вимір*: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 10 верес. 2019 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 277-280.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS-38_ukr_2016.pdf
4. Міжнародний стандарт фінансової звітності 15 «Дохід від договорів з клієнтами». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/IFRS-15_ukr-compressed.pdf

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Башняк

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ESG-ЗВІТНІСТЬ ЯК НОВИЙ ВИМІР АУДИТОРСЬКОЇ ПРАКТИКИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ CSRD В УКРАЇНІ

У сучасній науковій літературі імплементація CSRD та її вплив на аудиторську практику розглядаються переважно крізь дві основні перспективи. Представники першого напрямку, зокрема експерти міжнародних аудиторських мереж та інституцій ЄС, наголошують на технічній уніфікації процесів верифікації. Вони підкреслюють необхідність чіткої стандартизації метрик, впровадження принципів подвійної матеріальності та обов'язкового незалежного підтвердження не фінансових показників згідно з міжнародними стандартами assurance [2, с. 12; 4, с. 28]. Другий підхід, поширений у вітчизняних дослідженнях, акцентує увагу на інституційних особливостях українського ринку. Науковці зазначають, що в умовах воєнного стану та економічної нестабільності пріоритетом має бути поступова адаптація бізнесу до нових вимог, а не їх миттєве застосування, яке може створити додаткове навантаження на підприємства [9, с. 48; 5, с. 25]. Обидві позиції визнають, що роль аудитора суттєво змінюється, проте пропонують різні акценти: технологічна стандартизація чи гнучка інституційна інтеграція.

Аналіз офіційних документів та фахових публікацій 2023–2025 рр. свідчить про наявність методологічного розриву між регуляторними вимогами та практичними механізмами їх реалізації. Дослідники констатують, що без побудови зручної інфраструктури для збору та обробки ESG-даних впровадження CSRD ризикує перетворитися на формальну процедуру з високими операційними витратами [3, с. 38]. Водночас вітчизняні фахівці звертають увагу на те, що багато компаній досі не мають внутрішніх систем моніторингу екологічних та соціальних показників, що ускладнює роботу аудиторів на етапі перевірки [5, с. 27]. У літературі також відсутні узагальнені моделі взаємодії між аудиторами, корпоративними менеджерами та регуляторами в умовах обмеженої доступності верифікованих даних [1, с. 115]. Це залишає професійну спільноту без чітких практичних орієнтирів для перехідного періоду адаптації до європейських стандартів.

Аналіз джерел демонструє, що імплементація CSRD вимагає не лише зміни звітних форм, а й перебудови внутрішніх систем контролю, комунікації зі стейкхолдерами та підготовки кадрів. Європейські регулятори пропонують впроваджувати вимоги поетапно, залежно від розміру компанії та галузевих особливостей, водночас Національний банк України та міжнародні фінансові інститути підкреслюють необхідність інтеграції ESG-принципів у корпоративне управління ще до набрання повної чинності відповідних норм [2, с. 8; 7, с. 34; 8,

с. 41]. Проте на практиці багато підприємств сприймають ESG-аудит як додаткове регуляторне навантаження, а не як стратегічний інструмент управління ризиками. Це свідчить про потребу у новій концептуальній рамці, яка б поєднувала вимоги євроінтеграції з можливостями цифровізації та національними пріоритетами відбудови.

Імплементація CSRD в Україні має розглядатися не як суто регуляторний обов'язок, а як системний каталізатор модернізації аудиторської практики. Аудитор повинен трансформуватися з традиційного перевіряючого органу в партнера бізнесу, який допомагає налагоджувати збір даних, інтерпретувати ключові показники та інтегрувати ESG-фактори у стратегічне управління. Такий підхід передбачає поєднання європейських стандартів з вітчизняними цифровими рішеннями, що дозволить підприємствам не лише відповідати вимогам директиви, а й перетворити процес верифікації на інструмент підвищення операційної ефективності та залучення довгострокових інвестицій.

Перший аргумент на підтримку цієї позиції ґрунтується на вимогах європейської інтеграції: згідно з Угодою про асоціацію та національними програмами відновлення, доступ до міжнародного фінансування та ланцюгів постачання ЄС уже сьогодні передбачає підтвердження відповідності критеріям сталого розвитку [7, с. 45; 10, с. 21]. Підприємства, які ігнорують ESG-верифікацію, поступово втрачають конкурентні переваги на зовнішніх ринках. Другий аргумент підтверджується практичними результатами впровадження автоматизованих систем обліку в пілотних проектах останніх років: використання цифрових інструментів для збору та аналізу не фінансових даних скоротило час підготовки до аудиторської перевірки на 30–40%, а якість звітності суттєво зросла завдяки мінімізації людського фактора [4, с. 35; 3, с. 62]. Це свідчить про те, що технологічна модернізація не лише знижує операційні витрати, а й створює надійну базу для постійного моніторингу показників.

Третій аргумент впливає з ринкових тенденцій: інституційні інвестори та фонди відбудови дедалі частіше ставлять вимогу щодо незалежної ESG-верифікації як обов'язкову умову співпраці, а компанії з прозорою звітністю отримують кращі умови фінансування та знижують вартість залученого капіталу [6, с. 63]. Таким чином, запропонована модель трансформує аудиторську діяльність з додаткового витратного елементу в інструмент створення доданої вартості, де достовірність даних стає ключовим фактором інвестиційної привабливості [1, с. 142; 9, с. 54]. Впровадження CSRD буде ефективним лише за умови переосмислення ролі аудитора як інтегратора інформації та стратегічного партнера бізнесу, що повністю відповідає як європейським стандартам прозорості, так і національним пріоритетам сталого економічного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Адамс К. А. Міжнародний довідник з корпоративної звітності та ESG: виклики аудиту та верифікації. Київ: Основа, 2024. 312 с.
2. Директива (ЄС) 2022/2464 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року щодо корпоративної звітності про сталість. *Європейський парламент*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/UK/TXT/?uri=CELEX:32022L2464>

3. EFRAG. ESRS Implementation Guidance: Double Materiality Assessment. *European Financial Reporting Advisory Group*, 2024. URL: https://www.efrag.org/sites/default/files/sites/webpublishing/SiteAssets/IG%201%20Materiality%20Assessment_final.pdf.
4. IAASB. International Standard on Assurance Engagements (ISAE) 3000 (Revised). IFAC, 2023. URL: <https://www.iaasb.org/publications/international-standard-assurance-engagements-isae-3000-revised-assurance-engagements-other-audits-or>.
5. Коваль Т. О. Цифровізація аудиторської діяльності в умовах сталого розвитку. *Аудитор України*. 2023. № 11. С. 22–30. URL: <https://auditor.org.ua/journal/2023/11>.
6. Козловський Р. В., Тарасенко Н. О. ESG-звітність як інструмент залучення інвестицій в умовах євроінтеграції. *Фінанси України*. 2024. № 2. С. 55–68.
7. Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року: інтеграція принципів сталого розвитку. *Національний банк України*. Київ: НБУ, 2024. 84 с. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/esg>
8. OECD. Due Diligence Guidance for Responsible Business Conduct. *OECD Publishing*, 2023. 96 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/02/oecd-due-diligence-guidance-for-responsible-business-conduct_c669bd57/15f5f4b3-en.pdf.
9. Петренко О. В., Сидорчук І. М. ESG-аудит: теоретико-методологічні засади та практичні імплементації. *Фінанси України*. 2024. № 3. С. 45–59. URL: <https://economic-prostir.com.ua/article/206-vprovadzhennya-mizhnarodnyh-norm-esg-audytu-pidpryyemnyctva-dlya-indykacziyi-stalogo-rozvytku-ukrayiny/>.
10. Про затвердження Національного плану відновлення України на 2024–2027 роки: Розпорядження КМУ від 15.08.2024 р. № 789-р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 68. С. 15–28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/789-2024-p>

Андрій Сметанюк

студент гр. ОМО-21,

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Сисюк

ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНІ ОПЕРАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАН: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», під зовнішньоекономічною діяльністю розуміють діяльність суб'єктів господарювання України та іноземних суб'єктів господарювання, а також окремих державних замовників у передбачених законом випадках, яка ґрунтується на взаємних економічних відносинах і може здійснюватися як на території України, так і за її межами [1]. Таким чином, ключовою ознакою зовнішньоекономічної діяльності є її транскордонний характер та участь у ній іноземного елемента.

У більш широкому розумінні зовнішньоекономічна діяльність являє собою комплексну систему економічних, фінансових, торговельних та інвестиційних відносин між суб'єктами різних країн, що реалізується на основі міжнародних договорів, міждержавних угод і національного законодавства. Вона охоплює широкий спектр операцій, пов'язаних із переміщенням товарів, наданням послуг, рухом капіталу, передачею технологій, а також залученням трудових ресурсів на міжнародному рівні. Саме через ЗЕД забезпечується інтеграція національної економіки у світове господарство, підвищується конкурентоспроможність підприємств та розширюються можливості їх розвитку.

Разом із тим, сучасні умови функціонування зовнішньоекономічної діяльності в Україні зазнали суттєвих змін під впливом повномасштабної війни. Запровадження воєнного стану спричинило трансформацію умов ведення ЗЕД, що проявляється у порушенні логістичних ланцюгів, руйнуванні транспортної та виробничої інфраструктури, ускладненні доступу до традиційних ринків збуту та постачання. Додатковими викликами стали валютні обмеження, посилення державного контролю за зовнішніми розрахунками, а також вплив міжнародних санкцій і геополітичної нестабільності. Суттєвий вплив мають валютні обмеження [2] та посилений контроль за міжнародними розрахунками, запроваджені державою з метою стабілізації фінансової системи. Це ускладнює своєчасність розрахунків із нерезидентами, обмежує доступ до іноземної валюти та підвищує ризики ліквідності підприємств. Додатково зростають валютні ризики через нестабільність обмінного курсу.

Отже, зовнішньоекономічна діяльність в сучасних умовах набуває нових рис, що вимагає від підприємств гнучкості, ефективного управління ризиками та вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення для забезпечення стабільності та результативності міжнародних операцій.

Обліково-аналітичне забезпечення експортно-імпортних операцій являє собою сукупність методів, інструментів і процедур бухгалтерського обліку та економічного аналізу, спрямованих на формування повної, достовірної та

своєчасної інформації про зовнішньоекономічну діяльність підприємства з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

З позиції бухгалтерського обліку при цьому важливого значення набуває документальне оформлення зовнішньоекономічних операцій (контракти, інвойси, митні декларації, транспортні документи) та відображення експортно-імпортних операцій на рахунках бухгалтерського обліку з урахуванням вимог валютного законодавства. Окрім того, доволі актуальним для підприємств є визначення курсових різниць, що безпосередньо впливає на оподаткування прибутку та здійснення розрахунків у процесі експортно-імпортних операцій, які являються об'єктом валютного контролю

З точки зору аналітичного забезпечення то необхідно враховувати оцінку ефективності експортно-імпортних операцій (рентабельність, маржинальний дохід, валютна ефективність) та аналіз структури та динаміки зовнішньоекономічних операцій. Окрім того, важливим є дослідження стану розрахунків з іноземними партнерами (швидкість обігу дебіторської та кредиторської заборгованості, дотримання граничних термінів розрахунків) та оцінка валютних ризиків і впливу коливань курсу на фінансові результати.

В умовах воєнного стану обліково-аналітичне забезпечення експортно-імпортних операцій набуває особливого значення, оскільки зростають валютні, логістичні та кредитні ризики, посилюється державне регулювання валютних операцій, виникає необхідність оперативного контролю за розрахунками та ліквідністю. При цьому важливого значення набуває організація внутрішнього контролю та аналітики на підприємствах для забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення експортно-імпортних операцій є ключовим елементом системи управління підприємством у сфері ЗЕД, оскільки забезпечує інформаційну основу для контролю, аналізу та прийняття стратегічних і оперативних рішень. Ефективна організація обліково-аналітичного забезпечення сприяє мінімізації ризиків, оптимізації витрат і підвищенню конкурентоспроможності підприємства на міжнародних ринках.

Список використаних джерел:

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 р. №959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
2. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 р. №2755 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

Ольга Сухачова

к.е.н., доцент кафедри права та соціально-економічних відносин,
Центральноукраїнський інститут розвитку людини, м. Кропивницький

Ольга Суровнєва

студентка гр. ФН-23-1фмб,
Центральноукраїнський інститут розвитку людини, м. Кропивницький

АУДИТОРСЬКІ РИЗИКИ ПРИ ПЕРЕВІРЦІ ОПЕРАЦІЙ ІЗ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ

Аудиторські ризики при перевірці операцій із оборотними активами пов'язані з імовірністю того, що фінансова звітність містить суттєві викривлення, які аудитор не виявить. Оскільки оборотні активи характеризуються високою ліквідністю, значною кількістю операцій і підвищеною схильністю до зловживань, рівень ризику в цій ділянці обліку традиційно є підвищеним.

Аудиторський ризик – це ризик висловлення неналежної аудиторської думки у разі наявності суттєвих помилок у звітності. Справедливим є твердження, що «розуміння місця ризику в аудиторській перевірці також поліпшує сприйняття аудиторського процесу користувачами аудиту» [1, с. 77].

Міжнародний стандарт аудиту (МСА) 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення» (переглянутий у 2019 р.) декларує, що ризики на рівні фінансової звітності значною мірою пов'язані з нею в цілому і потенційно впливають на багато тверджень. Так, на рівні тверджень, ризики суттєвих викривлень включають два компоненти:

– властивий ризик (inherent risk) – «вразливість твердження щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації, до викривлення, яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, перед тим, як брати до уваги будь-які відповідні заходи контролю» [2, с. 247];

– ризик контролю (control risk) – «ризик того, що викривлення, яке може трапитися у твердженні стосовно класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації і яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде своєчасно попереджено або виявлено та виправлено заходом внутрішнього контролю суб'єкта господарювання» [2, с. 247].

Основними джерелами ризиків при операціях із оборотними активами є: у частині запасів – завищення або заниження їх вартості, помилки в оцінці, відсутність або неналежне проведення інвентаризації, ризик крадіжок і псування; щодо дебіторської заборгованості – відображення нереальних або сумнівних боргів, неправильне формування резерву сумнівних боргів, маніпуляції з метою завищення доходів; стосовно грошових коштів та їх еквівалентів – привласнення коштів, несанкціоновані операції, помилки при відображенні банківських операцій; за короткостроковими фінансовими інвестиціями – неправильна оцінка справедливої вартості, невірна класифікація активів, ризик знецінення тощо.

До типових аудиторських ризиків при операціях із оборотними активами належать: ризик існування (активи можуть бути відображені в обліку, але фактично відсутні); ризик повноти (не всі активи відображені у звітності); ризик

оцінки (неправильне визначення вартості); ризик прав і зобов'язань (підприємство може не мати юридичних прав на активи); ризик розкриття (некоректне відображення у фінансовій звітності).

Під час перевірки операцій з оборотними активами аудитор здійснює оцінювання можливих ризиків їх виникнення. Хоча існують спеціалізовані методики визначення аудиторського ризику, на практиці найчастіше застосовується його градація за рівнями: «високий», «середній» і «низький».

Законодавчо визначено, що «процес ідентифікації та оцінки ризиків аудитором є повторюваним і динамічним. Розуміння аудитором суб'єкта господарювання та його середовища, застосовної концептуальної основи фінансового звітування та системи внутрішнього контролю суб'єкта взаємозалежні з концепціями в рамках вимог щодо ідентифікації та оцінки ризиків суттєвих викривлень» [2, с. 248].

Рівень ризику безпосередньо залежить від наявності та ефективності функціонування системи внутрішнього контролю на підприємстві. За її слабкості або відсутності ризику істотно зростають, зокрема під впливом таких чинників: відсутність або низька ефективність системи внутрішнього контролю; недостатній рівень кваліфікації, освіти та практичного досвіду працівників; нерозуміння або неправильне трактування норм законодавства і нормативних актів; відсутність належного взаємоконтролю та професійного обговорення проблемних питань; слабкий або формальний контроль з боку керівника аудиту; неналежне виконання працівниками своїх професійних обов'язків; несприятливі умови праці; недостатнє матеріально-технічне забезпечення аудиторського процесу; низький рівень мотивації персоналу та несприятливий психологічний клімат у колективі; відсутність або недостатня якість внутрішньофірмових стандартів; неефективне використання трудових ресурсів; недоліки у плануванні аудиту або його відсутність; неналежне ведення робочої та підсумкової аудиторської документації; порушення професійної етики працівниками; недотримання встановлених правил проведення аудиту; обмежені строки проведення перевірки; значний період, що підлягає дослідженню; великий і різноманітний обсяг діяльності підприємства-клієнта; сумніви щодо достовірності залишків за рахунками оборотних активів і наданих доказів; недостатність інформаційного забезпечення; обмежений доступ до джерел отримання аудиторських доказів; перешкоди або небажання співпрацювати з боку персоналу підприємства; низька якість первинних документів; недосконалий документооборот; надання недостовірних або фіктивних документів; відсутність можливості проведення взаємної звірки облікових даних; відмова клієнта від залучення експертів або інших спеціалістів під час аудиту тощо [3, с. 138-139].

Ми підтримуємо думку, що «найближче майбутнє аудиторських процедур, що напряду вплине на рівень ризику, пов'язане із використанням діджитал-технологій, зокрема когнітивних, прогнозової аналітики та хмарних платформ» [1, с. 75]. Наразі ж факторами підвищення ризику операцій із оборотними активами залишаються великий обсяг однотипних операцій, слабка система внутрішнього контролю, відсутність розподілу обов'язків, значна частка готівкових операцій, нестабільне економічне середовище тощо.

Отже, аудиторські ризики при перевірці оборотних активів є комплексними та багатокомпонентними. Їх належна ідентифікація та оцінка дозволяє аудитору обрати адекватні процедури перевірки, знизити ризик невиявлення помилок і сформулювати обґрунтовану аудиторську думку щодо достовірності фінансової звітності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гевлич Л. Л. Місце ризику в процесі незалежного аудиту. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2023. № 73. С. 73-78.
2. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, видання 2021 року, частина I. URL: https://www.apob.org.ua/?page_id=3482 (дата звернення: 26.04.2026)
3. Пугаченко О. Б. Організаційні засади аудиту операцій з немонетарними оборотними активами. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 2 (18). С. 135-141.

Андрій Трипалюк

аспірант кафедри обліку та оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н, доцент Ростислав Романів

ОРГАНІЗАЦІЯ ВЕНЧУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

В умовах повномасштабної війни венчурна діяльність набуває принципово нового змісту, трансформуючись із інструменту фінансування високоризикових інновацій у важливий елемент забезпечення економічної стійкості, технологічної незалежності та національної безпеки. У мирний період венчурний капітал функціонує переважно на засадах максимізації прибутковості, швидкого масштабування бізнес-моделей і виходу на глобальні ринки. Натомість в умовах воєнної економіки ключовими стають критерії стратегічної доцільності, адаптивності, швидкості впровадження інновацій та їх здатності генерувати системний ефект для держави.

Суттєвою особливістю венчурної діяльності під час війни є різке зростання рівня невизначеності, що проявляється у підвищенні інвестиційних, операційних та інституційних ризиків. Воєнні дії створюють загрозу втрати активів, порушення логістичних ланцюгів, обмеження доступу до ринків капіталу та зниження інвестиційної привабливості країни. У відповідь на ці виклики інвестори змінюють свою поведінку, віддаючи перевагу проектам із коротшим горизонтом окупності, високою прикладною цінністю та потенціалом використання у критично важливих секторах, таких як оборонна промисловість, кібербезпека, енергетика та медицина. Водночас спостерігається скорочення частки приватного капіталу, що компенсується зростанням ролі держави та міжнародних фінансових інституцій [1].

У цих умовах відбувається трансформація організаційних моделей венчурної діяльності. Традиційна ринкова модель поступається місцем інституційно-керованим формам, серед яких домінують державо-орієнтовані та гібридні підходи. Державо-орієнтована модель передбачає активну участь держави у фінансуванні інновацій через створення спеціалізованих венчурних фондів, механізмів гарантування інвестицій, податкових стимулів та програм співфінансування. Такий підхід дозволяє знизити ризики для приватних інвесторів та забезпечити безперервність інноваційних процесів. Гібридна модель, у свою чергу, базується на поєднанні державного, приватного та міжнародного капіталу, що сприяє диверсифікації джерел фінансування та інтеграції національної інноваційної системи у глобальний економічний простір.

Особливого значення в умовах війни набуває концепція технологій подвійного призначення, яка передбачає можливість одночасного використання інновацій у військовій та цивільній сферах. Такий підхід дозволяє суттєво підвищити інвестиційну привабливість проєктів, оскільки забезпечує диверсифікацію ринків збуту та зменшує ризики невдачі. Крім того, такі

технології створюють передумови для швидкої комерціалізації інновацій у поствоєнний період, що є важливим фактором економічного відновлення [2, 3].

У цьому контексті особливої ваги набуває роль держави, яка в умовах війни трансформується з класичного регулятора у активного учасника венчурного ринку. Держава виконує функції інвестора, гаранта та інтегратора інноваційної екосистеми, забезпечуючи координацію взаємодії між бізнесом, науковими установами, військовим сектором та громадянським суспільством. Така взаємодія формує синергетичний ефект, за якого результат функціонування системи перевищує суму ефектів окремих її елементів.

Показовим прикладом ефективної організації венчурної діяльності в умовах постійних безпекових викликів є досвід Ізраїлю, який сформував одну з найбільш розвинених інноваційних екосистем у світі. Особливість ізраїльської моделі полягає у тісній інтеграції оборонного сектору, науки, держави та приватного капіталу, що забезпечує високий рівень комерціалізації технологій навіть в умовах тривалої військової напруги.

Ключову роль у становленні венчурного ринку Ізраїлю відіграла державна програма Yozma, започаткована у 1990-х роках. Вона передбачала створення венчурних фондів із частковою участю держави та надання приватним інвесторам можливості викупу державної частки на пільгових умовах. Такий механізм дозволив суттєво знизити інвестиційні ризики, залучити іноземний капітал і сформувати ефективний ринок венчурного фінансування. У результаті Ізраїль став одним із світових лідерів за обсягами венчурних інвестицій на душу населення.

Важливою характеристикою ізраїльської моделі є орієнтація на технології подвійного призначення. Значна частина інновацій формується у військовому секторі, після чого трансформується у цивільні стартапи, що забезпечує ефективний трансфер технологій і їх швидку комерціалізацію. Крім того, високий рівень взаємодії між державою, бізнесом і наукою створює сприятливе середовище для розвитку інновацій, навіть в умовах постійних безпекових ризиків.

З позиції організації венчурної діяльності в умовах війни досвід Ізраїлю демонструє ефективність поєднання активної ролі держави, розвитку гібридних моделей фінансування та інтеграції оборонного і цивільного секторів. Для України цей досвід є надзвичайно актуальним, оскільки підтверджує доцільність формування інституційно-керованої венчурної екосистеми, орієнтованої на розвиток технологій подвійного призначення та інтеграцію у глобальні інноваційні мережі.

Попри зазначені виклики, війна створює передумови для якісного оновлення венчурної екосистеми. Вона стимулює розвиток високотехнологічних секторів, посилює міжнародну співпрацю та сприяє інтеграції у глобальні інноваційні мережі. У цьому контексті венчурна діяльність набуває не лише економічного, але й стратегічного значення, виступаючи одним із ключових факторів відновлення та модернізації економіки.

Висновки. Організація венчурної діяльності в умовах війни змінюється: зменшується роль чисто ринкових механізмів і зростає значення держави, яка координує розвиток інновацій та підтримує ключові проєкти. В таких умовах

важливо не лише отримання прибутку, а й орієнтація на потреби економіки та безпеки країни.

Ефективність венчурної діяльності залежить від здатності поєднувати економічні результати з практичною користю інновацій, особливо у сферах оборони, енергетики та технологій. Доцільним є використання змішаних моделей фінансування (за участю держави, бізнесу та міжнародних партнерів), а також розвиток технологій подвійного призначення, які можуть застосовуватися як у військовій, так і в цивільній сфері.

Досвід Ізраїлю показує, що навіть в умовах постійних безпекових викликів можливо створити ефективну венчурну систему за рахунок тісної взаємодії держави, бізнесу та науки. Такий підхід може бути корисним для України при формуванні власної моделі розвитку венчурної діяльності як під час війни, так і в період відновлення економіки.

Список використаних джерел:

1. Корнієнко О. П. Венчурний капітал як каталізатор інноваційного розвитку в Україні. *Економічний простір*. 2026. № 209. С. 98-103. URL: <https://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/351969/338813>
2. Лях І. І. Можливості венчурного фінансування в умовах інтеграції України до європейського інноваційного простору. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2 (39). С. 75-79. URL: <https://www.venu-journal.org/download/2020/2%2839%29/10-Liakh.pdf>
3. Хотєєва Н. В., Чиж Л. П. Венчурний капітал у розвитку інноваційного підприємництва в Україні. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2021. № 3. С. 48-54. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/economics/article/download/1170/1670/1716>

Оксана Трубіцина

студентка гр. ОАДФКм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: д.е.н., професор Валентина Панасюк

ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ЯК ФАКТОР ДОСЯГНЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Сталий розвиток підприємства розглядається як екологічна чи соціальна відповідальність, а також комплексна система управління ризиками, ресурсами, репутацією, фінансовою стабільністю та довгостроковою конкурентоспроможністю. У цьому контексті внутрішній аудит набуває особливого значення, оскільки він дає змогу незалежно оцінити, наскільки діяльність підприємства відповідає стратегічним цілям, вимогам законодавства, внутрішнім стандартам, очікуванням стейкхолдерів і принципам сталого розвитку.

Міжнародні стандарти внутрішнього аудиту є важливою методичною основою для формування ефективної системи контролю сталого розвитку підприємства. Нові Глобальні стандарти внутрішнього аудиту Інституту внутрішніх аудиторів набули чинності 9 січня 2025 року та визначають п'ять ключових доменів: мету внутрішнього аудиту, етику і професіоналізм, управління функцією внутрішнього аудиту, менеджмент внутрішнього аудиту та виконання аудиторських послуг [3]. Це створює єдину міжнародну основу для оцінювання якості внутрішнього аудиту та його ролі у підвищенні результативності управління підприємством.

Внутрішній аудит у системі сталого розвитку має виконувати не лише контрольну, а й аналітичну та консультативну функції. Його завдання полягає у перевірці того, чи інтегровані екологічні, соціальні та управлінські аспекти у стратегію підприємства, чи визначені відповідальні особи за реалізацію цілей, чи функціонує система моніторингу відповідних показників, а також чи є достовірною інформація, яка розкривається у звітності. Тому внутрішній аудит стає інструментом не тільки виявлення порушень, а й попередження ризиків, які можуть негативно вплинути на фінансову стійкість і репутацію підприємства [1, с. 71].

Особливе значення міжнародних стандартів полягає в тому, що вони орієнтують внутрішній аудит на ризик-орієнтований підхід. Для контролю сталого розвитку це означає необхідність оцінювати не лише традиційні фінансові ризики, а й кліматичні, екологічні, соціальні, репутаційні, комплаєнс-ризики, ризики недостовірності нефінансової звітності. Такий підхід дає змогу підприємству своєчасно виявляти слабкі місця у системі управління сталим розвитком і формувати обґрунтовані управлінські рішення [2].

Важливим напрямом є внутрішній аудит звітності зі сталого розвитку. Міжнародна практика поступово переходить від добровільного розкриття інформації до більш формалізованих вимог щодо її якості, повноти та порівнянності. Зокрема, стандарт Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 передбачає розкриття інформації про ризики й можливості, пов'язані зі сталим

розвитком та кліматом, які є корисними для користувачів фінансової інформації під час прийняття рішень.

У цьому контексті внутрішній аудит може забезпечувати перевірку достовірності кількісних і якісних даних, оцінювати повноту їх документального підтвердження, узгодженість нефінансової інформації з фінансовою звітністю, а також ефективність внутрішніх процедур збору, обробки та розкриття інформації [5, с. 808]. Інститут внутрішніх аудиторів підкреслює, що внутрішній аудит може надавати впевненість щодо того, чи є дані точними, релевантними, повними та своєчасними.

Формування системи контролю сталого розвитку підприємства на основі міжнародних стандартів внутрішнього аудиту передбачає створення чіткої структури відповідальності, визначення контрольних процедур, розробку критеріїв оцінювання, моніторинг ризиків та підготовку рекомендацій для управління. Внутрішній аудит має оцінювати факт наявності політики сталого розвитку, а й реальність її виконання, зв'язок із фінансовими результатами, інвестиційними рішеннями, кадровою політикою, екологічною безпекою та корпоративним управлінням [4].

Отже, міжнародні стандарти внутрішнього аудиту виступають важливою основою для побудови системи контролю сталого розвитку підприємства. Їх застосування дає змогу підвищити якість управління ризиками, забезпечити достовірність звітності, посилити прозорість діяльності підприємства та сформувати довіру з боку інвесторів, партнерів і суспільства. У перспективі внутрішній аудит має розглядатися не лише як інструмент перевірки, а як стратегічний механізм підтримки сталого розвитку, фінансової стабільності та довгострокової вартості підприємства.

Список використаних джерел:

1. Бudyко О. В. Роль внутрішнього аудиту в забезпеченні сталого розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2016. № 4 (1). С. 68-74.
2. Булкот Г. В., Бугай Н. О., Іванова Л. І. Внутрішній аудит в умовах сталого розвитку: концептуальні засади та глобалізаційний вибір. *Економіка. Фінанси. Право*. 2025. № 3. С. 69-75.
3. Глобальні стандарти внутрішнього аудиту. URL: <https://theiia.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/global-internal-audit-standards-ukrainian.pdf>
4. Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності: Міжнародний стандарт фінансової звітності 1 № 929_004 в редакції від 01.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_004#Text
5. Саченко С. І., Панасюк В. М., Черешнюк О. М. Особливості внутрішнього аудиту реалізації послуг готельного господарства. *Економіка та суспільство*. 2017. № 10. С. 803-809.

Володимир Фаріон

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль

Андрій Гнатюк

студент гр. ОМОм-21,
Західноукраїнський національний університет, Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОБ'ЄКТА ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ

Розвиток економіки України відбувається під впливом глобалізаційних трансформацій та міжнародної інтеграції. За таких умов зростає роль участі вітчизняних підприємств у міжнародному економічному просторі, що виступає важливою передумовою зміцнення їх ринкових позицій, освоєння нових сегментів збуту, залучення іноземного капіталу та підвищення загального рівня конкурентоспроможності. Однією з провідних форм реалізації міжнародної економічної взаємодії є зовнішньоекономічна діяльність.

За своєю економічною природою зовнішньоекономічна діяльність являє собою систему господарських відносин, що виникають між суб'єктами різних держав у процесі здійснення операцій з обміну товарами, послугами, капіталом, технологіями та трудовими ресурсами. Такі відносини базуються на засадах економічної доцільності, взаємовигідного співробітництва, еквівалентності обміну та правового регулювання відповідно до національного й міжнародного законодавства. ЗЕД охоплює не лише зовнішню торгівлю, а й фінансові, інвестиційні, виробничі, валютні та інноваційні процеси, що реалізуються за межами внутрішнього ринку.

У науковій літературі поняття зовнішньоекономічної діяльності характеризується різноманітністю трактувань, що пояснюється складністю цієї економічної категорії та багатогранністю її проявів.

Так, І. Багрова, В. Власюк, Н. Редіна та О. Гетьман зазначають, що «зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України (частіше підприємств) та іноземних суб'єктів господарської діяльності (іноземних підприємств), яка базується на взаємовідносинах і здійснюється або на території України, або за її межами» [1].

На думку А. Ковалевської, «зовнішньоекономічна діяльність – особлива галузь теоретичних та практичних знань, пов'язаних з організацією та технікою проведення міжнародних комерційних операцій у процесі міжнародного обміну матеріальними цінностями та послугами, яка виникає лише за умов включення інонаціонального контрагента до багатоетапного циклу процесу виробництва [2].

Я. Машталір зовнішньоекономічну діяльність пропонує розглядати як «сукупність зовнішньоекономічних операцій у сфері господарської діяльності, які здійснює підприємство з метою отримання прибутку через створення та реалізацію конкурентних переваг внаслідок виходу на світовий ринок» [3].

А. Мазаракі, Т. Мельник та О. Дьяченко визначають зовнішньоекономічну діяльність як «сукупність функцій підприємств, що включає виробничо-

господарські, організаційно-економічні та комерційні аспекти, з урахуванням обраної стратегії зовнішньоекономічної діяльності та методів роботи на міжнародному ринку» [4].

С. Мочерний відмічає, що «зовнішньоекономічна діяльність – сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і держави, пов'язаної із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів тощо» [5].

О. Котиш пов'язує зовнішньоекономічну діяльність з господарською діяльністю, що супроводжується перетином митного кордону України товарів або використанням іноземної робочої сили [6].

В. Тищенко акцентує увагу на участі «як вітчизняних, так і іноземних суб'єктів господарювання та необхідності перетину митного кордону або залучення трудових ресурсів» [7].

Узагальнення існуючих наукових позицій дозволяє стверджувати, що зовнішньоекономічна діяльність не обмежується лише експортно-імпортними операціями, а являє собою комплексну систему економічних взаємозв'язків між суб'єктами різних країн. Саме тому доцільно розглядати її як багаторівневу економічну категорію, яка охоплює сукупність господарських процесів, пов'язаних із міжнародним рухом ресурсів, капіталу, товарів, послуг та знань з метою досягнення економічного ефекту й забезпечення довгострокових конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Багрова І. В., Редіна Н. І., Власюк В. Є., Гетьман О. О. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: Підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. І. В. Багрової. К.: Центр навч. літ., 2004. 580 с.
2. Ковалевська А. В. Конкурентна стратегія зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України в умовах перехідної економіки інверсного типу: автореф. дис. ... к.е.н. Харків: ХНТУРЕ, 2002. 19 с.
3. Машталір Я. П. Механізм управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівного підприємства: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (машинобудування)». Хмельницький, 2009. 23 с.
4. Мазаракі А. А., Мельник Т. М., Дьяченко О. В. та ін. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: підручник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2022. 652 с.
5. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [під ред. С. В. Мочерного]. Львів: Світ, 2005. Т.1. 616 с.
6. Котиш О. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства: організація та управління: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. 183 с.
7. Тищенко В. Ф. Основи зовнішньоекономічної діяльності та митної справи: навчальний посібник. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2022. 193 с.

Алла Фатенок-Ткачук

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

Ілля Захарчук

студент гр. ОО-51М,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМАХ

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки багато підприємств впроваджує інформаційні технології для автоматизації облікових та аналітичних процесів. Зростання обсягів фінансової інформації, необхідність швидкого прийняття управлінських рішень вимагає використання систем штучного інтелекту у сфері бухгалтерського обліку, аудиту та фінансового аналізу. Вони дозволяють автоматизувати багато рутинних операцій, зменшити помилки, що відбуваються людським фактором.

Основою для більшості сучасних рішень на базі ШІ є алгоритми машинного навчання. Вони можуть аналізувати великі обсяги даних і виробляти рекомендації щодо прийняття певних рішень. Впровадження ШІ сприяє автоматизації багатьох процесів у бухгалтерії та облікових відділах. За оцінками міжнародних аналітичних агентств, більшість великих компаній планує використовувати технології ШІ як базовий елемент управління бізнесом [1].

Водночас активне впровадження штучного інтелекту в обліково-аналітичні системи супроводжується низкою проблем і ризиків. Однією з ключових проблем є недостатня якість вхідних даних, оскільки ефективність алгоритмів на пряму залежить від достовірності, повноти та актуальності інформації. У разі використання неструктурованих або помилкових даних виникає ризик формування некоректних фінансових показників, що призводить до викривлення результатів аналізу та прийняття необґрунтованих управлінських рішень. Це особливо критично в умовах автоматизованого прийняття рішень, де людський контроль може бути обмеженим.

Крім того, складність інтеграції AI-рішень у традиційні ERP- та бухгалтерські системи створює додаткові фінансові та організаційні витрати для підприємств [2]. Така інтеграція часто потребує модернізації IT-інфраструктури, адаптації бізнес-процесів і підготовки персоналу, що може стримувати впровадження інновацій, особливо для малих і середніх підприємств. Важливою проблемою є також відсутність стандартизованих підходів до використання штучного інтелекту в обліку, що ускладнює забезпечення порівнянності та прозорості фінансової інформації.

Окрему увагу слід приділити питанням кібербезпеки та захисту даних, оскільки обліково-аналітичні системи містять конфіденційну фінансову інформацію. Використання AI підвищує ризики несанкціонованого доступу, витоку даних або маніпуляцій із ними. Також актуальною є проблема «чорної скриньки» алгоритмів, коли складні моделі машинного навчання є недостатньо

прозорими для користувачів, що ускладнює аудит і контроль правильності отриманих результатів.

Суттєвими залишаються також правові та етичні аспекти використання ШІ. Відсутність чітких нормативних механізмів регулювання відповідальності за помилки AI-систем, ризики витоку конфіденційної фінансової інформації та проблема непрозорості алгоритмів ускладнюють використання інтелектуальних технологій у бухгалтерському обліку та аудиті. Дослідники наголошують, що автоматизовані системи не можуть повністю замінити професійне судження бухгалтера чи аудитора, особливо в умовах нестандартних господарських ситуацій [3].

В Україні процес інтеграції ШІ в обліково-аналітичні системи лише набирає активного розвитку. Більшість підприємств використовують базову автоматизацію окремих процесів, тоді як комплексні AI-рішення впроваджуються переважно великими компаніями фінансового сектору, ритейлу та логістики. Ми узагальнили основні проблеми застосування штучного інтелекту в обліково-аналітичних системах у таблиці 1.

Таблиця 1

**Основні проблеми застосування штучного інтелекту
в обліково-аналітичних системах**

Проблема	Характеристика	Можливі наслідки
Низька якість даних	Неповна або недостовірна інформація	Помилки прогнозування та аналізу
Висока вартість впровадження	Значні витрати на програмне забезпечення та інтеграцію	Обмеження доступності для малого бізнесу
Кіберризики	Загроза витоку фінансових даних	Порушення конфіденційності
Непрозорість алгоритмів	Складність пояснення логіки AI-рішень для нефахових працівників	Недовіра до результатів аналізу
Нестача фахівців	Дефіцит кадрів у сфері AI та data-аналітики	Повільна цифрова трансформація

Джерело: систематизовано авторами на основі джерел [2–4].

Отже, використання систем штучного інтелекту в обліково-аналітичних системах відображає один із основних напрямки розвитку цифрового бізнесу в умовах цифровізації економіки в цілому. Використання технологій штучного інтелекту в сфері бухгалтерського обліку, контролю, аудиту та економічного аналізу сприймається як спосіб для збільшення ефективності управління інформаційними потоками підприємства, автоматизації певних рутинних процесів, прискорення обробки великих масивів даних, а також відкидання помилок, що відбуваються в результаті людських дій. Використання таких технологій як машинне навчання, аналітика, роботизація автоматизації процесів, інтелектуальне розпізнавання документів та підтримка прийняття рішень підприємством дозволяє не лише здійснити оптимізацію процесів обліку, а й отримати перевагу в конкурентному середовищі.

Впровадження систем штучного інтелекту супроводжується рядом викликів. До основних належить інтеграція технологій, якість даних, нормативна нестабільність, етичні аспекти використання та нестача підготовки працівників.

Для подальшого розвитку штучного інтелекту в обліково-аналітичних системах необхідно вдосконалювати нормативні закони у сфері цифрових технологій, стандартизація використання штучного інтелекту в бухгалтерських процесах, кібербезпека, цифрове інфраструктуру та кваліфікація працівників у сфері використання цих технологій. Зокрема, необхідно вимагати від працівників відомості не лише у сфері фінансів та обліку, а й відомості щодо інформаційних технологій. Таким чином, використання технологій штучного інтелекту в обліково-аналітичних системах дозволяє створити для підприємств перевагу у цифровому бізнесі, збільшувати їх ефективність, а також забезпечувати зростання рівня прозорості, точності та результативності в умовах цифрової економіки.

Список використаних джерел:

1. Machine learning and deep learning – Electronic Markets. *SpringerLink*. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12525-021-00475-2> (дата звернення: 03.05.2026).
2. Гевлич Л. (2026). Використання ШІ в обліку та аудиті: виклики гармонізації з МСФЗ та МСА. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2026. Vol. 350 (1). P. 274-278. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2026-350-36> (дата звернення: 03.05.2026).
3. Артюх О. В., Чернюк Ю. Р. Штучний інтелект у системі бухгалтерського обліку: проблеми та перспективи розвитку. *Global trends in science and education: Proceedings of the 6th International scientific and practical conference*, (July 4-6, 2025. Boston). Бостон, 2025. С. 557-561. (дата звернення: 03.05.2026).
4. Пухальський В., Мовчан В. Застосування штучного інтелекту у фінансовому обліку. *Modeling the development of the economic systems*. 2025. № 4. С. 78–84. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2025-18-23> (дата звернення: 03.05.2026).

Ольга Федорова

аспірантка за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир

ВЗАЄМОДІЯ ПІДПРИЄМСТВ ВИДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗІ СТЕЙКГОЛДЕРАМИ ЯК ЧАСТИНА ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Підприємства видобувної промисловості функціонують в умовах соціальної, екологічної та регуляторної відповідальності, що обумовлює необхідність системної взаємодії зі стейкхолдерами. Прийняття Директиви ЄС 2022/2464 про корпоративну звітність зі сталого розвитку та впровадження Європейських стандартів звітності зі сталого розвитку актуалізували проблематику формалізації стейкхолдерської взаємодії як обов'язкового елементу нефінансової звітності. Стандарт ESRS 2 встановлює вимоги щодо розкриття інформації про залучення стейкхолдерів та оцінку суттєвих впливів, ризиків і можливостей, також варто зазначити, що видобувний сектор перебуває під особливою увагою через значний вплив на довкілля та місцеві громади. Спираючись на модель Мітчелла, Егла та Вуда, яка базується на оцінці влади, легітимності та терміновості вимог, а також з урахуванням галузевої специфіки видобутку, пропонуємо пріоритизувати коло заінтересованих сторін, що наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Матриця пріоритетності стейкхолдерів підприємства видобувної промисловості

<i>Група стейкхолдерів</i>	<i>Владність</i>	<i>Легітимність</i>	<i>Терміновість</i>
Регуляторні органи та держава	Висока	Висока	Висока
Місцеві громади та населення	Висока	Висока	Висока
Інвестори та кредитори	Висока	Висока	Середня
Працівники та профспілки	Середня	Висока	Висока
НКО та екологічні організації	Середня	Середня	Середня
Постачальники та підрядники	Середня	Середня	Низька
ЗМІ та громадська думка	Низька	Низька	Середня

Відповідно до ESRS 2, підприємство зобов'язане здійснювати процес подвійної суттєвості, що охоплює як оцінку впливу підприємства на суспільство й довкілля, так і оцінку фінансової суттєвості для самого підприємства, що визначає, які стейкхолдери є носіями суттєвих впливів і, відповідно, потребують першочергового залучення. Стандарти встановлюють не лише вимоги до розкриття інформації, а й до якості самого процесу залучення стейкхолдерів. Зокрема, ESRS 2 вимагає опису того, як підприємство залучає стейкхолдерів при визначенні суттєвих тем, яким чином враховуються їх позиції при формуванні стратегії, та як функціонує система механізму розгляду скарг. Для підприємств видобувного сектору особливого значення набуває стандарт ESRS E3 та ESRS E4, оскільки ці сфери безпосередньо впливають на інтереси місцевих громад, які мають високий рівень терміновості вимог, а ESRS S3 є найбільш релевантним для розбудови системи взаємодії з локальними спільнотами.

Взаємодія видобувних підприємств зі стейкхолдерами реалізується через три ключових механізми. Механізм інформування та розкриття даних передбачає підготовку звітності зі сталого розвитку, публікацію екологічних даних на корпоративних порталах та участь у міжнародних рейтингах сталого розвитку. Механізм діалогу та консультацій охоплює проведення стейкхолдерських форумів, публічних слухань та фокус-груп у рамках оцінки суттєвості. Механізм партнерства та спільної відповідальності реалізується через програми корпоративної соціальної відповідальності, угоди про соціальне партнерство з органами місцевого самоврядування та канал подачі й розгляду скарг від постраждалих сторін, що є обов'язковою вимогою.

Таким чином, ефективна взаємодія підприємств видобувної промисловості зі стейкхолдерами в умовах впровадження ESRS передбачає системну пріоритизацію заінтересованих сторін, що є не лише вимогою європейського регулювання, а й передумовою збереження доступу до міжнародних ринків капіталу та підтримки «соціальної ліцензії» на діяльність.

Список використаних джерел:

1. European Sustainability Reporting Standards. ESRS. URL: <https://esrs-nachhaltigkeitsberichterstattung.de/en/esrs/generelle-standards/esrs-2>.

Валентина Ходзицька

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та консалтингу,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ВАРІАТИВНІСТЬ В XBRL-ФОРМАТІ: УНІФІКАЦІЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ЗВІТНОСТІ

Звітність у форматі XBRL (eXtensible Business Reporting Language) має ключове значення для сучасної фінансової звітності за МСФЗ. Її важливість обумовлена переходом від традиційних «паперових» електронних документів до структурованих даних, що кардинально змінює спосіб обміну та аналізу бізнес-інформації. Автоматизація: XBRL дозволяє автоматизувати збір, обробку та обмін фінансовими даними. Компанії можуть інтегрувати підготовку XBRL-звітів зі своїми обліковими системами, що значно скорочує час і трудові витрати на формування звітності. Автоматизація мінімізує необхідність ручного введення даних, що є основним джерелом помилок у традиційних форматах. Знижуються витрати на розповсюдження звітності, оскільки це цифровий файл, який легко передається та зберігається.

Стандарти XBRL включають правила валідації, які дозволяють автоматично перевіряти дані на логічну узгодженість, математичну точність та відповідність таксономії (словнику визначень). Це значно підвищує достовірність та якість представленої інформації. Користувачі фінансової інформації (інвестори, аналітики, кредитори, дослідники) можуть безпосередньо завантажувати структуровані дані XBRL у свої аналітичні програми та інструменти. Це дозволяє їм миттєво порівнювати фінансові показники різних компаній, галузей, країн та періодів.

Можливість автоматизованої обробки великих обсягів даних дозволяє проводити складніші та детальніші аналізи, виявляти тенденції, взаємозв'язки та ризики, які важко помітити у неструктурованих звітах. Фінансова інформація стає більш доступною та зрозумілою для ширшого кола користувачів, не лише для експертів з дорогими підписками на бази даних. Регуляторні органи (наприклад, національні банки, комісії з цінних паперів, податкові служби) можуть автоматично збирати, агрегувати та аналізувати дані від усіх підзвітних суб'єктів. Це дозволяє їм швидше виявляти системні ризики, порушення та приймати своєчасні регуляторні рішення.

Можливість оперативного та комплексного аналізу даних сприяє більш ефективному нагляду за фінансовими ринками та окремими компаніями. У довгостроковій перспективі, стандартизований цифровий формат може зменшити адміністративне навантаження на компанії щодо подання звітності до різних регуляторів. Доступність структурованих даних стимулює ринок розробки програмного забезпечення, аналітичних платформ, інструментів штучного інтелекту та машинного навчання, які можуть автоматично генерувати інсайти та прогнози на основі фінансових даних. Виникають нові можливості для фінансових послуг, консалтингу та аналізу [1].

3-поміж масиву даних особливе місце займає common practice (загальноприйнята практика), розкриття елементів якої не є обов'язковим, але включається до таксономії з урахуванням реальних кейсів компаній, які звітують за МСФЗ, які використовують стандартизовані теги для розкриттів. Ця особлива таксономія дозволяє аналізувати фінансову звітність різних країн, що відповідає вкрай важливому принципу порівнянності задля прийняття ефективних управлінських рішень. Елементи порівняння обирають обґрунтовано та детально: повинна бути обов'язкова присутність релевантності для користувачів, їх важливості та відсутність дублювання. Не зважаючи на відсутність вимоги обов'язкового розкриття цих показників, їх інформативність відповідає принципам МСФЗ.

До найбільш важливих елементів common practice можна віднести:

- довгострокові депозити компанії;
- інші основні засоби;
- інші нефінансові активи;
- незавершене будівництво;
- інші прибутки(збитки);
- інші нефінансові зобов'язання.

Наявність цих даних підвищує якість інформативності електронної звітності та задовольняє потреби користувачів різних груп [2].

Таким чином, XBRL-формат – це не просто технологічна перевага, а ключовий драйвер трансформації сучасної фінансової звітності. Він робить фінансові дані більш доступними, достовірними, порівнюваними та ефективними для всіх учасників ринку, сприяючи прийняттю кращих економічних рішень, посиленню прозорості та розвитку інновацій у фінансовому секторі. Його значення буде лише зростати в умовах тотальної цифровізації та зростання обсягів даних.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку подання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності в єдиному електронному форматі: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 07.02.2017 р. № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0274-17#Text>).
2. XBRL International. *XBRL Specification*. URL: <https://www.xbrl.org/Specification/>
3. XBRL International. *About XBRL*. URL: <https://www.xbrl.org/the-standard/>
4. ESMA (European Securities and Markets Authority). *European Single Electronic Format (ESEF) Reporting Manual*. URL: <https://www.esma.europa.eu/policy-activities/corporate-reporting/european-single-electronic-format-esef>

Ніна Цегельник

к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку,
оподаткування та аудиту,
Поліський національний університет, м. Житомир

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Сучасні умови функціонування підприємств в Україні характеризуються підвищеним рівнем невизначеності, зумовленим воєнними ризиками, макроекономічною нестабільністю та порушенням традиційних господарських зв'язків. У таких обставинах особливої актуальності набуває проблема збереження ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання та мінімізації втрат, які можуть виникати внаслідок як прямих, так і опосередкованих впливів воєнних дій.

Втрати підприємства в умовах воєнного стану мають комплексний характер і охоплюють матеріальні, фінансові, трудові та інформаційні ресурси. Їх своєчасна ідентифікація, оцінка та контроль є необхідною передумовою ефективного управління діяльністю підприємства. У цьому контексті ключову роль відіграє обліково-аналітичне забезпечення, яке формує інформаційну базу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на запобігання, зменшення та відшкодування втрат [3].

Попри наявність значної кількості наукових праць [1; 2; 3], присвячених питанням бухгалтерського обліку, аналізу та управління ризиками, проблема формування ефективної системи обліково-аналітичного забезпечення управління втратами підприємства саме в умовах воєнних ризиків залишається недостатньо дослідженою. Це зумовлює необхідність поглиблення теоретичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення інформаційного забезпечення управління втратами.

У науковій літературі поняття «втрати» часто ототожнюється з витратами або збитками, що є методологічно некоректним. Витрати відображають використання ресурсів у процесі господарської діяльності, тоді як збитки характеризують негативний фінансовий результат. Втрати ж мають ширший зміст і охоплюють як фактичне зменшення активів, так і недоотримані вигоди. Узагальнення підходів дозволяє визначити втрати підприємства як зменшення економічних вигод унаслідок впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, що проявляється у втраті активів, доходів або потенційних можливостей. А втрати підприємства в умовах воєнних ризиків – це фактичне або потенційне зменшення економічних вигод підприємства, спричинене впливом воєнних дій, пов'язаних економічних обмежень та кризових явищ, що відображається у скороченні активів, доходів або можливостей розвитку.

Враховуючи багатовимірний характер втрат підприємства в умовах воєнних ризиків, їх ефективне управління потребує чіткої структуризації за ключовими ознаками. Такий підхід забезпечує можливість не лише їх ідентифікації, а й подальшого обліку та аналітичної оцінки. Запропоновану класифікацію втрат узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація втрат підприємства в умовах воєнних ризиків

Ознака класифікації	Види втрат	Характеристика
За джерелом виникнення	Воєнні	Руйнування активів, окупація територій
	Економічні	Інфляція, розрив ланцюгів постачання
	Управлінські	Помилки у прийнятті рішень
За об'єктом	Матеріальні	Втрата основних засобів, запасів
	Фінансові	Зменшення грошових потоків
	Трудові	Втрата персоналу
	Інформаційні	Втрата даних
За характером	Прямі	Фізичне знищення активів
	Непрямі	Втрата доходів, простої
За часом прояву	Поточні	Виникають негайно
	Відкладені	Проявляються у майбутньому
За можливістю компенсації	Компенсовані	Покриваються страховкою або державою
	Некомпенсовані	Повністю лягають на підприємство

Джерело: власна розробка автора

Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що втрати підприємства в умовах воєнних ризиків мають складний і багаторівневий характер. Запропонована класифікація дає змогу їх систематизувати та підвищити якість ідентифікації й обліку. Поділ втрат за джерелами виникнення дозволяє визначити причини їх формування та вплив воєнних і економічних факторів. Класифікація за об'єктами забезпечує деталізацію в бухгалтерському обліку, а розмежування на прямі та непрямі втрати – оцінку їх впливу на результати діяльності. Групування за часом прояву та можливістю компенсації дає змогу враховувати як поточні, так і перспективні наслідки та оцінювати потенціал їх відшкодування. Для ефективного управління втратами важливим є не лише їх класифікація, а й встановлення причинно-наслідкових зв'язків між воєнними ризиками та видами втрат, що дозволяє точніше оцінити їх вплив.

З огляду на це доцільним є аналіз взаємозв'язку між воєнними ризиками та втратами підприємства, узагальнений у таблиці 2.

Таблиця 2

Взаємозв'язок воєнних ризиків, наслідків, втрат та управлінських рішень підприємства

Воєнний ризик	Наслідок	Вид втрат	Управлінські рішення
1	2	3	4
Руйнування інфраструктури	Зупинка виробництва	Прямі матеріальні	Релокація виробничих потужностей; диверсифікація виробничих майданчиків; страхування активів; залучення державних програм відновлення
Порушення логістики	Затримка постачання	Непрямі фінансові	Пошук альтернативних постачальників; оптимізація логістичних маршрутів; формування страхових запасів; укладання гнучких контрактів
Втрата ринків збуту	Зменшення доходів	Непрямі економічні	Диверсифікація каналів збуту; вихід на нові ринки; цифровізація продажів; перегляд цінової політики

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Мобілізація персоналу	Дефіцит кадрів	Трудові	Автоматизація процесів; перекваліфікація працівників; залучення тимчасового персоналу; впровадження дистанційної роботи
Кіберзагрози	Втрата інформації	Інформаційні	Посилення кібербезпеки; резервне копіювання даних; впровадження систем захисту інформації; навчання персоналу
Енергетична нестабільність	Перебої у виробництві	Непрямі виробничі	Використання альтернативних джерел енергії; встановлення генераторів; оптимізація енергоспоживання
Валютні коливання	Зміна вартості ресурсів	Фінансові	Хеджування валютних ризиків; диверсифікація валютних операцій; перегляд контрактних умов
Неплатоспроможність контрагентів	Зростання дебіторської заборгованості	Фінансові	Посилення контролю за дебіторами; страхування кредитних ризиків; застосування авансових платежів

Джерело: власна розробка автора

Аналіз таблиці 2 свідчить, що воєнні ризики є ключовим фактором формування втрат підприємства та спричиняють різні за характером економічні наслідки. Зокрема, руйнування інфраструктури зумовлює прямі матеріальні втрати, тоді як порушення логістики та втрата ринків збуту призводять до непрямих фінансових втрат. Трудові та інформаційні втрати мають менш формалізований характер, але суттєво впливають на діяльність підприємства.

Отримані результати підтверджують складність і багатовимірність втрат у воєнних умовах, що вимагає належного інформаційного забезпечення для їх обліку та аналізу. Водночас сучасна практика обліку має низку обмежень, зокрема недостатню методичну визначеність і деталізацію, що знижує якість управлінських рішень.

З метою систематизації основних напрямів аналітичної оцінки втрат підприємства доцільно узагальнити відповідні підходи, що наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Основні напрями аналізу втрат підприємства

Напрямок аналізу	Зміст	Результат	Інструменти аналізу	Управлінські рішення
1	2	3	4	5
Динамічний	Аналіз змін втрат у часі	Виявлення тенденцій розвитку втрат	Горизонтальний аналіз, трендовий аналіз, часові ряди	Розроблення превентивних заходів; коригування фінансової політики; планування антикризових дій
Структурний	Аналіз структури втрат за видами та джерелами	Визначення ключових складових втрат	Вертикальний аналіз, структурні діаграми, ABC-аналіз	Оптимізація витрат; концентрація ресурсів на критичних зонах втрат

Продовження табл. 3

1	2	3	4	5
Факторний	Оцінка впливу внутрішніх і зовнішніх факторів	Встановлення причин виникнення втрат	Детермінований факторний аналіз, регресійний аналіз	Усунення або мінімізація негативних факторів; удосконалення системи ризик-менеджменту
Порівняльний	Порівняння фактичних показників із плановими або галузевими	Оцінка ефективності управління втратами	Бенчмаркінг, аналіз відхилень, нормативне порівняння	Коригування стратегічних і тактичних планів; підвищення ефективності управління

Джерело: власна розробка автора

Дані таблиці 3, свідчить, що ефективне управління втратами підприємства потребує комплексного підходу до їх аналітичної оцінки. Застосування різних напрямів аналізу – динамічного, структурного, факторного та порівняльного – дозволяє сформувати цілісне уявлення про характер, масштаби та причини виникнення втрат.

Зокрема, поєднання динамічного та структурного аналізу забезпечує можливість не лише відстежувати тенденції змін втрат у часі, але й визначати їх внутрішню структуру. Факторний аналіз поглиблює розуміння причинно-наслідкових зв'язків, тоді як порівняльний аналіз дозволяє оцінити ефективність управління втратами через зіставлення фактичних результатів із плановими або галузевими показниками. У сукупності це формує аналітичну базу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Разом із тим, результати аналізу втрат не можуть бути ефективно використані без належної інтеграції з системою бухгалтерського обліку. Саме облікова інформація забезпечує первинне відображення втрат, тоді як аналітичні інструменти трансформують її в основу для управління.

У цьому контексті особливого значення набуває формування цілісної системи обліково-аналітичного забезпечення управління втратами підприємства, яка поєднує облікові, аналітичні та управлінські процеси в єдиний інформаційний контур.

З урахуванням цього доцільно узагальнити ключові складові такої системи, що наведено в таблиці 4.

Аналіз таблиці 4 свідчить, що обліково-аналітичне забезпечення управління втратами підприємства формується як послідовний процес, який охоплює три основні етапи: облік, аналіз та управління.

На етапі обліку здійснюється первинне відображення втрат і формування інформаційної бази. Аналіз передбачає обробку та узагальнення даних для виявлення причин і тенденцій втрат. Управління ґрунтується на результатах аналізу та спрямоване на прийняття рішень щодо мінімізації втрат і підвищення стійкості підприємства. В цілому, система відображає логічний ланцюг «облік – аналіз – управління», що забезпечує комплексний підхід до управління втратами.

Таблиця 4

Елементи обліково-аналітичного забезпечення управління втратами

Елемент	Характеристика	Результат	Управлінське значення
Облік	Формування та первинне відображення інформації про втрати	Первинні дані про втрати за видами та джерелами	Забезпечення достовірної інформаційної бази
Аналіз	Обробка, узагальнення та інтерпретація облікових даних	Аналітичні показники, виявлення тенденцій і причин	Формування основи для управлінських рішень
Управління	Прийняття рішень на основі обліково-аналітичної інформації	Управлінські рішення щодо мінімізації втрат	Зниження втрат і підвищення стійкості підприємства

Джерело: власна розробка автора

Отже, втрати підприємства в умовах воєнних ризиків мають складний і багатофакторний характер та формуються під впливом як прямих, так і непрямих економічних наслідків. Їх ефективне управління потребує чіткої класифікації, належного облікового відображення та поглибленого аналітичного забезпечення. Виявлено, що воєнні ризики є ключовим джерелом формування втрат, а існуюча практика їх обліку має низку обмежень, зокрема недостатню деталізацію та слабку аналітичну складову. Це знижує ефективність управлінських рішень і потребує удосконалення обліково-аналітичної системи. Запропонована інтегрована модель об'єднує облік, аналіз, контроль та управління втратами в єдиний процес, що дозволяє підвищити якість інформаційного забезпечення та забезпечити своєчасне реагування на негативні наслідки воєнних ризиків. Впровадження запропонованих підходів сприятиме підвищенню ефективності управління втратами та зміцненню стійкості підприємств в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Пуцентейло П. Р., Гуменюк О. В. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності в управлінні підприємством. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/b63c9bc6-8d48-47a5-9722-411e58a4c191>
2. Суліменко Л. А., Цегельник Н. І. Обліково-аналітичне забезпечення управління видатками територіальних громад. *Політика згуртування ЄС: філософія, еволюція, результати: моногр. / за заг. ред. проф. Т. О. Зінчук*. Київ: Видавництво «Центр учбової літератури», 2024. С. 326-345.
3. Shtangret A. M., Sylkin O. The Mechanism of Formation and Functioning the System of Accounting and Analytical Support of Financial Management of the Enterprise. *Social and Legal Studios*. 2018. Vol. 1 (1). P. 135–140. DOI: <https://doi.org/10.32518/2617-4162-2018-1-135-140>

Оксана Черешнюк

к.е.н., доцент, доцент кафедри аудиту,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Олександра Сердюк

студент гр. ОАДФКм-11

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У підприємницькій діяльності основні засоби формують матеріально-технічну базу діяльності підприємства, впливають на виробничу потужність, собівартість продукції, фінансові результати, інвестиційну привабливість і конкурентоспроможність бізнесу. Водночас, в умовах економічної нестабільності, зростання вартості ресурсів і технологічного оновлення підприємства мають не лише правильно вести облік основних засобів, а й оцінювати, наскільки ефективно вони використовуються.

Для України ця тема має особливе значення через воєнні руйнування, втрату або пошкодження майна підприємств, релокацію виробництв, потребу у відновленні виробничих потужностей та залученні інвестицій у модернізацію. За оцінкою RDNA4, підготовленою Урядом України, Світовим банком, Європейською Комісією та ООН, потреби України у відновленні й реконструкції протягом наступного десятиліття оцінюються у 524 млрд дол. США станом на кінець 2024 року [4]. Це підсилює значення аналізу основних засобів для прийняття управлінських рішень на різних рівнях менеджменту.

Сучасний аналіз і аудит основних засобів дедалі частіше не обмежується лише перевіркою первинних документів, правильності нарахування амортизації та відображення залишкової вартості в обліку [1, с. 82]. Такий підхід передбачає оцінювання технічного стану активів, рівня їх завантаження, фондівіддачі, економічної доцільності ремонту або модернізації, ризиків знецінення, відповідності облікових даних фактичній наявності майна та впливу основних засобів на фінансову стійкість підприємства.

Основними напрямками аналізу ефективності використання основних засобів підприємства в умовах соціально-економічних трансформацій є оцінювання їх складу, структури, технічного стану, інтенсивності використання, результативності, амортизаційної політики, витрат на утримання, інвестиційної доцільності оновлення, ризиків знецінення, рівня цифровізації управління, а також екологічної та енергетичної ефективності [3, с. 141].

Насамперед аналіз ефективності використання основних засобів доцільно розпочинати з дослідження їх складу, структури та динаміки. Це передбачає оцінювання загальної вартості основних засобів, їх розподілу за видами, виробничим призначенням. Особливу увагу слід приділяти частці машин, обладнання, транспортних засобів та інших активів, які безпосередньо беруть участь у виробничому процесі, оскільки саме ця частина основних засобів

найбільше впливає на виробничу потужність, продуктивність праці та кінцеві фінансові результати підприємства. Також важливим напрямом є аналіз технічного стану основних засобів, який охоплює оцінку рівня їх зносу, придатності, оновлення та вибуття. В умовах соціально-економічних трансформацій підприємства часто стикаються з проблемою фізичного та морального старіння матеріально-технічної бази, що може знижувати якість продукції, підвищувати витрати на ремонт і створювати ризики для безперервності діяльності. Тому аналіз технічного стану дає змогу визначити, наскільки наявні основні засоби відповідають сучасним технологічним вимогам і чи потребують вони модернізації, заміни або списання.

Не менш важливим є аналіз інтенсивності використання основних засобів. Він передбачає дослідження рівня завантаження обладнання, тривалості його роботи, простоїв, змінності використання, виробничої потужності та фактичного обсягу виробництва. Такий аналіз дає змогу виявити резерви підвищення продуктивності без додаткових капітальних інвестицій, зокрема за рахунок скорочення простоїв, раціональнішої організації виробничого процесу, оптимізації графіків роботи обладнання та підвищення рівня його завантаження.

Окреме місце займає аналіз результативності використання основних засобів, який дозволяє оцінити, наскільки ефективно підприємство перетворює вкладення в матеріально-технічну базу на дохід, прибуток і виробничий результат. Для цього використовуються такі показники, як фондовіддача, фондомісткість, фондоозброєність праці, рентабельність основних засобів, обсяг продукції на одиницю вартості основних засобів. Їх дослідження дає змогу встановити взаємозв'язок між вартістю основних засобів, обсягами виробництва, витратами та фінансовими результатами підприємства [2, с. 132].

Суттєве значення має аналіз витрат на утримання, ремонт і модернізацію основних засобів. Він передбачає оцінювання витрат на технічне обслуговування, поточні та капітальні ремонти, реконструкцію, модернізацію й оновлення активів. Особливо актуальним є порівняння економічної доцільності ремонту застарілих основних засобів із придбанням нових або впровадженням сучасніших технологій. Такий підхід дозволяє уникнути неефективного використання ресурсів, коли підприємство витрачає значні кошти на підтримання активів, які вже не забезпечують належного рівня продуктивності.

В умовах соціально-економічних трансформацій важливим напрямом є аналіз інвестиційної ефективності оновлення основних засобів. Його метою є визначення того, наскільки капітальні інвестиції сприяють підвищенню продуктивності, зниженню собівартості, економії ресурсів, покращенню якості продукції та зростанню прибутковості підприємства. Такий аналіз дає змогу обґрунтувати управлінські рішення щодо придбання нового обладнання, модернізації виробничих потужностей або впровадження інноваційних технологій [3, с. 140].

Окремої уваги потребує аналіз ризиків знецінення основних засобів. В умовах економічної нестабільності, воєнних ризиків, зміни ринків збуту, порушення логістичних ланцюгів або технологічного старіння важливо своєчасно визначати, чи не втратили активи здатність приносити очікувані економічні

вигоди. Такий аналіз дозволяє виявити можливе завищення вартості основних засобів у звітності та забезпечити більш достовірне відображення фінансового стану підприємства.

Сучасним і перспективним напрямом є аналіз цифровізації управління основними засобами. Він передбачає оцінювання використання цифрових систем, GPS-моніторингу техніки, цифрових реєстрів активів, автоматизованого обліку ремонтів, переміщення основних засобів та нарахування амортизації. Запровадження таких інструментів підвищує прозорість контролю за рухом і використанням активів, зменшує ризик помилок, втрат, дублювання інформації та несанкціонованого використання майна.

У сучасних умовах дедалі більшого значення набуває також аналіз екологічної та енергетичної ефективності основних засобів. Підприємствам важливо оцінювати не лише економічну результативність активів, а й рівень їх енергоспоживання, ресурсомісткість, екологічні ризики, вплив на викиди та відповідність сучасним вимогам енергоефективності й сталого розвитку. Це особливо важливо для підприємств, які працюють у міжнародних ланцюгах постачання, залучають інвестиції або орієнтуються на міжнародні стандарти для складання звітності.

Таким чином, аналіз ефективності використання основних засобів в умовах соціально-економічних трансформацій має бути комплексним і спрямованим не лише на оцінку їх наявності та вартості, а й на визначення реального внеску активів у формування виробничих, фінансових, інноваційних та екологічних результатів діяльності підприємства. Такий підхід дає змогу виявити внутрішні резерви підвищення ефективності, обґрунтувати потребу в модернізації, мінімізувати ризики знецінення та забезпечити більш раціональне управління матеріально-технічною базою підприємства.

Список використаних джерел:

1. Макаренко А. П., Меліхов Є. В., Проскура І. В. Удосконалення обліку та аудиту основних засобів в процесі аналізу господарської діяльності підприємства на мікрорівні. *Агросвіт*. 2025. № 23. С. 79-88
2. Панасюк В. М., Корильчук Б. Т. Концепція аудиту основних засобів. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 23 груд. 2020 р.)* Тернопіль: ЗУНУ, 2020. С. 131-133.
3. Черешнюк О., Опришко А. Аналіз впливу основних засобів на ефективність виробництва готової продукції. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія: зб. матеріалів Х ювілейної Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. [Тернопіль, 17 груд. 2021 р.]*. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. С. 139-142.
4. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>

Соломія Чічак

студентка гр. МЕНзі-41,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: д.н.держ.упр., доцент Оксана Вакун

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ: ВІД АВТОМАТИЗАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ОПЕРАЦІЙ ДО ДРАЙВЕРА ТРАНСФОРМАЦІЇ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ

Цифровізація, будучи одним з основних трендів сучасної економіки, глибоко впливає на практику управління проєктами. Якщо спочатку програмне забезпечення для управління проєктами розглядалося переважно як інструмент для автоматизації рутинних операцій – складання графіків, розподілу ресурсів та складання звітів, – то сьогодні його роль радикально змінилася. Сьогодні цифровізація «здатна стати каталізатором модернізації економіки, переосмислення ролі держави, підвищення ефективності управління проєктами та формування нової якості економічних процесів» [2, с. 56].

Сучасні цифрові інструменти перетворилися на комплексні платформи, що інтегрують управління завданнями, комунікацією, документацією, ресурсами та аналітикою в єдиному середовищі. Під їх впливом «процеси управління проєктами зазнають суттєвих змін, що вимагає від організацій нових підходів та адаптації до нових умов» [3, с. 77]. Актуальність дослідження цих інструментів полягає у необхідності оцінити не лише їх операційну ефективність, але й трансформаційний потенціал. Вони стають каталізаторами змін у бізнес-процесах, драйверами переходу до нових методологій та основою для прийняття управлінських рішень на основі даних. Умови гібридної роботи лише посилили цю тенденцію, зробивши цифрові платформи не просто «корисною опцією», а критичною інфраструктурою для існування та ефективної роботи будь-якої розподіленої проєктної команди. Таким чином, вибір, впровадження та ефективне використання цифрових інструментів перетворюється на стратегічне завдання для організації.

Сучасний ринок цифрових інструментів для управління проєктами диференційований і пропонує рішення під різні методології та масштаби завдань. Традиційні складні системи, такі як Microsoft Project, Primavera P6, орієнтовані на ресурсне та вартісне планування в каскадних проєктах, залишаються актуальними для великих інфраструктурних або будівельних ініціатив, де точність графіку та контроль бюджету є першочерговими. Проте значне зростання популярності отримали хмарні agile-орієнтовані платформи, зокрема, Jira, Asana, Trello. Їхня сила полягає в інтуїтивності, гнучкості, можливості швидко адаптувати робочий простір під конкретні процеси команди (за допомогою канбан-дошок, спринтів, користувацьких робочих потоків) та наявності потужних механізмів колаборації (коментарі, згадування, інтеграція з чатами та відеозв'язком). Важливою рисою сучасних інструментів є акцент на візуалізації даних (дашборди, діаграми Ганта) та аналітиці в реальному часі, що дозволяє керівникам проєктів оперативно

відстежувати прогрес, ідентифікувати «вузькі місця» та прогнозувати можливі відхилення [1]. Основним фактором стало також створення екосистем завдяки API та численним інтеграціям з іншими сервісами (Microsoft Teams, Google Workspace, CRM-системи), що дозволяє побудувати єдиний цифровий хаб для всієї проєктної діяльності, мінімізуючи втрати інформації та час на перемикання між додатками.

Цифрові інструменти для управління проєктами еволюціонували від простих інструментів автоматизації до стратегічних платформ, що формують нову культуру роботи та співпраці. Їхній вплив виходить далеко за межі підвищення продуктивності окремих керівників проєктів; вони забезпечують прозорість на всіх рівнях організації, сприяють стандартизації процесів, підтримують гнучкі методології та є джерелом цінних даних для прийняття рішень. Успішне впровадження таких інструментів вимагає, однак, не лише технічного вибору, але й супровідної зміни організаційної культури, навчання користувачів та чіткого визначення бізнес-процесів, які вони мають покращити. Майбутній розвиток цієї сфери пов'язаний з інтеграцією штучного інтелекту для прогнозування ризиків, автоматичного розподілу ресурсів, аналізу продуктивності та навіть генерації звітів, що робить цифрові інструменти ще більш проактивними помічниками в досягненні проєктних цілей у все складнішому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Задоя В., Чаркіна Т., Корольов Д. Цифрові інструменти та технології в управлінні науковими проєктами. *Review of transport economics and management*. 2024. № 12 (28). Р. 224-232.
2. Крамської Д., Глізнуца М., Соболев Р., Крамської О. Інформаційні системи як інструмент ефективного управління проєктами в цифровій економіці. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (економічні науки)*. 2025. № 3. С. 54–60. URL: <http://es.khpi.edu.ua/article/view/339001>
3. Македон В. В., Ковнір О. О. Цифрова трансформація процесу управління інвестиційними проєктами підприємства. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2024. № 3. С. 133.

Марія Шестерняк

к.е.н., доцент, доцент кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Барвінський

студент гр. ОАДФКм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОБЛІК ТА ДЕРЖАВНИЙ АУДИТ У СФЕРІ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

Умови воєнної економіки формують принципово нові виклики для функціонування системи публічних фінансів, що зумовлює необхідність переосмислення ролі обліку, аудиту та державного фінансового контролю. Обмеженість фінансових ресурсів у поєднанні зі зростанням обсягів бюджетних видатків на оборону, відновлення інфраструктури та соціальну підтримку населення актуалізує проблему забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності використання бюджетних коштів. Ускладнення управлінських процесів, зумовлене необхідністю оперативного прийняття рішень і застосуванням спрощених процедур фінансування, об'єктивно підвищує ризики фінансових порушень і корупційних зловживань. За таких умов державний аудит набуває не лише контрольного, але й стратегічного значення як інструмент мінімізації фінансових ризиків, забезпечення фінансової дисципліни та зміцнення довіри до державних інституцій.

У свою чергу, система бухгалтерського обліку в умовах воєнної економіки зазнає суттєвої трансформації, адаптуючись до підвищеної динамічності фінансових потоків, невизначеності зовнішнього середовища та зростання ролі оперативної інформації. Особливого значення набуває забезпечення достовірності, своєчасності та аналітичності облікових даних, які виступають основою для прийняття управлінських рішень у сфері розподілу бюджетних ресурсів. Водночас зростає потреба у посиленні внутрішнього контролю, уніфікації облікових підходів до відображення операцій, пов'язаних із оборонними видатками, гуманітарною допомогою та відновленням інфраструктури. Важливим аспектом є також інтеграція цифрових інструментів у систему обліку, що забезпечує підвищення прозорості фінансових операцій і створює підґрунтя для ефективного державного аудиту.

З огляду на те, функціонування системи публічних фінансів України в умовах воєнного стану супроводжується суттєвим посиленням вимог до ефективного, цільового та прозорого використання бюджетних коштів. Значні обсяги фінансових ресурсів, що спрямовуються на реалізацію пріоритетних державних функцій, потребують оперативного розподілу та використання, що об'єктивно ускладнює здійснення контрольних процедур. Практика показує, що зростають ризики неефективного, нецільового використання коштів, фінансових порушень і корупційних зловживань, що актуалізує необхідність посилення інституційної спроможності системи державного фінансового контролю, удосконалення його інструментарію та впровадження сучасних підходів до аудиту [5].

Визначальну роль у забезпеченні фінансової дисципліни відіграє державний аудит, який виступає інструментом оцінки законності, ефективності та результативності використання бюджетних ресурсів. У сучасних умовах державний фінансовий аудит трансформується, набуваючи ознак адаптивності, ризик-орієнтованості та цифровізації [1].

Діяльність органів державного фінансового контролю, зокрема Державної аудиторської служби України, у період 2021-2024 років характеризується значним обсягом контрольних заходів та виявлених порушень. Зокрема, за цей період проведено понад 2 тис. ревізій та більше 1,5 тис. перевірок закупівель, у результаті яких встановлено фінансові порушення на сотні мільярдів гривень. Лише у 2024 році обсяг охоплених контролем ресурсів становив 3,6 трлн грн, а виявлені втрати перевищили 41 млрд грн, що свідчить про високий рівень ризиків у сфері управління публічними фінансами [5; 3].

Діяльність органів державного фінансового контролю, зокрема Державної аудиторської служби України, у 2025 році характеризується подальшою інституційною адаптацією до умов воєнної економіки, що проявляється у посиленні ризик-орієнтованого підходу до здійснення контрольних заходів, розширенні практики дистанційного моніторингу та активному використанні цифрових інструментів аналізу даних. За результатами діяльності упродовж 2025 року проведено понад 12,3 тис. заходів державного фінансового контролю, якими охоплено майже 2 трлн грн фінансових ресурсів, що становить близько 74% обсягу державного бюджету. У ході контрольних заходів виявлено фінансові порушення на суму близько 10 млрд грн, з яких забезпечено відшкодування понад 3,4 млрд грн. Водночас завдяки моніторингу публічних закупівель попереджено неефективне використання бюджетних коштів на значні суми, а до правоохоронних органів передано понад 1 тис. матеріалів. Показовим є зростання ефективності контрольної діяльності, що підтверджується коефіцієнтом окупності на рівні близько 357%. Узагальнюючи, отримані результати свідчать про підвищення результативності державного фінансового контролю та його здатність оперативно реагувати на зростаючі фінансові ризики в умовах воєнного стану [3].

У 2026 році пріоритетними напрямками залишаються аудит використання коштів державного бюджету, спрямованих на оборонні потреби, відновлення критичної інфраструктури та реалізацію соціальних програм. Водночас спостерігається зростання ролі превентивних заходів, спрямованих на попередження фінансових порушень ще на стадії планування та здійснення бюджетних операцій. Це сприяє підвищенню ефективності державного фінансового контролю та зниженню рівня фінансових ризиків у публічному секторі.

Саме в умовах воєнного стану державний аудит виконує не лише контрольну, але й превентивну функцію, спрямовану на запобігання порушенням і підвищення ефективності управлінських рішень. При цьому, особливої актуальності набуває контроль за публічними закупівлями, які здійснюються за спрощеними процедурами, що підвищує ймовірність зловживань [2].

Важливим напрямом розвитку державного фінансового контролю є впровадження цифрових технологій. Використання аналітичних платформ, автоматизованих систем обробки даних, відкритих реєстрів та інструментів

моніторингу закупівель дозволяє здійснювати оперативний контроль і виявляти ризики у режимі реального часу [4]. Це забезпечує підвищення прозорості фінансових потоків і зниження рівня корупції.

Крім того, державний аудит відіграє визначальну роль у контролі за використанням міжнародної фінансової допомоги, що надходить в Україну. Забезпечення прозорості та підзвітності у цій сфері є важливою умовою збереження довіри міжнародних партнерів та подальшого фінансування відновлення економіки.

Отже, в умовах воєнної економіки роль обліку та державного аудиту суттєво зростає, трансформуючись відповідно до нових викликів і загроз. Ефективна система бухгалтерського обліку забезпечує формування якісної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень, тоді як державний аудит виступає визначальним інструментом контролю за законністю, результативністю та прозорістю використання бюджетних ресурсів.

Сучасні тенденції розвитку державного фінансового контролю в Україні свідчать про його поступову адаптацію до умов невизначеності через впровадження ризик-орієнтованого підходу, цифровізацію процесів та посилення превентивної функції. Водночас збереження високого рівня фінансових ризиків і масштабів порушень зумовлює необхідність подальшого вдосконалення методології аудиту, розвитку інституційної спроможності контрольних органів та розширення використання аналітичних інструментів.

У перспективі підвищення ефективності обліку та державного аудиту має стати важливим чинником зміцнення фінансової дисципліни, забезпечення прозорості публічних фінансів та відновлення економіки України в повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Виговська Н. Г., Литвинчук І. В., Шинаков А. В. Державний фінансовий аудит: сутність, наукові підходи до визначення. *Державний університет «Житомирська політехніка»*. 2025. № 1 (111). С. 109-117. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/326136>
2. Гарбінська-Руденко А. В., Покутній О. О., Шимко В. Р. Корупційні ризики під час проведення публічних закупівель в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 2. С. 413-415. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/303555>
3. Державна аудиторська служба України. URL: <https://dasu.gov.ua/>
4. Онешко С. В., Дроздова О. Г., Іванова Н. А. Щодо зростання інформаційного потенціалу цифрового економічного простору: модернізація бухгалтерського обліку та аудиту в Україні. *Академічні візії*. 2023. № 21. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/446>
5. Скрипник Г. О., Черненко В. В. Державний фінансовий контроль України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 70. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5397/5339>
6. Шестерняк М. М. Роль державного аудиту у забезпеченні прозорості та ефективності використання бюджетних коштів під час війни. *Модерні фінанси: глобальні виклики і національна безпека*. Монографія Т. 2. / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2025. С. 284-293. URL: <http://monography.wunu.edu.ua/index.php/ed/catalog/view/14/92/409>

Володимир Шпак

аспірант кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ІНТЕГРАЦІЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ В СИСТЕМУ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах глобальної економічної нестабільності та динамічності ринкового середовища традиційні методи обліку вже не здатні забезпечити менеджмент повною інформацією для прийняття стратегічних рішень [1]. Необхідність кардинальної зміни парадигми обліку зумовлена трансформацією бізнес-процесів, де ризики стають невід'ємною частиною фінансово-господарської діяльності [2]. Інструменти ризик-менеджменту, запроваджені в систему управлінського обліку, сприятимуть підприємству не лише у веденні обліку вже здійснених подій, а й у проєктуванні можливих сценаріїв майбутнього розвитку через імовірнісні загрози. Отже, обліково-аналітична система підтримки має містити взаємозв'язок ідентифікації, оцінювання та моніторингу ризиків як чинників впливу на капітал підприємства. Саме в «інтеграції» функцій контролю, аналізу та внутрішнього аудиту формується надійна інформаційна база, що забезпечує життєздатність і конкурентоспроможність суб'єкта господарювання.

Дослідження проблем ризик-менеджменту засобами бухгалтерського обліку проводили як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, обґрунтовуючи необхідність удосконалення системи обліку. У працях [3, 4] доведено, що інформаційні ресурси в обліково-теоретичному аспекті мають стати основою для управління складними системами. Дослідники наголошують, що ефективні механізми адаптації підприємства до змін неможливо побудувати без зміни базової теорії обліку [2], а також те, що одним із ключових компонентів формування контрольного середовища є внутрішній аудит [5].

Отже, прикладний аспект використання інформації полягає у її здатності знижувати невизначеність процесів прийняття рішень, пов'язану зі стратегічними альтернативами, а вагома стратегія мінімізації ризиків має спиратися на інтеграцію внутрішніх, тобто управлінських, облікових даних із зовнішніми ринковими сигналами для формування економічного потенціалу та безпеки бізнесу. Формування релевантної та якісної інформації дозволить виявити приховані резерви підприємства та швидко скоригувати бізнес-модель відповідно до змін у середовищі. В управлінському обліку дані перетворюються на знання і надалі слугують основою для довгострокових рішень щодо інвестицій та інновацій, для чого інформаційні ресурси належним чином організовуються, щоб забезпечити узгодженість операційної діяльності компанії та її стратегічних цілей між собою.

Кожен тип ризику має власний спосіб відображення його наслідків в обліковій системі і тим самим тісно пов'язаний із нею, а тому класифікація ризиків є основою для побудови ефективної системи моніторингу. Операційні ризики, пов'язані з внутрішніми збоями в бізнес-процесах та системах, що потребують ретельного контролю на кожному етапі створення вартості.

Фінансовий ризик приводить до ймовірності втрати відповідного активу, який надалі безпосередньо залежить від обмінних або процентних ставок, або ж зникнення ліквідності, що впливає на показники грошового потоку.

Стратегічні ризики пов'язані з припущенням щодо того, у якому напрямі розвивати бізнес, і тому можуть призводити до розбалансування із глобальними ринковими тенденціями та спричиняти зниження капіталізації. В управлінському обліку використання чіткої класифікації забезпечить можливість інтегрувати ризик-фактори у систему бюджетування та план-факторного аналізу.

Впровадження ризик-орієнтованих КРІ дозволяє сформувати дієві індикатори раннього попередження. На відміну від традиційних показників, ці метрики фокусуються на волатильності результатів та ймовірності відхилень від заданої стратегії. Кожен показник ефективності інтегрується з відповідним рівнем допустимого ризику, що забезпечує збалансованість управлінських рішень. Така система дозволить керівникам підрозділів ідентифікувати «вузькі місця», де рівень загрози перевищує встановлені ліміти. У підсумку, ризик-орієнтовані КРІ стають сполучною ланкою між стратегічним плануванням та щоденним оперативним контролем. Практична реалізація такої системи в умовах цифровізації базується на автоматизованому зборі даних, що дозволяє розраховувати відхилення не за підсумками місяця, а в режимі реального часу. Це трансформує роль облікової служби, трансформуючи її від ролі реєстратора минулих подій до оператора системи «раннього реагування», що сигналізує про критичне наближення до встановлених лімітів (ризик-апетиту).

Особливого значення набуває інтеграція нефінансових показників, таких як індекси кібербезпеки, волатильність термінів постачання або показники плинності кадрів, у загальну карту КРІ. Використання інтелектуальних дашбордів дозволяє візуалізувати зони ризику за принципом «світлофора», де червоний колір автоматично блокує певні господарські операції, що виходять за межі допустимих параметрів. Таким чином, ризик-орієнтовані КРІ стають не просто інструментом оцінки, а динамічним фільтром, який відсіює стратегічно небезпечні дії на етапі їх зародження.

Такий підхід поєднує інтереси власників і менеджерів, підвищує інвестиційну привабливість компанії в умовах цифрової економіки. Обліково-аналітичне забезпечення виступає центральним механізмом стабілізації підприємства в умовах турбулентного ринку. Згідно з концепцією В. З. Семанюк, воно охоплює не лише збір даних, а й глибоку інтерпретацію інформації для прогнозування потенційних втрат [4]. У межах цієї системи формується спеціальна база знань, яка дозволяє класифікувати загрози за ступенем їхнього впливу на фінансову стійкість. Аналітичний інструментарій забезпечує кількісну та якісну оцінку ризиків, що є основою для розробки заходів з їхньої мінімізації. Завдяки інтеграції облікових процедур із методами стратегічного аналізу, підприємство отримує можливість нейтралізувати негативні фактори ще на етапі їх виникнення. Важливим аспектом є постійний моніторинг відхилень, який дозволяє коригувати управлінські дії в режимі реального часу, що забезпечує надійний захист активів від внутрішніх зловживань та зовнішніх шоків.

Використання сценарного аналізу дозволяє розробити кілька варіантів розвитку подій: від оптимістичного до найбільш песимістичного. Кожен сценарій базується на зміні ключових облікових параметрів, таких як ціна на сировину, обсяг попиту чи рівень інфляції. Це дає змогу заздалегідь розрахувати фінансовий результат за різних зовнішніх умов і підготувати відповідні плани реагування. Управлінський облік у цьому контексті забезпечує точність вхідних даних для кожної ітерації моделювання. Сценарний підхід допомагає уникнути «бюджетного дефіциту» шляхом створення цільових резервів під конкретні ідентифіковані загрози. Підприємство стає більш адаптивним, оскільки менеджмент розуміє критичні точки переходу від одного сценарію до іншого. Такий метод дозволяє не просто очікувати на зміни, а активно маніпулювати ресурсами для пом'якшення ударів, адже бюджет перестає бути жорстким планом. При формуванні бюджету, важливу роль відіграє аналіз чутливості, який вказує, які саме показники бюджету є найбільш вразливими до коливань і формує культуру превентивного управління, де кожен цент витрат обґрунтований з позиції ризику та потенційної вигоди.

Таким чином, синергетичний ефект виникає тоді, коли інтеграція функцій обліку та ризик-менеджменту створює якісно нову систему управління, що перевершує суму можливостей окремих елементів та дозволяє перетворити ретроспективні дані бухгалтерських звітів на прогностичну базу для оцінки майбутніх загроз капіталу підприємства. Менеджмент отримує єдиний інформаційний простір, де фінансові показники автоматично корелюються з рівнем прийнятного ризику, мінімізуючи втрати від неочікуваних ринкових коливань. У підсумку, це призводить до зростання загальної вартості бізнесу за рахунок підвищення його фінансової стійкості та прозорості перед стейкхолдерами.

Список використаних джерел:

1. Семанюк В. З. Теоретичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення системи управління підприємством. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Сер.: Економічні науки. 2011. Вип. 27 (1). С. 164-168.
2. Семанюк В. З. Необхідність кардинальної зміни теорії обліку. *Облік і фінанси*. 2017. № 4 (78). С. 75-80.
3. Пушкар М. С., Семанюк В. З., Гудзь Н. В. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 292 с.
4. Семанюк В. З. Інформаційні ресурси: обліково-теоретичний аспект. *Вісник Львівської комерційної академії*. Серія економічна. 2011. Випуск 35. С. 319-322.
5. Пушкар М. С. Семанюк В. З. Внутрішній аудит: підручник. 2-ге видання. Тернопіль. ЗУНУ, 2020. 213 с.

Станіслав Штефунік

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Омецінська

УПРАВЛІНСЬКА ЗВІТНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНТРОЛЮ ЗА ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасних умовах господарювання підприємства стикаються зі значними проблемами у сфері логістики. Порушення логістичних зв'язків, нестабільність постачання, знищення інфраструктури через воєнні дії, зростання вартості транспортних послуг змушують суб'єктів господарювання приділяти значну увагу контролю за логістичними процесами. Важливим інструментом такого контролю виступає управлінська звітність.

Управлінська звітність формується для внутрішніх потреб та містить інформацію, яка є комерційною таємницею для зовнішніх користувачів облікової інформації. На відміну від фінансової, управлінська звітність не має жорсткого нормативного регулювання і в значній мірі залежить від запитів системи управління та особливостей діяльності підприємства. Погоджуємось з Л. Гуцаленко та О. Поповою, «що не може існувати єдиного підходу до підготовки управлінської звітності, оскільки на такий процес впливають як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники» [1, с. 42].

До якості інформації, що відображається в управлінській звітності, ставляться вимоги як загальні, які стосуються всієї облікової інформації, так і специфічні:

- достовірність – звітність повинна не містити помилок і відображати реальні дані;
- доречність – відображати ту інформацію, яка має вплив на управлінські рішення;
- зрозумілість – інформація повинна бути доступною до сприйняття користувачам, для яких вона призначена, при цьому слід врахувати, що значна їх частина не є фахівцями з обліку;
- порівнянність – давати можливість порівнювати показники за різні періоди;
- економічність – виправдовувати затрати на її створення;
- оперативність – забезпечувати своєчасність формування та використання для прийняття рішень в системі управління;
- конфіденційність – бути доступною лише для користувачів, для яких відповідна управлінська звітність призначена.

Контроль за логістичними процесами передбачає постійне спостереження за рухом матеріальних потоків на всіх етапах операційного циклу. З цією метою суб'єктам господарювання необхідна інформація про укладені договори з контрагентами, обсяги та терміни поставок, швидкість обробки замовлень, величину транспортних витрат, ефективність використання складських приміщень та інші параметри. Управлінська звітність повинна забезпечувати систему

управління цими даними, належним чином їх систематизуючи. На нашу думку, групувати таку інформацію можна за напрямками контролю: постачання (обсяг закупівель, терміни поставок, ціни, види постачальників), складські приміщення (витрати на зберігання, амортизація складу тощо), транспортування (транспортні витрати, відстань до контрагентів), збут (обсяги реалізації, швидкість обробки замовлення, повернення продукції). Це дозволить оптимізувати логістичні процеси, диверсифікувати джерела закупівель, знизити ризики перебоїв у постачанні.

Н. Овчарова вказує, що «ураховуючи суттєвий вплив саме транспортно-логістичної діяльності на загальні фінансово-економічні показники підприємства, вважаємо за доцільне під час формування управлінського обліку та звітності відштовхуватися від системи збалансованих показників. Подальше формування на їх базі управлінської звітності дасть змогу поєднати стратегічне управління та відповідне обліково-аналітичне забезпечення в розрізі ключових аспектів діяльності товариства» [2, с. 178].

Управлінська звітність є джерелом інформації для контролю за складськими витратами. Нині, коли більшість підприємств стикається з обмеженістю фінансових ресурсів, оптимізація складських запасів може стати важливим напрямком зниження витрат операційної діяльності. Надмірні запаси як сировини і матеріалів, так і готової продукції призводять до заморожування обігових коштів, додаткових витрат на утримання складських приміщень, підвищення ризиків псування матеріальних активів. З іншого боку, недостатній рівень запасів може призвести до виробничих простоїв та недоотримання доходів від реалізації. Управлінська звітність щодо руху запасів, їх оборотності, термінів зберігання та залишків на складах дозволяє підтримувати оптимальний рівень матеріальних ресурсів та готової продукції.

У багатьох суб'єктів господарювання існують проблеми організації управлінської звітності, серед яких: недостатня деталізація інформації, відсутність важливих показників, дублювання даних у різних підрозділах, несвоєчасність подання звітів. Це ускладнює контроль логістичних процесів і знижує якість управлінських рішень. «На етапі попереднього аналізу й оцінювання економічної доцільності впровадження управлінської звітності розраховують необхідні витрати, зокрема кількість потрібного персоналу та витрати на його утримання, попередньо оцінюють майбутні вигоди та переваги від додаткового введення в облікову систему підприємства управлінського обліку» [3, с. 185].

Таким чином, управлінська звітність є важливим інструментом контролю за логістичними процесами підприємства. Належно організована система управлінської звітності дозволяє підприємству своєчасно реагувати на ризики, оптимізувати логістичні процеси, забезпечувати безперебійність виробництва та стабільну діяльність в умовах мінливого економічного середовища.

Список використаних джерел:

1. Гуцаленко Л. В., Попова О. О. Управлінська звітність в контексті удосконалення інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2022. Т. 13, № 2. С. 31-45.

2. Овчарова Н. В., Устик Є. С. Удосконалення управлінської звітності транспортно-логістичної діяльності підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 62. С. 177-183.
3. Лемішовська О. С., Михайловський В. О. Управлінська звітність підприємства: теоретико-методичні аспекти та принципи формування. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2023. № 1 (9). С. 179-188.

Mykola Shchyrba

PhD Student, Department of Accounting and Taxation

West Ukrainian National University, Ternopil

PhD Supervisor: PhD in Economics, Associate Professor Iryna Ometsinska

THE TRANSFORMATION OF ACCOUNTING POLICY IN THE CONTEXT OF NEO-INSTITUTIONALISM

In the contemporary landscape of economic development, the neo-institutional paradigm has gained substantial prominence, exerting a profound influence on the formation and transformation of accounting systems, particularly the accounting policies adopted by business entities. Within the neo-institutionalist framework, accounting is no longer perceived merely as a technical mechanism for recording economic transactions; rather, it is conceptualized as a socio-economic institution operating under the pervasive influence of formal and informal rules, norms, and constraints [1, pp. 10–14; 4, pp. 56–60].

According to the seminal contributions of D. North, institutions constitute the “rules of the game” within an economy, shaping the behavior of economic agents and mitigating uncertainty [1, pp. 10–11]. In this regard, accounting policy functions as an adaptive instrument enabling enterprises to align with the institutional environment, which encompasses legislative frameworks, accounting standards, taxation regimes, as well as professional and ethical imperatives. O. Williamson further underscores that institutions play a critical role in minimizing transaction costs, thereby directly influencing the selection of accounting methods and the overall architecture of accounting policy [2, pp. 17–18].

Extant scholarly research indicates that the transformation of accounting policy is driven by three principal clusters of institutional determinants: regulatory, informal, and market-based factors. Regulatory (formal) institutions encompass statutory provisions, as well as national and International Financial Reporting Standards (IFRS). Notably, the adoption of IFRS represents a pivotal catalyst for accounting policy transformation, as it necessitates enhanced transparency, the extensive application of professional judgment, and increased flexibility in methodological choices [7].

Informal institutions comprise entrenched accounting traditions, organizational culture, and the prevailing standards of professional ethics among accounting practitioners. As articulated by W. Scott, the institutional milieu extends beyond formalized rules to include cultural-cognitive elements that significantly influence organizational conduct [4, pp. 56–57]. Consequently, even under homogeneous regulatory conditions, enterprises may exhibit considerable heterogeneity in their accounting policies.

Market institutions are shaped by competitive dynamics and the evolving expectations of investors, creditors, and other stakeholders reliant on financial disclosures. The intensification of stakeholder influence incentivizes enterprises to enhance the quality of financial reporting and to harmonize their accounting policies with internationally recognized standards [6, p. 6].

From a neo-institutionalist perspective, accounting policy emerges as the resultant configuration of multiple, often competing, institutional pressures. A pivotal explanatory framework in this context is the theory of institutional isomorphism, which posits that organizations exhibit a propensity toward the homogenization of practices. P. DiMaggio and W. Powell delineate coercive, normative, and mimetic forms of isomorphism, all of which contribute to the standardization of accounting procedures and methodological approaches [3, pp. 148–152].

An additional analytical dimension is provided by transaction cost economics, which elucidates the selection of accounting methods through the lens of cost minimization associated with contract negotiation and enforcement [2]. Within this framework, accounting policy operates as a mechanism for alleviating information asymmetry between principals, agents, and other stakeholders.

Contemporary academic discourse further accentuates the escalating significance of professional judgment within accounting practice. As posited by S. Sunder, accounting should be understood not solely as a technical apparatus, but as a socially embedded mechanism contingent upon human behavior and decision-making processes [5]. This consideration is particularly salient in the context of IFRS implementation, wherein a substantial proportion of accounting determinations is predicated upon estimates, assumptions, and discretionary judgment.

Moreover, the forces of globalization and the ongoing digital transformation of the economy exert an additional layer of influence on the evolution of accounting policy. The widespread adoption of IFRS has been empirically associated with enhanced transparency, comparability, and overall quality of financial information, as corroborated by studies conducted by international organizations [7].

In summary, the transformation of accounting policy within the neo-institutionalist paradigm constitutes a complex and multifaceted process, driven by the dynamic interplay of formal and informal institutions, market exigencies, and firm-specific characteristics. Accounting policy thus transcends its traditional role as a purely technical document, assuming strategic significance as an instrument for information governance, risk mitigation, and the reinforcement of stakeholder trust.

References:

1. Норт Д. Інституції, інституційні зміни та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюби. Київ: Основи, 2000. 198 с.
2. Вільямсон О. Економічні інституції капіталізму: фірми, ринки, укладання контрактів / пер. з англ. Київ: АртЕк, 2001. 457 с.
3. DiMaggio P. J., Powell W. W. The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*. 1983. Vol. 48, No. 2. P. 147-160. URL: <https://doi.org/10.2307/2095101> (date of access: 01.05.2026).
4. Scott W. R. *Institutions and Organizations: Ideas, Interests, and Identities*. 4th ed. Thousand Oaks: Sage Publications, 2014. 360 p.
5. Sunder S. *Theory of Accounting and Control*. Cincinnati: South-Western Publishing, 1997. 305 p.
6. Nobes C., Parker R. *Comparative International Accounting*. 13th ed. Harlow: Pearson Education, 2016. 640 p.
7. IFRS Foundation *International Financial Reporting Standards (IFRS)*. London: IFRS Foundation, 2023.

Петро Юшко
студент гр. ОМОм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Зеновій-Михайло Задорожний

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ ОБЛІКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Нематеріальні активи є важливим етапом інтелектуального розвитку підприємства, адже в сучасних економічних умовах цінуються не лише матеріальні (фізичні) ресурси, а й знання, технології, інтелектуальний капітал тощо. У конкурентних умовах бізнесу ділова репутація (гудвіл), торговельна марка, патенти, ліцензії, програмне забезпечення, бази даних та кваліфіковані фахівці, які здатні створювати інновації (інтелектуальний капітал) можуть вартувати дорожче, ніж матеріально-технічна база для виготовлення продукції. За цих умов знання стають одним із чинників виробництва і впливають на формування інтелектуального капіталу, створення конкурентних переваг та здатність підвищувати ринкову (додану) вартість бізнес-одиниці. Тому ефективне впровадження і використання нематеріальних активів є важливим напрямом інноваційного розвитку та конкурентоспроможності (рис. 1). При цьому в цілях управління важливо організувати облік і контроль за цими активами, щоб мати можливість дати правдиву та достовірну оцінку інтелектуального та економічного потенціалу підприємства.

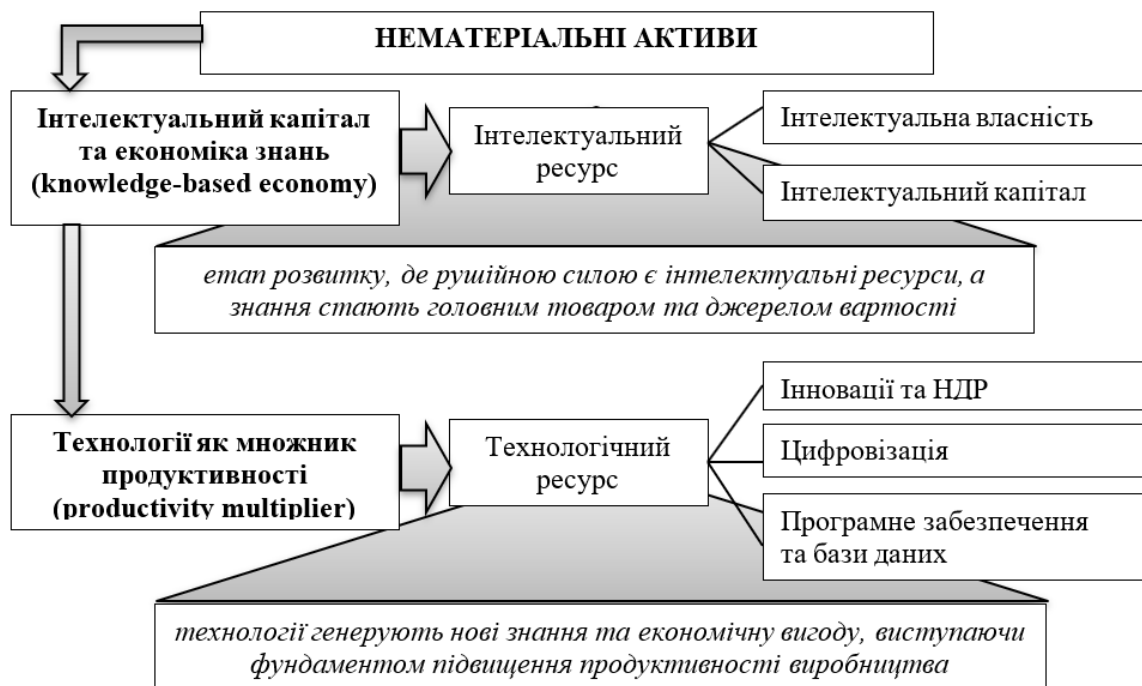

Рис. 1. Суть та значення нематеріальних активів в сучасній економіці

Таким чином, нематеріальні активи є основою сучасного постіндустріального суспільства, де ключовим чинником виробництва та економічного зростання стають знання, нові технологічні рішення, ІТ-технології

та інтелектуальні цінності (інтелектуальні власність, інтелектуальний капітал, інновації), а не матеріальні ресурси.

Зазначимо, що за результатами досліджень [1] інвестиції в нематеріальні активи за останні 15 років зростають швидше, ніж у матеріальні активи. Попри світові кризи, збільшення процентних ставок сукупні інвестиції в нематеріальні активи у 2023 році досягли 6,9 трлн дол. США, що удвічі більше, порівняно з 2,9 трлн дол. США у 1995 році. Крім того, «з 2008 року темпи зростання інвестицій у нематеріальні активи потроїлися, ніж темпи зростання інвестицій у матеріальні активи, які зросли до 4,7 трлн дол. США у 2023 році» [1]. Отож, помітно певну тенденцію у світовій економіці – збільшення використання нематеріальних активів як множника продуктивності та додаткової (ринкової) вартості. Водночас, статистичні дані свідчать, що в Україні попри значний ріст капітальних інвестицій, все ж вони значною мірою зосереджені на матеріальних активах. За даними Держстату, на початок 2025 року, капітальні інвестиції в нематеріальні активи склали 4,68% від загального обсягу, тоді як частка інвестицій в матеріальні активи була значно більшою – 95,32% [2].

Таким чином, нематеріальні активи в Україні мають досить низьку частку інвестицій. Можна бачити суттєву різницю в трансформації нематеріальних активів як основного чинника формування додаткової вартості, інноваційного розвитку і конкурентоспроможності у структурі глобальних інвестицій. Така диспропорція зумовлює необхідність переосмислення суті та значення нематеріальних активів не лише як економічної категорії, а також як об'єкта обліку і звітності, так як саме обліково-аналітична система формує інформаційну базу для управління ресурсами підприємства та оцінкою бізнесу.

На нашу думку, низький рівень інвестування у нематеріальні активи в Україні зумовлений комплексом причин, серед яких значне місце посідають проблеми в системі обліку і звітності (табл. 1).

Таблиця 1

Основні проблеми оцінки та обліку нематеріальних активів

№ з/п	Напрямок	Характеристика
1	2	3
1.	Методологічні обмеження обліку	складність ідентифікації нематеріальних активів; жорсткі критерії визнання (контроль, ідентифікованість, очікувані вигоди); неможливість відображення внутрішньо створених активів (бренд, репутація, інтелектуальний капітал)
2.	Недосконалість оцінки	відсутність активного ринку для більшості нематеріальних активів; складність визначення справедливої вартості
3.	Податкові та регуляторні фактори	обмежена мотивація до капіталізації витрат; податкові ризики при визнанні нематеріальних активів
4.	Інституційні та економічні умови	низький рівень інноваційної активності бізнесу; відтік кадрів, що зменшує людський капітал; фокусування на матеріальних ресурсах та ліквідності

З огляду на вищезазначене, незначна частка нематеріальних активів на вітчизняних підприємствах є не лише економічною, а й обліково-інформаційною проблемою, що проявляється у: 1) відсутності повного відображення інтелектуального капіталу та інтелектуальної власності; 2) обмеженій інформативності фінансової звітності; 3) недооцінці вартості підприємства; 4) невідповідності ринкової та балансової вартості.

Варто зауважити, що порівняння НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» [3] та його аналога МСБО 38 [4] вказують на те, що ще однією проблемою, яка потребує вирішення, є подальша гармонізація оцінки і обліку нематеріальних активів відповідно до міжнародних вимог, особливо в частині розкриття інформації щодо внутрішньо створених нематеріальних активів, порядку відображення витрат на дослідження та розробку, їх капіталізації, переоцінки, а також оцінки нематеріальних активів, отриманих в ході об'єднання бізнесу.

Погоджуємось з думкою М. Ю. Чік, М. В. Корягіна, що «чинна система бухгалтерського обліку відображає лише обмежену частину нематеріальних ресурсів підприємства, залишаючи поза увагою значну кількість факторів створення вартості» [5]. Тому важливо визначити перспективи розвитку обліку нематеріальних активів, що зумовлені потребою відображення реальної вартості бізнесу в епоху цифрової економіки:

- розширення критеріїв визнання нематеріальних активів;
- розвиток методів оцінки (на основі справедливої вартості);
- відображення інтелектуального капіталу;
- інтеграція нефінансової звітності.

Відтак, у сучасних умовах соціально-економічних трансформацій зазначені проблеми набувають особливої актуальності, оскільки традиційні підходи до обліку не відповідають вимогам цифрової та інноваційної економіки, де головна мета – дати інвесторам точну оцінку вартості компанії через призму її нематеріальних ресурсів (знань та інтелектуальних цінностей).

Список використаних джерел:

1. World Intangible Investment Highlights: Better Data for Better Policy. World Intellectual Property Organization; Luiss Business School. Geneva, Switzerland: WIPO, 2024. 14 с. URL: <https://doi.org/10.34667/tind.49737>.
2. Капітальні інвестиції за видами активів у 2025 році: Держстат України URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ibd/kinv/kinv_1_2025.xls.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»: Наказ Міністерства фінансів України від 18.10.1999 р. № 242. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0750-99>.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи»: Переклад міжнародних стандартів фінансової звітності 2025 року, Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Hide/%D0%9C%D0%A1%D0%91%D0%9E%2038_ukr_2025.pdf.
5. Чік М. Ю., Корягін М. В. Облік та оцінка нематеріальних активів у системі національних та міжнародних стандартів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 2. С. 30-40.

Світлана Яцишин

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА: НОВІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ

У сучасних умовах глобальної цифровізації економічні процеси та й загалом діяльність суб'єктів господарювання характеризується високим рівнем динамічності, складності та інтеграції у світовий простір. У зв'язку з цим і за таких умов, зростає потреба в якісній економічній експертизі як інструменту прозорості фінансових процесів, яка забезпечує їх об'єктивний аналіз і сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень.

Судова економічна експертиза є методом застосування економічних знань у судочинстві, який дає змогу забезпечити обґрунтування матеріалів слідчого та суду, дозволяє застосовувати в ході розслідування та судового розгляду конкретних справ весь спектр сучасних здобутків економічної науки.

Значення і роль судової економічної експертизи значно зростає в умовах глобалізації економічних відносин, що пояснюється підвищенням конкуренції між суб'єктами господарювання різних рівнів (національного, регіонального), економічне середовище яких зазнає постійного ускладнення та впливу нестабільного нормативно-правового поля, яке регламентує їх діяльність. Це вимагає від даного виду судової експертизи постійного вдосконалення свого методологічного інструментарію.

Швидкі темпами розвитку цифрової економіки й зростання кількості економічних правопорушень, пов'язаних із використанням сучасних інформаційних технологій, змінюють сутність судової економічної експертизи та вимагають її безперервного наукового осмислення та прогнозування. Недостатній рівень теоретичного опрацювання змін у цій сфері в умовах цифровізації економічних відносин ускладнює формування методик та їх належного нормативного регулювання. Це, своєю чергою, стримує ефективне практичне застосування судової економічної експертизи.

Водночас важливим є глибоке розуміння сутності судової економічної експертизи, її основних принципів, завдань і чинників. Це дозволяє сформулювати науково обґрунтовані підходи до її організації та забезпечити використання ефективних інструментів для надання суду об'єктивних і надійних доказів. Нове економічне середовище, що зазнало значних цифрових трансформацій, вимагає подальшого розвитку судової економічної експертизи з урахуванням змістовної оцінки впливу сучасних вимог судового процесу на експертні оцінки.

Потреба у трансформації методів судової економічної експертизи зумовлена безпрецедентним впровадженням інформаційних технологій у фінансові процеси та операції, а також зростанням кількості економічних злочинів і шахрайства із використанням цифрових інструментів.

Інтеграція інформаційних технологій у бізнес-процеси трансформувала характер економічної діяльності, водночас відкривши нові можливості для фінансових зловживань.

Використання сучасних методів прогностичної аналітики у судовій економічній експертизі, зокрема через застосування інформаційних систем, сприяє підвищенню точності та ефективності розслідування економічних злочинів, пов'язаних із цифровими технологіями. Водночас значна увага приділяється правовим і етичним аспектам, таким як захист конфіденційності даних, допустимість цифрових доказів та формування єдиних стандартів для забезпечення надійності експертних досліджень. Крім того, поширення інформаційних технологій сприяло переходу багатьох підприємств до автоматизованих систем бухгалтерського обліку з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

На застосування методів судової економічної експертизи впливає не лише наявність електронних баз бухгалтерських документів, а й технології їх обробки та зберігання. Зокрема, електронні документи, що зберігаються у хмарних середовищах, можуть бути доступними лише протягом певного часу, а також є більш вразливими до змін порівняно з паперовими носіями. Оскільки значна частина доказів сьогодні існує виключно в електронній формі, експертам важливо фіксувати їх наявність і враховувати ризики можливого втручання чи маніпуляцій даними.

У результаті формуються нові методичні підходи, засновані на роботі з цифровими документами та інформаційними системами. Фіксація даних про реєстраційні процеси, бази даних і електронні транзакції стає невід'ємною складовою експертної діяльності. Крім того, судово-економічні експерти дедалі частіше застосовують нові підходи до оцінки ризиків безпеки зберігання електронних документів і масивів даних у досліджуваних об'єктах.

Дослідження та аналіз вимог до цифрових (електронних) доказів у судово-економічній експертизі має ключове значення для правильного вибору методів розслідування економічних злочинів, у яких активно використовуються цифрові технології. Розуміння цих вимог забезпечує належну допустимість, цілісність і достовірність цифрових доказів у судовому процесі, а це підвищує ефективність розслідувань.

Під час вибору методів дослідження цифрових баз даних відповідно до завдань слідства або суду судово-економічний експерт спирається на норми національного законодавства, які визначають поняття «електронні докази». Такі положення закріплені, зокрема, у відповідних статтях Цивільного, Господарського та Адміністративного процесуальних кодексів України.

Попри те, що судова економічна експертиза є самостійним видом експертної діяльності, вона активно використовує методи криміналістики та інформатики, формуючи окремий напрям досліджень у сфері цифрової інформації. Її міждисциплінарний характер зумовлює різноманітність підходів, які застосовує експерт для формування доказової бази, зокрема щодо цифрових технологій зберігання даних і правопорушень, пов'язаних із комп'ютерними злочинами.

Судова економічна експертиза передбачає дослідження та оцінку цифрових доказів, керуючись міжнародними та вітчизняними стандартами оцінки їх достовірності. Цифрові докази отримують шляхом дотримання прийнятих

юридичних процедур щодо вилучення, створення зображень і зберігання, а також гарантування того, що цілісність доказів завжди зберігається.

У процесі розслідувань, що передбачають ідентифікацію, вилучення та аналіз цифрових даних, експерти стикаються зі значними обсягами інформації. Оскільки перегляд усіх файлів вручну є практично неможливим, першочерговим завданням стає визначення обсягу дослідження та вибір оптимального підходу до його проведення.

У таких умовах важливим елементом судово-економічної експертизи є дотримання міжнародних і національних стандартів роботи з цифровими доказами. Це необхідно для забезпечення їх ключових характеристик: автентичності, надійності, цілісності та придатності до використання. Особливо важливим є збереження цілісності й автентичності доказів, адже саме ці критерії визначають їхню доказову силу у судовому процесі відповідно до чинного законодавства.

Останні десять років міжнародний досвід у сфері бухгалтерської криміналістики демонструє впровадження численних передових методів для виявлення шахрайства в умовах електронного формування даних. Серед таких методів – візуалізація даних, стратегічний аналіз, поведінковий аналіз, аналіз контенту, аналіз соціальних мереж, геопросторовий аналіз тощо.

У зарубіжних країнах сфера судової бухгалтерії розширилася, охоплюючи різні області, такі як комп'ютерне шахрайство, шахрайство з кредитними картками, зломи програмного забезпечення, податкове шахрайство, розкрадання, маніпуляції з фінансовою інформацією та оцінкою компаній, визначення фактичних втрат прибутку у випадку спорів між сторонами, банкрутство, транзакції злиття та поділу, а також аналізи на предмет шахрайства і корупції.

Аналітичні методи криміналістичної бухгалтерії, які здобули міжнародне визнання, залишаються актуальними і включають описову аналітику, діагностичну аналітику, аналіз виявлення (Insight) і прогнозну аналітику.

Активне впровадження інтернет-технологій в облік, зростання обчислювальних можливостей і розвиток швидких цифрових комунікацій у процесах документування господарських операцій та звітності формують нові підходи до відображення, зберігання й управління фінансовою інформацією. З огляду на ці процеси цифровізації та потреби судової економічної експертизи, виникає необхідність удосконалення методичних підходів до роботи з електронними документами, що відображають господарську діяльність. У зв'язку з цим важливо визначити фактори, які впливають на інтерпретацію таких електронних доказів, зокрема щодо підтвердження або спростування протиправних дій відповідальних осіб у межах бухгалтерської експертизи.

Список використаних джерел:

1. Камлик М. І. Судова бухгалтерія. К.: Атіка, 2000. 326 с.
2. Мумінова-Савіна Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза: навч.-метод. посібн. К.: КНЕУ, 2004. 268 с.
3. Філіпенко Н. Є., Снігерьев О. П., Бубліков А. В. Застосування спеціальних знань під час виявлення, профілактики й розслідування злочинів у сфері комп'ютерної інформації та

високих технологій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 22. С. 162-178.

4. Huber W. D., DiGabriele J. A. Research in forensic accounting – what matters?, *Journal of Theoretical Accounting Research*. 2014. Vol. 10. No. 1.
5. Nigrini M. J. *Forensic analytics: methods and techniques for forensic accounting investigations*. 2nd Edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc., 2020. 544 p.

Секція 2

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Юлія Антонів

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У СФЕРІ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах війни система фінансування освіти зазнала значних змін через перерозподіл бюджетних ресурсів на оборонні потреби. У 2022 році спостерігалось скорочення видатків на освіту, а їх частка в бюджеті залишилася нижчою за довоєнний рівень [4]. Одночасно виникають проблеми нераціонального використання коштів: частина освітніх субвенцій освоюється не повністю або з низькою результативністю. Також окремі управлінські рішення (наприклад, логістика підручників чи впровадження освітніх програм) дають нерівномірний ефект у різних регіонах [3]. Усе це свідчить про наявність системних труднощів у забезпеченні ефективності бюджетних витрат у сфері освіти під час війни.

Питання фінансування освіти в умовах кризових явищ досліджували такі науковці, як А. Славкова, яка аналізувала тенденції та проблеми фінансування освіти у воєнний період [4]. Окремі аспекти ефективності використання бюджетних коштів розглядали Т. Дронь і В. Ткаченко, зокрема у контексті освітньої субвенції та реформування Нової української школи. Питання бюджетного планування як чинника підвищення ефективності фінансування досліджувала К. Крищенко [2]. Також проблеми управління фінансовими ресурсами та їх аналізу в умовах післявоєнного відновлення розглядав А. Шульга [2].

Незважаючи на активні дослідження та окремі управлінські рішення, низка проблем у сфері ефективного використання бюджетних коштів на освіту під час війни залишається актуальною. Насамперед, відсутня єдина система оцінювання ефективності витрат, яка б враховувала не лише обсяги фінансування, а й реальні результати (якість освітніх послуг, доступ до навчання, безпека освітнього середовища). У практиці переважає формальний підхід до контролю, орієнтований на освоєння коштів, а не на досягнення конкретних результатів.

Важливою проблемою є нерівномірний розподіл фінансових ресурсів між регіонами. Території, що постраждали від бойових дій, потребують значно більших витрат на відновлення інфраструктури та організацію безпечного навчання, однак механізми перерозподілу коштів не завжди достатньо гнучкі. Це призводить до ситуацій, коли в одних громадах спостерігається дефіцит фінансування, а в інших — неефективне або неповне використання виділених ресурсів.

Крім того, недостатньо розвинутими залишаються інструменти оперативного управління фінансами. В умовах швидких змін (переміщення учнів, руйнування закладів освіти, зміна форм навчання) бюджетне планування часто не встигає адаптуватися до нових потреб. Це знижує ефективність використання коштів і ускладнює досягнення стратегічних цілей освітньої політики.

Ще однією невирішеною проблемою є залежність частини освітніх програм від міжнародної фінансової допомоги. Хоча така підтримка є важливою, вона не

завжди інтегрується у довгострокову національну стратегію розвитку освіти, що створює ризики фрагментарності реформ та нестабільності фінансування в майбутньому [1].

Для підвищення ефективності використання бюджетних коштів у сфері освіти в умовах війни доцільно реалізувати комплекс взаємопов'язаних заходів:

– необхідно впровадити сучасну систему моніторингу та оцінювання бюджетних витрат, яка базується на показниках результативності. Йдеться не лише про фінансові індикатори, а й про якісні показники: рівень доступу до освіти, безпеку навчального середовища, результати навчання. Така система має функціонувати в режимі реального часу та забезпечувати можливість швидкого коригування управлінських рішень;

– важливим напрямом є вдосконалення бюджетного планування з урахуванням специфіки воєнного періоду. Це передбачає більш гнучкий підхід до розподілу коштів між регіонами, орієнтацію на актуальні потреби громад, а також формування резервних фондів для оперативного реагування на кризові ситуації у сфері освіти. Особливу увагу варто приділити фінансуванню заходів із забезпечення безпеки навчального процесу (укриття, дистанційні технології, психологічна підтримка учнів);

– доцільно посилити прозорість і підзвітність використання бюджетних ресурсів. Це може бути досягнуто шляхом розширення використання цифрових інструментів управління публічними фінансами, відкритого доступу до інформації про витрати та залучення громадськості до контролю. Такий підхід сприятиме зменшенню неефективних витрат і підвищенню довіри до державної політики у сфері освіти.

У сукупності запропоновані заходи спрямовані на підвищення результативності бюджетних витрат, забезпечення рівного доступу до якісної освіти та формування стійкої системи фінансування освіти навіть в умовах воєнних викликів.

Список використаних джерел:

1. Ефективність використання бюджетних коштів для створення безпечних умов навчання дітей – пріоритет Уряду України. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-efektyvne-vykorystannia-koshtiv-dlia-stvorennia-bezpechnykh-umov-navchannia-ditei-priorytet-uriadu-ukrainy> (дата звернення: 04.05.2026).
2. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти: зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 жовт. 2022 р.). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. 360 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/theses_2022.pdf (дата звернення: 04.05.2026).
3. Підсумки 2025 року в освіті: між війною, реформами та реальністю. Освіта.ua: [вебпортал]. URL: <https://osvita.ua/news/96107/> (дата звернення: 04.05.2026).
4. Славкова А. А. Фінансування освіти в Україні: реалії в умовах війни та перспективи повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 79. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-18>. (дата звернення: 04.05.2026).

Каріна Асташкова

студентка гр. ФМПС-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олександр Дзюблюк

ГЛОБАЛЬНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ТА СВІТОВІ КРИЗИ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ

Сучасні процеси глобалізації посилюють частоту, масштабність та швидкість передачі деструктивних наслідків економічних криз, змушуючи кожну країну наново вибудовувати власну архітектуру фінансової безпеки та фінансової стійкості. Історичний досвід п'яти основних великих економічних потрясінь – Великої депресії, нафтової кризи 1973 року, краху доткомів, глобальної фінансової кризи 2008 року та пандемічної кризи 2020 року – дає змогу проаналізувати, як локальні рішення, народжені у вирі фінансових крахів, поступово формували глобальні правила гри.

Актуальність такого дослідження пов'язана із тим, що у науковій літературі не сформовано єдиних позицій про причини та природу глобальних фінансово-економічних криз. Так, на думку одних авторів причинами криз є недосконалість соціально-економічної системи, соціального механізму та помилки в антикризовому управлінні [1]. У ряді досліджень обґрунтовується, що світові економічні кризи спричиняються різноманітними факторами, причини та симптоми яких важко передбачити заздалегідь, зокрема йдеться про економічні, психологічні, природно-кліматичні, науково-технічні фактори [2]. В окремих працях розглядаються ознаки макроекономічної динаміки та структурні недоліки національної економіки, розвиток котрої сильно залежить від зовнішньоторгового обороту, у зв'язку з чим зовнішні шоки виступають тригером загострення наявних перманентних проблем на тлі розгортання кризових явищ [3].

Відсутність єдиних наукових позицій визначає необхідність дослідження світових фінансово-економічних криз, що дозволяє виявити закономірності розвитку фінансових потрясінь та їхній вплив на економіку України, яка через свою відкритість має високий ступінь вразливості до зовнішніх шоків.

Перший великий урок дала Велика депресія, яка залишається наймасштабнішою світовою кризою в сучасній історії. Вона наочно продемонструвала критичну вразливість фінансових систем до відсутності державного нагляду та помилок у монетарному регулюванні. Фундаментальною причиною колапсу став крах фондового ринку, відомий як «Чорний четвер», що став логічним фіналом тривалого періоду спекулятивного зростання. Масове використання кредитного плеча для купівлі акцій призвело до того, що капіталізація ринку відірвалася від реальних показників доходності підприємств. Поглибленню кризи сприяла системна криза перевиробництва, а також помилкова політика Федеральної резервної системи США, яка замість вливання ліквідності скоротила грошову масу на третину. У сфері зовнішньої торгівлі запровадження Конгресом жорстких протекціоністських мит згідно закону Смута-Хоулі, призвело до падіння обсягів міжнародного товарообігу на шістдесят відсотків. Вихід із

кризи став можливим завдяки радикальному перегляду ролі держави через реалізацію «Нового курсу». При цьому ключовими інструментами стабілізації стали фіскальна експансія держави, жорстке розділення комерційного та інвестиційного банківського капіталу (акт Гласса-Стіголла) та впровадження перших систем державного соціального захисту. Для України досвід Великої депресії означає, що жорсткі вимоги до банківського капіталу, ліквідності та незалежність регулятора є базовими елементами фінансової стійкості на макроекономічному рівні.

Якщо Велика депресія народилася всередині фінансової системи, то наступний масштабний виклик продемонстрував нову вразливість – залежність глобальної фінансової стабільності від зовнішніх ресурсних факторів та геополітики. Енергетична криза 1973 року, спровокована нафтовим ембарго країн-членів ОПЕК, стала першим масштабним прикладом використання природних ресурсів як інструменту тиску. Рішення арабських країн припинити постачання нафти призвело до чотирикратного зростання світових цін. Особливістю кризи стало виникнення явища «стагфляції» – унікального поєднання стагнації виробництва та високої інфляції. Різне подорожчання енергоносіїв призвело до зростання собівартості продукції в усіх галузях. У фінансовому аспекті криза призвела до появи «нафтодоларів» та зростання потреби в їх рециркуляції через банківську систему, що змінило глобальні потоки капіталу. Для України, економіка якої надмірно залежить від зовнішньої торгівлі, уроки 1973 року залишаються актуальними: необхідність диверсифікації джерел енергії та енергоефективності є фундаментом для забезпечення фінансової стабільності.

Трансформація світової економіки після енергетичного шоку стимулювала пошук нових шляхів розвитку, що призвело до стрімкого зростання високотехнологічного сектору. Однак надмірний оптимізм створив нову загрозу – спекулятивну «бульбашку» на ринку інтернет-компаній, відому як криза доткомів, що досягла піку в березні 2000 року. Суть кризи полягала у надмірній переоцінці вартості компаній, чії акції стрімко зростали на фоні ажіотажу. Інвестори ігнорували фундаментальні фінансові показники, вкладаючи капітал у стартапи без чіткого бізнес-плану. Наслідком кризи стало стрімке падіння індексу NASDAQ та банкрутство сотень компаній, що призвело до випаровування трильйонів доларів капіталізації. Водночас криза відсіяла нежиттєздатні моделі, залишивши простір для розвитку справжніх лідерів ринку. У контексті цифровізації фінансів в Україні досвід 2000 року наголошує на важливості зваженого підходу до інвестицій у IT-сектор.

Корекція ринків після краху доткомів змусила інвесторів шукати «надійні» активи, що помилково призвело до надмірної концентрації капіталу в нерухомості США. Це створило передумови для однієї з найбільш масштабних криз сучасності – світової фінансової кризи 2008 року. Її генезис був пов'язаний з агресивним іпотечним кредитуванням осіб з низьким рейтингом (subprime). Фінансові установи масово перетворювали ці ризикові кредити на складні цінні папери, що призвело до прихованого накопичення «токсичних активів». Переломним моментом став крах інвестиційного банківського гіганта Lehman Brothers у вересні 2008 року, який заморозив кредитні ринки. Реакція світу базувалася на

безпрецедентному державному втручанні через механізм «Bailout», що передбачав вливання коштів у системно важливі банки, а також застосування «кількісних пом'якшень» центральними банками. Ця криза стала сигналом до посилення вимог до прозорості фінансового ринку та капіталу банків.

Якщо криза 2008 року була породжена помилками всередині архітектури, то економічний колапс 2020 року став результатом зовнішнього шоку – пандемії COVID-19. Її природа пов'язана із адміністративними обмеженнями (локдаунами), що безпосередньо вплинули на виробництво і зайнятість. Це було найшвидше падіння світового ВВП в історії. Водночас криза стала каталізатором цифрової трансформації, адже стрімко розвинулись дистанційне банківське обслуговування та електронна комерція. Центральні банки відіграли ключову роль у пом'якшенні наслідків через традиційні та нетрадиційні інструменти. Однак зворотним боком емісії грошей стала рекордна інфляція в наступні роки.

Досвід криз свідчить, що Україна з її відкритою економікою має високий ступінь вразливості через волатильність цін на сировину, залежність від запозичень та чутливість банківської системи. Для запобігання майбутнім фінансовим потрясінням необхідно: по-перше, диверсифікувати економіку, відходячи від сировинної моделі та стимулюючи ІТ-сектор; по-друге, реформувати фінансовий контроль задля недопущення накопичення токсичних активів у банківській системі; по-третє, активно накопичувати золотовалютні резерви як фінансову подушку безпеки та досягати енергетичної незалежності, інвестуючи у відновлювані джерела; по-четверте, створити гнучкі механізми підтримки бізнесу, які можуть бути миттєва активовані державою. Тільки через поєднання цифровізації, енергетичної незалежності та стимулювання інновацій Україна зможе трансформувати виклики глобальної невизначеності у можливості для сталого розвитку та підтримувати власну фінансову стійкість на належному рівні.

Список використаних джерел:

1. Баєва О., Васильченко О., Ісакова О. Світові економічні кризи: причини та наслідки. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-5>
2. Воронова О. В., Марущак С. М., Пугачов М. І. Глобальні фінансово-економічні кризи та їх вплив на економіку держав. *Економіка і суспільство*. 2023. № 51. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-9>
3. Дзюблюк О. В. Економічний розвиток і банківський сектор в умовах глобальної пандемічної кризи. *Фінанси України*. 2020. № 6. С. 25-55. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2020.06.025>

Марія Бесащук

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ: ВПЛИВ ПЛАТФОРМИ «ДІЯ» НА БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС

Публічні фінанси охоплюють відносини, пов'язані з формуванням, розподілом і використанням коштів органів державної влади та місцевого самоврядування. У межах цих процесів бюджет виступає не лише фінансовим планом, а й інструментом реалізації державної політики. Тому зміни у способах адміністрування державних послуг безпосередньо впливають на ефективність бюджетного процесу. Водночас у сучасних умовах ці процеси дедалі більше пов'язані з цифровізацією, яка розглядається як структурне оновлення системи публічних фінансів і передбачає активне використання інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення прозорості та підзвітності бюджетних операцій [1].

Поява цифрових сервісів змінила не стільки самі функції держави, скільки спосіб їх виконання. Платформа «Дія» у цьому контексті дозволяє простежити, як трансформуються бюджетні витрати: частина ресурсів, які раніше витрачалися на обслуговування процедур, поступово вивільняється. Це відповідає загальній тенденції переходу від традиційної паперово-адміністративної моделі бюджетування до цифрової моделі, що базується на автоматизації процесів, відкритості даних і інтеграції інформаційних систем [2; 3; 7].

За даними Міністерства цифрової трансформації України, оприлюдненими на платформі «Дія», дослідження компанії Civitta показало, що впровадження окремих цифрових послуг (зокрема програм «єВідновлення», «єОселя», «єРобота») дозволяє щороку економити близько 6,5 млрд грн [4]. Проте сам факт економії потребує пояснення з позиції публічних фінансів.

У наукових підходах підкреслюється, що цифровізація змінює не лише форму надання послуг, а й логіку бюджетного процесу загалом – від планування до контролю використання коштів [1; 2].

Зменшення витрат відбувається не абстрактно, а через конкретні механізми. По-перше, скорочуються адміністративні витрати на надання послуг. У традиційній моделі держава несе витрати на утримання установ (приміщення, персонал, паперовий документообіг, архіви). У цифровій моделі значна частина цих елементів або зникає, або мінімізується. Це підтверджується різницею у вартості послуг: близько 10300 грн в офлайн-форматі проти 126 грн в електронному [4]. Фактично, бюджет перестає фінансувати процес заради процесу. Такі зміни пояснюються тим, що цифрові технології забезпечують автоматизацію фінансових операцій і зменшують потребу в ресурсах для обробки інформації [3].

По-друге, змінюється логіка розподілу бюджетних коштів. Наприклад, у програмі «єВідновлення» кошти спрямовуються безпосередньо отримувачу через

цифрову заявку, оминаючи частину бюрократичних процедур. Це скорочує час ухвалення рішень і зменшує витрати на адміністрування. У межах публічних фінансів це можна розглядати як підвищення швидкості обігу бюджетних ресурсів. Це узгоджується з підходом, за якого цифрові інструменти забезпечують обробку та передачу даних у режимі реального часу, що підвищує оперативність фінансових рішень [3].

По-третє, цифрові сервіси впливають на точність спрямування коштів. У програмі «єОселя» або «єРобота» перевірка даних відбувається автоматично через інтегровані реєстри. Це зменшує ризик помилкових виплат або дублювання фінансування. Відповідно, бюджетні кошти використовуються більш адресно, що прямо пов'язано з принципом ефективності публічних фінансів.

Крім того, у цифровій фінансовій системі інформація стає ключовим ресурсом, а доступ до неї забезпечує підвищення прозорості та якості управлінських рішень [2].

На нашу думку, саме цей аспект є найбільш недооціненим. Економія формується не лише через зменшення витрат, а й через запобігання втратам, які раніше виникали через неточності або людський фактор. У цьому сенсі цифровізація працює не як інструмент скорочення, а як механізм контролю.

У науковій літературі також наголошується, що цифровізація сприяє підвищенню підзвітності та ефективності використання бюджетних ресурсів [1].

Ще один важливий елемент – зниження корупційних ризиків. У традиційній системі значна частина рішень приймалася посадовими особами, що створювало можливості для неформального впливу. У цифровій моделі процеси стандартизуються і частково автоматизуються, що сприяє усуненню ризиків значно звужує простір для зловживань. Для публічних фінансів це означає зменшення непродуктивних втрат бюджету. Цифрові технології загалом розглядаються як інструмент мінімізації корупційних ризиків і підвищення прозорості фінансових операцій [2].

Водночас вплив «Дії» не обмежується лише економією коштів. Вона також змінює технології управління бюджетним процесом, оскільки держава поступово переходить від фінансування інституцій до фінансування конкретних результатів і послуг. Такий підхід відповідає сучасним принципам управління публічними фінансами, де акцент робиться на ефективності, а не на обсягах витрат.

У цьому контексті цифровізація розглядається як перехід до нової моделі фінансового управління, що базується на аналітиці даних і результативності [3].

Разом із тим, цифровізація створює і нові виклики. Зокрема, проблема цифрової нерівності обмежує доступ окремих груп населення до бюджетних програм. Крім того, зростає залежність від технічної інфраструктури та кібербезпеки. У випадку збоїв це може впливати не лише на надання послуг, а й на виконання бюджетних зобов'язань.

Таким чином, вплив платформи «Дія» на публічні фінанси доцільно розглядати комплексно. Йдеться не лише про скорочення витрат, а й про зміну механізмів управління бюджетними ресурсами. Економія у розмірі 6,5 млрд грн є лише одним із проявів цього процесу, тоді як основний ефект полягає у підвищенні ефективності, адресності та контрольованості використання коштів

Список використаних джерел:

1. Івашова Л. М., Шевченко Н. І. Стратегічні напрями розвитку системи управління державними фінансами: цифровізація процесів моніторингу та контролю. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 3 (38). С. 34-42. URL: http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2023/3/3_2023.pdf#page=34
2. Криниця С. Сучасні тренди розвитку цифрових технологій та їх вплив на публічні фінанси. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2023. № 2. С. 82–120. URL: <https://journals.dpu.kyiv.ua/index.php/collectioneconomy/article/download/361/343>
3. Криниця С. Стратегії цифровізації системи управління публічними фінансами в Україні: аналіз та перспективи. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. № 6. С. 307–321. URL: <https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/download/206/204>
4. Дія – Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua>
5. Мінфін: уряд затвердив Стратегію цифрового розвитку системи управління державними фінансами до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_uriad_zatverdiv_strategiiu_tsifrovogo_rozvitku_sistemi_upra_vlinnia_derzhavnimi_finansami_do_2030_roku-5159
6. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. № 2100-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2100-19>
7. Radynskyy S., Ratynskiy V., Diachenko N., Diachenko V., Krupka A., Lobodina Z., Pohrishchuk H., Dobizha N., Shpylyk S., Bendiuh V. Improving the financing mechanism for the development of local communities based on the use of digital technologies. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2024. № 2 (13 (128)). P. 35–46. URL: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.300908>

Ігор Білак

студент гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

СОЦІАЛЬНІ ФІНАНСОВІ ПРОГРАМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах воєнного стану соціально-економічна ситуація в Україні зазнає глибоких трансформацій. Війна призводить до руйнування інфраструктури, скорочення виробництва, втрати робочих місць та значного зниження рівня доходів населення. У таких умовах держава змушена оперативно реагувати на виклики, забезпечуючи соціальний захист громадян та підтримуючи найбільш вразливі категорії населення.

Соціальні фінансові програми є одним із ключових інструментів реалізації соціальної політики держави. Вони спрямовані на забезпечення мінімальних стандартів життя, зниження рівня бідності та підтримку економічної стабільності. До основних видів таких програм належать державні соціальні виплати, пенсійне забезпечення, допомога внутрішньо переміщеним особам, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг, а також програми підтримки безробітних.

Особливого значення в умовах війни набуває підтримка внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Ця категорія населення стикається з численними труднощами, серед яких відсутність житла, роботи та стабільного доходу. Держава забезпечує фінансову допомогу ВПО, а також сприяє їх інтеграції у нові громади.

Важливим аспектом є цифровізація соціальних фінансових програм. Використання електронних сервісів дозволяє значно спростити процедури отримання допомоги, зменшити бюрократичні бар'єри та підвищити прозорість розподілу коштів. Наприклад, через цифрові платформи громадяни можуть подавати заявки на отримання допомоги, відстежувати статус виплат та отримувати необхідну інформацію.

Не менш важливою є роль міжнародної фінансової допомоги. Україна отримує підтримку від міжнародних організацій та партнерів, що дозволяє фінансувати соціальні програми навіть в умовах дефіциту державного бюджету. Така співпраця сприяє підвищенню ефективності соціальної політики та забезпечує додаткові ресурси для підтримки населення.

Разом з тим, реалізація соціальних фінансових програм супроводжується низкою проблем. Серед них – обмеженість фінансових ресурсів, складність адміністрування, ризики корупції та нерівномірність доступу до допомоги. Це зумовлює необхідність постійного вдосконалення механізмів управління та контролю.

Для підвищення ефективності соціальних фінансових програм доцільно впроваджувати сучасні інформаційні технології, розширювати співпрацю з міжнародними партнерами, удосконалювати систему моніторингу та контролю, а також забезпечувати адресність допомоги. Важливим є підвищення рівня

фінансової грамотності населення, що сприятиме більш ефективному використанню отриманих ресурсів.

Крім того, доцільно розвивати партнерство між державою, бізнесом та громадськими організаціями. Це дозволить залучати додаткові ресурси для реалізації соціальних програм та підвищувати їх ефективність. В умовах війни така взаємодія набуває особливого значення.

Варто також відзначити, що ефективність соціальних фінансових програм значною мірою залежить від рівня їх адресності та адаптивності до змінних умов [1]. У період війни потреби населення швидко змінюються, тому важливо забезпечити гнучкість механізмів надання допомоги. Це передбачає регулярний перегляд критеріїв отримання соціальної підтримки, врахування регіональних особливостей та оперативне реагування на нові виклики. Крім того, важливим є впровадження системи зворотного зв'язку з отримувачами допомоги, що дозволить підвищити якість надання соціальних послуг та своєчасно виявляти проблемні аспекти їх реалізації.

Отже, соціальні фінансові програми є важливим інструментом підтримки населення в умовах війни. Вони забезпечують соціальну стабільність, сприяють зниженню рівня бідності та підтримують економічну рівновагу. Подальший розвиток таких програм має бути спрямований на підвищення їх ефективності, прозорості та доступності, що дозволить забезпечити належний рівень соціального захисту населення навіть у складних умовах.

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Офіційний сайт. URL: <https://www.msp.gov.ua>

Ольга Бойко

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку економіки характеризується активною цифровою трансформацією усіх сфер суспільного життя. В умовах зростання обсягів інформації та ускладнення бюджетних процесів цифровізація виступає важливим інструментом підвищення ефективності державного управління.

Публічні фінанси як складова економічної системи держави забезпечують перерозподіл валового внутрішнього продукту, фінансування суспільних потреб та реалізацію соціально-економічної політики. Водночас традиційні підходи до управління публічними фінансами часто характеризуються недостатньою прозорістю, низькою швидкістю обробки інформації та обмеженим рівнем контролю. У цьому контексті цифровізація виступає як засіб модернізації фінансової системи та підвищення її результативності.

Цифровізація органів публічної влади являє собою процес трансформації діяльності державних інституцій шляхом впровадження сучасних цифрових технологій та інструментів. Перехід до електронного формату надання державних послуг виступає важливим етапом підвищення ефективності функціонування системи державного управління, забезпечення її відкритості та прозорості, а також мінімізації корупційних ризиків. Більшість країн світу активно розвивають цифрові сервіси, інтегрують інноваційні технології у сферу публічного управління та вдосконалюють механізми взаємодії між державою і громадянами [3, с. 105].

Цифровізація публічних фінансів охоплює широкий спектр інструментів, серед яких електронне урядування, відкриті бюджети, цифрові платформи публічних закупівель та системи фінансового контролю. За допомогою даних інструментів проводиться автоматизація значної частини управлінських процесів, зменшення людського фактору та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Значний внесок у розвиток цифровізації публічних фінансів роблять GovTech-рішення. GovTech являє собою сукупність технологічних рішень, спрямованих на оновлення діяльності органів державної влади та підвищення результативності управлінських процесів. Його зміст охоплює впровадження цифрових сервісів для надання публічних послуг, застосування аналітики великих даних з метою оцінки суспільних потреб і підтримки управлінських рішень, а також автоматизацію адміністративних процедур у державному секторі.

Одним із стратегічних напрямів розвитку GovTech є концепція Open Public Finance, яка забезпечує прозорість управління державними фінансовими ресурсами, сприяє формуванню механізмів підзвітності та громадського контролю [2, с. 52]. Практичним втіленням зазначеного напрямку в Україні є платформа Е-

Data, яка перебуває під управлінням Міністерства фінансів України та об'єднує три основні портали відкритих даних – Spending.gov.ua, Openbudget.gov.ua та Proifi.gov.ua. Станом на сьогодні загальна кількість користувацьких сесій на всіх порталах платформи наближається до 20 млн. Портал Spending.gov.ua містить близько 93 млн документів, зокрема договорів, актів та звітів. Крім того, оприлюднено понад 242 млн транзакцій і бюджетних зобов'язань на загальну суму близько 300 млрд грн. Водночас портал Openbudget.gov.ua забезпечує доступ до інформації про 1079 місцевих бюджетів. Україна посідає третє місце серед європейських країн у рейтингу Open Data Maturity із показником 96% [2, с. 52].

Для узагальнення основних напрямів впливу цифровізації на публічні фінанси доцільно представити їх у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Вплив цифровізації на систему публічних фінансів

Напрямок впливу	Характеристика
Прозорість	Відкриті бюджети, доступ до фінансових даних
Ефективність	Автоматизація процесів, скорочення витрат
Контроль	Електронний аудит, зниження корупційних ризиків
Участь громадян	Електронні платформи, бюджет участі
Інновації	Використання AI, Big Data, блокчейн

Джерело: складено автором на основі [1-3]

Таким чином, цифровізація виступає технологічним процесом та стратегічним фактором розвитку системи публічних фінансів. Вона сприяє формуванню більш ефективної моделі державного управління, яка відповідає сучасним викликам та забезпечує досягнення цілей сталого розвитку. Подальший розвиток цифрових технологій та їх інтеграція у сферу публічних фінансів є необхідною умовою модернізації державного управління в Україні.

Список використаних джерел:

1. Дем'янишин В. Г., Лободіна З. М., Горин В. П., Дем'янишин В. В. Методологічні підходи до дослідження державних фінансових ресурсів та фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах реформування управління публічними фінансами. *Світ фінансів*. 2023. № 1. С. 31–47. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/50019>
2. Діденко Л. В., Герман Я. І., Семенова О. В. GovTech та публічні фінанси: стратегічні напрями цифрової трансформації України. *Економічний простір*. 2025. № 206. С. 51–56. URL: <https://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/343289>
3. Метеленко Н. Г., Оглобліна В. О., Дятлова Ю. В. Цифровізація та модернізація управління державними фінансами як складовою публічного управління. *Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю.М. Потебні Запорізького національного університету*. 2025. С. 102–110. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/84dbf886-9b51-43e9-8218-b42158ad0fc8/content>

Богдана Боратинська

студентка гр. ФФМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Світлана Савчук

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Фінансова політика держави є одним із основних інструментів економічного регулювання, оскільки визначає підходи до формування, перерозподілу та використання фінансових ресурсів. Вона спрямована на забезпечення сталого економічного розвитку, задоволення суспільних потреб та ефективне функціонування фінансової системи загалом. За звичайних умов фінансова політика орієнтується на стимулювання економічного зростання, підтримання макроекономічної стабільності та підвищення рівня життя населення.

Водночас в умовах воєнного стану її роль зазнає суттєвої трансформації. Збройна агресія проти України спричинила глибокі економічні потрясіння, руйнування виробничої та соціальної інфраструктури, скорочення доходів бюджету та значне зростання державних видатків, передусім на оборону. За таких умов фінансова політика набуває ознак антикризового управління, спрямованого на підтримання фінансової стабільності та забезпечення функціонування економіки в умовах підвищеної невизначеності.

Історичний досвід засвідчує, що воєнні конфлікти, як правило, негативно впливають на фінансовий стан держави: скорочуються обсяги виробництва, зокрема товарів першої необхідності, а посилення інфляційних процесів призводить до знецінення грошових ресурсів.

У контексті розвитку подій в Україні після 24 лютого 2022 року слід зазначити, що в перші місяці повномасштабної війни спостерігалось тимчасове скорочення пропозиції товарів першої необхідності на споживчому ринку. Водночас у подальшому ситуація поступово стабілізувалася. Разом із тим, національна економіка зазнала суттєвого навантаження, що зумовило необхідність ухвалення оперативних та системних управлінських рішень з боку держави.

Однією з визначальних характеристик фінансової політики в умовах воєнного стану є суттєва трансформація структури державного бюджету. Провідне місце у видатковій частині займає фінансування сектору безпеки та оборони. Значна частка бюджетних ресурсів спрямовується на забезпечення потреб Збройних Сил України, закупівлю озброєння і військової техніки, логістичне забезпечення, а також розвиток і підтримку оборонної інфраструктури. При цьому збільшення видатків на оборону має системний і довготривалий характер.

Так, у Державному бюджеті України на 2026 рік передбачено фінансування сектору безпеки і оборони на рівні 2,23 трлн грн, що становить 27,2% прогнозованого валового внутрішнього продукту. Загальний обсяг видатків бюджету визначено на рівні 4,84 трлн грн, тоді як прогнозовані доходи становлять близько 2,9 трлн грн. Таким чином, внутрішні податкові надходження фактично спрямовуються в основному на фінансування оборонних потреб держави [1, 2].

Водночас держава забезпечує фінансування соціальних програм, що є важливим чинником підтримання соціальної стабільності. Видатки на пенсійне забезпечення, житлові субсидії, допомогу внутрішньо переміщеним особам, а також фінансування сфери охорони здоров'я залишаються значними навіть в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

З метою стабілізації фінансової системи урядом було реалізовано комплекс заходів антикризового характеру. Економіку переведено на функціонування в умовах воєнного стану, що супроводжувалося переглядом бюджетних пріоритетів, зокрема скороченням видатків на соціально-економічний розвиток та їх переорієнтацією на потреби оборони. Важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності відіграв Національний банк України, який запровадив валютні обмеження, посилив контроль за рухом капіталу та реалізував заходи підтримки банківського сектору. Зокрема, було встановлено обмеження на зняття готівкових коштів з метою запобігання панічним настроям серед населення, а також здійснено кероване коригування валютного курсу.

Завдяки своєчасному впровадженню зазначених заходів вдалося уникнути дестабілізації фінансової системи, забезпечити безперервність функціонування банківського сектору та стримати інфляційні процеси. Стабільна робота банківської системи залишається важливим чинником підтримання економічної активності в країні.

Додатковим джерелом фінансування державного бюджету стали воєнні облігації – державні цінні папери, що емітуються з метою залучення коштів на потреби оборони. Цей інструмент виступає доступним механізмом інвестування для населення та водночас важливим джерелом мобілізації фінансових ресурсів держави. Поряд із цим, держава забезпечує фінансову підтримку внутрішньо переміщених осіб як складову соціальної політики в умовах воєнного стану.

Вагомого значення в сучасних умовах набуває міжнародна фінансова підтримка. Україна змушена систематично залучати значні обсяги зовнішніх ресурсів для покриття дефіциту державного бюджету. Характерною рисою фінансової політики у 2022–2026 рр. стала глибока інтеграція міжнародної допомоги в бюджетний процес на постійній основі. За умов воєнного стану забезпечення виконання державного бюджету без залучення зовнішнього фінансування є практично неможливим.

Завдяки реалізації комплексу внутрішніх заходів державної влади та наданню міжнародної фінансової підтримки фінансова система України зберігає відносну стабільність: забезпечується функціонування банківського сектору, відсутні прояви гіперінфляції, хоча і спостерігається суттєве зростання рівня цін. Поступово відновлюється діяльність малого і середнього бізнесу, водночас загальна макроекономічна ситуація залишається складною та потребує подальшого впровадження ефективних рішень у сфері фінансової політики [3].

Отже, в умовах воєнного стану фінансова політика держави набуває вираженої антикризової спрямованості та передусім орієнтується на зміцнення обороноздатності країни і підтримання фінансової стабільності. До її основних характеристик належать: перерозподіл бюджетних видатків на користь сектору безпеки та оборони, активне застосування інструментів фіскального та

монетарного регулювання, а також диверсифікація джерел фінансування, зокрема шляхом емісії воєнних облігацій та залучення міжнародної фінансової допомоги.

Попри суттєві економічні виклики фінансова система України загалом зберігає відносну стабільність завдяки реалізації комплексу державних заходів і підтримці міжнародних партнерів. Водночас актуальною залишається потреба подальшого вдосконалення фінансової політики, яка має бути спрямована на подолання наслідків воєнного стану, скорочення бюджетного дефіциту та формування передумов для післявоєнного відновлення і довгострокового сталого розвитку національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Про Державний бюджет України на 2026 рік: Закон України від 03.12.2025 р. №4695-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4695-20>
2. Уряд схвалив проект Держбюджету-2026: Міністерство фінансів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-uriad-skhvalyv-proekt-derzhbiudzhetu-2026>
3. Економічна правда. Як Україна фінансує війну: бюджет, допомога та борги. URL: <https://www.epravda.com.ua/>

Софія Бродюк

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Трансформація сучасної економічної системи в напрямі сталості вимагає перегляду фундаментальних підходів до оцінки природних ресурсів. У класичній науковій літературі, зокрема у працях А. Пігу, обґрунтовано, що ринкові механізми самостійно не здатні врегулювати негативні наслідки виробництва. Це зумовлює появу «провалів ринку», коли суб'єкти господарювання максимізують прибуток, виснажуючи спільне природне надбання. Екологічне оподаткування в межах парадигми сталого розвитку постає як інструмент коригування цих провалів через механізм інтерналізації екстерналій [1]. Суть цього процесу полягає у включенні прихованих екологічних витрат у ринкову ціну товару, що змушує виробника та споживача нести повну відповідальність за антропогенний вплив на біосферу.

Однією з ключових ролей екологічних податків є стимулювання науково-технічного прогресу. Згідно з гіпотезою Портера, суворе, але грамотно спроектоване екологічне регулювання може спонукати компанії до інновацій, які не лише зменшують забруднення, а й підвищують загальну ефективність виробництва. У наукових посібниках з економіки докільля підкреслюється, що податковий тиск на ресурсомісткі галузі створює «ефект виштовхування» застарілих технологій [3].

Підприємства, стикаючись із високими ставками податку на викиди або скиди важких металів, змушені перенаправляти капітал у сферу науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Це призводить до розробки енергоощадних систем, переходу на закриті цикли водопостачання та впровадження принципів біоекономіки. Таким чином, екологічне оподаткування виконує роль катализатора переходу від екстенсивного до інтенсивного типу економічного зростання.

Особливе місце в наукових дискусіях посідає теорія «подвійного дивіденду». Її прихильники (Д. Коулман, Я. Кроуфорд) стверджують, що екологічна податкова реформа здатна оздоровити не лише природу, а й державні фінанси. Перший дивіденд полягає у безпосередньому покращенні якості довкілля: зниженні концентрації шкідливих речовин у повітрі та збереженні екосистемних послуг. Другий дивіденд має суто економічну природу – доходи від екоподатків дозволяють державі знизити навантаження на працю (ПДФО, соціальні внески) або капітал.

Таке переформатування податкової системи робить працю дешевшою, а ресурси – дорожчими, що стимулює зайнятість та підвищує загальну соціальну ефективність економіки. Це є фундаментальною умовою формування сталого середовища, де економічне процвітання не супроводжується деградацією людського капіталу чи природи.

Водночас, стає економічне середовище неможливе без зміни парадигми споживання «видобути – виготовити – викинути». Екологічне оподаткування виступає інструментом просування циркулярної економіки (економіки замкненого циклу). Податки на первинну сировину, пластик та захоронення відходів роблять вторинну переробку (рециклінг) економічно вигіднішою за видобуток нових ресурсів [4].

Через цінові сигнали податки впливають на вибір кінцевого споживача. Наприклад, високий акциз на паливо з високим вмістом сірки або податок на авіаційні викиди стимулює розвиток екологічного транспорту. Це формує новий ринковий попит на «зелені» товари, що, своєю чергою, змушує бізнес адаптуватися до нових екологічних стандартів. Поступово формується середовище, де екологічна чистота продукту стає його головною конкурентною перевагою.

У контексті глобалізації роль екологічного оподаткування виходить за межі національних кордонів. Впровадження таких механізмів, як СВАМ (Carbon Border Adjustment Mechanism) в ЄС, свідчить про те, що екологічні податки стають інструментом міжнародної торговельної політики [2]. Країни, які не впроваджують дієвих систем екооподаткування, ризикують опинитися в ізоляції або стикнутися з додатковими митами. Для України це означає необхідність гармонізації податкового законодавства із нормами Європейського Зеленого Курсу. Стає середовище сьогодні – це прозорі правила гри, де кожна тонна викидів має свою ціну, незалежно від місця виробництва товару.

Підсумовуючи, слід зазначити, що екологічне оподаткування є багаторівневим механізмом регулювання, який забезпечує баланс між економічними, соціальними та екологічними векторами розвитку. Його роль у формуванні сталого середовища є вирішальною, оскільки воно трансформує саму логіку капіталістичного виробництва, роблячи руйнування природи економічно недоцільним. Створення гнучкої та науково обґрунтованої системи екологічних платежів є фундаментом для переходу до «зеленої» економіки, здатної забезпечити високу якість життя без перевищення регенеративних можливостей планети.

Список використаних джерел:

1. Веклич О. Концептуальна модель платежів за екосистемні блага: науковий пошук нових інструментів екологічної компенсації у повоєнний період. *Економіка України*. 2023. № 66(3(736)). С. 73–90. URL: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2023.03.073>
2. Horyn V., Lobodina Z., Mudryi T. Characterisation of public green finance instruments and modelling their environmental impact. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, № 2. P. 47–55. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20250402.05>
3. Горин В., Лободіна З., Булавинець В. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Вип. 4 (81). С. 18–35. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1743>
4. Лободіна З., Труш В. Фінансова стійкість територіальних громад у контексті забезпечення їх інклюзивного розвитку. *Вісник економіки*. 2025. Вип. 3. С. 208–224. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2025.03.208>

Богдан Будьонков

студент гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ І МЕТОДІВ ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПІДТРИМЦІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

В умовах повномасштабної війни проблема внутрішнього переміщення населення в Україні набула системного характеру, що зумовило необхідність формування ефективної державної політики фінансової підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Значне зростання кількості таких осіб спричинило підвищене навантаження на систему соціального захисту та актуалізувало питання вдосконалення фінансових інструментів, які застосовуються державою для забезпечення базових потреб цієї категорії населення.

Водночас, з огляду на практичний досвід внутрішнього переміщення, можна констатувати, що ефективність таких інструментів має не лише економічний, а й соціально-адаптаційний вимір.

Нормативно-правовою основою підтримки ВПО є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який визначає гарантії держави щодо захисту їх прав. Відповідно до нього, внутрішньо переміщеною особою є «громадянин України, якого змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту...» [1]. Також важливе значення мають підзаконні нормативні акти, зокрема постанова КМУ №332 від 20 березня 2022 року «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» [2] та постанова КМУ № 709 від 11 липня 2023 р. «Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб» [3], що уточнює механізми та критерії надання допомоги.

Основним фінансовим інструментом є щомісячна допомога на проживання, розмір якої становить 2000 гривень для дорослих та 3000 гривень для дітей і осіб з інвалідністю. Водночас зазначені виплати часто не покривають фактичних витрат на житло, харчування та інші базові потреби, особливо у регіонах з високою вартістю проживання, що підтверджується практичним досвідом внутрішньо переміщених осіб. Крім того, зміни до нормативної бази, запроваджені у 2023 році, посилили критерії отримання допомоги, що призвело до скорочення кількості її отримувачів та ускладнило доступ до фінансових ресурсів для частини ВПО.

Важливим елементом фінансової підтримки також є міжнародні програми допомоги, які реалізуються через гранти, ваучери та інші форми фінансування. Однак ці інструменти мають фрагментарний характер і не завжди інтегровані у державну систему соціального захисту. Додатково слід відзначити роль Системи безоплатної правничої допомоги, яка забезпечує захист фінансових прав ВПО та сприяє отриманню ними належних соціальних виплат.

Аналіз практики застосування фінансових інструментів дозволяє виокремити низку проблем, серед яких недостатній рівень грошової допомоги,

складність процедур її призначення, залежність від майнових критеріїв, а також короткостроковість підтримки. Окремо слід зауважити, що часті зміни умов надання допомоги та недостатній рівень поінформованості створюють додаткові бар'єри для її отримання, що негативно впливає на ефективність державної політики у цій сфері.

З огляду на зазначене, доцільним є вдосконалення існуючих фінансових інструментів шляхом їх диференціації залежно від регіону проживання та соціально-економічного стану отримувачів. Важливим напрямом є також інтеграція соціальних виплат із програмами працевлаштування, що сприятиме переходу від пасивної допомоги до активної підтримки економічної самостійності внутрішньо переміщених осіб. Не менш значущим є розвиток цифрових сервісів, зокрема розширення функціоналу електронних платформ для подання заяв та автоматизації процесів перевірки даних.

Крім того, необхідним є запровадження довгострокових механізмів підтримки для найбільш вразливих категорій ВПО, а також посилення інформаційного забезпечення через створення доступних консультаційних сервісів. У цьому контексті важливу роль відіграють Кабінет Міністрів України та Міністерство соціальної політики України, які формують та реалізують державну політику у сфері соціального захисту.

Фінансова підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні є важливим елементом соціальної політики держави, проте її ефективність потребує подальшого вдосконалення. Комплексний підхід, що поєднує грошові виплати, сприяння зайнятості та цифровізацію процесів, дозволить забезпечити не лише базову підтримку, але й створити умови для повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-економічне середовище. З урахуванням практичного досвіду внутрішнього переміщення, можна стверджувати, що ефективність фінансових інструментів визначається не лише їх обсягом, а здатністю забезпечити довгострокову соціально-економічну адаптацію внутрішньо переміщених осіб.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 04.05.2026).
2. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 332. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Деякі питання підтримки внутрішньо переміщених осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 11 лип. 2023 р. № 709. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/709-2023-п> (дата звернення: 04.05.2026).

Тетяна Буряк

студентка гр. ФМПС-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному глобалізованому світі забезпечення екологічної безпеки постає однією із ключових передумов сталого розвитку держави. Загострення екологічних проблем, які виявляються у зміні клімату, критичному рівні забруднення атмосферного повітря та водних ресурсів, деградації природних екосистем, обумовлює необхідність трансформації традиційних підходів до управління економікою у контексті стимулювання її екологічної трансформації. Необхідність реагування держави на ці виклики спонукає до пошуку дієвого інструментарію регулювання антропогенного впливу на довкілля. Ефективність його застосування визначає не лише перспективи збереження природного капіталу, але й рівень соціально-економічного добробуту суспільства. У цьому контексті екологічне оподаткування виступає ключовим інструментом державної екологічної політики, який поєднує фіскальні потреби бюджету зі стратегічними завданнями охорони довкілля.

Концептуальною основою екологічного оподаткування виступає принцип «забруднювач платить», який передбачає покладання фінансової відповідальності на суб'єктів господарювання за негативні наслідки їхньої діяльності. Це означає, що пов'язані з ліквідацією шкоди довкіллю витрати мають покриватися не за рахунок державного бюджету та платників податків, а безпосередньо тими організаціями чи споживачами, діяльність яких спричиняє забруднення. Такий підхід формує економічний стимул для підприємств до впровадження екологічно безпечних технологій, раціонального використання ресурсів та скорочення обсягів шкідливих викидів. Реалізація цього принципу створює передумови для розвитку «зеленої» економіки та підвищення рівня екологічної культури населення, оскільки екологічна відповідальність стає економічно доцільною для бізнесу, а недотримання екологічних норм – фінансово не вигідним [4].

В Україні екологічне оподаткування реалізується через систему загальнодержавних обов'язкових платежів, правова сутність яких полягає у справлянні коштів за негативний вплив на навколишнє природне середовище. Основним елементом цієї системи є екологічний податок, об'єкти оподаткування якого охоплюють ключові напрями екологічних ризиків. Зокрема, податок справляється за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, що має визначальне значення для промислових регіонів. Крім того, обов'язковими є платежі за скиди забруднюючих речовин у поверхневі та підземні водні об'єкти, що спрямовані на стимулювання підприємств до впровадження сучасних очисних технологій та переходу на замкнені цикли водокористування.

Важливою складовою системи екологічних платежів є оподаткування розміщення відходів, за винятком тих, що використовуються як вторинна сировина. Метою такого підходу є зменшення площ сміттєзвалищ та розвиток сфери переробки відходів. Окреме місце у структурі екологічного оподаткування займають специфічні види забруднення, зокрема утворення радіоактивних відходів та їхнє тимчасове зберігання понад встановлені ліцензійні строки [9]. Така розгалужена система об'єктів оподаткування покликана забезпечувати комплексний контроль за природокористуванням та мінімізувати екологічні ризики. Водночас аналіз вітчизняної практики свідчить, що розмір податкових зобов'язань нерідко не відповідає масштабам екологічних наслідків діяльності підприємств, що суттєво знижує регуляторний потенціал екологічного податку.

Ефективність екологічного оподаткування значною мірою визначається тим, наскільки ставки податків відображають реальні екологічні збитки, завдані природному середовищу. Диференціація ставок залежно від виду та рівня небезпеки шкідливих речовин є необхідною умовою забезпечення справедливості податкового механізму. В Україні ставки встановлюються за основними напрямками екологічних ризиків: викидами у атмосферне повітря, скидами у водні об'єкти, розміщенням відходів та поводженням із радіоактивними матеріалами. Такий підхід покликаний забезпечувати не лише стабільне наповнення бюджету, але й сприяти формуванню екологічно орієнтованої моделі природокористування. Водночас без системного аналізу міжнародного досвіду та імплементації найефективніших практик у національну систему екологічного оподаткування існує ризик, що екологічна політика матиме переважно декларативний характер [6].

Незважаючи на наявність розробленої правової бази, практична реалізація потенціалу екологічного оподаткування в Україні стикається з низкою системних перешкод, які істотно знижують його ефективність як інструменту забезпечення екологічної безпеки. Однією з найбільш актуальних проблем є невідповідність чинних ставок податку реальним витратам на відновлення природного середовища [5]. У вітчизняній практиці ставки екологічного податку тривалий час залишалися економічно незначними, що не створювало для великих забруднювачів достатнього регуляторного впливу. Для багатьох промислових підприємств сплата податку є менш витратною стратегією, ніж інвестування у сучасні очисні споруди, системи фільтрації або перехід на альтернативні джерела енергії. Це зумовлює викривлення економічної мотивації бізнесу, коли податок сприймається не як стимул до екологічної модернізації, а як фактична компенсація за право продовжувати забруднення.

Суттєвою проблемою у сфері екологічного оподаткування залишаються галузеві виключення та преференції, що надаються окремим секторам економіки. Існування пільг для найбільш капіталомістких забруднювачів знижує ефективність принципу екологічної відповідальності. Коли держава звільняє певні стратегічні галузі від повної сплати екологічних платежів або застосовує для них знижені коефіцієнти, це призводить до нерівних умов конкуренції та уповільнює процес екологічної трансформації промисловості. У таких умовах екологічний податок втрачає значну частину регуляторної функції, оскільки найбільші джерела

антропогенного навантаження отримують можливість уникати фінансової відповідальності за заподіяну шкоду довкіллю. Це не лише скорочує бюджетні надходження, але й консервує використання застарілих технологій, що суперечить стратегічним національним інтересам у сфері екологічної безпеки.

Окремої уваги потребує проблема відсутності чіткого механізму цільового використання коштів, отриманих від екологічного оподаткування. Відповідно до концепції сталого розвитку, ці надходження мають виконувати функцію реінвестування у природоохоронні заходи. Це передбачає, що кожна сплачена забруднювачем гривня має повертатися в економіку у вигляді фінансування екологічних програм – будівництва сучасних підприємств з переробки відходів, очищення водних об'єктів, рекультивації земель чи підтримки інноваційних «зелених» проєктів. Проте в Україні значна частина цих надходжень надходить до загального фонду бюджету та використовується на потреби, які не пов'язані з охороною довкілля [8]. Відсутність прямого зв'язку між сплатою екологічного податку та покращенням екологічного стану навколишнього середовища знижує рівень довіри бізнесу й громадськості, фактично зводячи його функцію переважно до фіскальної.

Аналіз сучасних наукових досліджень, зокрема тих, що висвітлюють поведінкові аспекти та фіскальні наслідки екологічного оподаткування, підтверджує, що низька ефективність чинної системи зумовлена розривом між процесом збором коштів та їх цільовим використанням. За відсутності видимих результатів від екологічних виплат у вигляді покращення інфраструктури чи державних програм підтримки модернізації підприємства втрачають економічну мотивацію до прозорості звітності та сумлінної сплати податку. У поєднанні з недосконалим адмініструванням та низьким рівнем автоматизації контролю за викидами це створює передумови для ухилення від податкових зобов'язань. Таким чином, сучасний стан системи свідчить про необхідність переходу від моделі пасивного накопичення коштів до моделі активного екологічного стимулювання, що забезпечуватиме реальний вплив на стан довкілля.

Складнощі впровадження ефективного екологічного оподаткування пов'язані також із ризиками зниження конкурентоспроможності вітчизняних товарів на міжнародних ринках у разі різкого підвищення ставок. Це зумовлює необхідність формування виваженого державного підходу, який би поєднував посилення фіскального тиску на забруднювачів із наданням економічних преференцій тим підприємствам, що реально скорочують свій негативний вплив на довкілля. Наразі ж відсутність дієвих механізмів підтримки екологічних інвестицій призводить до того, що екологічне оподаткування набуває переважно фіскального характеру, а не виконує функцію стимулювання розвитку. Подолання цієї суперечності є ключовим завданням для підвищення результативності екологічних заходів та забезпечення гармонізації економічного зростання з екологічними пріоритетами країни.

Окрім економічних та технічних чинників, екологічне оподаткування має вагомий соціальний вимір, оскільки воно спрямоване на підвищення якості життя та збереження здоров'я населення. Його роль полягає не лише у забезпеченні бюджетних надходжень, але й у поступовому формуванні екологічної

відповідальності як серед бізнесу, так і серед громадян. Зменшення концентрації шкідливих речовин у навколишньому середовищі безпосередньо сприяє покращенню стану здоров'я людей, що є фундаментальною передумовою національної безпеки. Проте при розробці податкової політики необхідно врахувати принцип соціальної справедливості. Надмірне або різке підвищення екологічних податків, особливо у сфері енергетики, може призвести до зростання вартості товарів першої необхідності та збільшення витрат домогосподарств, що створить додаткове навантаження на соціально вразливі групи населення. Тому система екологічного оподаткування має бути побудована таким чином, щоб стимулювати екологічні зміни, не поглиблюючи при цьому соціальну нерівність.

У контексті глобальних тенденцій аналіз міжнародного досвіду є необхідною умовою вдосконалення національної екологічної політики. Імплементация найефективніших світових практик дозволяє Україні уникнути повторення чужих помилок та сприяє інтеграції у європейський екологічний простір. У розвинених країнах екологічне оподаткування успішно поєднується з механізмами державної підтримки: підприємства, що здійснюють інвестиції в екологічну модернізацію, отримують податкові пільги або прямі субсидії. Такий підхід робить економічну доцільність «зеленого» курсу розвитку поєднуючи обов'язковість екологічних вимог із фінансовими стимулами [1]. Для України актуальність цього питання визначається необхідністю переходу до моделі сталого розвитку, що є ключовим етапом на шляху до європейської інтеграції.

Ефективне вдосконалення системи екологічного оподаткування потребує комплексного підходу, що поєднує правові, економічні та соціальні інструменти. Ключовим напрямком у цьому контексті є розширення об'єктів оподаткування шляхом включення нових видів забруднень та ресурсів, які наразі залишаються поза увагою регулятора. Паралельно з поступовим підвищенням ставок на найбільш небезпечні види викидів, держава має запроваджувати економічні стимули для підприємств, що переходять на екологічно чисті технології. Це дозволить забезпечити баланс між екологічними вимогами та підтриманням конкурентоспроможності національної економіки. Не менш важливим є розвиток сучасної системи моніторингу та контролю, яке гарантуватиме прозорість адміністрування екологічних податків та зменшуватиме ризики недотримання встановлених норм.

Забезпечення відкритості та залучення громадськості до процесу прийняття екологічних рішень є важливою складовою реформування системи екологічного оподаткування. Доступ до інформації щодо використання коштів, отриманих від екологічного податку, сприятиме підвищенню рівня довіри до державних інституцій. Громадський контроль за цільовим спрямуванням цих ресурсів на реалізацію природоохоронних заходів, зокрема рекультивацію територій чи охорону біологічного різноманіття, є запорукою того, що система забезпечуватиме практичний ефект, а не лише формальну звітність. Важливим напрямом також є розвиток міжнародного співробітництва та постійний обмін досвідом із зарубіжними партнерами, що дозволить Україні впроваджувати найкращі стандарти у сфері екологічної безпеки.

Отже, екологічне оподаткування є базовим інструментом екологічної політики держави, здатним гармонізувати економічний розвиток із вимогами охорони довкілля. Воно виконує не лише фіскальну та стимулюючу, а й стратегічну функцію, формуючи умови для довгострокової стійкості соціально-економічної системи. Ефективність цієї моделі в Україні залежить від готовності держави до комплексних реформ щодо оптимізації ставок, ліквідації галузевих преференцій та забезпечення суворого цільового використання екологічних надходжень. Реалізація таких заходів створить надійне підґрунтя для сталого розвитку, сприятиме збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь та гарантуватиме високий рівень екологічної безпеки держави в умовах сучасних глобальних викликів.

Список використаних джерел:

1. European Green Deal: European Commission official website. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.
2. OECD. Environmental Taxation: A Guide for Policy Makers. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://www.oecd.org/env/tools-evaluation/environmentaltaxation.htm>.
3. Веклич О. О. Екологічне оподаткування в Україні: проблеми та напрями реформування. *Економіка України*. 2022. № 4. С. 45–58.
4. Горин В. П., Квасниця О. В., Була П. В., Мудрий Т. П., Юзюк І. В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фіскальні наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7555>.
5. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018
6. Горин В. П., Сидор І. П., Була П. В., Мудрий Т. П. Концептуалізація публічної компоненти зелених фінансів. *Проблеми економіки*. 2025. № 1 (63). С. 296-307. <https://dspace.wunu.edu.ua/items/13bbdf6f-40b0-4ea9-a271-dc0d8444fb2b>
7. Ковальська Л. Л. Ефективність екологічного податку як інструменту регулювання техногенного навантаження. *Економічні інновації*. 2022. Т. 24, № 2. С. 88–96.
8. Павлюк К. В. Проблеми цільового використання коштів екологічного податку в бюджетній системі України. *Фінанси України*. 2023. № 1. С. 34–48.
9. Податковий кодекс: Закон України від 21.01.2025 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
10. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>.

Володимир Валігура

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Вайда

студент гр. ФФ-21/1,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІСКАЛЬНА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ

Проблематика забезпечення стабільних бюджетних надходжень є однією з ключових у сучасній фінансовій політиці держави. У цьому контексті особливе місце займає податок на додану вартість (ПДВ), який виступає одним із основних джерел формування доходної частини Державного бюджету України. Його фінскальна роль полягає не лише у значному обсязі надходжень, але й у відносній стабільності та передбачуваності цього податку. В умовах економічних трансформацій та інтеграційних процесів значення ПДВ як інструменту акумулювання фінансових ресурсів держави зростає, що обумовлює необхідність глибшого дослідження його фінскального потенціалу та ефективності функціонування.

У табл. 1 наведено динаміку надходжень ПДВ з виготовлених на території України та ввезених на митну територію України товарів, робіт, послуг.

Таблиця 1

Надходження ПДВ до Державного бюджету України у 2018 – 2025 рр.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Надходження ПДВ з виготовлених на території України товарів, робіт, послуг, млрд грн	79,1	88,9	126,5	155,8	213,9	214,6	268,3	306,5
Надходження ПДВ з ввезених на митну територію України товарів, робіт, послуг, млрд грн	295,3	289,7	274,1	380,7	253,1	366,1	466,1	542,4
Разом	374,4	378,6	400,6	536,5	467	580,7	734,4	848,9

Джерело: складено автором за [1; 2].

Зміна надходжень з ПДВ у 2018 – 2025 рр. ілюструє, як фінскальний механізм України реагував на сукупність глобальних економічних факторів та унікальних внутрішніх труднощів. Так, дані за 2020 р. вказують на ефект, спричинений пандемією COVID-19, котра викликала застій у світовій торгівлі та порушення у сфері логістики. Це відчутно зменшило обсяги ПДВ від імпорту, зафіксувавши їх на рівні 274,1 млрд грн, натомість внутрішній компонент збільшився до 126,5 млрд грн, що було зумовлено трансформацією споживчих звичок та активною інтеграцією цифрових технологій в господарську діяльність. Згодом, у 2021 р., імпорتنі надходження зазнали значного підйому, сягнувши 380,7 млрд грн. Це відбулося завдяки загальносвітовому відновленню купівельної спроможності та різкому зниженню цін на енергоресурси на світовій арені, що розширило базу, з якої адмініструвався податок на митній території.

У 2022 р. визначальним чинником формування податкових надходжень стала повномасштабна війна росії проти України, яка призвела до нищівного удару по виробничих можливостях та унеможливила роботу морських гаваней, як наслідок, ПДВ при ввезенні знизився до позначки 253,1 млрд грн. Збільшення внутрішнього ПДВ, що сягнуло 213,9 млрд грн у той самий час, значною мірою зумовлене стрімким зростанням цін, що штучно завищило номінальні обороти попри реальне згортання випуску продукції.

Дані за 2024 та 2025 рр. свідчать про те, що податкова система України успішно завершила етап пристосування до умов воєнного стану і тепер демонструє сталу тенденцію до збільшення податкових надходжень. Протягом 2024 р. ПДВ з реалізації товарів на території України поповнив скарбницю на 268,3 млрд грн, а ПДВ із ввезених товарів становив 466,1 млрд грн, що вказує на пожвавлення зовнішньоторговельної активності у зазначений час. Підсумок 2025 р. зафіксував подальше піднесення: надходження ПДВ від продукції та послуг, вироблених безпосередньо в Україні, досягли позначки 306,5 млрд грн, виконавши скоригований план на 96,38%. При цьому імпортний ПДВ у 2025 р. встановив номінальний рекорд у 542,4 млрд грн, що відповідає 91,35% від запланованої суми.

Зростання цих величин зумовлене сукупністю низки обставин: поступовим відновленням вітчизняного виробництва, розширенням шляхів для ввезення товарів, а також належним адмініструванням податків. Аналіз даних за останні два роки демонструє, що ПДВ остаточно утвердився як ключове джерело формування бюджетних доходів, забезпечивши понад 848 млрд грн загальних надходжень лише у 2025 р. Ця тенденція засвідчує посилення фінансової стабільності країни та спроможність економічної системи мобілізувати кошти навіть у ситуації тривалої напруженості у сфері геополітики.

З огляду на проведений аналіз, можна дійти висновку, що податкова система України виявила здатність протистояти серйозним кризовим впливам (пандемія COVID-19, війна). Збереження суттєвої залежності Державного бюджету України від ПДВ з імпорту характеризує його крихкість щодо змін у вартості національної валюти та ризиків, пов'язаних з логістикою. Суттєві розбіжності, зафіксовані у 2020 та 2022 рр., демонструють наскільки важко спрогнозувати податкові надходження у періоди нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Річні звіти про виконання Державного бюджету України за 2022 – 2024 роки. / Державна казначейська служба України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
2. Open Budget – Державний веб-портал бюджету. Розділ Доходи. Найменування Податок на додану вартість з ввезених на митну територію України товарів, та Податок на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з урахуванням бюджетного відшкодування. URL: <https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>.

Всеволод Верстюк

студент гр. ФФ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Валігура

ПЕРСПЕКТИВИ ПРИВАТИЗАЦІЇ ФІНАНСОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ СЕКТОРІВ ЕКОНОМІКИ

Станом на лютий 2025 року, за даними Світового банку відновлення України після війни коштуватиме 524 млрд дол. [5], а граничний рівень дефіциту Державного бюджету України на 2026 рік становитиме 1,9 трлн грн або 18,5% від ВВП [7]. Враховуючи реальність повномасштабної війни, видатки на оборону продовжують зростати, тому державі необхідно або збільшити доходи, або зменшити видатки бюджету для забезпечення економічної стабільності країни у майбутньому. Один із варіантів, вирішення цієї проблеми – є приватизація економіки.

Термін «приватизація» означає:

1. Процес передачі власності майна і підприємств, які належать державі, у користування приватним інвесторам [6; 9].

2. Заміна відповідальності щодо виробництва/надання суспільно важливих товарів/послуг з держави на приватний сектор [9].

Якщо про неї говорити як про передачу державного майна у власність приватним інвесторам, то важливо оцінити політику української влади з приватизації державного майна і підприємств за останні 30 років. Так, в Україні приватизація має погану репутацію через її негативні наслідки у 1990-х та 2000-х роках [6]. Початковою метою приватизації була трансформація України в повноцінну, конкурентну ринкову економіку. За результатами 20 років проведення політики було досягнуто значного прогресу – кількість приватних підприємств у порівнянні з державними значно зросла. Однак, насамперед, через недостатню прозорість, зарегульовану законодавчу базу, а також корупцію у владі, вона принесла менші результати ніж очікувалося. Крім того, заходи з приватизації, до яких вдалася влада, дозволили певному колу підприємців створити монополістичні об'єднання, незаконно збагатитися і з часом створити в Україні олігархію.

Після Революції Гідності, нова влада взяла на себе відповідальність реформувати приватизацію. Починаючи з 2014 року, було досягнуто значного прогресу в цьому напрямку:

– антикорупційні реформи – в 90-х та 2000-х роках монополісти та олігархи використовували свої ресурси для лобіювання інтересів, натомість зменшення рівня корупції у будь-якій сфері влади характеризує її діяльність і, відповідно, функціонування держави більш ефективним;

– адміністративні реформи – у 2018 році закон «Про приватизацію державного і комунального майна» розділив приватизацію на малу (до 250 млн грн) та велику (більше 250 млн грн) приватизацію, що також дозволило приймати рішення щодо передачі власності значно швидше;

– створено електронну платформу «ProZorro.Продажі» [8], яка допомогла із забезпеченням прозорості при продажу або оренди державного та комунального майна.

У зв'язку з війною, 1 липня 2022 року влада взяла до уваги законопроект «Про публічно-приватне партнерство» [1], і 30 липня 2025 року він був введений у дію. Публічно-приватне партнерство – це форма відносин між державою та приватним інвестором щодо передачі майна чи активу державою у тимчасове користування приватним підприємцем, задля отримання прибутку [3]. Даний вид відносин несе вигоду для обох сторін, оскільки приватний інвестор отримує прибуток від інвестицій в майно, а держава, не витрачаючи власних коштів, може відновлювати інфраструктуру з потенційно вищою рентабельністю для майбутнього використання.

Таким чином, Україна досягла значного прогресу з реформування цієї сфери приватизації за останні 10 років. Завдяки цьому, в 2025 році до держбюджету надійшло 3,38 млрд грн [2], а за планом 2026 року має надійти 2 млрд грн [4]

Характеризуючи другий вид приватизації – заміну державних послуг на приватні, необхідно зауважити, що в цьому випадку Україна може перейняти світовий досвід приватизації суспільних благ [9]. Ідея приватизації суспільних послуг: медицини, освіти, страхування, транспорту, постачання людям води чи електрики, – дає змогу державі зменшити видатки бюджету на ці сфери, оскільки приватні постачальники послуг покриватимуть додатковий попит, після цього держава може перенаправити кошти в іншу сферу або зменшити рівень оподаткування, кредитування чи іншого джерела доходів.

За 2026 рік, на соціальні блага держава планує витратити [4;7]:

- 265,4 млрд грн на сферу освіти;
- 258 млрд грн на сферу охорони здоров'я;
- 467,1 млрд грн на сферу соціального захисту;
- 140 млрд грн на державні проекти з відновлення інфраструктури;
- 40 млрд грн на відновлення ЖКГ та критичної інфраструктури.

На основі цих даних можна зробити висновок, що держава має можливість значно зменшити видатки держбюджету шляхом поступової приватизації даних соціальних благ: створення вигідних умов інвестування для приватних інвесторів, зміни до законодавства щодо зменшення ролі держави у соціальній сфері економіки. Проте важливо зазначити, що у разі якщо держава вирішить піти на цей крок, процес приватизації займе декілька років, і відповідальність за певну частину витрат на соціальні блага держава змушена буде залишити за собою.

Крім того, на основі світового досвіду, основним недоліком такого виду приватизації – є якість наданих суспільних послуг [9]. Оскільки приватні суб'єкти зацікавлені насамперед в отриманні прибутку, а не в суспільному благу, це може призвести не лише до погіршення добробуту населення, а й до соціальної нерівності через недоступність базових благ для певних громадян через високі ціни. Крім того, важливо враховувати минулий досвід держави у приватизації майна і підприємств [6]. Важливим є прозорість процесу, створення належної законодавчої бази, а також антикорупційні заходи, інакше існує значний ризик

монополізації сектору вузьким колом осіб і в подальшому його використання для незаконного збагачення.

У підсумку можна відзначити, що приватизація є корисним інструментом для майбутнього економічного відновлення і розвитку України, проте досвід минулих десятиліть та інших держав показує, що цей процес потребує належного регулювання і контролю з боку держави [6; 9]. В гіршому випадку, приватизація приносить незначну економічну вигоду, зате призводить до погіршення соціальної нерівності та монополізації економіки. Проте за належного контролю, вона дасть змогу покращити інвестиційну привабливість, економічне становище та соціальний добробут держави завдяки здоровій конкуренції [1]. В Україні, у період війни, приватизація може допомогти державі зменшити навантаження на бюджет у зв'язку з високим рівнем дефіциту, а у повоєнний час створити надійний фундамент для здорової ринкової економіки та дати поштовх для її подальшого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Було ДПП, а стало ППП: що далі? URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/bulo-dpp-a-stalo-ppp-i-shho-dali/>
2. Відкритий бюджет URL: <https://openbudget.gov.ua/>
3. Державно-приватне партнерство: які сфери економіки зможуть відновити приватні інвестори URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/derzhavnoprivatne_partnerstvo_yaki_sferi_ekonomiki_zmozhut_vidnoviti_privatni_investori/
4. Міністерство фінансів України: проєкт Державного бюджету України на 2026 рік URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/verkhovna_rada_ukhvalila_zhovu_proiekt_derzhavnogo_biudzhetu_ukraini_na_2026_rik_prioritet_nezminnii_oboronozdachnist_kraini-5383 (дата звернення: 28.04.2026)
5. Оцінка відновлення України зросла до 524 млрд дол. – Світовий банк URL: <https://forbes.ua/news/otsinka-vidnovlennya-ukraini-za-rik-zroslo-z-486-mlrd-do-524-mlrd-svitoviy-bank-25022025-27488/>
6. Приватизація URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Pryvatyzatsiia
7. Про Державний бюджет України на 2026 рік: Закон України № 4695-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4695-20> (дата звернення: 28.04.2026)
8. Про систему ProZorro.Продажі URL: <https://prozorro.sale/about/>
9. The Meaning of Privatization URL: <https://www.princeton.edu/~starr/meaning> (accessed: 28.04.2026)

Сергій Вигоняйло
студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Євгеній Горбачов
студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Олексій Колков
студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР УКРАЇНИ: МИТНИЙ ВИМІР РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДЕРЖМИТСЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ЕКОНОМІКИ

В умовах трансформації національної економіки та функціонування держави в режимі воєнного стану формування ефективного фіскального простору України набуває системоутворюючого значення. Фіскальний простір розглядається як сукупність фінансових, інституційних та регуляторних можливостей держави щодо акумулювання доходів бюджету, підтримання макроекономічної стабільності та забезпечення виконання публічних функцій. У цьому контексті митна політика виступає одним із ключових інструментів державного впливу на зовнішньоекономічні процеси, бюджетну збалансованість та економічну безпеку.

Повномасштабна військова агресія російської федерації спричинила суттєві структурні зміни у функціонуванні національної економіки, зокрема скорочення виробничого потенціалу, зміну логістичних маршрутів міжнародної торгівлі та зростання залежності державних фінансів від імпорتنих операцій. За таких умов митна система фактично стала одним із головних джерел оперативного наповнення державного бюджету, забезпечуючи стабільність фіскальних надходжень навіть за умов високої економічної невизначеності.

З позицій сучасної фінансової науки фіскальна результативність митних органів визначається не лише обсягом мобілізованих платежів, але й ефективністю адміністрування, рівнем дотримання митного законодавства, мінімізацією тіньових схем та здатністю забезпечувати баланс між фіскальними інтересами держави і сприянням міжнародній торгівлі. Діяльність Державної митної служби України у воєнний період характеризується одночасним виконанням фіскальної, регуляторної, безпекової та сервісної функцій.

За офіційними даними Державної митної служби України, упродовж 2022–2025 років спостерігається стійка тенденція до зростання митних надходжень. У 2022 році митницями забезпечено понад 26,2 млрд грн платежів до державного бюджету, у 2023 році – близько 40,6 млрд грн, у 2024 році надходження перевищили 48,3 млрд грн, а у 2025 році – 56 млрд грн [1]. Така динаміка свідчить про відновлення імпоротної активності, диверсифікацію торговельних потоків та підвищення ефективності митного адміністрування в умовах кризової економіки.

Фіскальне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні набуває нових змістовних характеристик. На відміну від довоєнної моделі, сучасна митна політика спрямована не лише на тарифне регулювання, але й на забезпечення економічної стійкості держави, підтримку критичного імпорту, функціонування оборонно-промислового комплексу та інтеграцію до єдиного економічного простору Європейського Союзу. Запровадження тимчасових митних пільг, спрощення процедур переміщення гуманітарних вантажів та оптимізація контролю свідчать про адаптивність митної системи до надзвичайних умов.

Важливим чинником підвищення фіскальної ефективності митних органів виступає цифрова трансформація митного адміністрування. Електронне декларування, автоматизована система управління ризиками, попереднє інформування та розвиток інформаційного обміну з міжнародними партнерами формують сучасну модель «смарт-митниці». Використання аналітичних інструментів дозволяє концентрувати контрольні заходи на операціях із підвищеним рівнем ризику, зменшуючи адміністративний тиск на добросовісний бізнес.

Водночас воєнні умови актуалізували низку системних проблем функціонування митної системи. Серед ключових викликів слід виокремити обмежену пропускну спроможність пунктів пропуску на західному кордоні, необхідність модернізації митної інфраструктури, кадрові ризики, недостатню інтегрованість інформаційних систем із європейськими митними платформами та наявність корупційних загроз. Зазначені фактори безпосередньо впливають на швидкість митного оформлення, конкурентоспроможність експортерів та обсяги фіскальних надходжень.

З наукової точки зору, сучасний етап розвитку митної політики України характеризується переходом від адміністративно-контрольної до сервісно-аналітичної моделі функціонування митних органів. Така трансформація відповідає європейській концепції Customs as a Service, яка передбачає поєднання ефективного контролю із максимальним сприянням законній торгівлі.

Подальше формування фіскального простору України потребує системної модернізації митного адміністрування на основі принципів інституційної стійкості, цифровізації та євроінтеграційної адаптації. Пріоритетними напрямками розвитку виступають:

- повна цифровізація митних процедур та інтеграція інформаційних систем із митними платформами ЄС;
- розвиток постмитного аудиту як інструменту інтелектуального контролю;
- удосконалення системи управління ризиками на основі аналітики великих даних;
- модернізація прикордонної та митної інфраструктури;
- посилення міжвідомчої та міжнародної митної співпраці;
- підвищення прозорості адміністрування митних платежів.

Європейський вектор розвитку митної політики передбачає імплементацію положень Митного кодексу Європейського Союзу, приєднання до спільних транзитних процедур та розширення застосування інституту авторизованого

економічного оператора. Реалізація зазначених заходів сприятиме зниженню трансакційних витрат бізнесу, скороченню часу проходження кордону та збільшенню фіскальної віддачі зовнішньоекономічних операцій.

Узагальнюючи, слід зазначити, що митний компонент відіграє визначальну роль у формуванні сучасного фіскального простору України. В умовах повномасштабної війни Державна митна служба України продемонструвала інституційну адаптивність та здатність забезпечувати стабільні бюджетні надходження, виконуючи водночас функції економічної безпеки та підтримки міжнародної торгівлі. Подальша еволюція митної системи повинна базуватися на принципах цифрової трансформації, прозорості, аналітичного управління та повної інтеграції до європейського митного середовища, що створить передумови для післявоєнного економічного відновлення та зміцнення фінансової стійкості держави.

Список використаних джерел:

1. Open budget. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>

Назар Водарський

студент гр. ФМПС-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: PhD, викладач Тетяна Валігура

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Тіньова економіка – це складне соціально-економічне явище, яке охоплює неформальну та нелегальну діяльність, що здійснюється поза державним контролем. До неї належать як повністю незаконні операції (ухилення від податків, нелегальний бізнес), так і часткове приховування доходів або працівників легальними підприємствами. Її зростання створює серйозні проблеми для економіки. Насамперед держава втрачає значні податкові надходження, що зменшує фінансування соціальних програм та інфраструктури. Крім того, порушується конкуренція, адже «тіньовий» бізнес має переваги над легальним. Також, тіньова економіка негативно впливає на фінансову безпеку та сприяє розвитку корупції, що знижує довіру до державних інституцій. В умовах глобалізації та цифровізації її масштаби зростають, оскільки з'являються нові способи приховування доходів.

Структурно, тіньова економіка може бути поділена на «кілька основних складових: незареєстрована економічна діяльність (виробництво товарів і послуг без офіційної реєстрації підприємств; діяльність малого бізнесу, що працює «в тіні» для уникнення оподаткування); прихована економіка (офіційно зареєстровані підприємства, які приховують частину доходів або витрат; заниження обсягів продажів; виплата заробітної плати «в конвертах»); нелегальна економіка (діяльність, що заборонена законом); корупційна діяльність; фінансова тіньова діяльність (використання офшорних зон для приховування доходів); тіньова зайнятість (працевлаштування без офіційного оформлення)» [2, с. 178].

В Україні, тіньова економіка становить близько 19,3% ВВП, що еквівалентно приблизно 34 млрд дол США. Незважаючи на певне зниження її рівня порівняно з попередніми роками (рис. 1), цей показник залишається вищим, ніж у більшості розвинених країн, що свідчить про наявність системних проблем у сфері податкового адміністрування та економічного регулювання [1].

Щодо впливу тіньової економіки на податкову систему, то він проявляється у скороченні дохідної частини бюджету, ускладненні оцінки реальних макроекономічних показників, та зниженні ефективності фіскальної політики. Водночас, це зумовлює зростання податкового навантаження на добросовісних платників, що призводить до дисбалансу у розподілі податкового тягара та стимулює подальше ухилення від оподаткування.

Варто зазначити, що скорочення податкових надходжень, в свою чергу обмежує можливості держави фінансувати соціальні програми та розвиток інфраструктури. А це ускладнює визначення реального обсягу економічної діяльності та знижує точність розрахунків макроекономічних показників. Крім того, це підриває довіру громадян до податкової системи та справедливості

розподілу податкового навантаження, а також негативно впливає на міжнародний імідж країни.

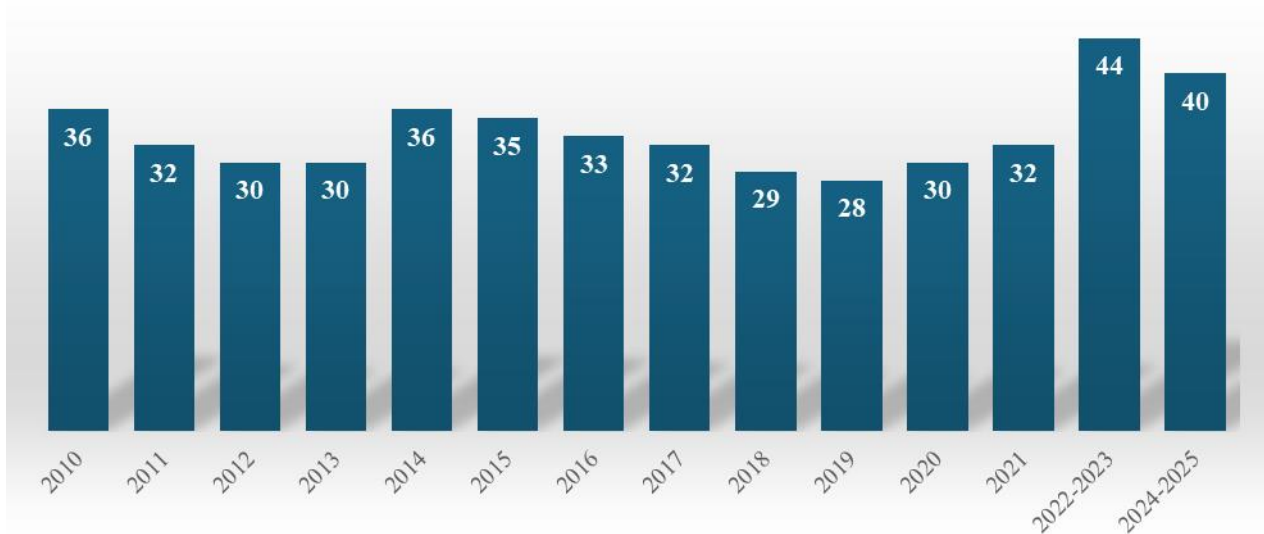

Рис. 1. Рівень тіньової економіки в Україні в 2010-2025 рр., %

Джерело: складено автором на основі [1]

Високий рівень тіньової економіки негативно впливає на фінансову безпеку держави через зменшення фінансових надходжень. Забезпечення повноти податкових надходжень є важливою умовою фінансової стабільності. Особливо важливими є заходи щодо детінізації економіки, підвищення податкової дисципліни, прозорості фінансових операцій і вдосконалення податкового контролю. Таким чином, зменшення масштабів тіньової економіки є важливою передумовою забезпечення стабільності податкових надходжень, підвищення ефективності державної фінансової політики та зміцнення фінансової безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Візуалізація світової тіньової економіки обсягом 12,5 трильйона доларів. Visual Capitalist. URL: <https://www.visualcapitalist.com/worlds-12-5-trillion-underground-economy/> (дата звернення: 03.05.2026).
2. Ясіновська І. Ф., Мазур М. Р. Сутність та наслідки тіньової економіки: економіко-правовий аспект. Фінансовий простір. 2024. № 1-2 (53). С. 176-182.

Олеся Волянчук

студентка гр. ФМПС-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Публічні фінанси є базовим елементом функціонування держави та одним із ключових механізмів реалізації її економічної політики. Через процеси мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів держава забезпечує макроекономічну рівновагу, підтримує соціальну сферу та формує передумови для сталого розвитку. В умовах глобалізаційних змін, фінансових криз і воєнних викликів їх роль суттєво посилюється, оскільки через фінансові інструменти держава реагує на нестабільність економічного середовища [1, с. 12].

Визначальне значення для економічної стабільності має ефективність функціонування бюджетної системи. Вона забезпечує акумуляцію фінансових ресурсів і їх спрямування відповідно до стратегічних пріоритетів. Важливою умовою макроекономічної рівноваги є контроль за бюджетним дефіцитом. Згідно з міжнародними орієнтирами, його безпечний рівень не повинен перевищувати 3% валового внутрішнього продукту. Водночас в Україні упродовж 2023-2024 років дефіцит державного бюджету перевищував 20% ВВП, що зумовлено насамперед значними видатками на оборону та підтримку економіки в умовах війни [4].

Формування дохідної частини бюджету здійснюється переважно за рахунок податкових надходжень, які становлять понад 70% загального обсягу доходів. Серед них домінуючу роль відіграє податок на додану вартість, частка якого сягає близько 40%. Разом із тим, значною проблемою залишається високий рівень тінізації економіки, що оцінюється приблизно у 30% ВВП, що обмежує можливості наповнення бюджету та негативно впливає на фінансову стабільність [2, 3].

Видаткова частина бюджету є ключовим інструментом реалізації державної політики. У сучасних умовах значна частина бюджетних ресурсів спрямовується на забезпечення національної безпеки та оборони – понад 50% загальних видатків у 2024 році. Водночас суттєві кошти, понад 20%, спрямовуються на соціальний захист населення. Така структура витрат дозволяє одночасно підтримувати обороноздатність держави та соціальну стабільність у суспільстві.

Ефективність бюджетної політики визначається не лише обсягами фінансування, але й результативністю використання коштів. У цьому контексті важливим є застосування програмно-цільового методу бюджетування, який орієнтований на досягнення конкретних результатів і підвищення ефективності державних витрат.

Важливим напрямом розвитку публічних фінансів є фінансова децентралізація. В Україні спостерігається зростання ролі місцевих бюджетів: їх частка у загальній структурі доходів збільшилася з 18% у 2014 році до понад 30%

у 2023 році. Це свідчить про підвищення фінансової самостійності територіальних громад і більш ефективне використання ресурсів на місцевому рівні [2].

Суттєве значення має також управління державними інвестиціями, які спрямовуються на розвиток інфраструктури, енергетики та інших стратегічних секторів економіки. Такі вкладення формують мультиплікативний ефект і сприяють економічному зростанню.

Окрему увагу слід приділити державному боргу, рівень якого станом на 2024 рік перевищив 85% ВВП. Незважаючи на значне боргове навантаження, залучення міжнародної фінансової допомоги дозволяє підтримувати макроекономічну стабільність і забезпечувати фінансування критично важливих видатків [4].

У кризових умовах публічні фінанси виконують функцію антикризового регулятора. Зокрема, під час пандемії COVID-19 державні видатки зросли більш ніж на 10%, що сприяло підтримці економічної активності. Аналогічні підходи застосовуються і в умовах воєнного стану [4].

Сучасний розвиток системи публічних фінансів тісно пов'язаний із цифровізацією. Використання електронних інструментів управління бюджетними коштами сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та зниженню корупційних ризиків [5].

Отже, публічні фінанси виступають ключовим інструментом забезпечення економічної стабільності держави. Їх ефективне управління передбачає збалансовану бюджетну політику, раціональний розподіл ресурсів, контроль за державним боргом і впровадження сучасних підходів до управління фінансами, що в сукупності формує передумови для сталого розвитку економіки. Водночас у сучасних умовах особливого значення набуває підвищення ефективності використання бюджетних коштів та посилення фінансової дисципліни. Не менш важливим є забезпечення прозорості фінансових процесів і зміцнення довіри до державних інституцій. Подальший розвиток системи публічних фінансів має бути орієнтований на адаптацію до глобальних викликів і впровадження інноваційних фінансових інструментів. Це сприятиме підвищенню стійкості економіки та зміцненню фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Алексєєв І. В., Ярошевич Н. Б. Бюджетна система: підручник. Львів: Львівська політехніка, 2019. 400 с.
2. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 23.04.2026).
3. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 23.04.2026).
4. Міжнародний валютний фонд (IMF). World Economic Outlook Database. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 22.04.2026).
5. Transparency International. Corruption Perceptions Index 2024. URL: <https://www.transparency.org> (дата звернення: 24.04.2026).

Святослав Герчаківський

к.е.н., доцент, доцент кафедри імені С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Косс

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

PICARD ТА ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ПОСИЛЕННІ ІНСТИТУЦІЙНОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ УКРАЇНИ

Сучасні трансформаційні процеси в Україні, зумовлені повномасштабною війною, глобальними економічними шоками та інтеграцією до Європейського Союзу, актуалізують проблему забезпечення стійкості державних інституцій. Особливе значення має діяльність митних інституцій як ключових елементів забезпечення митної безпеки держави.

Сьогодні Європейська комісія відзначає значний прогрес України у сфері митного регулювання та її готовність до інтеграції в митний союз ЄС [1]. Водночас зростає потреба у формуванні стійких інституцій, здатних ефективно реагувати на кризові явища, що обумовлює необхідність оновлення кадрів митних органів та підвищення їх кваліфікаційного рівня. Інституційна резильєнтність визначається як здатність державних органів протистояти зовнішнім і внутрішнім шокам, адаптуватися до змін та забезпечувати безперервність функціонування. Так, згідно з підходами OECD, резильєнтність передбачає: здатність до поглинання шоків, адаптацію до нових умов, трансформацію інституційної системи [2]. У контексті діяльності митних органів України такі аспекти означають ефективне функціонування навіть за умов воєнних ризиків, порушення логістики та кіберзагроз.

Одним із важливих компонент підвищення кваліфікаційного рівня посадових осіб митних інституцій держави є імплементація стандартів Picard Всесвітньої митної організації (ВМО). Зокрема, професійні стандарти ВМО були вперше розроблені в рамках програми PICARD (Партнерство у митниці, академічних дослідженнях і розробках), яка офіційно була запущена у 2006 році [3].

Метою програми PICARD було створення рамки співпраці між митними інституціями, практиками та академічними установами, які могли б тісно співпрацювати над двома основними цілями: 1) розвиток академічних досліджень, пов'язаних із митницею; 2) підвищення фахового професіоналізму працівників митниці. Для подальшого розвитку професіоналізму митних інспекторів у 2008 році ВМО започаткувала «Професійні стандарти для оперативних та старших менеджерів митниці» як основу професійної освіти митниці на бакалаврському та магістерському рівнях. Відтоді багато нових факторів вплинули на робочі процеси митних інспекторів та стали рушієм подальшого перегляду зазначених стандартів. До таких варто віднести: зростаючу роль нових технологій в митній сфері; необхідність ефективного аналізу митних даних для кращого управління кордонами; можливості, що виникають завдяки взаємодії зацікавлених сторін у

сфері ЗЕД; посилення адміністративної співпраці на національному та міжнародному рівнях; підвищену роль митниці у забезпеченні бізнес-середовища.

У цьому контексті Секретаріат ВМО розпочав роботу з перегляду Професійних стандартів PICARD, що призвело до публікації Професійних стандартів ВТО 2019 року. Ці Стандарти є рамками, на основі якої академічні програми, пов'язані з митницею, можуть бути розроблені та офіційно визнані ВТО відповідно до Керівних принципів визнання ВТО.

Наразі 26 курсів у 16 академічних закладах офіційно визнані як такі, що відповідають професійним стандартам PICARD. На жаль, серед цього переліку немає жодного українського закладу вищої освіти (ЗВО), хоча станом на 2026 рік 31 ЗВО має укладені меморандуми про співпрацю із Держмитслужбою та здійснює підготовку митників.

З 2010 року до визнаних ВМО академічних закладів потрібно віднести Університет Мюнстера (ФРН), Ризький технічний університет (Латвія), Університет Коста-Рики (Коста-Рика), Центр митних і акцизних досліджень, Університет Чарльза Стерта (Австралія), Міжнародна школа зовнішньої торгівлі (Уругвай), Шанхайський митний коледж (Китай), Роттердамська школа менеджменту при Університеті Еразма (Нідерланди), Казахський національний університет імені Аль-Фарабі (Казахстан), Академія Адуанера при Університеті Ровірі і Віргілі (Іспанія), Митний інститут Державного митного комітету Республіки Узбекистан, Університет Ставангера (Норвегія) та ін.

Вважаємо, що стандарти PICARD можуть використовуватися як основа для розробки або подальшого розвитку внутрішніх навчальних програм, стратегій рекрутингу та професійних профілів, а також приватним сектором при розробці стандартів для підготовки митних фахівців у сфері ЗЕД.

Зберігаючи оригінальну структуру, оновлена версія професійних стандартів PICARD включає:

- впровадження додаткової мети, орієнтованої як на приватний, так і на державний сектори;
- загальне спрощення та реорганізація стандартів;
- переформулювання вимог до стратегічних та операційних менеджерів.

Більший акцент також приділяється новим митним технологіям; управлінню митними ризиками; безпеці та сприянню розвитку міжнародної торгівлі; скоординоване управління митними кордонами та міжнародних ланцюгів постачання.

В умовах війни та повоєнного відновлення вважаємо, що до напрямів посилення інституційної резильєнтності митних органів України потрібно особливо віднести кадрове забезпечення через модернізацію систему підготовки кадрів для митної системи; забезпечити визнання ВМО кількох академічних закладів України, які здійснюють підготовку митників, стандартам PICARD; поєднати одночасну імплементацію професійного стандарту «Інспектор митний», впроваджувати антикорупційні стандарти; підвищувати професійну компетентність персоналу митних інституцій.

Посилення інституційної резильєнтності митних органів України через їх кадрове оновлення є стратегічним завданням державної політики. В умовах війни

та євроінтеграції митна система повинна трансформуватися у стійку, адаптивну та цифрову інституцію.

Список використаних джерел:

1. European Commission. Ukraine Progress Report on Chapter 29 “Customs Union”. 2024.
2. OECD. Building Economic Resilience in Crisis: Best Practices for Policy Implementation. Paris: OECD Publishing, 2023.
3. WCO Relationships with Universities (PICARD Programme). URL: <https://www.wcoomd.org/es-es/topics/capacity-building/activities-and-programme>

Ніна Головка

здобувачка гр. ПУАз-25-1М,

Поліський національний університет, м. Житомир

Науковий керівник: д.держ.упр., проф. Надія Дацій

УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується посиленою увагою до ефективності формування та реалізації регіональної політики, яка безпосередньо пов'язана із забезпеченням сталого розвитку. Він визначається як ключовий пріоритет державної політики, спрямований на досягнення збалансованого економічного зростання, соціального добробуту та збереження довкілля, що потребує узгоджених дій органів державної влади, місцевого самоврядування та міжнародних партнерів. «В комплексному механізмі стратегії сталого розвитку регіону його дієвість забезпечена такими напрямками розвитку регіону, як правові, організаційні, фінансові, економіко-інноваційні, соціальні, екологічні та інформаційні» [1, с. 121].

Важливу роль у досягненні цих цілей відіграє бюджетний процес як основа фінансового забезпечення розвитку регіонів.

Бюджетний процес є регламентованою законодавством діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, що охоплює складання, розгляд, затвердження, виконання бюджетів, а також контроль і звітування. Якість реалізації кожного з етапів визначає фінансову спроможність територій та результативність регіональної політики.

Його стратегічна роль полягає у трансформації пріоритетів державного та регіонального розвитку у конкретні фінансові рішення. Через бюджет визначаються напрями фінансування, забезпечується ресурсна підтримка ключових секторів економіки й соціальної сфери, а також формуються стимули для реалізації регіональних ініціатив. Відповідно, належне фінансове забезпечення є необхідною умовою практичної реалізації стратегічних документів.

Важливим елементом бюджетного процесу є система контролю, що забезпечує законність, прозорість і результативність використання коштів. Ефективний контроль сприяє зменшенню фінансових порушень, підвищенню якості управління та зміцненню довіри до органів влади. «Прозорість державних фінансів є важливою умовою ефективного управління» [2, с. 35]. Його значення особливо проявляється у забезпеченні цільового використання ресурсів і дотриманні фінансової дисципліни на місцевому рівні.

Аналіз формування та реалізації регіональної політики, зокрема на прикладі Житомирської області, підтверджує необхідність комплексного підходу до оцінки як управлінських, так і фінансових аспектів. Дослідження сучасного стану розвитку регіону дозволяє визначити його пріоритети та оцінити вплив бюджетного забезпечення на досягнення визначених орієнтирів. Оцінка структури обласного бюджету та його ролі у зведеному бюджеті дає змогу проаналізувати ефективність мобілізації ресурсів і виявити проблемні аспекти бюджетного планування [3].

Разом із тим на регіональному рівні зберігається низка системних проблем, серед яких недостатній рівень стратегічного планування, слабка узгодженість між програмами розвитку та бюджетними призначеннями, а також обмежена результативність використання фінансових ресурсів. Додатковими викликами є недосконалість механізмів контролю, недостатня прозорість бюджетного процесу та обмежене застосування сучасних інструментів оцінки ефективності.

Ситуація ускладнюється високим рівнем невизначеності, зумовленим тривалістю військових дій, масштабами економічних і соціальних втрат, а також нестабільністю внутрішньої та зовнішньої економічної кон'юнктури. Волатильність цін і складність прогнозування зовнішньоекономічної діяльності формують додаткові ризики для бюджетного планування [4].

За таких умов виникає потреба у застосуванні різних сценаріїв формування місцевих бюджетів, що супроводжується можливими відхиленнями від прогнозних показників і ускладнює управління ресурсами. У цьому контексті посилення контролю за виконанням бюджетних рішень набуває особливого значення, оскільки сприяє підвищенню результативності використання коштів і дотриманню фінансової дисципліни.

Місцеві бюджети формуються з урахуванням принципу збалансованості, прогнозних показників розвитку та можливостей дохідної бази. Водночас пріоритет надається фінансуванню ключових напрямів розвитку, оптимізації другорядних видатків і врахуванню потенційних ризиків, що сприяє зміцненню стійкості бюджетної системи.

Удосконалення бюджетного процесу на регіональному рівні передбачає посилення програмно-цільового підходу, розвиток середньострокового планування та узгодження бюджетних показників із пріоритетами розвитку. Важливим напрямом є також модернізація системи контролю, зокрема через розвиток внутрішнього аудиту, впровадження фінансового моніторингу та використання цифрових технологій для підвищення прозорості.

Реалізація зазначених заходів сприяє більш раціональному розподілу ресурсів, покращенню якості управлінських рішень і посиленню фінансової дисципліни, що в цілому підвищує результативність регіональної політики.

Отже, підвищення якості бюджетного управління та контролю за виконанням рішень є визначальним чинником ефективної реалізації регіональної політики. Забезпечення прозорості, підзвітності та орієнтації на результат створює передумови для сталого соціально-економічного розвитку регіонів.

Список використаних джерел:

1. Лелеченко А. П. Комплексний механізм формування й реалізації регіональної політики сталого розвитку в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Державне управління. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 121–126.
2. Гладченко Л. П. Прозорість державних фінансів як передумова ефективності державного управління. *Ринок цінних паперів України*. 2019. № 3–4. С. 35–41.
3. Житомирська обласна державна адміністрація: офіційний вебпортал. URL: <https://oda.zht.gov.ua> (дата звернення: 30.04.2026).
4. OECD. Budgeting and Public Expenditure Reviews. URL: <https://www.oecd.org> (accessed: 28.04.2026).

Володимир Горин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олександр Турчак

студент гр. ФПФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

БОРГОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Колосальні розміри бюджетного дефіциту воєнного часу трансформували боргову ситуацію України докорінно. Якщо у довоєнному 2021 році державний борг становив 2,36 трлн грн (48,9% ВВП), то за чотири роки великої війни він зріс до 9,04 трлн грн (\$213,3 млрд) станом на кінець 2025 року, збільшившись у 3,8 рази в номінальному вимірі [5]. За оцінками МВФ, наприкінці 2026 року державний борг України сягне 122,6% ВВП, а у 2027 році досягне пікового рівня – 137,1% ВВП [6]. Такі показники є безпрецедентними для незалежної України і ставлять перед фінансовою системою країни принципово нові виклики в питаннях боргової стійкості та обслуговування зобов'язань [10].

Не менш радикальних змін зазнала також структура державного боргу. Парадигмою довоєнної боргової політики України була відносна рівновага між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями, причому внутрішній ринок ОВДП відігравав ключову роль. З початком масштабної війни пропорції кардинально змінилися – частка зовнішнього боргу зросла з 45% наприкінці 2021 року до 78% наприкінці 2025 року [5; 8]. Основним рушієм цього зростання стали пільгові позики та гранти від міжнародних партнерів – ЄС, США, МВФ, Світового банку, G7. Зокрема, заборгованість перед міжнародними фінансовими організаціями з початку масштабної російської агресії зросла у 10 разів. Бюджет 2026 року передбачає нові державні запозичення на 2,55 трлн грн, з яких 2,13 трлн грн – зовнішні, а 0,42 трлн грн – внутрішні [1], що підтверджує збереження тренду на домінування зовнішнього фінансування (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка державного та гарантованого державою боргу України у 2020-2026 рр., млрд грн

Показники	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026 (берез.) ¹
Державний борг, млрд грн	2 259,2	2 362,7	3 715,1	5 188,1	6 692,5	9 042,7	9 200+
Зовнішній борг	1 258,5	1 300,2	2 325,4	3 600,4	4 829,3	7 075,5	7 200+
Внутрішній борг	1 000,7	1 062,5	1 389,7	1 587,7	1 863,1	1 967,2	2 000+
Державний борг, % ВВП	60,8	48,9	77,7	84,0	92,0	98,4	~108+

Джерело: побудовано автором за [3; 5; 6]

Примітка: 1 – орієнтовні дані станом на початок квітня 2026 р.

У питанні обслуговування наростаючого боргового навантаження Україна в умовах війни реалізує стратегію активної боргової дипломатії, спрямованої на відтермінування виплат і реструктуризацію зобов'язань. Ключовим кроком стала реструктуризація зовнішнього комерційного боргу у 2024 році, яка охопила 78% комерційних зобов'язань на суму 20,5 млрд дол. Така угода дала можливість знизити боргове навантаження на державний бюджет у найближчі роки [8]. У вересні 2025 року досягнуто домовленостей з Експортно-імпортним банком Китаю про відтермінування погашення кредиту на 850 млн дол. до 2034-2040 років. Наприкінці 2025 року врегульовано зобов'язання за ВВП-варантами на 2,6 млрд дол. [6].

Паралельно з реструктуризацією комерційного боргу Україна веде роботу з офіційними кредиторами. На початку 2026 року підписано меморандум з кредиторами G7 та Паризького клубу (Канада, Франція, Німеччина, Японія, Італія, Нідерланди, Великобританія, США, Південна Корея) про відтермінування до кінця лютого 2030 року боргових виплат, які мали надходити з лютого 2026 року. Відтерміновані суми виплачуватимуться рівними піврічними платежами у 2035-2039 роках з капіталізацією відсотків [9]. Це рішення є продовженням аналогічних домовленостей 2022-2023 років та узгоджується з нещодавно затвердженою програмою МВФ для України. Угода дозволить суттєво знизити боргове навантаження на державний бюджет і спрямувати вивільнені кошти на оборону, соціальну сферу й відновлення економіки.

Невід'ємним елементом боргової стратегії України в умовах воєнного часу є зовнішнє фінансування бюджетного дефіциту, яке надходить через кілька ключових каналів. Програма Ukraine Facility Євросоюзу на 50 млрд євро (2024-2027 рр.) забезпечує регулярні транші макрофінансової допомоги і є найбільш інституційно оформленим механізмом зовнішньої підтримки [7]. Наприкінці 2025 року Рада ЄС ухвалила рішення про надання Україні додатково 90 млрд євро у формі позики на підтримку (USL) на 2026-2027 роки. Ключовою проблемою отримання цієї позики є політично мотивоване її блокування з боку Угорщини, уряд якої використовує тематику України у внутрішньополітичній боротьбі. Після зміни влади у цій країні можна очікувати зняття бар'єрів для виділення цієї позики, що дасть можливість стабілізувати ситуацію у бюджетній сфері й забезпечити покриття необхідних видатків. Розрахована на 8,1 млрд дол. та нещодавно оновлена Програма МВФ EFF передбачає ключовою умовою для отримання кредитних коштів виконання Україною зобов'язань щодо фіскальної консолідації, антикорупційних реформ та управлінських змін [6]. Підтримку надають також США, Велика Британія, Канада та ряд інших двосторонніх кредиторів.

Як зазначає Б. Данилишин, внутрішній потенціал боргового фінансування в Україні практично вичерпаний, а майже весь приріст державного боргу в 2025-2026 роках припадає на нарощування зовнішніх зобов'язань [4]. Це є не лише наслідком дефіциту внутрішніх заощаджень, але й свідченням недостатнього розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів. Одним із заходів у рамках програми Ukraine Facility є розвиток ринку ОВДП, зокрема підвищення

доступності боргових цінних паперів держави для роздрібних інвесторів та вдосконалення аукціонних механізмів.

Боргова ситуація в Україні відзначається не лише ризиковими кількісними показниками, але й валютною структурою, яка формує суттєві курсові ризики. За даними Національного інституту стратегічних досліджень, найбільш стрімко з початку масштабної війни зросла частка державного боргу, номінованого в євро – з 14% наприкінці 2021 року до понад 33% у 2024-2025 роках, що є прямим наслідком масштабної макрофінансової допомоги ЄС. Номіновані у доларах США боргові зобов'язання є другою за величиною складовою державного боргу (близько 24%), тоді як частка боргу в СПЗ (спеціальних правах запозичення МВФ) становить близько 9% [8]. У сумарному вимірі це означає, що понад 70% зовнішнього боргу номіновано в іноземних валютах, а тому будь-яка суттєва девальвація гривні автоматично збільшуватиме борговий тягар у гривневому еквіваленті. Деформована валютна структура державного боргу є структурною вразливістю, яка обмежуватиме гнучкість валютної та монетарної політики у перехідний і повоєнний період [2].

Окремою проблемою боргової політики України є вартість обслуговування боргу. У 2026 році видатки на обслуговування та погашення державного боргу заплановані у розмірі 656,8 млрд грн, з яких 132,4 млрд грн складає обслуговування зовнішнього і 524,4 млрд грн – внутрішнього боргу [1]. Обсяги спрямування бюджетних ресурсів на обслуговування боргу становлять близько 13,6% від загальних бюджетних видатків, що суттєво обмежує простір для фінансування інших пріоритетів. МВФ прямо застерігає, що без додаткових рішень у сфері реструктуризації боргу його рівень у 2027 році сягне 137,1% ВВП, тоді як порогове значення боргової стійкості для країни з характеристиками України оцінюється фондом на рівні 68% ВВП [6]. Тобто, навіть при найбільш сприятливому сценарії завершення активних бойових дій Україні знадобляться ще багато років для повернення до прийнятних параметрів боргової стійкості.

Незважаючи на критичне боргове навантаження, завдяки домовленостям щодо реструктуризації зобов'язань і програмам міжнародної підтримки Україна уникнула суверенного дефолту, зберігши безперервний доступ до зовнішнього фінансування. Дострокове виконання частини структурних маяків Ukraine Facility у 2024 році (9 із 36 запланованих виконані достроково) [7] підтвердило спроможність країни дотримуватись зобов'язань з проведення реформ навіть в екстремальних умовах. Поєднання реструктуризації комерційного боргу, відтермінування офіційних виплат і залучення масштабної пільгової зовнішньої підтримки формує «тимчасовий захисний буфер», який дозволяє підтримувати функціонування бюджетної системи країни у воєнний час. Однак цей буфер є умовним, адже його збереження жорстко прив'язане до продовження реформ і до непохитної позиції міжнародних партнерів щодо підтримки України.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада ухвалила Державний бюджет України на 2026 рік. Міністерство фінансів України. 2025. URL:

- https://www.mof.gov.ua/uk/news/verkhovna_rada_ukhvalila_derzhavnii_biudzheth_ukraini_na_2026_rik-5455
2. Горин В. П., Квасниця О. В., Романків А. А. Тенденції фінансування бюджетного дефіциту та пріоритети боргової політики України в умовах війни. *Ефективна економіка*. 2023. № 9. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2152/2179>
 3. Горин В., Юрчишин В. Тенденції формування та проблеми управління державним боргом України в умовах воєнного стану. *Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.)*. Ч. 1. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 64-68.
 4. Данилишин Б. Чи сприяє монетарна політика розвитку економіки України? Главком. 2025. URL: https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/chi-sprijae-monetarna-politika-rozvitku-ekonomiki-ukrajini-1087818.html
 5. Державний борг та гарантований державою борг. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>
 6. Державний борг України – наскільки критичне становище і про що попереджає МВФ. 24 канал. 2026. URL: https://24tv.ua/economy/derzhavniy-borg-ukrayini-naskilki-kritichne-standovishhe-pro-shho_n3018434
 7. Путівник Плану для Ukraine Facility (огляд за 2024 рік). Верховна Рада України. 2025. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33491.pdf>
 8. Трансформація структури держборгу України в умовах війни: ризики та шляхи їх зниження. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/transformatsiya-struktury-derzhborhu-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ryzyky-ta>
 9. Україна отримала відтермінування за держборгом до 2030 року. Ліга.net. 2026. URL: <https://finance.liga.net/ua/state-finance/novosti/ukraina-domovylasia-pro-vidterminuvannia-derzhborhu-do-2030-roku>
 10. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>

Ірина Гузела

доктор філософії, доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Катерина Ваврик

студентка гр. ФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: доктор філософії, доцент Ірина Гузела

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах сьогодення цифрові технології здійснюють суттєвий вплив на систему державних фінансів, що особливо посилилося в період воєнного стану. За таких умов частина традиційних фінансових процесів потребувала оперативної трансформації через зниження ефективності офлайн-механізмів їх реалізації. Обмежена діяльність окремих державних установ, а також масове переміщення населення ускладнили організацію бюджетних процесів і здійснення фінансових операцій. У зв'язку з цим цифровізація державних фінансів набула статусу необхідного елементу забезпечення стабільного функціонування бюджетної системи та виконання державних фінансових зобов'язань.

Найбільш відчутні зміни проявилися у сфері надання державних фінансових послуг населенню. Запровадження цифрових інструментів забезпечило можливість дистанційного отримання соціальних виплат, довідок та інших видів державної фінансової підтримки без необхідності особистого звернення до установ. Такий підхід дозволяє підвищити оперативність здійснення фінансових операцій та зменшити адміністративне навантаження на державні органи, що є особливо важливим в умовах воєнного стану. Крім того, автоматизація частини процесів сприяє зниженню кількості помилок та підвищенню ефективності обробки фінансових даних.

У сфері державних фінансів активно впроваджуються цифрові інструменти управління бюджетними потоками. Використання електронних систем бюджетування забезпечує можливість моніторингу надходжень і видатків державного бюджету у режимі, наближеному до реального часу. Це підвищує рівень контролю за використанням бюджетних коштів та сприяє оперативному прийняттю управлінських рішень. Важливу роль відіграють також інтегровані державні фінансові реєстри, які забезпечують узгодженість і достовірність фінансових даних, зменшуючи ризики їх дублювання або втрати.

Значні зміни відбулися і в системі управління державним бюджетом. Завдяки цифровим технологіям забезпечується оперативний доступ до інформації щодо структури доходів і видатків, що підвищує ефективність бюджетного планування та контролю. В умовах воєнного стану це має критичне значення, оскільки дозволяє забезпечувати раціональний розподіл обмежених фінансових ресурсів. Окрім цього, цифрові інструменти створюють можливість швидкого перерозподілу бюджетних коштів між пріоритетними напрямками, зокрема оборонними та соціальними видатками.

Важливим аспектом є підвищення прозорості державних фінансів. Доступ до інформації про бюджетні витрати сприяє посиленню фінансової підзвітності та зміцненню довіри до державних інституцій. Це є особливо значущим в умовах значної залежності від міжнародної фінансової підтримки, де прозорість використання коштів є ключовою вимогою. Крім того, відкритість фінансової інформації знижує ризики неефективного або нецільового використання бюджетних ресурсів.

Водночас процес цифровізації державних фінансів супроводжується низкою викликів. Однією з основних проблем є зростання кіберризиків, оскільки фінансові інформаційні системи можуть ставати об'єктами кібератак. Це створює загрози порушення функціонування бюджетних сервісів або витоку фінансових даних, що становить суттєвий ризик для фінансової безпеки держави. У зв'язку з цим виникає необхідність постійного вдосконалення систем кіберзахисту та посилення безпеки фінансової інфраструктури.

Додатковим викликом є нерівномірний рівень цифрової доступності населення. Не всі громадяни мають достатні цифрові навички або стабільний доступ до інтернету, що може ускладнювати використання електронних фінансових сервісів. Це зумовлює необхідність збереження альтернативних каналів отримання державних фінансових послуг поряд із розвитком цифрових інструментів.

Попри наявні труднощі, перспективи розвитку цифровізації державних фінансів залишаються позитивними. Подальше впровадження електронних фінансових систем, удосконалення бюджетних технологій та розширення цифрової інфраструктури сприятимуть підвищенню ефективності управління державними фінансовими ресурсами, зміцненню бюджетної стабільності та прискоренню економічного відновлення.

Отже, цифровізація державних фінансів в Україні в умовах воєнного стану є ключовим чинником забезпечення стабільності бюджетної системи. Вона підвищує ефективність управління фінансовими потоками, забезпечує оперативність прийняття рішень та підтримує виконання державних фінансових зобов'язань. Водночас цей процес супроводжується ризиками у сфері кібербезпеки та цифрової нерівності, що потребує подальшого вдосконалення відповідних механізмів.

Ірина Гузела

доктор філософії, доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Елеонора Духіна

студентка гр. ФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: доктор філософії, доцент Ірина Гузела

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Міжнародна фінансова допомога – це фінансові ресурси, які Україна отримує від зовнішніх партнерів. Допомога надходить у вигляді грантів, кредитів, макрофінансової допомоги або технічної підтримки. Основними донорами для України є Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський Союз, а також країни «Великої сімки». Кожне з цих джерел виконує свою функцію у фінансовій підтримці України. МВФ через програми кредитування забезпечує макрофінансову стабілізацію, однак разом з тим висуває вимоги щодо проведення реформ. ЄС надає допомогу, спрямовану на підтримку державного бюджету, а Світовий банк фінансує соціальні програми [1].

В умовах повномасштабної війни, значення міжнародної фінансової допомоги суттєво зросло для України, адже війна спричинила різке скорочення доходів бюджету та зростання державних витрат. За даними Міністерства фінансів України, у 2025 році обсяг зовнішнього фінансування склав 52,4 млрд дол. США, найбільша частка припала на допомогу від Європейського Союзу та «Великої сімки» [2]. Здебільшого кошти надходять у формі кредитів та грантів, і спрямовуються на підтримку бюджету, відновлення інфраструктури та розвиток соціальної сфери.

Міжнародна фінансова допомога має вагомий вплив на забезпечення сталого розвитку України. Така допомога покриває значний дефіцит державного бюджету та фінансує соціально важливі видатки. Зовнішнє фінансування також допомагає підтримувати стабільність валютного курсу та знижувати інфляційний тиск. Міжнародні ресурси спрямовуються на відновлення зруйнованої інфраструктури та розвиток економіки, що створює передумови для довгострокового економічного зростання [3].

Разом з тим, зовнішнє фінансування створює низку ризиків та проблем. Передусім ідеться про зростання державного боргу внаслідок значної частки позик, а також про зростання залежності від зовнішніх фінансових джерел та необхідність виконання вимог донорів щодо проведення реформ. В майбутньому таке надмірне боргове навантаження може гальмувати розвиток економіки, оскільки держава буде не здатна його фінансувати. Аналітики зазначають, що навіть значні обсяги надходження ресурсів не здатні повністю покрити фінансові потреби України, що зберігає ризик бюджетних розривів [2]. Крім того, зберігаються ризики неефективного використання наданої допомоги, а також, не зважаючи на суворі вимоги прозорості, проблема корупції досі лишається

актуальною. Це серйозно впливає на ефективність наданої допомоги, а також підриває довіру міжнародних партнерів.

Перспективи зовнішнього фінансування України можна проаналізувати з огляду на ймовірні сценарії розвитку подій. За оптимістичного сценарію міжнародна підтримка з боку ключових донорів залишатиметься стабільною, а ефективність використання коштів зростатиме. Міжнародне фінансування стане не лише інструментом для покриття бюджетного дефіциту, а й вагомою інвестицією у відбудову інфраструктури та модернізацію економіки [4]. За такого сценарію створюються перспективи для інтеграції України в європейську економіку, а також досягаються цілі сталого розвитку.

Ймовірний сценарій передбачає, що збережуться нинішні обсяги допомоги, впроваджуватимуться необхідні реформи, однак з обмеженнями у їх реалізації. Вплив на трансформацію економіки буде помірним, однак міжнародна допомога й надалі відіграватиме важливу роль для бюджетної стабільності. Саме такий сценарій є найбільш реалістичним у короткостроковій перспективі.

Песимістичний сценарій, який передбачає скорочення обсягів допомоги, може бути зумовлений як зовнішніми чинниками, так і внутрішніми. Ключову роль можуть відіграти зміна політики донорів, загострення глобальних криз, а також загострення корупції та сповільнення реформ. За такого сценарію ймовірно поглиблення дефіциту бюджету, зростання інфляції та посилення тиску на національну валюту. Держава буде вимушена скоротити фінансування соціальних та інвестиційних програм. У довгостроковій перспективі це призведе до стійкої залежності від зовнішнього фінансування та зупинки економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. EU loan throws Ukraine a lifeline but more help needed for war. *Reuters*. URL: <https://www.reuters.com/business/eu-loan-throws-ukraine-lifeline-more-help-needed-war-2026-04-23/>.
2. У 2025 році Мінфін України залучив \$52,4 млрд зовнішнього фінансування, із яких понад 70% – за рахунок доходів від заморожених активів РФ. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/in_2025_ukraines_ministry_of_finance_secured_524_billion_in_external_financing_more_than_70_of_which_came_from_revenues_generated_by_frozen_russian_assets-5520.
3. Хом'як М. С. Міжнародна фінансова допомога як основа повосної відбудови та регіонального розвитку України. *Причорноморські економічні студії*. 2025. Вип. 96. С. 193-198. URL: https://bses.in.ua/journals/2025/96_2025/31.pdf.
4. Підсумки-2025: Мінфін забезпечив високі показники євроінтеграції та фінансову стійкість держави. *Міністерство фінансів України*. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/pidsumki2025_minfin_zabezpechiv_visoki_pokazniki_ievrointegratsii_ta_finansovu_stiikist_derzhavi-5524.

Василь Дем'янишин

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

Державний фінансовий контроль займає одне з центральних місць в системі управління публічними фінансами. Теоретичні засади цього контролю базуються на вченні про публічні фінанси, де контрольна функція цих фінансів є базою для формування та функціонування державного фінансового контролю.

Стратегічні орієнтири функціонування державного фінансового контролю визначені Конституцією України. Відповідно до ст. 85 Верховна Рада України здійснює контроль у процесі затвердження Державного бюджету України, внесення змін до нього, виконання Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання. Згідно із ст. 98 контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата України [1].

Кабінет Міністрів України відповідно до ст. 116 Конституції України розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання. На всіх цих стадіях уряд здійснює державний фінансовий контроль відповідно до чинного законодавства [1].

Наступним важливим стратегічним документом законодавчого характеру, що регулює сферу державного фінансового контролю є Бюджетний кодекс України. В цьому документі регламентується порядок здійснення державного фінансового контролю на всіх стадіях бюджетного процесу, діяльність Верховної Ради України, Рахункової палати України, Міністерства фінансів України, місцевих фінансових органів, Державної казначейської служби України, інших органів контролю, а також відповідальність та заходи впливу на вчинення порушень бюджетного законодавства [2].

Основні засади організації та функціонування державного фінансового контролю визначені Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [3]. В Україні органом державного фінансового контролю визначено спеціальний центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю, яким є Аудиторська служба України.

Важливими завданнями органу державного фінансового контролю є: «...здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади,

державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, в тому числі суб'єктах господарювання, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій (часток) належить суб'єктам господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно ..., за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні.

Державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі» [3].

Напрями реалізації цих стратегічних векторів розвитку системи державного фінансового контролю визначені спеціальними нормативними актами Кабінету Міністрів України, основними серед яких є:

- Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 р. № 158-р [4];

- Стратегія розвитку системи управління державними фінансами, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 774-р [5];

- Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р [6];

- Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р [7];

- Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34 [8];

- Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 437-р [9];

- Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р [10].

Оскільки система державного фінансового контролю є невід'ємною і важливою складовою системи управління публічними фінансами, процес реформування однієї і другої систем аналізується одночасно, причому першість відводиться саме проблемам реформування системи управління публічними фінансами. У нормативно-правових актах процес реформування державного

фінансового контролю розглядається у трьох аспектах: реформування системи державного внутрішнього фінансового контролю; реформування системи державного фінансового контролю і реформування системи зовнішнього фінансового контролю (аудиту).

Необхідність модернізації державного внутрішнього фінансового контролю в Україні пов'язана з ускладненням таких чинників:

«...— центральний підрозділ гармонізації не виконує необхідних координаційних функцій у сфері фінансового управління та контролю у державному секторі, що передбачені концепцією державного внутрішнього фінансового контролю;

— внутрішній аудит у бюджетних установах не повною мірою виконує свої функції як інструмент із налагодження керівником ефективної системи внутрішнього контролю, спрямованої на запобігання порушенням у бюджетному процесі, внаслідок недостатнього розуміння із сторони керівництва та неналежної професіоналізації внутрішніх аудиторів;

— керівники різних рівнів не повною мірою усвідомлюють свою відповідальність щодо забезпечення ефективного управління бюджетними коштами на всіх стадіях бюджетного процесу та не розуміють сутності державного внутрішнього фінансового контролю, зокрема внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту» [6].

Метою такого реформування є посилення управлінської підзвітності на всіх рівнях державного сектору економіки.

Відповідно до мети у Стратегії визначені такі завдання: забезпечення функціонування центрального підрозділу гармонізації у структурі Міністерства фінансів України; посилення ефективності внутрішнього аудиту; впровадження внутрішнього контролю, узгодженого з реалізацією Стратегії реформування державного управління України.

Очікуваними результатами реалізації даних завдань є: функціонування центрального підрозділу гармонізації у структурі Міністерства фінансів України; реалізація пілотних проектів з впровадження внутрішнього контролю.

Ризиками, що можуть перешкодити виконанню завдань, є: неможливість реалізувати проект міжнародної технічної допомоги з імплементації кращих практик для налагодження роботи підрозділів внутрішнього аудиту та проведення тренінгів для державних службовців; низька спроможність керівників різних рівнів до впровадження та розвитку внутрішнього контролю [6].

У сфері державного фінансового контролю передбачено здійснення окремих заходів, метою яких є підвищення ефективності державного фінансового контролю. Показником, за яким можна виміряти досягнення результату, є збільшення частки об'єктів фінансового контролю, відібраних на основі ризикоорієнтованого підходу.

Відповідно до поставленої мети визначено такі завдання модернізації державного фінансового контролю: посилення інституційної спроможності Державної аудиторської служби України щодо проведення державних фінансових аудитів (спеціалізованих аудитів); підвищення ефективності фінансового інспектування.

Очікуваними результатами реалізації завдань за цим напрямом є: проведення фінансового інспектування на базі аналізу ризиків із зосередженням особливої уваги на серйозні порушення, шахрайство та корупцію; затвердження програм розвитку діючих, а також нових напрямів аудиту; створення ефективної інформаційно-аналітичної системи для автоматизованого ризикоорієнтованого відбору об'єктів контролю.

Ризиками, що можуть перешкодити виконанню завдань за цим напрямом є: неможливість налагодити ефективний обмін інформацією між Державною аудиторською службою України та іншими державними органами й автоматизувати ризикоорієнтований відбір об'єктів контролю через недостатність фінансування; недостатність висококваліфікованого кадрового потенціалу для впровадження нових практик аудиту.

У сфері незалежного зовнішнього фінансового контролю (аудиту) передбачено запровадження системи конкретних заходів, метою яких є посилення ролі та підвищення ефективності зовнішнього фінансового контролю відповідно до стандартів INTOSAI.

Показниками, за якими вимірюється досягнення результату за даним напрямом є: отримання оцінки «А» за показником PI-30 «Зовнішній аудит» Звіту про ефективність управління державними фінансами (PEFA); збільшення кількості аудитів ефективності та фінансових аудитів, проведених відповідно до міжнародних стандартів.

Відповідно до поставленої мети для здійснення модернізації незалежного зовнішнього фінансового контролю доцільно виконати такі завдання: розроблення стратегічного плану розвитку Рахункової палати України; посилення спроможності Рахункової палати України щодо здійснення контролю відповідно до міжнародних стандартів INTOSAI та ISSAI; посилення консультативної ролі Рахункової палати України відносно Верховної Ради України [6].

Стратегічні орієнтири розвитку державного фінансового контролю в умовах модернізації системи управління публічними фінансами у сучасних умовах передбачають підвищення ефективності державного внутрішнього фінансового контролю, посилення результативності внутрішнього аудиту, забезпечення ефективної міжвідомчої взаємодії в межах здійснення фінансового контролю, посилення інституційної спроможності органів Державної аудиторської служби України на центральному, регіональному та місцевому рівнях, максимальне наближення методології та практики проведення аудитів до стандартів INTOSAI, посилення експортної ролі Рахункової палати України як вищого органу аудиту в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>.

4. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2005 р. № 158-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/158-2005-p#Text>.
5. Стратегія розвитку системи управління державними фінансами: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 774-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-p#Text>.
6. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.
7. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>.
8. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-p#Text>.
9. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-p#Text>.
10. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text>.

Василь Дем'янишин

доктор філософії, молодший науковий співробітник лабораторії з фінансово-економічних проблем сталого розвитку НДЧ,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

Бухгалтерський облік у державному секторі є важливою складовою процесу управління публічними фінансами. Тому всі заходи, пов'язані з реформуванням системи управління публічними фінансами охоплюють модернізацію бухгалтерського обліку. Найважливіші напрями реформування системи управління публічними фінансами та обліку й фінансової звітності відображені у багатьох законодавчих та нормативних актах України, серед яких можемо виділити наступні: Стратегія розвитку системи управління державними фінансами [1]; Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки [2]; Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки [3]; Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки [4]; Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року [5]; Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року [6].

У результаті виконання цих стратегічних документів в Україні проведено ряд суттєвих заходів, пов'язаних з удосконаленням системи бухгалтерського обліку і звітності у державному секторі, зокрема затверджено:

- більше двадцяти національних положень (стандартів), розроблених на базі міжнародних стандартів, а також відповідних методичних рекомендацій стосовно їхнього застосування;

- єдиний план рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі економіки України, розроблений з урахуванням нової бюджетної класифікації, котрий містить субрахунки для відображення в бухгалтерському обліку відповідної облікової та звітної інформації про операції з виконання усіх бюджетів, розпорядників бюджетних коштів та фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування;

- нові форми фінансової звітності та порядок їхнього заповнення;

- удосконалене типові положення про бухгалтерську службу бюджетної установи;

- модернізовано порядок казначейського обслуговування виконання бюджетів усіх рівнів шляхом запровадження інформаційно-аналітичної системи «Є-Казна», що дало змогу в режимі відповідного реального часу досліджувати стан рахунків бюджетів усіх рівнів, здійснювати оцінку реальних обсягів бюджетних зобов'язань, проводити превентивний контроль витрат тощо.

Подальше продовження процесу модернізації бухгалтерського обліку в державному секторі сприятиме удосконаленню: «...управління державними фінансами; системи стратегічного бюджетного планування на середньостроковий та довгостроковий періоди; порядку складення та виконання бюджету на основі програмно-цільового методу в бюджетному процесі; системи контролю за процесом виконання бюджету; інформаційно-аналітичної системи управління державними фінансами; якості та достовірності фінансової звітності» [5].

Стратегічні заходи модернізації бухгалтерського обліку мають здійснюватися за наступними напрямками: «...удосконалення національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі; удосконалення організаційних засад та якості виконання функцій бухгалтерських служб у державному секторі; підвищення якості інформації про загальний майновий стан і результати діяльності суб'єктів державного сектору та бюджетів; удосконалення розкриття в бухгалтерському обліку інформації про виконання державного і місцевих бюджетів» [3].

Метою Стратегії модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі є значне підвищення якості, реальності, повноти та достовірності облікових та звітних даних, на базі яких будуть прийматися рішення у сфері публічних фінансів.

Реалізація цієї Стратегії спрямована на створення єдиного інформаційного простору у сфері бухгалтерського обліку, який базується на використанні національних положень (стандартів) і плану рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі відповідними суб'єктами державного сектору.

При виконанні даної Стратегії необхідно вирішити такі важливі завдання: модернізація законодавчої та нормативної бази бухгалтерського обліку та звітності; реформування системи бухгалтерського обліку; покращення якості фінансової звітності; впровадження інформаційно-аналітичної системи бухгалтерського обліку та складення фінансової звітності суб'єктами державного сектору в умовах цифровізації.

Практичні заходи відповідно до Стратегії в умовах цифровізації доцільно здійснити за такими напрямками: «...впровадження єдиних ІТ-стандартів, розбудова Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи управління державними фінансами; перехід на впровадження електронних послуг, зокрема впровадження сервісної моделі надання ІТ-послуг, орієнтованої на користувача; реалізація першочергових проектів для забезпечення виконання пріоритетних завдань Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467; унеможливлення впливу людського фактора на автоматичну обробку інформації; збереження та підсилення кадрового потенціалу; захист інформації, яка обробляється в Єдиній інформаційно-комунікаційній системі системи управління державними фінансами» [3].

У результаті реалізації засад стратегії передбачається досягнення таких результатів: підвищення якості фінансової звітності для забезпечення ефективності прийняття дієвих управлінських рішень у сфері публічних фінансів;

створення можливостей для порівнянності показників фінансової звітності вітчизняного та зарубіжного державного сектору; здійснення консолідації фінансової звітності на різних рівнях управління.

Реалізація цієї стратегії може супроводжуватися такими ризиками: наявності неефективної ІТ-інфраструктури й програмного забезпечення в окремих суб'єктів державного сектору та недостатній обсяг фінансових ресурсів для їх модернізації; дефіцит фінансових ресурсів для здійснення заходів; обмеженість високоякісного кадрового бухгалтерського потенціалу; наявність недоліків у процесі координації між заходами з реформування бухгалтерського обліку у публічному секторі, державного фінансового контролю та зовнішнього аудиту.

Таким чином, стратегічні пріоритети модернізації бухгалтерського обліку у державному секторі в умовах цифровізації та реформування системи управління публічними фінансами дадуть можливість реформувати систему бухгалтерського обліку та підвищити ефективність і якість прийняття управлінських рішень в Україні.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку системи управління державними фінансами. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 р. № 774-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2013-p#Text>.
2. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8.02.2017 р. № 142-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p>.
3. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2021 р. № 1805-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-2021-p#Text>.
4. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку в державному секторі на 2007-2015 роки: Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 16.01.2007 р. № 34. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2007-p#Text>.
5. Стратегія модернізації системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності в державному секторі на період до 2025 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20.06.2018 р. № 437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437-2018-p#Text>.
6. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2030 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-p#Text>.

Олена Дзядик

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ВПЛИВ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ ТА ЕКОЛОГІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ КРАЇНИ

У сучасних умовах глобальних економічних трансформацій та орієнтації держав на досягнення Цілей сталого розвитку особливого значення набуває ефективне функціонування системи публічних фінансів. Вони є інструментом реалізації державної соціально-економічної політики та забезпечення макроекономічної стабільності. Публічні фінанси охоплюють систему формування, розподілу та використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів держави, що спрямовуються на виконання її функцій. Публічні фінанси є складовою фінансової системи держави та включають державний і місцеві бюджети, державні цільові фонди, податкову систему та державний кредит [4, с. 732]. Відповідно до наукових підходів, зокрема В. Федосова та І. Лютого, публічні фінанси виконують розподільчу, регулюючу, стимулюючу та контрольну функції [3, с. 611]. Розподільча функція полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту через бюджетну систему. Регулююча функція забезпечує вплив держави на економічні процеси шляхом податкової та бюджетної політики. Стимулююча функція сприяє розвитку пріоритетних галузей економіки, а контрольна забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів. У контексті сталого розвитку публічні фінанси виступають механізмом узгодження економічних, соціальних та екологічних цілей державної політики.

Публічні фінанси беруть безпосередню участь у забезпеченні соціально-економічної стабільності держави через формування та ефективний розподіл бюджетних ресурсів. Бюджет є основним інструментом фінансування соціальної сфери, зокрема освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення та розвитку інфраструктури [2].

Значний вплив здійснює податкова політика, яка через механізм оподаткування та податкових пільг стимулює економічну активність суб'єктів господарювання, сприяє створенню робочих місць та розвитку малого і середнього бізнесу. Як зазначає І. Лютий, ефективна податкова система є важливим чинником економічного зростання та стабільності фінансової системи [4]. Крім того, державні інвестиції, що фінансуються за рахунок публічних фінансів, забезпечують розвиток стратегічної інфраструктури, підвищення конкурентоспроможності економіки та вирівнювання регіонального розвитку.

Один із найбільш показових прикладів впливу публічних фінансів на соціально-економічну стабільність в Україні – це фінансування державних програм підтримки під час повномасштабної війни, зокрема програми «Підтримка» та «Відновлення». Після 2022 року держава через бюджетні механізми спрямовувала значні обсяги публічних фінансів на підтримку населення

та відновлення економіки. Наприклад, програма «єПідтримка» передбачала одноразові виплати громадянам, які втратили доходи або постраждали від економічних наслідків війни. Ці кошти надходили з державного бюджету та були спрямовані на підтримку купівельної спроможності населення, що частково стабілізувало внутрішній споживчий попит і підтримало малий бізнес. Ще більш системним прикладом є програма «єВідновлення», яка фінансується з державного бюджету та міжнародної допомоги. Вона спрямована на компенсацію за зруйноване або пошкоджене житло. Це не лише соціальна підтримка населення, а й економічний інструмент відновлення будівельної галузі, створення робочих місць та поживлення суміжних секторів економіки. Таким чином, через механізми публічних фінансів держава одночасно: підтримує доходи населення; стимулює внутрішній попит; забезпечує відновлення економічної активності; знижує соціальну напругу. Це наочно демонструє, що публічні фінанси в Україні є не лише інструментом перерозподілу ресурсів, а й важливим стабілізуючим механізмом у кризових умовах.

У сучасних умовах публічні фінанси набувають особливого значення у забезпеченні екологічної стабільності через впровадження концепції «зелених фінансів». Держава здійснює фінансування екологічних програм, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища, зменшення викидів парникових газів та розвиток відновлюваних джерел енергії. Важливу роль відіграють екологічні податки та податкові стимули, які спонукають підприємства до екологізації виробництва [5].

В Україні одним із реальних прикладів використання публічних фінансів для екологічної стабільності є Державний фонд охорони навколишнього природного середовища. За рахунок коштів цього фонду фінансуються: будівництво та модернізація очисних споруд; відновлення лісів і водних ресурсів; зменшення промислового забруднення; реалізація регіональних екологічних програм. Наприклад, у межах державних та місцевих екологічних програм здійснюється фінансування проєктів з очищення річок (зокрема басейну Дніпра) та впровадження систем сортування відходів у громадах. Це зменшує рівень забруднення та підвищує екологічну безпеку регіонів.

У країнах ЄС діє European Green Deal (Європейський зелений курс) – масштабна програма, що фінансується з бюджету ЄС. В її межах публічні фінанси спрямовуються на: перехід до вуглецево-нейтральної економіки до 2050 року; розвиток відновлюваної енергетики (сонячної, вітрової); енергоефективну модернізацію будівель; скорочення викидів CO₂ у промисловості та транспорті. Наприклад, у Німеччині держава активно субсидує встановлення сонячних панелей для домогосподарств, що стимулює розвиток «зеленої» енергетики та зменшує залежність від викопного палива [6].

Незважаючи на значну роль публічних фінансів у забезпеченні соціально-економічної та екологічної стабільності, їх функціонування супроводжується низкою системних проблем. Серед основних слід виділити обмеженість бюджетних ресурсів, що особливо загострюється в умовах кризових явищ, військових дій та зростання соціальних зобов'язань держави. Це ускладнює повноцінне фінансування соціальних, інфраструктурних та екологічних програм.

Іншою суттєвою проблемою є неефективне використання державних коштів, що проявляється у низькій результативності окремих бюджетних програм, дублюванні видатків або недостатньому контролі за досягненням їх цільових показників. У результаті знижується загальна ефективність бюджетної політики та рівень довіри до інститутів державного управління. Також актуальними залишаються проблеми бюджетних дисбалансів, зокрема дефіциту державного бюджету та зростання державного боргу, що створює додаткове навантаження на фінансову систему країни. Важливою є і проблема недостатнього рівня прозорості та підзвітності у сфері управління публічними фінансами, що підвищує ризики корупційних зловживань та нецільового використання коштів [1]. Додатковим викликом є низька ефективність податкового адміністрування та наявність значного тіньового сектору економіки, що зменшує податкову базу та обмежує можливості держави щодо фінансування суспільно важливих потреб. У сукупності ці фактори ускладнюють досягнення стратегічних цілей сталого розвитку. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває необхідність модернізації системи публічних фінансів шляхом підвищення ефективності бюджетного планування, посилення фінансового контролю, цифровізації управління державними фінансами та впровадження принципів програмно-цільового бюджетування.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Фінанси: підручник / С. І. Юрій та ін.; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ: Знання, 2008. 611 с.
4. Фінанси: підручник / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій та ін.; за ред. д.е.н., проф. І. О. Лютого. Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 720 с.
5. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с.
6. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/index_en

Володимир Дмитрів

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НА ФІСКАЛЬНУ ПОЛІТИКУ

Фіскальна політика є одним із ключових інструментів державного регулювання економіки, що забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів та впливає на макроекономічну стабільність. Вона охоплює систему заходів, спрямованих на формування доходів державного бюджету, а також визначення напрямів і обсягів державних видатків. У сучасних умовах глобалізації та економічної нестабільності особливого значення набуває взаємозв'язок між фіскальною політикою та політичними процесами, які значною мірою визначають її зміст і ефективність.

Політичні процеси, що включають вибори, зміну політичних еліт, формування урядів та реалізацію державної політики, безпосередньо впливають на прийняття фіскальних рішень. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження механізмів такого впливу, а також визначення його наслідків для економічного розвитку держави.

Фіскальна політика є складовою економічної політики держави та включає податкову і бюджетну складові. Її основною метою є забезпечення економічного зростання, стабілізація економічного циклу, зменшення рівня безробіття та підтримка соціальної рівноваги.

У науковій літературі виділяють два основні типи фіскальної політики: стимулюючу (експансивну) та стримуючу (рестрикційну). Стимулююча політика передбачає збільшення державних видатків або зниження податків з метою активізації економічної діяльності. Натомість стримуюча політика спрямована на зменшення інфляційного тиску шляхом скорочення державних витрат або підвищення податкового навантаження [1].

Ефективність фіскальної політики значною мірою залежить від узгодженості її інструментів із загальною економічною ситуацією, а також від інституційної спроможності держави реалізовувати відповідні рішення.

Політичні процеси являють собою сукупність дій, взаємодій та рішень, що відбуваються у сфері політичної влади. Вони охоплюють виборчі кампанії, діяльність політичних партій, функціонування органів державної влади, а також процеси прийняття політичних рішень.

Одним із ключових аспектів впливу політичних процесів на економічну політику є ідеологічна спрямованість уряду. Ліберальні політичні сили, як правило, віддають перевагу зменшенню ролі держави в економіці і скороченню податкового навантаження. Водночас соціально орієнтовані уряди прагнуть до більш активного перерозподілу доходів через бюджет і розширення соціальних програм.

Крім того, політичні процеси визначають інституційні рамки функціонування фіскальної системи, включаючи законодавче регулювання, бюджетний процес та механізми контролю за використанням державних коштів.

Вплив політичних процесів на фінансову політику реалізується через низку механізмів. Насамперед це бюджетний процес, який відображає політичні пріоритети держави. Формування бюджету є результатом політичних переговорів і компромісів між різними групами інтересів, що може впливати на ефективність розподілу ресурсів.

Іншим важливим механізмом є податкова політика. Зміни у податковій системі часто зумовлені політичними цілями, зокрема необхідністю забезпечення підтримки виборців. У передвиборчі періоди спостерігається тенденція до зниження податків або запровадження податкових пільг, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Політичні цикли також відіграють важливу роль у формуванні фінансової політики. Вони характеризуються чергуванням періодів активного збільшення державних витрат і подальшого їх скорочення залежно від етапу політичного процесу. Це може призводити до нестабільності бюджетної політики та зростання державного боргу.

Політична нестабільність є одним із ключових факторів, що негативно впливають на ефективність фінансової політики. Часта зміна урядів, політичні конфлікти та відсутність стабільної більшості у парламенті можуть ускладнювати процес прийняття бюджетних рішень.

У таких умовах зростає ризик затримок у прийнятті бюджету, що може призводити до порушення фінансування державних програм. Крім того, політична нестабільність знижує довіру інвесторів і міжнародних партнерів, що ускладнює доступ до фінансових ресурсів [2].

Таким чином, нестабільність політичного середовища може сприяти прийняттю короткострокових рішень, спрямованих на досягнення швидкого політичного ефекту, але не враховують довгострокових економічних наслідків. Політичний популізм є поширеним явищем у сфері фінансової політики. Він проявляється у прийнятті рішень, спрямованих на задоволення короткострокових інтересів виборців без належного економічного обґрунтування.

До таких рішень можна віднести необґрунтоване підвищення соціальних виплат, зниження податків або збільшення державних витрат без відповідного зростання доходів бюджету. Хоча подібні заходи можуть мати позитивний ефект у короткостроковій перспективі, у довгостроковому періоді вони призводять до зростання бюджетного дефіциту та державного боргу. Таким чином, популізм у фінансовій політиці становить серйозну загрозу для фінансової стабільності держави.

Список використаних джерел:

1. Крисоватий А. І. Фінансова політика. Підручник. К.: Видавничий центр «Кафедра», 2026. 400 с.
2. Міністерство фінансів України Офіційний сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua>

Арсеній Запаранюк

студент гр. ФФ-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Савчук Світлана

БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

Бюджетне планування виступає фундаментальною складовою системи публічних фінансів, оскільки забезпечує визначення державою обсягів фінансових ресурсів, оптимізацію напрямів їх розподілу та формування пріоритетів реалізації фінансової політики. У системі публічних фінансів бюджетне планування не зводиться до суто технічної процедури формування річного бюджету, а постає як багатокомпонентний інституційно-економічний процес. Він охоплює науково обґрунтоване прогнозування доходів і видатків, узгодження параметрів бюджетної політики з макроекономічними цілями розвитку, визначення середньострокових стратегічних орієнтирів, раціональний розподіл фінансових ресурсів між галузями та рівнями публічної влади, а також створення фінансової основи для виконання державою її соціальних, економічних і безпекових функцій. Саме тому бюджетне планування виступає важливим інструментом забезпечення збалансованості, фінансової стійкості та результативності функціонування системи публічних фінансів загалом [1].

У сучасних умовах роль бюджетного планування суттєво зростає. Для України це зумовлено не лише об'єктивною потребою в раціональному та ефективному використанні публічних фінансових ресурсів, а й впливом воєнних викликів, значним рівнем бюджетного навантаження, необхідністю післявоєнного відновлення економіки та інфраструктури, а також потребою гармонізації системи управління державними фінансами зі стандартами Європейського Союзу. У схваленій урядом Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2026–2030 роки наголошується на необхідності розвитку системи управління державними фінансами відповідно до європейських стандартів, а також на забезпеченні належної координації процесів планування, виконання, моніторингу та оцінки у цій сфері. Це свідчить, що бюджетне планування розглядається державою як одна з базових передумов забезпечення фінансової стабільності та ефективного державного управління [5].

Зміст бюджетного планування в системі публічних фінансів полягає передусім у забезпеченні відповідності між публічними потребами суспільства та фінансовими можливостями держави. За допомогою бюджетного планування держава визначає пріоритетність видатків, обґрунтовує необхідність фінансування відповідних бюджетних програм, оцінює можливості мобілізації фінансових ресурсів та забезпечує недопущення надмірного бюджетного дефіциту. Таким чином, бюджетне планування виступає інструментом формування та реалізації державних пріоритетів. Через нього забезпечується виконання соціальної функції публічних фінансів, зокрема фінансування оборони, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, державного управління та місцевого самоврядування. За відсутності належного планування навіть значні обсяги фінансових ресурсів

можуть використовуватися неефективно, тоді як його якісна організація сприяє більш узгодженому поєднанню фінансових можливостей держави з реальними потребами соціально-економічного розвитку [1].

Однією з найважливіших тенденцій розвитку бюджетного планування є перехід до середньострокового підходу. Його сутність полягає у трансформації бюджетної політики з короткострокової у таку, що орієнтована на багаторічну перспективу. Це дає змогу більш обґрунтовано прогнозувати доходи бюджету, підвищує якість планування масштабних державних програм, дозволяє враховувати майбутні бюджетні зобов'язання та сприяє зниженню ризиків прийняття ситуативних управлінських рішень. Законодавчі зміни до Бюджетного кодексу закріпили середньостроковий період як плановий і два наступні бюджетні періоди. Крім того, у 2024 році окремим законодавчим актом було відновлено середньострокове бюджетне планування на місцевому рівні. Це свідчить про те, що середньостроковий підхід на сучасному етапі є одним із головних напрямів розвитку бюджетного планування в Україні [1; 2; 3].

Особливу роль бюджетне планування відіграє у забезпеченні фінансової стійкості держави. Через механізми бюджетного планування уряд здійснює оцінювання майбутніх фіскальних ризиків, визначає допустимі параметри бюджетного дефіциту, прогнозує рівень державного боргового навантаження, узгоджує обсяги державних видатків з макроекономічною динамікою та забезпечує безперервність фінансування критично важливих функцій держави. У періоди кризових явищ саме якість бюджетного планування значною мірою визначає спроможність держави ефективно реагувати на економічні, соціальні та безпекові виклики. Тому бюджетне планування постає не лише складовим елементом бюджетного механізму, а й важливою передумовою забезпечення макрофінансової стабільності та бюджетної безпеки [1; 5].

У системі публічних фінансів бюджетне планування також виконує координаційну функцію, забезпечуючи узгодженість між податковою та видатковою політикою, управлінням державним боргом, міжбюджетними відносинами, а також стратегічними документами соціально-економічного розвитку. Саме через бюджетне планування забезпечується узгодженість між державним і місцевими бюджетами, поточними та капітальними видатками, а також між короткостроковими потребами й довгостроковими цілями соціально-економічного розвитку. Такий підхід є особливо важливим для системи публічних фінансів, оскільки вона охоплює не лише державний бюджет, а й місцеві бюджети, бюджетні програми, цільові фонди та інші інструменти розподілу й використання публічних ресурсів [1].

Не менш важливим є взаємозв'язок бюджетного планування з забезпеченням прозорості та підзвітності у сфері публічних фінансів. Чітке визначення бюджетних показників, прогнозних орієнтирів, пріоритетів фінансування та очікуваних результатів сприяє підвищенню прозорості бюджетного процесу. Це, у свою чергу, забезпечує ефективніший контроль за використанням коштів, дає змогу здійснювати об'єктивне оцінювання результативності бюджетних програм і сприяє зміцненню довіри до державної фінансової політики. Урядові документи щодо реформування системи управління державними фінансами передбачають

цифровізацію цієї сфери, зокрема консолідацію інформаційних ресурсів її суб'єктів. Це свідчить про те, що сучасне бюджетне планування дедалі тісніше інтегрується з цифровими інструментами, які підвищують оперативність, точність та прозорість фінансового управління [4; 5].

Водночас бюджетне планування в Україні й надалі стикається з низкою суттєвих проблем. Серед них доцільно виокремити: нестабільність зовнішнього середовища, складність забезпечення високої точності макроекономічного прогнозування, значну залежність бюджетних показників від воєнних і соціальних видатків, потребу в посиленні інституційної спроможності органів державної влади, а також необхідність удосконалення узгодженості між стратегічними цілями та бюджетними рішеннями. Крім того, ефективність бюджетного планування значною мірою залежить від якості фінансової інформації, рівня бюджетної дисципліни та дієвості механізмів контролю за використанням публічних коштів. Отже, розвиток бюджетного планування має супроводжуватися комплексним удосконаленням усієї системи публічних фінансів.

Таким чином, бюджетне планування у системі публічних фінансів постає не лише процедурою формування бюджету, а одним із основних механізмів державного фінансового управління. Воно забезпечує розподіл ресурсів відповідно до суспільних потреб, сприяє підтриманню фінансової стійкості держави, узгодженню бюджетної політики зі стратегічними цілями соціально-економічного розвитку, а також підвищенню прозорості та результативності використання публічних коштів. Для України в сучасних умовах розвиток бюджетного планування, зокрема середньострокового, є необхідною передумовою ефективного функціонування системи публічних фінансів, забезпечення бюджетної безпеки, післявоєнного відновлення економіки та інфраструктури, а також просування процесів європейської інтеграції [1; 3; 5].

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI: із змінами та допов. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50-51, ст.572.
2. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування: Закон України від 06.12.2018 р. № 2646-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 4, ст.32.
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо відновлення середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні та приведення окремих його положень у відповідність із законами України: Закон України від 18.09.2024 р. № 3979-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2025. № 6, ст.11.
4. План пріоритетних дій Уряду на 2025 рік: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.09.2025 р. № 1003-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/68d/179/b3c/68d179b3c7596784120972.pdf> (дата звернення: 25.04.2026).
5. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2026-2030 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.02.2026 р. № 217-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/69b/2b6/a1a/69b2b6a1a38c5051312219.pdf> (дата звернення: 25.04.2026).

Оксана Захарчук

студентка гр. ФФАзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Андрій Крисоватий

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ВИКЛИКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У сучасних умовах трансформації геополітичного середовища, посилення безпекових викликів та функціонування економіки в умовах воєнного стану особливої актуальності набуває проблема формування фінансового потенціалу територіальних громад. Зростання видаткових потреб на забезпечення базових публічних послуг, відновлення інфраструктури та підтримку соціальної сфери відбувається в умовах обмеженості фінансових ресурсів і підвищеної фіскальної нестабільності.

Реформа децентралізації, попри суттєве розширення фінансових повноважень органів місцевого самоврядування, водночас актуалізувала низку структурних дисбалансів, пов'язаних із залежністю місцевих бюджетів від окремих бюджетоутворюючих джерел, нерівномірністю розвитку територій та зростанням міжбюджетної асиметрії. У цих умовах фінансовий потенціал територіальних громад доцільно розглядати не лише як сукупність ресурсів, а як комплексну систему, що формується під впливом інституційних, економічних та управлінських факторів [1]. Такий контекст зумовлює необхідність наукового осмислення трансформаційних викликів формування фінансового потенціалу територіальних громад та пошуку ефективних механізмів забезпечення їх фінансової стабільності, резильєнтності та здатності до довгострокового розвитку.

Формування фінансових ресурсів територіальних громад здійснюється за рахунок різних джерел. Основними з них є місцеві податки і збори, зокрема податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, плата за землю. Значну роль відіграють також міжбюджетні трансферти з державного бюджету, які спрямовуються на підтримку соціальної сфери. Окрім цього, важливими джерелами є гранти, міжнародна допомога та інвестиційні ресурси. Ефективна комбінаторика цих джерел дозволяє забезпечити стабільність фінансової системи громади.

Емпіричний моніторинг засвідчив, що у 2025 році більшість доходів місцевих бюджетів зросли порівняно з 2024 роком (табл. 1). Найбільшим джерелом надходжень залишається податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), який збільшився з 257,5 млрд грн до 300,3 млрд грн. Також зросли надходження від єдиного податку, плати за землю, акцизного податку та податку на нерухомість.

Важливою умовою ефективного управління фінансовими процесам є прозорість і підзвітність діяльності органів місцевого самоврядування. Відкритість бюджетної інформації сприяє підвищенню довіри громадян і знижує ризики корупції. У цьому контексті значну роль відіграє цифровізація – впровадження електронних бюджетів, відкритих даних та сучасних систем контролю.

У нормативно-правовому просторі України ідентифіковано основні принципи формування доходів, забезпечення збалансованості місцевих бюджетів та

використання бюджетних коштів. Також у структурі доходів і видатків окремо враховуються кошти для реалізації власних і делегованих повноважень органів місцевого самоврядування. Поточний бюджет спрямований на утримання бюджетних установ та організацій, тоді як бюджет розвитку використовується для фінансування програм соціально-економічного розвитку територій, інвестиційних та інноваційних проєктів, субвенцій та інших видатків, пов'язаних із розширенням відтворенням [4, 5].

Таблиця 1

Основні джерела доходів загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) у 2024/2025 рр., млрд грн

Вид надходжень	2024 рік	2025 рік	Приріст, млрд грн	Темп приросту, %
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	257,5	300,3	+42,8	+16,6%
Єдиний податок	69,1	76,4	+7,3	+10,6%
Плата за землю	39,3	45,3	+6,0	+15,3%
Акцизний податок	27,8	37,1	+9,3	+33,5%
Податок на прибуток підприємств ¹	27,1	20,4	-6,7	-24,7%
Податок на нерухоме майно	10,7	12,7	+2,0	+18,7%

Примітки: 1 – згідно з положеннями Бюджетного кодексу України

Джерело: складено на основі [2, 3]

Ефективне управління фінансами передбачає стратегічне бюджетне планування, яке має враховувати як поточні потреби, так і довгострокові цілі розвитку. Важливою є збалансованість бюджету та раціональний розподіл видатків. У сучасних умовах важливим джерелом фінансування інфраструктурних проєктів громад є гранти та міжнародна технічна допомога. Вони надаються урядами інших країн і міжнародними організаціями безповоротно у вигляді коштів, майна, робіт чи послуг і спрямовуються на економічний розвиток територій [6, с. 418-419].

Сучасні підходи до управління фінансами передбачають відкритість бюджетного процесу. Впровадження електронних систем, відкритих даних і цифрових інструментів дозволяє підвищити контроль за використанням коштів. Водночас важливу роль відіграє участь громадян через механізми громадських слухань та бюджету участі.

Фінансова стабільність громади безпосередньо залежить від розвитку місцевої економіки. Залучення інвестицій, підтримка малого та середнього бізнесу, створення робочих місць сприяють зростанню доходів бюджету та підвищенню рівня життя населення.

Структура видатків місцевих бюджетів у 2025 році підтверджує їх важливу роль у фінансуванні базових публічних послуг і соціальної інфраструктури громад. Загальний обсяг видатків становив 808,7 млрд грн, що на 15,3% більше, ніж у попередньому році. Найбільша частка припадає на освіту – 326,8 млрд грн (41%), що підкреслює ключову роль громад у забезпеченні роботи закладів освіти. Значними є також видатки на загальнодержавні функції – 160,2 млрд грн (20%) та економічну діяльність — 89,4 млрд грн (11%). Інші витрати включають ЖКГ (9%),

соціальний захист (8%), охорону здоров'я (5%) і культуру та спорт (4%). Менша частка припадає на безпеку (2%) та охорону довкілля (0,2%).

Таблиця 2

Структура видатків місцевих бюджетів за січень-грудень 2025 р.

Категорія видатків	Сума (млрд грн)	Частка
Освіта	326,8	41%
Загальнодержавні функції	160,2	20%
Економічна діяльність	89,4	11%
ЖКГ	76,1	9%
Соціальний захист	61,6	8%
Охорона здоров'я	43,2	5%
Духовний та фізичний розвиток	32,7	4%
Порядок, безпека та суди	17,6	2%
Охорона природи	1,2	0,2%

Джерело: складено на основі [2, 3]

Загалом видатки мають соціально орієнтований характер і спрямовані на забезпечення основних послуг для населення.

Отже, у сучасних умовах трансформаційних змін формування та використання фінансового потенціалу територіальних громад відбувається під впливом комплексу економічних, інституційних і безпекових чинників, що зумовлює необхідність його системного переосмислення. Проведений аналіз засвідчив наявність структурних дисбалансів у доходній та видатковій частинах місцевих бюджетів, зокрема високий рівень залежності від податку на доходи фізичних осіб та домінування соціально орієнтованих видатків, що обмежує інвестиційні можливості громад.

За таких умов забезпечення фінансової стійкості територіальних громад потребує переходу до більш збалансованої моделі управління фінансовими ресурсами, яка передбачає диверсифікацію доходної бази, оптимізацію структури видатків, посилення ролі бюджету розвитку та активізацію інвестиційної діяльності. Важливого значення набуває впровадження сучасних інформаційно-аналітичних інструментів і ризико-орієнтованого підходу до управління публічними фінансами, що сприятиме підвищенню ефективності бюджетної політики на місцевому рівні.

У стратегічній перспективі підвищення фінансової спроможності територіальних громад має ґрунтуватися на зміцненні їх інституційної спроможності, розвитку цифрових механізмів бюджетного управління, забезпеченні прозорості фінансових процесів, а також глибшому осмисленні природи бюджетних рішень, податкових очікувань, боргових дисбалансів і поведінкових ефектів у публічній сфері [7], що в сукупності створюватиме передумови для підвищення їх фіскальної резильєнтності, забезпечення сталого розвитку та зростання якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Ткачик Ф. П., Турук С. М. Податковий потенціал місцевих бюджетів: концептуальні основи та напрями модернізації. *Економічний аналіз*. 2025. Т. 35, № 1. С. 147–157.
2. Децентралізація в Україні: офіційний веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/20555>

3. Міністерство фінансів України: офіційний веб-сайт. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_za_2025_rik_do_zagalnogo_fondu_mistsevikh_biudzhativ_nad_iishlo_514_mlrd_grn_63_mlrd_grn_do_2024_roku-5541
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
6. Метеленко Н. Г., Попова А. О., Шарапов В. С. Джерела фінансування відновлення територіальних громад: впровадження вітчизняних та зарубіжних практик. *Управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем*: колективна монографія / під заг. ред. д.е.н., проф. Храпкіної В. В., к.е.н., доц. Пічик К. В. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2024. С. 411-431. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/9dc36055-28af-4664-b36c-e7abe9efda85>
7. Крисоватий А. І. Квантова логіка в модерних публічних фінансах: методологічні паралелі та концептуальні імплементації. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 24–41.

Анна Іванова

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Титор

викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ярослав Антонюк

студент гр. ФМСм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ГАРМОНІЗАЦІЯ МИТНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ПРИ ПЕРЕМІЩЕННІ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ ЄС

У сучасних умовах євроінтеграційного розвитку України реформування митної системи є одним із ключових напрямів державної економічної політики. Поглиблення співробітництва з Європейським Союзом, активізація зовнішньоекономічної діяльності та зростання мобільності населення зумовлюють необхідність гармонізації митних формальностей при переміщенні транспортних засобів відповідно до європейських стандартів. Ефективність митних процедур безпосередньо впливає на швидкість міжнародних перевезень, рівень бюджетних надходжень та інвестиційну привабливість держави.

Митні формальності при переміщенні транспортних засобів виконують комплексну функцію, поєднуючи фіскальні, контрольні та безпекові завдання. Вони спрямовані на забезпечення справляння митних платежів, перевірку дотримання технічних і екологічних вимог, а також запобігання незаконному імпорту транспортних засобів. Водночас надмірна складність процедур митного оформлення, значна кількість документів та різні підходи до застосування норм законодавства створюють адміністративні бар'єри для громадян і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Правове регулювання митних формальностей в Україні базується на положеннях Митного кодексу України, міжнародних митних конвенціях та Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Процедура митного оформлення транспортних засобів передбачає подання митної декларації, підтвердження митної вартості, здійснення митного контролю, нарахування митних платежів та випуск у вільний обіг. Проте практична реалізація цих процедур нерідко супроводжується тривалими строками оформлення, необхідністю повторного подання документів та додатковими перевітками.

Однією з ключових передумов модернізації митної системи є впровадження стандартів Європейського Союзу, закріплених у Митному кодексі Союзу (Union Customs Code). У країнах ЄС митні формальності здійснюються переважно в електронному форматі із застосуванням принципу «єдиного вікна», автоматизованого аналізу ризиків та попереднього електронного декларування. Такий підхід дозволяє скоротити час перебування транспортних засобів у пунктах пропуску та мінімізувати людський фактор під час прийняття митних рішень.

Цифровізація митних процедур в Україні демонструє поступову позитивну динаміку. Впровадження електронного декларування, автоматизованих інформаційних систем та електронного документообігу сприяє спрощенню митного оформлення транспортних засобів. Водночас рівень інтеграції державних інформаційних ресурсів залишається недостатнім, що призводить до дублювання контрольних функцій та затримок у проходженні митних процедур.

Зростання обсягів переміщення транспортних засобів через митний кордон України підтверджує необхідність подальшої гармонізації митних формальностей. Статистичні дані свідчать про збільшення кількості оформлених автомобілів та розширення використання електронних митних сервісів (табл. 1).

Таблиця 1

Статистика митного оформлення транспортних засобів в Україні

Показник	Станом на 01.03.2024	Станом на 01.03.2025	Темп зміни
Кількість оформлених легкових транспортних засобів	312 000	358 000	+14,7%
у т.ч. вживані транспортні засоби	248 500	286 400	+15,2%
Нові транспортні засоби	63 500	71 600	+12,8%
Середній час митного оформлення (год.)	6,4	5,1	-20,3%
Частка електронних декларацій	72%	84%	+12 п.п.
Надходження митних платежів, млрд грн	62,3	74,8	+20,1%
Частка оформлення за системою управління ризиками	58%	69%	+11 п.п.

Джерело: складено автором на основі даних [1].

Аналіз наведених показників свідчить про підвищення ефективності митного адміністрування та поступове впровадження європейських підходів до організації митного контролю. Зокрема, зростання частки електронного декларування та скорочення часу митного оформлення підтверджують позитивний вплив цифровізації митних процедур. Разом із тим існуючі показники все ще поступаються практиці держав Європейського Союзу, де значна частина контрольних операцій здійснюється до прибуття транспортного засобу на митний кордон.

Європейський досвід демонструє ефективність ризик-орієнтованого підходу до митного контролю, який передбачає концентрацію перевірок на операціях із підвищеним рівнем ризику та спрощення процедур для добросовісних учасників. Запровадження такого підходу дозволяє зменшити адміністративне навантаження, підвищити пропускну спроможність пунктів пропуску та оптимізувати використання ресурсів митних органів.

Важливим напрямом гармонізації є інтеграція інформаційних систем митниці з реєстрами транспортних засобів, екологічного контролю, сертифікації та прикордонної служби. У країнах ЄС активно застосовується попереднє електронне інформування митних органів, що дозволяє проводити аналіз ризиків у режимі реального часу та значно скорочувати час митного оформлення. Імплементация аналогічних механізмів в Україні сприятиме наближенню національної митної системи до європейської моделі.

Попри позитивні зміни, залишаються проблеми визначення митної вартості транспортних засобів, неоднакової практики застосування митного законодавства та недостатньої автоматизації окремих процедур. Наявність дискреційних повноважень посадових осіб створює ризики суб'єктивного прийняття рішень і знижує рівень довіри до митних органів.

З метою гармонізації митних формальностей при переміщенні транспортних засобів відповідно до стандартів ЄС доцільно реалізувати такі напрями удосконалення:

- подальшу цифрову трансформацію митниці та впровадження повністю електронного митного оформлення;
- розвиток принципу «єдиного вікна»;
- запровадження попереднього електронного декларування транспортних засобів;
- удосконалення системи управління митними ризиками;
- автоматичний обмін інформацією з митними адміністраціями держав ЄС;
- стандартизацію процедур визначення митної вартості;
- мінімізацію контактів декларантів із посадовими особами митниці.

Реалізація зазначених заходів сприятиме скороченню часу проходження митного контролю, зменшенню корупційних ризиків, підвищенню прозорості митного адміністрування та створенню сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі.

Отже, гармонізація митних формальностей при переміщенні транспортних засобів відповідно до стандартів Європейського Союзу є необхідною умовою модернізації митної системи України. Адаптація національних процедур до європейських практик забезпечить баланс між ефективним митним контролем і спрощенням адміністративних процедур, що сприятиме інтеграції України до єдиного митного простору ЄС та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Державна митна служба України: офіційні статистичні матеріали. URL: <https://data.gov.ua/organization/state-customs-service>

Володимир Кавецький

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдана Шулюк

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ У СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ

У сучасних умовах воєнних викликів, глобальної невизначеності та високих безпекових ризиків особливої актуальності набуває проблема забезпечення фінансової стійкості держави. Публічні фінанси України виконують ключову роль у фінансуванні оборонних потреб, соціального захисту, відновлення інфраструктури та підтримки функціонування базових суспільних інститутів. За таких умов державний борг перестає бути лише інструментом покриття тимчасового бюджетного дефіциту і перетворюється на один із визначальних чинників стабільності всієї системи публічних фінансів.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетна система держави ґрунтується на принципах збалансованості, ефективності, публічності та відповідальності учасників бюджетного процесу [1]. Проте в умовах повномасштабної війни дотримання цих принципів істотно ускладнюється через різке зростання видатків на безпеку й оборону, соціальні виплати, гуманітарні потреби та відновлення пошкоджених об'єктів. Це зумовлює підвищення ролі державних запозичень як джерела фінансування державних потреб.

Офіційні дані Міністерства фінансів України свідчать, що державний та гарантований державою борг упродовж останніх років демонструє стійку тенденцію до зростання. Станом на 31 грудня 2025 року його обсяг становив 9 042,7 млрд грн, що на 29,5 % перевищило показник на кінець 2024 року [5]. Таке зростання є закономірним наслідком масштабних потреб державного бюджету, насамперед у сфері оборони та підтримки макрофінансової стабільності. Водночас у 2025 році було зафіксовано певне покращення якісних характеристик боргового портфеля: середній строк до погашення збільшився, а середня вартість боргу знизилася [5]. Це свідчить про поступове вдосконалення боргової політики, однак не усуває системних ризиків.

Серед ключових проблем розвитку публічних фінансів України в контексті боргового навантаження доцільно виокремити кілька. По-перше, зберігається значний дефіцит бюджету. За оцінками Національного банку України, у 2025 році дефіцит бюджету залишався суттєвим – на рівні близько 22 % ВВП, а в 2026 році, навіть за умови поступової фіскальної консолідації, також очікується високим [7]. По-друге, значна частка боргу номінована в іноземній валюті, що підвищує чутливість боргової системи до валютних коливань і зовнішніх фінансових ризиків. По-третє, суттєва залежність від зовнішньої фінансової допомоги обмежує автономність бюджетної політики та підвищує вразливість до змін міжнародної кон'юнктури.

Важливо також враховувати, що боргова проблема не може оцінюватися ізольовано від загального стану публічних фінансів. Офіційний веб-портал

«Бюджет для громадян» підтверджує, що сучасна система публічних фінансів охоплює не лише показники державного бюджету, а й місцеві бюджети, результати використання бюджетних коштів, а також інструменти бюджетної прозорості [3]. Отже, питання державного боргу пов'язане з ефективністю управління всією системою бюджетних ресурсів, а не тільки з практикою залучення нових запозичень.

Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2026–2028 роки визначає три пріоритети боргової політики: збільшення частки грантів та іншого неборгового фінансування, зменшення боргових ризиків шляхом зниження вартості боргу та подовження строків погашення, а також розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів [6]. Саме ці орієнтири, на нашу думку, повинні бути покладені в основу подальшої трансформації боргової складової публічних фінансів України. Їх реалізація має відбуватися у тісному зв'язку з положеннями Бюджетної декларації на 2026–2028 роки, яка закладає рамки середньострокового бюджетного планування [2].

У контексті оптимізації боргової політики України доцільно виокремити кілька практичних напрямів. Передусім ідеться про пріоритетне залучення довгострокового пільгового фінансування замість дорогих короткострокових інструментів. Другим важливим напрямом є розвиток внутрішнього ринку ОВДП, що дозволяє частково зменшити валютні ризики та розширити внутрішню базу фінансування дефіциту. Третім напрямом має стати посилення зв'язку між державними запозиченнями та фінансуванням конкретних програм економічного відновлення, інфраструктурної модернізації та підвищення стійкості критично важливих секторів. Четвертим напрямом слід вважати подальше посилення бюджетної прозорості та відкритості інформації щодо боргових зобов'язань, їх вартості, строків та джерел обслуговування.

Таким чином, державний борг у сучасних умовах є не лише індикатором фіскальних дисбалансів, а й важливим інструментом забезпечення функціонування публічних фінансів України. Водночас його зростання формує нові ризики для макрофінансової стабільності, бюджетної збалансованості та довгострокового економічного розвитку. Це зумовлює необхідність проведення послідовної боргової політики, орієнтованої не лише на залучення ресурсів, а й на мінімізацію валютних, процентних і рефінансійних ризиків. У цьому аспекті ефективне управління державним боргом має розглядатися як одна з базових передумов зміцнення фінансової стійкості публічних фінансів України.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 27.06.2025 р. № 774. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-biudzhetnoi-deklaratsii-na-20262028-s774270625>
3. Міністерство фінансів України. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://mof.gov.ua/uk/open-budget-webportal>
4. Державний та гарантований державою борг України. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>

5. Державний борг України в 2025 році: середній строк до погашення зріс більш ніж удвічі, а середня вартість суттєво знизилась. Міністерство фінансів України. URL:https://www.mof.gov.ua/uk/news/ukraines_public_debt_in_2025_average_maturity_more_than_doubled_while_average_cost_significantly_decreased-5567
6. Уряд схвалив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2026–2028 роки. Міністерство фінансів України. URL:https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_serednostrokovu_strategiiu_upravlinnia_derzhavnim_borgom_na_20262028_roki-5508.
7. Інфляційний звіт. Липень 2025 року. Національний банк України. URL:
<https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiya-do-kintsya-roku-pomitno-znizitsya-vidnovlennya-ekonomiki-bude-postupovim--inflyatsiyniy-zvit>.

Єлизавета Капаць

студентка гр. ФМПС-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

МІЖБЮДЖЕТНІ ВІДНОСИНИ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Фінансова спроможність територіальних громад є важливою передумовою ефективного функціонування бюджетної системи та забезпечення якісного публічного управління в умовах децентралізації. Саме через систему міжбюджетних відносин формується баланс фінансових ресурсів, підвищується ефективність їх використання та створюються умови для сталого розвитку територій. Водночас в Україні зберігається проблема невідповідності між обсягом делегованих повноважень органам місцевого самоврядування та рівнем їх фінансового забезпечення, що обмежує можливості повноцінного виконання функцій [2, с. 2].

Сучасна модель фінансового забезпечення громад орієнтована на розширення їхньої самостійності та зміцнення ресурсної бази. Фінансова самостійність передбачає наявність достатніх власних і закріплених доходів, що забезпечують стабільність місцевих бюджетів і дають змогу органам місцевого самоврядування самостійно визначати напрями використання коштів відповідно до потреб територій.

Важливу роль у цій системі відіграють міжбюджетні трансферти, які виконують вирівнювальну функцію, сприяючи підтримці фінансово слабших громад та реалізації соціально-економічних програм. Однак надмірна залежність від трансфертів, характерна для попередніх етапів розвитку бюджетної системи, знижує стимули до нарощування власної дохідної бази та послаблює фінансову автономію громад.

Ефективна система міжбюджетних відносин має поєднувати вирівнювальні та стимулюючі механізми, формуючи зацікавленість територіальних громад у розвитку економічного потенціалу. Важливими умовами її функціонування є прозорість і підконтрольність використання бюджетних коштів, що забезпечується впровадженням сучасних цифрових інструментів та механізмів публічної звітності [3, с. 6].

Серед ключових проблем розвитку міжбюджетних відносин в Україні варто виокремити структурний дисбаланс між доходами і видатками місцевих бюджетів, нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів та нестабільність фіскальної політики. Додатковим викликом у сучасних умовах стало вилучення частини доходів місцевих бюджетів, зокрема податку на доходи фізичних осіб із грошового забезпечення військовослужбовців, що посилює залежність громад від державного бюджету та ускладнює забезпечення їх фінансової стійкості.

Посилення фінансової самостійності органів місцевого самоврядування потребує реалізації комплексу заходів, спрямованих на розширення дохідної бази, вдосконалення системи міжбюджетних відносин і чітке розмежування

повноважень між рівнями влади. Важливими інструментами є розвиток місцевого оподаткування, залучення інвестицій, використання муніципальних запозичень та підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами [1, с. 1–3].

Ключове значення має також стимулювання економічної активності на місцевому рівні, підтримка підприємництва та покращення інвестиційного клімату. Це дозволяє диверсифікувати джерела доходів місцевих бюджетів і зменшити їх залежність від трансфертів.

Отже, міжбюджетні відносини виступають важливим інструментом забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування. Їх подальший розвиток має ґрунтуватися на поєднанні вирівнювальних і стимулюючих механізмів, зміцненні власної дохідної бази громад та впровадженні сучасних підходів до управління фінансами, що сприятиме підвищенню якості публічних послуг і забезпеченню сталого розвитку територій. Водночас важливо забезпечити стабільність і передбачуваність бюджетної політики, що створить сприятливі умови для довгострокового фінансового планування на місцевому рівні. Не менш значущим є підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів та посилення фінансової дисципліни. Особливу роль відіграє розвиток інституційної спроможності органів місцевого самоврядування, що дозволить їм більш ефективно управляти фінансовими потоками. У сукупності це сприятиме зміцненню фінансової стійкості територіальних громад та підвищенню їх конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Возняк Г., Капленко Г., Коваль В. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. С. 1–3. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24> (дата звернення: 24.04.2026).
2. Голинський Ю., Нурієва В. Фінансова спроможність громад під час повномасштабної війни. *Економіка та суспільство*. 2023. № 55. С. 2. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-41> (дата звернення: 24.04.2026).
3. Польова О. Міжбюджетні відносини як інструмент механізму розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. С. 6. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-37> (дата звернення: 24.04.2026).

Микола Карлін

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

РОЛЬ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ У ВІДНОВЛЕННІ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна росії проти України призвела до значних екологічних втрат для нашої країни, які за приблизними оцінками перевищують трильйон доларів США. Українська держава разом з міжнародними партнерами буде змушена десятки років відновлювати зелену економіку нашої країни, що вимагає відповідної координації дій з ними та міжнародними зеленими фондами. Проблемою є те, що в 1990 р. Україну віднесли до розвинутих країн, які не можуть претендувати на фінансову допомогу із вказаних фондів, передусім із Зеленого кліматичного фонду. Відповідно, основне фінансове навантаження при відновленні зеленої економіки нашої країни лягає на публічні фінанси України та на фінансову допомогу Європейського Союзу. Можливість отримання останньої пов'язана з тим, що наша країна в кінці 2023 р. отримала статус кандидата на вступ до ЄС.

Як відомо, публічні фінанси включають державні фінанси та фінанси органів місцевого самоврядування. Державні фінанси України сьогодні передусім використовуються на фінансування Сил оборони, а на зелені проєкти залишаються невеликі кошти. Тому для їх фінансування треба активніше залучати крім коштів іноземних партнерів й фінансові ресурси органів місцевого самоврядування. Останні в результаті проведення адміністративно-територіальної реформи в 2015-2020 рр. отримали значні додаткові кошти, які, крім всього іншого, важливо спрямувати на реалізацію зелених проєктів у територіальних громадах.

Окремі територіальні громади фінансово поки не в силі реалізувати більшість зелених проєктів на місцях, тому треба використовувати для цього механізм публічно-приватного партнерства, а також виконуючи спільні проєкти з кількома громадами. Останнє вже застосовується при побудові сміттесортувальних станцій, які обслуговують потреби громад кількох районів при зборі та утилізації поліетиленових пляшок та іншої пластмасової тари. Отримані при цьому кошти громади використовують передусім на озеленення своїх територій. Наступним кроком повинно стати створення громадами кількох районів та приватним інвесторами сміттєпереробних заводів, які коштують десятки мільйонів гривень. Водночас, приватний інвестор, як свідчить практика України, візьметься за подібну справу, якщо йому будуть забезпечені стабільні поставки сміття мінімум 10-15 років.

Суттєвою проблемою для сталого розвитку нашої країни є значне накопичення будівельного сміття, утвореного в результаті військових дій російських агресорів. Без допомоги держави та іноземних інвесторів його практично не можливо переробити. В цьому плані можна використати досвід та кошти іноземних інвесторів, які володіють належними технологіями та відповідною технікою для переробки будівельних відходів. Але для цього доцільно

застосувати механізм міждержавно-муніципально-приватного партнерства, коли спеціалізована іноземна фірма за рахунок коштів зарубіжної країни переробляє подібні відходи на території відповідної громади, яку остання їй виділила. Потім перероблені будівельні відходи використовуються для виготовлення бетонних виробів для будівництва житла чи виробничих приміщень іноземною фірмою на території відповідної громади. Натомість проблемою є виділення керівництвом громади землі під таке будівництво іноземною фірмою, що обумовлене значною корупцією в Україні на місцевому рівні у земельних питаннях.

Ряд країн та їх регіонів виділяють певні кошти для зеленого відновлення українських територіальних громад. Таким прикладом може бути відновлення амбулаторії в селі Горенка Київської області, де іноземні спонсори не тільки провели її реконструкцію, а й встановили глибинний насос для обігріву амбулаторії у зимовий період, а також розмістили сонячні панелі на її даху. Це дало значну економію ресурсів на освітлення та опалення і забезпечило амбулаторію електрикою під час її відключень. Причому все це було зроблено іноземним інвестором на безоплатній основі. І такі приклади не є поодинокими, але інвестор вимагає чіткого інвестиційного плану, швидкого його затвердження та відсутність корупційної складової при його реалізації. На жаль подібного в Україні дуже важко добитися, оскільки влада на всіх рівнях є дуже корумпованою, на що постійно наголошують представники міжнародних структур. Відповідно, виділені ними кошти на зелену відбудову економіки нашої країни затримуються, а то й взагалі блокуються.

Для отримання фінансових ресурсів для зеленої відбудови України державою необхідно розробити спеціальний механізм залучення зелених іноземних інвестицій, який може стати одним із основних із залучення іноземних інвестицій взагалі, оскільки інші види інвестицій сьогодні до нашої країни залучити дуже важко в силу об'єктивних (війна) та суб'єктивних (корупція) причин. Цьому може посприяти розвиток нових форм публічно-приватного партнерства, важливими учасниками якого можуть стати регіони та міста-побратими українських областей і міст. Вони вже сьогодні надають значні кошти на реалізацію зелених проєктів у найбільш постраждалих від війни регіонах України (насамперед Скандинавські країни та країни Прибалтики).

Практика провідних країн світу свідчить, що для побудови зеленої економіки ними активно випускаються так звані зелені облігації різних видів. Причому «зелені облігації» розміщуються не тільки банками та приватними компаніями, а й урядами країн, муніципальними та місцевими органами влади, що важливо взяти до уваги в Україні. Хоча треба мати на увазі той факт, що основною проблемою розвитку ринку зелених облігацій поки є відсутність жорстких стандартів їх випуску, що інколи приводить до випуску так званих фіктивних зелених облігацій. Не дивлячись на це, Україні важливо вийти на міжнародний фінансовий ринок, створивши для цього спеціальну агенцію, яка здійснюватиме офіційну сертифікацію «зелених» фінансових інструментів, щоб підвищити довіру іноземних інвесторів до подібних українських облігацій.

Володимир Кийко

студент гр. ФПФм-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Володимир Горин

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ INTERNATIONAL PUBLIC SECTOR ACCOUNTING STANDARDS ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

У сучасних умовах інтеграції України до європейського економічного простору зростає вимога європейських партнерів щодо гармонізації стандартів звітності в державному секторі. Тому тема імплементації міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (англ. International Public Sector Accounting Standards) у українську облікову систему піднімається дедалі частіше як ключовий крок до інтеграції в європейський економічний простір.

Україна вже здійснює реформи у сфері консолідації звітності в публічному секторі, але на даний момент зберігається фрагментарність відображення зобов'язань, зокрема гарантійних, квазіфіскальних та зобов'язань суб'єктів публічного сектору, які не завжди повноцінно та достовірно відображаються у фінансовій звітності. Найбільш важливо це проявляється в сфері управління державними фінансами, де ключовим інструментом прозорості й підзвітності є державний борг. Імплементація IPSAS у цьому контексті може виступити фактором системного підвищення ефективності управління державним боргом, підвищення довіри з боку міжнародних кредиторів та покращення фіскальної стійкості. Втім варто зазначити що впровадження IPSAS значно ширше ніж управління державним боргом а також включає усю систему звітності в державному секторі.

Одним з ключових ефектів впровадження IPSAS є стандартизація підходів до визначення, ідентифікації, класифікації та оцінки зобов'язань у секторі загального державного управління. У сучасній українській практиці зберігається певний бар'єр між центральними органами влади, державними і комунальними підприємствами та місцевим самоврядуванням. Це в свою чергу ускладнює неупереджену оцінку сукупного боргового ризику держави, також все ускладнюється військовими ризиками, коли надміру відкрита інформація може нести загрозу. Втім варто знаходити баланс між безпекою і відкритістю з основними стейхолдерами діяльності держави в публічному секторі.

Основою стандартів є загальні вимоги відображені в IPSAS 1 «Подання фінансових звітів», він встановлює норми до повноти, зіставності та достовірного відображення фінансової інформації сектору державного управління. Стандартизацію зобов'язань розкрито в IPSAS 41, зокрема методологію визнання та оцінки фінансових зобов'язань. Також при розгляді принципів управління державним боргом варто керуватися нормами IPSAS 19, де наведена стандартизація умовних зобов'язань та державних гарантій. Через таку систему створюється можливість формування єдиної методології визначення боргів, яка

охоплює окрім прямого боргу, ще й приховані квазіфіскальні зобов'язання, а також гарантії, надані державою окремим суб'єктам.

Для України це означає можливість системної уніфікації звітності з різних рівнів влади, це дозволяє здійснювати консолідацію зобов'язань, як це передбачено принципом цілісності за IPSAS 1. Також підвищує якість фіскального нагляду, прогнозування боргового навантаження та управління ризиками.

Європейські інституції та міжнародні кредитори все жорсткіше вимагають від України підвищення прозорості публічних фінансів, найчастіше це стосується сфери державного боргу. Це проявляється у вимогах до методології обліку, структури звітності, повноти розкриття та здійснення аудиту. Впровадження IPSAS може сприяти задоволенню вимог МВФ щодо прозорості фінансування публічного сектору та управління державним боргом. Оскільки стандарти IPSAS засновані на принципах підзвітності, довгострокової фіскальної стійкості та оптимального використання суспільних ресурсів.

Ключовими вимогами щодо стандартизації звітності України відповідно стандартів ЄС:

- повнота відображення активів та зобов'язань у консолідованій фінансовій звітності державного сектору;
- чітка класифікації боргових зобов'язань за строками, валютами, типами інструментів, власниками;
- відкритість інформації про гарантії, позабалансові зобов'язання та потенційні фіскальні зобов'язання.

У цьому контексті IPSAS формує окрім облікової бази систему «public value reporting». В свою чергу вона спрямована на забезпечення довгострокової фіскальної стійкості, а не лише на короткострокову звітність перед бюджетними циклами.

При розгляді IPSAS доцільно також здійснити порівняння з «International Financial Reporting Standards» (IFRS), які діють в приватному секторі та орієнтовані на потреби інвесторів ринку капіталів. Вони акцентують увагу на фінансовому результаті та прибутковості на відміну від IPSAS де ключовим показником є суспільна цінність та забезпечення прозорості, підзвітності і контролю за використанням бюджетних коштів.

IPSAS відрізняються від IFRS, насамперед, акцентом на «стюард-функції» держави, а не на прибутковості окремих юридичних осіб. Це впливає на визначення вартості, методи оцінки зобов'язань та структуру звітності. Наприклад, IPSAS 41 зобов'язаний визначати боргові зобов'язання з урахуванням умов контрактів, процентних ставок, строків погашення, але без оцінки, що значною мірою базується на прогнозних моделях і ринкових очікуваннях, притаманних і «IFRS».

Розглядаючи досвід ЄС де триває процес формування «European Public Sector Accounting Standards» (EPSAS), суть стандартів базується на IPSAS, але з урахуванням особливостей бюджетної системи ЄС та вимог фіскального нагляду. Європейська Комісія офіційно оголосила про планування повноцінного переходу до стандартів EPSAS, щоб покращити якість та зіставність даних у країнах членах.

Для України процес імплементації IPSAS може виступити важливою транзитною етапом у напрямі наступної гармонізації з EPSAS, оскільки українська система реформується поетапно відповідно до міжнародних вимог. Повна стандартизація звітності відповідно до IPSAS щодо стану державного боргу дозволить здійснювати міжнародний нагляд значно простіше і підвищить довіру з боку партнерів.

З практичної точки зору, імплементація IPSAS у сферу управління державним боргом означає перехід від фрагментованого, частково відкритого обліку до системної, консолідованої звітності, яка відображає повний масив зобов'язань держави по елементах. Варто також зазначити що це має низку наслідків. Серед основних питання використання даних у воєнних цілях. Тому сьогодні постає питання забезпечення секретності державних закупівель оборонного і безпекового характеру без втрати прозорості інших сфер. Також існує проблема зловживань завдяки приховуванню і спотворенню даних під прикриттям оборонних закупівель.

До основних переваг варто віднести покращення бюджетного планування та прогнозування боргового навантаження, Це дає змогу оптимізувати структуру боргу. Також в перспективі знизити вартість запозичень і подовжувати строк їх погашення. Відповідно відбудеться зростання довіри міжнародних кредиторів, що може сприяти зниженню «ризикових премій» кредитів та зниженню вартості суверенного боргу.

Можливе також виявлення прихованих зобов'язань. Наприклад, у секторі державних підприємств або раніше наданих гарантій. Це дає змогу вчасно керувати відповідними ризиками. У цьому контексті імплементація IPSAS та в перспективі EPSAS може стати базою для переформатування самої системи управління державним боргом, тобто перетворення бюрократичного боргового менеджменту на стратегічний процес управління фінансовими ризиками на основі повної та достовірної фінансової інформації.

У загальному підсумку, імплементація «International Public Sector Accounting Standards» у систему українського обліку в державному секторі може виступити важливим чинником підвищення ефективності управління державним боргом і діяльності держави в цілому.

Список використаних джерел:

1. International Public Sector Accounting Standards (IPSAS). URL: <https://www.davidpublisher.com/Public/uploads/Contribute/550a645f9b4c5.pdf>
2. Гасанов С. С. Міжнародні стандарти статистики державного боргу та їх впровадження в систему управління державними фінансами України. *Фінанси України*. 2023. № 1. С. 26-47. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_23_01_026_uk.pdf
3. Waltaf W. IFRS vs. IPSAS: What's the Difference and When Does It Matter? URL: <https://www.eliteconsultingsllc.com/blog/ifrs-vs-ipsas-differences-and-when-it-matters>
4. IPSAS / EPSAS Advice on the transition to International Public Sector Accounting Standards (IPSAS). KPMG International. URL: <https://kpmg.com/de/en/industries/public-sector/ipsas-epsas.html>
5. Підсумки–2025: Мінфін забезпечив високі показники євроінтеграції та фінансову стійкість держави. URL:

https://www.mof.gov.ua/uk/news/pidsumki2025_minfin_zabezpechiv_visoki_pokazniki_ievrointegratsii_ta_finansovu_stiikist_derzhavi-5524

6. Supporting implementation of accrual IPSAS/EPAS accounting. URL: https://reforms-investments.ec.europa.eu/technical-support-instrument-0/revenue-administration-and-public-financial-management/supporting-implementation-accrual-ipsasepas-accounting-italian-public-administration_en
7. Міжнародні стандарти фінансового обліку для державного сектору. URL: <https://document.vobu.ua/buhoblik/msfz/ipsas>
8. Возняковська К. Імплементція законодавства ЄС у національне законодавство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 194-197. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/310960>

Тетяна Кізима

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Олег Гордов

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тарас Ляковський

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Важливою проблемою, яка сповільнює подальшу розбудову українського суспільства, залишається наявність різного роду корупційних ризиків, що здійснює негативний вплив на функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні та продукує неефективний розподіл фінансових ресурсів громад і територій. Ба більше, в умовах повномасштабної війни корупційні діяння з боку посадових осіб як органів державної влади на місцях, так і місцевого самоврядування потенційно можуть загрожувати й національній безпеці країни, адже певна частина коштів місцевих бюджетів може спрямовуватися не на пріоритетні нині воєнні потреби (як от відновлення знищених російським агресором об'єктів критичної інфраструктури чи фінансування Сил Оборони України) або ж взагалі за допомогою різноманітних корупційних схем виводитися з бюджетів та привласнюватися не чистими на руку посадовцями. То ж зважаючи на те, що «дослідження фінансів територіальних громад за їх перманентного домінування у місцевих фінансах є підґрунтям ефективності провадження реформи фінансової децентралізації та місцевого розвитку» [1] та враховуючи те, що «корупція, хабарництво, незаконне привласнення майна, викрадення персональних даних з метою подальшого отримання доходів належать до шахрайських дій» [2, с. 115], маємо підстави стверджувати про актуальність досліджуваної нами проблематики.

Позаяк бюджет «використовується не лише для часткового перерозподілу доходів із метою підтримання сприятливого соціального середовища у державі, а й активно впливає на економічні, соціальні, національні, політичні та регіональні процеси у суспільстві» [3] та беручи до уваги той факт, що «фінансові системи розвинутих країн відрізняються не лише за рівнем централізації ВВП, але й за рівнем ресурсного потенціалу забезпечення потреб економіки та рівнем державного захисту прав інвесторів» [4], проаналізуємо такий показник як Індекс сприйняття корупції, який щорічно визначає міжнародна організація Transparency International. Так ось, за результатами такого моніторингу, у 2025 році Україна отримала 36 балів зі 100 можливих, все ж таки продемонструвавши мінімальне зростання на 1 бал порівняно із попереднім роком. Проте з-поміж країн-претенденток на вступ до ЄС Україна все ще відстає від більшості з них (рис. 1).

Рис. 1. Індекс сприйняття корупції серед країн-кандидаток на вступ у ЄС в 2025 році [5]

При цьому фахівці стверджують, що навіть такий «мінімальний приріст став можливим не завдяки системним діям уряду, а внаслідок згуртованості суспільства. Зокрема, масові протести та суспільний резонанс у липні 2025 року допомогли захистити незалежність антикорупційних органів від спроб законодавчого демонтажу» [5].

Водночас серед країн-сусідок Україна у 2025 році все ж продемонструвала нехай невелике, проте зростання (рис. 2).

Рис. 2. Індекс сприйняття корупції серед найближчих країн-сусідок України у 2025 році [5]

Відрадним залишається і той факт, що починаючи з 2013 року Україна покращила свою позицію на «11 балів, піднявшись зі 144 місця в рейтингу (+40 позицій). Таке зростання показали тільки близько 20 країн світу. При цьому

загальний світовий тренд залишається незмінним – абсолютна більшість держав погіршують або принаймні не підвищують свої бали в ІСК. Крім того, Україна залишається єдиною державою у світі, яка покращує свої антикорупційні показники в умовах великої війни та окупації територій. За чотири роки російської агресії (у порівнянні з довоєнними 2021 роком) ми додали в Індексі +4 бали» [6].

До слова, у вітчизняних реаліях найбільш поширеними способами вчинення шахрайських дій із фінансовими ресурсами бюджетів різних рівнів є: «незаконне і нецільове використання бюджетних коштів; ухиляння від сплати податків; шахрайство у сфері державних закупівель і фальсифікація фінансової звітності» [7]. Скажімо, публічні закупівлі різноманітних товарів і послуг нерідко здійснюються за доволі завищеними цінами, коли представники органів місцевого самоврядування неформально домовляються із відповідними суб'єктами господарювання про свідоме завищення цін на товари і послуги, котрі закуповуються за бюджетні кошти, що, зрештою, і провокує значні бюджетні втрати. А здійснення певних маніпуляцій щодо вибору постачальника знижує як ефективність тендерних закупівель зокрема, так і не надто велику довіру українського бізнесу до місцевої влади загалом.

Відтак, враховуючи специфіку та широкий спектр «питань, пов'язаних з діалектикою виникнення та розвитку публічних фінансів в Україні» [8], з метою мінімізації корупційних ризиків в органах місцевого самоврядування вважаємо за необхідно насамперед здійснити низку невідкладних заходів, з-поміж яких: максимально впроваджувати цифровізацію публічних послуг, зокрема й на місцевому рівні, у територіальних громадах задля мінімізації впливу людського чинника на фінансову сферу; поширювати практики невідворотного покарання за вчинені корупційні злочини; розвивати систему правового захисту викривачів корупції; поширювати програми антикорупційної грамотності серед українців, зокрема й активно долучаючи жителів територіальних громад до прозорого управління бюджетними ресурсами через: «максимально можливе залучення членів соціуму до формування бюджетних програм, на основі яких визначаються видатки бюджетів, а також до контролю за їхнім виконанням, включаючи процедуру звітування» [9] та активну участь у громадському бюджетуванні як сукупності «управлінських дій та процедур, що використовують суб'єкти публічного управління стосовно формування, розподілу та використання бюджетних ресурсів на реалізацію проєктів, ініційованих громадськістю» [10]; посилювати співпрацю із міжнародними організаціями й експертним середовищем у контексті формування ефективних антикорупційних стратегій в Україні.

Наостанок зазначимо, що боротьба із корупцією – це не одноразова акція, а постійна, клопітка щоденна робота. Тож вважаємо, що насамперед громадянське суспільство має бути у фарватері змін та ініціатив, спрямованих на подолання корупції в Україні.

Список використаних джерел:

1. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 1. С. 8-19. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/issue/view/77>

2. Кізіма Т., Хамига Ю. Фінансове шахрайство: теоретична концептуалізація та економічне підґрунтя. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 2 (59). С. 109-123. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1230>
3. Фінанси: підручник / За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. К.: Знання, 2008. 611 с.
4. Фінанси зарубіжних країн : навчальний посібник / О. П. Кириленко, Н. Я. Кравчук, В. П. Горин та ін. Тернопіль: Вектор, 2013. 420 с. URL: <https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/36ff567b-6fde-4cb3-84e1-8841852ff9a5/content>
5. Україна додала 1 бал в Індексі сприйняття корупції–2025: формальне зростання на тлі викликів для антикорупційних реформ. URL: <https://ti-ukraine.org/news/ukrayina-dodala-1-bal-v-indeksi-spryjnyattya-koruptsiyi-2025-obmezhene-zrostannya-na-tli-vyklykiv-dlya-antykoruptsijnih-reform/>
6. Україна покращила свої показники в Індексі сприйняття корупції: +1 бал у 2025 році. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/ukraina-pokraschyla-svoi-pokaznyky-v-indeksi-spryynyattya-koruptsii-1-bal-u-2025-rotsi/>
7. Kizyma T. O., Lobodina Z. M., Khamyha Yu. Ya. Fraud with financial resources of the state: types and effect on the shadow economy. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. Vol. 2. №29. P. 355-363. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2095>
8. Modern Ukrainian financial science: theoretical paradigm & practical concept of public finance / V. Fedosov, A. Krysovaty, V. Oparin, P. Yukhymenko. Oklahoma City: Draft2Digital Publishing House, 2019. P. 415-431. URL : <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/41463>
9. Lobodina Z. M., Lopushniak H. S., Kizyma T. O., Lyvdar M. V. Inclusive budjeting: theoretical aspects, prerequisites and necessity for its implementation in Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2. No. 33. P. 463-472. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/86c94f11-0a79-4e3f-9130-bda42db5b93d>
10. Lobodina Z., Kizyma T., Demianyshyn V., Berezka K., Savchuk S. Participatory budgeting in the context of behavioural finances. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. Vol. 5 (46). P. 109-125. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/3886>

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Корчагін

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Торговельна діяльність характеризується високою інтенсивністю грошових потоків та значною часткою оборотних активів у структурі балансу. Оборотний капітал включає грошові кошти та їх еквівалентів, авансованих у запаси товарів, дебіторську заборгованість та інші поточні активи, що забезпечують безперервність торговельно-технологічного процесу [1, с. 60–64]. Підтримуємо твердження, що ефективне управління цими ресурсами спрямоване на досягнення оптимального балансу між ризиком втрати ліквідності та можливістю максимізації прибутку [2, с. 5–13]. Інструментом оцінки ефективності управління оборотним капіталом є операційний цикл, що відображає часовий лаг від моменту здійснення витрат на придбання товарів до моменту надходження готівки від їх реалізації. Скорочення цього циклу дає змогу підприємству вивільнити додаткові ресурси для інвестування в розвиток, зменшуючи при цьому залежність від зовнішнього фінансування та витрати на обслуговування боргів.

У сучасній економіці управління оборотним капіталом виходить за межі операційних показників, інтегруючись у стратегію капіталізації підприємства. Багатофакторний підхід до управління капіталізацією торговельного підприємства в умовах економічної нестабільності формується через складну взаємодію операційної ефективності, інвестиційного потенціалу, масштабованості та стабільності людського капіталу [3]. Для ритейлу це означає необхідність застосування інтегральних індексів, що враховують фінансові коефіцієнти, галузеву специфіку (виручка на квадратний метр торгової площі) та логістичну ефективність.

Дослідження підтверджують, що підприємства, які дотримуються агресивної політики фінансування, тобто основна частина активів покривається поточними зобов'язаннями, частіше стикаються з дефіцитом оборотних коштів у періоди кризових ситуацій [4]. Це підтверджує необхідність переходу до збалансованих або консервативних стратегій, які передбачають наявність достатнього власного оборотного капіталу та використання гнучких фінансових інструментів.

Оптимізація оборотного капіталу вимагає застосування широкого спектру інструментів, що дає змогу ефективніше управляти кожним компонентом торговельного циклу [5, с. 66-71]. Факторинг є інструментом трансформації дебіторської заборгованості і забезпечення ліквідності торговельних підприємств. Суть факторингу полягає у продажу прав вимоги за неоплаченими інвойсами фінансовому посереднику (фактору) в обмін на негайне отримання більшої

частини суми (до 90%). Це дає змогу ритейлерам уникати тривалого очікування оплати від покупців, особливо за договорами з відстрочкою платежу.

Виокремимо переваги факторингу над банківським кредитуванням: відсутність вимог щодо застави, оскільки забезпеченням виступає сама дебіторська заборгованість; можливість передачі ризику неплатежу дебітора фінансовій установі (у разі безрегресного факторингу); покращення структури балансу через перетворення дебіторської заборгованості на грошові кошти, що підвищує коефіцієнти ліквідності. У 2025 році обсяг факторингового фінансування в Україні зріс приблизно на 30% і досяг майже 1 млрд дол. США, що на рівні близько 0,5% ВВП, тоді як у Європі – близько 12%. При цьому сам ринок залишається обмеженим: лише 12 банків працюють із факторингом; 5 із них формують близько 90% ринку і клієнтів близько 5000 [6]. Акредитивна форма розрахунків гарантує оплату постачальнику лише після виконання ним усіх умов контракту та надання відповідних документів. Це дає змогу імпортерам оптимізувати свій робочий капітал, домовляючись про кращі ціни або довші терміни оплати завдяки банківській гарантії платежу.

Узагальнимо, що оптимізація оборотного капіталу торговельних підприємств виходить за межі фінансового менеджменту, оскільки взаємозв'язок між фінансовою стійкістю та сталим розвитком потребує зниження ризиків, покращення репутації та доступ до інноваційних фінансових інструментів. Через синергію операційної оптимізації та інновацій підприємства зможуть не лише зберегти свої ринкові позиції, а й мінімізувати втрати та максимізувати цінність для всіх стейкхолдерів.

Список використаних джерел:

1. Стратійчук В. М. Фінансування оборотних активів підприємств. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 60–64.
2. Лещук К. Б. Аналіз оборотності оборотних засобів в системі управління оборотним капіталом промислового підприємства. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2025. № 6 (292). С. 5–14. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2025-292-6-5-14>
3. Жуковська В., Федулова І., Дякун А. Управління капіталізацією в корпоративному ритейлі: багатофакторний підхід. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 81. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7136>
4. Чемчикаленко Р., Проценко А. Управління оборотним капіталом підприємства в сучасних реаліях вітчизняної економіки. *Adaptive Management Theory and Practice Economics*. 2022. Вип. 14(28). DOI:10.33296/2707-0654-14(28)-12. URL: https://www.researchgate.net/publication/373636783_Upravlinna_oborotnim_kapitalom_pidpriemstva_v_sucasnih_realiah_vitcznanoi_ekonomiki
5. Береза Ю. О., Гнатківський Б. М., Вітковський Ю. П. Вплив корпоративного управління на сталий розвиток підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2024. № 6. С. 66–71. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/63720>
6. Факторинг в Україні: ринок має потенціал для зростання, але потребує швидкості рішень. URL: <https://nabu.ua/ua/factoring-v-ukrayini-rinok-maye-potentsial-dlya-zrostannya-ale-potrebuye.html>

Оксана Квасниця

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Токарчук

студент гр. ФПФм-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВЕКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Ефективність фінансової політики держави визначається не так обсягами фінансових ресурсів, які надходять у розпорядження органів публічної влади, як їх здатністю трансформувати отримані ресурси у конкретні показники зростання економіки, якості суспільних послуг і добробуту громадян, тобто у ті критерії, за якими суспільство зрештою оцінює дієвість публічного управління. В умовах воєнного часу, коли кожна гривня видатків конкурує з потребами оборони, а населення несе надзвичайне соціальне навантаження, низька ефективність витрачання коштів стає питанням національної безпеки та стійкості.

У бюджетному секторі проблемою залишається розрив між деклараціями і реальним використанням програмно-цільового методу бюджетування. Попри те, що цей метод є офіційно чинним підходом до бюджетного планування вже понад десятиліття, його практична реалізація досі тяжіє до формалізму. Як зазначають експерти VoxUkraine, «програмно-цільовий метод використовується формально; результати програмно-цільового методу не використовуються під час прийняття управлінських рішень» [3]. За оцінками О. Радіонова, учасники бюджетного процесу не завжди визначають мету бюджетної програми та її основні завдання, що нівелює ідеологію програмно-цільового методу й унеможливорює контроль за ефективним використанням бюджетних коштів [8]. Бюджетний кодекс України передбачає проведення оглядів видатків за рішенням Кабінету Міністрів [2], але ця норма потребує реальної операціоналізації, тобто впровадження обов'язкових кількісно вимірюваних індикаторів результативності для кожної програми, публічної звітності головних розпорядників та механізму перерозподілу ресурсів між програмами залежно від досягнутих результатів. Трансформація програмно-цільового методу бюджетування дасть можливість справді скорочувати видатки на неефективні напрями і концентрувати публічні ресурси там, де вони дають найбільший суспільний ефект.

Не менш гостро стоїть проблема якості державних інвестицій. В умовах повоєнної відбудови інвестиційні видатки неминуче зростатимуть, і від того, наскільки прозорим буде їх відбір та обґрунтування, залежить, чи справлять вони очікуваний мультиплікативний ефект на зростання. Важливим інституційним кроком у цьому напрямі стало впровадження державної цифрової екосистеми управління відновленням DREAM (Digital Restoration Ecosystem for Accountable Management). Система упорядковує ключові процеси на всіх етапах управління публічними інвестиціями в режимі реального часу, впроваджуючи кращі світові практики підготовки та найвищі стандарти прозорості і підзвітності; будь-хто в

будь-якому місці може контролювати планування та реалізацію публічних інвестицій і використовувати цю інформацію для зменшення ризиків, створення точної звітності та підвищення загальної ефективності використання коштів. DREAM функціонує як «парасолькова» система двох рівнів: перший охоплює вже наявні державні реєстри та сервіси – Реєстр пошкодженого майна, ГІС, ЄДЕССБ, Prozorro, Spending.gov.ua; другий рівень забезпечує збір даних з усіх систем першого рівня на кожному з етапів проєкту, надає відкритий доступ до них та інструменти управління і контролю. На сьогодні DREAM визначено основою Єдиної інформаційної системи управління публічними інвестиційними проєктами, яка формуватиме Єдиний портфель публічних інвестицій держави; у законодавстві визначено поняття та процедури планування, підготовки та реалізації публічних інвестиційних проєктів на державному, регіональному та місцевому рівнях.

Водночас запровадження DREAM є лише першим необхідним кроком, а не остаточним вирішенням проблеми. Всі проєкти та програми, внесені до DREAM, підлягають обов'язковому оцінюванню, яке охоплює стратегічне обґрунтування (відповідність наскрізним стратегічним цілям і цілям сталого розвитку) та економічне обґрунтування (аналіз економічної доцільності, фінансово-економічні розрахунки, визначення потенційних ризиків). Повноцінний перехід на нову систему управління публічними коштами очікується тільки у 2026 році [6]. Впровадження DREAM є відповіддю на рекомендації ОЕСР з покращення управління державними інвестиціями, зміцнення практики закупівель та нарощування потенціалу субнаціональних органів влади [1]. Однак досягнення позитивного ефекту від цієї реформи можна очікувати тільки за умови, що всі проєкти відновлення впроваджуватимуться прозоро та ефективно, за принципом «краще, ніж було», а також враховуватимуть сучасні стандарти Європейського союзу. Отже, DREAM трансформує управління державними інвестиціями у відкриту цифрову систему, але реалізація її потенціалу залежатиме від якості методологічного забезпечення, реальної спроможності громад і органів влади працювати із системою та від дотримання стандартів оцінювання проєктів на кожному рівні.

Суттєвим резервом підвищення результативності фінансової політики є перегляд підходів до державної підтримки бізнесу на користь інструментів з відновлювальним характером [5]. Традиційні грантові схеми, хоча й необхідні у гострій фазі кризи, мають обмежений мультиплікаційний потенціал, коли кошти витрачаються одноразово і не повертаються до бюджету. Натомість інструменти кредитного типу, такі як державні гарантії за позиками, портфельні гарантійні програми через Фонд розвитку підприємництва, компенсація відсоткових ставок за інвестиційними кредитами, здатні при відносно невеликих прямих видатках бюджету залучати значно більший обсяг приватних ресурсів. ОЕСР наголошує, що потужне зростання інвестицій, продуктивності та експорту є ключем до відновлення і передбачає поліпшення рамкових умов для ведення бізнесу [1]. Довгострокове пільгове кредитування пріоритетних галузей через банківську систему з бюджетною компенсацією відсоткової ставки дозволяє поєднати ринкову дисципліну розподілу ресурсів із стратегічними пріоритетами держави.

Поряд із удосконаленням управління бюджетними ресурсами важливо також приділяти увагу розвитку небанківського сегменту фінансового ринку. Структурна диспропорція, за якої 76% усіх фінансових активів сконцентровано у банках [7], означає, що ринок цінних паперів, страхування та колективного інвестування фактично не виконують своєї функції трансформації заощаджень в інвестиції. Тобто, спостерігаємо структурне обмеження ресурсної бази потреб воєнного та повоєнного відновлення економіки, коли приватні ресурси, які могли б фінансувати реконструкцію економіки та стимулювати її зростання, залишаються у депозитній формі або взагалі виводяться з легального обігу. Розвиток небанківських сегментів фінансового ринку потребує насамперед зміцнення верховенства права і захисту прав інвесторів, підвищення прозорості корпоративного управління та ліквідного вторинного ринку цінних паперів. Окремий потенціал має ринок муніципальних облігацій, який відкриває органам місцевого самоврядування можливість щодо залучення коштів на відновлення без прямого навантаження на бюджет, розподіляє ризик і відповідальність між різними рівнями публічного управління.

Горизонт повоєнного відновлення неможливо планувати у відриві від завдань структурної трансформації економіки. На думку фахівців ОЕСР, для України важливо чітко орієнтуватись на розбудову прозорого, інклюзивного, цифрового та екологічно сталого майбутнього [1], матеріальну основу чого має закладати фінансова політика. Стратегічним інфраструктурним пріоритетом для України має стати розвиток відновлювальної енергетики, яка здатна зменшити залежність нашої країни від імпорту енергоносіїв, знизити вразливість критичної інфраструктури і водночас відкрити нові експортні можливості на ринку електроенергії ЄС. Реалізація цього завдання вимагає адекватного реагування у контексті реалізації фінансової політики через розробку відповідних пріоритетів і розвиток інструментарію регулювання. Найбільші перспективи у цьому плані має розвиток ринку «зелених» облігацій, спеціалізованих кредитних програм та залучення коштів Кліматичного фонду ЄС для реалізації проєктів екологічного спрямування [4]. Паралельно до екологізації економіки стратегічним пріоритетом є також розвиток цифрової економіки, зокрема ІТ-сектору, е-комерції, агро-ІТ, фінтеху, що потенційно розширює базу формування доходів бюджету через галузі, стійкі до фізичної руйнації і здатні генерувати доходи навіть в умовах тривалої нестабільності. Ці сектори економіки мають стати опорою повоєнного зростання, а завдання фінансової політики мають полягати у створенні для цього сприятливих умов через цільове кредитування, податкові стимули та розвиток відповідної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Fostering macroeconomic stability and a sustainable recovery. OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en/
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Стаття 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Бюджетні програми: шлях до покращення якості. VoxUkraine. 2019. URL: <https://voxukraine.org/byudzhetni-programi-shlyah-do-pokrashhennya-yakosti>

4. Горин В. П., Лободіна З. М., Булавинець В. М. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Випуск 4 (81). С. 18-35. DOI: 10.35774/SF2024.04.018
5. Горин В. П., Лободіна З. М., Чайківський Н. О. Гранти як джерело фінансування та інструмент фінансової безпеки галузі охорони здоров'я. *Бізнес Інформ*. 2025. № 1. С. 256-266. URL: <http://dspace.wupn.edu.ua/handle/316497/54340>
6. Мінрозвитку. Загальний огляд реформи управління публічними інвестиціями. 2025. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/dream-pim-guide-2025.pdf>
7. Огляд фінансових ринків України та системи корпоративного управління для сталого відновлення. Мінфін України. 2024. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/PDF>
8. Радіонов Ю. Д. Програмно-цільовий метод бюджетування: проблеми впровадження та перспективи розвитку. *Економіка України*. 2018. № 2 (675). С. 21-38. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2018.02.021>

Олег Климик

здобувач PhD кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Павло Гадомський

здобувач PhD кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕНЕРГОЕФЕКТИВНІСТЬ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОГО ПРИБУТКУ

В умовах підвищення тарифів на електроенергію для комерційних споживачів, витрати на утримання торговельних залів (освітлення, опалення (охолодження) та кондиціонування) стають критичним тягарем для бюджету підприємств. Енергоефективність дозволяє безпосередньо впливати на рівень операційного прибутку через скорочення постійних витрат. В умовах воєнного періоду енергоефективність дозволяє зменшити навантаження на автономні системи живлення (генератори, акумулятори) під час вимкнень світла. Чим менше споживання енергії, тим довше і з меншими витратами підприємство може функціонувати в кризових умовах.

Тому питання щодо підвищення енергоефективності торговельних підприємств є надзвичайно актуальним, оскільки його вивчення дозволить розробити фінансову стратегію, необхідну для виживання бізнесу в умовах економічної турбулентності.

Досліджуючи складові елементи стратегії енергозбереження підприємств, Г. Селезньова визначила, що основними з них є: «впровадження та ефективне функціонування системи енергоменеджменту», «пошук постачальників енергоресурсів та впровадження альтернативних джерел енергозабезпечення», а також «оновлення техніки та технології виробництва» [1, с. 715].

Під час вивчення особливостей маркетингу підприємств на ринку послуг Н. Косар та Н. Кузьо підкреслили, що висока частка на використанні енергоносії у структурі собівартості товарів призводить до зростання потреби України в імпортних енергоносіях [2, с. 775], що призвело до розробки рекомендацій виділити в окрему групу товари для енергозбереження, поділивши зазначену групу за окремими напрямками економії енергоресурсів [2, с. 778].

Необхідність активного розвитку енергоефективності торговельних приміщень за рахунок застосування сучасних технологій та відновлюваних джерел енергії також підкреслюють М. Мамчин та В. Найда [3, с. 211].

Для торговельних підприємств електроенергія – це не допоміжна стаття витрат, а один із ключових елементів собівартості. У періоди тарифної турбулентності та пікових навантажень енергоспоживання безпосередньо впливає на дохідність бізнесу.

Поняття енергоефективності можна визначити як системну оптимізацію споживання ресурсів без втрати продуктивності.

До основних способів зниження витрат торговельного підприємства на електроенергію слід віднести [4; 5]:

- аудит та моніторинг енергоефективності (вимірювання пікових навантажень, втрати в мережах, вивчення структури споживання, визначення неефективних вузлів тощо);
- модернізацію освітлення (наприклад, перехід на LED-системи з інтелектуальним керуванням);
- оптимізація електромереж та розподілу навантаження (модернізація трансформаторних підстанцій, компенсація реактивної потужності, впровадження частотних перетворювачів тощо);
- автоматизація виробничих процесів (впровадження автоматизованих систем управління, які забезпечують безперервний моніторинг параметрів; реалізують алгоритми захисту й блокування; мінімізують людський фактор);
- власна генерація як інструмент довгострокової оптимізації (сонячні електростанції), що дозволяє: частково покривати власне споживання; знижувати залежність від тарифів; формувати прогнозовані витрати на електроенергію; підвищувати енергетичну автономність підприємства.

Ключовим принципом енергоефективності є те, що інфраструктура має бути керованою та масштабованою. Тільки в такому разі буде позитивний результат від впровадження заходів енергоефективності.

Однак існують певні бар'єри та ризики впровадження, до яких варто віднести: необхідність значних капітальних інвестицій на етапі модернізації, а також довготривалий термін окупності (від 1,5 до 3 років), що в умовах воєнного стану може вважатися ризикованим терміном.

Отже, на сьогодні енергоефективність – це стратегічний інструмент фінансового виживання та забезпечення конкурентоспроможності на ринку. Проте підприємства перед впровадженням заходів з енергоефективності мають враховувати ризики та бар'єри, з якими може стикнутися підприємство.

Список використаних джерел:

1. Селезньова Г. О. Сутність та складові елементи стратегії енергозбереження підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 13. С. 711–715.
2. Косар Н., Кузьо Н. Особливості маркетингу підприємств на ринку послуг і товарів у сфері енергозбереження. *Grail of Science*. 2026. № 62. С. 774–779.
3. Мамчин М. М., Найда В. В. Інтеграція роздрібної торгівлі України в умови сталого розвитку. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2025. № 1 (13). С. 208–219.
4. Як енергоефективність впливає на витрати бізнесу. URL: <https://glavnoe.in.ua/news/yak-enerhoefektyvnist-vplyvaye-na-vytraty-biznesu>.
5. Як зменшити витрати підприємства на електроенергію за допомогою сучасних інженерних рішень. URL: <https://ogo.ua/yak-zmenshyty-vytraty-pidpryyemstva-na-elektroenergiyu-zadopomogoyu-suchasnyh-inzhenernih-rishen/>.

Світлана Коваль

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юрій Панько

студент гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Потреба в дослідженні сучасного стану та динаміки надходження податків до державного бюджету вимагає комплексного підходу до вивчення результативності діючих фіскальних механізмів у контексті забезпечення макроекономічної стабільності. Оцінка податкових надходжень у динаміці дозволяє визначити рівень адаптивності податкової системи до кризових явищ та її здатність гарантувати виконання пріоритетних видаткових зобов'язань. Результати такого аналізу дають можливості до виявлення об'єктивних закономірностей розвитку вітчизняного податкового потенціалу, оцінити якість адміністрування основних загальнодержавних платежів та науково обґрунтувати необхідність модернізації податкового простору задля зміцнення фінансової самодостатності країни в умовах тривалої глобальної нестабільності.

Узагальнені відомості щодо динамічних та структурних характеристик наповнення державного бюджету за період 2022–2025 рр. представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка та структура доходів Державного бюджету України за 2022–2025 рр.

Показники	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2025 р.	
	млрд грн	питома вага, %	млрд грн	питома вага, %	млрд грн	питома вага, %	млрд грн	питома вага, %
Податкові надходження	949,8	53,2	1203,5	45,0	1647,2	52,8	2015,8	52,6
Неподаткові надходження	346,3	19,4	991,6	37,1	974,4	31,2	1217,6	31,8
Доходи від операцій з капіталом	0,6	0,03	0,1	0,0	0,2	0,01	0,3	0,01
Цільові фонди	0,1	0,01	0,4	0,02	0,5	0,02	0,4	0,01
Трансферти	490,6	27,4	476,3	17,8	500,4	16,0	600,1	15,6
Всього	1787,4	100,0	2672,0	100,0	3122,7	100,0	3834,2	100,0

Джерело: складено та розраховано за [1]

Показники складу та структури доходів за період 2022–2025 рр. свідчать, що податкові надходження стабільно залишаються головним джерелом наповнення бюджету, демонструючи двократне збільшення у грошовому еквіваленті протягом досліджуваного періоду, при цьому їхня частка у загальній структурі доходів коливається у межах половини всіх ресурсів (45,0–53,2%) (див. табл. 1). Кількісне

оцінювання результативності податкової політики протягом 2022–2025 рр. дозволяє констатувати стійку висхідну динаміку наповнення державного бюджету. Обсяг мобілізованих податкових ресурсів демонструє безперервне збільшення, що підкріплюється стабільно позитивними показниками абсолютного приросту в кожному з аналізованих періодів. Найбільш інтенсивне нарощення відбулося у 2024 р., коли темпи зростання досягли 136,9% (абсолютний приріст 443,7 млрд грн), що свідчить про ефективність адаптаційних заходів фіскальної системи. Незважаючи на певну стабілізацію відносних показників динаміки у 2025 р., номінальне збільшення податкових потоків становить 368,6 млрд грн при темпі зростання 122,4%, забезпечуючи надійне підґрунтя для виконання державних функцій. Послідовне підвищення ефективності адміністрування та розширення об'єктів оподаткування дозволили не лише компенсувати негативні наслідки війни, а й вийти на траєкторію зростання доходної бази. Така тенденція відображає високу гнучкість вітчизняної бюджетної системи та її спроможність до ефективного генерування ресурсів у мінливих економічних реаліях.

Одночасно спостерігається стрімка активізація неподаткових надходжень, роль яких значно посилилася після 2022 р., що вказує на мобілізацію внутрішніх резервів та залучення альтернативних фінансових інструментів: від 19,4% у 2022 р. до 31,8% у 2025 р. (див. табл. 1). Зростання питомої ваги неподаткових надходжень відбулося переважно завдяки власним надходженням бюджетних установ, що зумовлене передусім безпрецедентним обсягом благодійних внесків, грантів та дарунків, які за бюджетною класифікацією зараховуються до власних надходжень. В умовах воєнного стану бюджетні установи, особливо в секторах оборони, охорони здоров'я та соціального захисту, стали основними реципієнтами міжнародної безповоротної допомоги та гуманітарних коштів, що спрямовувалися на термінові потреби держави. Окрім зовнішньої підтримки, вагомим фактором стала мобілізація внутрішніх ресурсів через розширення спектра платних послуг та адаптацію господарської діяльності установ до запитів воєнного часу. Так, зростанню власних надходжень закладів освіти зумовлено підвищенням попиту на послуги у сфері вищої та фахової передвищої освіти, що прямо корелює з дією правових норм щодо мобілізації. У даному контексті освітня діяльність набула ознак інструментального характеру: здобуття наступних рівнів освіти або вступ до аспірантури розглядається значною частиною військовозобов'язаних осіб не лише як шлях до професійного самовдосконалення, а й як легітимний засіб реалізації права на відстрочку від призову. Ця соціально-правова детермінанта зумовила аномальне зростання обсягів надходжень до спеціальних фондів закладів освіти від надання платних освітніх послуг, що в масштабах усієї системи бюджетних установ суттєво підкріпило загальну висхідну динаміку неподаткових доходів.

Обсяг отриманих трансфертів у номінальному вираженні відображає зростання (від 490,6 млрд грн у 2022 р. до 600,1 млрд грн у 2025 р.), їхня питома вага у структурі бюджету має тенденцію до поступового зниження (27,4% у 2022 р. до 15,6% у 2025 р.), що відображає намагання держави зміцнити власну фінансову автономність.

Динаміка інших джерел, таких як доходи від капітальних операцій залишається мінімальною, що підтверджує їхню допоміжну роль у бюджетній

архітектурі. Загалом, сформована структура доходів вказує на високий рівень адаптації фінансової системи до екстремальних умов функціонування, де поєднання фіскального тиску з інституційними доходами дозволяє забезпечувати необхідну макроекономічну рівновагу та фінансування критичних потреб суспільства.

Позитивний тренд щодо збільшення обсягів бюджетних ресурсів став результатом впливу декількох чинників:

- помірного відновлення макроекономічної активності;
- підвищення рівня середньої заробітної плати та, як наслідок, фонду оплати праці;
- розширення податкового базису.

Окрему роль відіграли заходи фіскального характеру, зокрема перегляд ставок військового збору, та системне впровадження цифрових інструментів у процеси податкового адміністрування. Характерною ознакою фінансового забезпечення країни в останні роки є значущість підтримки з боку міжнародної спільноти – фінансових інституцій, ЄС та окремих держав-партнерів. Такий формат формування загальнодержавного ресурсу підкреслює воєнну специфіку бюджетних потреб, де стабільність державних фінансів безпосередньо залежить від злагодженості, ритмічності та прогнозованості надходження офіційного зовнішнього фінансування.

Список використаних джерел:

1. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
2. Krysovatyu A., Sydor I., Valihura V., Koval S., Yakovets T. Behavioral dimension of tax finance: the case of Ukraine. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 6 (65). P. 90-105. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4922/4495>. DOI: 10.55643/fcaptp.6.65.2025.4922
3. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/ebd10f7d-97b1-4c82-b7d9-9faa6b364d55>

Світлана Ковальчук

студентка гр. ФМПС-32,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Коломийчук

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

У сучасних умовах динамічного розвитку цифрової економіки трансформація системи публічних фінансів набуває стратегічного значення. Активне впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів державної влади сприяє підвищенню ефективності управління бюджетними ресурсами, посиленню прозорості фінансових операцій та вдосконаленню механізмів підзвітності. Цифровізація відкриває нові можливості для оптимізації бюджетного процесу, зменшення корупційних ризиків і підвищення якості надання публічних послуг [1, с. 39].

Особливої актуальності ці процеси набувають в Україні в умовах воєнного стану, коли зростає потреба у максимально ефективному використанні обмежених фінансових ресурсів та належному контролі за їх розподілом, зокрема міжнародної фінансової допомоги. У цьому контексті важливу роль відіграють сучасні цифрові інструменти – електронні системи закупівель, відкриті бюджетні платформи, державні цифрові сервіси та аналітичні системи. Їх застосування сприяє формуванню нової моделі управління публічними фінансами, орієнтованої на відкритість, результативність і підвищення ефективності використання ресурсів [1].

Водночас цифровізація публічних фінансів супроводжується низкою викликів, що потребують належного теоретичного осмислення та практичного врегулювання. Одним з ключових ризиків є забезпечення кібербезпеки. Розширення використання цифрових рішень підвищує вразливість державних фінансових систем до кібератак, що може призвести до втрати або спотворення фінансових даних, а також до несанкціонованого доступу до конфіденційної інформації.

Не менш важливою проблемою залишається недостатній рівень цифрових компетентностей працівників державного сектору. Обмежені знання та навички у сфері цифрових технологій уповільнюють процес впровадження інноваційних рішень і знижують ефективність їхнього використання. Це зумовлює необхідність інвестування у підвищення кваліфікації кадрів та розвиток цифрової грамотності [2].

Суттєвим викликом є також проблема цифрової нерівності, яка проявляється у нерівномірному доступі населення до сучасних технологій. Це обмежує можливості громадян користуватися цифровими фінансовими сервісами та створює дисбаланс у доступі до публічних послуг.

Окрему увагу слід приділити недосконалості нормативно-правового забезпечення цифрових трансформацій. Швидкість розвитку технологій часто випереджає оновлення законодавства, що призводить до виникнення правових прогалин та невизначеності. Крім того, зростає залежність фінансової системи від

цифрової інфраструктури, що у разі технічних збоїв може спричинити порушення її функціонування [2].

В умовах цифрової трансформації особливого значення набуває комплексний підхід до оцінки її впливу на систему публічних фінансів. Такий підхід передбачає врахування як позитивних ефектів, так і потенційних загроз із метою формування ефективних механізмів управління ризиками [3].

Практичним підтвердженням ефективності цифровізації є впровадження в Україні сучасних цифрових інструментів, зокрема системи електронних закупівель та державних цифрових сервісів, які забезпечують підвищення прозорості, підзвітності та ефективності використання бюджетних коштів [2].

Отже, цифровізація публічних фінансів має двоїстий характер, поєднуючи значний потенціал розвитку з наявністю суттєвих ризиків. Ключовими серед них є загрози кібербезпеці, цифрова нерівність, недостатній рівень цифрових компетентностей та технологічна залежність.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває формування ефективного інституційного середовища та забезпечення належного рівня захисту інформації.

Подальший розвиток цифровізації публічних фінансів має здійснюватися на основі комплексного підходу, який передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток цифрової інфраструктури, підвищення рівня цифрової грамотності населення та забезпечення інклюзивності цифрових трансформацій. Реалізація зазначених напрямів дозволить максимально використати потенціал цифрових технологій та сформувати ефективну, прозору й стійку систему публічних фінансів.

Список використаних джерел:

1. Іванова О., Сидоренко О., Скабардін О., Проценко А. Цифровізація державного фінансового контролю сфери публічних закупівель в Україні. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2025. № 1. С. 38-45.
2. Пилип'як В. Публічні фінанси та електронне урядування: правовий статус бюджетних установ у цифровій економіці. *Київський часопис права*. 2025. № 4. С. 133-138.
3. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, від 17 січня 2018 р. № 67-р Київ. URL: Про схвалення Концепції розвитк... | від 17.01.2018 № 67-р (дата звернення: 24.04.2026).

Мар'яна Крисовата

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В СИСТЕМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Публічні фінанси є невід'ємною складовою функціонування сучасної економіки, оскільки забезпечують акумуляцію, розподіл і використання фінансових ресурсів держави для досягнення стратегічних цілей розвитку. У контексті сталого розвитку роль публічних фінансів значно зростає, адже саме через бюджетну та податкову політику держава впливає на економічне зростання, соціальну справедливість та екологічну безпеку.

Сталий розвиток економіки передбачає збалансоване поєднання трьох основних складових: економічної, соціальної та екологічної. Публічні фінанси є інструментом, що узгоджує ці складові, забезпечуючи фінансування соціальних програм, стимулювання інвестицій та підтримку екологічних ініціатив. Ефективне управління державними фінансами сприяє підвищенню добробуту населення, розвитку інфраструктури та збереженню природних ресурсів.

Важливою функцією публічних фінансів є перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджетну систему. Це дає змогу зменшити соціальну нерівність, підтримати вразливі верстви населення та забезпечити доступ до базових суспільних благ, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. У рамках сталого розвитку ці витрати мають стратегічний характер, оскільки інвестування в людський капітал є основою довгострокового економічного зростання.

Податкова політика як складова публічних фінансів також відіграє важливу роль у досягненні цілей сталого розвитку. Вона повинна бути спрямована не лише на наповнення бюджету, але й на стимулювання економічної активності, інновацій та екологічно відповідальної поведінки суб'єктів господарювання. Наприклад, впровадження екологічних податків або пільг для «зелених» технологій сприяє зменшенню негативного впливу на довкілля.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку публічних фінансів є забезпечення їх прозорості та підзвітності. Відкритість бюджетного процесу, доступ громадян до інформації про використання бюджетних коштів та ефективний контроль за їх витрачанням є важливими умовами довіри до держави та підвищення ефективності фінансової системи. У цьому контексті важливу роль відіграє казначейська система, яка забезпечує виконання державного бюджету, контроль за рухом коштів та їх цільовим використанням.

Казначейська система є важливим елементом управління публічними фінансами, оскільки вона забезпечує централізоване обслуговування бюджетних коштів, що підвищує ефективність їх використання та мінімізує фінансові ризики. Завдяки казначейству здійснюється оперативне управління ліквідністю держави, контроль за виконанням бюджетних програм та своєчасне фінансування видатків [1, с. 5].

У контексті сталого розвитку особливого значення набуває програмно-цільовий метод бюджетування. Він передбачає планування та використання бюджетних коштів відповідно до конкретних цілей і результатів, що підвищує ефективність державних витрат. Такий підхід сприяє більш раціональному використанню ресурсів та досягненню стратегічних пріоритетів розвитку.

Не менш важливим є питання державного боргу в системі публічних фінансів. Надмірне боргове навантаження може негативно впливати на економічну стабільність та обмежувати можливості фінансування розвитку. Тому управління державним боргом має здійснюватися з урахуванням принципів сталості, забезпечуючи баланс між залученням ресурсів і здатністю їх обслуговувати.

В умовах глобалізації та економічних викликів публічні фінанси повинні бути гнучкими та адаптивними. Важливим завданням є формування фінансової політики, здатної реагувати на кризові явища, підтримувати економіку в періоди спаду та забезпечувати відновлення після криз. Це особливо актуально для країн, що перебувають у стані економічної трансформації або зазнають зовнішніх шоків [2, с. 532].

Список використаних джерел:

1. Казначейська система: підручник / за ред. А. І. Крисоватого, О. П. Кириленко, Т. Я. Слюз. Тернопіль: ЗУНУ, 2020. 364 с.
2. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ: Знання, 2012. 687 с.

Христина Крупа

студентка гр. ДСПУАзм-12,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОСТ-МИТНОГО АУДИТУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Сучасний розвиток митної системи України відбувається в умовах посилення гібридних викликів і загроз, зумовлених воєнною агресією, нестабільністю глобальних ринків, порушенням логістичних ланцюгів та зростанням рівня тінізації зовнішньоекономічної діяльності. У таких умовах особливого значення набуває вдосконалення інструментів контролю, здатних забезпечити баланс між фіскальними інтересами держави та сприянням зовнішньоекономічній діяльності. У цьому контексті пост-митний аудит виступає одним із ключових елементів системи митного контролю, ефективність якого безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки держави.

Кількісні та фінансові результати функціонування пост-митного аудиту підтверджують його важливу роль як інструменту митного та економічного ризик-менеджменту, особливо в умовах зовнішніх шоків і воєнної нестабільності. При цьому рівень ефективності пост-аудиту напряму залежить від якості методичного забезпечення, рівня доперевірочних аналітичних процедур та обсягу доказової інформації, що використовується під час проведення контрольних заходів.

Водночас, попри значний потенціал, повноцінна реалізація пост-митного аудиту в Україні ускладнюється низкою системних бар'єрів. Насамперед, залишається недостатньо врегульованою комунікація між митними органами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Зосередженість митниці переважно на фіскальній функції ускладнює виконання сервісних завдань, зокрема оперативного роз'яснення вимог і супроводу платників під час сплати митних платежів. У сучасних умовах митні органи мають трансформуватися у партнерські інституції, орієнтовані не лише на контроль, але й на створення сприятливого бізнес-середовища. По-друге, суттєвим фактором, що впливає на ефективність пост-митного аудиту, є людський ресурс. Недостатній рівень професійної підготовки та практичних навичок окремих працівників митних органів знижує якість проведення перевірок та обмежує аналітичну складову аудиту [1]. Проведення якісного пост-аудиту потребує залучення висококваліфікованих фахівців, здатних здійснювати комплексний аналіз фінансових, економічних і правових аспектів діяльності суб'єктів ЗЕД. У зв'язку з цим актуальним є впровадження спеціалізованих програм підготовки, систематичне підвищення кваліфікації персоналу, а також забезпечення доступу до сучасних аналітичних інструментів і баз даних [2]. По-третє, численні порушення з боку підприємств від маніпулювання митною вартістю до неправильної класифікації та підміни країни походження безпосередньо позначаються на повноті нарахування та своєчасності сплати платежів [1]. Запобігання зазначеним порушенням потребує розвитку системи управління

ризиками, зокрема шляхом удосконалення профілів ризику та забезпечення належного адміністративного супроводу кожного контрольного заходу.

Додатковим стримуючим фактором є недостатній рівень прозорості внутрішніх процедур митних органів та обмежений обмін інформацією з іншими державними інституціями. У цьому контексті впровадження інтегрованих інформаційних платформ та розширення міжвідомчої взаємодії сприятиме підвищенню оперативності та достовірності результатів пост-митного аудиту. Також, окремої уваги потребує проблема відсутності уніфікованої методологічної бази проведення пост-митного аудиту. Наявність різних підходів до планування, здійснення та документування перевірок ускладнює забезпечення їх системності та об'єктивності. Відсутність єдиних стандартів призводить до фрагментарності результатів перевірок та знижує точність оцінювання бюджетних надходжень [1].

Усунення окреслених недоліків створить передумови для сталої роботи механізму пост-аудиту й дасть змогу прискорити інтеграцію України до європейського митного простору. Варто наголосити, що рівень ефективності митного пост-аудиту корелює з якістю методичної бази, доперевірочних аналітичних процедур та обсягом наявної доказової інформації. Підвищення їхньої якості мінімізує витрати на перевірки, збільшує частку узгоджених донарахувань і, відповідно, зміцнює дохідну базу бюджету.

Окрім цього, забезпечення ефективного митного пост-аудиту вимагає активної співпраці з міжнародними митними службами та організаціями, такими як Всесвітня митна організація (ВМО) та митні органи ЄС. Обмін інформацією про транскордонні операції дозволить знизити ризик незаконного імпорту та експорту товарів, покращити боротьбу з контрабандою та митними правопорушеннями. Водночас важливою передумовою ефективного функціонування пост-митного аудиту є подальша гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та найкращими практиками. Це передбачає удосконалення правових механізмів проведення аудиту, розширення повноважень митних органів, встановлення чітких критеріїв відбору об'єктів контролю та посилення відповідальності за ненадання необхідної інформації [2].

Отже, пост-митний аудит є невід'ємним елементом сучасної системи митного контролю, виконує важливу роль у забезпеченні ефективного управління митними ризиками й наповненні державного бюджету. Підвищення його ефективності потребує комплексного підходу, який включає вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток цифрових інструментів, підвищення професійної компетентності персоналу і розширення міжнародного співробітництва. Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню економічної безпеки держави, формуванню прозорого та ефективного митного середовища в умовах гібридних викликів та загроз.

Список використаних джерел:

1. Захожай К. В., Бороденко Т. М., Коломієць Г. Б. Митний пост-аудит в системі управління ризиками економічної безпеки держави в умовах глобальних потрясінь. *Економічний простір*. 2025. № 202. С. 115-124.
2. Гайдучок Т. С., Вітер С. А., Дем'янишина О. А. Митний пост-аудит як інструмент підвищення ефективності митного контролю в Україні. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. 2025. № 23. С. 105-116. URL: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2025.23.12>

Анатолій Луцик

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІСКАЛЬНІ АСПЕКТИ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Як відомо, концепція сталого розвитку отримала свій розвиток у другій половині XX століття. У 2015 році на Саміті ООН було визначено 17 цілей сталого розвитку та відповідні завдання, реалізацію яких як спільного плану передбачається до 2030 року.

Більшість розвинутих країн Європи не тільки розпочали, а й здійснюють повномасштабну реалізацію проєктів по досягненню цілей сталого розвитку. Це в першу чергу стосується подолання бідності, відновлення екосистем, збереження морських ресурсів, пом'якшення наслідків зміни клімату, подолання голоду, збереження здоров'я та благополуччя. Проте повномасштабне вторгнення на територію України та військові, що тривають вже більше десяти років вплинули не лише на можливості досягнення цих цілей Україною як членом ООН, а й в цілому на досягнення цих цілей на всій планеті.

Наша країна, опинившись в центрі конфлікту, в найбільшій мірі постраждала від такого вторгнення та руйнувань. Звісно, фінансова система України без зовнішньої підтримки та допомоги не вирішила б проблем протидії знищенню природи, скорочення чисельності населення від загибелі та міграції населення, відновлення зруйнованої промисловості, сільського господарства та інших спричинених цим проблем. Але і військове вторгнення є реальним фактом перешкоджання та протидії сталому розвитку країни та усієї планети. Незважаючи на спільне узгодження країн членів ООН необхідності сталого розвитку є країни, які фактично здійснюють політику всупереч цьому розвитку. І завдання усього цивілізованого суспільства, країн з розвинутими демократіями забезпечувати повноцінну та перманентну підтримку України, бо сьогодні наша країна фактично надзвичайно дорогою ціною виступає гарантом збереження потенційних можливостей досягнення цілей сталого розвитку.

Як відомо, класичні підходи до застосування інструментів фінансової політики у період криз передбачаються збільшення видатків на підтримку економіки та суспільства, зниження податкового тиску розглядається також в цьому сенсі. Після широкомасштабного вторгнення у 2022 році потрібно було переформатувати структуру видатків, забезпечувати достатні податкові стимули для підтримки економіки. Це не завжди отримувало раціональний прояв. Початкове добровільне звільнення від оподаткування суб'єктів малого бізнесу, а також безмитне ввезення товарів було тимчасовим, бо призвели до суттєвих бюджетних втрат не створивши при цьому якихось надзвичайних стимулів для пожвавлення економіки. Потреба збільшення видатків на національну оборону та безпеку при звуженні економіки, зменшенні чисельності працюючого населення призвело до щорічного зростання дефіциту бюджету. Якщо дефіцит зведеного бюджету у 2022 році становив 844,8 млрд грн (16,27% ВВП), то у 2025 році –

1659,5 млрд грн (18,58%) [1]. Нажаль дефіцитність продовжує зростати з року в рік. За таких умов, підтримка МВФ, міжнародних партнерів та країн є надзвичайно потрібною та важливою. Роль України у світовому господарстві є вкрай важливим, враховуючи для прикладу той факт, що Україна стабільно входить в п'ятірку світових експортерів такої сільськогосподарської продукції як пшениця (15,75 млн тон у 2024/2025 рр.) і ячмінь (1,81 млн тон у 2024/2025 рр.) [2]. Збереження можливостей постачання продовольства на світові ринки є інтересом світового співтовариства.

Військові дії також довели бажання українців досягати благополуччя, свободи, які є теж цілями сталого розвитку. В таких складних умовах українське суспільство демонструє усьому світу новітні технологічні досягнення, здатні забезпечувати мир і свободу на усій планеті. Зважаючи на такі складні обставини в яких опинилась Україна, питання фіскального регулювання забезпечення сталого розвитку однозначно мають координуватись і підтримуватись світовим демократичним співтовариством. Водночас українське суспільство має розуміти, що фіскальний тягар має бути усвідомленим обов'язком необхідним для забезпечення безпеки нашої країни. Тому підвищення податкового навантаження за умов прозорого і ефективного використання державних доходів в першу чергу на оборону країни має сприйматись позитивно суспільством. А технологічні розробки у сфері національної оборони мають стати досягненням усього людства у досягненні миру та свободи, забезпечуючи для України вкрай важливі фінансові поступлення.

Список використаних джерел:

1. Зведений бюджет України за період з 2011 по 2026 рр. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/>
2. Grain: World Markets and Trade. United States Department of Agriculture Foreign Agricultural Service. URL: <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/grain.pdf>

Тетяна Лушней

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

ІНСТРУМЕНТИ «ЗЕЛЕНОГО ФІНАНСУВАННЯ» У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

В умовах глобальних кліматичних змін, енергетичної нестабільності та особливій необхідності післявоєнного відновлення України стратегічного значення набуває забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Зокрема, концепція сталого розвитку передбачає досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними складовими розвитку суспільства. Вагомим інструментом реалізації цієї концепції є «зелене фінансування», яке забезпечує акумулювання та спрямування фінансових ресурсів на екологічно безпечні й соціально орієнтовані проекти, у зв'язку із чим розвиток системи «зелених фінансів» стає одним із ключових напрямів сучасної фінансової політики держави та органів місцевого самоврядування.

«Зелені фінанси» являють собою систему фінансових механізмів, інструментів та інституцій, спрямованих на підтримку екологічно сталого економічного розвитку. Їх основною метою є фінансування проєктів у сфері енергоефективності, відновлюваної енергетики, екологічного транспорту, раціонального використання природних ресурсів, управління відходами та адаптації до кліматичних змін. На сучасному етапі «зелене фінансування» розглядається не лише як екологічний, але й як економічний інструмент, що сприяє формуванню конкурентоспроможної економіки та підвищенню інвестиційної привабливості територій [1; 4].

Для територіальних громад використання інструментів «зеленого фінансування» має стратегічне значення, оскільки дозволяє вирішувати низку важливих соціально-економічних проблем, насамперед щодо модернізації житлово-комунального господарства, зниження енергоспоживання, підвищення енергоефективності будівель, розвитку систем водопостачання та водовідведення, а також покращення екологічного стану територій. Реалізація таких проєктів сприяє зменшенню витрат місцевих бюджетів на енергоресурси, підвищує якість життя населення та формує фінансову стійкість громад у довгостроковій перспективі.

Одним із найбільш ефективних інструментів «зеленого фінансування» є «зелені облігації», сутність яких полягає у залученні коштів інвесторів для реалізації проєктів, які мають позитивний екологічний ефект. Зокрема, світовий досвід дає підстави стверджувати, що ринок «зелених облігацій» активно розвивається та стає значущим джерелом фінансування інфраструктурних і кліматичних проєктів. В Україні правові засади функціонування «зелених облігацій» були закладені шляхом внесення змін до законодавства про ринки капіталу, однак практичне використання цього інструменту поки що залишається обмеженим. Водночас, саме «зелені облігації» можуть стати важливим механізмом

фінансування відновлення пошкодженої інфраструктури громад із дотриманням принципів енергоефективності та екологічної безпеки, тому подальша розробка механізмів їхнього застосування потребує особливої уваги [3].

Істотну роль у забезпеченні сталого розвитку громад відіграє також «зелене бюджетування». Ця управлінська технологія передбачає інтеграцію екологічних цілей у процес формування та використання бюджетних ресурсів. Його застосування дає змогу оцінювати вплив бюджетних програм на довкілля та спрямовувати фінансування на підтримку екологічно орієнтованих ініціатив, що створює для органів місцевого самоврядування можливість більш ефективного планування видатків у сферах енергозбереження, громадського транспорту та благоустрою територій. Крім того, «зелене бюджетування» забезпечує підвищення прозорості використання публічних фінансів та сприяє залученню міжнародної фінансової допомоги.

Суттєве значення для розвитку «зеленого фінансування» має діяльність банківського сектору. У сучасних умовах банки дедалі активніше впроваджують механізми «зеленого кредитування», який передбачає надання фінансової підтримки проектам у сфері енергоефективності, альтернативної енергетики та екологічної модернізації виробництва. Особливого поширення набувають ESG-підходи, які враховують екологічні, соціальні та управлінські критерії під час прийняття інвестиційних рішень, сприяють підвищенню рівня відповідальності фінансових установ і забезпечують орієнтацію інвестицій на довгострокові цілі сталого розвитку [5].

У контексті післявоєнного відновлення України «зелені фінанси» набувають особливої актуальності, оскільки значна частина об'єктів інфраструктури на території країни зазнала руйнувань, для відновлення яких необхідним є залучення масштабних інвестицій. Водночас міжнародні партнери України акцентують увагу на необхідності відбудови за принципом «build back better», тобто створення більш стійкої, енергоефективної та екологічно безпечної економіки. У цьому контексті «зелене фінансування» може стати основою для реалізації проектів у сфері відновлюваної енергетики, термомодернізації будівель, розвитку екологічного транспорту та цифровізації систем управління громадами [2].

Однак розвиток системи «зеленого фінансування» в Україні супроводжується низкою проблем, однією із яких є недостатній рівень розвитку нормативно-правового забезпечення та відсутність комплексної державної стратегії у сфері «зелених фінансів». Крім того, значна частина територіальних громад має обмежений доступ до фінансових ресурсів і недостатній рівень інституційної спроможності для підготовки та реалізації масштабних екологічних проектів. Проблемою залишається також недостатній рівень екологічної та фінансової грамотності населення, що ускладнює формування суспільної підтримки «зелених ініціатив».

Для подальшого розвитку «зеленого фінансування» доцільним є вдосконалення державної політики у сфері сталого розвитку, що, насамперед, передбачає створення сприятливого інвестиційного середовища, удосконалення механізмів публічно-приватного партнерства, розвиток ринку «зелених облігацій» та стимулювання банківського сектору до розширення програм «зеленого

кредитування». Вагомим напрямом є також активізація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Європейським банком реконструкції та розвитку, Світовим банком та Європейським інвестиційним банком, які фінансують реалізацію екологічних і кліматичних проєктів в Україні.

Отже, інструменти «зеленого фінансування» є важливим чинником забезпечення сталого розвитку територіальних громад, оскільки їх ефективне використання сприяє модернізації інфраструктури, підвищенню енергоефективності, зниженню екологічного навантаження та формуванню фінансової стійкості громад. В умовах сьогодення розвиток «зелених фінансів» має стати одним із пріоритетних напрямів державної фінансової політики та післявоєнного відновлення України, оскільки саме екологічно орієнтована модель вдосконалення здатна забезпечити довгострокову економічну стабільність і підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Horyn V., Lobodina Z., Mudryi T. Characterisation of public green finance instruments and modelling their environmental impact. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2025. Vol. 4, № 2. P. 47–55. URL: <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20250402.05>
2. Humeniuk Y. Green Finance Strategies for Post-War Ukraine: A Global Review. *Actual Problems of International Relations*. 2023. № 157. URL: <https://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3882>
3. Горин В., Лободіна З., Булавінець В. Інструментарій публічних фінансів у реалізації моделі зеленої економіки: теоретична візія та проблеми ефективності. *Світ фінансів*. 2024. Вип. 4 (81). С. 18–35. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1743>
4. Лободіна З., Труш В. Фінансова стійкість територіальних громад у контексті забезпечення їх інклюзивного розвитку. *Вісник економіки*. 2025. Вип. 3. С. 208–224. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2025.03.208>
5. Луців Б. Л., Дзюблюк О. В., Чайковський Я. І. та ін. Роль зеленого банкінгу в забезпеченні цілей сталого економічного розвитку. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. Т. 1, № 54. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4250>

Богдан Малиняк

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ярослав Кулініч

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОТЕНЦІАЛ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ, ЩО БАЗУЮТЬСЯ НА ШТУЧНОМУ ІНТЕЛЕКТІ, У БЮДЖЕТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Побудова цифрового урядування формує інституційне та технологічне підґрунтя для виокремлення ще одного важливого вектора організаційного розвитку суб'єктів управління бюджетними видатками – впровадження та системного застосування інструментів штучного інтелекту. В офіційних документах України штучний інтелект трактується як організована сукупність інформаційних технологій, використання якої дає змогу виконувати складні комплексні завдання шляхом застосування системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та встановлювати способи досягнення визначених завдань [1]. Змістовно близький підхід застосовано в дослідженні ОЕСР, де штучний інтелект розглядається як система, що для певного набору визначених людиною цілей здатна формувати прогнози, надавати рекомендації або ухвалювати рішення, які впливають на реальне чи віртуальне середовище [2].

В економічній площині штучний інтелект має потенціал реалізовувати такі функціональні властивості, як спостереження за середовищем, навчання на основі даних, виявлення закономірностей і виконання інтелектуальних дій на підставі накопичених знань та досвіду. Варто зазначити, що хоча перші вчення про штучний інтелект з'явилися в середині ХХ ст., особливої актуальності ця проблематика набула на початку ХХІ ст. внаслідок стрімкого накопичення цифрових даних, розвитку обчислювальних потужностей і зростання потреби в автоматизованому опрацюванні великих масивів інформації.

Важливість запровадження штучного інтелекту в процес формування і виконання видатків бюджету зумовлена значними потенційними позитивними наслідками його застосування в суспільних і економічних відносинах. Його використання відкриває можливості для підвищення якості суспільних послуг, зокрема у сфері охорони здоров'я, зростання ефективності державного управління, посилення безпеки на транспорті, а також підвищення конкурентоспроможності промисловості та сільського господарства [3]. Враховуючи його важливі позитивні властивості, країни ЄС скоординували план дій для розвитку штучного інтелекту [4].

Актуальність цієї проблематики підтверджується також висновками Міжнародного валютного фонду, викладеними у World Economic Outlook 2026. У доповіді зазначено, що технологічні інвестиції та інвестиції, пов'язані зі штучним

інтелектом, стали одним із чинників підтримки економічної активності в умовах глобальної невизначеності, а потенційні ефекти продуктивності від використання штучного інтелекту можуть сформувати основу для стійкішої траєкторії економічного зростання. Водночас у публікації наголошується, що технологічна трансформація потребує належної політики поширення та впровадження нових технологій, а також інвестицій у навички, необхідні для пом'якшення можливих негативних наслідків для ринку праці [5].

Для бюджетного менеджменту ці висновки мають важливе значення, оскільки штучний інтелект може бути не лише технологічним інструментом автоматизації окремих операцій, а й засобом підвищення аналітичної спроможності органів влади. Зокрема, у сфері управління бюджетними видатками він може сприяти кращому прогнозуванню потреб у фінансуванні, ранньому виявленню фіскальних ризиків, моделюванню альтернативних сценаріїв бюджетної політики та оцінюванню впливу видатків на досягнення суспільно значущих результатів. Водночас використання штучного інтелекту в бюджетному процесі має супроводжуватися дотриманням принципів прозорості алгоритмів, підзвітності управлінських рішень, захисту даних і недопущення автоматизованого відтворення помилкових або дискримінаційних управлінських практик.

На нашу думку, використання суб'єктами управління видатками бюджету штучного інтелекту дасть змогу:

- підвищити ефективність використання коштів бюджету завдяки поліпшенню якості суспільних благ і точнішому узгодженню бюджетних ресурсів із суспільними потребами;
- вдосконалити процес планування видатків бюджету на основі аналізу великих масивів різнорідних даних, включаючи статистичну, адміністративну, фінансову та просторову інформацію;
- розвинути розуміння результативності видатків бюджету шляхом формування та застосування оптимального набору результативних показників, які відображають не лише обсяги виконаних заходів, а й фактичні соціально-економічні ефекти бюджетного фінансування;
- підвищити прозорість видатків бюджету через відбір найбільш релевантних елементів інформаційних масивів, автоматизовану підготовку аналітичних матеріалів та вироблення більш доступних форматів представлення бюджетної інформації для різних груп користувачів;
- зміцнити контроль за використанням коштів бюджету за допомогою ризик-орієнтованих моделей відбору операцій, програм і розпорядників бюджетних коштів для поглибленого аналізу, аудиту та документального контролю, а також через розвиток процедур поточного моніторингу виконання бюджетних програм.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2.12.2020 р. № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.

2. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. OECD/LEGAL/0449. Adopted on: 22/05/2019 / OECD. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0449>
3. Factsheet: Artificial intelligence for Europe. European Commission. European Commission. 2018. 2 p. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/factsheet-artificial-intelligence-europe>.
4. Member States and Commission to work together to boost artificial intelligence «made in Europe». URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_18_6689.
5. World Economic Outlook: Global Economy in the Shadow of War. Washington, DC: International Monetary Fund, 2026. 180 p.

Віталій Мандзин

студент гр. ФПФм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Богдан Малиняк

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Вирішення наукової проблеми пошуку шляхів вдосконалення фінансового забезпечення фізичної культури і спорту в Україні серед іншого потребує також вивчення зарубіжного досвіду, що може вказати на перспективні інструменти та канали залучення фінансових ресурсів для потреб цієї сфери. Провідні держави виробили різноманітні моделі фінансової підтримки галузі, які відрізняються за роллю держави, структурою джерел надходжень та рівнем залучення приватного сектора до фінансування суспільно важливих спортивних проєктів.

У науковій літературі прийнято виокремлювати кілька базових моделей фінансування спорту залежно від співвідношення державного та приватного фінансування. В. Андрефф та С. Шиманські у фундаментальній науковій праці з економіки спорту описують «європейську модель спортивного фінансування». На відміну від американської моделі фінансування спорту, ця модель глибоко вкорінена у споживчих витратах домогосподарств і значній ролі місцевих органів влади. Особливість європейської моделі полягає у помітно більшому значенні публічного фінансування спортивних заходів, внаслідок чого приватні джерела фінансування спорту у європейських державах мають значно меншу вагу, ніж у Північній Америці [2]. Протилежністю є «американська модель», де провідна роль належить приватному капіталу, спонсорству, трансляційним правам і комерційним лігам, а держава відіграє мінімальну пряму участь у покритті витрат на розвиток фізичної культури та спорту.

Між цими протилежними моделями фінансування фізичної культури та спорту представлені різноманітні змішані моделі фінансування, які поєднують бюджетне фінансування програм фізкультурно-спортивного спрямування з механізмами цільового перерозподілу доходів від гральних операторів, лотерей та приватних джерел. Порівнюючи різні системи фінансування фізкультури та спорту, П. Даунворд, А. Доусон та Т. Дейонге [5] систематизують різні підходи до залучення фінансових ресурсів у різних інституційних умовах і доходять висновку, що ефективність фінансування цієї сфери залежить не лише від обсягу ресурсів, а також від інституційного устрою розподілу ресурсів, прозорості механізмів фінансування та залученості громадських організацій до контролю за використанням коштів.

Серед системних моделей фінансового забезпечення фізичної культури та спорту з точки зору залучення позабюджетних коштів виділяється британська модель. З 1994 року у Великобританії запрацювала Національна лотерея, частина доходів від її проведення цілеспрямовано спрямовується на розвиток спорту через спеціалізовані агентства UK Sport та Sport England. За даними Sport England, щороку організація інвестує у підтримку масового спорту і фізичної активності

понад 250 млн фунтів стерлінгів коштів, які надходять від проведення Національної лотереї та у формі урядових асигнувань [12]. За чверть століття дії цього механізму з коштів Національної лотереї було профінансовано понад 100 тис. проєктів масового спорту на суму понад 5,7 млрд фунтів стерлінгів [11]. Натомість, UK Sport орієнтована на підтримку спорту вищих досягнень. Це агентство фінансує безпосередньо підготовку атлетів, а також управлінські структури різних видів спорту. За підрахунками, UK Sport у чотирирічному олімпійському циклі інвестує в олімпійські та паралімпійські види спорту близько 345 млн фунтів стерлінгів [15]. Важливою рисою британської моделі є механізм співфінансування (match funding). Він передбачає, що у випадку, якщо ініційований громадою спортивний проєкт збирає певну частку необхідної суми через краудфандинг чи власні джерела, агентство UK Sport покриває решту бюджету. Таким чином держава стимулює ініціативу місцевих громад та знижує залежність політики місцевих органів влади у сфері спорту від прямих дотацій з бюджетів вищого рівня.

Принципово інша модель мобілізації позабюджетних коштів реалізована у Франції, де в її основу покладено механізм цільових фіскальних відрахувань. Починаючи з 1979 року у Франції діяв Національний фонд розвитку спорту (FNDS), джерелом формування якого слугували прямі відрахування від доходів лотерейного оператора Française des Jeux (спочатку у розмірі 2% від надходжень, пізніше ставка була підвищена до 2,9%) [7]. Ключовою новацією у фінансовому забезпеченні фізкультури та спорту стало запровадження у 1999 році так званої «taxe Buffet», тобто внеску у розмірі 5% від сум угод про трансляційні права на спортивні змагання. В основу цієї ініціативи було покладено принцип «спорт фінансує спорт», відповідно до якого доходи від комерційного і професійного спорту, насамперед від телебачення, частково перерозподіляються на підтримку заходів масового та аматорського спорту [4]. У 2019 році CNDS реорганізовано в Агентство національного спорту (ANS) із включенням представників держави, спортивного руху і бізнесу. Сукупний бюджет ANS у 2019 році склав 284 млн євро, з яких 146 млн євро забезпечили три види цільових відрахувань, а саме від лотереї (72 млн євро), телетрансляційних прав (40 млн євро) та спортивних ставок (34 млн євро) [1]. Французька модель фінансової підтримки фізичної культури та спорту наочно демонструє, що ця сфера може отримувати належне фінансування через фіскальні механізми без прямого збільшення бюджетних видатків [17].

Особливий інтерес становить скандинавська модель фінансування спорту, насамперед досвід Норвегії. Політика держави щодо спорту у цій країні має у своїй основі принцип розподілу праці за схемою «держава фінансує – громадські організації здійснюють діяльність». Ключовим джерелом фінансової підтримки спортивних ініціатив є доходи державного лотерейного оператора Norsk Tipping, який спрямовує на розвиток спорту 64% свого прибутку. Ці кошти надходять у розпорядження Норвезького олімпійського і паралімпійського комітетів, які таким чином щорічно формують бюджет на рівні близько 400 млн дол. США [9]. Як зазначають Е. Скілле та Р. Сефвенбом, завдяки прийняттю Закону про азартні ігри та заснуванню Національного грального агентства, доходи від цієї діяльності надходять на розвиток спорту. Важливо, що ці кошти не враховуються у доходах

державного бюджету Норвегії та не є предметом політичних торгів у парламенті [6]. Завдяки цьому забезпечується стабільність та захищеність фінансування спорту у Норвегії від кон'юнктурних змін пріоритетів політичних сил. Цю позицію поділяють Н. Бергсгорд та Й. Норберг, на думку яких «використання лотерейних доходів для фінансування спорту є головним чинником, який пояснює взаємну залежність між добровільними спортивними організаціями та політичною системою» [3]. Подібний підхід реалізований також в інших країнах Скандинавії, зокрема у Фінляндії. Фінська національна лотерея відіграє провідну роль як джерело фінансування програм та проєктів у сфері фізичної культури та спорту, спрямовуючи на них близько 25% свого прибутку. Ці кошти надходять на потреби спорту через прямі гранти спортивним організаціям або через трансферти до Міністерства освіти і культури [13].

Оригінальна система корпоративного фінансування спорту через механізм ТАО (Társasági adó – корпоративний податок) функціонує в Угорщині. З 2011 року угорські компанії отримали право спрямовувати частину своїх зобов'язань з корпоративного податку безпосередньо на підтримку спортивних клубів та федерацій, отримуючи натомість чисту економію на податках у розмірі 2,25% від суми спонсорства [10]. Ця схема поширюється на шість видів спорту – футбол, гандбол, баскетбол, водне поло, хокей із шайбою та волейбол. За 2011-2021 рр. в рамках цієї програми спортивні клуби та федерації Угорщини завдяки механізму ТАО отримали загалом 923 млрд форинтів (близько 2,49 млрд євро) [8]. Особливість угорської моделі полягає в тому, що спонсорський внесок фактично заміщає частину корпоративного податкового зобов'язання і не впливає на ключові фінансові показники компанії, що робить його привабливим для бізнесу. Ця модель перетворює систему корпоративного оподаткування на інструмент фінансування спорту без збільшення видатків бюджету. Разом з тим, на думку експертів Transparency International Hungary, угорська модель корпоративного фінансування спорту містить корупційні ризики через концентрацію коштів і недостатню прозорість розподілу ТАО-ресурсів [14], що виступає застереженням при обговоренні можливостей адаптації цього механізму до умов України.

Поряд із фіскальними схемами фінансового забезпечення сфери фізичної культури та спорту, у розвинених країнах помітне значення мають такі канали залучення фінансових ресурсів для її розвитку, як меценатство та корпоративна соціальна відповідальність. Приватні корпорації підтримують спортивні проєкти та ініціативи у межах своїх КСВ-стратегій. Активність бізнес-сектору у наданні фінансової підтримки спорту залежить від наявності фіскальних стимулів. Так, у країнах, де спонсорство спортивних організацій надає право на податкові знижки та відрахування рівень корпоративного фінансування спорту значно вищий. Як зазначають Л. Яблонська і Т. Кропивницька, для сприяння активності бізнесу у фінансовому забезпеченні спорту Рада ЄС рекомендує країнам членам вводити у власне законодавство норми щодо пільгового оподаткування фірм-спонсорів спорту, а також легалізації доходів від лотерейної діяльності для їх спрямування на потреби масового спорту і проєктів щодо спорту вищих досягнень [18].

Серед інноваційних інструментів фінансування фізкультури і спорту, які набувають у світовій практиці дедалі більшого поширення, особливої уваги

заслужують соціальні облігації. Вони передбачають, що приватний інвестор авансово фінансує спортивну або фізкультурно-оздоровчу програму, а орган публічної влади відшкодовує вкладені кошти (разом із винагородою) лише за умови досягнення заздалегідь визначених соціальних результатів. У випадку, якщо цільова програма не виконала поставлених цілей, то фінансові ризики несе інвестор, а не платник податків. Першим практичним прикладом застосування соціальних облігацій безпосередньо у сфері спорту стала британська програма «Chances». Відповідно до неї, приватна компанія Big Issue Invest надала авансове фінансування у розмірі 1,25 млн фунтів стерлінгів для спортивно-соціальних заходів із молоддю, а місцеві органи влади здійснювали виплати виключно за підтверджені соціальні результати, такі як зниження рівня правопорушень та зростання залученості молоді до регулярних занять фізичною культурою. Перевага цього інструменту фінансування полягає у тому, що він органічно поєднує приватний капітал із суспільними цілями, стимулює організаторів спортивних програм до досягнення реального, а не формального результату та суттєво знижує фінансове навантаження на бюджет. Для України запровадження механізму соціальних облігацій у сфері дитячо-юнацького спорту могло б стати дієвим способом залучення інституційних інвесторів до фінансування соціально значущих спортивних програм.

Новим інструментом небюджетного фінансування, який розвивається у спорті вищих досягнень, є фан-токени. Вони являють собою цифрові активи на основі технології блокчейн, які випускають спортивні клуби через спеціалізовані платформи. Придбання фан-токенів надає власникам право участі у клубних опитуваннях щодо окремих управлінських рішень, доступ до ексклюзивного контенту та різноманітних привілеїв для уболівальників. Для спортивних клубів фан-токени виступають додатковим джерелом фінансування їхніх потреб. Серед піонерів цього ринку – футбольні клуби Barcelona, Paris Saint-Germain, Juventus, Manchester City та команди Формули-1. Глобальна капіталізація ринку фан-токенів, за різними оцінками, перевищує 400 млн дол. США. Попри те, що цей інструмент поки залишається прерогативою великих клубів із розвиненою міжнародною фанбазою, його поява засвідчує нову логіку фінансування спорту, за якої уболівальники перетворюються на активних учасників фінансової моделі спортивного клубу, а цифрові технології відкривають можливості залучення мікроінвестицій від великої кількості людей з усього світу.

Узагальнюючи зарубіжний досвід фінансового забезпечення фізичної культури та спорту, можна виокремити кілька перспективних інструментів, які могли б бути впроваджені у вітчизняну практику, зокрема: цільові відрахування від лотерейних та гральних операторів на фінансування спорту (за британсько-норвезько-фінським досвідом); податок на трансляційні права спортивних змагань на підтримку масового спорту (французький механізм «taxe Buffet»); система корпоративних податкових пільг для спонсорів спортивних клубів і організацій за досвідом Угорщини. Незважаючи на активний розвиток в Україні індустрії азартних ігор, зокрема спортивних ставок, пряма кореспонденція між обсягами цього ринку та фінансуванням заходів у сфері фізичної культури та спорту немає. Надходження від лотерей спрямовуються до загального фонду бюджету і

«розвиваються» з іншими джерелами його формування без певного цільового призначення. Між тим, як зазначає І. Гасюк, «діяльність з випуску та проведення державних спортивних лотерей є одним з головних джерел ресурсів для розвитку спорту в багатьох країнах Європи» [16]. Усунення цієї прогалини є одним із першочергових завдань реформування механізму фінансування галузі.

Список використаних джерел:

1. Agence Nationale du Sport. Financement et gouvernance. Sports Management School. URL: <https://www.sportsmanagementschool.fr/blog-sms/l-agence-nationale-du-sport-qui-finance-et-qui-gouverne>.
2. Andreff W. Sport and financing. In: Andreff W., Szymanski S. (eds.). *Handbook on the Economics of Sport*. Cheltenham: Edward Elgar, 2006. P. 271-281.
3. Bergsgard N. A., Norberg J. R. Sports policy and politics – the Scandinavian way. *Sport in Society*. 2010. Vol. 13. No. 4. P. 567-582. DOI: <https://doi.org/10.1080/17430431003616191>.
4. Centre national pour le développement du sport (CNDS). Sénat de France. Rapport 2012. URL: https://www.senat.fr/rap/r11-287/r11-287_mono.html
5. Downward P., Dawson A., Dejonghe T. Sports Economics: Theory, Evidence and Policy. Burlington : Butterworth-Heinemann, 2009. 400 p.
6. Skille E., Säfvenbom R. Sport policy in Norway. *International Journal of Sport Policy and Politics*. 2011. Vol. 3. P. 289-299.
7. Fonds national pour le développement du sport. Sénat de France. Rapport d'information. URL: <https://www.senat.fr/rap/r99-027/r99-0271.html>
8. Hungary Today. TAO Money for Sports Totals Nearly HUF 1 Trillion over Past Ten Years. 2021. URL: <https://hungarytoday.hu/tao-money-public-funds-sports-football-support-fidesz-orban-govt-puskas/>
9. Norwegian Government. Sports policy. URL: <https://www.regjeringen.no/en/topics/culture-sports-and-non-profit-work/innsiktsartikler/sports-policy/id2001187/>
10. PwC Hungary. Tax credits and incentives – Sport and film tax incentives. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/hungary/corporate/tax-credits-and-incentives>
11. Sport England. How National Lottery players help grassroots sport. URL: <https://www.sportengland.org/news/national-lottery-film-and-open-letter>
12. Sport England. Our funding. URL: <https://www.sportengland.org/funding-and-campaigns/our-funding>
13. thisisFINLAND. Finland: The frontrunner in sports and fitness. URL: <https://finland.fi/life-society/finland-the-frontrunner-in-sports-and-fitness/>
14. Transparency International Hungary. Corruption Risks in Hungarian Sports Financing. 2015. URL: <https://budapestbeacon.com/ti-corporate-donations-to-sports-clubs-in-hungary-pose-high-corruption-risk/>
15. UK Sport. How UK Sport funding works. URL: <https://www.uksport.gov.uk/our-work/investing-in-sport/how-uk-sport-funding-works>
16. Гасюк І. Л. Державне фінансування молоді та спорту в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. № 28. С. 112-115.
17. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / О. П. Кириленко, Т. О. Кізима, Н. Я. Кравчук [та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: THEU, 2013. 420 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9c3542fd-ea70-44b2-a97b-85e8a5d393f3>
18. Яблонська Л., Кропивницька Т. Зарубіжний досвід функціонування європейської моделі спорту (на прикладі Угорщини). *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2019. № 3. С. 50-56. URL: <http://tmfvs-journal.uni-sport.edu.ua/article/view/205778>.

Ольга Мартинюк

студентка гр. ФМПС-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: PhD, викладач Тетяна Валігура

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ

Цифровізація податкової системи є одним із головних напрямів модернізації державного управління в Україні, який впливає на розвиток інформаційного суспільства та інтеграцію в європейський економічний простір. Упродовж останніх років ключовою метою податкової служби України стало вдосконалення податкового адміністрування. Це зумовлено тим, що ефективність цього процесу безпосередньо впливає на своєчасність і повноту надходжень обов'язкових платежів до державного бюджету. В свою чергу, це сприяє забезпеченню як економічної стабільності, так і національної безпеки країни. Варто зауважити, що «цифровізація – явище досить гнучке і в кожному новому випадку модель впровадження цифрових технологій у життя підлаштовується до вимог учасників процесу» [1, с. 13-14]. Процес цифровізації призводить до логічної та неминучої трансформації економічної парадигми суспільства, змінюючи підходи до взаємодії між громадянами, бізнесом і державою. Зокрема, у сфері оподаткування це проявляється у переході до електронних сервісів, автоматизації контролюючих функцій, підвищенні прозорості податкових процесів та зниженні адміністративного навантаження на платників податків.

Податкові органи у всьому світі з кожним роком все активніше впроваджують цифрові технології задля оптимізації процесів збору, обробки та аналізу податкових даних. Вони активно працюють над створенням та впровадженням сучасних систем, здатних забезпечити автоматизований збір і більш точну оцінку сум податкових надходжень у режимі реального часу. Завдяки цьому, цифрові інструменти кардинально змінюють характер взаємодії між податковими органами і платниками податків, надаючи процесу оподаткування нову якість та прозорість. Ці трансформації мають глибокий вплив не лише на технічний бік виконання податкових обов'язків, але й на стосунки між державою та суб'єктами господарської діяльності, закладаючи фундамент для нових підходів у врегулюванні фінансових взаємозобов'язань.

Упровадження новітніх технологій у податкову систему України надає змогу: по-перше, покращити механізм формування податкової звітності та забезпечити точне й зрозуміле подання інформації; по-друге, забезпечити ефективне формування, опрацювання та аналіз податкової інформації; по-третє, зменшити час на проведення податкових перевірок та виявлення порушень при податкових обчисленнях; по-четверте, запобігти шахрайству при здійсненні податкових розрахунків. Варто зазначити, що «успішна цифровізація податкових розрахунків є значущим кроком у напрямку забезпечення прозорості та ефективності в державній фінансовій сфері України. Це створює передумови для подальшого розвитку та впровадження нових інноваційних рішень в податковій

сфері, що дозволить забезпечити ще якісніший та ефективніший фінансовий контроль в Україні» [2, с. 53]. На теперішній час, зроблено багато нових кроків для того, щоб правильно організувати податкові справи в умовах розвитку цифрової економіки. Один з таких кроків – це «Дія», яка є єдиним порталом державних послуг. Цей портал надає різноманітні послуги, які пов'язані з податками, наприклад, реєстрацію ФОП, отримання одноразової допомоги та створення документів про доходи

Звісно, поряд із перевагами цифровізації постають і недоліки, що особливо проявляються в умовах розвитку цифрової економіки. Зокрема, зростає ризик здійснення незаконної підприємницької діяльності через Інтернет (соціальні мережі, P2P-сервіси), що ускладнює контроль за такими операціями. Водночас виникають труднощі з ідентифікацією продавців цифрового контенту, що створює можливість для ухилення від оподаткування. Крім того, поширення та доступність криптовалют формує нові виклики для податкових органів через високий рівень анонімності транзакцій і недостатній рівень їх регулювання. Важливим фактором є також автоматизація та роботизація, які, найімовірніше, будуть призводити до зменшення кількості робочих місць і, відповідно, скорочення надходжень від ПДФО. У сукупності зазначені фактори вимагають адаптації податкової політики до нових умов функціонування цифрової економіки та впровадження ефективних механізмів контролю й регулювання.

Отже, сучасні технології, підвищення якості інтернет-інфраструктури, розвиток інституційної системи та створення сприятливого інноваційного середовища – це ключові напрями, що повинні визначати подальший розвиток цифрової економіки в Україні. При подальшому впровадженні та вдосконаленні цифрових технологій у податковій системі, а також вирішенні низки викликів, вітчизняна система оподаткування зможе стабільно та ефективно розвиватися, досягти сталого економічного зростання та адаптуватися до сучасних економічних умов.

Список використаних джерел:

1. Карчева Г. Т. Цифрова економіка і її вплив на розвиток національної й міжнародної економіки. *Фінансовий простір*. 2017. № 3 (27). С. 13-21.
2. Цюцяк А., Цюцяк І., Цюцяк В. Цифровізація податкової системи: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 4 (83). С. 48-55.

Юлія Міхова

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

ФІСКАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ІНСТИТУЦІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

У сучасних умовах трансформації національної економіки та посилення глобальних викликів концепція сталого розвитку набуває статусу ключової парадигми державної політики. Публічні фінанси в цій системі виступають визначальним інструментом забезпечення збалансованого економічного, соціального та екологічного розвитку. Їх функціонування спрямоване на формування ефективної моделі перерозподілу ресурсів і реалізацію стратегічних пріоритетів держави.

Теоретичні засади функціонування публічних фінансів у контексті сталого розвитку базуються на поєднанні різних економічних підходів, зокрема кейнсіанського та інституціонального. Як зазначає І. Луніна, стійкість публічних фінансів є фундаментальною передумовою макроекономічної стабільності та довгострокового економічного зростання [4, с. 52]. У цьому контексті особливого значення набуває забезпечення фінансової стійкості як здатності держави виконувати свої фінансові зобов'язання без порушення економічної рівноваги.

Функціонування бюджетної системи України визначається відповідною нормативно-правовою базою. Зокрема, Бюджетний кодекс України встановлює принципи ефективності та результативності використання бюджетних коштів [1]. Це означає, що бюджетна політика повинна орієнтуватися не лише на розподіл ресурсів, а й на досягнення конкретних соціально-економічних результатів.

Важливим елементом трансформації публічних фінансів є підвищення їх прозорості. Закон України «Про відкритість використання публічних коштів» визначає, що інформація про бюджетні витрати є відкритою та підлягає обов'язковому оприлюдненню [2]. Такий підхід сприяє зниженню корупційних ризиків та підвищенню ефективності управління фінансовими ресурсами.

Досліджуючи трансформацію фінансової політики України в контексті зміни безпекового середовища, З. Лободіна та інші [3] розробили та обґрунтували концепцію адаптивного управління національними публічними фінансами, яка спрямована на забезпечення фінансової стійкості держави та ефективний розподіл обмежених ресурсів для протидії безпековим, економічним і соціальним ризикам в умовах воєнного стану та подальшого післявоєнного відновлення.

У контексті сталого розвитку особливого значення набуває інтеграція екологічної складової у бюджетну політику. Сучасні наукові дослідження підкреслюють необхідність впровадження концепції «зеленого бюджетування», яка передбачає оцінку впливу державних витрат на довкілля [5, с. 115]. Це дозволяє забезпечити раціональне використання природних ресурсів та зменшити негативний вплив економічної діяльності на екосистему.

Важливим напрямом розвитку публічних фінансів є адаптація до європейських стандартів. Зокрема, розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 жовтня 2024 р. №1015-р передбачає впровадження звітності зі сталого розвитку [7]. Це сприяє підвищенню прозорості діяльності суб'єктів господарювання та забезпечує інтеграцію України у міжнародний економічний простір.

Разом із тим, сучасна система публічних фінансів України стикається з рядом викликів. Серед них – дефіцит бюджету, зростання державного боргу та недостатня ефективність використання фінансових ресурсів. Як зазначає Ю. Радіонов, вирішення цих проблем потребує вдосконалення інституційного середовища та підвищення якості фінансового управління [6, с. 49].

Особливу роль у забезпеченні сталого розвитку відіграють публічні інвестиції, які спрямовуються на розвиток людського капіталу, інноваційної діяльності та інфраструктури. У цьому контексті бюджетна політика повинна забезпечувати пріоритетне фінансування стратегічно важливих секторів економіки, що сприятиме підвищенню її конкурентоспроможності [8, с. 91].

Отже, публічні фінанси виступають ключовим інструментом реалізації концепції сталого розвитку економіки. Ефективна фіскальна політика повинна базуватися на принципах прозорості, результативності та довгострокової стійкості, що забезпечить досягнення стратегічних цілей розвитку України та її інтеграцію у світовий економічний простір.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. № 183-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-19>.
3. Лободіна З., Дем'янишин В., Кізима Т., Лушней Ю., Лободін Р. Управління публічними фінансами в контексті протидії ризикам воєнного часу. *Вісник економіки*. 2023. № 4. С. 8–28. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1537/1674>
4. Луніна І. О. Публічні фінанси в макроекономічній політиці зростання: монографія. Київ: НАН України, 2017. 312 с.
5. Мацієвич Т. О. Розвиток публічних фінансів у контексті сталого розвитку економіки. *Наукові перспективи*. 2023. № 5. С. 112–118.
6. Радіонов Ю. Д. Публічні фінанси України: проблеми та перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2023. № 4. С. 45–58.
7. Про схвалення Стратегії впровадження звітності зі сталого розвитку: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.10.2024 р. № 1015-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1015-2024-p>.
8. Швайко М. Л. Розвиток публічних фінансів України в умовах трансформаційної економіки. *Економіка та держава*. 2019. № 11. С. 89–94.

Дарія Надеїна

студентка гр. ФФМ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Савчук

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Доходи місцевих бюджетів відіграють визначальну роль у забезпеченні діяльності органів місцевого самоврядування та займають важливе місце в системі публічних фінансів. Їх формування визначає фінансові можливості територіальних громад щодо реалізації соціально-економічної політики, розвитку інфраструктури та забезпечення населення якісними публічними послугами. В умовах децентралізації, що передбачає передачу значної частини повноважень на місцевий рівень, а також у контексті воєнного стану, проблема формування стабільної дохідної бази місцевих бюджетів набуває особливої актуальності.

Аналіз сучасного стану доходів місцевих бюджетів свідчить про наявність позитивних змін, зумовлених реалізацією реформи децентралізації. Передача частини фінансових ресурсів на місцевий рівень сприяла суттєвому розширенню дохідної бази територіальних громад, підвищенню рівня їхньої фінансової автономії та стимулювала більш ефективне використання бюджетних коштів [3]. Водночас це зумовило зростання відповідальності органів місцевого самоврядування за прийняття управлінських рішень у сфері бюджетної політики.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи місцевих бюджетів визначаються як сукупність фінансових ресурсів, що акумулюються органами місцевого самоврядування з метою виконання покладених на них функцій і повноважень [1]. Формування зазначених доходів здійснюється за рахунок податкових, неподаткових та інших надходжень на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України. Водночас визначальне значення у структурі дохідної бази мають податкові надходження, які виступають основою фінансової самостійності територіальних громад, що нормативно закріплено положеннями Податкового кодексу України [2].

Вітчизняна практика засвідчує, що структура доходів місцевих бюджетів характеризується домінуванням податкових надходжень, серед яких визначальне місце посідає податок на доходи фізичних осіб. Його частка є найбільшою, що обумовлено прямою залежністю від рівня зайнятості населення та обсягів нарахованої заробітної плати. Водночас вагому роль у формуванні дохідної бази відіграють єдиний податок, плата за землю та акцизний податок [2]. Разом із тим, така структура доходів свідчить про недостатній рівень їх диверсифікації, що підвищує чутливість місцевих бюджетів до змін макроекономічної кон'юнктури та зовнішніх економічних факторів.

Вагомим чинником впливу на формування доходів місцевих бюджетів в сучасних умовах є воєнний стан. Із початком повномасштабної агресії відбулося істотне зниження економічної активності в окремих регіонах, що зумовило скорочення обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів. Значна частина

суб'єктів господарювання була змушена припинити діяльність або здійснити територіальну релокацію, що супроводжувалося перерозподілом економічного потенціалу між регіонами. Унаслідок цього сформувалися суттєві міжрегіональні диспропорції у доходах місцевих бюджетів: окремі територіальні громади зазнали значних фінансових втрат, тоді як інші отримали додаткові фінансові ресурси внаслідок переміщення бізнесу та населення [3].

Окрім цього, держава змушена адаптувати бюджетну політику до умов воєнного стану, спрямовуючи значні обсяги фінансових ресурсів на потреби сектору безпеки та оборони. Така трансформація бюджетних пріоритетів зумовлює перерозподіл видаткових ресурсів і впливає на обсяги міжбюджетних трансфертів, що посилює залежність окремих територіальних громад від державної фінансової підтримки [1]. Унаслідок цього обмежуються їх фінансова автономія та можливості здійснення середньо- і довгострокового бюджетного планування.

Попри позитивні результати реформи децентралізації, система формування доходів місцевих бюджетів характеризується наявністю низки системних проблем. До них належать обмеженість джерел дохідної бази, значна диференціація фінансової спроможності територіальних громад, поширення тіньових економічних процесів, а також недосконалість механізмів податкового адміністрування. Зазначені проблеми знижують ефективність функціонування місцевих бюджетів, обмежують їх фінансову стійкість та стримують соціально-економічний розвиток територій.

Одним із пріоритетних напрямів удосконалення системи формування доходів місцевих бюджетів є впровадження сучасних цифрових технологій. Використання електронних сервісів, автоматизованих систем обліку, інструментів онлайн-сплати податків, а також відкритих бюджетних платформ сприяє підвищенню прозорості бюджетного процесу та зниженню рівня ухилення від оподаткування [4]. Крім того, цифровізація забезпечує підвищення ефективності контролю за надходженнями до місцевих бюджетів і цільовим використанням бюджетних коштів.

Крім того, важливим чинником зростання доходів місцевих бюджетів є розвиток економічного потенціалу територій. Формування сприятливого бізнес-середовища, підтримка малого і середнього підприємництва, залучення інвестицій та розвиток інфраструктури сприяють розширенню податкової бази і забезпечують довгострокове зростання бюджетних надходжень.

Отже, доходи місцевих бюджетів відіграють визначальну роль у забезпеченні фінансової спроможності територіальних громад. Сучасний стан їх формування характеризується поєднанням позитивних тенденцій, зумовлених реалізацією реформи децентралізації, та наявністю суттєвих викликів, пов'язаних із впливом воєнного стану й структурними дисбалансами економіки. Удосконалення системи формування доходів місцевих бюджетів потребує комплексного підходу, що передбачає диверсифікацію джерел надходжень, підвищення ефективності податкового адміністрування, розвиток економічної бази територіальних громад, а також впровадження сучасних цифрових технологій у сфері управління публічними фінансами.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Міністерство фінансів України. Доходи місцевих бюджетів України. URL: <https://mof.gov.ua>
4. Державна податкова служба України. Офіційний портал. URL: <https://tax.gov.ua>

Михайло Новіцький

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА ЯК МОДЕЛЬ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Економіко-безпековий перехід до циркулярних моделей стає дедалі вагомішим [1; 2, с. 56–63]. В глобальній економіці циркулярні підходи сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР), зокрема ЦСР 12 щодо відповідального виробництва та споживання, а також ЦСР 13 щодо боротьби зі зміною клімату. За даними Світового економічного форуму циркулярна економіка може розблокувати до 4,5 трлн дол. США економічного потенціалу до 2030 року [3]. Це досягається через суттєве зниження витрат на поводження з відходами та дотримання екологічних норм [4, с. 1–8]. У світовій економіці видобуток природних ресурсів потроївся за останні п'ять десятиліть і може зрости ще на 60% до 2060 року, тому циркулярність стає стратегічним інструментом екологічної безпеки [5].

Фінансова децентралізація виступає важливим елементом стратегії сталого розвитку, що дає змогу територіальним громадам, бізнесу адаптуватися до нових кліматичних реалій та регуляторних вимог, одночасно забезпечуючи захист довкілля та соціальну стабільність [6, с. 226–230; 7, с. 82–91]. Традиційна лінійна модель господарювання, що базується на принципі «видобути – виготовити – використати – знищити», продемонструвала свою неспроможність із-за обмеженості ресурсів. У відповідь на екологічні загрози формується концепція циркулярної економіки, яка пропонує трансформацію виробничих патернів. Ця модель спрямована на роз'єднання (декоплінг) економічного зростання і формування економіки замкненого циклу, яка полягає в максимізації ефективності використання наявних ресурсів шляхом їх постійного повернення в обіг (циркуляція продуктів, регенерація природних систем). Впровадження циркулярних стратегій дає змогу не лише знизити екологічні ризики, а й сприяти інноваційному розвитку підприємництва.

Еволюція концепції циркулярності призвела до розширення базової моделі 3R (Reduce, Reuse, Recycle) до складніших ієрархічних структур, таких як модель 10R [4]. Кожна складова цієї ієрархії представляє певний рівень збереження цінності продукту та енергії, витраченої на його створення. Зауважимо, що стратегії Reduce (скорочення) та Reuse (повторне використання) фокусуються на підвищенні інтенсивності експлуатації вже створених благ, що важливо з екологічної безпеки територіальних громад.

В територіальних громадах мінімізація екологічних загроз через циркулярну модель реалізується через боротьбу із втратою біорізноманіття [7, с. 82–91]. Оскільки понад 90% втрати біорізноманіття та дефіциту води зумовлено екстракцією та обробкою ресурсів, тому рециклінг та подовження життя продуктів є важливим для збереження екосистем. Циркулярна економіка є інструментом декарбонізації і перехід на відновлювані джерела енергії сприятиме вирішенню

проблематики викидів парникових газів. У перспективі впровадження екодизайну та переосмислення життєвого циклу продукції сприятиме збереженню матеріалів на найвищому рівні їхньої корисності, уникаючи даунциклінгу. У період повоєнного відновлення масштабні обсяги будівельних відходів від руйнування інфраструктури (промислових об'єктів) можуть бути використані для відбудови громад за принципом «build back better».

Підсумуємо, що регуляторне поле в ЄС створює нові рамки для бізнесу і План дій щодо циркулярної економіки (Circular Economy Action Plan, CEAP) визначає обов'язкові вимоги до екологічної безпеки. Для України адаптація до цих стандартів є вимогою європейської інтеграції, а й можливістю відповідальності виробників, що сприятиме циркулярній трансформації національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Леськів В. Часова оцінка досяжності цілей розвитку циркулярної економіки в Україні. *Економіка та суспільство*. 2026. № 84. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2026-84-117>
2. Тернова А. С., Власенко І. Г. Циркулярна економіка – перспективний напрям розвитку новітніх технологій і товарів. *Інноваційна економіка*. 2026. № 1. С. 56–63. URL: <https://doi.org/10.37332/>
3. Ramaswamy S., Kaveri V., Sutha V., Selvakumar D., Geethalakshmi N., Mohan S. Circular Economy: A Blueprint for Sustainability. *IJNRD*. 2024. Vol. 9 (12). URL: <https://www.ijnrd.org/papers/IJNRD2412358.pdf>
4. Aborujilah A., Wang H., Niu Y., Ji C., Yang Y. .The Role of Circular Economy in Achieving Sustainable Development Goals (SDGs): An Integrative Framework. *ESTIDAMAA*. 2023. С. 1–8. URL: <https://doi.org/10.70470/ESTIDAMAA/2023/001>
5. Global Resources Outlook 2024. URL: <https://www.unep.org/resources/Global-Resource-Outlook-2024>
6. Алексеєнко Л. М., Дмитришин М. В., Новіцький М. Р. Інституційні механізми децентралізації економічної влади в умовах глобальних фінансових трансформацій: теоретико-прикладні аспекти. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2025. Том 10. № 4. С. 226–230. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2025-4-44>
7. Алексеєнко Л., Артеменко Л., Новіцький М. Інститути децентралізації економічної влади за умов формування глобального простору екологічної безпеки: фінансові імплікації. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 4. С. 82–91. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.04.082>

Вікторія Обшарська

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АДАПТАЦІЯ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ

Новітній етап розвитку національної системи освіти України проходить в умовах екстремальних викликів, зумовлених повномасштабною збройною агресією. Війна внесла суттєві корективи в усі сфери суспільного життя, проте саме освіта опинилася в ситуації, де необхідно одночасно вирішувати питання фізичного виживання системи та її стратегічного реформування. Фінансове забезпечення галузі в цей період перестає бути суто технічним процесом розподілу бюджетних коштів. Воно перетворюється на складний механізм адаптації, де кожен управлінський вибір безпосередньо впливає на збереження людського капіталу країни. У цьому контексті дослідження трансформації фінансових потоків, ролі міжнародної допомоги та ефективності використання обмежених ресурсів набуває особливої актуальності [1, с. 45].

Трансформація пріоритетів бюджетного фінансування. З моменту введення воєнного стану архітектура публічних фінансів була переорієнтована на забезпечення обороноздатності. Це призвело до об'єктивного скорочення частки видатків на освіту у загальній структурі ВВП. Проте державна політика залишилася послідовною у питанні виконання соціальних зобов'язань. Ключовим інструментом підтримки стабільності виступає освітня субвенція, яка в умовах війни фокусується на забезпеченні заробітних плат педагогічним працівникам. Важливо зазначити, що у 2024-2026 роках механізм розподілу субвенції став більш гнучким, враховуючи динаміку внутрішньої міграції учнів та вчителів [2, с. 88]. Громади, що стали центрами притулку для внутрішньо переміщених осіб, отримали додаткове навантаження на місцеві бюджети, що вимагало від Міністерства фінансів та Міністерства освіти і науки оперативного коригування міжбюджетних трансфертів.

Окрім традиційних витрат, виник новий стратегічний напрям – фінансування безпекової інфраструктури. Модернізація та будівництво укриттів у закладах освіти стали обов'язковою статтею витрат, без якої неможливе відновлення очного навчання. Це фінансування здійснюється як за рахунок спеціальних державних субвенцій, так і шляхом залучення коштів місцевих самоврядувань, що демонструє солідарність різних рівнів влади у питанні безпеки дітей [2, с. 90].

Роль міжнародних фінансових інституцій. В умовах критичного дефіциту внутрішніх ресурсів фінансова стійкість освітньої системи великою мірою залежить від зовнішньої підтримки. Міжнародні партнери України, зокрема Світовий банк через проєкт PEACE, забезпечують покриття значної частини

видатків на виплату заробітних плат освітянам. Це дозволяє державі уникати накопичення боргів та зберігати кадровий потенціал галузі [3, с. 78].

Окрім прямої підтримки бюджету, активно розвиваються механізми цільової допомоги: гранти на відновлення зруйнованих шкіл, закупівлю цифрового обладнання та підтримку інклюзивної освіти. Важливим аспектом є прозорість використання цих коштів, що забезпечується впровадженням систем моніторингу та міжнародного аудиту, зміцнюючи довіру до української фінансової системи [3, с. 85].

Воєнний стан став каталізатором цифрових змін, які раніше планувалися на десятиліття. З точки зору фінансів, інвестиції в EdTech та хмарні рішення виявилися значно ефективнішими, ніж утримання пошкоджених або небезпечних об'єктів фізичної інфраструктури в зонах активних бойових дій. Фінансування розробки якісного цифрового контенту та забезпечення вчителів портативною технікою дозволяє реалізувати принцип безперервності освіти незалежно від місця перебування здобувача [4, с. 122]. Це також створює підґрунтя для впровадження моделі «гроші ходять за учнем», де фінансовий ресурс спрямовується на забезпечення реального результату навчання, а не на утримання напівпорожніх приміщень.

Сектор вищої освіти в умовах війни змушений переходити на рейки самозабезпечення та активного пошуку альтернативних джерел доходу. Зменшення кількості вступників та скорочення державного замовлення змушують університети диверсифікувати свої бюджети. Розширення фінансової автономії закладів вищої освіти стає необхідною умовою їхнього виживання. Це передбачає не лише можливість розпоряджатися власними коштами, а й розвиток наукового консалтингу, участь у міжнародних консорціумах та залучення інвестицій від приватного сектору [5, с. 156]. Важливим джерелом фінансування стають гранти програми «Горизонт Європа» та Еразмус+, які дозволяють підтримувати наукову діяльність навіть за відсутності прямого державного фінансування досліджень.

Війна поглибила розрив між економічними можливостями різних регіонів. Ті громади, чия промислова база була знищена, фактично втратили власні доходи і повністю покладаються на державну підтримку. Водночас тиллові регіони мають більше можливостей для розвитку інноваційних освітніх хабів. Державна фінансова стратегія має бути спрямована на вирівнювання цих диспропорцій через спеціальні фонди регіонального розвитку та програми післявоєнної відбудови [1, с. 52]. Пріоритетом має стати не просто відновлення стін, а створення принципово нового освітнього середовища, яке відповідатиме стандартам безпеки, енергоефективності та інклюзивності.

Отже, слід зазначити, що фінансування освіти в умовах воєнного стану трансформувалося з рутинного процесу в інструмент кризового менеджменту. Головними досягненнями цього періоду можна вважати збереження базової мережі закладів, недопущення соціальних колапсів у педагогічних колективах та успішну інтеграцію міжнародної допомоги в освітній процес. Проте виклики залишаються значними: необхідність подальшої цифровізації, відбудова зруйнованого майна та адаптація системи до демографічних змін. Майбутня модель фінансування має базуватися на принципах прозорості, гнучкості та

орієнтації на якість, оскільки саме освічена нація є головною запорукою успішної реконструкції та європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Гриневич Л. М. Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні перспективи: монографія. Київ: Знання, 2023. 240 с.
2. Кладченко М. В. Напрями розвитку системи фінансового забезпечення державних ЗВО України. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 12. С. 88-93.
3. Коваленко Ю. М., Вітренко Л. О. Фінансування закладів вищої освіти в Україні та пошук альтернативних джерел. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2020. URL: <http://ojs.nusta.edu.ua/index.php/ojs2/article/view/418/59>
4. Сидор Г. В., Кулик Т. П., Савчин Л. М. Фінансове забезпечення закладів вищої освіти в Україні. *Науковий вісник ІФНТУНГ*. Серія : «Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості». 2021. № 2 (24). С. 174-181.
5. Славкова А.А. Фінансування освіти в Україні: реалії в умовах війни та перспективи повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2025. № 79. URL: <https://www.researchgate.net/publication/39687261>
6. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2030 роки / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2020. 71 с. Міністерство освіти і науки України: сайт. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini02-10-2020.pdf>

Олена Петрушка

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВІ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРИ ОТРИМАННІ СОЦІАЛЬНИХ ВИПЛАТ

У більшості розвинених країн шахрайство визначається як умисне введення в оману відповідних органів задля отримання неправомірних переваг, що кваліфікується як адміністративне або кримінальне правопорушення залежно від масштабу порушення. Поряд із цим окремо виділяється явище корупції в системі соціального забезпечення, яке полягає у свідомому використанні службового становища працівниками відповідних установ для отримання особистої вигоди або інших неправомірних переваг.

До основних категорій шахрайських дій у сфері соціального забезпечення зазвичай відносять:

1) інституційна складність системи соціального забезпечення, що створює передумови для одночасного отримання соціальних виплат за різними адміністративними або територіальними соціальними програмами, а також сприяє виникненню шахрайських практик через надмірну регламентованість процедур, складність нормативних вимог та недосконалість механізмів верифікації особи отримувача [1];

2) зловживання процедурними механізмами, яке включає подання громадянами кількох заяв з метою неправомірного отримання допомоги, некоректне або навмисно викривлене тлумачення критеріїв оцінки матеріального становища домогосподарств, а також використання неправдивих відомостей або схем маніпулювання ідентифікаційною інформацією щодо осіб, яким призначаються соціальні виплати;

3) неналежна поведінка заявників і отримувачів соціальної допомоги, що проявляється у приховуванні реальних доходів, їх свідомому заниженні, а також у замовчуванні фактів про зміни в матеріальному чи сімейному стані, які безпосередньо впливають на право отримання відповідних соціальних виплат.

Щодо системи соціального захисту, то в Україні існує значна кількість соціальних допомог та пільг: соціальна допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога сім'ям з дітьми, допомога внутрішньо переміщеним особам, соціальна допомога дітям сиротам та інвалідам, субсидії на відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, пільги певним категоріям громадян згідно чинного законодавства і ін. Як видно з переліку послуг та допомог, які передбачені державою для певних категорій громадян, вони є дієвим інструментом соціальної політики та виступають об'єктом зловживань як з боку самих споживачів послуг, так і осіб, які їх призначають.

У сучасних системах соціального забезпечення більшості держав однією з актуальних проблем залишається шахрайство з боку отримувачів соціальних виплат. Масштаби та інтенсивність таких порушень визначаються сукупністю чинників, серед яких провідну роль відіграють структура соціальних виплат і

умови їх призначення, а також результативність механізмів первинної перевірки при доступі до відповідних програм [2].

Важливим елементом протидії зловживанням виступає так званий вхідний контроль, який охоплює комплекс адміністративних і підтверджуючих процедур, спрямованих на перевірку достовірності інформації, що подається заявником. Його функціональне призначення полягає у встановленні відповідності між задекларованим соціально-економічним статусом особи та фактичними умовами, що визначають право на отримання державної допомоги. Для більшості програм соціальної допомоги характерним є посилення превентивних підходів, орієнтованих на недопущення зловживань, що реалізується через встановлення вимог щодо подання значної кількості підтверджуючих документів та оформлення заяв на отримання різних видів соціальних виплат, включаючи пенсійні.

Одним із дієвих процедурних інструментів оцінювання правомірності призначення та отримання соціальної допомоги є верифікація, основною метою якої є встановлення того, чи відповідає отримувач визначеним законодавчим критеріям, чи має він фактичне право на відповідні виплати, або ж виплати були призначені внаслідок подання неправдивих відомостей, помилок чи адміністративних неточностей [3]. У загальному розумінні верифікація є складовою частиною ширшої системи протидії шахрайству у сфері соціального забезпечення. Водночас за відсутності розвиненої комплексної моделі контролю вона може реалізовуватися як одноразова перевірочна процедура, що проводиться, наприклад, після формування реєстру отримувачів соціальної допомоги або у випадках виникнення підстав для поглибленого аналізу.

Провідним інструментом виявлення неправомірного використання соціальних виплат виступає діяльність соціального інспекторату. Проте діяльність соціальних інспекторів в сучасних умовах має низьку результативність. Однією з визначальних причин низької ефективності контрольних заходів є організаційна залежність самого контролера, адже він перевіряє діяльність установи, до структури якої сам і належить [4]. Серед інших факторів варто відзначити недостатній рівень цифровізації, відсутність системи ризик-орієнтованого відбору для проведення перевірок, а також надмірне навантаження інспекторів додатковими функціями. Переважна більшість перевірок зосереджується на аналізі доходів отримувачів, тоді як оцінка їхнього майнового стану здійснюється обмежено. Також широко застосовується практика перевірок за місцем проживання. Значною перешкодою є й відсутність прямого доступу інспекторів до державних електронних баз даних, що змушує їх надсилати численні запити до різних установ, а це ускладнює процес перевірки в часовому просторі.

Вважаємо, що ключовими елементами системи боротьби із шахрайськими схемами мають бути:

- недопущення (запобігання) шахрайства;
- ідентифікація фактів шахрайства;
- стримування рівня шахрайства;
- оцінка ефективності заходів протидії шахрайству.

Поєднання цих заходів із реформуванням системи соціального забезпечення (реалізація принципів простоти та прозорості) дасть можливість знизити число

можливих помилок та випадків шахрайства, а також раціоналізувати бюджетні видатки.

Список використаних джерел:

1. Дорохін Ю., Іляшко А. Окремі проблеми розмежування шахрайства та шахрайства з фінансовими ресурсами. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. Том 30 (69). № 3. URL: https://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/3_2019/18.pdf/
2. Van Stolk, van Christian, Tesliuc Emil D. Toolkit on Tackling Error, Fraud and Corruption in Social Protection Programs. SP Discussion Paper. №1002, March 2010, World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/707761468336852559/pdf/538890NWP010020Box345633B01PUBLIC1.pdf>
3. Коваль О., Власенко Р. Щодо стратегії боротьби із шахрайством при отриманні соціальних виплат. Національний інститут стратегічних досліджень. 2021. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-08/sotsialni-vyplaty.pdf/>
4. Світовий досвід боротьби із шахрайством при отриманні соціальної допомоги: уроки для України. Офіс з фінансового та економічного аналізу у ВРУ. 2017. URL: [FEAO_Cheating_A5_02_web.pdf](#).

Анна Поліщук

студентка гр. ФМПС-22,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: *PhD*, викладач Тетяна Валігура

ПРОТИДІЯ УХИЛЕННЮ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Ухилення від сплати податків є однією з найнебезпечніших форм тіньової економічної діяльності, оскільки безпосередньо підриває фінансову безпеку держави. Фінансова безпека як складова економічної безпеки передбачає здатність податкової системи забезпечувати достатні обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів, і водночас мінімізувати втрати від податкових правопорушень. У цьому контексті, протидія ухиленню від сплати податків стає не просто інструментом фінансової політики, а стратегічним пріоритетом у сфері національної безпеки. Як свідчить історичний аналіз, це явище супроводжує розвиток податкових систем із найдавніших часів – починаючи від Стародавнього Єгипту, Греції та Риму, де вже тоді застосовувалися приховані форми несплати податків.

В умовах сучасної України масштаби ухилення від сплати податків набули критичного характеру. За оцінками Державної податкової служби України, за 2024 рік за результатами перевірок донараховано понад 45 млрд грн податкових зобов'язань, а кількість кримінальних проваджень за ст. 212 КК України (ухилення від сплати податків) перевищила 2,5 тис. [1]. Це створює суттєві загрози наповненню бюджету та виконанню державою своїх соціальних і економічних функцій. Варто зазначити, що існує прямий зв'язок між рівнем ухилення від оподаткування та станом фінансової безпеки держави: чим вищі масштаби податкових правопорушень, тим нижчий рівень фінансової безпеки. За різними оцінками, тіньова економіка в Україні сягає 30-40% ВВП, що означає недоотримання бюджетом десятків мільярдів гривень щорічно – коштів, які могли б бути спрямовані на оборону, медицину, освіту та соціальний захист.

Ухилення від сплати податків є основою формування тіньової економіки. До найпоширеніших способів ухилення належать: заниження об'єктів оподаткування, приховування доходів, використання фіктивних підприємств (трансфертне ціноутворення), офшорні схеми, підробка податкової звітності та зловживання податковими пільгами. Особливу загрозу становлять схеми ухилення, що використовують прогалини в податковому законодавстві та недосконалість механізмів адміністрування. В Україні одним із найбільш резонансних прикладів боротьби з ухиленням стало викриття масштабних «конвертаційних центрів» – підприємств, що надавали послуги з незаконного переведення безготівкових коштів у готівку та формування фіктивного податкового кредиту з ПДВ. Лише за 2023-2024 роки ДПС України припинила діяльність понад 200 таких центрів, що дозволило запобігти втратам бюджету на суму понад 12 млрд грн [1]. Водночас ефективним інструментом протидії стала система електронного адміністрування ПДВ (Єдиний реєстр податкових накладних – ЄРПН), яка блокує реєстрацію податкових накладних за наявності ризикових операцій. За даними ДПС, завдяки

ЄРПН кількість «скруток» з ПДВ скоротилася на 60% порівняно з періодом до її впровадження [1]. Наслідками ухилення є не лише недоотримання бюджетом значного обсягу коштів, але й спотворення конкурентного середовища, оскільки добросовісні платники опиняються в нерівних умовах порівняно з тими, хто уникає оподаткування. Важливо розуміти, що митна безпека тісно пов'язана з податковою, оскільки значна частина порушень відбувається саме під час переміщення товарів через митний кордон. Основними об'єктами митних правопорушень стають «промислові і продовольчі товари, автотранспортні засоби, зброя, валюта, лісопродукція та матеріали з цінних порід дерев. Кількість таких правопорушень залежить від геополітичної ситуації, економічної стабільності, ефективності митних процедур та роботи автоматизованої системи управління ризиками» [2, с. 13].

У глобальному вимірі проблема ухилення від оподаткування набула міжнародного характеру, що потребує координації зусиль різних країн. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 2013 році разом із країнами G20 започаткувала План дій BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) – глобальну ініціативу, спрямовану на боротьбу з розмиванням податкової бази та виведенням прибутків до юрисдикцій із низьким рівнем оподаткування. У розвиток цих рекомендацій Європейський Союз ухвалив Директиву Ради (ЄС) 2016/1164 (ATAD I) та Директиву Ради (ЄС) 2017/952 (ATAD II), які встановлюють обов'язкові правила для держав-членів ЄС щодо протидії агресивному податковому плануванню.

Україна, приєднавшись до Інклюзивної рамки BEPS у 2017 році, вже впровадила певні глобальні стандарти, однак чинні правила потребують приведення у відповідність до законодавства ЄС. Міністерство фінансів України винесло на громадське обговорення законопроект про імплементацію правил ATAD [3], який передбачає чотири ключові механізми: обмеження вирахування відсотків (не більше 30% EBITDA), оподаткування приросту капіталу при виведенні активів (exit tax), загальне правило протидії зловживанням (GAAR) та правила усунення гібридних розбіжностей [3]. Прийняття цих змін забезпечить більшу правову визначеність для добросовісного бізнесу, захистить бюджет, зменшить можливості для агресивного податкового планування та підвищить довіру міжнародних партнерів.

Ефективна протидія ухиленню від сплати податків потребує комплексного підходу, що поєднує вдосконалення податкового законодавства, підвищення якості податкового адміністрування та розвиток податкової культури платників. Необхідно посилювати механізми запобігання навмисному ухиленню від оподаткування, зокрема через: запровадження ефективної системи податкового моніторингу, посилення відповідальності за податкові правопорушення, підвищення прозорості фінансових потоків, розвиток міжнародного обміну податковою інформацією та боротьбу з офшорними схемами. Важливу роль відіграє також цифровізація податкових процедур, яка дозволяє автоматизувати контрольні функції, мінімізувати контакт платника з контролюючими органами та зменшити корупційні ризики. Прикладом такого інструменту є система «е-Акциз», яка дозволяє відстежувати походження (місця виробництва), перевезення та

реалізацію підакцизної продукції, що належить до ризикованих товарних позицій щодо митного оподаткування.

Незважаючи на негативні тенденції останніх років, проблема ухилення від сплати податків не завжди належно оцінювалася з боку контролюючих, правоохоронних і судових органів. Це об'єктивно вимагає вдосконалення не лише податкового, а й кримінального законодавства. Водночас суто репресивний підхід не є вирішенням проблеми – необхідно формувати добровільне дотримання податкових норм шляхом підвищення рівня податкової культури населення та створення умов, за яких сплата податків сприймається як суспільно корисна дія, а не як обтяжливий обов'язок. Комплексне застосування заходів, що ґрунтуються на вивченні зарубіжного досвіду та врахуванні національних особливостей, дозволить знизити рівень тіньової економіки, збільшити бюджетні надходження та зміцнити фінансову безпеку держави загалом.

Список використаних джерел:

1. Звіт Державної податкової служби України про результати роботи за 2024 рік . Державна податкова служба України. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/plani-ta-zviti-roboti-/888084.html> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Ємченко І. В. Митна безпека як економічний чинник національної безпеки України. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*. 2024. № 13. URL: <https://econpr.com.ua/index.php/journal/article/view/249> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Мінфін запрошує до громадського обговорення законопроекту щодо імплементації правил протидії ухиленню від оподаткування (ATAD). *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/news/-5602> (дата звернення: 28.04.2026).

Катерина Поліщук
студентка гр. ДСПУАзм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Олена Сидорович

ВЛАСНІ НАДХОДЖЕННЯ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ ТА ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

В умовах сьогодення, кожна бюджетна установа стикається з тим, що фінансових ресурсів з державного бюджету на все не вистачає. Особливо зараз, коли більшість коштів витрачається на оборону країни, медичні заклади – школам чи університетам доводиться шукати додаткові ресурси, щоб просто вижити або розвиватися.

Бюджетні установи фінансуються із загального фонду державного чи місцевого бюджету. Однак, окрім загального фонду, є ще й спеціальний. Надходження до спеціального фонду, як правило, виникають у результаті діяльності установи і мають спеціальне призначення. Це власні надходження бюджетних установ. Окремі установи, відповідно до своїх установчих документів, мають право за плату надавати певні послуги або виконувати роботи. Така плата формуватиме спеціальний фонд установи. Надходження від продажу майна чи виробленої продукції також формуватимуть цей фонд.

Власні надходження є критично важливим додатковим ресурсом, який дозволяє установам розвивати матеріально-технічну базу, стимулювати персонал та забезпечувати якість надання державних послуг поза межами базового бюджетного фінансування. Ефективне управління цими коштами потребує чіткого розуміння механізмів їх формування та суворого дотримання цільового спрямування. Отже, власні надходження бюджетних установ – це надходження, які бюджетні установи отримують в такому установленому порядку:

- плату за надання послуг, виконання робіт;
- надходження від реалізації продукції чи майна;
- гранти, дарунки та благодійні внески;
- надходження від іншої діяльності.

Визначають такі функції власних надходжень:

- стимулююча: оновлення матеріально-технічної бази (придбання обладнання, ремонт);
- фінансова: забезпечення додаткових джерел фінансування, коли бюджетних коштів недостатньо;
- соціальна: підвищення якості послуг (освіта, медицина), що надаються населенню.

Особливостями функціонування та обліку є:

1. надходження плануються в кошторисі, і їх використання дозволено лише після фактичного отримання коштів;
2. облік ведеться на рахунках спеціального фонду, передбачаючи деталізацію доходів і видатків;

3. усі операції з власними надходженнями здійснюються через рахунки в Державній казначейській службі України;

4. основною проблемою залишається висока залежність від загального фонду, обмеженість джерел та жорстка регламентація використання, так як витрачання дозволяється суворо на цілі, передбачені законодавством для кожної підгрупи надходжень (наприклад, на утримання установи, оновлення бази або оплату праці за відповідні послуги).

В умовах воєнного стану спрощено процедури реєстрації зобов'язань для критичних потреб та розширено можливості використання грантової допомоги. В такий важкий час для нашої країни власні доходи посилюють принцип самостійності установ в умовах дефіциту загального фонду. У 2025-2026 рр. пріоритет надається коштам від міжнародних грантів та енергоефективних заходів. Під час дефіциту загального фонду, частка власних надходжень у фінансуванні установ (особливо освіти та медицини) зростає. Наприклад, у 2025 році неподаткові надходження (куди входять власні кошти установ) становлять значну частину доходів спеціального фонду.

Отже для того щоб вдосконалити функціонування власних надходжень необхідно:

- регулярно переглядати та доповнювати нормативні акти (постанови КМУ), що визначають вичерпний перелік послуг. Це дозволить установам легально впроваджувати нові сервіси, які диктує ринок (наприклад, дистанційні курси, цифрові консультації);

- запровадити систему бонусів або спеціальних надбавок для працівників, які залучають міжнародні гранти чи благодійну допомогу. Це перетворить залучення позабюджетних коштів на сталу стратегію розвитку, а не разову подію;

- дозволити установам спрямовувати частину зекономлених на енергоносіях коштів (які є результатом впровадження власних енергоефективних заходів) назад у спеціальний фонд для подальшого розвитку;

- варто мінімізувати бюрократичні кроки при внесенні змін до спеціального фонду кошторису. Надання керівникам установ більшої свободи у перерозподілі залишків власних коштів між статтями видатків значно підвищить оперативність управління;

- впровадження електронних інструментів для відстеження надходжень у реальному часі. Це підвищить довіру благодійників та донорів, оскільки вони зможуть бачити, як саме використовуються їхні внески;

- розглянути можливість звільнення від оподаткування окремих видів господарської діяльності бюджетних установ, якщо отриманий прибуток на 100% спрямовується на статутні цілі (наприклад, наукові дослідження або оновлення лабораторної бази).

Враховуючи вищенаведене можна зробити висновок, що власні надходження – це не просто додаткові гроші, а інструмент демократизації управління. Вони трансформують бюджетну установу з «утриманця» у суб'єкт, який здатний самостійно визначати стратегію свого розвитку та нести відповідальність за свій фінансовий стан.

Віктор Русін

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
директор навчально-наукового інституту публічного управління,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОЦЕДУР ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ ОПЕРАТИВНІСТЮ, ЕФЕКТИВНІСТЮ ТА БЕЗПЕКОВИМИ ВИКЛИКАМИ

Публічні закупівлі в Україні з початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 р. зазнали багатьох трансформаційних змін. Воєнний стан став каталізатором трансформації, яка змусила державу переглянути традиційні підходи, що базуються на принципах відкритості, конкурентності та цифровізації, які були закладені в основу запровадженої системи Prozorro у 2016 році. Публічні закупівлі зазнали трансформаційних змін під впливом безпекових викликів і потреби швидкого забезпечення державних і суспільних потреб. В умовах війни ціна затримки постачання товарів вимірюється не лише ефективністю використання державних фінансових ресурсів, а насамперед безпековими наслідками, зокрема ризиками для життя і здоров'я людей, ризиками збереження територій.

У перші дні війни виникла нагальна потреба забезпечення швидкої закупівлі товарів, робіт і послуг для першочергових потреб оборони, ліквідації наслідків руйнувань інфраструктури, а також забезпечення життєдіяльності населення. Уже за кілька днів після повномасштабного вторгнення трансформація державної політики у сфері публічних закупівель знайшла своє відображення у прийнятті Кабінетом Міністрів України Постанови «Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану» № 169 від 28 лютого 2022 року [1]. Цим порядком було врегульовано особливості здійснення публічних закупівель для різних категорій замовників. Зокрема, замовники у сфері оборонного призначення отримали право здійснювати закупівлі товарів, робіт і послуг без застосування стандартних процедур закупівель, чим фактично було призупинено дію Закону України «Про публічні закупівлі». Таким чином, публічні закупівлі перетворилися з адміністративного та бюрократичного механізму на стратегічну артерію національної безпеки та стійкості. Логіка таких трансформаційних процесів була зрозумілою: проведення довготривалих тендерів у момент активних бойових дій було неможливим. Замовники отримали право укладати прямі договори, звітуючи про них постфактум.

Водночас зазначені зміни актуалізували низку ризиків, пов'язаних із зниженням рівня конкуренції, обмеженням прозорості та підвищенням імовірності неефективного використання бюджетних ресурсів. Запропонований механізм здійснення публічних закупівель створив вакуум прозорості. Аналіз закупівель показав ризики неефективного використання коштів через маніпуляції з цінами. У цьому контексті ключового значення набуває забезпечення належного балансу між швидкістю здійснення закупівель і дотриманням принципів ефективності, економності та підзвітності. Однак, навіть за умов спрощених процедур доцільним є збереження базових інструментів контролю та прозорості, зокрема через

оприлюднення інформації про укладені договори, здійснення моніторингу та постаудиту закупівель. Розуміючи ці проблеми, Кабінетом Міністрів України було розроблено нову Постанову № 1178 від 12 жовтня 2022 року, яка затвердила «Особливості здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» [2]. Ця Постанова стала фундаментом нової архітектури, пройшовши через 47 пакетів змін для адаптації балансу між оперативністю, ефективністю та безпековими викликами.

Трансформація публічних закупівель призвела до появи «відкритих торгів з особливостями». Основною зміною стало скорочення строків подання пропозицій до 7 календарних днів замість 15 за звичайних умов. Це дозволяє замовникам завершувати цикл закупівлі значно швидше, за 2–3 тижні. Також з'явилася можливість проводити торги з однією пропозицією, що критично важливо при звуженні конкурентності на ринку. Статистичні дані за 2024 рік підтвердили доцільність та ефективність таких заходів. Адже лише у 33,3% конкурентних процедур було більше одного учасника. Тому, саме завдяки таким трансформаціям потреби замовників у закупівлях були успішно закриті.

Заслуговує на увагу і реформування функціонування електронного каталогу Prozorro Market, який продемонстрував стрімке зростання обсягу закупівель через нього. Це дозволяє скоротити час закупівлі до кількох днів за високої конкуренції.

Водночас, закупівлі що супроводжуються обмеженням доступу до інформації з міркувань національної безпеки сприяють новим корупційним ризикам у сфері публічних закупівель. Після багатьох розслідувань та критики цін у сфері оборонних закупівель було прийнято зміни до законодавства, що зобов'язали звітувати про ціни за одиницю нелетальних товарів. Крім цього, було створено ДП «Державний оператор тилу» (ДОТ), що дозволило централізувати закупівлі та знизити ціни за рахунок обсягів, в першу чергу на продукти харчування. Так, у 2024 році ДП «Державний оператор тилу» було ініційовано торів на 158,6 млрд грн із середньою конкуренцією більше ніж 4 учасники торгів.

Таким чином, трансформаційні процеси у сфері публічних закупівель попри усю їхню обґрунтованість супроводжуються низкою викликів, а саме:

- зниженням рівня конкуренції та обмеженням доступу потенційних учасників до участі у закупівлях;
- підвищенням ризику неефективного або нераціонального використання бюджетних коштів;
- обмеженням прозорості через безпекові міркування;
- складністю здійснення належного контролю в умовах обмежених ресурсів і часу.

Саме тому, у цьому контексті особливого значення набувають механізми забезпечення балансу між оперативністю, ефективністю та безпековими викликами. Доцільно передбачити постаудит закупівель після завершення війни як інструмент ефективного контролю. Поступове повернення до конкурентних процедур у тих сферах, де це є можливим без шкоди для безпеки сприятиме

мінімізації корупційних ризиків та запобігатиме неефективному використанню фінансових ресурсів держави.

Отже, трансформація процедур публічних закупівель в умовах воєнного стану є об'єктивною необхідністю, спрямованою на забезпечення оперативного реагування держави на безпекові виклики. Водночас така трансформація повинна супроводжуватися впровадженням ефективних механізмів контролю та підзвітності, що дозволяють мінімізувати ризики неефективного використання публічних ресурсів. Досягнення балансу між оперативністю, ефективністю та безпековими аспектами є ключовою передумовою стійкості системи публічних закупівель як у період воєнного стану, так і в процесі післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 169. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022-%D0%BF#Text/>
2. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 р. № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text>

Світлана Савчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Микола Васенда

студент гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВЛАСНІ ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У сучасних умовах трансформації суспільних відносин та розвитку процесів децентралізації в Україні особливої актуальності набуває питання утвердження фінансової незалежності місцевого самоврядування. Рівень фінансової спроможності територіальних громад значною мірою визначає ефективність реалізації їхніх повноважень, якість надання публічних послуг, а також можливості забезпечення сталого соціально-економічного розвитку на місцевому рівні. У цьому контексті важлива роль відводиться власним доходам місцевих бюджетів, які виступають підґрунтям формування їхньої економічної самостійності та фінансової стійкості.

Слід зазначити, що достатній обсяг власних доходів місцевих бюджетів є визначальним чинником забезпечення автономності прийняття управлінських рішень органами місцевого самоврядування. Вони сприяють зниженню залежності територіальних громад від міжбюджетних трансфертів та підвищенню відповідальності місцевої влади за результати фінансово-господарської діяльності. Наявність стабільної та прогнозованої дохідної бази формує необхідні передумови для ефективного бюджетного планування, якісного прогнозування та раціонального використання фінансових ресурсів з урахуванням потреб соціально-економічного розвитку територій. Водночас недостатній рівень власних доходів істотно обмежує можливості розвитку громад, посилює їх фінансову залежність від центральних органів влади та знижує стимули до активізації внутрішнього економічного потенціалу, що, в свою чергу, ускладнює виконання стратегічної ролі органів місцевого самоврядування у забезпеченні економічного, соціального та культурного розвитку держави та регіонів, підвищенні рівня добробуту населення та стимулюванні загальнонаціонального економічного зростання [1, с. 72].

Конституцією України регламентовано, що місцеве самоврядування представляє спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст через систему відповідних рад (сільських, селищних, міських, а також районних та обласних) [3]. Закон України про місцеве самоврядування в Україні конкретизує зазначені положення, закріплюючи право територіальних громад здійснювати управління як безпосередньо, так і через створені ними органи та їх виконавчі структури [5]. Згідно із ст. 142 Конституції України, матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є не лише майно, а й доходи місцевих бюджетів, земля та природні ресурси. Особливого значення набувають положення ст. 143, які надають територіальним громадам право встановлювати місцеві

податки і збори відповідно до законодавства [3]. Водночас важливим конституційним механізмом забезпечення фінансової стабільності є норма, відповідно до якої витрати органів місцевого самоврядування, що виникають унаслідок рішень органів державної влади, підлягають обов'язковій компенсації з боку держави.

Це свідчить про те, що делегування повноважень від центральних органів влади до місцевого рівня має супроводжуватися належним фінансовим забезпеченням, зокрема передачею відповідних ресурсів або закріпленням додаткових джерел доходів, що сприятиме збереженню фінансової спроможності територіальних громад та створить умови для реалізації ними власних повноважень та місцевих ініціатив.

Фінансова самостійність територіальних громад є невід'ємною передумовою їх сталого функціонування та розвитку. Вирішальне значення у формуванні економічної незалежності місцевого самоврядування мають власні доходи місцевих бюджетів, які забезпечують фінансову основу для реалізації повноважень органів влади на місцях. Серед джерел таких доходів важливе місце посідають місцеві податки і збори, що формуються на відповідній території та регулюються органами місцевого самоврядування в межах повноважень через встановлення ставок, визначених законодавством. У структурі власних доходів провідна роль належить єдиному податку як індикатору розвитку малого підприємництва, а також податку на майно (зокрема платі за землю та податку на нерухоме майно), які забезпечують ефективне використання територіального потенціалу та стабільність дохідної бази громад.

Особливого значення в умовах глобальної невизначеності набуває спроможність органів місцевого самоврядування ефективно адмініструвати місцеві збори, зокрема туристичний збір та збір за місця для паркування, які виступають додатковими інструментами забезпечення фінансової стійкості територіальних громад. Водночас, незважаючи на те, що значна частина фінансових ресурсів громад формується за рахунок закріплених загальнодержавних податків, саме розвиток власної податкової бази є визначальною передумовою реальної децентралізації. Це актуалізує необхідність пошуку внутрішніх резервів, активізації місцевого економічного розвитку та зменшення залежності територіальних громад від зовнішніх фінансових надходжень і централізованих рішень щодо розподілу податкових надходжень.

Повномасштабна агресія російської федерації проти України суттєво дестабілізувала фінансову стійкість місцевих бюджетів, ставши вагомим чинником впливу на територіальну конкурентоспроможність. Ефективність реагування органів місцевого самоврядування на воєнні виклики безпосередньо пов'язана з їхнім відновлювальним потенціалом та спроможністю реалізовувати соціально-економічні ініціативи. В умовах воєнного стану пріоритетними завданнями місцевої влади є збереження фінансової автономії, забезпечення доступу населення до базових суспільних послуг, а також пошук інвестиційних можливостей попри високий рівень невизначеності [6].

У зв'язку з цим, як зазначають дослідники М. Кужелєв та В. Плахотнюк, забезпечення фінансової незалежності місцевої влади є об'єктивною передумовою

формування нових економічних відносин в Україні. Ефективна реалізація бюджетної стратегії можлива за умови розширення власної дохідної бази територіальних громад та впровадження дієвих механізмів адміністрування місцевих податків і зборів [4].

Отже, місцеві бюджети виступають важливим інструментом управління соціально-економічним розвитком територій, у зв'язку з чим питання їх формування та ефективного використання набувають особливої актуальності. Досвід подолання наслідків пандемії та функціонування в умовах воєнного стану підтверджує, що лише фінансово спроможні та автономні територіальні громади здатні забезпечити належний рівень безпеки, стабільність соціальних стандартів і стійкість розвитку навіть у кризових умовах.

Список використаних джерел:

1. Бороденко Т. М. Місцеві бюджети як основа фінансової бази органів місцевого самоврядування. *Грааль науки*. 2023. № 24. С. 72-79.
2. Заруцька О. П., Качула С. В. Фінансова самостійність місцевих бюджетів як підґрунтя їх стійкості в умовах бюджетної децентралізації. *Агросвіт*. 2021. № 18. С. 28-35. DOI: 10.32702/2306&6792.2021.18.28.
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 25.04.2026).
4. Плахотнюк В. Теоретичні основи забезпечення фінансової самостійності регіонів. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-56-157.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.04.2026).
6. Цимбалюк І., Павліха Н., Корнелюк О. Місцеві бюджети як основа фінансової самостійності та конкурентоспроможності територій. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 55. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-55-107.

Світлана Савчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Кийко

студент гр. ФПФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОДАТКОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ МАКРОФІНАНСОВОГО РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТУ ДЕРЖАВИ

Податкова безпека є однією з важливих складових макрофінансового ризик-менеджменту, оскільки безпосередньо пов'язана зі здатністю держави забезпечувати стабільність бюджетної системи, достатність фіскальних ресурсів і стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх загроз.

У фінансовій науці поняття податкової безпеки часто розглядається як комплексна характеристика ефективності податкової системи, що охоплює рівень податкової дисципліни, якість адміністрування податків, стабільність податкового законодавства та спроможність державних інституцій протидіяти ризикам ухилення від оподаткування. Для України якість податкової безпеки набуває особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням фінансової стійкості, відновленням економіки та підтриманням державного суверенітету в умовах кризи. В умовах, коли економічне середовище характеризується високим рівнем мінливості, поширенням тіньових економічних процесів та частими змінами податкового законодавства, значення податкової безпеки суттєво зростає. Вона виступає інструментом забезпечення наповнення бюджету, а також механізмом підтримання фінансової дисципліни та довіри до державних інституцій.

Розглядаючи дефініцію податкової безпеки, доцільно зазначити, що вона відображає такий стан податкової системи, за якого держава здатна своєчасно і в повному обсязі акумулювати податкові надходження, не допускаючи критичного зростання фіскальних дисбалансів, надмірного податкового навантаження чи ухилення від оподаткування. Водночас забезпечення податкової безпеки передбачає наявність ефективних інституційних, правових та організаційних механізмів, які дають змогу виявляти, оцінювати й нейтралізувати податкові ризики.

Зміст податкової безпеки не обмежується лише забезпеченням фіскальних інтересів держави. Не менш важливим є дотриманням балансу між інтересами наповнення бюджету та фінансовими можливостями суб'єктів господарювання. Надмірне податкове навантаження або часті зміни правил оподаткування можуть створювати додаткові ризики для економічного розвитку бізнесових структур. У цьому контексті податкова безпека виступає індикатором якості державної податкової політики. Відповідно, її низький рівень свідчить про наявність системних дисбалансів у взаємодії між державою та бізнесом. На сучасному етапі зазначена проблема ускладнюється впливом процесів економічного бронювання та мобілізації, коли постає необхідність пошуку балансу між забезпеченням

надходжень до бюджету і підтриманням чисельності Збройних Сил України, з одного боку, та створенням сприятливих умов для розвитку бізнесу – з іншого. Неефективні управлінські рішення або порушення цього балансу здатні посилювати макроекономічну нестабільність, зокрема через виникнення зворотного економічного ефекту.

У системі макрофінансового ризик-менеджменту податкова безпека виконує низку взаємопов'язаних функцій, основною з яких є забезпечення прогнозованості та стабільності бюджетних надходжень у майбутніх періодах, що виступає необхідною передумовою виконання державою соціальних, оборонних та інвестиційних зобов'язань. З практичного підходу податкова безпека слугує інструментом раннього виявлення податкових ризиків, серед яких особливе місце посідають ухилення від сплати податків та поширення тіньових економічних процесів. Як наслідок, високий рівень безпеки сприяє формуванню довіри платників податків до держави, що є однією з основних передумов добровільного виконання податкових зобов'язань.

Окремої уваги заслуговує взаємозв'язок між податковою безпекою та макрофінансовими ризиками. Податкова система є чутливою до змін у структурі економіки та рівня ділової активності: у разі змін у сфері зовнішньої торгівлі та фінансової стабільності обсяги податкових надходжень і рівень податкового навантаження можуть як зростати, так і зменшуватися залежно від економічних умов. Зниження економічної активності зумовлює зменшення податкової бази, що призводить до дефіциту бюджетних ресурсів і зростання потреби у державних запозиченнях, а також негативно впливає на ефективність управління державним боргом. У свою чергу, надмірна залежність бюджету від боргового фінансування посилює фінансові ризики та підриває стійкість публічних фінансів. Податкова безпека є важливим чинником підтримання фінансової стабільності, оскільки формує основу функціонування публічних фінансів і знижує вразливість держави до кризових явищ.

Важливою складовою податкової безпеки є ризик-орієнтований підхід до адміністрування податків. Йдеться про формування системи податкового контролю, що забезпечує концентрацію ресурсів на найбільш ризикових сегментах податкових правопорушень та підвищує ефективність державного нагляду. Сучасні підходи до забезпечення податкової безпеки дедалі більше ґрунтуються на принципах цифровізації та використання аналітики великих даних, зокрема шляхом автоматизованого моніторингу операцій і вдосконалення обміну інформацією між фіскальними органами та іншими державними інституціями. Це дає змогу оперативно виявляти потенційні порушення та запобігати їм на ранніх стадіях.

Не менш важливим аспектом податкової безпеки є її правовий вимір. Рівень податкової безпеки значною мірою залежить від якості податкового законодавства, прозорості податкової політики та ефективності функціонування контролюючих органів. У разі нестабільності податкової системи зростають ризики ухилення від оподаткування та розширюється тіньовий сектор економіки. Натомість чіткі, передбачувані та справедливі правила оподаткування сприяють

підвищенню рівня добровільної сплати податків, що позитивно впливає на стан державних фінансів та економічну безпеку загалом.

Суттєве значення має система індикаторів податкової безпеки, яка дає змогу оцінювати її рівень у динаміці. До таких індикаторів належать аналітичні дані, що обробляються податковими органами. Основними з них є частка податкових надходжень у структурі доходів бюджету та рівень податкового навантаження на суб'єктів господарювання. Додатково аналізують обсяг податкової заборгованості, масштаби тіньової економіки, частоту змін податкового законодавства, ефективність податкового адміністрування та рівень виконання податкових зобов'язань платниками податків. Комплексний аналіз цих показників дає змогу виявити поточний стан податкової безпеки та, як наслідок, спрогнозувати можливі ризики її погіршення. У цьому контексті податкова безпека виступає вимірюваною категорією, що може бути інтегрована в систему стратегічного управління державними фінансами.

В умовах кризових явищ, зокрема воєнної загрози або різких змін у міжнародному середовищі, значення податкової безпеки суттєво зростає. У цей період держава потребує стабільного та передбачуваного потоку доходів, який забезпечує фінансування критично важливих функцій, зокрема оборони, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та відновлення інфраструктури. Водночас необхідно враховувати стан бізнесу в умовах війни, оскільки посилення податкового навантаження може спричинити зворотний ефект у вигляді зниження податкових надходжень. Якщо податкова система не здатна належним чином виконувати свою фіскальну функцію в умовах кризи, зростають ризики бюджетної дестабілізації та втрати керованості у сфері публічних фінансів. Саме тому податкову безпеку доцільно розглядати як стратегічний елемент не лише фінансової, а й загальнодержавної безпеки.

Податкова безпека як елемент державного управління на практиці являє собою складову макрофінансового ризик-менеджменту та є багатовимірною категорією, що поєднує фіскальні, інституційні, регуляторні та стратегічні аспекти. Вона забезпечує здатність держави акумулювати фінансові ресурси, водночас підтримувати бюджетну стійкість і створювати умови для збалансованого економічного розвитку. Її ефективне забезпечення потребує поєднання якісної податкової політики та постійного моніторингу макрофінансової ситуації. Узагальнюючи вищевикладене, можна стверджувати, що податкова безпека є не лише елементом державної фіскальної політики, а й системною передумовою стабільності макрофінансового середовища, без якої неможливі стійке економічне зростання та ефективне державне управління.

Список використаних джерел:

1. Кушнерук О. Й., Алексеєнко Н. М. Податкова безпека: питання теорії, методології та економічної динаміки. *Наукові праці НДФІ*. 2020. № 90. URL: http://npndfi.org.ua/docs/NP_20_01_129_uk.pdf (дата звернення: 02.05.2026).
2. Податкові ризики в бізнесі – як управляти ними та мінімізувати. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/EA016581> (дата звернення: 02.05.2026).
3. Таращенко В. А. Інтеграція податкової безпеки в систему економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 75. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/6207/6150> (дата звернення: 02.05.2026).

4. Форкун І. В., Лепетун І. О. Податкова безпека як складова фінансової безпеки держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2018. № 5, Т. 1. С. 289-292. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/items/74bacc59-69ad-4150-b0a8-31a68d19ed4e> (дата звернення: 02.05.2026).
5. Юр'єва І. А. Податкова безпека як складова механізму діагностики кризового стану. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2024. № 5. С. 28-32. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/entities/publication/ba3fbf38-47c4-40d5-9cca-b12cff35b92c> (дата звернення: 02.05.2026).

Інна Самолюк

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

СОЦІАЛЬНІ ПРОЄКТИ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Соціальні проєкти громадських організацій у воєнний період набувають особливого значення, оскільки саме вони стають важливим елементом системи підтримки населення в умовах кризи. Війна створює різке зростання соціальних потреб: збільшується кількість людей, які потребують гуманітарної допомоги, психологічної підтримки, тимчасового житла та соціальної адаптації. У таких умовах громадські організації беруть на себе частину функцій держави, діючи більш гнучко та швидко. Вони можуть оперативно створювати нові проєкти, реагувати на локальні проблеми та працювати без надмірної бюрократії, що є критично важливим у кризових ситуаціях [1].

Особливістю соціальних проєктів у воєнний час є їхня спрямованість на подолання наслідків війни та відновлення нормального життя людей. Значна частина ініціатив стосується внутрішньо переміщених осіб, які втратили житло або були змушені покинути свої домівки. Для них створюються програми інтеграції в нові громади, забезпечення базових потреб, доступу до освіти та роботи [4].

Окрему увагу звертають на дітей, які пережили стресові ситуації, втрату стабільності та безпеки. Для них реалізуються освітні, психологічні та соціальні програми, спрямовані на відновлення емоційного стану та повернення до нормального розвитку. Важливим напрямом роботи громадських організацій є психологічна допомога населенню. У воєнний час значно зростає рівень тривожності, депресивних станів і посттравматичних розладів. Саме тому соціальні проєкти часто включають роботу психологів, групову терапію, гарячі лінії підтримки та різні форми емоційної реабілітації. Це дозволяє людям поступово відновлювати внутрішню рівновагу та адаптуватися до нових умов життя.

Окремо слід відзначити роль волонтерських ініціатив, які тісно пов'язані з громадськими організаціями. Волонтери часто стають основною силою реалізації соціальних проєктів, забезпечуючи логістику, збір допомоги, її розподіл та безпосередню підтримку постраждалих. У багатьох випадках саме завдяки волонтерській роботі вдається швидко закривати термінові потреби населення.

Фінансові питання є визначальними для реалізації соціальних проєктів громадських організацій у воєнний період, оскільки від обсягу та стабільності фінансування залежить ефективність допомоги населенню [2]. Основними джерелами коштів є міжнародні донори, гуманітарні фонди, програми ЄС та ООН, які забезпечують значну частину ресурсів для реагування на кризові ситуації. Водночас така модель створює залежність від зовнішнього фінансування та пріоритетів донорів.

Важливу роль відіграють грантові програми, що дозволяють реалізовувати соціальні ініціативи, однак вони потребують складної звітності та часто не покривають усіх витрат організацій. Додатковим джерелом є благодійні внески громадян і бізнесу, які активно підтримують проєкти через донати та краудфандинг. У воєнний час значно зросла роль корпоративної соціальної відповідальності та онлайн-зборів коштів.

Основною проблемою залишається нестабільність фінансування, адже більшість проєктів є короткостроковими і потребують постійного пошуку нових ресурсів. Це ускладнює довгострокове планування та може призводити до переривання важливих соціальних програм. Таким чином, фінансування громадських організацій у воєнний час базується на поєднанні міжнародної допомоги, грантів і приватних пожертв, але залишається нестійким і залежним від зовнішніх факторів.

Важливим аспектом реалізації соціальних проєктів громадських організацій у воєнний період є налагодження ефективної взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Така співпраця дозволяє уникати дублювання функцій, раціонально розподіляти ресурси та швидше реагувати на потреби населення. У багатьох громадах саме партнерство між владою та громадським сектором стає основою для створення комплексних програм підтримки, що охоплюють різні категорії постраждалих. Крім того, важливу роль відіграє координація з міжнародними організаціями, які надають не лише фінансову допомогу, але й експертну підтримку, методичні рекомендації та доступ до міжнародного досвіду.

Не менш значущим є впровадження інноваційних підходів у реалізацію соціальних проєктів. У воєнний час значно активізувалося використання цифрових технологій: онлайн-платформ для збору коштів, мобільних застосунків для координації волонтерів, дистанційних форматів психологічної допомоги та навчання. Це розширює охоплення допомоги, залучити більше учасників і підвищити ефективність управління проєктами. Наприклад, онлайн-консультації психологів дають можливість надавати підтримку людям навіть у віддалених або небезпечних регіонах.

Окремої уваги заслуговує питання прозорості та підзвітності діяльності громадських організацій. В умовах значного обсягу залучених коштів і високого рівня довіри з боку суспільства важливо забезпечити відкритість використання ресурсів. Це досягається через публічну звітність, регулярне інформування громадськості про результати діяльності, а також використання сучасних інструментів моніторингу та оцінки ефективності проєктів. Прозорість сприяє зміцненню довіри до громадського сектору та стимулює подальшу підтримку з боку донорів і населення.

Разом із тим, громадські організації стикаються з низкою викликів, які ускладнюють реалізацію соціальних проєктів. Серед них – кадровий дефіцит, емоційне вигорання волонтерів і працівників, складність роботи в умовах небезпеки та нестабільності. Постійний стрес і високе навантаження можуть негативно впливати на якість надання допомоги, тому все більшої актуальності набувають програми підтримки самих волонтерів і соціальних працівників. Це

можуть бути тренінги з психологічної стійкості, відпочинкові програми та професійна підтримка.

Перспективи розвитку соціальних проєктів громадських організацій у післявоєнний період пов'язані з переходом від екстреної допомоги до довгострокового відновлення. Це включає відбудову інфраструктури, сприяння зайнятості населення, розвиток освіти та соціальних послуг. Громадські організації можуть стати ключовими партнерами у процесі відновлення країни, використовуючи свій досвід, гнучкість і здатність швидко адаптуватися до змін. Отже, соціальні проєкти громадських організацій відіграють надзвичайно важливу роль не лише у період війни, але й у процесі подальшого відновлення суспільства. Вони сприяють зміцненню соціальної згуртованості, підтримують найуразливіші верстви населення та формують основу для сталого розвитку в майбутньому [5].

Список використаних джерел:

1. Соціальна робота в умовах війни: навч. посіб. / за ред. О. В. Безпалько. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 256 с.
2. Фінансування соціальних проєктів: теорія і практика: монографія / за ред. В. М. Опаріна. Київ: КНЕУ, 2020. 275 с.
3. Соціальна політика та соціальне забезпечення: навч. посіб. / за ред. С. М. Ільяшенка. Київ: Алерта, 2019. 304 с.
4. Громадські організації в системі соціального захисту населення: монографія / за ред. І. М. Грищенко. Київ: КНУТД, 2021. 312 с.

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анастасія Кецко

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ ЗОВНІШНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА СТАЛУ ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ

У науковому та політичному дискурсі щодо відновлення України домінує концепція «Build Back Better». Президентка ЄК Урсула фон дер Ляєн наголошує, що зовнішнє фінансування не повинно бути спрямоване на просте відновлення статус-кво. Її позиція полягає в тому, що кожне євро допомоги має працювати на трансформацію України в сучасну, кліматично нейтральну державу. Вона зазначає: «Ми не просто відбудовуємо те, що було зруйновано, ми створюємо майбутнє для наступного покоління – цифрове, зелене та стійке» [2]. Таким чином, міжнародні партнери розглядають публічні фінанси як важіль для форсованого переходу до сталого розвитку [4].

Інша точка зору фокусується на інституційній стійкості та прозорості як фундаменті для залучення капіталу. Очільниця МВФ Крісталіна Георгієва акцентує на тому, що зовнішня фінансова підтримка є ефективною лише тоді, коли вона стимулює внутрішні реформи. Згідно з її баченням, сталість економіки прямо залежить від якості врядування та боротьби з корупцією[1]. Для МВФ допомога – це інструмент створення «фіскального простору», який дозволить Україні самостійно фінансувати соціальні та екологічні цілі в майбутньому. Тобто фінансова допомога розглядається як «паливо» для запуску оновленого державного механізму.

Третій підхід, представлений Світовим банком (зокрема в звітах RDNA), акцентує на інклюзивності та соціальній складовій сталого розвитку. Віцепрезидентка Світового банку у справах регіону Європи та Центральної Азії Анна Б'єрде підкреслює, що відновлення має бути зосереджене на людському капіталі [5]. У цій парадигмі зовнішні ресурси повинні першочергово спрямовуватися на відновлення доступу до освіти, медицини та створення безбар'єрного середовища. Це дозволяє розглядати публічні фінанси не просто як видатки на інфраструктуру, а як інвестицію в довгострокову життєздатність суспільства, що є ключовим елементом сталого розвитку.

Окрім відбудови соціальних об'єктів, надзвичайно важливо, щоб зовнішня допомога стала фундаментом для справжньої економічної самодостатності України. Це означає, що публічні фінанси мають працювати як стартовий капітал для залучення приватних інвесторів, які бояться заходити в країну, що воює. Коли за міжнародні кошти створюється сучасна енергетична мережа або нові логістичні хаби, це дає чіткий сигнал бізнесу: тут можна працювати і створювати нові робочі місця. Наприклад, інвестиції в енергоефективність не просто економлять гроші сьогодні, а роблять наші підприємства конкурентоспроможними на ринку ЄС у

майбутньому. Тільки через розвиток власного виробництва та інновацій ми зможемо перейти від моделі виживання до моделі стабільного зростання. У підсумку, успішна стратегія публічних фінансів має перетворити Україну з отримувача допомоги на сильного та рівноправного економічного партнера у глобальному світі.

Зовнішня фінансова допомога для України має стати не просто джерелом покриття бюджетного дефіциту, а стратегічним «акселератором інституційної трансформації». Ефективність публічних фінансів у системі сталого розвитку прямо залежить від того, чи вдасться конвертувати міжнародні гранти та кредити у створення нових, прозорих правил гри.

В умовах відбудови публічні фінанси повинні виконувати роль «розумного фільтра»: фінансувати лише ті проєкти, які відповідають стандартам ESG (екологічність, соціальна відповідальність, якісне управління), створюючи базу для самодостатньої економіки, що не потребуватиме постійних дотацій у майбутньому. Перевагами запропонованого підходу є:

– зовнішня допомога виступає гарантом впровадження екологічних стандартів у промисловість та інфраструктуру. Оскільки більшість донорів (особливо ЄС) висувають вимоги щодо «зеленого» переходу, Україна отримує унікальний шанс провести модернізацію за сучасними технологіями, минаючи етап застарілих «брудних» рішень. Це забезпечує довгострокову конкурентоспроможність українського експорту на європейському ринку, де діють суворі вуглецеві обмеження.

– жорсткий контроль з боку міжнародних інституцій за використанням коштів стимулює цифровізацію та прозорість бюджетної системи. Впровадження платформ моніторингу відновлення мінімізує корупційні ризики та підвищує довіру як іноземних інвесторів, так і власних громадян. Таким чином, зовнішня допомога стає інструментом «лікування» державного апарату, що є базовою умовою для сталого розвитку будь-якої фінансової системи.

– фінансова підтримка дозволяє утримати соціальну стабільність через інвестиції в «людський капітал». Спрямування коштів на інклюзивну відбудову шкіл, лікарень та створення умов для повернення мігрантів є критично важливим. Без збереження та розвитку демографічного потенціалу будь-які економічні успіхи будуть тимчасовими, адже саме люди є головним ресурсом і споживачем у моделі сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Георгієва К. Роль інституційних реформ у забезпеченні фінансової стабільності України. *International Monetary Fund*. 2024. URL: <https://www.imf.org/en/news/articles/2024/08/09/pr24304-ukraine-imf-md-statement-members-financial-community>.
2. Міжнародна експертна конференція з питань відновлення та відбудови України: промова Президентки Європейської Комісії Урсули фон дер Ляєн. *European Commission*. 2024. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/speech-president-von-der-leyen-ukraine-recovery-conference-2025-07-10_en
3. Цифрова екосистема DREAM як інструмент прозорості відбудови. *Міністерство розвитку громад та територій України*. 2024. URL: <https://dream.gov.ua/ua/info/about-dream>

4. Сакс Дж. Епоха сталого розвитку. Київ: Наш Формат, 2023. 528 с.
5. Оприлюднено оновлену оцінку потреб на відновлення та відбудову України. *European Commission*. Лютий 2024. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_24_801

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ілона Мазурок

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Сучасні екологічні виклики, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища та виснаженням природних ресурсів, зумовлюють необхідність застосування ефективних інструментів державного регулювання. Одним із таких інструментів є екологічне оподаткування, яке спрямоване на формування економічної відповідальності за негативний вплив на довкілля та стимулювання переходу до сталого розвитку.

Важливо зазначити, що екологічне оподаткування виконує не лише фіскальну функцію, а й регулятивну. Воно сприяє зміні поведінки суб'єктів господарювання шляхом економічного стимулювання до зниження рівня забруднення та більш раціонального використання природних ресурсів. Таким чином, податкові інструменти стають важливим елементом екологічної політики держави.

Аналіз наукових досліджень свідчить про наявність різних підходів до оцінки ефективності екологічного оподаткування. Зокрема, частина науковців обґрунтовує його позитивний вплив на економіку та довкілля. Так, дослідники зазначають, що «екологічне оподаткування має значний потенціал у зменшенні негативного впливу на довкілля та стимулюванні сталого розвитку» [1]. Такий підхід базується на тому, що екологічні податки створюють фінансові стимули для підприємств щодо впровадження екологічно чистих технологій, зменшення обсягів викидів та більш раціонального використання ресурсів. Це може проявлятися у модернізації виробничих процесів, переході на альтернативні джерела енергії, а також у впровадженні ресурсощадних технологій. У довгостроковій перспективі такі зміни не лише зменшують негативний вплив на довкілля, але й підвищують конкурентоспроможність підприємств.

Водночас інша група науковців акцентує на проблемних аспектах застосування екологічних податків. Зокрема, підкреслюється, що їх запровадження може мати суперечливі економічні наслідки, адже «екологічні податки можуть призвести до зростання цін на товари та послуги, втрати робочих місць» [2]. Крім того, у вітчизняних умовах ефективність цього інструменту знижується через недосконалість механізмів адміністрування, недостатній рівень контролю та нестабільність законодавчої бази.

Додатковою проблемою є низький рівень екологічної свідомості як серед виробників, так і серед споживачів, що знижує ефективність впливу податкових інструментів. У таких умовах навіть правильно побудована система екологічного оподаткування може не забезпечувати очікуваних результатів.

Узагальнюючи наведені підходи, слід зазначити, що екологічне оподаткування є потенційно ефективним інструментом забезпечення сталого розвитку, проте його результативність залежить від якості державної політики та інституційного середовища. За відсутності належного контролю та прозорості використання коштів позитивний ефект від його застосування може бути суттєво обмеженим. Водночас слід враховувати, що ефективність екологічного оподаткування значною мірою залежить від узгодженості дій державних інституцій. Важливим є забезпечення взаємодії між податковими органами, екологічними службами та іншими контрольними структурами, що дозволить підвищити рівень контролю за дотриманням екологічних норм.

Екологічне оподаткування повинно залишатися одним із ключових інструментів державного регулювання у сфері охорони довкілля. Основна проблема полягає не у самому механізмі оподаткування, а у недостатньо ефективному його застосуванні в Україні. Зокрема, важливим є забезпечення цільового використання коштів, отриманих від екологічних податків, а також підвищення рівня прозорості та контролю. Крім того, доцільним є спрямування частини надходжень від екологічних податків на фінансування природоохоронних заходів, що забезпечить більш відчутний позитивний ефект для довкілля. Економічні стимули є одним із найбільш дієвих способів впливу на поведінку суб'єктів господарювання. Без фінансової відповідальності за забруднення довкілля підприємства не мають достатньої мотивації до впровадження екологічно безпечних технологій. Водночас важливо дотримуватися балансу між екологічними та економічними інтересами, щоб уникнути надмірного податкового навантаження.

Перспективним напрямом розвитку екологічного оподаткування в Україні є адаптація до європейських стандартів, що передбачає посилення відповідальності за забруднення та розширення переліку екологічних платежів. Це сприятиме підвищенню ефективності державної екологічної політики та наближенню до принципів сталого розвитку. Підвищення ефективності адміністрування, забезпечення прозорості та впровадження сучасних механізмів контролю дозволять значно посилити його вплив на економіку та стан довкілля.

Список використаних джерел:

1. Даців О. І., Пелешук В. П., Кантор І. С., Степась М. В., Грицик А. Я.. Екологічне оподаткування як інструмент стимулювання сталого розвитку. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2024. Вип. 41. С. 401-409.
2. Самусевич Я. В., Солодуха М. В., Теницька І. А. Дослідження впливу екологічних податків на показники сталого розвитку суспільства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 13. С. 938–945.
3. Свиноус І., Слободенюк О., Присяжнюк Н., Гаврик О., Осадчий М. Екологічне оподаткування: світовий досвід та виклики для України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 15. С. 19–24.

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юлія Романюк

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МІСЦЕВІ ФІНАНСИ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Дослідження місцевих фінансів дуже важливе для сучасної України. Особливо зараз, коли місцеві громади отримали більше прав і можливостей керувати грошима, але разом з цим вони мають і більше відповідальності за розвиток своїх територій. Головною проблемою є невідповідність між обсягом повноважень, делегованих територіальним громадам, та рівнем їх фінансового забезпечення. Сьогодні в Україні триває етап закріплення результатів децентралізації. Питання того, як громадам виживати та розвиватися під час та після війни, є одним із найголовніших у державній політиці.

Багато громад стикаються з низькою фінансовою спроможністю, високою залежністю від трансфертів з державного бюджету та відсутністю дієвих механізмів залучення власних доходів, зокрема інвестицій та місцевих податків. Це створює ситуацію, коли громада має розвиватися, але не має для цього реального фінансового ресурсу. Існує твердження, що місцеві фінанси – система формування, розподілу й використання фінансових ресурсів для забезпечення виконання місцевими органами влади покладених на них функцій і завдань як власних, так і делегованих. Це економічні відносини між органами місцевого самоврядування, державної влади, фізичними та юридичними особами, пов'язані з розподілом та перерозподілом частки вартості створеного в суспільстві ВВП з метою задоволення потреб населення у суспільних благах [1, с. 7].

Шарль-Луї де Монтеск'є, французький правник та філософ, чий ідеї лягли в основу сучасної теорії демократичного врядування та розподілу влади говорив: «Питання місцевих доходів і видатків є не просто питанням бухгалтерії, а питанням свободи, оскільки саме на місцевому рівні громадянин найближче відчуває зв'язок між сплаченим податком та отриманим суспільним благом». Цей вислів підкреслює, що місцеві фінанси – це фундамент демократії, адже вони забезпечують реальну автономію громади та її незалежність у прийнятті рішень.

Оскільки в сучасному світі все змінюється, то традиційні підходи до управління місцевими фінансами також потребують докорінного переосмислення. Сьогодні громади вже не можуть бути просто пасивними отримувачами дотацій – вони мають ставати активними гравцями, які самостійно формують свій економічний ландшафт.

Роль місцевих фінансів у розвитку територій зараз визначається кількома критичними факторами:

1) Перехід до стратегічного інвестування. Місцевий бюджет сьогодні – це не просто кошторис видатків на зарплати, а інструмент для створення точок росту.

Кошти мають спрямовуватися туди, де вони дадуть мультиплікативний ефект: у підтримку локальних підприємців, енергоефективність та сучасну інфраструктуру.

2) Фінансова стійкість як основа безпеки. В умовах постійних викликів лише фінансово незалежна громада здатна оперативно реагувати на кризи. Чим вища частка власних доходів у бюджеті, тим більше у громади реальних важелів для захисту інтересів своїх мешканців.

3) Побудова довіри через прозорість. Сучасні технології дозволяють зробити бюджетний процес відкритим. Залучення людей до розподілу коштів через «бюджети участі» не лише підвищує ефективність витрат, а й створює відповідальну громаду, яка розуміє цінність кожної гривні.

4) Боротьба за людський потенціал. У світі, де люди вільно обирають місце для життя, місцеві фінанси стають інструментом конкуренції. Ефективно витрачені кошти на якісну освіту, безпеку та екологію – це найкраща інвестиція в те, щоб талановита молодь залишалася в громаді та розвивала її.

Для обґрунтування ролі місцевих фінансів у розвитку територіальних громад варто звернутися до слів Нобелівського лауреата з економіки Джеймса М. Б'юкенена: «Ефективність державного управління досягається тоді, коли фіскальні рішення максимально наближені до тих, кого вони безпосередньо стосуються». Теоретично наближення «фінансів» до людей перетворює мешканця з пасивного спостерігача на активного учасника бюджетного процесу. Через інструменти «бюджету участі» громадяни самі визначають пріоритети, що підвищує рівень довіри до інститутів влади. Фінансова автономія створює здорову конкуренцію між громадами за інвестора та людський капітал. Місцеві фінанси стають не просто кошторисом видатків, а стратегічним ресурсом для створення нових робочих місць. Проте є сумніви щодо практичної точки зору а саме: є загроза для громад із низьким податковим потенціалом. Без державного механізму вирівнювання доходів між громадянами, повна децентралізація може призвести до занепаду територій, позбавлених великих підприємств. Наближення грошей до людей не гарантує їх ефективного використання, якщо на місцях відсутні кваліфіковані фінансисти. Фінансова свобода без професіоналізму часто призводить до марнотратства на «популістські» проекти замість модернізації інфраструктури.

Безпосередньо розглянемо як місцеві фінанси впливають на розвиток Підволочиської територіальної громади (ТГ).

Для Підволочиської громади основою фінансової стійкості є плата за землю та податки від виробників аграрного сектору національної економіки. Ефективне управління цими ресурсами дозволяє громаді не лише фінансувати поточні потреби, а й виступати надійним партнером для великих господарств, створюючи умови для глибокої переробки продукції безпосередньо на місці. Фінансова автономія Підволочиської ТГ дає можливість використовувати гнучкі інструменти підтримки малого бізнесу. Кожна гривня єдиного податку, що залишається в громаді, є інвестицією в нові робочі місця та розвиток сфери послуг, що робить селище та навколишні села більш комфортними для молоді.

Впровадження цифрових інструментів моніторингу бюджету у громаді змінює роль мешканця. Прозорість витрат на ремонт доріг, освітлення та соціальні

об'єкти в Підволочиську перетворює жителів із пасивних спостерігачів на активних учасників, які через «бюджет участі» самостійно визначають пріоритети розвитку своїх старостинських округів.

Аналіз виконання бюджету Підволочиської громади за 2025 рік демонструє високу життєздатність моделі самоврядування:

- бюджет за доходами виконано на 105,3% (фактично надійшло понад 237,8 млн грн). Це свідчить про те, що громада не лише реально оцінює свої можливості, а й знаходить додаткові резерви для наповнення бюджету;

- частка податкових надходжень у структурі доходів складає 64,94% (154,4 млн грн). Це свідчить про те, що громада базує свій розвиток на власному економічному потенціалі, а не лише на державних трансфертах (29,2%);

- пріоритетність видатків на освіту (51,87%) та соціальний захист (8,97%) підтверджує роль місцевих фінансів як інструменту забезпечення якісних публічних послуг безпосередньо «на місцях» [2].

На прикладі Підволочиської громади можна виділити два ключові вектори впливу фінансів:

- трансформація ролі громадянина. Наближення ресурсів до мешканців перетворює їх із пасивних спостерігачів на учасників бюджетного процесу. Прозорість даних (виконання видатків на рівні 95,1%) підвищує довіру до інститутів влади;

- економічний стимул. Темп росту доходів громади у 2025 році склав 124,4% [2]. Це створює здорову конкуренцію за інвестора та людський капітал, перетворюючи бюджет на стратегічний ресурс для створення робочих місць.

Для Підволочиської громади, окрім сухих цифр бюджету, є кілька стратегічних аспектів, які визначають її фінансове майбутнє та роль у регіоні. Зокрема:

- аграрна спеціалізація як «фінансова подушка». Оскільки великих промислових заводів у громаді небагато, основним донором бюджету є аграрний сектор. Це створює певну стабільність, адже земля – це ресурс, який нікуди не зникає. Громада має потенціал не просто здавати землю в оренду, а стимулювати створення підприємств із переробки сільгосппродукції. Це дозволило б залишати додану вартість усередині ТГ, збільшуючи надходження від податку на прибуток;

- Підволочиськ розташований на межі областей (Тернопільської та Хмельницької) та має залізничний вузол. У світі фінансів це називається «транзитним потенціалом». Розвиток придорожного сервісу, логістичних складів та терміналів міг би стати тим самим «другим диханням» для бюджету, якого зараз не вистачає через малу кількість заводів;

- на освіту витрачається 51,87% [2]. Це величезна сума. Це інвестиція в майбутнє, але вона ризикована. Якщо в громаді не з'являться ті самі «підприємства», то освічена молодь, на яку витратили половину бюджету, просто поїде працювати в Тернопіль, Хмельницький або за кордон. Тож фінанси громади мають бути спрямовані на створення молодіжних хабів та підтримку стартапів.

Варто зазначити, що якби на території громади було більше промислових підприємств, темпи розвитку були б значно вищими. Велика кількість підприємств

означала б не лише додаткові надходження від податку на прибуток та акцизів, а й стрімке зростання надходжень від податку на доходи фізичних осіб. Це дозволило б громаді витратити на «Економічну діяльність» значно більше, ніж нинішні 2,56% бюджету, спрямовуючи ресурси на капітальне будівництво та масштабні інвестиційні проекти.

Таким чином, місцеві фінанси відіграють ключову роль у розвитку територіальних громад і є важливим показником ефективності децентралізації. Високий рівень власних доходів дає громадам можливість самостійно планувати розвиток, а економічна активність на території прямо впливає на рівень життя населення. Водночас важливе значення має ефективне та прозоре управління бюджетними ресурсами. Загалом, майбутній розвиток громад залежить від здатності використовувати фінансові ресурси не лише для утримання інфраструктури, а й для інвестицій у розвиток економіки та людського капіталу.

Список використаних джерел:

1. Волкова В. В., Волкова Н. І. *Місцеві фінанси*: навч. посібник. Вінниця: Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2022. 105 с.
2. Бюджет Підволочиської селищної територіальної громади 2025 рік. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/1952000000/info/indicators>

Вікторія Сідляр

к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Юлія Врубель

студентка гр. ФМПС-41,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ, РІШЕННЯ

Трансформація митного контролю в умовах війни зумовлює зміну його функціональних пріоритетів. Поряд із фіскальною функцією стратегічного значення набуває безпекова складова, яка полягає у посиленому режимі контролю за переміщенням товарів військового та подвійного призначення, гуманітарних вантажів і критичного імпорту. Захист внутрішнього ринку, протидія контрабанді та безперервне забезпечення країни критичними ресурсами безпосередньо формують економічну стійкість і обороноздатність держави.

Руйнація стабільних логістичних ланцюгів, реструктуризація зовнішньоекономічних потоків та поява специфічних воєнних ризиків суттєво ускладнюють контрольні процедури. Це потребує розробки та впровадження рішень, заснованих на посиленні ризикоорієнтованого підходу, цифровізації митних формальностей та підвищенні вибіркової контролю без втрати його результативності.

Обґрунтування особливостей та проблем митного контролю в умовах війни є необхідним для вироблення дієвих механізмів зміцнення митної безпеки та забезпечення стійкості зовнішньоекономічних операцій.

Аналіз нормативно-правового забезпечення дозволяє виділити специфічні риси митного контролю, сформовані під впливом умов воєнного стану. На початковому етапі його функціонування переважав режим спрощення митних процедур і зниження регуляторного навантаження, що, зокрема, було передбачено Законом України від 24 березня 2022 року № 2142-IX [4] та іншими нормативно-правовими актами, прийнятими в умовах воєнного стану. У цей період передбачено тимчасові податкові та митні преференції для окремих категорій товарів критичного значення, зокрема, звільнення від оподаткування ввезним митом та ПДВ, а також розширено застосування електронного декларування зі спрощенням процедур митного оформлення.

Окремий напрям трансформації митного регулювання пов'язаний із врегулюванням процедур переміщення та обліку гуманітарної допомоги, які були нормативно впорядковані постановою Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 р. № 953 [1]. У межах зазначеного регулювання запроваджено декларативний принцип переміщення гуманітарних вантажів, обов'язкову реєстрацію отримувачів у Єдиному реєстрі та електронний облік гуманітарної допомоги.

Також впроваджено цифрові процедури митного оформлення гуманітарних вантажів, зокрема електронне декларування та ідентифікацію товарів за

допомогою унікальних електронних кодів (QR-кодів), що забезпечує їх автоматизований облік і контроль на всіх етапах переміщення [2].

Практична імплементація зазначених підходів виявила низку системних дисфункцій. Передусім, розширене застосування податково-митних преференцій на початку повномасштабної війни підвищило ризики їх нецільового використання, що призвело до втрат бюджетних надходжень і викривлення конкурентного середовища. Додатковим проблемним чинником є інституційний розрив між процедурою митного оформлення та ефективністю механізмів пост-митного контролю, зокрема щодо забезпечення належного моніторингу цільового використання товарів. Виявлені випадки потрапляння гуманітарної допомоги до комерційного обігу свідчать про недостатню його результативність [5].

Митний контроль в умовах війни загалом характеризується комплексом взаємопов'язаних проблем нормативного, інституційного та організаційного характеру. Висока динамічність і фрагментарність митно-правового регулювання, зумовлена необхідністю оперативного реагування на безпекові виклики, призводить до зниження рівня правової визначеності та ускладнює уніфіковане застосування митних норм. Це, у свою чергу, посилює адміністративну дискрецію у практиці митних органів.

Водночас у митній політиці зберігається структурна суперечність між дерегуляційними заходами, спрямованими на забезпечення безперервності товаропотоків, та посиленням контрольних функцій держави з метою мінімізації безпекових і фінансових ризиків. Така дуальність підходів знижує узгодженість регуляторної моделі та ускладнює формування стабільних контрольних процедур.

Істотним обмежувальним чинником залишаються ресурсні та інфраструктурні диспропорції. Руйнування логістичної інфраструктури, зміна напрямів товаропотоків і концентрація навантаження на окремих пунктах пропуску призводять до перевищення їх пропускної спроможності. У поєднанні з кадровим дефіцитом та обмеженістю технічного забезпечення це знижує ефективність здійснення митного контролю.

У сукупності зазначені фактори формують підвищені ризики порушення митного законодавства, насамперед щодо дотримання умов застосування пільгових режимів оподаткування та спеціального порядку переміщення і обліку гуманітарної допомоги. Це загалом знижує результативність митного контролю в умовах воєнного стану.

Для підвищення ефективності митного контролю в умовах воєнного стану необхідне збалансоване поєднання організаційних, технологічних та інституційних заходів. У сфері організаційного забезпечення пріоритетом є оптимізація кадрового потенціалу митних органів шляхом його перерозподілу між найбільш навантаженими пунктами пропуску, запровадження внутрішньої ротатії персоналу та прискорених програм професійної підготовки, що забезпечує підтримання безперервності контрольних функцій в умовах підвищеного навантаження.

Технологічна модернізація митного контролю здійснюється через впровадження сучасних технічних засобів та цифрових рішень, спрямованих на

автоматизацію процедур митного оформлення та підвищення оперативності контрольних дій без зниження їх результативності.

Інституційний розвиток передбачає посилення пост-митного контролю через розширення практики пост-митного аудиту, що забезпечує зміщення акценту з попереднього контролю на перевірки після випуску товарів і підвищує результативність виявлення порушень, зокрема щодо дотримання митних режимів і цільового використання товарів. Його реалізація базується на застосуванні електронних реєстрів, аналітичних інструментів та міжвідомчого обміну інформацією [3].

Важливим елементом удосконалення митного контролю є розвиток автоматизованої системи управління ризиками як ключового інструменту ризик-орієнтованого митного контролю. В умовах воєнного стану її функціонал потребує адаптації до специфіки гуманітарних потоків і пільгових режимів, що дозволяє концентрувати контрольні ресурси на високоризикових операціях та одночасно забезпечувати спрощення процедур для сумлінних учасників зовнішньоекономічної діяльності.

Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах війни системне вдосконалення митного контролю є необхідною передумовою забезпечення економічної стійкості держави та ефективної протидії безпековим і фінансовим ризикам.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану: Закон України від 22.11.2023 р. № 953-IX. Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>
2. Митне оформлення в умовах воєнного стану. Державна митна служба України. URL : <https://customs.gov.ua/en/mitne-oformlennia-gumanitarnoyi-dopomogi-v-umovakh-voienno-go-stanu>
3. Осіпчук Д. С. Управління ризиками у митній справі в умовах воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 2 (108). С. 16–21. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-2\(108\)-16-21](https://doi.org/10.26642/ema-2024-2(108)-16-21)
4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. *Законодавство України* / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2142-20>
5. Угрин В., Бондаренко Є., Шевчук А. Ефективність діяльності митних органів України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32, № 3. С. 171–182. DOI: 10.35774/econa2022.03.171.

Ганна Смолінчук
студентка гр. ФФ-32,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: к.е.н., доцент Савчук Світлана

ПУБЛІЧНІ ФІНАНСИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сучасний етап розвитку світової цивілізації зумовлює формування принципово нових вимог до системи публічних фінансів. Глобалізаційні процеси, інтенсивна цифровізація економічних відносин та загострення геополітичних викликів трансформували фінансову систему держави у визначальний чинник забезпечення її економічної стійкості та національної життєздатності. В умовах, коли традиційні механізми формування та розподілу бюджетних ресурсів стикаються з кризою ефективності, актуалізується потреба у посиленні трансформації публічних фінансів, що ґрунтується на принципах адаптивності, прозорості та технологічної модернізації.

Процес реформування публічних фінансів на сучасному етапі відбувається в умовах зростаючої мобільності капіталу та послаблення економічних бар'єрів, що зумовлює необхідність запровадження органами державної влади інноваційних інструментів регулювання, контролю та стимулювання. Зазначена трансформація передбачає перехід від традиційних управлінських моделей до динамічних фінансових екосистем, у яких моніторинг фінансових потоків здійснюється з використанням технологій штучного інтелекту, а ефективність використання ресурсів підтверджується механізмами суспільної верифікації. Таким чином, переосмислення ролі публічних фінансів набуває не лише економічного, а й ціннісного виміру, визначаючи спроможність держави забезпечувати захист суверенітету та сталий розвиток в умовах нестабільного глобального середовища [3].

Сучасна трансформація системи публічних фінансів відбувається як фундаментальний перехід від традиційних моделей фіскального адміністрування до динамічних підходів управління в умовах глобальної нестабільності та цифрової трансформації. Цифровізація перестає бути лише технічним оновленням і трансформується у системоутворюючий компонент функціонування публічних фінансів, у межах якого інтеграція технологій штучного інтелекту та Big Data забезпечує можливість здійснення моніторингу економічних процесів у режимі реального часу [1, с. 65].

Впровадження цифрових валют центральних банків відкриває можливості для розвитку цифрово-керованих механізмів, у межах яких соціальні трансферти та державні субсидії набувають цільового характеру, що дає змогу мінімізувати вплив людського фактору та знижувати корупційні ризики на етапі їх розподілу. Зазначені трансформації супроводжується переходом до автоматизованого податкового адміністрування, за якого податкові зобов'язання розраховуються із застосуванням смарт-контрактів, що сприяє зменшенню адміністративного навантаження на бізнес і обмежує можливості для ухилення від оподаткування у цифровому середовищі.

Одночасно з технологічним прогресом відбувається екологічна модернізація публічних фінансів, відома як «зелене бюджетування». Бюджетні видатки проходять ретельний відбір на відповідність критеріям сталого розвитку, а мобілізація фінансових ресурсів дедалі частіше здійснюється через емісію зелених облігацій, що пов'язують вартість запозичень із фактичними результатами у сфері декарбонізації економіки. Це формує новий вимір відповідальності перед майбутніми поколіннями, у якому бюджетна політика постає основним інструментом глобальної екологічної конкуренції та переходу до відновлюваних джерел енергії [5].

Поширення інструментів відкритого бюджету та партиципаторного фінансування дає змогу жителям громад безпосередньо впливати на визначення пріоритетів місцевих видатків, що сприяє зміцненню довіри до державних інституцій і підвищує ефективність використання бюджетних коштів. Водночас соціальна підтримка набуває більш адресного характеру, спираючись на глибокий аналіз індивідуальних потреб, що дає змогу відійти від неефективних масових виплат і перейти до цільової допомоги, здатної реально вивести людину зі складних життєвих обставин [4].

Підсумовуючи результати комплексного аналізу трансформації публічних фінансів, доцільно зазначити, що сучасна фінансова система держави втратила характеристики традиційної казначейської моделі та трансформувалася у складну інтелектуалізовану систему управління майбутнім розвитком. В умовах, коли кризи перестають бути поодинокими явищами і набувають системного характеру, публічні фінанси постають як гнучка інтегрована система, здатна оперативно реагувати на зовнішні виклики за допомогою інструментів автоматизації та прогнозової аналітики. Така еволюція виходить за межі суто технологічних змін і відображає глибинну трансформацію природи державного управління, в межах якої ефективність визначається не обсягом акумульованих ресурсів, а швидкістю та точністю їх спрямування на забезпечення суспільних інтересів і стимулювання інноваційного розвитку.

Перспективи розвитку публічних фінансів безпосередньо пов'язані зі становленням оновленого інституційного середовища довіри, яке базується на принципах високого рівня прозорості та інклюзивності. Держава, що результативно імплементує цифрові валюти, блокчейн-технології та механізми відкритого бюджетування, здобуває не лише економічні вигоди, але й зміцнює інституційну легітимність, трансформуючи платника податків у активного суб'єкта інвестування в національний розвиток. У цьому контексті соціальна справедливість, екологічна модернізація та цифрова безпека набувають статусу не декларативних цілей, а конкретних бюджетних пріоритетів, що формують підґрунтя сталого розвитку держави в умовах глобальної нестабільності [2].

Таким чином, результативність трансформаційних процесів у сфері публічних фінансів залежатиме від здатності політичних та економічних інституцій підтримувати оптимальний баланс між пріоритетами безпеки та ринковими регуляторними механізмами. У 2026 році та в довгостроковій перспективі фінансові ресурси держави мають розглядатися не лише як фінансовий ресурс, але й як стратегічний стабілізаційний інструмент, спроможний

знижувати ризики цифрової епохи та забезпечувати рівні можливості для розвитку індивідуумів. Лише за умов такої комплексної модернізації фінансова система здатна виконувати функцію надійного механізму захисту державного суверенітету та водночас виступати потужним чинником соціально-економічного зростання, формуючи конкурентні переваги держави в умовах динамічного та невизначеного глобального середовища.

Список використаних джерел:

1. Бліщук К. М. Особливості управління публічними фінансами у воєнний період. *Ефективність державного управління*. 2023. № (70/71). С. 62-67.
2. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/&> (дата звернення: 02.05.2026)
3. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2025 / Національний банк України. Київ. 2025. 120 с.
4. Казюк Я. М. Механізми формування та реалізації державного управління бюджетними ресурсами на місцевому рівні: монографія. Херсон, 2014. 426 с.
5. Про е-гривню – цифрові гроші Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia> (дата звернення: 02.05.2026)

Марія Степанець

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

РОЛЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Питання ролі місцевих бюджетів у забезпеченні сталого розвитку територій посідає значне місце в системі публічних фінансів, адже саме на локальному рівні втілюється соціально-економічна політика держави. В умовах децентралізації фінансових ресурсів та повноважень органи місцевого самоврядування здобувають ширші можливості для впливу на розвиток громад, проте водночас зростає їхня відповідальність за раціональне використання коштів. Оскільки сталий розвиток охоплює досягнення економічної стабільності, соціального добробуту та екологічної безпеки, він потребує ґрунтовного фінансового підґрунтя. Місцеві бюджети є головним механізмом фінансування інфраструктури, освітньої та медичної сфер, соціального захисту й природоохоронних програм, що підкреслює їхню фундаментальну значущість для розвитку територій [1].

Водночас в Україні існує низка проблем, пов'язаних із недостатньою дохідною базою місцевих бюджетів, нерівномірністю розвитку територій та обмеженістю фінансових ресурсів, що ускладнює реалізацію стратегічних цілей розвитку.

Значний внесок у дослідження ролі місцевих бюджетів зробили українські науковці. Даною проблематикою займалася О. Кириленко, яка у своїй праці «Місцеві фінанси» розкрила сутність і роль місцевих бюджетів у соціально-економічному розвитку територій, обґрунтувала необхідність зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів [2]. Зокрема, у підручнику «Фінанси» за редакцією А. Крисоватого висвітлено сучасні підходи до функціонування фінансової системи держави, розкрито механізми формування та використання бюджетних ресурсів, а також обґрунтовано роль фіскальної політики у забезпеченні макроекономічної стабільності. Авторами підкреслюється, що ефективна бюджетна та податкова політика є важливим інструментом досягнення сталого розвитку, оскільки забезпечує перерозподіл ресурсів та фінансування суспільно важливих сфер [3].

С. Коваль, І. Сидор у своїй праці оцінили роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад під час війни та у післявоєнний час та сформулювали основні завдання територіальних громад під час воєнного стану: гарантування безпеки мешканців, збереження економічного потенціалу, сприяння релокації підприємств, мінімізація наслідків бойових дій, а також розробка стратегічних цілей для соціально-економічного відновлення у повоєнний період [4].

У наукових працях вітчизняних науковців обґрунтовано важливість фінансової децентралізації, підвищення самостійності місцевих бюджетів та запровадження ефективних механізмів управління фінансовими ресурсами. Ними було зроблено суттєвий внесок у розвиток теоретичних і практичних засад функціонування місцевих фінансів. Однак на даний момент невирішеними залишається багато питань, пов'язаних із забезпеченням фінансової спроможності територіальних громад та ефективним використанням бюджетних коштів у контексті сталого розвитку.

Серед невирішених питань критичного значення набуває обмежена фінансова автономія місцевих бюджетів, що стримує спроможність громад впроваджувати власні стратегії розвитку. Надмірна залежність від державних трансфертів підриває самостійність місцевого самоврядування, перетворюючи його на заручника центральної влади. Окрім того, значний дисбаланс у фінансовому забезпеченні територій провокує нерівномірний соціально-економічний розвиток регіонів. Важливим аспектом є також недостатня ефективність використання бюджетних коштів, що проявляється у відсутності чітких критеріїв оцінки результативності витрат та недостатньому рівні контролю за їх використанням.

Для вирішення зазначених проблем необхідно здійснити комплекс заходів, спрямованих на зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів та підвищення ефективності їх використання. Передусім доцільно розширити дохідну базу місцевих бюджетів за рахунок удосконалення податкової системи та підвищення ролі місцевих податків і зборів. Важливим є також забезпечення справедливого розподілу міжбюджетних трансфертів, що сприятиме зменшенню диспропорції у розвитку територій. Необхідно запровадити ефективні механізми оцінки результативності бюджетних витрат, що передбачає використання програмно-цільового методу бюджетування та визначення чітких показників ефективності. Значну роль відіграє підвищення прозорості бюджетного процесу шляхом впровадження цифрових технологій та забезпечення відкритості інформації про використання бюджетних коштів. Крім того, необхідно інтегрувати принципи сталого розвитку у процес формування місцевих бюджетів, що передбачає фінансування проєктів у сфері екології, енергоефективності та соціального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Затвердження місцевих бюджетів. *Міністерство фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/approval-materials-of-local-budgets> (дата звернення: 04.05.2026).
2. Місцеві фінанси: підручник / за ред. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.
3. Фінанси: підручник / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко та ін.; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 680 с.
4. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.6.96>.

Анастасія Тимошик

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

УЧАСНИЦЬКЕ БЮДЖЕТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Актуальність дослідження ролі публічних фінансів у системі сталого розвитку потребує пошуку нових механізмів, що могли б поєднати соціальні запити громади з економічною стабільністю. У сучасних умовах, з урахуванням ризиків пов'язаних із воєнним станом, особливої уваги набуває питання ефективного використання публічних фінансів. Саме тут бюджет участі виступає не просто як технічний засіб, а як інноваційний інструмент, що сприяє демократизації управління місцевими фінансами [1, с. 63]. Залучення мешканців до процесу прийняття рішень сприяє спрямуванню бюджетних коштів на проекти, які мають довгостроковий вплив на соціальний клімат. Це створює передумови, за яких публічні ресурси витрачаються не тільки на короткострокові потреби, а й на перспективний розвиток територій. Такий підхід дозволяє гармонійно поєднувати глобальні цілі сталого розвитку з локальними потребами громад.

Учасницьке бюджетування є важливим механізмом реалізації принципів відкритості та прозорості. Воно дозволяє враховувати реальні потреби населення та раціональніше розподіляти ресурси громади. Особливого значення цей інструмент набуває в контексті досягнення цілей сталого розвитку, таких як підвищення рівня освіти, реалізація екологічних ініціатив та формування інклюзивних інститутів [2]. Завдяки фінансуванню проєктів, учасницьке бюджетування безпосередньо сприяє досягненню цілей сталого розвитку.

Важливо, що бюджет участі виконує роль своєрідної «школи громадянства», де мешканці навчаються розуміти бюджетні процеси та власну відповідальність за розвиток громади [4, с. 2]. Це допомагає раціонально розподіляти ресурси на потреби вразливих груп населення, які часто залишаються поза увагою традиційних підходів. Така зміна пріоритетів видатків є важливою соціальною складовою для сталого розвитку громади. Це не лише залучає громадян до врядування, а й стимулює їх до спільного пошуку ідей для вирішення місцевих проблем. Саме соціальна інклюзія в межах бюджету участі забезпечує рівний доступ до ресурсів незалежно від соціального статусу громадян.

З економічної точки зору, залучення громадян підвищує прозорість використання публічних коштів і сприяє зростанню довіри до органів влади. Як показує досвід громад, коли мешканці бачать реальний результат своїх ініціатив, вони охочіше сплачують податки та активніше долучаються до розвитку громади [5, с. 26]. Таким чином, формується модель, де кожен витрачений бюджетний ресурс має суспільну цінність. Крім того, прозорість процесу зменшує рівень корупції та дає поштовх для громадян бережніше ставитись до створеної інфраструктури. У такому варіанті ефективність публічних фінансів вимірюється не тільки кількістю, а й якістю задоволення потреб.

Окрему увагу слід приділити цифровізації, яка дозволяє залучити до управління фінансами більшу кількість населення. Використання онлайн-платформ не тільки спрощує процес голосування, а й забезпечує моніторинг виконання бюджетних зобов'язань. Це створює цифрову систему взаємодії, що робить публічні фінанси більш гнучкими до змін у суспільстві. Завдяки цифровізації, учасницьке бюджетування може легше пристосуватися до кризових умов, таких як збройна агресія в Україні [3]. Також важливо поєднувати онлайн-інструменти з офлайн зустрічами, щоб залучати всі верстви населення та давати можливість проявити свою ідею. Саме такий комбінований підхід допоможе зробити учасницьке бюджетування максимально прозорим та ефективним.

Крім раніше згаданих переваг, бюджет участі виступає потужним інструментом підтримки «зелених» ініціатив, які є невід'ємною частиною сталого розвитку громади. Завдяки учасницькому бюджетуванню громадяни можуть реалізувати проєкти пов'язані з екологією, на які у міському бюджеті часто не вистачає уваги. Це допомагає формувати свідому громаду, яка розуміє важливість зв'язку навколишнього середовища з їхнім власним життям. Фінансування саме цих проєктів через учасницьке бюджетування стає гарантією, що розвиток громади не шкодитиме майбутнім поколінням, а навпаки, допоможе створити безпечний і комфортний простір. Таким чином, екологічна складова доповнює інші економічні та соціальні вигоди від залучення мешканців до бюджетного процесу.

Попри значний потенціал, впровадження учасницького бюджетування в Україні супроводжується низкою проблем, як-от недостатній рівень фінансової грамотності населення, низька залученість громадськості, відбір проєктів, що реалізуються в найбільш населених пунктах, застосування учасницького бюджетування до мізерної частки бюджету. Крім того, багато проєктів мають короткостроковий характер і не завжди відповідають стратегічним цілям сталого розвитку.

Зарубіжний досвід свідчить, що за належної організації, учасницьке бюджетування може бути важливим стратегічним елементом планування розвитку громад. Саме тому, для підвищення його ефективності в Україні, слід забезпечити інтеграцію цього механізму з програмно-цільовим методом бюджетування. Для проєктів, що потребують значних видатків, доцільно запровадити міські референдуми [6, с. 5], за прикладом досвіду Швейцарії. Це забезпечить пряму згоду громади на масштабні витрати. Такий підхід сприяє ефективнішому фінансовому забезпеченню цілей сталого розвитку на місцевому рівні. Також хорошою ідеєю є впровадження публічних обговорень за участю експертів перед початком голосування, що дозволить отримати якісний відбір проєктів, які мають найбільший соціально-економічний ефект для всієї громади [7, с. 3–5], за прикладом Польщі. У контексті учасницького бюджетування це сприяє спрямуванню ресурсів на ініціативи, які найбільш відповідають пріоритетам сталого розвитку та потребам місцевих громад. Поєднання всіх рекомендацій допоможе процесу бюджетування стати ефективнішим у своїй реалізації.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що інтеграція учасницького бюджетування в систему публічних фінансів є необхідною умовою для досягнення

цілей сталого розвитку. Впровадження бюджету участі допомагає перетворити звичайного мешканця на активного учасника бюджетного процесу, а також сприяє зростанню прозорості, довіри до влади та раціональнішому розподілу ресурсів. Водночас, учасницьке бюджетування забезпечує результативність бюджетних рішень у довгостроковій перспективі. Та для повноти реалізації механізму в Україні потрібно подолати проблеми, та врахувати кращий зарубіжний досвід. В кінцевому підсумку, саме через такі ініціативи будується стійка, фінансово незалежна держава, здатна протистояти глобальним викликам та забезпечувати добробут своїх громадян навіть у періоди кризи.

Список використаних джерел:

1. Дяченко С., Редчиць І. Нормативно-правове регулювання бюджету участі в Україні: поглиблений аналіз та пропозиції з удосконалення. *Державне управління*. 2024. № 2 (20). С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/20-10/12>
2. Лободіна З., Дем'янишин В., Кізима Т., Березька К., Кізима А. Функціонування бюджетів участі: сучасний стан, тенденції модернізації та моделювання в умовах реформування публічних фінансів. *Вісник економіки*. 2022. № 4. С. 8–27. URL: <http://visnykj.wupn.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1415>
3. Лободіна З., Кізима Т., Дем'янишин В., Березька К., Савчук С. Партиципаторне бюджетування в контексті поведінкових фінансів. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 5 (46). С. 109–125. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3886>
4. Wampler B. A Guide to Participatory Budgeting. October 2000. 32 p. URL: <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/A-Guide-to-Participatory-Budgeting.pdf>
5. Cabannes Y. Participatory budgeting: a significant contribution to participatory democracy. *Environment & Urbanization*. 2004. Vol. 16, № 1. P. 27–46.
6. Feld L., Matsusaka J. Budget referendums and government spending: evidence from Swiss cantons. *Journal of Public Economics*. 2003. Vol. 87/12. PP. 2703–2724. URL: [https://doi.org/10.1016/s0047-2727\(02\)00140-8](https://doi.org/10.1016/s0047-2727(02)00140-8)
7. Sześciło D. Participatory budgeting in Poland. Quasi-referendum instead of deliberation. Public Administration Research Group. Warsaw. URL: <https://www.oidp.net/docs/repo/doc629.pdf>

Федір Ткачик

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Пирик

студентка гр. ФФАМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Софія Вороніна

студентка гр. ФФАМ-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТРАНСАТЛАНТИЧНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РЕКОНФІГУРАЦІЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В умовах посилення геоекономічної турбулентності, воєнних викликів та трансформації глобального фінансового середовища особливої актуальності набуває питання реконфігурації фінансової політики України як ключової детермінанти забезпечення макроекономічної стабільності, відновлення економіки та інтеграції до європейського економічного простору. Сучасна фінансова політика повинна відповідати новим викликам, пов'язаним із необхідністю одночасного фінансування оборонних потреб, соціального захисту, відбудови інфраструктури та стимулювання економічного розвитку.

Проблематика реконфігурації фінансової політики в умовах сучасних трансформацій активно досліджується як у вітчизняній, так і зарубіжній науці. Сучасний науковий дискурс акцентує на необхідності переходу від традиційних детермінованих моделей до адаптивних підходів, здатних враховувати невизначеність, кризові явища та структурні зміни економіки.

Дослідження трансформації фінансової політики в Україні засвідчують, що воєнні дії, висока волатильність світових енергетичних і нафтових ринків, пандемічні наслідки та втрата економічного потенціалу зумовлюють загострення таких проблем, як дефіцитність бюджету, нестабільність податкового адміністрування, нерівномірність податкового навантаження, тінізація економіки тощо. У цьому контексті обґрунтовується необхідність посилення стимулюючої функції фінансової політики, цифровізації адміністрування та інтеграції з європейським фінансовим простором [1].

Фінансова політика у науковому просторі розглядається як багатовимірний інструмент макроекономічного регулювання, що забезпечує економічне зростання та соціальну стабільність за умов дії внутрішніх і зовнішніх шоків [2]. Водночас важливим напрямом досліджень є фінансова децентралізація, яка сприяє підвищенню фінансової спроможності територіальних громад [3], хоча й супроводжується збереженням залежності від міжбюджетних трансфертів [4].

Окрему увагу приділено розвитку екологічного оподаткування як інструменту поєднання фінансових і регуляторних функцій держави, що сприяє екологізації економіки та наближенню до стандартів ЄС [5]. Водночас цифровізація розглядається як ключовий драйвер підвищення ефективності фінансового адміністрування та досягнення цілей сталого розвитку, попри

наявність супутніх ризиків [6]. Такий концепт у симбіозі продукує новаторський підхід у фокусі реконфігурації фіскального простору України.

Сучасні наукові погляди також передбачають використання нових методологічних концепцій, зокрема квантової логіки, що дозволяє розглядати фіскальну політику у архітектоніці публічних фінансів як нелінійну, стохастичну систему, здатну адаптуватися до умов невизначеності [7].

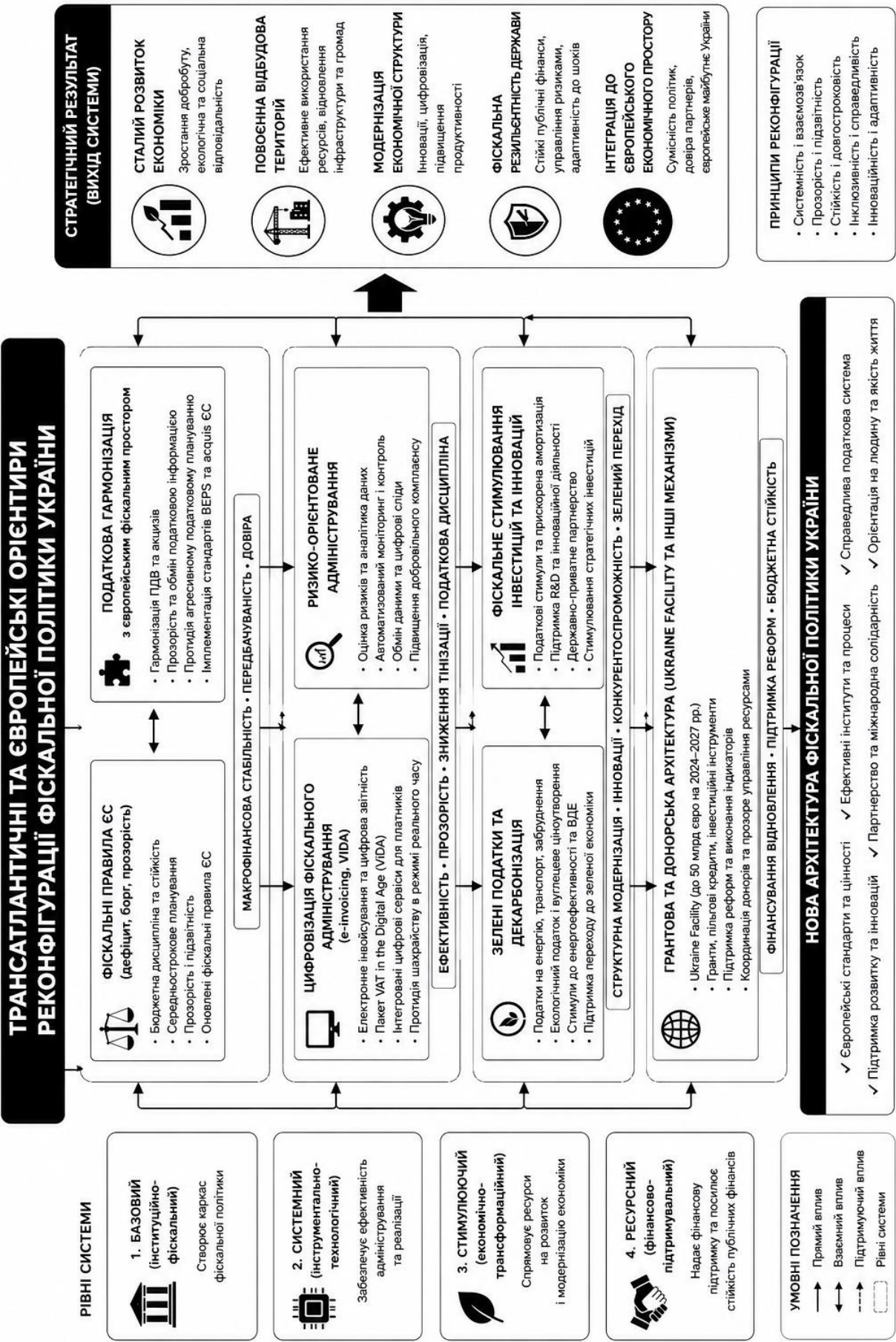
У міжнародному науковому дискурсі фіскальна політика інтерпретується як ключовий інструмент забезпечення фінансової стабільності, економічного зростання та сталого розвитку. Зокрема, у звіті Організації економічного співробітництва та розвитку акцентовано увагу на необхідності поєднання фіскальної консолідації із забезпеченням фінансування стратегічних пріоритетів, що формує так званий синергетичний ефект у досягненні цілей сталого економічного розвитку [8]. Крім того, зелена фіскальна політика виступає ефективним інструментом досягнення цілей сталого розвитку, стимулюючи екологічні інновації та структурну модернізацію економіки [9].

Систематизація трансатлантичних та європейських орієнтирів реконфігурації фіскальної політики України дозволяє виокремити багаторівневу модель, що поєднує інституційні, технологічні, економічні та фінансові компоненти. Взаємодія цих елементів формує цілісну архітектуру фіскальної політики, орієнтовану на забезпечення стійкості публічних фінансів, підвищення ефективності бюджетних видатків та стимулювання соціально-економічного розвитку (див. рис. 1).

Представлена модель демонструє, що реконфігурація фіскальної політики України відбувається через інтеграцію базових інституційних засад (фіскальні правила та податкова гармонізація), інструментально-технологічних механізмів (цифровізація та ризико-орієнтоване адміністрування), стимулюючих інструментів (зелене оподаткування та інвестиційна підтримка) та ресурсного забезпечення (грантова і донорська архітектура). Синергія зазначених компонентів забезпечує підвищення ефективності фіскальної політики, зниження рівня тінізації економіки, посилення податкової дисципліни та формування сприятливого інвестиційного середовища.

Особливого значення така модель набуває в умовах воєнного стану, коли фіскальна політика виконує не лише стабілізаційну, а й відновлювальну функцію. Інтеграція європейських і трансатлантичних підходів сприяє формуванню адаптивної системи управління публічними фінансами, здатної ефективно реагувати на динамічні виклики та забезпечувати довгострокову економічну стійкість.

Таким чином, трансатлантичні та європейські орієнтири реконфігурації фіскальної політики України формують нову парадигму управління публічними фінансами, що базується на принципах стійкості, транспарентності, публічності, цифровізації та інституційної інтеграції. При цьому європейський вектор визначає інституційно-нормативні засади трансформації фіскального простору, тоді як трансатлантичний – акцентує на підвищенні ефективності фіскального адміністрування, інвестиційній орієнтації та імплементації ризико-орієнтованих (комплаєнс) підходів до управління фінансовими ресурсами.

В умовах воєнних викликів особливої актуальності набуває забезпечення фінансової стійкості держави та формування адаптивних бюджетних механізмів реагування на кризові явища. Реалізація трансатлантичних та європейських орієнтирів реконфігурації фінансової політики створює передумови для досягнення макрофінансової стабільності, повоєнної відбудови та структурної модернізації економіки України, а також її поступової інтеграції до європейського та ширшого трансатлантичного економічного простору. У підсумку, такий підхід, корелюючи з положеннями Плану відновлення України, створює фінансові передумови для забезпечення миру, посилення національної безпеки та зростання добробуту населення.

Список використаних джерел:

1. Савченко В. Ф., Лось А. Ф. Окремі складові фінансової політики та особливості її трансформації в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2024. № 2 (07). С. 76–82.
2. Канєва Т. В., Стаднік О. О. Фінансова політика як інструмент регулювання економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3142>
3. Дем'янишин В. Г., Ткачик Ф. П., Сіщук М. П. Прагматизм формування та посилення фінансового потенціалу місцевих бюджетів в Україні. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34, № 3. С. 274–285.
4. Валігура В. А., Одайський О. Б., Вакуліч І. П., Сорока М. В. Прагматика фінансової децентралізації в контексті формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Інноваційна економіка*. 2025. № 4. С. 198–205.
5. Горин В. П., Квасниця О. В., Була П. В., Мудрий Т. П., Юзюк І. В. Екологічне оподаткування в Україні: поведінкові аспекти, фінансові наслідки та вектори розвитку у контексті європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2025. № 9. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/7555/7681>
6. Desyatnyuk O., Ptashchenko O. Digital technologies in advancing the green economy: opportunities for global business and financial stability. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2025. Vol. 11, No. 1. С. 78–85.
7. Крисоватий А. І. Квантова логіка в модерних публічних фінансах: методологічні паралелі та концептуальні імплементації. *Фінанси України*. 2025. № 10. С. 24–41.
8. Sustainability of public finances in OECD countries. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/sustainability-of-public-finances-in-oecd-countries_df89a38a-en.html
9. Kabayel M., Kabayel E. Green fiscal policies in sustainability of green economy. In: Özen E. (ed.). II International Applied Social Sciences Congress (C-IASOS 2023), Valletta – Malta, 13–15 November 2023. *Economic and Financial Research Association*. 2023. P. 111–121.

Федір Ткачик

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Аліна Фізик

студентка гр. ФМПС-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВІ ПІЛЬГИ ЯК ДРАЙВЕР ЗЕЛЕНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Зелена модернізація економіки є стратегічним пріоритетом України на шляху до євроінтеграції та виконання кліматичних зобов'язань. Малий і середній бізнес (МСБ) виступає ключовим суб'єктом сталого розвитку, однак його потенціал у сфері енергоефективності та відновлюваної енергетики залишається нереалізованим через брак фінансових ресурсів, а також відносно слабкі стимулюючі механізми. Податкові пільги позиціонуються одним із найбільш дієвих інструментів фіскального регулювання, здатних знизити бар'єри для «зелених» інвестицій суб'єктів МСБ без прямих витрат державного бюджету.

Моніторинг норм Податкового кодексу України (ПКУ) засвідчив наявність окремих преференцій, що можуть слугувати фундаментом зеленої модернізації МСБ, однак їх систематизація та цілісність залишаються недостатніми. Відповідно до п. 197.16 ст. 197 ПКУ: «звільняються від оподаткування ПДВ операції з ввезення обладнання для виробництва електричної та/або теплової енергії з відновлюваних джерел, а також матеріалів, устаткування та комплектуючих, що використовуються для виготовлення такого обладнання» [3]. Такий підхід формує цінову перевагу при придбанні відповідного обладнання, знижуючи загальну вартість «зеленого» інвестиційного проєкту приблизно на 20%. Однак сфера застосування пільги обмежена імпортними операціями та не поширюється на вітчизняних виробників аналогічних технологій, що знижує її ефективність для стимулювання внутрішнього ринку.

Розділом VIII ПКУ передбачено справляння екологічного податку з викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти, розміщення відходів тощо [2]. Надходження від цього податку, де-юре, можуть бути спрямовані на «зелені» програми підтримки через механізм цільових фондів, однак, де-факто, нормативного закріплення такого цільового спрямування наразі не існує, оскільки кошти акумулюються у загальному фонді державного та місцевих бюджетів.

А. Крисоватий та В. Валігура констатують, що «вітчизняна система оподаткування потребує системної модернізації в напрямі запровадження екологічно орієнтованих преференцій» [1]. Автори обґрунтовують доцільність розширення пільгових режимів для суб'єктів малого підприємництва у контексті повоєнного відновлення економіки та наголошують на важливості узгодженості таких змін із євроінтеграційними зобов'язаннями країни. Нормативне підґрунтя для таких змін закладено у ПКУ, однак чинна редакція кодексу не містить системних «зелених» стимулів для МСБ.

Тенденції розвитку зеленої економіки в Україні засвідчують суперечливу динаміку. З одного боку, спостерігається зростання частки відновлюваних джерел енергії у структурі виробництва електроенергії, з іншого боку, активність МСБ у впровадженні енергоефективних рішень залишається вкрай низькою через відсутність дієвих фіскальних стимулів. Констатуємо, що переважна частина «зелених» інвестицій в Україні здійснюється великими корпораціями та іноземними інвесторами, тоді як суб'єкти МСБ фактично виключені з цього процесу через нестачу відповідних механізмів підтримки [1].

Суттєвою проблемою є інституційна неузгодженість, оскільки чинна система екологічного оподаткування в Україні побудована переважно за фіскальним, а не регулюючим (стимулюючим) принципом. Ставки екологічного податку є низькими порівняно з реальними екологічними збитками, а надходження від нього не мають цільового спрямування на «зелені» програми. В умовах воєнного стану гостро постала потреба у переосмисленні функцій фіскальних інструментів: вони мають одночасно забезпечувати мобілізацію ресурсів для відновлення та стимулювати структурні зміни в економіці на користь сталого розвитку [1]. Відсутність спеціальних «зелених» преференцій для платників єдиного податку фактично означає, що найбільш чисельна категорія суб'єктів МСБ не має жодного фіскального мотиву для здійснення екологічних інвестицій.

З огляду на зазначене, доцільно було б запровадити комплекс взаємопов'язаних інституційно-законодавчих змін, що утворять цілісну систему зеленої модернізації МСБ на базі механізмів фіскального стимулювання.

По-перше, запровадити знижку з податку на прибуток підприємств у розмірі 20–30% від обсягу підтверджених «зелених» капіталовкладень для суб'єктів МСБ, які застосовують загальну систему оподаткування. Під «зеленими» капіталовкладеннями слід розуміти інвестиції в енергоефективне обладнання (теплоізоляція, заміна вікон і покрівлі, когенераційні установки), системи відновлюваної енергетики (сонячні панелі, малі вітрогенератори, геотермальні системи). Порогове значення обсягу інвестицій (наприклад, не менше 200 тис. грн) убезпечить механізм від зловживань. Підтвердження права на пільгу здійснювалося б через Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження (SAEE) шляхом видачі відповідного сертифіката [3].

По-друге, поширити пільгу зі звільнення від ПДВ (п. 197.16 ст. 197 ПКУ) на вітчизняних виробників та постачальників енергоефективного обладнання для МСБ. Наразі пільга поширюється лише на імпортні операції, що дискримінує внутрішніх виробників і не сприяє розвитку національної «зеленої» промисловості. Розширення сфери застосування пільги стимулюватиме внутрішній ринок «зелених» технологій, зменшить залежність від імпорту та сприятиме формуванню вітчизняних ланцюжків доданої вартості у секторі чистої енергетики.

По-третє, запровадити механізм прискореної амортизації основних засобів та обладнання, що використовуються суб'єктами МСБ для виробництва енергії з відновлюваних джерел, з метою стимулювання інвестицій у «зелену» енергетику та оновлення виробничих потужностей.

Таким чином, ефективна система «зелених» податкових пільг виконуватиме бівалентну роль: стимулюватиме інвестиційну активність підприємств у сфері

сталого розвитку та сприятиме досягненню екологічних цілей держави шляхом підвищення рівня енергоефективності, скорочення викидів і розвитку відновлюваної енергетики. Реалізація відповідних ініціатив у цій царині та в контексті реформування фіскальної політики сприятиме наближенню України до стандартів ЄС у сфері зеленого фінансування, посилить конкурентоспроможність вітчизняного МСБ на шляху до повоєнного відновлення та стане важливим кроком у реалізації цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Крисоватий А. І., Валігура В. А. Новації та напрями вдосконалення податкового законодавства України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 6. С. 33–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2022_6_4
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Податкові та митні пільги. Офіційний сайт Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України. 10.02.2025 р. URL: <https://saee.gov.ua/biznesu/derzhavna-pidtrymka/podatkovy-ta-mytne-pilhy>

Наталія Ткачук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи,
страхування та фондового ринку,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Мовчан Владислав

студент 3 курсу, група ФБСФР-1,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій та тривалої збройної агресії проти України особливого значення набуває забезпечення стабільного функціонування фінансової системи держави. Воєнний стан суттєво підвищує рівень макроекономічних ризиків, зокрема посилює інфляційні процеси, ускладнює валютне регулювання, знижує інвестиційну активність та створює додатковий тиск на банківську систему. У таких умовах ключову роль у підтриманні фінансової стійкості держави відіграє центральний банк - Національний банк України (НБУ), який здійснює монетарну політику, регулює діяльність банківської системи та забезпечує стабільність грошово-кредитного ринку. Актуальність дослідження ролі НБУ у забезпеченні фінансової стабільності в умовах воєнного стану зумовлена необхідністю аналізу його інструментів, регуляторних заходів та практичних рішень, спрямованих на збереження стабільності фінансової системи та підтримку економічної стійкості країни.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України», НБУ є центральним банком держави, особливим органом державного управління, основною функцією якого є забезпечення стабільності грошової одиниці України - гривні [1]. Важливим напрямом діяльності Національного банку є забезпечення фінансової стабільності, що передбачає формування умов для стабільного функціонування фінансової системи, здатної ефективно виконувати свої функції навіть у періоди економічних потрясінь або кризових явищ [2].

Після початку повномасштабної військової агресії росії проти України у 2022 році та запровадження воєнного стану роль НБУ значно посилилася. З метою недопущення дестабілізації фінансової системи НБУ застосував комплекс монетарних, валютних та регуляторних заходів, спрямованих на стабілізацію. Зокрема, було введено тимчасові обмеження на рух капіталу, валюти, а також запроваджено спеціальні механізми підтримки банківської системи та контролю за фінансовими ризиками [3].

Водночас діяльність Національного банку України у період воєнного стану спрямована не лише на реагування на кризові явища, але й на забезпечення довгострокової стійкості фінансового сектору. Зокрема, НБУ здійснює макропруденційну політику, яка передбачає виявлення системних ризиків у фінансовій системі та застосування регуляторних інструментів для їх мінімізації

[2]. Завдяки впровадженню відповідних заходів банківська система України змогла зберегти стабільність, ліквідність та довіру населення навіть у складних умовах воєнного періоду [4]. Детальний перелік основних заходів НБУ подано в табл. 1.

Наведені у табл. 1 заходи свідчать про те, що діяльність Національного банку України в умовах воєнного стану характеризується послідовністю та адаптивністю до змін економічного середовища. На початковому етапі повномасштабної війни у 2022 році ключовими пріоритетами стали оперативна стабілізація валютного ринку та запобігання панічним настроям серед населення і суб'єктів господарювання, що було реалізовано шляхом запровадження фіксованого валютного курсу, валютних обмежень та підвищення облікової ставки до 25%. Такі заходи дозволили стримати інфляційний тиск, підтримати ліквідність банківської системи та зберегти міжнародні резерви держави.

Таблиця 1

Заходи НБУ щодо забезпечення фінансової стабільності у 2022-2026 рр.

Роки	Нормативний акт	Заходи	Мета
2022	Постанова Правління НБУ №18 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану»	Встановлено фіксований курс гривні; введено мораторій на більшість валютних переказів за кордон	Запобігання паніці на валютному ринку, стабілізація банківської системи та збереження міжнародних резервів держави
2022	Рішення Правління НБУ щодо монетарної політики	Облікова ставка підвищена до 25%	Стимування інфляційного тиску, стабілізація валютного ринку та підтримка курсу гривні
2023	Рішення НБУ щодо курсової політики	Перехід від фіксованого курсу до режиму керованої гнучкості обмінного курсу	Підвищення адаптивності валютного ринку та зменшення дисбалансів у зовнішньоекономічних розрахунках
2024	Рішення НБУ щодо монетарної політики	Зниження облікової ставки з 25% до 15%	Стимулювання кредитування економіки та підтримка відновлення бізнес-активності
2025	Постанова НБУ №95 (зміни до Постанови НБУ №18)	Дозвіл репатріації дивідендів за 2023 рік у межах 1 млн євро на місяць	Підвищення інвестиційної привабливості України та підтримка міжнародних фінансових потоків
2026	Рішення НБУ щодо валютної політики	Запровадження стимулюючих валютних лімітів («інвестиційний», «донатний», «позиковий»)	Підтримка економічного відновлення та залучення зовнішнього фінансування для бізнесу

Джерело: розроблено автором на основі опрацювання [1-5].

У подальші роки політика НБУ набула більш збалансованого характеру та була спрямована не лише на стабілізацію фінансового сектору, але й на поступове відновлення економічної активності. Зокрема, у 2023-2024 роках було здійснено перехід до режиму керованої гнучкості валютного курсу та розпочато поступове зниження облікової ставки, що сприяло поживавленню кредитування та підтримці

бізнес-активності. Водночас у 2025-2026 роках спостерігається подальша валютна лібералізація, зокрема дозвіл на репатріацію дивідендів та запровадження стимулюючих валютних лімітів, це спрямовано на підвищення інвестиційної привабливості України та залучення зовнішнього фінансування.

Підсумовуючи вищевикладене відзначимо, що Національний банк України відіграє основну роль у забезпеченні фінансової стабільності держави під час воєнного стану. Завдяки застосуванню комплексу монетарних, валютних та регуляторних інструментів НБУ вдалося зберегти стабільність банківської системи, стримати інфляційні процеси та підтримати функціонування валютного ринку. Водночас, поступове пом'якшення валютних обмежень, зміна курсової політики та зниження облікової ставки свідчать про перехід від антикризових заходів до створення умов для економічного відновлення. Діяльність НБУ сприяє підтриманню стійкості фінансової системи та формуванню передумов для подальшої макроекономічної стабілізації країни.

Список використаних джерел:

1. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. (поточна редакція від 01.01.2026 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
2. Національний банк України. Про фінансову стабільність. URL: https://bank.gov.ua/ua/stability/about?utm_source
3. Річний звіт НБУ за 2023 рік. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2023-rik-vid-strategiyi-vijivannya-do-strategiyi-vidnovlennya>
4. Річний звіт Національного банку України за 2024 рік: стійкість як фундамент для відновлення економіки. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/richniy-zvit-natsionalnogo-banku-za-2024-rik-stiykist-yak-fundament-dlya-vidnovlennya-ekonomiki>
5. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022 р. № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22>

Володимир Угрин

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ МИТНИЙ КОНТРОЛЬ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

У сучасних умовах функціонування митної системи України особливого значення набуває застосування ризик-орієнтованого підходу до здійснення митного контролю. Його практична цінність полягає у тому, що він дає змогу поєднати належний рівень захисту митних інтересів держави із потребою у безперешкодному переміщенні законних товаропотоків. Саме тому ризик-орієнтований митний контроль доцільно розглядати не лише як технічний механізм відбору окремих зовнішньоекономічних операцій для перевірки, а як важливий елемент сучасного митного адміністрування, від якого залежить і швидкість здійснення митних формальностей, і результативність протидії правопорушенням. Така постановка питання є особливо актуальною в умовах воєнного періоду, коли митні органи повинні одночасно забезпечувати пропуск критично важливих товарів, реагувати на безпекові виклики та сприяти стабільності бюджетних надходжень.

Нормативну основу ризик-орієнтованого митного контролю в Україні формують, передусім, Митний кодекс України та спеціальний порядок здійснення аналізу й оцінки ризиків, затверджений Міністерством фінансів України. Так, стаття 320 Митного кодексу України закріплює, що форми та обсяги митного контролю обираються посадовими особами митних органів на підставі результатів застосування системи управління ризиками та/або автоматизованою системою управління ризиками [3]. Своєю чергою, наказ Міністерства фінансів України № 305 від 24 червня 2024 р. визначає єдиний підхід до формування інформаційної бази даних системи управління ризиками, аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками, а також аналізу результатів і коригування вжитих заходів [6]. З огляду на це можна стверджувати, що ризик-орієнтований митний контроль в Україні має не декларативний, а цілком визначений правовий механізм реалізації.

Сутність такого підходу полягає у переході від суцільного контролю до вибіркового контролю тих операцій, які об'єктивно характеризуються підвищеним ступенем ризику. Йдеться насамперед про виявлення потенційних загроз неправильного декларування, заниження митної вартості, неправомірного використання митних пільг, порушення умов митних режимів, а також переміщення товарів із порушенням встановлених заборон та обмежень. За таких умов ефективність митного контролю визначається вже не кількістю перевірених декларацій чи оглянутих товарів, а якістю аналітичного відбору, своєчасністю виявлення ризикових операцій і здатністю митних органів швидко реагувати на зміну схем порушень. Саме тому ризик-орієнтований підхід змінює саму логіку митної роботи, переводячи її від переважно формального контролю до контролю, що ґрунтується на аналітиці, інформації та професійному прогнозуванні.

Потреба в подальшому розвитку такої моделі митного контролю посилюється ще й тим, що Україна перебуває у процесі наближення митного законодавства до права Європейського Союзу. Актуальність ризик-орієнтованого митного контролю підтверджується і сучасною динамікою транзитних процедур. За даними Міністерства фінансів України, 2025 рік став рекордним для застосування системи спільного транзиту NCTS: загалом за рік оформлено 142 тис. транзитних декларацій, а IV квартал 2025 року показав найкращий квартальний результат – 46,6 тис. декларацій [5]. У I кварталі 2026 року позитивна динаміка збереглася: оформлено 46,3 тис. транзитних декларацій, з яких понад 30,1 тис. переміщень, розпочатих в Україні, були завершені в країнах-учасницях Конвенції, а ще 16,2 тис. переміщень, розпочатих за кордоном, завершено українськими митницями [1]. Такі показники свідчать про зростання масштабів транзитної діяльності та, відповідно, потребу у такій моделі контролю, яка дозволяє зосереджувати контрольні ресурси саме на найбільш ризикових операціях, не створюючи надмірного навантаження на законний товарообіг.

Важливим складником ризик-орієнтованої системи митного контролю є також запровадження диференційованого підходу до сумлінного бізнесу. Це знаходить свій вияв у розвитку інституту авторизованого економічного оператора. За інформацією Державної митної служби України, станом на кінець 2025 року статус АЕО отримали 110 підприємств, з яких 33 – упродовж 2025 року [2]. Хоча для української практики цей показник ще не можна вважати достатнім, сам напрям є принципово важливим. Його значення полягає в тому, що ризик-орієнтований митний контроль має спиратися не лише на виявлення підозрілих операцій, а й на формування інституційної довіри до тих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, які довели належний рівень дотримання митного законодавства. За таких умов митний контроль набуває більш збалансованого характеру, оскільки посилення контролю щодо ризикових операцій поєднується зі спрощенням процедур для добросовісних підприємств.

Разом із тим було б помилково вважати, що наявність автоматизованої системи управління ризиками сама по собі гарантує високу результативність митного контролю. На нашу думку, одним із ключових викликів залишається якість інформаційної бази, на якій ґрунтується аналіз ризиків, а також оперативність оновлення індикаторів ризику відповідно до нових схем митних правопорушень. Не менш важливою є узгодженість між попереднім, поточним і післямитним контролем. Якщо результати митного оформлення, перевірок, донарахувань і виявлених порушень не використовуються для коригування профілів ризику, система управління ризиками поступово втрачає свою аналітичну цінність. Отже, проблема полягає не лише в технічному функціонуванні відповідного програмного забезпечення, а у спроможності митних органів забезпечити повноцінний інформаційний супровід управлінських рішень у митній сфері.

Ще один виклик пов'язаний із необхідністю поєднання безпекової функції митниці та потреби у передбачуваному середовищі для бізнесу. В умовах війни та структурної перебудови зовнішньої торгівлі митні органи не можуть відмовитися від належного контролю, однак надмірна фіскалізація чи механічне розширення контрольних формальностей можуть негативно впливати на швидкість логістики та

конкурентоспроможність учасників зовнішньоекономічної діяльності. Саме тому одним із пріоритетних напрямів вдосконалення ризик-орієнтованого митного контролю слід вважати посилення аналітичної складової діяльності митних органів, розширення обміну даними між інформаційними системами, розвиток післямитного аудиту, а також удосконалення критеріїв оцінки ризиків на основі реальних результатів контролю. Важливого значення набуває і професійна підготовка посадових осіб митних органів, адже ефективність системи управління ризиками значною мірою залежить від здатності правильно інтерпретувати аналітичні сигнали та застосовувати їх у конкретних практичних ситуаціях.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що ризик-орієнтований митний контроль в Україні вже сьогодні виступає не лише процедурним інструментом вибірковості митного контролю, а й одним із ключових чинників модернізації всієї системи митного адміністрування. Його значення посилюється під впливом євроінтеграційних процесів, розвитку спільного транзиту, цифровізації митниці та необхідності раціонального використання контрольних ресурсів у період воєнних викликів. Водночас подальше вдосконалення цієї моделі потребує системного поєднання автоматизованого аналізу ризиків із післямитним контролем, інститутом АЕО, інформаційною взаємодією між державними органами та регулярним оновленням ризик-профілів. Саме такий підхід дасть змогу перетворити ризик-орієнтований митний контроль із переважно технічного механізму на дієвий інструмент підвищення ефективності митної політики держави.

Список використаних джерел:

1. «Митний безвіз» набирає обертів: рекордні показники транзиту у I кварталі 2026 року. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/ncts-26/post/mitnii-bezviz-nabiraie-obertiv-rekordni-pokazniki-tranzitu-u-i-kvartali-2026-roku-2774>.
2. Довіра митниці: за 6 років функціонування програми АЕО 110 підприємств отримали статус. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/dovira-mitnitsi-za-6-rokiv-funktsionuvannia-programi-aeo-110-pidpriemstv-otrimali-status-2589>.
3. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
4. Інтеграція митного законодавства до права ЄС. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/integration_of_customs_legislation_into_eu_law-782.
5. Митний огляд «Українська митниця: розвиток попри війну». IV квартал 2025 року: презентація. Міністерство фінансів України. 26.01.2026. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/mitnii_ogliad_ukrainska_mitnitsia_rozvitok_popri_viinu_iv_kvartal_2025_roku__prezentatsiia-5557
6. Про внесення змін до Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками для визначення форм та обсягів митного контролю: наказ Міністерства фінансів України від 24.06.2024 р. № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0964-24>

Юрій Федак

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Дем'яник

студент гр. ФПФм-21, ЗУНУ
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

РОЛЬ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

В системі публічних фінансів видатки місцевих бюджетів виступають ключовим інструментом реалізації соціально-економічної політики держави на рівні територіальних громад. Особливе місце у їх структурі займають видатки соціальної спрямованості, які забезпечують фінансування базових суспільних послуг та формують передумови для підвищення якості життя населення. Їх економічна сутність полягає у перерозподілі валового внутрішнього продукту через бюджетну систему з метою задоволення соціальних потреб населення, зниження соціальної нерівності та забезпечення соціальної стабільності.

Видатки місцевих бюджетів соціальної спрямованості відображають функціональне призначення публічних фінансів у частині реалізації соціальної функції держави. Вони охоплюють фінансування таких галузей, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культура, фізична культура і спорт, що формують людський капітал та визначають довгострокові перспективи розвитку територій. «На відміну від інвестиційних чи адміністративних витрат, соціальні видатки мають виражений мультиплікативний ефект, оскільки їх результати проявляються не лише у поточному підвищенні добробуту населення, але й у зростанні продуктивності праці, інноваційної активності та економічного потенціалу регіонів» [4].

В умовах децентралізації влади в Україні роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціальних стандартів суттєво зросла. Передача значного обсягу повноважень та фінансових ресурсів органам місцевого самоврядування обумовила необхідність підвищення ефективності управління бюджетними коштами, зокрема у соціальній сфері. Видатки соціальної спрямованості стали «основною складовою видаткової частини місцевих бюджетів, що свідчить про їх визначальну роль у реалізації політики сталого розвитку на локальному рівні» [3].

Економічна сутність соціальних видатків проявляється через їхню функціональну спрямованість, яка включає: «забезпечення доступності та якості базових соціальних послуг; підтримку вразливих верств населення; формування соціальної інфраструктури; стимулювання розвитку людського капіталу» [1].

У цьому контексті соціальні видатки виступають не лише інструментом поточного фінансування установ і організацій соціальної сфери, а й важливим фактором довгострокового економічного зростання.

Видатки місцевих бюджетів відіграють системоутворюючу роль у забезпеченні сталого розвитку територій та регіонів. Поняття сталого розвитку територій формується на перетині економічної теорії, публічного управління та

соціальної політики і відображає здатність територіальної системи забезпечувати довгострокове збалансоване зростання без виснаження ресурсної бази та погіршення якості життя населення. Його зміст розкривається через інтеграцію трьох взаємопов'язаних компонентів: економічного, соціального та екологічного (див. рис. 1). Економічна складова передбачає формування конкурентоспроможної локальної економіки, ефективне використання ресурсів, розвиток підприємництва та інвестиційної активності. Соціальна складова орієнтована на забезпечення гідного рівня життя, доступу до якісних суспільних послуг, соціальної справедливості та згуртованості громади. Екологічна складова охоплює раціональне природокористування, збереження довкілля та екологічну безпеку.

Рис. 1. Компоненти сталого розвитку територій та їх взаємозв'язок зі Стратегією сталого розвитку України

Сталий розвиток в Україні регламентований Стратегією сталого розвитку України до 2030 року [6], що визначає довгострокові орієнтири соціально-економічного та екологічного розвитку держави відповідно до глобальних пріоритетів, закріплених у ООН у межах Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року. Україна адаптувала 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР) до національних умов, сформувавши систему стратегічних пріоритетів, індикаторів та механізмів їх реалізації.

Зміст стратегії базується на інтегрованому підході, що поєднує економічний розвиток, соціальну справедливість та екологічну збалансованість. Вона визначає вектор трансформації економіки, модернізації соціальної сфери та забезпечення екологічної безпеки, враховуючи сучасні виклики, зокрема військову агресію, необхідність післявоєнного відновлення та інтеграцію до європейського простору.

У межах стратегії визначено ключові національні цілі сталого розвитку, серед яких:

- подолання бідності;

- забезпечення якісної освіти;
- досягнення гендерної рівності;
- забезпечення доступу до якісної медицини;
- сталий розвиток економіки та зайнятості;
- розвиток інфраструктури;
- зменшення нерівності;
- формування сталих міст і громад;
- раціональне використання природних ресурсів;
- боротьба зі змінами клімату;
- розвиток партнерств для досягнення цілей.

Для кожної з цілей встановлено кількісні та якісні індикатори, що дозволяють оцінювати прогрес їх досягнення.

Особливістю української моделі є акцент на інституційній трансформації та реформуванні системи публічних фінансів, що передбачає підвищення ефективності бюджетної політики, прозорості управління ресурсами та зміцнення фінансової спроможності територіальних громад. У цьому контексті важливу роль відіграє децентралізація, яка розглядається як інструмент досягнення збалансованого розвитку територій.

Соціальний вимір стратегії орієнтований на підвищення якості життя населення, розвиток людського капіталу та забезпечення соціальної згуртованості [6]. Особлива увага приділяється вразливим групам населення та забезпеченню рівного доступу до суспільних благ. Екологічна складова включає перехід до ресурсоефективної та низьковуглецевої економіки, розвиток відновлюваної енергетики, зменшення забруднення довкілля та адаптацію до змін клімату. У цьому контексті важливим є узгодження економічної діяльності з екологічними обмеженнями та впровадження принципів «зеленої» економіки.

В умовах сучасних викликів Стратегія сталого розвитку України до 2030 року [6] набуває додаткового значення як інструмент відновлення та трансформації економіки. Вона орієнтує державну політику на досягнення довгострокової стійкості, підвищення конкурентоспроможності країни та забезпечення високих стандартів життя населення, що відповідають європейським принципам розвитку.

У контексті територіального розвитку соціальна компонента сталого розвитку є надзвичайно важливою, оскільки саме вона визначає якість людського капіталу, рівень соціальної стабільності та інституційну спроможність громад до саморозвитку. Саме тому видатки місцевих бюджетів соціальної спрямованості виступають ключовим фінансовим інструментом реалізації принципів сталого розвитку на локальному рівні [7].

Видатки соціальної спрямованості охоплюють фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, культури, спорту та інших сфер, що безпосередньо формують людський потенціал території. Їх вплив на сталий розвиток проявляється насамперед через інвестиції у людський капітал. Фінансування освітньої сфери сприяє підвищенню рівня знань, навичок і компетенцій населення, що, у свою чергу, підвищує продуктивність праці та інноваційну спроможність економіки [2]. Видатки на охорону здоров'я забезпечують збереження та

відновлення трудового потенціалу, знижують соціально-економічні втрати від захворюваності та підвищують тривалість активного життя населення.

Соціальні трансферти та програми підтримки вразливих верств населення виконують важливу функцію зменшення соціальної нерівності та бідності. Це сприяє соціальній стабільності, знижує ризики соціальної напруги та створює передумови для сталого розвитку громад. Водночас ефективно організована система соціального захисту стимулює економічну активність населення, оскільки формує базовий рівень соціальної безпеки.

Значний вплив соціальні видатки мають і на розвиток соціальної інфраструктури територій. Інвестиції у заклади освіти, охорони здоров'я, культури та спорту формують інституційне середовище, яке забезпечує відтворення людського капіталу та підвищує привабливість території для проживання і ведення бізнесу [8]. Це, у свою чергу, сприяє залученню інвестицій, розвитку місцевої економіки та зростанню доходної бази бюджетів.

Важливим аспектом є мультиплікативний ефект соціальних видатків. Вони не лише забезпечують безпосереднє задоволення соціальних потреб, але й генерують опосередкований економічний ефект через зростання споживчого попиту, розвиток суміжних галузей та підвищення загальної економічної активності. Таким чином, соціально орієнтовані видатки виступають не витратами у вузькому розумінні, а інвестиціями у довгостроковий розвиток територій. Разом з тим, ефективність впливу видатків місцевих бюджетів на сталий розвиток значною мірою залежить від якості їх планування та використання. Недостатня адресність соціальних програм, нераціональний розподіл ресурсів, низький рівень контролю за результативністю бюджетних витрат можуть знижувати їх позитивний ефект. Крім того, існуюча диференціація фінансової спроможності територіальних громад обумовлює нерівномірність забезпечення соціальних стандартів, що суперечить принципам сталого розвитку.

У сучасних умовах особливого значення набуває орієнтація бюджетної політики на досягнення конкретних соціальних результатів, що забезпечуються шляхом програмно-цільового методу бюджетування та узгодження бюджетних рішень із стратегічними цілями розвитку територій.

Важливою характеристикою соціально орієнтованих видатків є їх адресність та результативність. У сучасних умовах бюджетна політика повинна орієнтуватися не лише на обсяг фінансування, а й на досягнення конкретних соціально-економічних результатів. Це передбачає впровадження програмно-цільового методу бюджетування, оцінку ефективності бюджетних програм, моніторинг соціальних показників та адаптацію бюджетних рішень до потреб територіальних громад. Разом з тим, існують суттєві проблеми у забезпеченні належної соціальної спрямованості видатків місцевих бюджетів. Серед них:

- обмеженість фінансових ресурсів,
- нерівномірність бюджетної забезпеченості територій;
- залежність від міжбюджетних трансфертів;
- недостатній рівень фінансової автономії органів місцевого самоврядування;

– недосконалість механізмів планування та контролю за використанням бюджетних коштів.

Зазначене знижує ефективність реалізації соціальної політики та ускладнює досягнення цілей сталого розвитку.

Таким чином, видатки місцевих бюджетів соціальної спрямованості є ключовим інструментом реалізації соціальної функції держави на місцевому рівні та важливим чинником забезпечення сталого розвитку територій. Їх економічна сутність полягає у цілеспрямованому використанні бюджетних ресурсів для задоволення соціальних потреб населення, розвитку людського капіталу та формування соціальної інфраструктури. Підвищення ефективності таких видатків є необхідною умовою досягнення соціальної стабільності, економічного зростання та підвищення якості життя населення.

Список використаних джерел:

1. Забаштанський М. М., Сидор І. П. Державно-приватне партнерство у забезпеченні сталого соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 6. С. 18-23.
2. Коваль С. Л., Сидор І. П. Роль місцевих бюджетів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальної громади в умовах війни та у післявоєнний період. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 96–102. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view>
3. Сидор І. П. Фінансова політика держави: теоретичні аспекти та практична реалізація в Україні. *Світ фінансів*. 2009. Вип. 4 (21).
4. Сидор І. П., Коваль С. Л. Сталий розвиток територій та фінансова спроможність громад: сучасні виклики і перспективи. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди*. Монографія / за ред. д.е.н., проф. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. 1011 с.
5. Сидор І. П., Федак Ю. С., Білик В. Т. Державна фінансова політика як інструмент забезпечення соціального розвитку України: виклики, тенденції та пріоритети модернізації. *Економіка і суспільство*. 2025. № 1. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7007/694>
6. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A>
7. Шулюк Б. С. Розвиток фінансового механізму державно-приватного партнерства в Україні: моногр. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. URL: <https://scholar.google.com.ua>
8. Шулюк Б. С., Булавинець В. М. Практика та проблематика оцінювання результативності фінансових інструментів і важелів в процесі реалізації проєктів державно-приватного партнерства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 21. С. 59–65.

Аліна Фізик

студентка гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОГРЕСИВНОГО ОПОДАТКУВАННЯ У ЗНИЖЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ

Проблема зростання соціальної нерівності набуває надзвичайної актуальності в умовах повномасштабної збройної агресії проти України. За даними Світового банку, коефіцієнт Джині, який вимірює рівень нерівності в доходах, зріс із 0,25 до початку вторгнення до 0,50 у 2025 році. Це свідчить про вдвічі більший розрив між економічними можливостями найбагатших і найбідніших домогосподарств. Попередній рівень бідності у 2025 році оцінюється на рівні 36,9%, а основною причиною зростання нерівності є нерівномірне скорочення трудових доходів, при якому найбільші втрати концентруються серед найбідніших верств населення. У 2025 році лише 35% домогосподарств із найнижчих 20% продовжують отримувати дохід від зайнятості, тоді як серед найбагатших 20% цей показник перевищує 90% [3]. В цьому контексті питання реформування системи прибуткового оподаткування з переходом до прогресивної шкали виходить за межі суто фіскальної проблематики та набуває виміру соціальної справедливості.

Українські науковці активно вивчають вплив запровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб на соціальну нерівність та рівень добробуту населення. Зокрема, А. Крисоватий та А. Луцик стверджують, що застосування пропорційної шкали оподаткування має низьку соціальну ефективність. Ця модель недостатньо виконує роль інструмента перерозподілу доходів і майже не сприяє зменшенню розриву між різними соціальними верствами. Вони наголошують на важливості повернення до прогресивного підходу у податковій політиці, що може забезпечити справедливий розподіл доходів. Диференціація податкових ставок залежно від рівня доходу, на думку дослідників, дозволить поліпшити соціальний захист малозабезпечених громадян, збільшити фінансування соціальних програм і сприяти загальному підвищенню добробуту суспільства [1].

К. Швабій та О. Чирва аналізують практичні наслідки можливого запровадження прогресивної шкали ставок ПДФО. Дослідники зазначають, що трудові доходи в Україні характеризуються значною концентрацією в низькому та середньому діапазонах, тоді як крайні групи (найнижчі та найвищі доходи) демонструють відносне зростання. На їхню думку, запровадження прогресивної шкали оподаткування виключно трудових доходів має обмежений фіскальний потенціал. Головним ризиком вони вважають негативну поведінкову реакцію платників – подальшу тінізацію доходів, перехід до альтернативних систем оподаткування з нижчим навантаженням та збільшення податкових ризиків для державного і місцевих бюджетів [6].

Водночас В. Угрин та А. Шевчук розглядають прогресивне оподаткування як перспективний механізм вирішення як фіскальних, так і соціальних завдань.

Вони вказують, що під час воєнного стану впровадження прогресивної системи може забезпечити додаткові податкові надходження, шляхом підвищеного оподаткування осіб із високими доходами. Це відкриває можливості для фінансування оборонних заходів та зміцнення соціальної підтримки вразливих верств населення. Також акцентують увагу на необхідності ретельного підходу до реалізації такої реформи, закликаючи до поступового впровадження, чіткого визначення порогових рівнів доходів для диференціації ставок та врахування чинників, які можуть спровокувати тінізацію економіки чи міграцію висококваліфікованих працівників за кордон [5].

Попри значну кількість публікацій, у науковому дискурсі досі не сформовано однозначної відповіді на питання про ефективність прогресивного оподаткування як інструменту зниження соціальної нерівності саме в умовах воєнного часу. Зокрема, не вирішено: яка конкретна шкала ставок відповідатиме соціальній справедливості та не спричинить тінізацію доходів; якою має бути послідовність запровадження реформи в поєднанні з посиленням податкового контролю; як оцінити чистий вплив прогресивного ПДФО на добробут вразливих груп з урахуванням ефектів перерозподілу через видаткову частину бюджету.

Наразі ПДФО в Україні базується на єдиній фіксованій ставці 18%, яка була запроваджена у 2016 році замість існуючої раніше прогресивної шкали. Поряд із цим діє військовий збір у розмірі 5%, що у сукупності формує загальне навантаження на фонд оплати праці у розмірі 23% [4]. Така система є формально нейтральною щодо рівня доходів, однак фактично регресивною відносно платоспроможності: для низькооплачуваного працівника сплата 23% від доходу означає суттєве скорочення споживання базових товарів, тоді як для високооплачуваного фахівця аналогічна частка практично не впливає на якість життя. Таким чином, єдина ставка не виконує перерозподільної функції та не сприяє скороченню майнового розшарування суспільства.

Відповідно до затвердженої Кабінетом Міністрів України Національної стратегії доходів до 2030 року, реформа ПДФО із запровадженням прогресивної шкали запланована на 2025–2027 роки [2]. Стратегія передбачає введення однієї або двох додаткових підвищених ставок для більш заможних платників, однак конкретні рівні ставок та порогові значення доходів наразі не визначено. Передумовою для реалізації реформи є розширення доступу Державної податкової служби до банківських даних громадян, що покликане мінімізувати ризики ухилення від сплати податків, які раніше призвели до провалу прогресивного оподаткування в Україні [7].

Міжнародний досвід свідчить, що прогресивне оподаткування само по собі не гарантує зниження нерівності без ефективного перерозподілу зібраних коштів на соціальні цілі. Водночас в умовах, коли нерівність доходів в Україні за показником коефіцієнта Джині наблизилася до рівня найбідніших країн ЄС [3], збереження пласкої шкали ПДФО є соціально невиправданим.

З урахуванням викладеного, пропонується: по-перше, прискорити розробку та законодавче закріплення конкретної прогресивної шкали ПДФО з визначенням порогових значень доходів і відповідних ставок, орієнтуючись на досвід країн ЄС з подібними структурами розподілу; по-друге, забезпечити цільове спрямування

додаткових надходжень від підвищених ставок на фінансування соціальних програм підтримки вразливих верств населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та домогосподарств, де відсутній основний годувальник; по-третє, запровадити неоподатковуваний мінімум доходів на рівні прожиткового мінімуму для працездатних осіб, що знизить реальне навантаження на малозабезпечені категорії платників; по-четверте, паралельно з реформою ПДФО посилити контроль за доходами від капіталу та дивідендів, де сьогодні зосереджені реальні джерела зростання нерівності, адже для переважної більшості найбідніших домогосподарств трудові доходи вже практично відсутні. Реалізація комплексу зазначених заходів сприятиме підвищенню перерозподільної функції податкової системи та формуванню більш справедливої моделі фінансування суспільних потреб в умовах відновлення економіки України.

Список використаних джерел:

1. Крисоватий А. І., Луцик А. І. Податкові аспекти соціального добробуту в Україні. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 2 (47). С. 7-17. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/935/943>.
2. Національна стратегія доходів до 2030 року: затв. Розпорядженням КМУ від 27.12.2023 р. № 1218-р. URL: https://mof.gov.ua/uk/national_income_strategy-716.
3. Опитування «Дослухаючись до громадян України». Світовий банк. 2025. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/listening-to-citizens-of-ukraine-survey>
4. Ставки податку на доходи фізичних осіб та військового збору. URL: <https://tax.gov.ua/deklaratsiyna-kampaniya-2026/stavki-podatku-na-dohodi-fizichnih-osib-ta-viyskovogo-zboru>.
5. Угрин В., Шевчук А. Перспективи реалізації концепції прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб в умовах воєнного стану в Україні. *Модерні фінанси: глобальні виклики і сучасні тренди*: монографія / за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: Економічна думка, 2024. С. 911-923. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/1f4497f6-6d7c-4a07-9244-9d153a7e363e>.
6. Шабій К. І., Чирва О. В. Ідентифікація поведінкової реакції на зміни оподаткування трудових доходів населення в Україні. *Світ фінансів*. 2023. Вип. 4. С. 22-40. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/5147dd16-a05e-4d08-9ec2-c443bd67ceb5>.
7. Задорожня Л., Маршалок Т. Прогресивне оподаткування: перспективи повернення до добре забутого. VoxUkraine. 2024. URL: <https://voxukraine.org/progresyvne-opodatкування-perspektyvy-povernennya-do-dobre-zabutogo>

Антон Шевчук

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПОДАТКОВІ СТИМУЛИ ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДБУДОВУ УКРАЇНИ: ПРАКТИКА КРАЇН ЄС

Відновлення України після повномасштабного вторгнення Російської Федерації є одним із найбільших відбудовчих завдань у новітній європейській історії. За оцінками Світового банку, Уряду України та Європейської комісії, опублікованими у рамках звіту RDNA3 (2024), загальний обсяг потреб у відновленні перевищує 486 млрд дол. США [1]. Залучення приватних інвестицій у цей процес є необхідною умовою, оскільки можливості державного фінансування та міжнародної допомоги є суттєво обмеженими. Ключовим інструментом стимулювання приватного капіталу у світовій практиці є система податкових стимулів, яка здатна суттєво змінити інвестиційний клімат та знизити ризики для вкладників.

Під податковими стимулами у даному контексті розуміються цілеспрямовані відступи від стандартного режиму оподаткування, що надаються інвесторам з метою підвищення фінансової привабливості вкладень у конкретні галузі, регіони або види діяльності. До їх типових форм належать податкові канікули, прискорена амортизація, інвестиційні податкові кредити, знижені ставки оподаткування прибутку, а також звільнення від митних платежів при ввезенні обладнання. Міжнародний валютний фонд розрізняє «cost-based» стимули, прив'язані до обсягу витрат, та «profit-based», прив'язані до фінансового результату, вказуючи на більшу ефективність перших у стимулюванні реальних інвестицій [2].

Досвід країн ЄС, що пройшли масштабні відбудовні програми, є особливо релевантним для України. Польща після вступу до ЄС у 2004 році активно застосовувала Спеціальні економічні зони (SEZ) із пільговим оподаткуванням прибутку до 50% від стандартної ставки залежно від регіону та обсягу інвестицій. Ця модель дозволила залучити понад 80 млрд євро прямих іноземних інвестицій протягом першого десятиліття членства та суттєво знизити міжрегіональні диспропорції [3]. Аналогічний підхід застосовувала Чехія у рамках програми Investment Incentives Act, надаючи звільнення від корпоративного податку на 10 років для великих інвестиційних проектів у депресивних регіонах.

Особливого значення набуває досвід Естонії, яка обрала принципово відмінну модель корпоративного оподаткування: податок на прибуток справляється лише з розподіленого прибутку (дивідендів), тоді як реінвестований прибуток оподаткуванню не підлягає. Ця модель, відома як «Estonian CIT», створює потужний автоматичний стимул до реінвестування та накопичення капіталу всередині підприємства. За даними ОЕСР, Естонія стабільно входить до топ-5 країн ОЕСР за сприятливістю умов корпоративного оподаткування [4]. Ряд провідних українських економістів та міжнародні партнери розглядають адаптацію цієї моделі як один з пріоритетних варіантів для повоєнної податкової реформи в Україні.

В Україні перші кроки у напрямку формування системи інвестиційних стимулів були зроблені ще до повномасштабного вторгнення. Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями» (2020) передбачив низку пільг для великих інвесторів, включаючи часткове відшкодування витрат та звільнення від ряду місцевих зборів [5]. Однак масштаб та системність цих заходів виявилися недостатніми для суттєвого підвищення інвестиційної привабливості. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення необхідна якісно нова архітектура стимулів, орієнтована на системне зниження ризиків та підвищення прогнозованості для інвестора.

Порівняльний аналіз практики країн ЄС дозволяє виокремити ключові принципи ефективної системи інвестиційних податкових стимулів. По-перше, стимули мають бути прозорими та передбачуваними: інвестор повинен мати юридичну гарантію незмінності умов на весь строк реалізації проекту. По-друге, вони мають бути цільовими, а не загальними, концентруючись на пріоритетних секторах відновлення: інфраструктурі, житловому будівництві, переробній промисловості та зеленій енергетиці. По-третє, ефективна система передбачає поєднання фіскальних стимулів з інструментами страхування ризиків, зокрема гарантіями експортних кредитних агентств та механізмами MIGA Групи Світового банку [1].

Критично важливою умовою дієвості будь-якої системи стимулів є адміністративна спроможність держави. Складні та непрозорі механізми отримання пільг, навіть якщо вони привабливі на папері, стають бар'єром для інвестора замість стимулу. Відповідно до рейтингу Doing Business, одним з ключових факторів інвестиційного клімату є не лише рівень ставок, а простота та передбачуваність взаємодії з фіскальними органами [6]. Тому цифровізація адміністрування пільгових режимів, запровадження принципу "єдиного вікна" для інвестора та скорочення дозвільних процедур є невід'ємною складовою реформи інвестиційних стимулів.

Синтезуючи проаналізований досвід, можна запропонувати наступні практичні рекомендації для України. Першочерговим завданням є запровадження механізму «інвестиційних пільгових зон відновлення» у найбільш постраждалих регіонах із передбаченням звільнення від податку на прибуток на 5-7 років для нових виробничих та інфраструктурних проектів. Доцільним є також запровадження прискореної амортизації для обладнання, придбаного в рамках відновлювальних інвестицій, що дозволить скоротити ефективний термін окупності та знизити чутливість до ризиків. Паралельно необхідно розглянути поетапне впровадження моделі оподаткування лише розподіленого прибутку з урахуванням фіскальних потреб воєнного часу, а також укласти угоди про уникнення подвійного оподаткування з максимально широким колом країн-інвесторів.

Таким чином, формування ефективної системи податкових стимулів для інвестицій у відбудову України є комплексним завданням, що потребує врахування як фіскальних обмежень держави, так і реальних потреб приватного інвестора. Досвід Польщі, Чехії та Естонії свідчить, що цілеспрямована та прозора система стимулів здатна суттєво прискорити відновлення та залучення капіталу.

Для України ключовим є не копіювання окремих інструментів, а формування системної архітектури, в якій фіскальні пільги, правова захищеність та адміністративна простота утворюють єдиний взаємоузгоджений механізм.

Список використаних джерел:

1. World Bank, European Commission, Government of Ukraine. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). Washington D.C.: World Bank Group, 2024. 212 p.
2. IMF. Tax Incentives and Foreign Direct Investment: A Global Survey. Supplementary Paper No. 6. Washington D.C.: International Monetary Fund, 2021. 78 p.
3. OECD. Special Economic Zones: Performance, Lessons Learned and Implications for Zone Development. Paris: OECD Publishing, 2020. DOI: <https://doi.org/10.1787/8f92b400-en>.
4. OECD. Tax Policy Reforms 2023: OECD and Selected Partner Economies. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: <https://doi.org/10.1787/34bfd999-en>.
5. Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями: Закон України від 17.12.2020 р. № 1116-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20> (дата звернення: 15.03.2025).
6. World Bank Group. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. Washington D.C.: World Bank, 2020. 238 p.
7. Мінфін України. Стратегія реформування системи управління державними фінансами на 2022–2025 роки. Київ: Мінфін, 2022. 64 с.
8. Мазур І. М., Різниченко Л. В. Податкові стимули в системі інструментів залучення прямих іноземних інвестицій. *Фінанси України*. 2022. № 4. С. 42–58.

Богдана Шулюк

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІСКАЛЬНА АСИМЕТРІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ВИКЛИКИ ДЛЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ

Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування та забезпечення збалансованого розвитку територій безпосередньо пов'язані з рівнем фінансової спроможності територіальних громад, яка в сучасних умовах формується під впливом трансформацій публічних фінансів і супроводжується посиленням диспропорцій у розподілі фінансових ресурсів. Наростання нерівномірності фінансового забезпечення територій, зумовлене як об'єктивними економічними процесами, так і інституційними особливостями бюджетної системи, спричиняє формування стійкої фіскальної асиметрії, що набуває системного характеру та визначає глибину диференціації їхнього соціально-економічного розвитку.

У сучасних умовах територіальні громади функціонують у середовищі, де одночасно відбуваються процеси звуження дохідної бази та розширення видаткових повноважень. Зниження економічної активності, структурні зрушення у господарському комплексі, а також перерозподіл фінансових ресурсів між рівнями бюджетної системи обмежують можливості формування власних доходів місцевих бюджетів. Водночас органи місцевого самоврядування змушені забезпечувати фінансування широкого спектра функцій, пов'язаних із підтримкою життєдіяльності територій, відновленням інфраструктури, соціальним захистом населення та реалізацією інших суспільно значущих завдань [1, с. 102]. Така невідповідність між обсягами ресурсів і потребами їх використання об'єктивно знижує можливості спрямування коштів на розвиток та формує передумови для витіснення інвестиційних видатків поточними.

Важливим чинником поглиблення фіскальної асиметрії є зростання ролі міжбюджетних трансфертів у структурі доходів територіальних громад. Незважаючи на те, що трансферти виступають необхідним інструментом забезпечення фінансової стабільності та вирівнювання диспропорцій, їх домінування призводить до формування залежності місцевих бюджетів від централізованих рішень [5, с. 1280]. Це, у свою чергу, обмежує фінансову автономію громад, знижує гнучкість бюджетної політики та послаблює стимули до мобілізації власних доходів. За таких умов місцеві бюджети орієнтуються переважно на забезпечення поточних потреб, тоді як інвестиційна складова втрачає пріоритетність.

Проблемним аспектом розвитку місцевих фінансів є вузькість дохідної бази територіальних громад, яка характеризується домінуванням обмеженої кількості бюджетоутворюючих джерел. Така ситуація зумовлює підвищену залежність місцевих бюджетів від змін у податковому законодавстві та загальної економічної динаміки, що негативно позначається на їх фінансовій стійкості. Недостатня диверсифікація доходів ускладнює процес бюджетного планування та знижує передбачуваність фінансових надходжень. У підсумку територіальні громади

змушені реагувати на нестабільність ресурсної бази переважно короткостроковими рішеннями, що звужує можливості формування системної та стратегічно орієнтованої фінансової політики.

У цьому контексті особливого значення набуває ефективність організації бюджетного планування, яка визначає здатність територіальних громад забезпечувати узгодженість між фінансовими можливостями та стратегічними цілями розвитку [2, с. 34; 3]. Недостатній рівень інтеграції бюджетного процесу зі стратегічними документами розвитку територій призводить до фрагментарності управлінських рішень і неефективного використання ресурсів. Водночас впровадження довгострокового бюджетного планування створює передумови для підвищення передбачуваності бюджетної політики, забезпечення послідовності фінансування пріоритетних напрямів та посилення контролю за досягненням визначених цілей розвитку.

Фіскальна асиметрія має виразний територіальний характер і проявляється у нерівномірному розподілі фінансових ресурсів між громадами залежно від рівня їх економічного розвитку, географічного розташування та інституційної спроможності. Громади з більш розвиненою економічною базою мають суттєві переваги у формуванні доходів та залученні інвестицій, що забезпечує їм вищий рівень фінансової стійкості. Натомість менш розвинені території стикаються з обмеженими можливостями мобілізації ресурсів, що знижує їхню конкурентоспроможність та поглиблює диференціацію розвитку.

Взаємозалежність між фіскальною асиметрією та інвестиційним розвитком територіальних громад проявляється у формуванні процесу, в межах якого дефіцит фінансових ресурсів знижує можливості для інвестування, а недостатній рівень інвестицій, у свою чергу, стримує розвиток економічної бази та приріст доходів місцевих бюджетів. Унаслідок цього виникає замкнений цикл, у якому фінансова неспроможність і низька інвестиційна активність взаємно підсилюють одна одну. Така ситуація ускладнює вирівнювання розвитку територій і знижує ефективність фінансової політики, що зумовлює необхідність комплексного підходу до подолання зазначених дисбалансів.

З огляду на це, подолання фіскальної асиметрії територіальних громад потребує системного підходу, що охоплює такі ключові напрями:

1) удосконалення міжбюджетних відносин з урахуванням економічної диференціації територій, що дозволить забезпечити більш справедливий розподіл фінансових ресурсів і підвищити ефективність їх використання;

2) розширення фінансової автономії територіальних громад шляхом зміцнення власної дохідної бази та зменшення залежності від трансфертів;

3) підвищення ефективності адміністрування місцевих податків і зборів на основі впровадження цифрових інструментів, автоматизації обліку, моніторингу надходжень і підвищення прозорості податкових процедур [4];

4) створення сприятливих регуляторних умов для розвитку підприємництва як основи розширення дохідної бази місцевих бюджетів і забезпечення сталого економічного зростання територіальних громад;

5) впровадження узгодженого бюджетного планування і стратегічного соціально-економічного розвитку територій, що забезпечить довгострокову орієнтацію фінансової політики;

6) посилення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у сфері управління фінансовими ресурсами та реалізації інвестиційних проєктів.

Таким чином, фіскальна асиметрія територіальних громад набуває ознак комплексного та структурно зумовленого явища, що визначає рівень їх фінансової спроможності та потенціал інвестиційного розвитку. Її вплив виявляється у стійкій невідповідності між обсягами ресурсів і потребами їх використання, нерівному доступі до фінансових інструментів, а також у поглибленні диференціації соціально-економічного розвитку територій. За таких умов подолання фіскальної асиметрії потребує не фрагментарних рішень, а послідовної та системної модернізації фіскальної політики, орієнтованої на зміцнення фінансової стійкості громад, підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами та створення інституційних і фінансових передумов для розширення їх інвестиційних можливостей.

Список використаних джерел:

1. Desyatnyuk O., Krysovaty A., Shuliuk B., Tkachyk F., Maslii V. Empirical aspects of the influence of the cooperation of fiscal institutions on property tax administration. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2025. № 2 (61). С. 102-114.
2. Пітюлич М. М., Крупка А. Я., Мінкович В. Т., Чакій О. І. Детермінанти розвитку та їх вплив на фінансову стійкість територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 34-44.
3. Пронько Л. М., Затайдух К. Ю., Чорний Я. І. Економічний розвиток територіальних громад: сутність, особливості та стратегічні перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-65>.
4. Ткачик Ф. П., Корчак А. В. Цифрові інструменти податкового адміністрування як домінанта формування доходів місцевих бюджетів в умовах воєнної економіки. *Бізнес-навігатор*. 2026. Вип. 2 (85). С. 279-286.
5. Шулюк Б. С. Проблеми виконання місцевих бюджетів України. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 1279-1282.

Секція 3

СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕХНОЛОГІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Вікторія Барвінська

студентка гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна в Україні спричинила всебічні соціально-економічні трансформації, що супроводжуються різким зростанням соціальних ризиків, серед яких безробіття, втрата працездатності, інвалідність, вимушена міграція населення та зниження доходів домогосподарств. За таких умов система соціального захисту потребує не лише адаптації, але й переосмислення ключових інструментів її реалізації.

Центральне місце у забезпеченні соціальної стабільності належить соціальному страхуванню, яке функціонує на засадах солідарності, обов'язковості та страхового розподілу ризиків. Саме через механізми соціального страхування держава реалізує соціальні ініціативи, спрямовані на підтримку найбільш вразливих категорій населення.

В умовах воєнного стану соціальне страхування трансформується із класичної системи компенсації ризиків у комплексний інструмент антикризового регулювання, що поєднує функції соціального захисту, фінансової стабілізації та відновлення людського капіталу.

Соціальне страхування в Україні реалізується через систему державних цільових фондів, ключовим джерелом формування яких є єдиний соціальний внесок (ЄСВ). Нині ЄСВ виступає базовим фінансовим інструментом забезпечення страхових виплат та фінансування соціальних програм.

За офіційними даними, у 2024 році до бюджету Пенсійного фонду України надійшло 497,7 млрд грн єдиного соціального внеску [6], що підтверджує його суттєву роль у фінансуванні системи соціального страхування. Водночас у 2025 році спостерігається позитивна динаміка надходжень: за січень-травень обсяг сплаченого ЄСВ зріс на 23,6% порівняно з аналогічним періодом попереднього року [1].

Разом з тим, війна спричиняє істотні дисбаланси у функціонуванні системи соціального страхування. Зокрема, у 2024 році надходження ЄСВ були нижчими за заплановані на 8,1 млрд грн [4], що свідчить про нестабільність фінансової бази страхових фондів.

Суттєвою трансформацією системи соціального страхування стало інституційне укрупнення функцій управління. З 2023 року Пенсійний фонд України виконує функції уповноваженого органу щодо низки видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та нещасними випадками на виробництві, що сприяє централізації управління страховими ресурсами та підвищенню ефективності їх використання.

Пенсійний фонд України на постійній основі проводить аналіз даних реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування з метою виявлення фактів використання незадекларованої праці та порушень трудового законодавства, а також вживає відповідних заходів реагування [3].

Важливою складовою реалізації соціальних ініціатив є цифровізація соціального страхування. Використання електронних сервісів, зокрема вебпорталу Пенсійного фонду України, забезпечує доступність страхових послуг та підвищує оперативність обслуговування громадян. Так, зокрема, у 2024 році частка електронних звернень до органів Пенсійного фонду України становила 45,5% [2], що свідчить про активне впровадження цифрових технологій у сфері соціального страхування.

Практика показує, що у 2025 році тенденція цифровізації соціального страхування зберігається та посилюється. За попередніми оцінками, частка електронних звернень продовжує зростати, що обумовлено розширенням функціоналу вебпорталу електронних послуг Пенсійного фонду України, інтеграцією з мобільними застосунками та спрощенням процедур отримання страхових виплат [5]. Це сприяє підвищенню прозорості системи соціального страхування, зниженню адміністративних витрат та мінімізації корупційних ризиків.

Попри значну роль соціального страхування, його функціонування супроводжується низкою системних проблем:

- 1) звуження бази страхових внесків, зумовлене скороченням зайнятості та трудовою міграцією населення;
- 2) зростання кількості страхових випадків, що підвищує навантаження на видаткову частину фондів;
- 3) дефіцит фінансових ресурсів, який посилює залежність від державного бюджету;
- 4) порушення страхового балансу між надходженнями та виплатами;
- 5) обмеженість довгострокового планування, що ускладнює розвиток накопичувальних елементів страхування.

Таким чином, соціальне страхування в умовах війни функціонує у режимі підвищеного навантаження та потребує системного вдосконалення.

З метою підвищення ефективності соціального страхування як інструменту реалізації соціальних ініціатив доцільно:

- 1) удосконалити адміністрування ЄСВ, зокрема шляхом централізації через Пенсійний фонд України та цифровізації звітності;
- 2) диверсифікувати джерела фінансування, включаючи міжнародну фінансову допомогу;
- 3) розширити інструменти активної соціально-економічної політики через систему соціального страхування, зокрема: впровадження програм перекваліфікації та підтримки самозайнятості; стимулювання повернення економічно активного населення; розвиток механізмів страхування часткової зайнятості;

4) посилити цифрову трансформацію соціального страхування шляхом: впровадження автоматизованих систем призначення та контролю виплат; інтеграції державних реєстрів; використання аналітики великих даних для управління ризиками;

5) розвивати накопичувальні елементи соціального страхування, що дозволить: диверсифікувати джерела фінансування; зменшити навантаження на солідарну систему; підвищити довгострокову фінансову стійкість.

Соціальне страхування в умовах війни трансформується з інструменту пасивної компенсації соціальних ризиків у активний механізм антикризового управління та відновлення соціально-економічної системи. Його ефективність визначається не лише обсягами фінансових ресурсів, а й здатністю до інституційної гнучкості, цифрової трансформації та інтеграції з іншими напрямками державної політики.

У післявоєнний період система соціального страхування має стати одним із ключових драйверів відновлення людського капіталу, забезпечуючи баланс між соціальною справедливістю, фінансовою стійкістю та економічною ефективністю.

Список використаних джерел:

1. Доходи від одного внеску зросли більш ніж на 23% за 5 місяців порівняно з січнем-травнем 2025 року. *Державна податкова служба України*. 2025. URL: <https://www.tax.gov.ua/en/mass-media/news/905480.html>
2. Звіт про звернення громадян за 2024 рік. *Пенсійний фонд України*. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2169751-zvit-pro-zvernennya-gromadyan-za-2024-rik>
3. Звіт про роботу органів Пенсійного фонду України за I півріччя 2024 року. *Пенсійний фонд України*. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2023/06/Zvit_I_pivrichchya_2024.pdf
4. Пенсійний фонд отримав від єдиного соцвнеску на 8 мільярдів гривень менше від запланованого. *МінфінMedia*. 2024. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/05/05/126268958>
5. Пенсійний фонд України. *Портал Електронних Послуг*. URL: <https://portal.pfu.gov.ua>
6. Соціальний внесок та інші платежі: скільки грошей Пенсійний фонд отримав торік. *Укрінформ*. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3944863-socialnij-vnesok-ta-insi-platezi-skilki-grosey-pensijnij-fond-otrimav-torik.html>

Максим Беднарський

студент гр. СЗ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Соціальне підприємництво в Україні набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, соціально-економічної нестабільності, зростання кількості вразливих груп населення та посилення потреби у нових механізмах розв'язання суспільних проблем. На відміну від традиційного бізнесу, який орієнтований переважно на отримання прибутку, соціальне підприємництво поєднує економічну діяльність із соціальною місією. Його метою є не лише виробництво товарів чи надання послуг, а й вирішення конкретних соціальних, екологічних, гуманітарних або громадських проблем [1].

У сучасних умовах соціальне підприємництво можна розглядати як один із важливих інструментів підтримки населення, розвитку громад і підвищення соціальної стійкості держави. Воно спрямоване на створення робочих місць для осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей старшого віку, безробітних, молоді та інших категорій громадян, які потребують додаткової підтримки. У науковій літературі соціальне підприємництво визначається як «підприємницька діяльність, спрямована на позитивні інноваційні зміни в суспільстві та пом'якшення або вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності» [2].

Особливість соціального підприємництва полягає в тому, що воно перебуває на перетині бізнесу, громадської активності та соціальної політики. Такі підприємства функціонують за бізнес-моделлю, але значну частину прибутку спрямовують на досягнення суспільно корисної мети. Вони можуть працювати у сферах працевлаштування вразливих груп населення, освіти, екології, реабілітації, інклюзії, місцевого розвитку, надання соціальних послуг, виробництва продукції з соціальною складовою тощо. Соціальні підприємства покликані задовольняти ті потреби громади, які не повною мірою забезпечує державний сектор і які часто залишаються поза увагою традиційного приватного бізнесу [2].

Проблематика розвитку соціального підприємництва в Україні насамперед пов'язана з відсутністю чіткого законодавчого врегулювання. В Україні досі не передбачено окремої організаційно-правової форми для соціального підприємства. Тому такі суб'єкти можуть діяти у формі громадських організацій, благодійних фондів, фізичних осіб-підприємців, товариств з обмеженою відповідальністю або інших юридичних форм. З одного боку, це дає певну гнучкість у виборі моделі діяльності. З іншого боку, відсутність спеціального правового статусу створює низку проблем: складність ідентифікації соціального підприємства, нечіткість критеріїв його діяльності, відсутність спеціальних податкових чи фінансових стимулів, а також ускладнення доступу до грантів, інвестицій та державної підтримки.

Відсутність належної нормативно-правової бази призводить до правової невизначеності. Соціальні підприємці часто не мають чіткого розуміння своїх прав, обов'язків, можливостей державної підтримки та механізмів підтвердження соціального характеру діяльності. Саме відсутність юридичного статусу та стандартів регулювання ускладнює функціонування соціальних підприємств, обмежує їхню щоденну діяльність і стримує розвиток соціальних програм [3]. Це особливо проблемно в умовах співпраці з міжнародними донорами, фондами та інвесторами, для яких важливо мати прозорі критерії визначення соціального підприємства.

Окремою проблемою є нестача фінансових ресурсів. Соціальні підприємства часто працюють із малорентабельними або складними соціальними напрямками, де отримання прибутку є обмеженим. Водночас вони мають виконувати подвійну функцію: бути економічно життєздатними та водночас забезпечувати соціальний ефект. Через відсутність спеціальних програм кредитування, державних гарантій, податкових пільг або системної грантової підтримки багато соціальних ініціатив не можуть масштабуватися. Інвестори також обережно ставляться до таких проєктів, оскільки не завжди зрозуміло, як оцінювати їхню ефективність: за фінансовим результатом, соціальним впливом чи поєднанням обох показників.

Важливою проблемою залишається слабка інституційна підтримка соціальних підприємців. В Україні недостатньо розвинена система навчання, консультування, наставництва та обміну досвідом у цій сфері. Багато ініціаторів соціальних проєктів мають сильну громадську або волонтерську мотивацію, але не завжди володіють знаннями у сфері бізнес-планування, маркетингу, фінансового менеджменту, юридичного супроводу, залучення інвестицій та оцінювання соціального впливу. Через це частина соціальних підприємств не витримує конкуренції на ринку або залишається залежною від донорського фінансування.

Ще одним викликом є недостатня поінформованість суспільства про сутність соціального підприємництва. Для багатьох громадян соціальне підприємство асоціюється або з благодійністю, або зі звичайним бізнесом. Насправді воно поєднує ці підходи, оскільки використовує підприємницькі інструменти для вирішення суспільних проблем. Низький рівень обізнаності споживачів зменшує попит на товари й послуги соціальних підприємств, а також обмежує можливості формування культури відповідального споживання. Для розвитку цієї сфери важливо, щоб споживачі розуміли: купуючи продукцію соціального підприємства, вони не лише задовольняють власну потребу, а й підтримують соціально корисну справу.

В умовах війни соціальне підприємництво набуло нового значення. Повномасштабне вторгнення Росії спричинило зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю, родин загиблих військовослужбовців, осіб, які втратили житло або роботу. У таких умовах соціальні підприємства можуть стати важливим інструментом адаптації, працевлаштування, професійної реабілітації та інтеграції цих категорій населення. Науковці наголошують, що «соціальне підприємництво в Україні розвивається як відповідь суспільства на соціально-економічні зміни та виклики, спричинені війною» [3].

Соціальні підприємства також можуть відігравати важливу роль у розвитку територіальних громад. Вони сприяють створенню робочих місць на місцевому рівні, підтримують локальну економіку, розвивають соціальну інфраструктуру, залучають мешканців до громадської активності та підвищують рівень згуртованості населення. Особливо важливо це для малих міст і сільських територій, де можливості працевлаштування часто обмежені, а соціальні послуги є недостатньо доступними. У цьому контексті соціальне підприємництво може виступати не лише економічним, а й соціально-інтеграційним механізмом.

Водночас розвиток соціального підприємництва неможливий без удосконалення державної політики. Доцільним є формування законодавчого визначення соціального підприємства, запровадження критеріїв його діяльності, створення реєстру соціальних підприємств, розроблення програм фінансової підтримки, стимулювання участі таких підприємств у публічних закупівлях, а також надання консультаційної та освітньої допомоги. У наукових працях підкреслюється, що «формування чіткого і прозорого законодавства є важливою умовою подальшого ефективного розвитку соціального підприємництва в Україні» [3].

Перспективним напрямом є також розвиток партнерства між державою, бізнесом, громадськими організаціями та міжнародними донорами. Соціальні підприємства можуть ефективно працювати у сферах, де державі складно оперативно реагувати на потреби населення. Вони здатні швидше адаптуватися до місцевих умов, краще розуміти потреби конкретної громади та пропонувати практичні рішення. Саме тому підтримка соціального підприємництва має розглядатися як елемент соціальної політики, економічного відновлення та післявоєнної відбудови України.

Отже, соціальне підприємництво в Україні має значний потенціал, однак його розвиток стримується низкою проблем: відсутністю спеціального правового статусу, недостатнім фінансуванням, слабкою інституційною підтримкою, низькою поінформованістю суспільства, браком кваліфікованих кадрів та складністю вимірювання соціального ефекту. Водночас саме в умовах війни й післявоєнного відновлення ця форма підприємництва може стати важливим інструментом соціальної адаптації, зайнятості, підтримки громад і формування відповідальної економіки. Подальший розвиток соціального підприємництва потребує комплексного підходу, який має поєднувати законодавче врегулювання, фінансову підтримку, освітні програми, популяризацію соціального бізнесу та активну співпрацю держави, громад і приватного сектору.

Список використаних джерел:

1. Баранова О. В. Соціальне підприємництво як відповідь суспільства на соціальні потреби. *Liga Zakon*. 2021. URL: https://biz.ligazakon.net/interview/205014_sotsalne-pdprimnitstvo-yak-vdpovd-susplstva-na-sotsaln-potrebi
2. Белов Д. М., Белова М. В., Палапа Б. Б. Соціальне підприємництво: поняття, ознаки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 75. Ч. 1. С. 149-154. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.24>.
3. Рамський А. Ю. Соціальне підприємництво в Україні: аналіз нормативно-правової бази та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-50>.

Каріна Бігус

студентка гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

РОЛЬ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Соціальний захист населення належить до основних функцій сучасної держави та спрямований на забезпечення прийняттого рівня життя громадян незалежно від їхнього матеріального стану чи життєвих труднощів. Однією з ключових складових реалізації цієї функції є система соціального страхування, яка покликана зменшувати наслідки соціальних ризиків. Її зміст полягає у створенні організованого фінансового механізму підтримки осіб, які тимчасово або постійно втратили можливість отримувати дохід.

Фонди соціального страхування є важливим елементом цієї системи, оскільки саме через них здійснюється фінансування основних видів соціальної допомоги, включаючи пенсійні виплати, допомогу по безробіттю, виплати у зв'язку з інвалідністю, лікарняні та інші форми матеріального забезпечення [3]. У 2023 році, в умовах воєнного стану, відбулася суттєва реорганізація системи: Фонд соціального страхування України припинив діяльність, а його функції було передано Пенсійному фонду України. Такий крок був спрямований на спрощення управління, централізацію процесів, забезпечення безперервності виплат та вдосконалення фінансових механізмів [2]. Починаючи з 1 січня 2023 року, основними інституціями у сфері соціального страхування залишаються Пенсійний фонд України та Фонд соціального страхування на випадок безробіття [1] (табл. 1).

Таблиця 1

Функції фондів соціального страхування в Україні [3]

Пенсійний фонд України	•здійснює призначення та виплату пенсій за віком, у разі інвалідності або втрати годувальника; •розпоряджається коштами накопичувальної пенсійної системи; •веде реєстр застрахованих осіб; •забезпечує контроль за фінансовою стабільністю пенсійної системи.
Фонд соціального страхування на випадок безробіття	•виплачує допомогу громадянам, які втратили роботу; •сприяє пошуку вакансій і працевлаштуванню; •організовує навчання та професійну перекваліфікацію; •бере участь у програмах розвитку ринку праці.

Реорганізаційні зміни стали відповіддю держави на виклики воєнного часу, коли виникла необхідність більш раціонального використання ресурсів, скорочення адміністративних витрат і підвищення ефективності роботи соціальних інституцій. Унаслідок цього Пенсійний фонд України розширив свої повноваження та нині здійснює не лише пенсійне забезпечення, а й фінансування одноразових і регулярних страхових виплат у межах системи соціального страхування у разі виробничих травм і професійних захворювань [2].

Фонди соціального страхування також виконують важливу перерозподільчу функцію в суспільстві. Їхня діяльність базується на внесках працюючих осіб і роботодавців, що забезпечує стабільне фінансування соціальних виплат і створює механізм захисту від втрати доходу. Така система не лише компенсує фінансові втрати, а й запобігає різкому погіршенню рівня життя громадян.

Загалом роль цих фондів виходить за межі простого фінансового забезпечення. Вони формують комплексну систему соціальної підтримки, яка сприяє зменшенню нерівності, підтримує вразливі категорії населення та забезпечує адаптацію суспільства до економічних і демографічних змін. Завдяки їхній діяльності держава може ефективніше реагувати на виклики, пов'язані з безробіттям, економічною нестабільністю та соціальним розшаруванням. Основним результатом функціонування системи є гарантування базового рівня соціальної захищеності для кожної людини незалежно від її статусу чи доходів.

Додатково слід зазначити, що в сучасних умовах цифрової трансформації економіки функціонування фондів соціального страхування зазнає якісних змін. Впровадження електронних сервісів, зокрема кабінету застрахованої особи на вебпорталі Пенсійного фонду України, автоматизація процесів призначення та виплати допомог, а також інтеграція державних реєстрів сприяють підвищенню прозорості, оперативності та доступності соціальних послуг, що дозволяє мінімізувати бюрократичні процедури, скоротити час обробки заяв і знизити ризики зловживань у сфері соціального забезпечення.

Важливим напрямом подальшого розвитку є впровадження ризик-орієнтованого підходу до управління фінансовими ресурсами фондів соціального страхування. Використання сучасних аналітичних інструментів, зокрема технологій Big Data та штучного інтелекту, відкриває можливості для прогнозування соціальних ризиків, оцінки навантаження на систему та своєчасного реагування на негативні тенденції, такі як зростання безробіття чи демографічне старіння населення, що, у свою чергу, сприяє підвищенню фінансової стійкості системи та ефективності її функціонування.

Крім того, актуальним є питання гармонізації національної системи соціального страхування з європейськими стандартами, що є важливою складовою євроінтеграційного курсу України. Йдеться про удосконалення нормативно-правової бази, підвищення рівня соціальних гарантій, а також запровадження принципів справедливості, адресності та прозорості у наданні соціальних виплат. Досвід країн Європейського Союзу свідчить про ефективність комплексних моделей соціального страхування, які поєднують державне регулювання з елементами індивідуальної відповідальності застрахованих осіб.

Не менш важливим аспектом є підвищення рівня страхової культури населення, адже ефективність функціонування системи соціального страхування значною мірою залежить від рівня довіри громадян до державних інституцій та їхньої готовності брати участь у формуванні страхових фондів через сплату внесків. Інформаційно-роз'яснювальна робота, підвищення фінансової грамотності населення та забезпечення відкритості діяльності фондів є необхідними передумовами зміцнення цієї довіри.

Таким чином, подальший розвиток фондів соціального страхування в Україні має ґрунтуватися на поєднанні інституційних реформ, цифровізації процесів, впровадження інноваційних технологій управління та адаптації до європейських стандартів, що дозволить забезпечити не лише стабільність функціонування системи, а й підвищити її соціальну ефективність, що є критично важливим в умовах сучасних економічних і соціальних викликів.

Отже, фонди соціального страхування є важливим елементом системи соціального захисту, оскільки поєднують економічні та соціальні функції, забезпечують підтримку громадян у складних життєвих ситуаціях, зменшують соціальну нерівність і сприяють стабільному розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110514/ed20230729#Text>
2. Нагайчук Н. Г. Особливості функціонування соціального страхування в умовах війни. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15579066>
3. Федорович І. М. Функціонування фондів соціального страхування у міжнародному контексті: ключові особливості та порівняльний аналіз. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-92>

Віолета Боднарчук

студентка гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ У ВОЄННИЙ ЧАС: АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ДО НОВИХ ВИКЛИКІВ

Соціальне страхування в сучасних умовах виступає важливим елементом системи соціального захисту населення та інструментом реалізації соціальних ініціатив, спрямованих на підтримку громадян у кризових ситуаціях. В умовах воєнного стану його значення суттєво зростає, оскільки збільшується кількість соціальних ризиків та потреба в оперативному реагуванні держави [1].

Соціальні ініціативи в умовах війни спрямовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб, безробітних, осіб з інвалідністю та сімей військовослужбовців. Їх реалізація базується на механізмах соціального страхування, які забезпечують фінансову стабільність громадян [3]. Як зазначає Е. Лібанова, «соціальна політика в умовах війни має бути гнучкою та орієнтованою на швидке реагування на нові виклики» [3, с. 45].

Система соціального страхування України функціонує в умовах значного навантаження. Зростання кількості отримувачів соціальних виплат поєднується зі скороченням надходжень до фондів соціального страхування через економічну нестабільність і тіньову зайнятість [2].

Водночас важливою характеристикою соціального страхування як інструменту реалізації соціальних ініціатив є його здатність забезпечувати системність та безперервність соціальних виплат. На відміну від разових соціальних програм, страхові механізми функціонують на постійній основі, що дозволяє гарантувати стабільність соціального захисту навіть у кризових умовах, що особливо актуально для внутрішньо переміщених осіб, сімей військовослужбовців, осіб, які втратили роботу або зазнали поранень, адже саме для них безперервність соціальної підтримки є критично важливою.

У контексті реалізації соціальних ініціатив соціальне страхування відіграє роль фінансової бази, що забезпечує акумулювання ресурсів та їх цільове використання. Завдяки системі страхових внесків формується відповідний фонд, який використовується для фінансування соціальних виплат і програм. У воєнний період ця система доповнюється бюджетним фінансуванням та міжнародною підтримкою, що дозволяє розширити спектр соціальних ініціатив та підвищити їх ефективність.

Суттєвого значення в умовах війни набуває питання оперативності та доступності соціально-страхових послуг. Традиційні адміністративні процедури часто виявляються недостатньо ефективними в умовах кризових ситуацій, що зумовлює необхідність їх трансформації. У цьому контексті ключову роль відіграє цифровізація системи соціального страхування, яка забезпечує спрощення процедур, скорочення часу обробки заяв та підвищення прозорості процесів. Зокрема, використання застосунку «Дія» дозволяє оформлювати статус

внутрішньо переміщеної особи та отримувати допомогу дистанційно. Також електронні сервіси Пенсійного фонду України забезпечують доступ до інформації про страховий стаж і соціальні виплати [5].

В Україні цифрова трансформація соціальної сфери вже набула значного розвитку. Запровадження електронних лікарняних, функціонування електронних кабінетів застрахованих осіб, інтеграція державних реєстрів через систему міжвідомчої взаємодії та використання цифрових платформ для надання послуг створюють передумови для переходу до нової моделі соціального страхування. Особливого значення набуває концепція проактивних послуг, відповідно до якої соціальні виплати призначаються автоматично на основі даних інформаційних систем без необхідності подання заяви громадянином.

Цифровізація також сприяє підвищенню ефективності управління соціально-страховими ресурсами. Використання сучасних аналітичних інструментів дозволяє здійснювати моніторинг соціальних ризиків, прогнозувати їх розвиток та приймати обґрунтовані управлінські рішення. У перспективі це відкриває можливості для впровадження ризик-орієнтованого підходу до управління соціальним страхуванням, що дозволить підвищити його результативність та адаптивність.

З метою підвищення ефективності соціального страхування як інструменту реалізації соціальних ініціатив доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на його модернізацію. Передусім необхідно забезпечити повноцінну інтеграцію інформаційних систем соціальної сфери, що дозволить створити єдиний інформаційний простір та підвищити ефективність обміну даними. Важливим напрямом є також впровадження проактивних механізмів надання соціальних послуг, що сприятиме підвищенню їх доступності та зниженню адміністративного навантаження.

Ефективність соціальних ініціатив значною мірою залежить від їх адресності. В умовах обмежених ресурсів важливо забезпечити спрямування допомоги найбільш вразливим групам населення, що потребує інтеграції інформаційних систем та вдосконалення обліку отримувачів [4].

Крім того, важливим є забезпечення прозорості використання коштів. Використання цифрових технологій сприяє зниженню корупційних ризиків та підвищенню рівня довіри населення до державних інституцій. У цьому контексті доцільним є подальше впровадження електронного урядування у сфері соціального страхування.

У перспективі особливого значення набуває підготовка системи соціального страхування до післявоєнного відновлення. Зростатиме потреба у підтримці ветеранів, осіб з інвалідністю та громадян, які постраждали внаслідок війни, що вимагає довгострокового планування та модернізації соціальної політики [3].

Таким чином, соціальне страхування в умовах війни виступає ключовим інструментом реалізації соціальних ініціатив держави, забезпечуючи підтримку населення та сприяючи збереженню соціальної стабільності. Його ефективність визначається здатністю адаптуватися до нових викликів, впроваджувати інноваційні підходи та забезпечувати інтеграцію з іншими елементами соціальної політики. Подальший розвиток системи соціального страхування має бути спрямований на підвищення її гнучкості, прозорості та орієнтації на потреби

громадян, що є необхідною умовою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку держави навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.
2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
3. Лібанова Е. М. Соціальні наслідки війни та політика їх подолання. Київ: НАН України, 2022. 312 с.
4. Міністерство соціальної політики України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.msp.gov.ua>.
5. Пенсійний фонд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.pfu.gov.ua>

Софія Бортник

студентка гр. СЗ-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним впровадженням цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності, зокрема у сферу соціального забезпечення. Цифровізація сприяє підвищенню ефективності управління соціальними процесами, оптимізації надання соціальних послуг, забезпеченню прозорості та доступності державної підтримки населення. В умовах трансформаційної економіки України та функціонування держави в умовах воєнного стану питання модернізації системи соціального забезпечення набуває особливої актуальності.

Цифровізація системи соціального забезпечення в Україні виступає одним із ключових напрямів трансформації соціальної політики, орієнтованої на підвищення ефективності функціонування державних інституцій та забезпечення належного рівня соціального захисту населення. У сучасних умовах цифрова трансформація розглядається не лише як інструмент автоматизації процесів, а як комплексна зміна моделі управління соціальною сферою, що передбачає перехід до інтегрованого, клієнтоорієнтованого та даних-орієнтованого підходу [1].

Формування цифрової інфраструктури соціального забезпечення в Україні здійснюється шляхом впровадження інформаційно-комунікаційних систем, інтеграції державних реєстрів та розвитку електронних сервісів. Одним із ключових елементів такої інфраструктури є створення єдиного інформаційного середовища, що забезпечує обмін даними між органами державної влади, зокрема Пенсійним фондом України, органами соціального захисту населення, Державною податковою службою, Державною службою зайнятості та системою охорони здоров'я. Впровадження міжвідомчої взаємодії дозволяє мінімізувати дублювання функцій, скоротити адміністративні витрати та підвищити оперативність прийняття управлінських рішень.

Важливим досягненням у цьому напрямі стало впровадження електронних сервісів, які забезпечують дистанційний доступ громадян до соціальних послуг. Зокрема, функціонування електронного кабінету застрахованої особи на порталі Пенсійного фонду України дозволяє отримувати інформацію про страховий стаж, заробітну плату, сплачені внески, а також формувати довідки та подавати заяви онлайн. Аналогічно, цифрова платформа державних послуг забезпечує доступ до широкого спектра соціальних сервісів, що сприяє підвищенню зручності та швидкості обслуговування населення.

Суттєвим напрямом цифровізації є інтеграція системи соціального забезпечення з іншими державними інформаційними ресурсами. Зокрема, взаємодія з електронною системою охорони здоров'я дозволяє автоматизувати процеси, пов'язані з призначенням допомоги у разі тимчасової непрацездатності.

Формування електронних листків непрацездатності забезпечує оперативну передачу інформації між медичними установами та органами соціального страхування, що значно спрощує процедуру отримання відповідних виплат та знижує рівень бюрократизації [2, с. 277].

У контексті сучасних трансформацій особливого значення набуває перехід до проактивної моделі соціального забезпечення, що передбачає автоматичне призначення соціальних виплат на основі даних, що містяться в державних реєстрах, без необхідності подання заяви громадянином. Реалізація проактивного підходу дозволяє підвищити адресність соціальної допомоги, зменшити ризики соціального виключення та забезпечити своєчасне реагування на зміну соціально-економічного статусу особи.

Водночас ефективне функціонування проактивної моделі потребує високого рівня інтеграції інформаційних систем, наявності якісних та актуальних даних, а також застосування сучасних аналітичних інструментів. У цьому контексті значного поширення набуває використання технологій великих даних та штучного інтелекту, які дозволяють здійснювати комплексний аналіз соціально-економічних процесів, прогнозувати соціальні ризики та ідентифікувати найбільш вразливі категорії населення.

Застосування аналітичних інструментів відкриває можливості для переходу до data-driven моделі управління соціальним забезпеченням, за якої управлінські рішення приймаються на основі об'єктивних даних та їх глибокого аналізу, що дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів, забезпечити більш точне таргетування соціальних програм та знизити рівень зловживань у сфері соціальних виплат [3, с. 310].

Разом із тим, процес цифровізації системи соціального забезпечення в Україні супроводжується низкою суттєвих проблем та викликів. Однією з ключових проблем є інституційна фрагментарність, що проявляється у наявності великої кількості розрізнених інформаційних систем, які не забезпечують повноцінного обміну даними, що призводить до дублювання інформації, зниження ефективності управління та ускладнення доступу громадян до соціальних послуг.

Не менш важливою проблемою є недостатній рівень цифрової грамотності населення, що обмежує можливості використання електронних сервісів, особливо серед осіб похилого віку, жителів сільських територій та інших соціально вразливих груп. У зв'язку з цим актуалізується необхідність реалізації освітніх програм, спрямованих на підвищення рівня цифрових компетентностей населення, а також забезпечення альтернативних каналів доступу до соціальних послуг.

Окремої уваги потребує питання кібербезпеки, яке набуває критичного значення в умовах цифровізації. Зростання обсягів обробки персональних даних, інтеграція інформаційних систем та розвиток електронних сервісів підвищують ризики несанкціонованого доступу до інформації, кібератак та витоку даних. У цих умовах забезпечення кібербезпеки має стати одним із пріоритетів державної політики у сфері соціального забезпечення.

З метою підвищення стійкості цифрової системи соціального забезпечення до зовнішніх та внутрішніх загроз доцільним є впровадження комплексного підходу, що передбачає використання сучасних технологій захисту інформації,

резервного копіювання даних, хмарних рішень та механізмів швидкого відновлення систем у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Формування резильєнтної цифрової інфраструктури є особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли забезпечення безперервності функціонування соціальних сервісів має критичне значення.

Крім того, важливим напрямом розвитку є забезпечення цифрової інклюзії, що передбачає створення рівних можливостей доступу до соціальних послуг для всіх категорій населення, що включає розвиток інклюзивних інтерфейсів, адаптацію електронних сервісів для осіб з інвалідністю, а також поєднання онлайн- та офлайн-каналів надання послуг.

Таким чином, цифровізація виступає не лише інструментом модернізації системи соціального забезпечення, а й основою формування нової парадигми соціальної політики, орієнтованої на потреби людини, ефективність управління та забезпечення соціальної справедливості.

Список використаних джерел:

1. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 2 (15). URL: <http://apir.org.ua/wpcontent/uploads/2020/12/Yehorova-Lutsenko15.pdf>.
2. Козіцька Н. О. Цифровізація соціальної сфери в умовах дії воєнного стану. *Облік, аналіз, аудит, оподаткування та фінансовий моніторинг в умовах глобалізаційних змін: Збірник матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (8 груд. 2022 р.)*. К.: КНЕУ, 2022. С. 276–277.
3. Салата Н. Дослідження питань цифровізації соціального обслуговування в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 2 (11). С. 308–315. URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(11\).2023.294343](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(11).2023.294343).

Павло Бруссо

студент гр. ПОФГзм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Сидор

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ

Інституційні засади та освітні технології підвищення фінансової грамотності населення формують цілісну систему впливу на фінансову поведінку домогосподарств і виступають ключовим інструментом забезпечення їх фінансової стійкості [6]. Їх сутність полягає у поєднанні державної політики, діяльності фінансових інститутів, освітніх програм і поведінкових інтервенцій, спрямованих на формування знань, навичок і установок, необхідних для прийняття обґрунтованих фінансових рішень.

Інституційні засади передбачають створення та функціонування системи органів і правил, які забезпечують реалізацію програм і проєктів з фінансової грамотності населення. В Україні ключову координаційну роль у цьому процесі відіграє Національний банк України, який разом з іншими регуляторами фінансового ринку формує стратегічні напрями розвитку фінансової освіти, розробляє методичні матеріали, проводить дослідження та інформаційні кампанії. Важливим елементом є міжінституційна взаємодія, що передбачає співпрацю державних органів, освітніх установ, банківського сектору, небанківських фінансових установ та громадських організацій. Така координація дозволяє забезпечити узгодженість дій і підвищити ефективність реалізації заходів.

Суттєвим інституційним інструментом є реалізація Національної стратегії розвитку фінансової грамотності, яка визначає довгострокові цілі, пріоритети та індикатори оцінки результативності. У цьому документі передбачено створення інфраструктури фінансової освіти, розвиток системи моніторингу рівня фінансової грамотності та впровадження сучасних підходів до навчання. Особливу роль відіграє також нормативно-правове забезпечення, яке регулює діяльність фінансових установ, захист прав споживачів фінансових послуг та забезпечує прозорість фінансового ринку. У сукупності вони формують інституційно-освітній механізм підвищення рівня фінансової грамотності населення в Україні (див. рис. 1).

Освітня складова механізму підвищення фінансової грамотності охоплює як формальну, так і неформальну освіту. Формальна освіта передбачає інтеграцію фінансової грамотності у навчальні програми закладів загальної середньої, професійної та вищої освіти [4]. Це включає розробку навчальних курсів, підручників, методичних матеріалів, а також підготовку педагогічних кадрів. Важливим є формування практичних навичок, зокрема бюджетування, управління витратами, оцінки фінансових ризиків, що забезпечує прикладний характер навчання. Неформальна освіта реалізується через тренінги, семінари, онлайн-курси, інформаційні кампанії та просвітницькі проєкти. Вона дозволяє охопити

широкі верстви населення, включаючи дорослих, які не залучені до формальної освітньої системи [2].

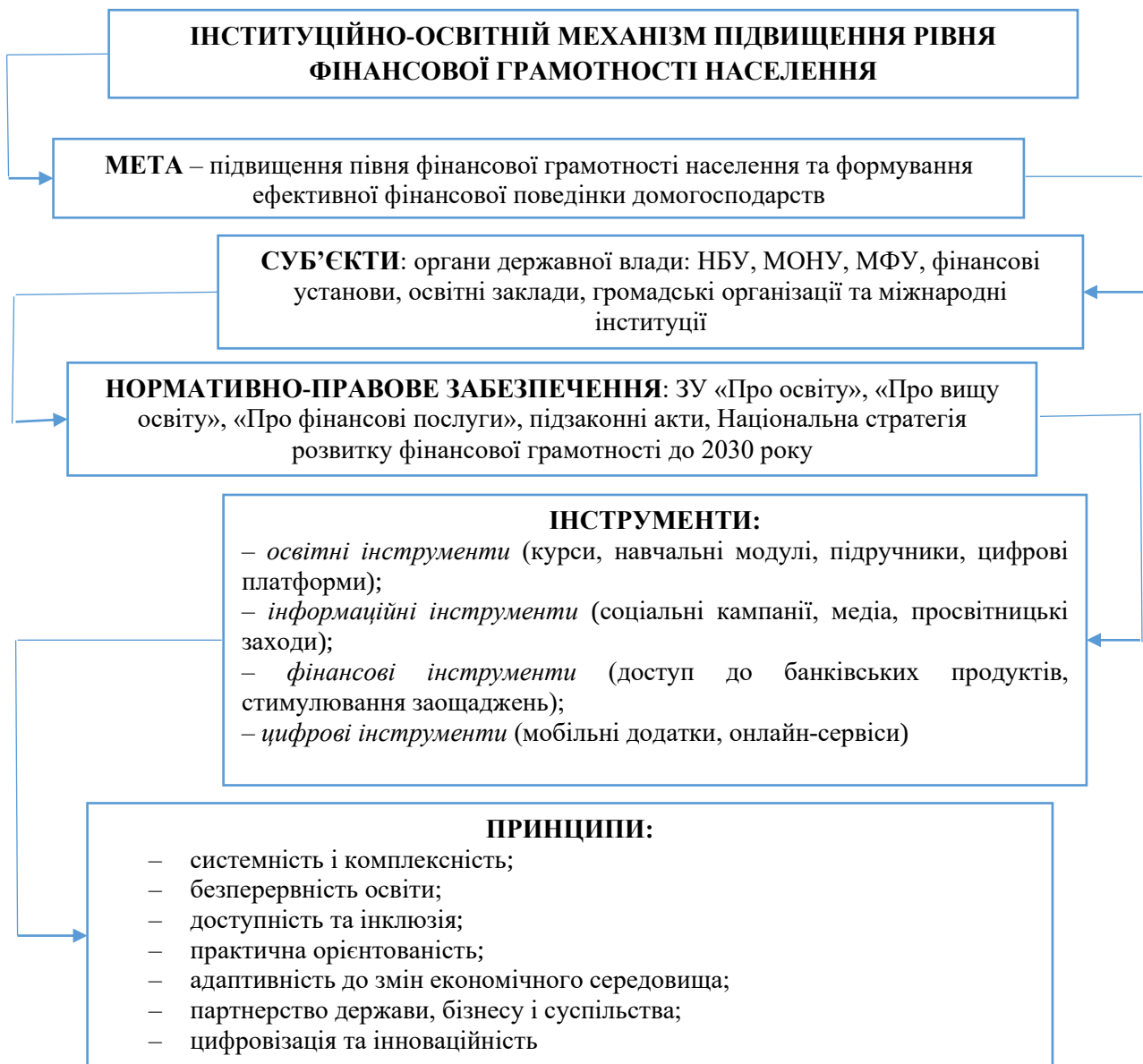

Рис. 1. Інституційно-освітній механізм підвищення фінансової грамотності населення в Україні

Джерело: складено автором.

Особливу роль у цьому процесі відіграють цифрові платформи, які забезпечують доступ до освітніх ресурсів незалежно від місця проживання та соціального статусу. Онлайн-інструменти, мобільні додатки та інтерактивні сервіси сприяють підвищенню залученості населення та формуванню практичних навичок управління фінансами.

Окремої уваги заслуговує сегментація освітніх програм залежно від цільових груп. Для молоді важливим є формування базових фінансових навичок, для дорослого населення – підвищення здатності до управління витратами та заощадженнями, для підприємців – розвиток фінансового планування та інвестиційної діяльності. Такий диференційований підхід дозволяє враховувати специфіку потреб різних груп і підвищує ефективність освітніх заходів.

Таким чином, інституційні засади та освітні технології підвищення фінансової грамотності населення є взаємодоповнюючими елементами єдиної системи, що забезпечує формування фінансово компетентного суспільства. Їх ефективна реалізація сприяє покращенню фінансової поведінки домогосподарств, оптимізації витрат, зростанню рівня заощаджень і загальному підвищенню економічної стійкості країни.

Освітні програми з підвищення рівня фінансової грамотності населення в Україні формуються в межах реалізації комплексного підходу, передбаченого Національною стратегією розвитку фінансової грамотності до 2030 року [1], і охоплюють усі рівні освіти та основні соціально-демографічні групи. Їх ключовою метою є формування у громадян системних знань, практичних навичок і відповідальних поведінкових моделей у сфері управління особистими фінансами, що сприяє підвищенню фінансової стійкості та добробуту населення.

Освітні програми мають наскрізний характер і починаються з дошкільного рівня, де закладаються базові уявлення про гроші, працю, обмін і заощадження. На цьому етапі навчання реалізується через ігрові методи, що сприяють формуванню первинних економічних уявлень і позитивного ставлення до фінансової діяльності [3]. У початковій школі фінансова грамотність інтегрується в освітній процес як складова міждисциплінарних курсів, зокрема через ознайомлення з поняттями доходів і витрат, планування бюджету, розмежування потреб і бажань.

На рівні базової середньої освіти освітні програми набувають більш системного характеру. Передбачено інтеграцію фінансової тематики у ключові навчальні дисципліни, а також впровадження спеціалізованих курсів, зокрема «Підприємництво та фінансова грамотність», який спрямований на формування у школярів практичних навичок управління фінансами, розуміння функціонування банківської системи, використання цифрових платіжних інструментів та оцінювання фінансових ризиків. У старшій школі акцент зміщується на розвиток аналітичного мислення, здатності до самостійного фінансового планування, оцінки інвестиційних рішень і розуміння інституційної структури фінансової системи [5].

Важливу роль у реалізації освітніх програм відіграє система вищої освіти, яка виконує як професійну, так і просвітницьку функцію. Університети впроваджують навчальні дисципліни з фінансової грамотності як обов'язкові або вибіркові компоненти освітніх програм для студентів різних спеціальностей. Особливого значення набуває використання інноваційних методів навчання, зокрема симуляційних ігор, кейс-методів, проєктної діяльності, що дозволяють студентам моделювати фінансові ситуації, приймати рішення в умовах невизначеності та набувати практичних навичок управління ресурсами.

Окремим напрямом освітніх програм є підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що забезпечує якісну трансляцію фінансових знань. Це передбачає реалізацію спеціалізованих тренінгів, курсів перепідготовки, методичних семінарів за участю державних органів, зокрема Національного банку України, Міністерства освіти і науки та міжнародних організацій [2; 3]. Такий підхід сприяє впровадженню сучасних освітніх технологій і методик викладання фінансової грамотності.

Суттєвим елементом є розвиток неформальної освіти, яка охоплює широкі верстви населення поза межами формальної освітньої системи. Це реалізується через онлайн-курси, вебінари, тренінги, інформаційні кампанії, а також через цифрові освітні платформи, що забезпечують доступ до навчальних ресурсів у зручному форматі. Використання мобільних додатків, інтерактивних курсів і тестувань дозволяє адаптувати навчання до індивідуальних потреб і підвищує залученість користувачів.

Важливим компонентом освітніх програм є їх орієнтація на практичне застосування знань. Це проявляється у формуванні навичок бюджетування, управління витратами, заощадженнями, використанні фінансових продуктів, а також у розвитку критичного мислення щодо фінансових рішень. Особлива увага приділяється питанням фінансової безпеки, зокрема захисту від шахрайства, що є актуальним в умовах цифровізації фінансових послуг. Освітні програми також мають диференційований характер і орієнтовані на різні цільові групи: дітей, молодь, студентів, доросле населення, підприємців, а також вразливі категорії населення. Такий підхід дозволяє враховувати специфіку потреб і рівень підготовки кожної групи, забезпечуючи більш ефективне засвоєння знань.

Таким чином, освітні програми з підвищення фінансової грамотності в Україні мають системний, багаторівневий і безперервний характер, поєднують формальну та неформальну освіту, використовують сучасні цифрові технології та орієнтовані на формування практичних навичок фінансової поведінки. Їх реалізація є важливою передумовою підвищення ефективності управління фінансами домогосподарств і зміцнення економічної стійкості суспільства.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року затв. рішенням Правління Національного банку України від 12 квітня 2024 року № 119-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=7.
2. Освітні кампанії. Центр фінансових знань НБУ «Талан». URL: <https://talan.bank.gov.ua/zahody#useful-resources>.
3. Офіс, де створюють проекти, що випереджають час! West Ukraine Digital. URL: <https://westdigital.org.ua>.
4. Сидор І. П. Організація діяльності та фінансове забезпечення закладів професійно-технічної освіти в Україні. *Науковий вісник: фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 3. С. 156-168.
5. Сидор І. П. Фінансова політика держави: теоретичні аспекти та практична реалізація в Україні. *Світ фінансів*. 2009. № 4. С. 44-53.
6. Сидорчук А. А. Фінансова стійкість домогосподарств: теоретичні основи та прикладні аспекти: моногр. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 474 с.

Андрій Грегоращук

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ESG-ОРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах трансформації глобальної економіки, посилення соціальних ризиків, екологічних викликів та зростання вимог до якості державного управління особливого значення набуває концепція ESG (Environmental, Social, Governance), яка формує нову парадигму сталого розвитку.

Для України, яка функціонує в умовах воєнного стану, структурних змін ринку праці та цифровізації соціальної сфери, актуалізується необхідність переосмислення ролі соціального страхування як складової ESG-орієнтованої державної політики. Саме інтеграція принципів ESG у систему соціального страхування створює передумови для підвищення її ефективності, прозорості та адаптивності до сучасних викликів.

Концепція ESG передбачає інтеграцію екологічних (E), соціальних (S) та управлінських (G) факторів у процес прийняття рішень як на рівні бізнесу, так і держави. Соціальне страхування як інституційна форма реалізації соціальної політики держави забезпечує: перерозподіл доходів між різними групами населення; компенсацію втрати доходу внаслідок настання соціальних ризиків; формування соціальної справедливості та зниження нерівності. У контексті ESG соціальне страхування виступає не лише механізмом соціального захисту, а й інструментом: зниження соціальної напруги; забезпечення соціальної інклюзії; підтримки сталого економічного зростання [1, с. 382].

Соціальне страхування є базовим інструментом реалізації соціального виміру ESG, оскільки спрямоване на мінімізацію соціальних ризиків і підтримку добробуту населення. Соціальне страхування забезпечує фінансову підтримку у разі безробіття, хвороби, інвалідності чи старості, тим самим запобігаючи різкому зниженню рівня життя громадян. Водночас система соціального страхування відіграє важливу роль у збереженні людського капіталу та підтриманні економічної активності, виступаючи автоматичним стабілізатором споживчого попиту в періоди криз. Умови цифровізації сприяють розширенню доступу до страхових послуг через електронні сервіси, що підвищує інклюзивність і ефективність функціонування системи.

Соціальне страхування не має прямого екологічного призначення, проте чинить опосередкований вплив на екологічну складову ESG. Зокрема, соціальне страхування сприяє розвитку «зелених» робочих місць через механізми підтримки зайнятості та перекваліфікації працівників. Крім того, страхові механізми формують стимули для відповідальної поведінки підприємств, а фінансування медичних і реабілітаційних програм допомагає мінімізувати наслідки впливу екологічних факторів на здоров'я населення. У перспективі система може інтегрувати екологічні ризики, зокрема пов'язані зі зміною клімату [2, с. 75].

Управлінський аспект ESG у соціальному страхуванні визначає рівень прозорості, ефективності та довіри до системи. Його ключовими проявами є цифровізація адміністрування, автоматизація процесів і впровадження аналітичних інструментів управління ризиками. Цифрові технології забезпечують прозорість фінансових потоків, зменшують ризики зловживань і підвищують якість надання послуг. Важливим напрямом для України є розвиток інтегрованих інформаційних систем соціальної сфери, що дозволяє посилити взаємодію між державними інституціями та перейти до більш ефективної, проактивної моделі соціального захисту [3].

Сучасний етап розвитку системи соціального страхування в Україні відбувається під впливом масштабної цифрової трансформації, яка змінює не лише інструменти її функціонування, а й саму логіку надання соціальних послуг. У цих умовах формується підґрунтя для переходу до ESG-орієнтованої моделі, де поєднуються соціальна спрямованість, ефективне управління та врахування довгострокових ризиків розвитку. Одним із визначальних напрямів модернізації є інтеграція державних інформаційних систем у межах єдиного цифрового середовища соціальної сфери, що забезпечує взаємодію між реєстрами, автоматизацію процесів призначення соціальних виплат, зменшення адміністративних витрат і підвищення оперативності управлінських рішень. У результаті формується більш узгоджена та ефективна система, здатна швидко реагувати на зміни соціально-економічного середовища.

Важливим кроком є перехід до проактивної моделі соціального страхування, яка передбачає автоматичне призначення виплат на основі даних державних реєстрів без необхідності додаткового звернення громадян, що не лише спрощує доступ до соціального захисту, але й підвищує адресність допомоги, мінімізує бюрократичні процедури та знижує ризики соціального виключення.

Суттєвого значення набуває використання технологій Big Data та штучного інтелекту, які відкривають нові можливості для управління системою соціального страхування. Аналітичні інструменти дозволяють прогнозувати соціальні ризики, виявляти потенційні зловживання та шахрайство, а також оптимізувати розподіл фінансових ресурсів, що сприяє переходу від реактивної до превентивної моделі управління, орієнтованої на попередження ризиків.

В умовах воєнного стану та зростання кіберзагроз особливої актуальності набуває забезпечення кібербезпеки та стійкості цифрової інфраструктури. Формування резильєнтної системи соціального страхування передбачає здатність безперервно функціонувати навіть за умов кібератак, технічних збоїв чи часткової втрати інфраструктури, що досягається через впровадження сучасних технологій захисту даних, резервного копіювання та механізмів швидкого відновлення.

Не менш важливим напрямом є розвиток цифрової інклюзії, який передбачає підвищення рівня цифрової грамотності населення та забезпечення рівного доступу до електронних сервісів, що дозволяє залучити до системи соціального страхування ширші верстви населення, зокрема вразливі групи, та забезпечити реалізацію принципів соціальної справедливості й рівності можливостей.

Отже, соціальне страхування в сучасних умовах трансформується з інструменту компенсації соціальних ризиків у стратегічний механізм забезпечення

ESG-орієнтованого розвитку держави. Його функціонування сприяє досягненню соціальної справедливості, зниженню нерівності, стабілізації економічних процесів та підвищенню якості державного управління. Інтеграція принципів ESG у систему соціального страхування України потребує комплексної модернізації, що включає цифровізацію, розвиток аналітичних інструментів, забезпечення прозорості та формування проактивної моделі надання соціальних послуг.

Список використаних джерел:

1. Іщук Л. І., Поліщук В. Г. Інтеграція механізмів міжнародного екофінансування у систему страхового менеджменту у контексті ESG та сталого розвитку. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 3 (54). С. 381-388. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-54-58>.
2. Затонацький Д. А. Основні напрями регулювання стандартів ESG на національному та міжнародному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 5. С. 74–81. DOI: <https://doi.org/10.32702/23066814.2024.5.74>.
3. Соловій І., Панчишин Я. Розроблення інтегрованої ESG оцінки соціально-екологічних ризиків для фінансових установ. *Економіка та суспільство*. 2025. № 81. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-152>.

Олександр Квасовський

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Барвінська

студентка гр. СЗ-42,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Повномасштабна війна в Україні спричинила глибокі трансформаційні зміни у функціонуванні соціальної сфери, що зумовило необхідність переосмислення підходів до реалізації соціальної політики та інструментів підтримки населення. В умовах воєнного стану суттєво зросла кількість соціально вразливих груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни, осіб з інвалідністю, а також дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії, що об'єктивно посилює навантаження на систему соціального захисту та актуалізувало необхідність її адаптації до нових умов функціонування.

Практика свідчить, що за останні роки держава законодавчо закріпила розширення державних гарантій і підтримки для вразливих категорій громадян [1]. Водночас спостерігається поступовий перехід від фрагментарного надання соціальної допомоги до формування системного підходу, орієнтованого на довгострокову підтримку та соціальну інтеграцію отримувачів послуг. Законодавчі новації спрямовані на підвищення адресності соціальних виплат, удосконалення механізмів їхнього призначення, а також розширення спектру соціальних послуг відповідно до актуальних потреб населення в умовах воєнного часу.

Сучасні дослідження засвідчують, що війна спричинила поглиблення соціально-економічних дисбалансів, зростання рівня бідності та втрату доходів населення, що, зі свого боку, обумовлює необхідність модернізації системи соціального захисту та пошуку нових інструментів соціальної підтримки [3]. Разом з тим, державна соціальна політика реалізується в умовах обмеженості фінансових ресурсів, що змушує підвищувати ефективність та адресність бюджетних видатків на соціальну сферу.

Трансформація соціальних ініціатив у час війни проявляється у зміні концептуальних підходів до їхньої реалізації. Традиційні форми соціальної підтримки поступово доповнюються інноваційними інструментами, що базуються на принципах цифровізації, адресності та міжсекторальної взаємодії.

Важливим напрямом згаданої трансформації є перехід до таргетованої соціальної допомоги, що забезпечує більш раціональне використання бюджетних ресурсів і підвищує ефективність підтримки найбільш уразливих категорій населення.

Одним із пріоритетних векторів реформування є активне впровадження цифрових технологій у сферу соціального захисту. Зокрема, розвиток електронних

державних сервісів, автоматизація призначення соціальних виплат, створення інтегрованих реєстрів отримувачів допомоги сприяють підвищенню прозорості й оперативності надання соціальних послуг [2]. Важливим кроком у цьому напрямі стало впровадження експериментальних цифрових сервісів соціальної підтримки, що дають змогу забезпечити більш ефективну взаємодію між державою та громадянами.

Систематизація основних інноваційних інструментів реалізації соціальних ініціатив в умовах війни наведена в табл. 1.

Таблиця 1

Інноваційні інструменти реалізації соціальних ініціатив в умовах війни

Інструмент	Сутність	Переваги	Обмеження
Цифрові платформи соціальних послуг	Онлайн-сервіси для оформлення допомоги	Швидкість, доступність	Цифрова нерівність
Електронні реєстри	Централізовані бази даних отримувачів послуг	Прозорість, контроль	Захист даних
Автоматизовані виплати	Алгоритмічне призначення допомоги	Оперативність	Ризик помилок
Мобільні застосунки	Інформування населення	Зручність	Залежність від інтернету
Партнерські програми	Держава–Неурядові організації–донори	Ресурси, гнучкість	Координація

Джерело: узагальнено авторами на основі [1–4].

Аналіз розглянутих інноваційних інструментів свідчить, що їхня імплементація забезпечує підвищення ефективності, транспарентності й оперативності реалізації соціальних ініціатив. Водночас кожен із таких інструментів має певні обмеження, що вимагає комплексного підходу до їх застосування та врахування ризиків, пов'язаних із цифровою нерівністю, технічними збоями та необхідністю належного захисту персональних даних. У цьому контексті особливої актуальності набуває поєднання технологічних рішень з інституційною спроможністю суб'єктів соціальної політики.

Помітною тенденцією є посилення ролі громадянського суспільства та міжнародних організацій у реалізації соціальних ініціатив. У сучасних умовах формується нова модель соціальної підтримки, яка ґрунтується на партнерстві та співпраці між органами державної влади та місцевого самоврядування, неурядовими організаціями та міжнародними донорами. Така взаємодія уможливорює не лише розширення фінансових можливостей реалізації соціальних програм, але й забезпечує їхню більшу гнучкість та адаптивність до умов воєнного часу.

Особливого значення набувають соціальні ініціативи, орієнтовані на підтримку внутрішньо переміщених осіб, котрі є однією з найбільш чисельних категорій отримувачів соціальної допомоги. Ефективна реалізація вказаних ініціатив передбачає не лише фінансову підтримку, але й забезпечення житлом, працевлаштуванням, доступом до освітніх і медичних послуг, а також інтеграцію у громади, які приймають внутрішньо переміщених осіб. Водночас важливим є

розвиток програм психологічної підтримки та соціальної адаптації населення, що постраждало від війни.

Незважаючи на позитивні зрушення, трансформація соціальних ініціатив супроводжується низкою проблем, до головних з яких варто віднести обмеженість фінансових ресурсів, нерівномірний доступ до цифрових сервісів, а також недостатній рівень координації між суб'єктами соціальної політики. Крім того, актуальним залишається питання удосконалення нормативно-правового забезпечення соціального захисту, що підтверджується активною динамікою змін законодавства у 2024 році [2].

У контексті сказаного перспективним напрямом виступає розвиток інноваційних соціальних ініціатив, спрямованих на підвищення резильєнтності суспільства. Зокрема, йдеться про впровадження програм соціальної реінтеграції, розвитку людського капіталу, цифрових сервісів підтримки населення та механізмів оцінювання ефективності соціальної політики. Важливим є також забезпечення балансу між державними та недержавними формами соціальної підтримки громадян.

Таким чином, трансформація соціальних ініціатив в умовах війни носить системний характер і супроводжується впровадженням інноваційних інструментів підтримки населення. Ефективність цих процесів значною мірою залежить від рівня цифровізації, якості міжсекторальної взаємодії і здатності держави забезпечити адресність та адаптивність соціальної політики. Подальший розвиток соціальних ініціатив повинен бути орієнтований на формування стійкої, адаптивної та інклюзивної моделі соціального захисту, що забезпечить не лише подолання наслідків війни, але й створить підґрунтя для довгострокового соціально-економічного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Про соціальний захист та підтримку дітей, які постраждали внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання соціальних послуг та виплат: Закон України від 08.10.2024 р. № 3999-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3999-20#Text>
2. Юридична класифікація (Соціальний і правовий захист військовослужбовців. Пільги для військовослужбовців і членів їх сімей, 2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/j572y2024>
3. Хорошев М. І. Ефективність системи соціального захисту в Україні в умовах війни. *БізнесІнформ*. 2024. № 10. С. 268–277. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2024-10_0-pages-268_277.pdf
4. Які соціальні виплати доступні в Україні. *Finance.ua*. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/yaki-sotsialni-vyplaty-dostupni-v-Ukraini>

Андрій Крохмальницький

студент гр. ЕКОЛі-41,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.н.держ.упр., доцент Оксана Вакун

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ РИЗИКІВ

Сучасний етап розвитку техносфери характеризується безпрецедентним антропогенним тиском на довкілля. В умовах зростання кількості техногенних аварій, хімічного забруднення та кліматичних змін, категорія «екологічний ризик» набуває фундаментального значення.

Концепція екологічного ризику пройшла шлях від інженерно-технічного розуміння до складної міждисциплінарної категорії. Первинно ризик розглядався виключно як ймовірність настання несприятливої події (переважно аварій на промислових об'єктах). Однак з розвитком екологічної науки відбулося усвідомлення, що екосистеми функціонують за принципом складних адаптивних систем, де збурення в одному компоненті може викликати каскадні ефекти на інших рівнях.

У сучасному розумінні екологічний ризик – це ймовірність виникнення несприятливих ефектів в екологічних системах, популяціях, угрупованнях або окремих організмах внаслідок впливу одного або кількох стресових чинників. Важливо розрізняти вузьке трактування (як імовірність заподіяння шкоди природному середовищу заради досягнення економічного ефекту) та широке системне розуміння, що включає аналіз вразливості реципієнтів та відновлювальної здатності екосистем.

В. Чурилін та Л. Віткін вказують і на основних характеристиках екологічного ризику, що дозволяє виокремити його серед інших груп ризиків: «За своєю природою екологічні ризики характеризуються просторовим поширенням, мультиплікативними ефектами, накопиченням та незворотністю. Але найяскравішою характеристикою екологічних ризиків є взаємозалежність» [2, с. 200].

Науковці визначають такі чинники, з яких формуються екологічні ризики: вміст токсичних речовин; генерація відходів; вплив на біорізноманіття; ризик забруднення ґрунту та ґрунтових вод, що пов'язується з накопиченням токсичних речовин у верхньому шарі ґрунту та проникнення їх у ґрунтові води [1].

Дослідження структури екологічного ризику дозволяє виокремити його основні компоненти (див. рис. 1).

Основною особливістю сучасної парадигми є перехід від концепції «нульового ризику» (яка визнана утопічною через обмеженість ресурсів) до концепції «прийнятного ризику». Прийнятний ризик – це рівень ризику, який суспільство (або особа, яка приймає рішення) готове прийняти заради отримання певних вигод. Його величина обґрунтовується балансом економічних, соціальних та екологічних чинників.

Джерела небезпеки	Екологічні реципієнти	Шляхи впливу	Невизначеність
• агенти, здатні викликати негативні наслідки. Вони поділяються на: • <i>хімічні</i> (забруднювальні речовини, пестициди) • <i>фізичні</i> (зміна температурного режиму, радіація, шум) • <i>біологічні</i> (інвазивні види, патогени, збудники хвороб)	• об'єкти впливу – від окремих організмів до екосистем. Важливим є розуміння, що різні рівні організації мають різну чутливість: те, що є безпечним для окремої особини, може бути критичним для популяції в цілому	• механізми контакту стресора з реципієнтом (безпосередній контакт, трофічні ланцюги, інгаляційне надходження тощо)	• іманентна властивість екологічного ризику, зумовлена неповнотою знань про складні екосистемні взаємодії та стохастичну природу природних процесів

Рис. 1. Структура екологічного ризику

Сутність екологічного ризику не вичерпується ймовірністю аварії чи перевищенням гранично допустимих концентрацій. Це багатовимірна категорія, що відображає складність взаємодії суспільства і природи. Особливістю визначення екологічних ризиків є необхідність врахування ієрархічності біологічних систем, їх здатності до саморегуляції та високого ступеня невизначеності при прогнозуванні довгострокових наслідків.

Список використаних джерел:

1. Катенін В., Самойленко Н. Визначення екологічного ризику в управлінні відходами фотоелектричних панелей. *Collection of Scientific Papers «ΛΟΓΟΣ»* (March 29). Cambridge, UK, 2024. С. 279–283. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-29.03.2024.059>.
2. Чурилін В., Віткін Л. Сучасний погляд на поняття екологічного ризику: концептуальна основа. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2 (74). С. 198–203. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-198-203>.

Іван Кубацький

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к. е. н., доцент Світлана Коваль

МОНІТОРИНГ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ефективне впровадження державних ініціатив у сфері фінансової просвіти неможливе без детального вивчення вихідних параметрів, що характеризують поточний рівень фінансової підготовки громадян. У соціологічних опитуваннях особлива увага приділяється інтегральному індексу, що традиційно базується на трьох фундаментальних складниках, а саме на рівні теоретичних знань, практичних навичках прийняття рішень та психологічних установках щодо управління власними коштами.

Емпіричною основою для аналізу стали результати дослідження, проведеного у червні 2025 р. методом комп'ютеризованого телефонного інтерв'ю (САТІ) [1]. Опитування охопило репрезентативну вибірку з 1000 респондентів віком від 16 років, відібраних з урахуванням статеві-вікової структури, типу населеного пункту та регіону проживання. Процес збору даних тривав з 10 по 20 червня 2025 р., а отримана інформація характеризується «високим рівнем достовірності, оскільки теоретична похибка вибірки не перевищує 3,1% при довірчій імовірності 0,95» [1]. Такий підхід дозволяє не лише констатувати існуючий стан речей, а й виявити найбільш вразливі сегменти аудиторії, що потребують посиленої уваги в межах реалізації «Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року» [2].

Результати опитування щодо самооцінки обізнаності українців у різних фінансових темах за статтю та віковими групами відображено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати опитування щодо самооцінки обізнаності українців у різних фінансових темах за статтю та віковими групами, % [1]

Тема опитування	Загалом	Чоловіки	Жінки	16-29 років	30-39 років	40-49 років	50-59 років	60+ років
Курс валют	63	70	58	76	71	69	67	45
Банківські послуги	48	46	49	57	60	59	42	30
Податки	45	42	48	54	54	49	51	28
Кредити	38	40	36	38	49	46	38	25
Заощадження та інвестиції	34	41	28	52	47	39	28	15
Власний бізнес	31	37	25	43	42	31	34	13
Гранти на навчання та бізнес	22	21	22	35	23	24	19	13
Бюджет моєї громади	13	12	14	16	17	9	18	10

Представлені дані (табл. 1) свідчать про те, що загальний рівень фінансової обізнаності населення України залишається переважно фрагментарним. Єдиною темою, в якій більшість опитаних почуваються впевнено, є курс валют, що можна пояснити тривалим досвідом валютних коливань у країні. В усіх інших категоріях рівень знань не досягає навіть половини аудиторії. Спостерігається чітка залежність між віком респондентів та їхньою здатністю орієнтуватися у фінансових питаннях. Найвищі показники демонструє молодь (76%) та люди середнього віку (71%), тоді як після шістдесяти років рівень обізнаності стрімко знижується – лише 45% опитаних старших за 60 років стверджували про обізнаність у питаннях курсів валют.

Гендерний аспект дослідження виявляє певні відмінності в інтересах та знаннях. Чоловіки демонструють суттєво вищу обізнаність у питаннях валютних курсів: 70% чоловіків заявили про обізнаність у сфері курсів валют і 58% жінок

Детальний розгляд показників у сфері банківських послуг (див. табл. 1) вказує на те, що менше половини опитаних громадян почуваються достатньо компетентними у використанні відповідних фінансових інструментів. Примітною є гендерна специфіка, оскільки жінки демонструють дещо вищий рівень впевненості у взаємодії з банківськими установами (49%) порівняно з чоловіками (46%). Це може бути наслідком того, що жінки частіше беруть на себе відповідальність за здійснення щоденних побутових платежів та управління сімейним бюджетом через цифрові банківські додатки.

Аналіз вікового розподілу підтверджує, що найвищий рівень знань про банківські продукти припадає на групу від тридцяти до сорока дев'яти років, де показник досягає майже 60%. Така тенденція відображає активний життєвий період, пов'язаний з інтенсивним використанням карткових рахунків, іпотечних програм та складних сервісів для бізнесу. Водночас у групі найстарших респондентів спостерігається значний розрив, оскільки лише третина опитаних вважають себе обізнаними в цій темі – 30%. Такий стан справ актуалізує проблему цифрового розриву та необхідність адаптації банківських інтерфейсів і просвітницьких програм для потреб людей похилого віку, що є критично важливим для забезпечення інклюзивності фінансової системи країни.

Ситуація з обізнаністю щодо заощаджень та інвестицій виявляє найбільш виражений гендерний та віковий розрив серед усіх досліджуваних тем (рис. 1).

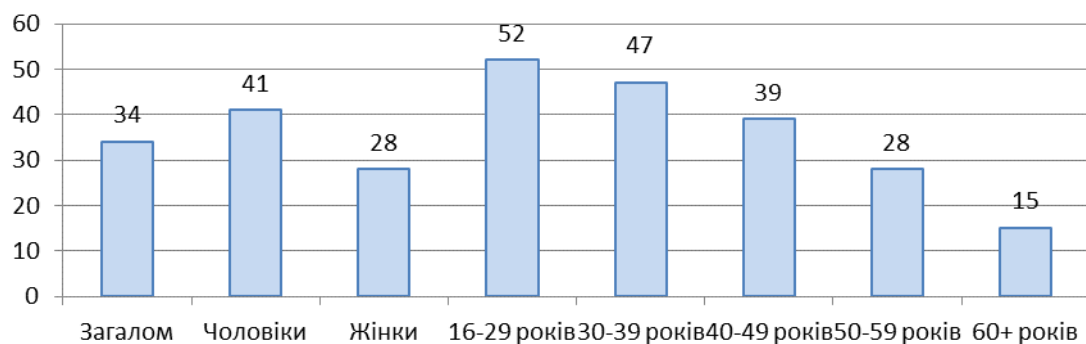

Рис. 1. Результати опитування щодо самооцінки обізнаності українців у сфері заощаджень та інвестицій (за статтю та віковими групами), %

Джерело: побудовано за [1]

Чоловіки суттєво випереджають жінок у розумінні інвестиційних механізмів (41% проти 28%), що відображає традиційні розбіжності у питаннях управління ризиковими активами та накопичення капіталу (рис. 1). Найбільш прогресивною виявляється наймолодша вікова категорія, серед якої більше половини респондентів вважають себе обізнаними у сфері інвестицій. Подібна тенденція свідчить про поступову переорієнтацію молоді на сучасні цифрові активи та альтернативні джерела доходу, тоді як для представників старших поколінь ця тема залишається найменш зрозумілою та практично недоступною, що створює ризики для їхнього довгострокового фінансового добробуту.

Найбільш проблемною зоною фінансової грамотності виявляється розуміння бюджету власної громади, показники якого є абсолютним мінімумом серед усіх досліджуваних тем (див. табл. 1). Лише 13% українців почуваються обізнаними у питаннях формування та використання місцевих фінансів, що в п'ять разів менше за показник обізнаності щодо валютних курсів. Така статистика свідчить про глибоку відстороненість громадян від процесів децентралізації та контролю за публічними видатками на локальному рівні. Цікаво, що жінки (14%) цікавляться цією темою дещо більше за чоловіків (12%), а серед вікових груп найбільш свідомими є люди передпенсійного віку (18%) та особи до сорока років (17%). Величезний розрив між інтересом до особистих фінансів та громадських коштів підкреслює необхідність виховання відповідального платника податків, який не лише орієнтується в банківських продуктах, а й активно залучається до бюджетного процесу своєї громади.

Аналіз обізнаності українців у різних фінансових темах у розрізі вікових груп підтверджує, що категорія респондентів віком від тридцяти до сорока дев'яти років є найбільш активним користувачем фінансових інструментів, зокрема кредитів та банківських сервісів. Молодь від шістнадцяти до двадцяти дев'яти років лідирує в темах інвестицій та грантової підтримки, що свідчить про зміну пріоритетів нового покоління у бік більш складних та сучасних фінансових продуктів. Загалом результати підкреслюють необхідність подальшої реалізації стратегічних ініціатив для усунення значних прогалин у знаннях, особливо серед старшого покоління та у питаннях, що стосуються довгострокового фінансового планування та громадського бюджетування.

Список використаних джерел:

1. Оцінка фінансової грамотності українців: Info Sapiens в рамках спільної програми Українського Жіночого Конгресу та Ощадбанку, спрямованої на підвищення фінансової грамотності жінок в регіонах. 10–20 червня, 2025 р. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=357>
2. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року: затв. рішенням Правління Національного банку України від 12 квітня 2024 року № 119-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=7

Галина Кулина

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Софія Лось

студентка гр. СЗ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ КООРДИНАЦІЇ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ІНІЦІАТИВ У ВОЄННИЙ ЧАС

Повномасштабна війна в Україні зумовила стрімке зростання волонтерської активності та громадської самоорганізації. У надзвичайно короткі терміни виникли тисячі ініціатив, спрямованих на надання гуманітарної допомоги, підтримку військових, евакуацію населення та забезпечення внутрішньо переміщених осіб базовими ресурсами. Водночас масштабність і швидкість розгортання цих процесів актуалізували потребу в ефективних інструментах координації, обміну інформацією та управління ресурсами. За таких умов особливого значення набули цифрові платформи як ключова технологія організації та синхронізації волонтерських зусиль.

Сучасні цифрові платформи координації волонтерства постають як багатофункціональні інтерактивні середовища, що трансформують локальні ініціативи у цілісну систему. Їхня головна мета полягає у створенні єдиного інформаційного простору, який би органічно об'єднував зусилля волонтерських спільнот, донорів, отримувачів допомоги, а також представників місцевого самоврядування та громадських організацій. Такі платформи забезпечують високу оперативність комунікації між усіма учасниками, що дозволяє миттєво реагувати на критичні запити в режимі реального часу. Завдяки впровадженню інструментів обліку ресурсів і потреб стає можливим не лише точне планування логістики, а й досягнення повної прозорості діяльності, що є ключовим аспектом для зміцнення суспільної довіри.

Крім організаційних функцій, ці системи відіграють роль аналітичного хабу. Вони акумулюють та систематизують дані, необхідні для прийняття зважених управлінських рішень, що перетворює цифрову координацію на стратегічний інструмент розвитку та зміцнення громадянського суспільства. До основних функціональних можливостей цифрових платформ координації волонтерських ініціатив належать:

- реєстрація волонтерів і розподіл завдань відповідно до їх компетенцій;
- формування бази актуальних потреб громад та військових підрозділів;
- моніторинг наявних ресурсів і гуманітарних запасів;
- організація логістики перевезень і маршрутів доставки;
- звітність і забезпечення прозорості використання коштів;
- оперативне інформування через сповіщення та повідомлення.

Однією з ключових переваг цифрових платформ є швидкість реагування. Як зазначають В. Нагаєв і М. Булава: «цифровізація волонтерського менеджменту ...

дозволила оперативно координувати діяльність, пришвидшити обробку запитів та оптимізувати логістику допомоги» [1, с. 301]. У воєнний час можливість миттєво оновлювати інформацію забезпечує ефективність процесів, мінімізує неузгодженість дій та уникає дублювання допомоги. Важливим компонентом тут є використання геоінформаційних технологій (ГІС), які дозволяють моделювати безпечні маршрути та визначати локації гуманітарних хабів, знижуючи ризики для волонтерів.

Окрім технічної ефективності, цифрові рішення суттєво підвищують рівень суспільної довіри. Публічна звітність, оперування відкритими даними про рух ресурсів, а також фото- та відеофіксація результатів допомоги формують прозоре середовище взаємодії між громадськістю та волонтерами. У контексті інформаційної війни та потенційних ризиків шахрайства, така прозорість стає головним запобіжником і чинником стабільної підтримки волонтерського руху. Окрему роль у цьому процесі відіграють соціальні мережі та месенджери, які на початкових етапах стали базовими інструментами координації волонтерських груп. Вони забезпечують високу швидкість мобілізації ресурсів та поширення інформації, проте їхнє використання часто призводить до інформаційної фрагментації, що знову ж таки підкреслює необхідність переходу до більш структурованих цифрових систем.

Особливе місце в архітектурі цифрової допомоги посідає цифровізація процесів координації між волонтерами та державними установами. Як зазначає Є. Слюсар, державні онлайн-платформи, зокрема проєкт «єДопомога», забезпечили механізми швидкого та прозорого розподілу ресурсів у загальнонаціональному масштабі [2, с. 198]. Це не лише спростило бюрократичні процедури, а й підвищило рівень інституційної довіри на національному та міжнародному рівнях.

Попри очевидні переваги, впровадження спеціалізованих платформ супроводжується низкою системних викликів:

- відсутність єдиної екосистеми для інтеграції всіх розрізнених ініціатив;
- нерівномірний рівень цифрової грамотності серед різних груп волонтерів;
- загрози кібербезпеці та необхідність захисту персональних даних учасників;
- обмеженість ресурсів для професійного адміністрування та технічної підтримки платформ;
- розпорошеність даних між різними комунікаційними каналами.

Ефективність цифрової трансформації волонтерства залежить не лише від технічних характеристик програмного забезпечення, а й від глибини стратегічного партнерства між громадським сектором, ІТ-спільнотою, органами місцевого самоврядування та міжнародними інституціями. Лише така багатостороння співпраця дозволяє створити життєздатну цифрову екосистему.

Отже, цифрові платформи стали невід'ємною технологією реалізації волонтерських ініціатив у воєнний період. Вони забезпечують системність, швидкість, прозорість і результативність діяльності, сприяють раціональному розподілу ресурсів та суттєво посилюють соціальну стійкість громад. Подальший

розвиток таких рішень має базуватися на принципах інтегрованості, кібербезпеки та інклюзивної доступності для всіх учасників волонтерського процесу.

Список використаних джерел:

1. Нагаєв В. М., Булава М. В. Цифровізація волонтерського менеджменту в умовах воєнного стану в Україні. *Інформаційні технології в сучасному світі*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (29 квіт. 2025 р.). Харків: ДБТУ, 2025. С. 299-301.
2. Слюсар Є. Волонтерський рух в Україні як елемент системи національної безпеки: сучасність і перспектив. *Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences*. 2024. Vol. 7. Issue 2. С. 195-205. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/1223/1655>

Ірина Лиха

студентка гр. СЗ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Галина Кулина

МЕХАНІЗМИ АДРЕСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Масштабне переміщення населення в Україні, спровоковане повномасштабним вторгненням, стало одним із найбільш загрозливих викликів для національної соціальної сфери. Стрімке зростання чисельності внутрішньо переміщених осіб (ВПО) спричинило критичне навантаження на державний бюджет та ресурси територіальних громад, що зумовило необхідність зміни підходів до надання соціальної допомоги. За цих умов особливого значення набуває принцип адресності, який передбачає перехід від універсальних виплат до цільового спрямування ресурсів саме на ті категорії ВПО, які є найменш захищеними. Такий підхід дозволяє враховувати індивідуальні потреби та реальний соціально-економічний стан кожної особи, забезпечуючи справедливий розподіл обмежених бюджетних ресурсів.

Загалом адресна соціальна допомога внутрішньо переміщеним особам – це комплексна система організаційно-економічних та правових механізмів, що базується на принципі індивідуалізації підтримки. Її головною метою є гарантування соціальних стандартів для такої категорії осіб, які втратили житло, роботу або доступ до базових послуг внаслідок воєнних дій, а також створення умов для їхньої подальшої адаптації до умов життя в приймаючих громадах. Ефективність системи залежить від здатності держави трансформувати соціальну підтримку з інструменту стабілізації у дієвий механізм соціально-економічної інтеграції переселенців.

Основу цієї системи складають грошові виплати, соціальні послуги, житлові програми та заходи щодо інтеграції ВПО у приймаючі громади. Водночас ефективність такої допомоги значною мірою залежить від точності визначення цільових груп та здатності держави оперативно реагувати на зміну потреб ВПО.

Одним із ключових інструментів адресної допомоги є грошові виплати на проживання ВПО, які в Україні диференціюються залежно від соціального статусу отримувачів [1]. В умовах затяжної війни спостерігається поступовий перехід від універсальної підтримки до моделі адресного спрямування, що передбачає надання допомоги передусім вразливим категоріям ВПО, таким як особи з інвалідністю, пенсіонери, багатодітні сім'ї та домогосподарства з низьким рівнем доходів. Такий підхід відповідає сучасним концепціям соціальної політики, які наголошують на необхідності підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів та зменшення соціальної нерівності.

Важливим елементом механізму адресної допомоги є цифровізація процесів її призначення та адміністрування. Використання електронних сервісів (зокрема, через платформу «Дія» та Єдину інформаційну систему соціальної сфери) дозволяє значно спростити процедуру отримання допомоги, зменшити рівень

бюрократії та підвищити прозорість соціальних виплат. Інтеграція державних реєстрів забезпечує автоматизовану верифікацію доходів і майнового стану заявників, що сприяє точному визначенню ступеня їхньої вразливості. У результаті посилюється адресність допомоги та нівелюються ризики неефективного використання бюджетних коштів.

Поряд із фінансовою підтримкою важливу роль відіграють механізми забезпечення житлом і доступу до соціальних послуг. Значна частина ВПО стикається з проблемою житлової нестабільності, що зумовлює необхідність розвитку програм тимчасового розміщення, компенсацій за оренду житла та відновлення зруйнованої інфраструктури. Крім того, гарантування доступу до медичних, освітніх та реабілітаційних послуг є невід'ємною складовою соціального захисту ВПО, оскільки це створює базові умови для їхньої соціальної стабілізації та успішної адаптації у нових громадах.

Особливе значення у функціонуванні системи адресної допомоги мають міжнародні організації та донорські структури, які забезпечують додаткове фінансування та експертну підтримку. Зокрема, в Україні активно реалізуються програми багатоцільової грошової допомоги, гуманітарної підтримки та проєкти з розвитку інституційної спроможності органів соціального захисту. Як зазначає Л. Осіпова, стратегічне партнерство з міжнародними інституціями та неурядовим сектором дозволяє залучати додатковий фінансовий і технологічний капітал для реалізації програм підтримки ВПО, а також забезпечує інтеграцію передового світового досвіду та ресурсного забезпечення в національну систему соціального захисту [2, с. 110].

Водночас система адресної соціальної допомоги ВПО в Україні стикається з низкою системних викликів. Однією з ключових проблем залишається значний розрив між реальним обсягом потреб переселенців і наявними бюджетними ресурсами, що обмежує можливості для забезпечення повноцінної підтримки всіх категорій ВПО. Крім того, існують труднощі з верифікацією реального рівня доходів і майнового стану домогосподарств, що за умов тінізації окремих сегментів економіки може призводити до похибок у наданні допомоги. Значна частина переселенців продовжує перебувати у стані економічної вразливості навіть за умови отримання державних виплат, що підтверджує необхідність подальшого вдосконалення критеріїв адресності та переходу до більш гнучких моделей соціальної підтримки.

Ще одним пріоритетним аспектом є необхідність поєднання пасивних форм підтримки із активними заходами соціально-економічної інтеграції. Зокрема, йдеться про стимулювання працевлаштування, розвиток мікропідприємництва серед ВПО, професійну перепідготовку (зокрема через систему ваучерів) та грантову підтримку релокованого малого бізнесу. Такий комплексний підхід дозволяє не лише нівелювати ризики формування соціальної залежності переселенців, а й безпосередньо сприяє відновленню економічної активності та зміцненню стійкості регіональних ринків праці.

Отже, механізми адресної соціальної допомоги внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану характеризуються стратегічною трансформацією у напрямі підвищення ефективності, поглибленої цифровізації та адресної

підтримки. Ключовими структурними елементами цієї системи є грошові виплати, комплексні соціальні послуги, спеціалізовані житлові програми та міжнародна гуманітарна допомога. Водночас подальша оптимізація системи потребує вдосконалення інструментів верифікації потреб, забезпечення повної прозорості розподілу ресурсів та масштабування інтеграційних заходів. Реалізація цих завдань сприятиме зміцненню соціальної безпеки ВПО та забезпеченню їхньої стійкої адаптації до викликів воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#Text>
2. Осипова Л. Проблеми забезпечення соціальної допомоги біженцям і вимушеним переселенцям та механізми їх вирішення. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2024. Vol. 3, No. 3. P. 104-112. DOI: 10.46299/j.isjmef.20240303.10

Данило Неменко

студент гр. ФМПС-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олександр Шашкевич

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Повномасштабна війна в Україні стала однією з найбільших гуманітарних криз у Європі за останні десятиліття. Через бойові дії, руйнування житлової інфраструктури та небезпеку для життя мільйони громадян були змушені покинути свої домівки та переїхати до більш безпечних регіонів країни. Такі громадяни отримали статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [1, с. 77]. У сучасних умовах проблема соціальної підтримки переселенців є надзвичайно актуальною та потребує ефективних механізмів реалізації.

Внутрішньо переміщені особи стикаються з численними труднощами після переїзду. Однією з найгостріших проблем є забезпечення житлом. Значна частина переселенців змушена орендувати житло або проживати у тимчасових прихистках, гуртожитках чи центрах допомоги. Водночас вартість оренди житла в окремих регіонах значно зросла через великий попит, що створює додаткове фінансове навантаження на сім'ї переселенців [6, с. 43].

Не менш важливою проблемою є працевлаштування. Через вимушений переїзд люди часто втрачають роботу та стабільний дохід. Особливо складно знайти роботу за спеціальністю у новому місті. Частина переселенців потребує перекваліфікації або додаткового навчання. Держава та центри зайнятості поступово впроваджують програми підтримки ВПО, однак проблема безробіття серед переселенців залишається актуальною [2, с. 204].

Окрім матеріальних труднощів, переселенці переживають серйозні психологічні навантаження. Люди змушені залишати власні домівки, друзів, роботу та звичний спосіб життя. Постійний стрес, невизначеність і переживання за рідних негативно впливають на психологічний стан населення. Особливо вразливими є діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю..

Як людина, яка також є переселенцем, я можу зазначити, що адаптація до нового місця проживання є непростим процесом. Переїзд через війну змінює не лише побутові умови, а й емоційний стан людини. У новому середовищі потрібно заново налагоджувати соціальні контакти, шукати можливості для навчання або роботи та пристосовуватися до нових умов життя. Саме тому підтримка з боку держави та суспільства має надзвичайно важливе значення.

Важливу роль у підтримці внутрішньо переміщених осіб відіграє держава. В Україні діють програми фінансової допомоги для ВПО, які передбачають щомісячні грошові виплати [1, с. 55]. Також переселенці мають можливість отримувати гуманітарну допомогу, медичні послуги та підтримку у сфері освіти. Значним кроком стала цифровізація соціальних послуг. Через застосунок Дія громадяни можуть оформити статус ВПО, подати заявку на допомогу та отримати доступ до державних сервісів онлайн [2, с. 146].

Велику допомогу переселенцям надають волонтерські організації та міжнародні фонди. Вони забезпечують людей продуктами харчування, одягом, медикаментами, засобами гігієни та психологічною підтримкою. Важливу роль відіграють міжнародні організації, серед яких Організація Об'єднаних Націй, UNICEF та Міжнародний Комітет Червоного Хреста [5, с. 121]. Їхня діяльність сприяє забезпеченню базових потреб населення та підтримці соціальної стабільності.

Окремої уваги потребує питання соціальної інтеграції переселенців у нових громадах. Для успішної адаптації необхідно створювати умови для працевлаштування, навчання, розвитку малого бізнесу та активної участі ВПО у житті суспільства. Багато громад в Україні вже реалізують програми підтримки переселенців, організовують безкоштовні курси, культурні заходи та психологічні тренінги.

Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб є важливим напрямом державної політики в умовах війни. Від ефективності цієї підтримки залежить не лише рівень життя переселенців, а й соціальна стабільність у країні загалом. Необхідно й надалі вдосконалювати механізми допомоги ВПО, розширювати міжнародну співпрацю та створювати умови для повноцінної інтеграції переселенців у суспільство [6, с. 48].

Отже, проблема внутрішньо переміщених осіб залишається однією з найважливіших соціальних проблем сучасної України. Війна суттєво змінила життя мільйонів людей, однак завдяки підтримці держави, міжнародних організацій, волонтерів та суспільства переселенці отримують можливість адаптуватися до нових умов життя та поступово відновлювати стабільність.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 04.05.2026).
2. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua> (дата звернення: 04.05.2026).
3. Допомога дітям та сім'ям в Україні. *UNICEF*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/> (дата звернення: 04.05.2026).
4. Гуманітарна допомога Україні. *Організація Об'єднаних Націй*. URL: <https://www.un.org/ukraine> (дата звернення: 04.05.2026).
5. Діяльність в Україні. *Міжнародний Комітет Червоного Хреста*. URL: <https://www.icrc.org/uk/where-we-work/europe-central-asia/ukraine> (дата звернення: 04.05.2026).
6. Малиновська О. А. Внутрішньо переміщені особи в Україні: соціально-економічні проблеми та шляхи їх вирішення. *Демографія та соціальна економіка*. 2023. № 2. С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2023.02.045>.

Анастасія Приймаченко

студентка гр. ФФ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Зоряна Лободіна

ТЕХНОЛОГІЇ КРАУДФАНДИНГУ У РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИХ ПРОЕКТІВ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Повномасштабна війна значно посилила навантаження на бюджетну систему України. Основна частина фінансових ресурсів спрямовується на оборонні потреби, що призводить до недостатнього фінансування соціальних програм та ініціатив. У таких умовах гостро постає питання залучення альтернативних джерел фінансування.

Краудфандинг перетворився на більше, ніж просто механізм збору коштів – він став дієвим інструментом оперативного реагування на гуманітарні виклики. Цей інструмент дає змогу об'єднувати зусилля держави, бізнесу та громадськості для вирішення нагальних соціальних проблем.

У період війни система публічних фінансів України зазнала суттєвих змін. Окрім державного бюджету, виникла додаткова платформа збору коштів – «народне фінансування». Краудфандинг (від англійського crowd – натовп, funding – фінансування) перестав бути інструментом виключно для підтримки стартапів і перетворився на ефективний механізм розв'язання соціальних проблем: забезпечення військових, допомоги медичним установам та підтримки постраждалого населення [4].

Одним із найпомітніших прикладів став UNITED24 – державна фандрейзингова платформа, яка станом на березень 2026 року зуміла залучити 3,58 млрд доларів США. Це демонструє високий рівень довіри як серед громадян України, так і міжнародних донорів. Для кращої ілюстрації розподілу коштів за основними напрямками діяльності платформи було створено гістограму.

З рис. 1 видно, що лівова частка коштів спрямовується на оборону – понад 140 млрд грн, що значно перевищує фінансування інших напрямів. Це підкреслює пріоритетність безпеки у структурі донатів в умовах воєнного стану. Інші напрями, зокрема медична допомога, відбудова України, освіта та наука отримують суттєво менші обсяги фінансування. Найменше спостерігається у галузі гуманітарного розмінування, що можна пояснити меншою видимістю результатів для благодійників та відсутністю швидкого ефекту. Донори здебільшого зосереджуються на сферах, які забезпечують швидкі та зрозумілі результати. Водночас домінування оборонного напрямку не суперечить тематиці соціально значущих проєктів.

У період воєнного стану поняття соціальної значущості набуває ширшого контексту, охоплюючи заходи з гарантування безпеки населення. Тому фінансування оборонних потреб варто розглядати як базис для реалізації інших соціальних ініціатив, адже саме безпека виступає ключовою умовою стабільного функціонування суспільства.

Ефективність краудфандингу в Україні значною мірою зумовлена прогресом у сфері цифрових технологій та фінтех-рішень, які роблять транзакції швидкими й зручними. Завдяки інтеграції платіжних систем у банківські додатки, прозорості процесу збору коштів та можливості відстежувати результати в реальному часі зростає довіра користувачів до таких платформ.

Рис. 1. Розподіл коштів платформи UNITED24 за основними напрямками фінансування у 2025 р., млрд грн [3].

На практиці широко застосовуються різні моделі краудфандингу: благодійна схема (donation-based), модель із винагородами (reward-based) і рекурентне фінансування, що дає змогу охопити ширшу аудиторію донорів і забезпечити стабільність фінансових надходжень.

Незважаючи на істотні переваги, розвиток краудфандингу стикається з рядом викликів, серед яких можна виділити кіберзагрози, поступове зниження активності донорів, а також недостатню врегульованість окремих правових аспектів. Це вимагає подальшого вдосконалення інституційних механізмів для забезпечення ефективного функціонування краудфандингових платформ.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, варто підкреслити, що краудфандинг у контексті воєнного стану став важливим елементом фінансової системи України. Він забезпечує швидке та цільове залучення ресурсів для реалізації соціально важливих проєктів. Його ефективність обумовлена спільною дією кількох факторів: високим рівнем суспільної згуртованості, активним розвитком цифрових технологій і довірою до волонтерських і державних ініціатив, серед яких особливе місце посідає платформа UNITED24.

Краудфандинг варто розглядати не тільки як тимчасовий інструмент подолання кризових ситуацій, а й як перспективний механізм, здатний грати ключову роль у підтримці соціальних та інноваційних ідей і надалі. Для підвищення його ефективності доцільно вдосконалювати нормативно-правову базу, запроваджувати податкові стимули для меценатів, впроваджувати кращі

практики прозорості звітності та активніше використовувати сучасні цифрові інструменти для моніторингу й контролю за цільовим використанням коштів.

Список використаних джерел:

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
2. Теслюк С., Матвійчук Н., Демчук Н. Краудфандинг як сучасний спосіб фінансування: проблеми та перспективи його розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-16>
3. Офіційний веб сайт урядової платформи в Україні. URL: <https://u24.gov.ua/uk>
4. Krysovatyu A., Horyn V., Lobodina Z., Pohrishchuk H., Dobizha N., Bulavynets V. Financial Patriotism: theoretical substantiation and Role in Ensuring the Financial Security of the State. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 1 (60). P. 123–136. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4614>

Сніжана Родіонова

студентка гр. СЗ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Галина Кулина

СРІБНА ЕКОНОМІКА ЯК ЗАПОРУКА РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ЗРІЛОГО НАСЕЛЕННЯ

За сучасних умов демографічний розвиток багатьох держав супроводжується незворотним процесом старіння населення, що найбільш характерно для країн Європейського Союзу (зокрема Німеччини, Італії та Швеції), Японії, Південної Кореї, а також набуває критичної гостроти в Україні. Зміна вікової структури суспільства, зумовлена збільшенням тривалості життя та падінням народжуваності, традиційно розглядалася крізь призму зростаючого навантаження на солідарні системи соціального страхування та бюджетну сферу.

Проте сучасні цифрові трансформації та розвиток інклюзивних моделей суспільства вимагають перегляду цього підходу, зміщуючи фокус на реалізацію професійного та споживчого потенціалу зрілого населення, визнання його активним суб'єктом економічних відносин. Адже як зазначає Ю. Чалюк, такі люди «все більше формують економіку, складаючи великий і зростаючий сегмент у багатьох сферах споживання» [1, с. 54]. Саме концепція «срібної економіки» стає стратегічною відповіддю на необхідність адаптації економічних систем до старіння суспільства. Вона передбачає не лише адаптацію ринків до потреб осіб віком 50+, а й розбудову середовища для безперервної професійної реалізації, менторства та цифрової інклюзії зрілого покоління, що є критично важливим для зміцнення соціальної стійкості України у повоєнний період.

У Європейському Союзі під «срібною економікою» прийнято розуміти «частину загальної економіки, яка відповідає потребам та запитам людей похилого віку» [2]. Загалом у ЄС срібну економіку розглядають як «сукупність усієї економічної діяльності, що задовольняє потреби людей віком від 50 років, включаючи товари та послуги, які вони купують безпосередньо, а також подальшу економічну діяльність, яку генерують ці витрати» [3, с. 3]. Такий комплексний підхід підтверджує, що демографічне старіння населення чинить системний вплив на всі галузі економіки. Це виявляється у трансформації ринків праці та капіталу, зміні структури попиту на товари та послуги (адаптоване житло, інклюзивний транспорт, індустрію дозвілля), а також у модернізації системи соціального захисту. Зважаючи на те, що зазначені процеси виступають одночасно вагомим суспільним викликом і стратегічною економічною можливістю (створення нових робочих місць, стимулювання інновацій), критично важливо переосмислити сприйняття старіння населення. Мова йде про перехід від розгляду зрілого покоління як виключно фіскального обтяження до визнання його як потужного економічного потенціалу та одного з чинників сталого розвитку [4, с. 1007].

Якщо розглядати особливості розвитку срібної економіки в Україні, то вони визначаються наявністю низки специфічних бар'єрів. На відміну від розвинених країн, де високий рівень добробуту людей старшого віку формує привабливий

ринок для бізнесу, вітчизняні реалії характеризуються суттєвим зниженням доходів населення після виходу на пенсію. Це обмежує стимули для приватного сектору орієнтуватися на запити зрілих людей, тоді як виключно державних ініціатив недостатньо для забезпечення їхньої гідної якості життя.

З огляду на це, необхідно сформувати стимули розвитку срібної економіки у вітчизняних умовах, зосередивши увагу на таких напрямках:

- розробка програм адаптації робочих місць до особливостей менталітету та фізичного самопочуття зрілих працівників, а також активна протидія ейджизму (будь-яким формам вікової дискримінації на ринку праці);

- стимулювання продовження трудової діяльності зрілих осіб через впровадження концепції «навчання протягом усього життя». Це дозволить подолати цифровий розрив та підтримувати актуальність їхніх професійних компетенцій;

- впровадження гнучких форм організації праці (дистанційна робота, гнучкий графік, проєктна зайнятість), що відповідають потребам та можливостям фахівців зрілого віку;

- залучення широкого кола некомерційних структур (громадських організацій та об'єднань) у сферу соціальної підтримки та всебічної інтеграції зрілого населення.

У сукупності окреслені заходи сприятимуть ефективній інтеграції людей старшого віку, що дозволить реалізувати їхній потенціал через механізми наставництва. Це забезпечить якісну передачу накопиченого досвіду молодшим колегам, підвищить рівень обґрунтованості управлінських рішень та сприятиме збереженню інтелектуального капіталу в організаціях.

Не менш важливого значення набуває зміцнення здоров'я та забезпечення активного довголіття зрілого населення. Зважаючи на те, що індустрія медичного обслуговування є однією з ключових складових срібної економіки, наразі спостерігається стійке зростання попиту на продукти «індустрії довголіття» та «управління здоров'ям». Завдяки поширенню смарт-технологій та розвитку телемедицини, ця сфера ефективно задовольняє потреби людей зрілого віку у профілактиці захворювань та підтримці активного способу життя [5].

Відтак, можна стверджувати, що категорія 50+ становить значну й зростаючу частку споживачів на ринку. За таких умов приватному бізнесу варто більше уваги приділяти пошуку можливостей задоволення їхніх запитів і потреб через адаптацію продуктів і послуг, впровадження геронтомаркетингу, а також забезпечення фізичної доступності та цифрової інклюзії. Це дасть змогу ефективніше використовувати цю ринкову нішу й одночасно сприяти підвищенню якості життя та соціальному благополуччю зрілого населення.

У громадському секторі доцільно застосовувати етичні інструменти інклюзії, що базуються на м'якому залученні та соціальному маркетингу. Пріоритетними напрямками тут мають стати: проведення кампаній, що популяризують історії успіху та висвітлюють можливості реалізації потенціалу осіб віком 50+; посилення партнерства з місцевими медіа, громадським сектором та бізнесом для реалізації спільних соціально значущих проєктів; впровадження програм, спрямованих на підвищення компетенцій активних пенсіонерів та

розвиток інституту наставництва; створення зручних каналів взаємодії (цифрових платформ, локальних хабів, клубів за інтересами) та впровадження систем нематеріальної мотивації (громадське визнання, сертифікати, пільги); регулярний збір зворотного зв'язку для корекції програм відповідно до актуальних потреб громади. Ці заходи сприятимуть зміцненню громадянської активності та повноцінній інтеграції зрілого населення в соціальний простір.

Окремої уваги потребує сфера громадських послуг, де необхідно забезпечити перехід до стандартів «універсального середовища». Створення простору, однаково комфортного для всіх членів суспільства, зокрема й для представників старших вікових когорт, є базовою умовою формування інклюзивної та стійкої громади.

Таким чином, інтеграція зрілого населення в економічні та соціальні процеси трансформує демографічний виклик у джерело зростання. За умови доступу до гнучкої зайнятості та адаптованих сервісів, люди зрілого віку підвищують споживчий попит, поповнюють ринок праці своїм досвідом та зміцнюють соціальний капітал через наставництво. Така модель є основою для формування сталого, інклюзивного суспільства та забезпечення економічної стійкості держави у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Чалюк Ю. Срібна економіка: демографічні зміни та економічні можливості. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. Вип. 1 (107). С. 50-59. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-1-7>
2. Bieszk-Stolorz B., Dmytrów K., Frąckiewicz E. Multivariate Analysis of the Sustainable Development of the Silver Economy in the European Union Countries. *Sustainability*. 2024. Vol. 16. Issue 23, 10703. URL: <https://doi.org/10.3390/su162310703>
3. The Silver Economy / European Commission. URL: https://publications.europa.eu/resource/cellar/2dca9276-3ec5-11e8-b5fe-01aa75ed71a1.0002.01/DOC_1
4. Barković Bojanić I., Erceg A. Silver economy: Demographic change and economic opportunity. *International Conference on Interdisciplinary Management Research XIII*. Osijek, 2017. P. 1005-1020. URL: https://www.researchgate.net/profile/Snjezana-Dubovicki/publication/317277644_Environmental_Education_-_Precondition_to_a_Healthier_Society/links/592fce700f7e9beee761a9c4/Environmental-Education-Precondition-to-a-Healthier-Society.pdf#page=1006
5. Wu W., Ying S., Wu Y. Silver Economy Industry Market Consumption Characteristics Research. *Journal of Modern Social Sciences*. 2025. Vol. 2. Issue 1. P. 94-98. URL: <https://doi.org/10.71113/jmss.v2i1.187>

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ірина Шегада

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасних умовах розвитку суспільства особливого значення набуває реалізація соціальних ініціатив, спрямованих на підтримку населення, вирішення соціально-економічних проблем та забезпечення стійкості держави.

В умовах воєнного стану в Україні такі ініціативи відіграють ключову роль у допомозі внутрішньо переміщеним особам, підтримці військових, розвитку волонтерського руху та відновленні соціальної інфраструктури. За цих обставин традиційні механізми реалізації соціальних проєктів потребують модернізації, що зумовлює активне використання цифрових платформ як ефективного інструменту організації, координації та фінансування соціальних ініціатив [1, с. 84].

Цифрові платформи створюють можливість об'єднання різних суб'єктів соціальної діяльності, зокрема державних органів, громадських організацій, бізнесу та громадян, забезпечуючи їх взаємодію в єдиному інформаційному просторі.

Особливого значення набуває фінансовий аспект функціонування таких платформ, оскільки саме через них відбувається мобілізація ресурсів для реалізації соціальних проєктів. Одним із найбільш поширених інструментів є краудфандинг, який дозволяє залучати кошти від широкого кола осіб, формуючи так звану економіку малих внесків, що в умовах кризи демонструє високу ефективність. Крім того, цифрові платформи забезпечують прозорість використання фінансових ресурсів, що є важливим фактором підвищення довіри з боку донорів та суспільства в цілому [2, с. 66].

Важливу роль відіграють також платформи для організації волонтерської діяльності, які дозволяють не лише координувати людські ресурси, а й оптимізувати фінансові витрати на реалізацію соціальних ініціатив. Використання цифрових технологій сприяє зниженню транзакційних витрат, підвищенню оперативності прийняття рішень та ефективнішому розподілу ресурсів. У контексті фінансів і обліку важливим є питання контролю та обліку коштів, що проходять через цифрові платформи, оскільки це забезпечує підзвітність і ефективність реалізації соціальних проєктів [3, с. 2].

Водночас цифрові платформи виконують комунікаційну функцію, забезпечуючи інформування громадськості про соціальні ініціативи, залучення нових учасників та формування позитивного іміджу соціальних проєктів. Незважаючи на значні переваги, існують і певні виклики, зокрема ризики кібербезпеки, можливі випадки недоброчесного використання коштів, а також нерівний доступ до цифрових технологій серед різних груп населення. Це

потребує вдосконалення механізмів регулювання та контролю діяльності цифрових платформ, а також підвищення фінансової грамотності користувачів.

У перспективі розвиток цифрових платформ для реалізації соціальних проєктів пов'язаний із впровадженням інноваційних технологій, що дозволять ще більш ефективно управляти фінансовими потоками, забезпечувати прозорість операцій та підвищувати результативність соціальних ініціатив.

Окремої уваги заслуговує трансформація самої природи соціальних проєктів під впливом цифровізації. Якщо раніше соціальні ініціативи мали переважно локальний і обмежений характер, то сьогодні цифрові платформи дозволяють формувати масштабні мережеві проєкти, які об'єднують учасників із різних регіонів і навіть країн. Це створює ефект "мережевої солідарності", коли соціальна відповідальність стає не лише інституційною, а й суспільною нормою поведінки.

Важливою тенденцією є також розвиток data-driven підходів у сфері соціальних ініціатив, коли прийняття рішень базується на аналізі великих масивів даних. Завдяки цьому стає можливим точніше визначати соціальні потреби населення, оцінювати ефективність витрачання коштів та прогнозувати результати реалізації проєктів. Це підвищує рівень раціональності у використанні фінансових ресурсів та зменшує ризики неефективного управління.

У сучасних умовах цифрові платформи також виконують функцію «соціального каталізатора», стимулюючи швидку мобілізацію ресурсів у кризових ситуаціях. Під час надзвичайних подій вони забезпечують оперативне реагування, дозволяючи координувати допомогу в режимі реального часу. Таким чином, цифрові інструменти фактично скорочують часовий розрив між виникненням потреби та її задоволенням, що є критично важливим для соціальної стабільності.

Ще одним важливим аспектом є формування цифрової довіри як нового виду соціального капіталу. Прозорість транзакцій, публічні звіти, відкриті дані та можливість відстеження руху коштів створюють середовище, у якому зростає рівень довіри між усіма учасниками соціальних процесів. Саме довіра стає ключовим ресурсом ефективності цифрових платформ, оскільки без неї неможливе стає функціонування жодної соціальної ініціативи.

Також варто зазначити, що цифровізація соціальних проєктів сприяє розвитку інклюзивності. Онлайн-платформи відкривають доступ до участі в соціальних ініціативах для людей, які раніше були обмежені географічними, фізичними або соціальними бар'єрами. Це розширює поняття громадянської участі та формує більш рівноправне суспільне середовище.

У стратегічній перспективі цифрові платформи можуть еволюціонувати у повноцінні екосистеми соціального управління, де поєднуються фінансові, аналітичні, комунікаційні та організаційні інструменти. Такі екосистеми здатні не лише реалізовувати окремі проєкти, а й формувати довгострокову політику соціального розвитку на основі даних, інновацій та партнерства між усіма секторами суспільства.

Отже, цифрові платформи виступають важливим інструментом реалізації соціальних проєктів, забезпечуючи не лише організацію та координацію діяльності, але й ефективну мобілізацію та використання фінансових ресурсів, що

є особливо актуальним в умовах сучасних викликів та сприяє розвитку соціально відповідального суспільства [4, с. 5].

Список використаних джерел:

1. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Частина 3: Електронна демократія: основи та стратегії реалізації / Н. В. Грицяк, А. І. Семенченко, І. Б. Жилияєв. К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. 84 с.
2. Електронна демократія: навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловйов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. К.: НАДУ, 2015. 66 с.
3. Амеліна К. Громадянське суспільство онлайн. Петиції, які призвели до змін, і як визначати їхню ефективність. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/news/2023/05/15/554977_gromadyanske_suspilstvo_onlayn.html
4. Аналітичний звіт «Думки і погляди населення України щодо державних електронних послуг». *United Nations Development Programme*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/analychnyy-zvit-dumky-i-pohlyady-naselennya-ukrayiny-shchodo-derzhavnykh-elektronnykh-posluh-u-2025-rotsi>

Іван Сидорчук

студент гр. ФПФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Світлана Коваль

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних реаліях особливо важливого значення для забезпечення функціонування як держави у цілому, так і окремих суб'єктів господарювання відіграють питання екологічної безпеки. Вони покликані усувати потенційні загрози та захищати життєво важливі інтереси суспільства у цілому і конкретної людини зокрема. Саме це обумовлює зростання інтересу до питань екологічної безпеки в науковій літературі. При цьому підкреслюється необхідність досліджувати їх комплексно, як єдине ціле в системі «суб'єкт господарювання – регіон – держава» або ж навпаки «держава – регіон – суб'єкт господарювання». Для реалізації завдань забезпечення екологічної безпеки на всіх рівнях функціонування держави повинна бути сформована відповідна екологічна політика, здійснення якої передбачається «... шляхом реалізації заходів із охорони навколишнього середовища та заходів із забезпечення раціонального використання природних ресурсів» [1, с. 466].

В літературі по темі дослідження сформульовано багато визначень сутності та змісту екологічної безпеки на різних рівнях господарювання. Так, О. Радченко у власному визначенні екологічної безпеки держави на основі дослідження підходів різних авторів вказує: «У цілому ж пріоритетами в діяльності систем екологічної безпеки держави мають бути: орієнтація на безпеку життя і здоров'я людей як найвищу цінність держави; забезпечення стійкості екосистем – величина антропогенного впливу не повинна перевищувати величини гранично допустимих навантажень на екосистему; постійний моніторинг та інтегральна оцінка ризиків і небезпек екологічного характеру, що дозволяють своєчасно виявляти та попереджувати потенційно небезпечні тенденції, порушення балансу відтворення екологічних процесів тощо» [2, с. 79]. Інакше кажучи, автор виходить із тих завдань, які покладаються на державу у процесі реалізації її екологічної політики. Разом з тим не розглядається сама сутність та завдання екологічної безпеки держави.

Ю. Павлютін на основі дослідження екологічної безпеки держави із законодавчо-правової точки зору вказує, що: «Екологічна безпека – це стан захищеності кожної окремої особи, суспільства, держави і навколишнього середовища від надмірної екологічної небезпеки. Проблеми навколишнього середовища зазвичай впливають на життя країни як вирішальний фактор або як складник національного добробуту і потенційних можливостей держави» [3, с. 21]. І такий підхід є, на нашу думку, обґрунтованим. Екологічні відносини разом із іншими складовими національної безпеки потребують не тільки її регулювання як певних економічних та соціальних відносин, але і законодавчо-нормативного регулювання на рівні держави. Досягнення екологічної безпеки як на рівні

держави, так і на рівні конкретних суб'єктів господарювання потребує відповідного публічного адміністрування, спрямованого на підвищення надійності цілісної системи забезпечення стійкості суспільства і держави.

Певні завдання щодо забезпечення екологічної безпеки вирішуються і на регіональному рівні. Як справедливо вказує Є. Жадан «Ефективність здійснення регіональної політики у сфері охорони навколишнього середовища та заходів із забезпечення раціонального використання природних ресурсів є індикатором належності функціонування системи екологічних прав особи» [1, с. 466]. І такий підхід до реалізації екологічної політики є обґрунтованим. Це обумовлено тим, що реалізація державної екологічної політики як складової національної безпеки полягає у запобіганні виникнення надзвичайних екологічних ситуацій або ж мінімізації їх наслідків, профілактики екологічних правопорушень та екологічних злочинів, що є у кінцевому підсумку показником ефективності реалізації такої політики, проявляється саме на рівні регіону або ж конкретного підприємства.

Суттєве значення для реалізації державної екологічної політики щодо забезпечення екологічної безпеки відіграють конкретні суб'єкти господарювання. О. Шишовська досліджує екологічну безпеку конкретного підприємства з точки зору досягнення необхідного рівня безпеки підприємницької діяльності і вказує, що: «...екологічна безпека підприємства – це сукупність функціональних складових, регулювання яких забезпечується фінансовою, інформаційною, політико-правовою, техніко-технологічною, економічною, інтелектуальною і кадровою функціями, що повинні бути законодавчо встановлені» [4, с. 48]. На думку автора для досягнення необхідного рівня екологічної безпеки підприємства необхідно не тільки дотримуватись певних наперед визначених вимог, але і реалізацію на практиці конкретної екологічної політики, що побудована із врахуванням екологічної політики держави у цілому.

На основі проведеного дослідження можна зробити певні узагальнення, які необхідно враховувати при визначенні сутності та змісту екологічної безпеки у цілому. Основними із них, на нашу думку, будуть:

- екологічну безпеку доцільно розглядати як комплексне поняття, досягнення якого можливе лише за рахунок реалізації конкретних завдань як на рівні держави, так і на рівні окремих регіонів та окремих суб'єктів господарювання;
- чітке визначення та розмежування функцій, що покладаються на окремих учасників процесу екологічної безпеки держави у відповідності до загальної мети;
- реалізація завдань щодо досягнення екологічної безпеки вимагає як фінансового та матеріального забезпечення, так створення і впровадження відповідної законодавчо-нормативної бази та відповідного адміністративного регулювання.

У цілому, екологічну безпеку можна характеризувати як складовий елемент безпеки як держави у цілому так і окремого регіону та конкретного суб'єкта господарювання, який досягається у процесі реалізації комплексу заходів екологічного характеру при відповідному фінансовому та матеріальному характеру на основі сформованої законодавчо-нормативної бази.

Список використаних джерел:

1. Жадан Є. В. Екологічна безпека як складова регіональної політики: нормативний аспект. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 466–469. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prno_2023_19_64
2. Радченко О. О. Екологічна безпека сучасних держав в умовах глобальних викликів і загроз. *Публічне урядування*. 2021. № 3. С. 73-81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubm_2021_3_13
3. Павлютін Ю. М. Соціокультурна та екологічна безпека як новітні об'єкти публічного адміністрування у сфері забезпечення національної безпеки України. *Юридичний бюлетень*. 2021. Вип. 21. С. 15–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ub_2021_21_4
4. Шишовська О. Екологічна безпека підприємства у контексті комплексної безпеки підприємницької діяльності. *Екологічне право України*. 2018. № 1–2. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eklprukr_2018_1-2_11

Павло Сильвестер

студент гр. ПОФГм-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: д.е.н., професор Тетяна Кізима

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ СТИМУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

Вивчення зарубіжного досвіду реалізації програм стимулювання трудових доходів населення необхідно розглядати як важливе підґрунтя для розробки обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення політики регулювання цих доходів в Україні. В умовах євроінтеграції нашої держави та її прагнення до впровадження кращих практик соціально-економічного регулювання вивчення досвіду держав ЄС та інших розвинених країн набуває особливої актуальності. Аналіз міжнародного досвіду засвідчує, що найбільш ефективні результати у сфері підвищення доходів громадян досягаються через комплексне поєднання трьох взаємопов'язаних напрямів державної політики у сфері доходів населення: підтримання зайнятості та ринку праці, розвитку підприємницького середовища і впровадження програм фінансової грамотності [12].

Серед державних програм підтримки зайнятості населення особливої уваги заслуговує досвід скандинавських країн, передусім Швеції та Данії. Шведська модель так званої «активної політики зайнятості» формувалася ще з 1950-х років під впливом ідей економістів Г. Рена та Р. Мейднера й полягала у поєднанні жорсткої макроекономічної стабілізації, централізованого колективного переговорного процесу та активних заходів сприяння зайнятості. Л. Кац зазначав, що шведські програми перенавчання та субсидованої зайнятості дозволяли підтримувати структурно низький рівень безробіття навіть в умовах кризових явищ. Це позитивно впливало на сукупні доходи домогосподарств [7]. Сучасна шведська система стимулювання доходів населення передбачає активні заходи сприяння зайнятості, які реалізує спеціальне Агентство зайнятості Arbetsförmedlingen. Ці заходи охоплюють такі дії, як: складання індивідуальних планів пошуку роботи; субсидування найму для роботодавців; програми перекваліфікації та підтримки мобільності робочої сили.

Значний інтерес з точки зору можливості використання в Україні викликає данська концепція «flexicurity», яка передбачає гнучкі умови для роботодавців щодо найму і звільнення працівників, але в поєднанні із розширеними системами соціального захисту безробітних та активними програмами зайнятості. Основні аспекти цієї концепції проаналізовані у працях Т. Андерсена та М. Сварера [1]. Особливість данської моделі полягає в тому, що вона виконує подвійне завдання: з одного боку, допомагає зайнятим зберегти роботу; з іншого боку, забезпечує швидке повернення до продуктивної зайнятості тим, хто її втратив. Завдяки цьому данська модель активного захисту працюючих осіб забезпечує мінімізацію втрати доходів населення. За даними ОЕСР, рівень заміщення доходу при безробітті в Данії сягає 90% від попереднього заробітку протягом перших місяців, що дозволяє громадянам зберігати купівельну спроможність та не скочуватися у бідність.

Важливою особливістю данської моделі «flexicurity» є активна профорієнтація та обов'язковий моніторинг активності безробітних у пошуку роботи, що запобігає перетворенню соціальних виплат на постійне джерело існування замість інструмента тимчасової підтримки.

Досвід Німеччини у сфері підтримки зайнятості пов'язаний передусім із системою Kurzarbeit – скороченого робочого часу, яка дозволяє роботодавцям тимчасово скорочувати години роботи замість масових звільнень, при цьому держава компенсує частину втраченого заробітку працівникам. Ця система набула широкого застосування під час фінансової кризи 2008-2009 рр. і пандемії COVID-19. На думку О. Бланшар, подібні механізми дають можливість зберігати людський капітал в підприємствах та уникати великих соціальних витрат, пов'язаних із тривалим безробіттям. Водночас, меншого шоку також зазнають доходи домогосподарств, які зіштовхуються з ризиком значного падіння у випадку стандартного звільнення працівника [3]. Не варто ігнорувати також психологічні переваги німецької моделі підтримки зайнятості, адже збереження робочого місця навіть у скороченому форматі підтримує фінансову впевненість працівника та його схильність до споживання. Завдяки цьому держава може уникнути зниження внутрішнього попиту в періоди зростання безробіття. Важливою складовою німецької моделі підтримки зайнятості є також мережа регіональних агентств зайнятості Bundesagentur für Arbeit, які поєднують функції виплати допомоги та активного посередництва на ринку праці.

Предметом окремого наукового дискурсу є проблематика стимулювання зайнятості в умовах збройного конфлікту та відновлення після нього. На підставі вивчення досвіду Боснії та Герцеговини, Руанди та Ізраїлю після збройних конфліктів П. Кольє і А. Хоффлер роблять висновок, що ефективне збереження та відновлення зайнятості після завершення конфлікту потребує цілеспрямованих державних програм переорієнтації працюючих з воєнного на цивільний сектор, залучення міжнародної технічної допомоги і пільгового кредитування підприємств, які відновлюють діяльність [4].

Вагомий досвід реалізації програм підтримки малого та середнього бізнесу як інструменту стимулювання росту доходів громадян від трудової діяльності мають США. У цій країні за їхнє виконання відповідає спеціальна структура – Адміністрація малого бізнесу (SBA). Субсидовані позики для початківців-підприємців, програми мікрокредитування і консультаційні сервіси через мережу SCORE, які надає SBA, відіграють помітну роль у зниженні бар'єрів для започаткування власного бізнесу, особливо серед вразливих груп населення, таких як жінки, ветерани та інші [5]. Програма мікрокредитування SBA надає позики розміром до 50 тис. дол. для стартапів, завдяки чому тисячі громадян отримують можливість реалізувати свій підприємницький потенціал та сформувати самостійне джерело доходу. Важливим елементом американської моделі є також система бізнес-інкубаторів та акселераторів, які надають послуги менторства та консультування. На наш погляд, така практика має виняткові переваги, оскільки для підприємців початківців проблемою є не тільки нестача фінансових ресурсів, але й брак управлінських компетентностей та досвіду.

Активно використовувала підтримку підприємництва для післявоєнного відновлення економіки також Республіка Корея. Після Корейської війни ця країна перетворилася з аграрної периферії на одну з провідних індустріальних держав, значною мірою завдяки цілеспрямованій державній підтримці малого та середнього підприємництва. Й. Сонг визначає корейський підхід до підтримки зайнятості та підприємництва як поєднання стимулюючої промислової політики з жорсткими стандартами результативності для підприємств-одержувачів допомоги. За програмами підтримки підприємництва держава надавала доступ до пільгових кредитів для бізнесу, реалізовувала заходи із захисту внутрішнього ринку, але вимагала від підприємств досягнення конкурентоспроможності на міжнародних ринках [9]. На наш погляд, такий принцип умовності державної підтримки має бути покладений в основу ефективної підприємницької політики в Україні.

Поряд із програмами підтримки зайнятості та підприємництва, важливу роль у стимулюванні приросту доходів домогосподарств відіграють програми фінансової грамотності. Дослідження А. Лусарді та О. Мітчелл демонструють статистично значущий зв'язок між рівнем фінансових знань населення та його здатністю ефективно управляти власними доходами, формувати заощадження та здійснювати інвестиції. Проаналізувавши дані по 150 тисячах домогосподарств у 25 країнах, вчені довели, що низька фінансова грамотність стає причиною неефективного планування власного доходу після виходу на пенсію, надмірного накопичення боргів та нераціонального розподілу активів. Як підсумок, недостатня фінансова обізнаність негативно позначається на рівні добробуту домогосподарства [10; 11].

Розвинені країни досягли помітних успіхів у реалізації програм сприяння фінансовій грамотності населення. Наприклад, у США таку програму реалізують Бюро фінансового захисту споживачів (CFPB) та Рада з фінансової грамотності та освіти. Поряд з цим, Федеральна корпорація страхування депозитів (FDIC) започаткувала програму «Money Smart» для малозабезпечених верств населення і мігрантів, в рамках якої її учасники отримують безкоштовні курси фінансового планування, бюджетування та кредитної грамотності. За підсумками оцінювання понад 200 програм підвищення фінансової грамотності Д. Фернандес, Дж. Лінч та Р. Г. Нетермейер зазначають, що найбільший ефект дають просвітницькі програми, які спрямовані не тільки на передачу знань, але також на конкретні зміни у фінансовій поведінці людей [6]. Ця думка дає підстави стверджувати, що навчальні програми з фінансової грамотності мають проектуватись навколо практичних ситуацій прийняття рішень і не передбачати виключно лекційний формат донесення інформації. Крім цього, просвітницькі заходи також мають враховувати специфіку конкретної цільової аудиторії, щоб посилити ефект від навчання.

Найбільш системно до реалізації заходів із підвищення рівня фінансової грамотності населення підходять у Великобританії. Під керівництвом Money and Pensions Service (Національна консультаційна служба при Міністерстві праці та пенсій) у країні реалізується Національна стратегія фінансової грамотності, яка охоплює усі вікові групи населення – від шкільних програм фінансової освіти до підтримки людей похилого віку у питаннях пенсійного планування. Як свідчать тематичні дослідження, ці програми фінансового консультування у поєднанні з обов'язковим зарахуванням фінансової освіти до програми шкільного навчання

демонструють високу ефективність у розвитку фінансових компетентностей молоді [2]. Результати моніторингу цієї програми свідчать, що учасники заходів із фінансового консультування на 24% рідше використовують споживчі кредити з не вигідними умовами та вдвічі частіше формують надзвичайний фінансовий резерв (так звану «подушку безпеки») у розмірі принаймні тримісячних витрат [2].

Особливий інтерес мають програми підвищення фінансової грамотності у країнах Центрально-Східної Європи, які дещо подібні до України за моделлю економіки та поступово інтегруються у європейський економічний простір. Серед цих країн вирізняється Естонія, яка визнана одним із лідерів у сфері цифровізації публічного управління та розвитку електронних фінансових послуг. Програми фінансової грамотності в Естонії реалізуються через Фонд фінансової грамотності (Rahatarkus), який надає безкоштовні онлайн-курси, інструменти планування особистого бюджету та консультаційну підтримку громадян. На думку Л. Клеппера і А. Лусарді, ключовим чинником ефективності естонської системи підвищення фінансової грамотності є те, що вона передбачає інтеграцію цифрових інструментів фінансового управління з освітніми програмами [8]. Після інтеграції до ЄС загальнонаціональну програму «Мої фінанси» (Moje finance) започаткувала Польща. Ця програма поєднувала шкільну фінансову освіту з просвітницькою медіакампанією і наданням безкоштовних консультаційних послуг через мережу регіональних фінансових консультантів. Завдяки реалізації цієї програми впродовж п'яти років вдалось досягти значного підвищення рівня охоплення населення базовою фінансовою освітою [12; 13].

Узагальнюючи зарубіжний досвід, можна виокремити декілька ключових принципів ефективних програм стимулювання трудових доходів населення. По-перше, успішні програми є комплексними, тобто поєднують заходи ринку праці, підтримки підприємництва та фінансової освіти. По-друге, вони орієнтовані на конкретні вразливі групи населення – молодь, жінок, осіб з обмеженими можливостями, мігрантів та, що особливо актуально для України, внутрішньо переміщених осіб. По-третє, ефективні програми передбачають активне залучення роботодавців та фінансових установ як партнерів, а не лише держави як єдиного суб'єкта підтримки. По-четверте, умовність державної підтримки підприємництва, тобто прив'язування допомоги до досягнення конкретних результатів значно підвищує її ефективність і запобігає нецільовому витрачання ресурсів. Нарешті, впровадження цифрових інструментів та онлайн-платформ підвищує рівень охоплення та доступність просвітницьких програм, знижує операційні витрати та усуває географічні бар'єри. Ці принципи мають стати основою для формування вітчизняної системи підтримки та максимізації доходів громадян як у воєнний, так і у повоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Andersen T. M., Svarer M. Flexicurity – Labour Market Performance in Denmark. *CESifo Economic Studies*. 2007. Vol. 53. No. 3. P. 389-429. DOI: 10.1093/cesifo/ifm015.
2. Atkinson A., Messy F. Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*. 2012. No. 15. OECD Publishing.

3. Blanchard O. European unemployment: the evolution of facts and ideas. *Economic Policy*. 2006. Vol. 21, No. 45. P. 5–59.
4. Collier P., Hoeffler A. Greed and grievance in civil war. *Oxford Economic Papers*. 2004. Vol. 56, No. 4. P. 563–595.
5. Federal Reserve Banks. 2022 Report on Employer Firms: Findings from the 2021 Small Business Credit Survey. Federal Reserve Banks, 2022. URL: <https://www.fedsmallbusiness.org/reports/survey/2022/2022-report-on-employer-firms>
6. Fernandes D., Lynch J. G., Netemeyer R. G. Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors. *Management Science*. 2014. Vol. 60, No. 8. P. 1861–1883.
7. Katz L. F. Active labor market policies to expand employment and opportunity. *Economic Review – Federal Reserve Bank of Kansas City*. 1994. Vol. 79, No. 1. P. 3–47.
8. Klapper L., Lusardi A. Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world. *Financial Management*. 2020. Vol. 49, No. 3. P. 589–614. DOI: 10.1111/fima.12283
9. Korea Development Institute (KDI). KDI Economic Outlook. Seoul: KDI, 2022. URL: <https://www.kdi.re.kr/en/research/economicOutlook>
10. Lusardi A., Mitchell O. S. The economic importance of financial literacy: theory and evidence. *Journal of Economic Literature*. 2014. Vol. 52, No. 1. P. 5–44.
11. Горин В. П., Булавинець В. М. Теоретичні засади бюджетних трансфертів як інструмента фінансового регулювання суспільного добробуту. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 5/1. С. 11-17. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/37975>
12. Фінанси зарубіжних країн: навч. посіб. / О. П. Кириленко, Т. О. Кізима, Н. Я. Кравчук [та ін.]; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: THEУ, 2013. 420 с. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/items/9c3542fd-ea70-44b2-a97b-85e8a5d393f3>
13. Фінанси: підруч. / В. П. Горин, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириленко [та ін.]; за ред. А. І. Крисоватого. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 632 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51033>

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Тарас Назарук

студент гр. СЗ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДЕРЖАВНІ ТА НЕДЕРЖАВНІ СОЦІАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ У СФЕРІ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ

У сучасних умовах посилення соціально-економічної нестабільності особливої актуальності набуває питання підтримки вразливих верств населення, які найбільшою мірою потребують ефективного державного та недержавного соціального захисту. Соціальна вразливість населення є характеристикою окремої особи, групи чи спільноти, що відображає підвищену ймовірність настання соціальних ризиків під впливом певних внутрішніх або зовнішніх чинників. Відповідно, до соціально вразливих категорій населення належать громадяни та сім'ї, які через об'єктивні обставини – вік, стан здоров'я, матеріальне становище чи соціальне виключення – мають обмежені можливості для самостійного вирішення власних проблем.

Варто зазначити, що соціальна вразливість є динамічною характеристикою, оскільки людина може потрапляти до відповідної категорії ситуативно, наприклад, унаслідок втрати годувальника або хвороби і виходити з неї після стабілізації становища.

Правову основу системи соціального захисту населення закладено Законом України «Про соціальні послуги» № 2671-VIII від 17 січня 2019 року. Цим Законом уперше на законодавчому рівні закріплено поняття «вразливі групи населення», визначено перелік базових соціальних послуг – від консультування та кризового втручання до реабілітації й представництва інтересів, а також встановлено рівноправний статус державних і недержавних надавачів соціальних послуг. Окрім того, передбачено механізм державного замовлення з боку органів місцевого самоврядування, що потенційно відкриває широкі можливості для залучення громадських організацій до надання соціальної підтримки. Утім, реалізація зазначених механізмів залишається нерівномірною та значною мірою залежить від інституційної і фінансової спроможності конкретної територіальної громади [1].

Проте у сфері реалізації державних і недержавних соціальних ініціатив щодо підтримки вразливих верств населення зберігається низка системних проблем, які ускладнюють забезпечення рівного доступу до соціальних, психологічних та гуманітарних послуг. Особливої актуальності ці питання набули після початку повномасштабної війни, коли значно зросла кількість внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, осіб з інвалідністю, людей похилого віку та інших категорій населення, які потребують посиленої підтримки. До основних проблем у цій сфері належать:

– нерівномірність географічного охоплення соціальними послугами, оскільки у великих містах доступ до допомоги є значно ширшим, тоді як у

прифронтових районах і на деокупованих територіях підтримка часто надається нерегулярно або залишається обмеженою;

- дефіцит психологічної допомоги, попит на яку суттєво зріс після початку повномасштабної війни. За даними UNICEF, лише 19% внутрішньо переміщених осіб отримували консультації психологів, тоді як понад 68% осіб, які потребували такої допомоги, не знали, куди звертатися;

- недостатня врегульованість нормативно-правової бази, адже відсутність єдиного закону про кризову психологічну допомогу створює правову невизначеність у сфері регулювання психосоціальних послуг, зокрема тих, що надаються неурядовими організаціями;

- стигматизація звернення за психологічною підтримкою, що залишається суттєвим бар'єром для отримання допомоги. Особливо це характерно для чоловіків, ветеранів та людей похилого віку, які нерідко уникають звернення до фахівців через соціальні стереотипи або недовіру до таких послуг;

- потреба в посиленні координації між державними установами та недержавними організаціями, оскільки ефективна підтримка вразливих верств населення потребує узгодженості дій, обміну інформацією та формування єдиної системи реагування на соціальні ризики [2].

Водночас недержавні соціальні ініціативи в Україні розвивалися паралельно з державною системою соціального захисту, однак із початком повномасштабної війни набули значно ширшого масштабу та суспільного значення. Громадські й волонтерські організації відіграли ключову роль у первинному реагуванні на гуманітарну кризу, забезпечуючи оперативну підтримку вразливих категорій населення. Їхня гнучкість, мобільність і здатність швидко реагувати на актуальні потреби дали змогу охопити допомогою ті групи населення, які не завжди могли своєчасно отримати підтримку в межах державної системи. Проте діяльність значної частини недержавних організацій залежить від фінансування міжнародних організацій, що створює ризики скорочення обсягів соціальних послуг у разі зміни пріоритетів або політики міжнародних партнерів та фондів.

У цьому контексті особливого значення набуває налагодження ефективної взаємодії між державними та недержавними суб'єктами соціальної підтримки. Така взаємодія може реалізовуватися через кілька основних моделей. Зокрема, держава може виступати замовником соціальних послуг, передаючи їх надання громадським організаціям через механізм соціального замовлення, що є поширеною практикою в країнах Європейського Союзу та поступово впроваджується в Україні.

Окрім цього, важливими формами співпраці є фінансування недержавних організацій через грантові та конкурсні програми, а також неформальна взаємодія, за якої волонтерські ініціативи доповнюють державні послуги в тих сферах, де їх недостатньо. Поєднання зазначених підходів дає змогу забезпечити як підзвітність і системність надання соціальної допомоги, так і оперативність реагування на потреби вразливих верств населення, що є особливо важливим в умовах тривалої соціально-економічної кризи.

Отже, система підтримки вразливих верств населення в Україні формується як багаторівнева модель взаємодії державних гарантій та недержавних соціальних

ініціатив. Держава забезпечує нормативно-правове регулювання, визначає основні напрями соціальної політики та формує базові механізми фінансування, тоді як громадянське суспільство доповнює державну систему в тих сферах, де наявні механізми є недостатньо гнучкими або не забезпечують повного охоплення осіб, які потребують допомоги.

Важливого значення набуває також удосконалення механізмів координації між різними суб'єктами соціальної підтримки, що сприятиме більш ефективному реагуванню на потреби вразливих категорій населення. Подальший розвиток цієї системи має ґрунтуватися на принципах адресності, доступності, прозорості та соціальної справедливості.

Список використаних джерел:

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
2. Андрусишин Н. І. Соціальна вразливість населення: дефініції, підходи до розуміння та оцінювання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. С. 73–77. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-42>
3. Шапошникова І. В., Вірт Ю. М. Роль інституту волонтерства у соціальній роботі під час повномасштабного вторгнення росії на територію України. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2024. № 12. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2024-12-02-03>

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Анна Тарасенко

студентка гр. СЗ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало одним із визначальних чинників трансформації національної системи соціального захисту населення, посиливши її роль у забезпеченні стійкості держави в умовах війни. Соціальна сфера, що традиційно забезпечувала підтримку найбільш вразливих верств населення, змушена функціонувати в умовах значних навантажень, зумовлених не лише економічною кризою, а й масштабним внутрішнім переміщенням населення, руйнуванням житлового фонду та систем життєзабезпечення.

У період воєнного стану система соціального захисту населення вийшла за межі традиційних фінансових зобов'язань держави, охопивши також питання фізичної безпеки, тимчасового розміщення, гуманітарної допомоги та комплексної психологічної підтримки. Аналіз сучасної ситуації дає змогу виокремити низку ключових проблемних напрямів у цій сфері.

Одним із найбільш вагомих викликів є захист прав і задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб. Інтенсивність міграційних процесів, спричинених повномасштабною війною, зумовлює необхідність оперативного вдосконалення законодавчих механізмів щодо офіційного визнання їхнього статусу, надання фінансової допомоги та забезпечення доступу до базових соціальних послуг. Попри спрощення процедури реєстрації для цієї категорії населення, актуальними залишаються проблеми житлового забезпечення, працевлаштування та інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади [1].

Окремої уваги потребують питання оформлення пенсій і соціальних виплат для осіб, які втратили документи або не мають доступу до соціальних служб у зонах бойових дій. Це свідчить про необхідність запровадження більш гнучких механізмів верифікації, цифровізації соціальних процедур та індивідуалізованого підходу до надання допомоги.

Інша група проблем пов'язана з функціонуванням стаціонарних соціальних установ, зокрема геріатричних пансіонатів, психоневрологічних інтернатів та дитячих будинків. В умовах активних бойових дій особливої актуальності набуває питання безпеки їхніх підопічних, значна частина яких через вік, стан здоров'я або інвалідність не має можливості самотійно евакуюватися. Це засвідчило необхідність перегляду наявних підходів до планування евакуації та формування більш гнучких механізмів кризового реагування для стаціонарних соціальних установ.

Наступним важливим проблемним напрямом є соціальне забезпечення родин військовослужбовців. В умовах тривалої війни особливого значення набуває

належне правове врегулювання статусу членів сімей захисників і захисниць України. Наявність у чинному законодавстві правових прогалин та колізій щодо визначення поняття «член сім'ї» ускладнює процедуру призначення і виплати одноразової грошової допомоги та пенсій у випадках загибелі або зникнення безвісти годувальника. Уніфікація відповідних законодавчих положень, а також спрощення адміністративних процедур є важливою передумовою посилення соціального захисту родин військовослужбовців і зниження рівня їхньої соціальної вразливості [2].

Окреслені проблеми засвідчують необхідність системного перегляду підходів до організації інституційного догляду, зокрема в частині забезпечення безпеки підопічних, планування евакуаційних заходів та посилення механізмів кризового реагування в соціальній сфері. У цьому контексті перспективним напрямом є поступове впровадження альтернативних форм підтримки, зокрема створення невеликих групових будинків і розвиток послуг соціального догляду вдома. Такий підхід дасть змогу підвищити гнучкість системи соціального захисту, зменшити залежність від великих стаціонарних установ та забезпечити більш адресну й індивідуалізовану допомогу вразливим категоріям населення.

Варто зазначити, що для ефективного реагування на сучасні виклики у сфері соціального захисту населення важливого значення набуває впровадження інноваційних управлінських і технологічних рішень. Зокрема, цифрові технології засвідчили свою ефективність у забезпеченні безперервності соціальної підтримки. Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС) дала змогу централізувати бази даних та автоматизувати соціальні виплати, що є особливо важливим в умовах втрати доступу до окремих регіональних реєстрів. Водночас цифровізація соціальної сфери має поєднуватися з розширенням функціональної спроможності територіальних громад, оскільки саме на місцевому рівні можливо найбільш повно ідентифікувати індивідуальні потреби громадян та забезпечити адресність соціальної допомоги.

Подальше реформування системи соціального захисту має бути спрямоване на поступовий перехід від моделі переважно «пасивної» підтримки, що ґрунтується здебільшого на грошових виплатах, до концепції активного соціального супроводу. Такий підхід передбачає створення мультидисциплінарних команд, розвиток мережі центрів життєстійкості, а також упровадження програм психологічної реабілітації для ветеранів, членів їхніх сімей і цивільних осіб, які постраждали внаслідок війни. Окремого значення набуває формування інклюзивного середовища та забезпечення безбар'єрності, що є необхідною умовою реалізації рівних можливостей для людей з інвалідністю, зокрема осіб, які набули її внаслідок воєнних дій.

Отже, система соціального захисту населення в умовах воєнного стану продемонструвала здатність до оперативного реагування на кризові явища, однак водночас виявила низку системних недоліків, що потребують комплексного реформування. Першочерговими завданнями залишаються вдосконалення механізмів підтримки внутрішньо переміщених осіб, модернізація системи інституційного догляду, а також усунення законодавчих колізій у сфері соціального забезпечення військовослужбовців та членів їхніх сімей. Подальший розвиток соціальної сфери має здійснюватися з урахуванням європейських стандартів,

принципів деінституціалізації догляду та цифрової інтеграції соціальних послуг. Поєднання технологічних інновацій та адресності соціальної допомоги може стати важливою передумовою відновлення соціальної стійкості держави у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Івчук Ю. Ю. Соціальний захист окремих категорій громадян в умовах воєнного стану: законодавчі новели та проблемні аспекти. Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2023. № 2 (46). С. 101–111. URL: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-46-2-101-111>
2. Пилипенко П. Д., Гірник О. О. Члени сім'ї військовослужбовця як суб'єкт права на соціальний захист: деякі практичні проблеми законодавчого регулювання. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 3. С. 221–227. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308234>
3. Федорович І. М., Шевчук Я. О. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 4. С. 161–167. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3041>

Федір Ткачик

д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Уляна Дудар

студентка гр. ДСПУАзм-12,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУЧАСНІ КОНТУРИ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В умовах поглиблення соціально-економічних дисбалансів, спричинених повномасштабною війною та трансформаційними процесами розвитку публічних фінансів, питання бюджетного забезпечення соціального захисту населення територіальних громад набуває особливої актуальності. Сучасний етап характеризується одночасним зростанням соціальних потреб населення та обмеженістю фінансових ресурсів, що обумовлює необхідність підвищення ефективності бюджетних механізмів у цій царині.

Соціальний захист населення детермінується ключовим інструментом реалізації соціальної політики держави та забезпечення базових гарантій населення. В такому контексті фінансування здійснюється за рахунок державного і місцевих бюджетів, при цьому в умовах децентралізації значна частина відповідальності за надання соціальних послуг покладається саме на органи місцевого самоврядування. Ефективність функціонування системи соціального забезпечення в територіальних громадах значною мірою залежить від належного рівня фінансування, своєчасності надання послуг та якості управлінських рішень на місцевому рівні [1].

Водночас фінансово-економічні трансформації воєнного стану суттєво ускладнюють процес бюджетного забезпечення соціального захисту. Зростання бюджетного дефіциту та державного боргу обмежує можливості держави щодо фінансування соціальних програм, що, у свою чергу, актуалізує проблему фіскальної консолідації та пошуку альтернативних джерел ресурсного забезпечення. У таких умовах спостерігається реконфігурація ролі рівнів бюджетної архітектури: з одного боку, відбувається зниження впливу рішень органів державної влади щодо фінансування соціальної сфери, з іншого – зростає значення місцевих бюджетів як ключових провайдерів соціальних послуг в Україні [2, с. 89].

Моніторинг сучасної практики бюджетного забезпечення соціального захисту в Україні свідчить про наявність низки системних проблем, серед яких ключовими є низька адресність соціальних виплат, фрагментація бюджетних ресурсів між великою кількістю програм, а також недостатня ефективність використання коштів. Значна частина соціальних трансфертів призначається за категоріальним принципом, що не забезпечує належного рівня таргетування допомоги та знижує її результативність [3, с. 44]. У результаті формується парадоксальна ситуація, за якої значні обсяги бюджетних ресурсів не призводять до пропорційного покращення рівня життя населення.

Важливим орієнтиром для модернізації бюджетного забезпечення соціального захисту є зарубіжний досвід, який демонструє ефективність симбіозу адресності соціальних виплат, децентралізації фінансових ресурсів та активного залучення місцевих інституцій. Зокрема, у країнах Європейського Союзу соціальна політика ґрунтується на принципах субсидіарності та багаторівневого управління, що забезпечує більш точне врахування потреб громад на локальному рівні. У Польщі та Німеччині значна частина соціальних послуг фінансується через місцеві бюджети із застосуванням механізмів міжбюджетного вирівнювання, що дозволяє забезпечити мінімальні соціальні стандарти незалежно від фінансової спроможності територій. Водночас у скандинавських країнах акцент робиться на високому рівні адресності соціальної допомоги, цифровізації процесів її надання та інтеграції соціальних послуг із ринком праці, що сприяє підвищенню ефективності використання бюджетних коштів [4].

Сучасні контури бюджетного забезпечення соціального захисту територіальних громад формуються під впливом процесів децентралізації, цифровізації та інституційної модернізації соціальної сфери. Важливим напрямом є перехід від трансфертно-орієнтованої моделі соціальної політики до людиноцентричної, що передбачає підвищення ролі громад, розвиток партнерства між державою та недержавними інституціями, а також впровадження нових механізмів фінансування соціальних послуг [5, с. 381]. Зокрема, перспективним вбачаємо використання інструментів аутсорсингу соціальних послуг, залучення громадських організацій та підвищення гнучкості бюджетного фінансування, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів та підвищенню якості послуг. Водночас, постійний аналіз результативності використання бюджетних коштів, орієнтація на потреби вразливих груп населення та забезпечення адресності допомоги є ключовими передумовами підвищення ефективності соціального захисту на рівні територіальних громад.

В даний час в Україні особливої актуальності набуває забезпечення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, військовослужбовців та членів їхніх сімей, а також відновлення соціальної інфраструктури в деокупованих громадах, де спостерігається критичний дефіцит ресурсів і підвищений рівень соціальної вразливості населення.

За даними аналітичних оцінок, оприлюднених на ресурсі «EuroFest», станом на початок 2026 року кількість внутрішньо переміщених людей перевищувала 4,6 млн осіб [6], що створює значне навантаження на систему соціального захисту та бюджети територіальних громад. У таких реаліях підвищення ефективності бюджетного забезпечення соціального захисту передбачає не лише оптимізацію видатків і посилення їх адресності, а й формування гнучких фінансових механізмів, здатних оперативно реагувати на динамічні зміни соціального середовища. Важливого значення набуває інтеграція бюджетної політики з політикою відновлення територій, розвиток партнерства між державою, громадами та міжнародними донорами, а також впровадження інноваційних підходів до фінансування соціальних послуг, що в сукупності формує основу резильєнтної моделі соціального захисту в Україні.

У цьому контексті важливого значення набуває імплементація положень національного Плану відновлення України [7], який передбачає модернізацію системи соціального захисту на засадах адресності, цифровізації та інтеграції соціальних послуг. Зокрема, одним із ключових векторів є відновлення соціальної інфраструктури територіальних громад із урахуванням нових демографічних і безпекових викликів, а також підвищення їх фінансової спроможності через посилення міжбюджетної підтримки та залучення міжнародних ресурсів. Реалізація зазначених підходів сприятиме формуванню адаптивної та резильєнтної моделі соціального захисту, орієнтованої на потреби населення в умовах повоєнної трансформації.

Список використаних джерел:

1. Бондар М. І., Цятковська О. В., Чемодурова Є. Є. Соціальне забезпечення в територіальних громадах. *Економіка та суспільство*. 2021. № 33. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-61>
2. Кириленко О. П., Гумен В. С. Бюджетні видатки на соціальний захист та проблеми забезпечення фіскальної консолідації в період воєнного стану в Україні. *Світ фінансів*. 2025. № 4 (85). С. 86–96.
3. Длугопольський О., Козар А. Аналіз бюджетних витрат на соціальний захист населення: виклики пандемії COVID-19. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 38–64.
4. Social protection & social inclusion. European Union. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/social-protection-social-inclusion_en?utm_source=chatgpt.com
5. Шулюк Б. С., Ткачик Ф. П. Бюджетна підтримка проєктів державно-приватного партнерства: реалії світової та української практики. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 378–385.
6. Бяківський А. Кількість переселенців по областях: актуальна статистика 2026. EuroFest. 27.03.2026. URL: <https://www.eurofest.org.ua/kilkist-pereselencziv-po-oblastyah-aktualna-statystyka-2026/>
7. План відновлення України. Забезпечення ефективної соціальної політики. 2026. URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/secure-targeted-and-effective-social-policy>

Олександра Шаланкевич

студентка гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ВИДИ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Соціальне страхування – це закріплена державою система правових норм, яка передбачає надання громадянам матеріального забезпечення та соціальних послуг у випадках настання певних життєвих обставин, таких як хвороба, тимчасова або стійка втрата працездатності, втрата годувальника, безробіття з незалежних причин, старість та інші ситуації, визначені законодавством. Фінансування цієї системи здійснюється за рахунок коштів, що надходять від страхових внесків роботодавців і працівників, а також бюджетних коштів у передбачених законом випадках.

Соціальне страхування також можна розглядати як організовану на загальнодержавному рівні систему взаємної підтримки, яка має обов'язковий характер. Її ефективність залежить від широти охоплення населення та здатності забезпечити захист від основних соціальних ризиків, що виникають у процесі життєдіяльності людини.

Пенсійне страхування є одним із ключових елементів системи соціального страхування, що забезпечує матеріальну підтримку громадян у разі настання пенсійних ризиків, насамперед досягнення пенсійного віку, втрати працездатності або втрати годувальника. Його функціонування ґрунтується на принципах обов'язковості участі, соціальної справедливості та залежності розміру виплат від страхового стажу і заробітку.

У системі пенсійного страхування України передбачено різні види пенсійних виплат. Основними є пенсія за віком, яка призначається після досягнення встановленого законодавством віку та наявності необхідного страхового стажу, пенсія по інвалідності, що надається у разі повної або часткової втрати працездатності, а також пенсія у зв'язку з втратою годувальника для непрацездатних членів сім'ї. Розмір цих виплат залежить від тривалості страхового стажу та суми заробітку, з якого здійснювалися внески.

Важливою складовою пенсійного страхування є його розподільчий характер, за якого кошти працюючого населення спрямовуються на виплату пенсій нинішнім пенсіонерам. Така модель забезпечує безперервність виплат, але водночас є чутливою до демографічних змін, зокрема до старіння населення та зменшення частки працездатних осіб.

Поряд із обов'язковою системою функціонує добровільне пенсійне страхування, яке передбачає участь громадян на договірних засадах. Воно здійснюється на підставі укладення письмового договору між страховиком і дієздатною особою, відповідно до якого громадянин має право на додаткові пенсійні виплати у майбутньому. Такий договір оформлюється у письмовій формі та підтверджується страховим свідоцтвом (полісом або сертифікатом).

Добровільне пенсійне страхування може доповнюватися участю роботодавців, які за рішенням підприємства, профспілкових органів або відповідно до умов колективного договору мають можливість частково або повністю компенсувати працівникам внески за такими договорами, що створює додаткові гарантії матеріального забезпечення громадян у пенсійному віці та підвищує рівень їх соціальної захищеності [1, с. 23].

Страхування у разі тимчасової втрати працездатності є частиною системи соціального страхування, яка забезпечує матеріальну підтримку особи, коли вона тимчасово не може працювати через хворобу, травму або інші подібні обставини. Його основне завдання полягає у компенсації втраченої заробітної плати на період лікування та відновлення здоров'я.

У рамках цього виду страхування передбачено виплату допомоги за період непрацездатності, зокрема у випадках загального захворювання, нещасних випадків, необхідності догляду за хворою дитиною або членом сім'ї, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Розмір таких виплат також визначається залежно від страхового стажу та середнього доходу, з якого здійснювалися відрахування. Цей вид страхування має тимчасовий характер і діє лише протягом періоду втрати працездатності до моменту одужання або переходу до іншого виду соціального забезпечення. Він виконує переважно компенсаційну функцію, дозволяючи частково зберегти рівень доходів людини під час хвороби [5, с. 203].

Медичне страхування в Україні перебуває на етапі формування, і на сьогодні відсутня повністю завершена та уніфікована модель його функціонування. Питання створення цілісної системи залишається предметом обговорення, оскільки необхідно забезпечити її доступність, зрозумілість та ефективність для всього населення. Запровадження загальнообов'язкового медичного страхування розглядається як один із ключових напрямів реформування галузі, що дозволив би гарантувати базовий рівень медичної допомоги кожному громадянину.

Медичне страхування є формою соціального захисту у сфері охорони здоров'я, яка передбачає оплату медичних послуг у разі настання страхового випадку за рахунок коштів страхової системи, що формуються зі страхових внесків. Його суть полягає у забезпеченні фінансової доступності лікування та зниженні ризику надмірних витрат для населення при виникненні проблем зі здоров'ям.

У структурному плані виділяють обов'язкове та добровільне медичне страхування. Обов'язкове страхування розглядається як базовий елемент майбутньої системи охорони здоров'я, оскільки воно забезпечує рівний доступ до основних медичних послуг. Добровільне медичне страхування виконує допоміжну функцію і дозволяє отримувати розширений спектр медичних послуг залежно від обраної програми.

На практиці впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні ускладнюється через відсутність єдиного підходу до його законодавчого та організаційного оформлення, що призводить до збереження чинної моделі, в якій значну роль відіграє добровільне страхування.

Добровільне медичне страхування здійснюється на договірній основі та залежить від фінансових можливостей людини. Воно передбачає отримання

медичних послуг у межах визначених програм і обсягу покриття. Разом із тим його поширення обмежується рівнем доходів населення та недостатнім рівнем довіри до страхових установ, що впливає на його загальну доступність і розвиток [3, с. 56].

Страховання від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, що призвели до втрати працездатності, спрямоване на захист працівників у разі ушкодження здоров'я під час виконання трудових обов'язків або внаслідок шкідливих умов праці. Його головне завдання полягає у компенсації шкоди, заподіяної життю та здоров'ю працівника, а також у забезпеченні матеріальної підтримки у період втрати працездатності. Цей вид страхування охоплює випадки виробничого травматизму та професійних захворювань, що виникають у процесі трудової діяльності. У разі настання страхового випадку застраховані особи мають право на отримання виплат у вигляді допомоги по тимчасовій або стійкій втраті працездатності, компенсаційних виплат, а також відшкодування витрат, пов'язаних із лікуванням і реабілітацією. Особливістю цього страхування є його спрямованість не лише на фінансову підтримку, а й на відновлення здоров'я постраждалих працівників. Воно включає заходи медичної, соціальної та професійної реабілітації, що дозволяють повернути людину до трудової діяльності або адаптувати її до нових умов життя [2, с. 264].

Страховання на випадок безробіття спрямоване на матеріальне забезпечення осіб у період втрати роботи з незалежних від них причин. Його основна мета полягає у тимчасовій фінансовій підтримці безробітних громадян та сприянні їхньому подальшому працевлаштуванню.

У межах цього виду страхування надається допомога по безробіттю, яка призначається за умови реєстрації людини у службі зайнятості та наявності необхідного страхового стажу. Розмір і тривалість виплат залежать від попереднього заробітку, тривалості страхового стажу та причин втрати роботи.

Крім грошових виплат, система страхування на випадок безробіття включає заходи активної підтримки зайнятості, зокрема професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та сприяння працевлаштуванню, що дозволяє не лише компенсувати втрачений дохід, а й підвищити шанси особи на повернення до трудової діяльності.

Фінансування виплат у системі соціального страхування здійснюється за рахунок внесків працівників і роботодавців. У деяких випадках у формуванні фінансових ресурсів також бере участь держава.

Основні елементи соціального страхування можна визначити так [4]:

- соціальне страхування базується на внесках, які зазвичай сплачуються роботодавцями та працівниками на принципах солідарності. У певних ситуаціях держава долучається через внески за окремі категорії осіб або шляхом бюджетних дотацій із загальних податкових надходжень;

- участь у системі є обов'язковою для більшості працівників, за винятком окремих випадків, передбачених законодавством. Страхові внески накопичуються у спеціальних фондах, з яких здійснюються пенсійні виплати та різні види допомоги;

– кошти, які тимчасово не використовуються для виплат, можуть інвестуватися з метою отримання додаткового доходу. Право на отримання пенсії або допомоги підтверджується обліком внесків і не потребує перевірки доходів чи соціального стану особи;

– розмір внесків і страхових виплат зазвичай визначається рівнем заробітної плати застрахованої особи. Страхування від нещасних випадків на виробництві, як правило, повністю фінансується роботодавцем, іноді за участі держави через бюджетні кошти.

Розглянуті види страхування утворюють систему соціального та майнового захисту, спрямовану на покриття різних життєвих ризиків і компенсацію втрат доходу чи майна. Вони відрізняються за умовами, джерелами фінансування та характером виплат, але мають спільну мету - зниження негативних наслідків непередбачуваних ситуацій.

Соціальне страхування є основою цієї системи та охоплює ключові ризики, пов'язані з втратою працездатності, роботи або доходу. Воно має обов'язковий характер і забезпечує базовий рівень соціального захисту. Добровільні та інші види страхування доповнюють обов'язкові механізми, розширюючи можливості захисту залежно від потреб особи. У сукупності вони формують багаторівневу систему, що забезпечує фінансову стабільність у різних життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел:

1. Сидор І. П., Денисюк Т. В. Державне пенсійне страхування в Україні: виклики сучасності та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2022. № 1 (70). С. 22-35.
2. Сорока О. Поняття та ознаки соціального страхування від нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 363–368. URL: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.1963>.
3. Климук Н. Я. Особливості медичного страхування в Україні у сучасних умовах. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2021. № 1. С. 55–60. URL: <https://doi.org/10.11603/1681-2786.2021.1.12147>.
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.
5. Коваленко О. О. Окремі проблеми правового регулювання правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. Серія: Право. 2025. № 41. С. 204–209. URL: <https://doi.org/10.34142/23121661.2025.41.22>.

Володимир Щерба

студент гр. СР-45,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Євген Антоненков

студент гр. СРз-43,

Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Західноукраїнського національного університету, м. Івано-Франківськ

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Король

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ПІДЛІТКІВ-ЖЕРТВ КІБЕРБУЛІНГУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

У сучасному суспільстві, що характеризується активною цифровізацією, питання соціального захисту вразливих груп населення набуває особливої актуальності. До таких груп належать сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також підлітки, які стають жертвами кібербулінгу. Поширення інформаційно-комунікаційних технологій сприяє не лише розвитку комунікацій, але й виникненню нових форм соціальних ризиків, серед яких кібербулінг займає провідне місце [5].

Кібербулінг є специфічною формою психологічного насильства, що характеризується систематичністю, анонімністю та широким охопленням аудиторії. Його наслідками є емоційна нестабільність, зниження самооцінки, соціальна ізоляція та порушення психічного здоров'я підлітків [1]. Особливої уваги потребують підлітки із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, оскільки вони часто позбавлені належної підтримки з боку батьків або опікунів.

В умовах воєнного стану та соціально-економічної нестабільності в Україні зростає рівень психологічного навантаження на дітей і підлітків, що підвищує їхню вразливість до негативних впливів цифрового середовища [3]. Це обумовлює необхідність удосконалення соціального супроводу сімей і розробки ефективних механізмів допомоги підліткам на рівні місцевих громад.

Соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах є важливим напрямом соціальної роботи, який передбачає комплекс заходів, спрямованих на подолання кризових ситуацій і відновлення соціального функціонування сім'ї. Він включає оцінку потреб, індивідуальне планування допомоги, психологічну підтримку та взаємодію з іншими соціальними інституціями.

У сучасних умовах важливим аспектом соціальної роботи є врахування цифрового середовища, в якому перебувають підлітки. Кібербулінг проявляється у формі образ, погроз, поширення неправдивої інформації або соціального виключення в онлайн-просторі. Такі дії можуть мати довготривалий негативний вплив на психоемоційний стан дитини [4].

Дослідження свідчать, що підлітки із соціально неблагополучних сімей частіше стають жертвами кібербулінгу, що пояснюється недостатнім рівнем контролю та підтримки з боку дорослих [2]. У зв'язку з цим особливого значення

набуває впровадження комплексного підходу до соціальної роботи, який поєднує індивідуальну допомогу, профілактику та освітні заходи.

Ефективна допомога підліткам можлива лише за умови міжвідомчої взаємодії. Вона передбачає співпрацю соціальних служб, освітніх закладів, психологів та органів місцевого самоврядування. Важливу роль у цьому процесі відіграє профілактика кібербулінгу шляхом формування цифрової грамотності та навичок безпечної поведінки в Інтернеті [4].

Крім того, значну роль відіграє місцева громада як базовий рівень організації соціальних послуг. Саме на цьому рівні можливе оперативне реагування на потреби сімей, впровадження соціальних програм і координація діяльності різних установ. Розвиток соціальних сервісів у громаді сприяє підвищенню ефективності підтримки вразливих категорій населення.

Отже, удосконалення соціального супроводу сімей та допомоги підліткам – жертвам кібербулінгу потребує комплексного підходу, що включає профілактичні, корекційні та реабілітаційні заходи. Важливими умовами ефективності є міжвідомча взаємодія, розвиток ресурсів місцевих громад та впровадження сучасних методів соціальної роботи. Реалізація таких підходів сприятиме зниженню рівня кібербулінгу та підвищенню рівня соціального захисту дітей і сімей.

Список використаних джерел:

1. UNICEF. Cyberbullying: What is it and how to stop it. 2023. URL: <https://www.unicef.org/end-violence/how-to-stop-cyberbullying>
2. Kowalski R. M., Limber S. P., McCord A. A. A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. *Aggression and Violent Behavior*. 2022. Vol. 64.
3. World Health Organization. Adolescent mental health in the digital age. 2024. URL: <https://www.who.int>
4. Фуштей О. Соціальна профілактика кібербулінгу серед молоді. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2022. № 1. С. 156–160.
5. Клос С. Феномен кібербулінгу серед підлітків. *Освітологія*. 2024. № 13. С. 45–52.

Ігор Янковий

студент гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна формує безпрецедентні виклики для суспільства, загострюючи наявні соціальні проблеми та суттєво підвищуючи потребу в оперативних і ефективних механізмах підтримки. У таких умовах особливої ваги набувають соціальні ініціативи, що реалізуються не лише державними органами, а й громадськими організаціями, волонтерськими спільнотами та бізнесом. Важливим чинником їх результативності є впровадження сучасних цифрових технологій, які забезпечують швидкість реагування, узгодженість дій та можливість масштабування допомоги [1, с. 26]. Повномасштабна війна росії проти України спричинила глибокі та неоднозначні трансформації у соціальній сфері, що проявляються у зміні суспільних настроїв, оцінок, життєвих орієнтирів і пріоритетів громадян.

В умовах воєнного часу соціальні ініціативи характеризуються підвищеною оперативністю, гнучкістю та здатністю швидко адаптуватися до змін. Узагальнення успішних практик функціонування територіальних громад дозволяє виокремити ключові напрями їх реалізації, серед яких: підтримка військовослужбовців; допомога внутрішньо переміщеним особам; соціальний захист сімей ветеранів, загиблих і зниклих безвісти; надання психосоціальної допомоги різним групам населення; відбудова житлової та критичної інфраструктури; стимулювання економічного відновлення.

Як свідчить практика, найбільша кількість соціальних проєктів у період війни спрямована на забезпечення потреб найбільш уразливих верств населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, родин загиблих захисників, поранених військових та цивільних громадян. Реалізація таких ініціатив сприяє забезпеченню доступу до житла, медичного обслуговування, зайнятості, а також полегшує процес соціальної інтеграції, що в підсумку знижує рівень соціально-економічної нерівності в умовах війни.

Водночас одним із визначальних механізмів реалізації таких ініціатив є соціальна допомога, що функціонує як комплексний інструмент підтримки населення та його відновлення. У сучасних умовах пріоритетним завданням державної політики є формування правових і організаційних засад, які гарантуватимуть громадянам доступ до належного рівня соціального забезпечення. Особливої актуальності це набуває в умовах повномасштабної війни, що супроводжується стрімким зростанням кількості осіб, які потребують соціальної підтримки [2, с. 54].

Соціальна допомога виступає ключовим інструментом реалізації більшості соціальних ініціатив. Вона забезпечує своєчасне реагування на кризові виклики, сприяє підтримці внутрішньо переміщених осіб, надає необхідну допомогу

військовослужбовцям і ветеранам, знижує рівень соціальної напруги в суспільстві, а також підтримує процеси відновлення соціальної інфраструктури на місцевому рівні. У цьому контексті соціальна допомога виконує не лише функцію підтримки населення, а й виступає ефективним механізмом мобілізації ресурсів і координації діяльності різних суб'єктів [3].

Доцільно також наголосити, що в умовах війни трансформується не лише зміст соціальної допомоги, а й механізми її надання. Відбувається активний перехід до цифрових форматів обслуговування, що значно спрощує доступ населення до соціальних послуг. Використання електронних реєстрів, онлайн-платформ та мобільних застосунків дозволяє мінімізувати бюрократичні процедури, підвищити прозорість розподілу ресурсів і зменшити ризики зловживань, що особливо важливо для внутрішньо переміщених осіб та населення, яке перебуває у прифронтових територіях, де доступ до традиційних каналів отримання допомоги є обмеженим.

Крім того, важливою тенденцією є посилення ролі територіальних громад у процесі реалізації соціальних ініціатив. Саме на місцевому рівні відбувається оперативне виявлення потреб населення та формування адресної допомоги. Децентралізація управління сприяє більш ефективному використанню ресурсів і забезпечує гнучкість у прийнятті рішень, що є критично важливим у кризових умовах [4, с. 192].

Не менш значущим є розвиток партнерства з міжнародними організаціями, які надають фінансову, гуманітарну та експертну підтримку, що дозволяє не лише розширити масштаби соціальної допомоги, а й впроваджувати кращі світові практики у сфері соціального захисту. У цьому контексті соціальна допомога виступає інтеграційним механізмом, що об'єднує національні та міжнародні ресурси для досягнення спільної мети - забезпечення гідного рівня життя населення.

Отже, соціальна допомога є ключовим інструментом реалізації соціальних ініціатив в умовах війни, оскільки вона забезпечує базову підтримку населення та сприяє стабілізації суспільства. Ефективність соціальної допомоги залежить від взаємодії держави, громадських організацій, волонтерів та міжнародних партнерів. Використання сучасних технологій, розвиток партнерств і підвищення рівня координації дозволяють її значно підвищити. У перспективі важливим завданням є створення стійкої системи соціальної підтримки, здатної ефективно реагувати на виклики як воєнного, так і післявоєнного періоду.

Таким чином, подальший розвиток системи соціальної допомоги має базуватися на принципах цифровізації, адресності, прозорості та міжсекторної взаємодії, що дозволить сформувати ефективну, адаптивну та стійку модель соціальної підтримки, здатну не лише реагувати на наслідки війни, а й забезпечити відновлення та довгостроковий соціально-економічний розвиток України.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальне проектування: навчальний посібник. Київ: Київський університет ім. Бориса Грінченка, 2010. 127 с.
2. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України: навч. посіб. Київ: Олан, 2004. 312 с.

3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
4. Могилка О. П., Костіна В. В. Соціальне проєктування в умовах війни в Україні: досягнення та нові виклики. *Сучасні реалії та перспективи соці-ального виховання особистості в різних соціальних інституціях*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 жовт. 2023 р., Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди). Харків, 2023. С. 191–198.

Секція 4

ТРИЛЕМА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО, СТРАХОВОГО ТА ФОНДОВОГО РИНКІВ ЗА СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Ілля Барибін

студент гр. ФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

СТРАТЕГІЇ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ

Сучасний етап розвитку економіки України характеризується високим рівнем макроекономічної нестабільності, що зумовлена воєнними ризиками, інфляційними процесами та трансформаціями фінансового сектору. У таких умовах суттєво обмежується доступ підприємств до банківського кредитування, що, своєю чергою, актуалізує необхідність перегляду підходів до фінансового менеджменту.

Як свідчать результати наукових досліджень, в умовах невизначеності банківські установи змушені посилювати політику управління ризиками, що проявляється у підвищенні вимог до позичальників, скороченні обсягів кредитування та зростанні вартості кредитних ресурсів [5]. Відповідно до аналітичних матеріалів Національного банку України, у 2025-2026 роках спостерігається тенденція до збереження високих процентних ставок та переорієнтації банків на менш ризикові операції [3]. Це суттєво ускладнює доступ підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, до фінансових ресурсів.

Ключовими обмеженнями розвитку кредитування є високий рівень проблемних кредитів, низька платоспроможність позичальників та нестабільність економічного середовища. У сукупності ці чинники формують обмежене кредитне середовище та підвищують залежність підприємств від внутрішніх джерел фінансування.

У зазначених умовах особливого значення набуває оптимізація внутрішніх фінансових ресурсів підприємства. Ефективне фінансове управління передбачає удосконалення системи планування, бюджетування, аналізу та контролю фінансових потоків. Застосування сучасних методів фінансового менеджменту дозволяє підвищити рівень фінансової стійкості підприємства та його адаптивність до змін зовнішнього середовища [1].

Важливим напрямом є також оптимізація структури оборотного капіталу. Рациональне управління дебіторською заборгованістю, запасами та грошовими потоками дозволяє забезпечити належний рівень ліквідності без залучення додаткових кредитних ресурсів. У цьому контексті фінансовий менеджмент набуває стратегічного характеру, орієнтованого на забезпечення довгострокової фінансової стабільності.

Окрему роль у підвищенні ефективності фінансового управління відіграє цифровізація. Використання автоматизованих систем фінансового аналізу, планування та контролю сприяє підвищенню точності прогнозування та оперативності прийняття управлінських рішень [5]. Це дозволяє підприємствам більш ефективно реагувати на зміни ринкового середовища.

Поряд із внутрішніми механізмами, важливим напрямом є диверсифікація джерел фінансування. У сучасних умовах зростає роль державних програм підтримки підприємництва. Зокрема, впровадження грантових програм дозволяє суб'єктам господарювання залучати фінансові ресурси без збільшення боргового навантаження [2]. Такі інструменти є особливо актуальними для підприємств, що функціонують в умовах обмеженого доступу до кредитних ресурсів.

Крім того, перспективним напрямом є використання можливостей фондового ринку. Відповідно до законодавства України, зокрема Закону України «Про акціонерні товариства», підприємства можуть залучати інвестиційні ресурси шляхом емісії цінних паперів [4]. Це створює додаткові можливості для фінансування діяльності та зменшує залежність від банківського сектору.

Важливим елементом сучасних стратегій фінансового менеджменту є впровадження системи ризик-менеджменту. Ідентифікація, оцінювання та мінімізація фінансових ризиків дозволяє забезпечити стабільність функціонування підприємства навіть в умовах кризових явищ. Застосування інструментів сценарного аналізу та стрес-тестування сприяє підвищенню рівня обґрунтованості управлінських рішень [1].

Таким чином, сучасні умови функціонування підприємств в Україні характеризуються обмеженим доступом до банківського кредитування, що обумовлює необхідність трансформації підходів до фінансового менеджменту. Підприємства змушені активніше використовувати внутрішні ресурси, впроваджувати інноваційні технології та диверсифікувати джерела фінансування.

Отже, ефективна стратегія фінансового менеджменту в умовах сучасних викликів повинна базуватися на комплексному підході, що поєднує оптимізацію внутрішніх фінансових процесів, використання альтернативних джерел фінансування та впровадження сучасних інструментів управління ризиками. Реалізація таких підходів сприятиме підвищенню фінансової стійкості підприємств та забезпеченню їх конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Коваль Н. О., Ткачук Л. М., Панасенко І. О. Стратегії фінансового менеджменту в умовах непередбачених коливань фінансового ринку. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3962>
2. Уряд запускає грантові програми для розвитку підприємництва та навчання українців. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=en-GB&id=29e379f1-75ba-4e46-902c-ed9e56e1db35&title=TheGovernmentLaunchesGrantProgramsForEntrepreneurshipDevelopmentAndTrainingOfUkrainians>
3. Національний банк України. Огляд банківського сектору, лютий 2026 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutiy-2026-roku>
4. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 р. № 2465-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#Text>
5. Тимошенко М. В., Бондаренко А. В. Особливості банківського кредитування в умовах невизначеності. *Економіка та суспільство*. 2025. № 80. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/7000/6939>

Андрій Бутов

к.е.н., доцент, доцент кафедри економічної експертизи та землевпорядкування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Костецький

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТРАНСФОРМАЦІЯ РИНКУ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Іпотечне кредитування є одним із важливих інструментів забезпечення населення житлом, активізації будівельної галузі, розвитку ринку нерухомості та стимулювання довгострокового економічного зростання. В умовах дії правового режиму воєнного стану значення іпотеки в Україні суттєво зросло, оскільки війна спричинила масштабне руйнування житлового фонду, внутрішнє переміщення населення, зростання попиту на житло у відносно безпечних регіонах та посилення соціальної потреби у доступних фінансових механізмах придбання нерухомості. Іпотека в сучасних умовах виконує не лише економічну, а й виразну соціальну функцію, оскільки сприяє зниженню житлової напруженості, підтримці сімей, формуванню фінансової стабільності домогосподарств і підвищенню рівня соціальної захищеності громадян.

В Україні ринок іпотечного кредитування тривалий час залишався недостатньо розвиненим. До основних причин цього належали високі процентні ставки, значні вимоги до позичальників, потреба у великому початковому внеску, обмежені строки кредитування, недостатній рівень довіри до ринку нерухомості, а також складність прогнозування довгострокових ризиків. У наукових дослідженнях наголошується, що розвиток іпотечного кредитування в Україні ускладнюється нестабільністю економічної ситуації, війною та зростаючим попитом населення на поліпшення житлових умов [1].

Повномасштабне вторгнення Росії у 2022 році призвело до різкого погіршення ситуації на ринку нерухомості та іпотечного кредитування. У перші місяці війни ринок фактично зупинився, банки обмежили видачу довгострокових кредитів, а населення втратило можливість планувати великі фінансові зобов'язання через невизначеність доходів, безпекові ризики та інфляційний тиск. Додатковими факторами стали руйнування житла, зниження купівельної спроможності, переміщення населення, зростання витрат на базові потреби та підвищення ризиків для банківських установ. У 2024 році кількість угод купівлі житла залишалася майже на третину нижчою, ніж до повномасштабної війни, а державна підтримка забезпечувала понад 96% нової іпотеки [2].

Водночас саме воєнні умови актуалізували потребу у державному стимулюванні іпотечного кредитування. Ключовим інструментом відновлення ринку стала програма «єОселя», започаткована наприкінці 2022 року. Її значення полягає в тому, що вона дала змогу частково відновити попит на іпотечні кредити та створила доступніші умови для окремих категорій населення. Програма передбачає пільгове кредитування для військовослужбовців, медиків, педагогів,

науковців та інших категорій громадян, а також умови для ширшого кола позичальників. «єОселя» стала ключовим інструментом відновлення іпотечного кредитування з метою забезпечення доступного житла для населення [1].

Станом на кінець 2025 року ринок іпотечного кредитування демонстрував ознаки поступового пожвавлення. За даними НБУ у грудні 2025 року банки України видали 952 іпотечні кредити на загальну суму майже 2 млрд грн [3]. Більшість кредитів було спрямовано на первинний ринок нерухомості: 539 кредитів на 1,1 млрд грн, з яких 203 кредити на 385 млн грн були оформлені під заставу майнових прав на майбутнє житло. На вторинному ринку було видано 413 кредитів на 827 млн грн [4]. Це свідчить про відновлення ролі банків у фінансуванні житлового сектору, хоча значна частина активності все ще залежить від державних програм підтримки.

Особливістю іпотечного ринку наприкінці 2025 року є порівняно невисокий рівень ефективних ставок за новими кредитами, що значною мірою пояснюється дією пільгових програм. Середньозважена ефективна ставка становила 8,11% річних на первинному ринку та 8,66% на вторинному ринку [4]. Для українських умов такі ставки є відносно доступними, однак вони не повною мірою відображають ринкову вартість довгострокового кредитування, оскільки значна частина кредитів підтримується державою. Це формує важливу суперечність: з одного боку, державна підтримка робить іпотеку доступнішою, з іншого – надмірна залежність ринку від бюджетного ресурсу створює ризики для його сталості.

У регіональному розрізі найбільша активність іпотечного кредитування спостерігалася у Київській області та місті Києві. У грудні 2025 року в Київській області було укладено 347 іпотечних договорів на 722 млн грн, що становило близько 37% загального обсягу, а в Києві – 191 договір на 455 млн грн [3]. Така концентрація пояснюється відносно вищою платоспроможністю населення, активністю забудовників, розвиненішою банківською інфраструктурою та високим попитом на житло в центральному регіоні. Водночас це свідчить про нерівномірність розвитку іпотечного ринку, адже в багатьох регіонах доступ до житлового кредитування залишається обмеженим.

Іпотечне кредитування в умовах воєнного стану має значний соціально-економічний ефект. По-перше, воно сприяє задоволенню житлових потреб населення, зокрема військових, внутрішньо переміщених осіб, молодих сімей та працівників соціально важливих професій. По-друге, іпотека підтримує будівельну галузь, яка має мультиплікативний вплив на суміжні сектори економіки: виробництво будівельних матеріалів, транспорт, торгівлю, фінансові послуги, страхування та ринок праці. По-третє, розвиток іпотеки сприяє формуванню довгострокових фінансових відносин між банками та населенням, що підвищує роль банківської системи у фінансуванні економічного відновлення.

Водночас ринок іпотечного кредитування залишається вразливим до низки ризиків. Серед них доцільно виокремити воєнні ризики пошкодження або знищення заставного майна, ризики недобудови на первинному ринку, нестабільність доходів населення, інфляцію, зростання вартості будівництва, обмеженість довгострокового банківського кредитування та нерівномірність

регіонального розвитку. Саме тому подальше розширення іпотеки неможливе лише за рахунок субсидування ставок. Необхідним є формування комплексної інфраструктури іпотечного ринку, яка поєднуватиме державну підтримку, страхування воєнних ризиків, прозору оцінку нерухомості, захист прав кредиторів і позичальників, розвиток цифрових сервісів та підвищення прозорості будівельного сектору.

Важливим кроком у цьому напрямі стала Стратегія з розвитку іпотечного кредитування, схвалена Радою з фінансової стабільності у червні 2025 року. Її метою визначено підвищення доступності житла через оновлення моделі державної підтримки, розвиток ефективного житлового ринку, стимулювання фінансування будівництва та іпотечного кредитування [2]. Стратегія передбачає зниження ризиків, забезпечення механізмів страхування від воєнних ризиків, підвищення прозорості ринку нерухомості, оновлення законодавства щодо оцінки майна, захист прав кредиторів, удосконалення кредитної інформації та поступове наближення українського регулювання до європейських стандартів.

Особливо важливим напрямом є страхування воєнних ризиків. Без такого механізму банки не матимуть достатньої мотивації активно розширювати іпотечне кредитування, особливо в умовах невизначеності щодо безпеки житла та можливості його пошкодження. Страхування воєнних ризиків може знизити ризикову премію у вартості кредиту, підвищити довіру банків до застави та зробити іпотечні продукти доступнішими для позичальників. Крім того, важливим є створення повноцінної бази даних щодо цін на нерухомість, адже прозора інформація про ринкову вартість житла дає змогу банкам, позичальникам і державним органам об'єктивніше оцінювати ризики.

Отже, ринок іпотечного кредитування України в умовах воєнного стану перебуває у стані поступового відновлення, але його розвиток значною мірою залежить від державної підтримки. Програма «єОселя» відіграла ключову роль у поживленні ринку, однак у довгостроковій перспективі необхідно переходити від переважно пільгової моделі до збалансованої системи, у якій державна підтримка поєднуватиметься з ринковими механізмами кредитування. Для цього потрібно зменшувати воєнні та будівельні ризики, забезпечувати прозорість ринку нерухомості, розвивати довгострокове фондування банків, удосконалювати законодавство та посилювати захист усіх учасників іпотечних відносин.

Таким чином, іпотечне кредитування в Україні в умовах дії правового режиму воєнного стану є не лише фінансовим інструментом придбання житла, а й важливим елементом соціальної політики, економічного відновлення та демографічної стабілізації. Його подальший розвиток має стратегічне значення для післявоєнної відбудови, повернення громадян з-за кордону, активізації будівництва та формування більш стійкого житлового ринку. Успішна реалізація державної стратегії розвитку іпотеки дасть змогу поступово перетворити іпотечне кредитування з вузького пільгового інструменту на повноцінний ринковий механізм забезпечення громадян доступним житлом.

Ринок іпотечного кредитування в Україні в умовах воєнного стану поступово відновлюється, однак залишається залежним від державної підтримки, насамперед програми «єОселя». Основними умовами його подальшого розвитку є страхування

воєнних ризиків, підвищення прозорості ринку нерухомості, захист прав кредиторів і позичальників, розширення ринкових іпотечних продуктів та адаптація українського законодавства до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Язлюк Б. О., Костецький В. В., Бутов А. М. Соціальні та економічні ефекти розвитку ринку іпотечного кредитування в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 3. С. 36-40.
2. Стратегія з розвитку іпотечного кредитування. *Національний банк України*. 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_Mortgage_2025.pdf
3. Які особливості іпотеки в Україні у кінці 2025 року. *Економічна правда*. 2026. URL: <https://epravda.com.ua/finances/yaki-osoblivosti-ipoteki-v-ukrajini-u-kinci-2025-roku-818389/>
4. Українські банки видали 2 млрд грн іпотечних кредитів у грудні. *FinTech Insider*. 2026. URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinski-banky-vydaly-2-mlrd-grn-ipotechnyh-kredytiv-u-grudni/>

Мар'яна Горошко

студентка гр. ФБСФР-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Олег Вацлавський

«ВЕРТОЛІТНІ ГРОШІ» ЯК КОНЦЕПЦІЯ ГРОШОВОЇ ЕМІСІЇ І НАПРЯМ ДЕРЖАВНОГО ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІКУ

В умовах зростання глобальної економічної нестабільності, інфляційного тиску та зниження ефективності традиційних інструментів монетарної політики особливої актуальності набуває пошук альтернативних механізмів стимулювання сукупного попиту. Це питання є критично важливим для країн, що перебувають у стані глибоких трансформаційних криз, зокрема в умовах воєнного стану та необхідності післявоєнного відновлення економіки України.

Одним із найбільш дискусійних нетрадиційних інструментів монетарної політики є концепція «вертолітних грошей», яка передбачає пряме збільшення грошової маси з метою стимулювання споживчого попиту [1]. Її сутність полягає у здійсненні безпосередніх грошових виплат населенню центральним банком через емісію коштів, без відповідного зростання державного боргу. Завдяки прямому надходженню коштів до домогосподарств та їх негайному використанню у споживанні, цей інструмент здатний забезпечити швидкий стимулюючий ефект для економіки.

Термін «вертолітні гроші» вперше був концептуально запропонований Мілтоном Фрідманом як теоретичний приклад впливу грошової емісії на економічну активність. Він використовував метафору «скидання грошей з вертольота», підкреслюючи, що за умов економічної стагнації такі прямі виплати можуть стимулювати споживання, що, у свою чергу, активізує виробництво та економічне зростання [2]. Подальший розвиток цієї ідеї пов'язаний із роботами Бена Бернанке, який розглядав можливість застосування подібних механізмів у ситуаціях дефляції та глибокого економічного спаду [3].

На практичному рівні існує кілька варіантів реалізації політики «вертолітних грошей». Найпоширенішими є прямі одноразові виплати населенню та непряме фінансування державних витрат через центральний банк. У другому випадку держава отримує додаткові ресурси для соціальних виплат та інвестицій без їх відображення у структурі державного боргу [1]. Обидва підходи спрямовані на швидке підвищення платоспроможного попиту та подолання кризових явищ.

У порівнянні з традиційними інструментами монетарної політики «вертолітні гроші» є більш радикальним і прямим методом впливу на економіку. Вони забезпечують швидкий ефект, однак застосовуються переважно як антикризовий інструмент у ситуаціях, коли інші механізми втрачають ефективність.

Хоча концепція тривалий час залишалася теоретичною, окремі її елементи вже використовувалися в різних країнах. Так, у Гонконгу та Макао періодично здійснюються прямі грошові виплати населенню для підтримки споживчого попиту та соціальної стабільності. У Фінляндії реалізовувалися експериментальні

програми базових виплат безробітним. Країни Перської затоки також практикують розподіл частини нафтових доходів серед громадян. В Україні певні риси цієї концепції можна спостерігати в програмі «єПідтримка», яка стимулювала внутрішній попит під час кризових періодів, хоча формально належить до інструментів фінансової політики.

Яскравим прикладом масштабного застосування подібних механізмів стали «стимулюючі чеки» у США під час пандемії COVID-19, коли обсяг прямих виплат населенню перевищив 800 млрд дол. [3]. Це дозволило суттєво підтримати споживчий попит, зменшити соціальну напругу та стабілізувати економіку у короткостроковому періоді.

В економічній науці триває дискусія щодо ефективності концепції «вертолітних грошей». До її переваг відносять швидке відновлення економічної активності, підтримку домогосподарств у кризових умовах та стимулювання виробництва через зростання попиту. Водночас ключовим ризиком є надмірне збільшення грошової маси, що може спричинити інфляцію або навіть гіперінфляційні процеси. У таких умовах зростання доходів населення може нівелюватися підвищенням цін, що знижує реальний рівень добробуту. Додатково, неконтрольована емісія може підірвати довіру до центрального банку та створити загрозу макроекономічній стабільності. Саме тому цей інструмент розглядається як короткостроковий антикризовий захід, що усуває наслідки кризи, але не її причини.

У контексті України застосування подібних інструментів потребує особливо обережного підходу, зважаючи на воєнний стан та виклики післявоєнного відновлення. З одного боку, такі механізми можуть стимулювати попит на продукцію вітчизняних виробників. Прикладом часткового наближення до цієї ідеї є програма «Національний кешбек», яка стимулює споживання українських товарів шляхом часткового повернення коштів.

Важливо також, що соціальні виплати можуть виконувати не лише економічну, але й соціальну функцію – зменшувати напругу в суспільстві та підвищувати довіру до держави. Однак існують і суттєві ризики. Насамперед, прямі грошові впливання без відповідного товарного покриття можуть посилити інфляційний тиск та дестабілізувати валютний ринок. Крім того, відсутність чітких обмежень щодо обсягів емісії ускладнює контроль за наслідками такої політики та підвищує ризик перегріву економіки. Додатковим обмеженням є залежність України від зовнішнього фінансування, що передбачає жорсткі вимоги міжнародних кредиторів і фактично звужує можливості для реалізації подібних підходів.

Отже, концепція «вертолітних грошей» передбачає безумовну грошову емісію та прямий розподіл коштів серед населення з метою стимулювання сукупного попиту в умовах економічних криз. Міжнародний досвід свідчить, що окремі елементи цієї політики можуть бути ефективними для короткострокової стабілізації економіки, особливо під час кризових шоків, зокрема пандемії COVID-19. Водночас застосування цього інструменту є виправданим лише за наявності достатнього виробничого потенціалу та стабільних інституційних умов. У протилежному випадку існують значні ризики макроекономічної дестабілізації.

Таким чином, «вертолітні гроші» залишаються теоретично привабливим, але практично ризикованим інструментом, який потребує виваженого регулювання та узгодження з іншими напрямками економічної політики. Саме тому більшість урядів віддає перевагу більш контрольованим і передбачуваним механізмам стимулювання економіки.

Список використаних джерел:

1. Глущенко С. В. Монетарна політика: теоретико-методологічні аспекти. Київ: НаУКМА, 2017. 64 с.
2. Friedman M. The Optimum Quantity of Money and Other Essays. Chicago: Aldine Publishing Company, 1969.
3. Бернанке Б. Deflation: Making Sure “It” Doesn’t Happen Here. Speech at the National Economists Club. Washington: D.C., 2002. URL: <https://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2002/20021121/default.htm>

Назар Грабець

студент гр. ФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОРТФЕЛЕМ КОМПАНІЇ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ В ПЕРІОДИ ВИСОКОЇ ВОЛАТИЛЬНОСТІ

В умовах сучасних глобальних викликів, зокрема воєнних ризиків, інфляційного тиску, нестабільності фінансових ринків та зростання геополітичної напруженості, управління інвестиційним портфелем компанії набуває особливої актуальності. Висока волатильність фондового ринку суттєво ускладнює процес прийняття управлінських рішень, оскільки зростає рівень невизначеності щодо майбутньої доходності активів та ризиків втрати капіталу.

Волатильність фондового ринку характеризується значними коливаннями цін фінансових інструментів протягом короткого періоду часу та виступає одним із ключових індикаторів ризику. У науковій літературі вона часто вимірюється через стандартне відхилення доходності активів, що дозволяє оцінити ступінь відхилення фактичної прибутковості від очікуваної. У періоди криз волатильність перестає бути лише статистичним показником і перетворюється на стратегічний фактор формування інвестиційної політики підприємства [1].

В умовах війни український фондовий ринок демонструє значне скорочення ліквідності, домінування державних цінних паперів та зниження активності корпоративного сегмента, що ускладнює диверсифікацію портфеля та підвищує значення професійного ризик-менеджменту. Саме тому традиційна стратегія «купуй і тримай» втрачає ефективність, а пріоритетного значення набуває динамічне управління портфелем.

Одним із ключових інструментів є стрес-тестування та сценарний аналіз, які дозволяють оцінити поведінку портфеля за несприятливих ринкових сценаріїв, зокрема при різкому падінні фондових індексів на 15-20%. Це дає змогу заздалегідь визначити допустимі межі втрат та сформуванню ефективну систему захисту капіталу через використання stop-loss механізмів.

Важливим елементом управління є динамічне ребалансування портфеля. У періоди високої мінливості частки окремих активів швидко відхиляються від стратегічно визначених орієнтирів. Менеджеру необхідно встановлювати допустимі коридори таких відхилень і своєчасно здійснювати коригування структури портфеля: фіксувати прибуток при надмірному зростанні ризикових активів або, навпаки, докуповувати недооцінені інструменти за умови збереження їх фундаментальної привабливості [2].

Особливого значення набуває факторний аналіз та оцінка якості емітента. В умовах ринкової паніки важливо відокремлювати тимчасове падіння ціни від фундаментального погіршення фінансового стану компанії. Доцільно орієнтуватися на емітентів із низьким рівнем боргового навантаження, стабільним грошовим потоком, високою ліквідністю та стійкою бізнес-моделлю. Саме такі компанії мають вищий потенціал відновлення після кризових явищ.

Окрему роль відіграє використання інструментів хеджування ризиків, зокрема деривативів, що дозволяють мінімізувати негативний вплив цінкових коливань на результативність інвестиційного портфеля. Практика використання ф'ючерсів, опціонів та інших похідних фінансових інструментів підтверджує їх ефективність у системі антикризового управління активами [3, с. 25].

Не менш важливим фактором є психологічна стійкість фінансового менеджера та уникнення когнітивних упереджень. У періоди ринкової турбулентності часто виникає «ефект натовпу», коли рішення приймаються під впливом паніки, а не раціонального аналізу. Саме тому рішення щодо продажу або придбання активів повинні базуватися на перегляді інвестиційного кейса, а не на короткострокових емоційних реакціях на ринкові коливання.

Отже, ефективне управління інвестиційним портфелем компанії в умовах високої волатильності передбачає поєднання математичних методів оцінки ризиків, інструментів диверсифікації, хеджування та стратегічної гнучкості менеджменту. Волатильність слід розглядати не лише як загрозу фінансовій стабільності підприємства, а й як потенційне джерело формування додаткової дохідності за умови професійного підходу до управління активами.

Список використаних джерел:

1. Береславська О. І. Фондовий ринок України: проблеми та перспективи розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2024. № 35 (63). С. 34-39.
2. Plastun A., Hariaha L., Yatsenko O., Hasii O., Sliusareva L. Transformation of the Ukrainian Stock Market: A Data Properties View. *Journal of Risk and Financial Management*. 2024. Vol. 17(5). URL: <https://www.mdpi.com/1911-8074/17/5/177>
3. Диха М. В., Диха В. В. Інструменти хеджування в управлінні цінковими ризиками. *Економіка України*. 2024. № 3. С. 19-36.

Ігор Грегоращук

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВИКІВ ПРИ ПОКРИТТІ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ РИЗИКІВ: АНАЛІЗ РОЛІ ЕКСПОРТНО-КРЕДИТНОГО АГЕНТСТВА

В умовах тривалих воєнних дій та макроекономічної невизначеності питання забезпечення фінансової стійкості страхового сектору України набуває стратегічного значення. Специфіка воєнно-політичних ризиків через їх кумулятивний характер, масштабність збитків та складність математичного прогнозування зумовлює невідповідність наявного капіталу обсягу прийнятої відповідальності, що призводить до дефіциту платоспроможного капіталу страховика. Оскільки можливості міжнародного перестрахування для українських ризиків (зокрема тих, що мають воєнно-політичну природу) наразі обмежені, традиційні методи управління платоспроможністю виявляються недостатніми. Це зумовлює необхідність впровадження більш ефективних моделей розподілу відповідальності, де держава виступає ключовим гарантом інституційної стійкості для страхових компаній.

Визначальну роль у цьому процесі відіграє Експортно-кредитне агентство (ЕКА), основна мета діяльності якого полягає у стратегічному забезпеченні масштабної зовнішньоекономічної експансії вітчизняних виробників та інституційній підтримці експортного потенціалу національної економіки [1]. Його функціонування як «перестраховика останньої інстанції» дозволяє сформувати необхідний запас фінансової міцності для страхового сектору, мінімізуючи деструктивний вплив воєнно-політичних ризиків на ресурсний потенціал та нормативну платоспроможність страховиків.

Основою для практичної реалізації цієї моделі стало нормативне закріплення переліку воєнних та політичних ризиків, які підлягають страхуванню та перестрахуванню ЕКА (згідно з Постановою КМУ № 388 від 9.04.2024 р.) [2]. Так, до воєнних ризиків, що підлягають страхуванню та перестрахуванню Експортно-кредитним агентством, віднесено: воєнні конфлікти, збройну агресію, бойові дії, масові заворушення, терористичні акти, диверсії, а також ризики, пов'язані з окупацією та анексією територій. До політичних ризиків включено: експропріацію майна (примусове відчуження, вилучення), запровадження державою мораторію на платежі (заборону на переказ коштів), несвоєчасне виконання державою зобов'язань (дефолт), а також інші обмежувальні заходи регуляторного чи законодавчого характеру, що перешкоджають виконанню контрактів [2]. Важливим етапом інституціалізації цього процесу стало прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків» від 22 листопада 2023 року № 3497-IX, який з 1 січня 2024 року офіційно розширив повноваження ЕКА, надавши йому можливість страхувати та перестраховувати інвестиції від воєнних ризиків не лише для експортерів, а й для внутрішніх

інвесторів [3]. Зазначена нормативна зміна трансформувала ЕКА з вузькопрофільного інструменту підтримки зовнішньої торгівлі на універсальний механізм захисту загальнонаціонального інвестиційного процесу.

Новим етапом у розвитку цієї моделі стало запровадження дворівневого механізму фінансової підтримки через ЕКА (згідно з Постановою КМУ № 1541 від 28 листопада 2025 р.) [4]. Перший рівень передбачає надання прямої компенсації збитків (до 10 млн грн, а з 2026 р. – до 30 млн грн) для підприємств, чиє майно постраждало у прифронтових регіонах (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська та Чернігівська області, за виключенням окупованих територій). Другий рівень, що є критично важливим для страхового сектору, полягає у частковій компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків по всій території України. За цією програмою держава відшкодовує частину страхової премії у сумі до 1 (з 2026 р. – до 3) млн грн за кожним договором [5].

Хоча практичне впровадження цього механізму перебуває на початковому етапі, він закладає основу для якісної трансформації ринку. Субсидування частини страхової премії спрямоване на зниження фінансового навантаження на страхувальників, що у перспективі має забезпечити масовість воєнного страхування. Для страхових компаній це створює передумови для формування збалансованого страхового портфеля та мінімізації кумуляції ризиків. У такій моделі ЕКА виконує функцію інституційного стабілізатора, що дозволяє розширити сукупну ризикову місткість ринку та забезпечити відповідність капіталу обсягу прийнятої відповідальності. Це запобігає втраті ліквідності та порушенню нормативів платоспроможності страховиків у разі настання масштабних страхових подій із високим рівнем кумуляції збитків, гарантуючи виконання нормативних вимог навіть в умовах підвищеної воєнної загрози.

У результаті, страховий ринок отримує можливість утримувати нормативні показники платоспроможності навіть за умови зростання попиту на покриття воєнних загроз, що трансформує систему з антикризового інструменту на дієвий стимул довгострокового розвитку та інституційної стійкості фінансового сектору України. Зокрема, це відкриває шлях до реалізації стратегічно важливих інвестиційних проєктів у тилових регіонах (як-от будівництво індустріальних парків чи логістичних хабів), де державні гарантії виступають ознакою надійності для приватного капіталу. Завдяки такому багатосторонньому підходу, ризик перестає бути концентрованим виключно всередині країни, а страхові компанії отримують можливість не лише утримувати нормативні показники платоспроможності, а й брати активну участь у фінансуванні реального сектору. У такий спосіб страхування воєнних ризиків еволюціонує в системний фактор інституційної стійкості. Ефективність такої трансформації підтверджується динамікою основних показників діяльності ЕКА за період 2021–2025 рр. (див. табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 свідчить про висхідну динаміку показників діяльності ЕКА з початком повномасштабного вторгнення. Зокрема, обсяг підтриманого експорту зріс у понад 120 разів порівняно з довоєнним 2021 роком, досягнувши у 2025 році позначки 10,43 млрд грн. Особливо показовою є поява у 2024–2025 роках

показника підтриманих інвестицій (137,6 млн грн та 109,2 млн грн відповідно), що стало прямим результатом розширення повноважень агентства.

Таблиця 1

Динаміка основних показників роботи ЕКА в Україні за 2021–2025 рр.

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Підтримано експортерів, од.	6	35	74	69	75
Укладено угод, од.	6	46	93	98	106
Обсяг підтриманого експорту, млн грн	82,3	3176,0	7839,2	7530,0	10430,0
Обсяг отриманого експортерами фінансування завдяки ЕКА, млн грн	12,6	274,7	1065,4	1040,0	1370,0
Обсяг підтриманих інвестицій, млн грн	-	-	-	137,6	109,2

Джерело: складено на основі [6].

Таким чином, в умовах безпрецедентних воєнно-політичних ризиків традиційні механізми забезпечення фінансової стійкості страхового ринку потребують трансформації у напрямі посилення ролі держави як інституційного гаранта. Аналіз діяльності Експортно-кредитного агентства України підтверджує його стратегічне значення як «перестраховика останньої інстанції», що дозволяє ефективно перерозподіляти катастрофічні ризики та нівелювати їхній деструктивний вплив на діяльність страхових компаній. Встановлено, що запровадження дворівневого механізму підтримки (через пряму компенсацію збитків та часткову компенсацію страхових премій) створює необхідні умови для зміцнення нормативної платоспроможності страхового сектору. Це запобігає дестабілізації фінансового стану страховиків у разі настання масштабних страхових подій із високим рівнем кумуляції збитків, забезпечуючи їхню активну участь у процесах повоєнного відновлення та створення надійного безпекового підґрунтя для залучення приватних інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Питання утворення Експортно-кредитного агентства: Постанова КМУ від 7.02.2018 р. № 65 (у редакції Постанови КМУ від 26.04.2024 р. № 460). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-2018-%D0%BF#top>
2. Про затвердження переліку воєнних та/або політичних ризиків, що покриваються Експортно-кредитним агентством за договорами страхування (перестраховування) прямих інвестицій в Україну, та Порядку та умов страхування (перестраховування) Експортно-кредитним агентством прямих інвестицій в Україну від воєнних та/або політичних ризиків: Постанова КМУ від 9.04.2024 р. № 388 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/388-2024-%D0%BF#top>
3. Про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків»: Закон України від 22.11.2023 р. № 3497-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3497-20#Text>
4. Деякі питання надання часткової компенсації вартості майна суб'єктів господарювання, знищеного чи пошкодженого внаслідок збройної агресії Російської Федерації, а також часткової компенсації страхових премій за договорами страхування від воєнних ризиків: Постанова КМУ від 28 листопада 2025 р. № 1541 (зі змінами і доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1541-2025-%D0%BF#n12>

5. Питання та відповіді щодо Програми часткової компенсації відповідно до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.11.2025 р. №1541 / Експортно-кредитне агентство. URL: <https://www.esa.gov.ua/>
6. Результати роботи ЕКА / Експортно-кредитне агентство. URL: <https://www.esa.gov.ua/>

Ірина Гузела

доктор філософії, доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Аліна Громик

студентка гр. ФМ-21,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: доктор філософії, доцент Ірина Гузела

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ ВОЄННИХ РИЗИКІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Воєнні ризики є одним із найпотужніших дестабілізуючих чинників для фінансової системи будь-якої країни, особливо в умовах відкритої економіки та високого рівня інтеграції у світовий фінансовий ринок. Повномасштабна війна в Україні суттєво трансформувала функціонування фондового ринку, створивши нові виклики для його стабільності, ліквідності та довіри з боку населення і бізнесу. Водночас ринок продемонстрував здатність до адаптації в умовах невизначеності, що дозволило зберегти базові фінансові функції навіть у кризових обставинах.

Фондовий ринок України під впливом воєнних ризиків зазнав великого скорочення активності. Більша частина операцій була тимчасово призупинена, що погано вплинуло на ліквідність і довіру інвесторів. Іноземні інвестори масово почали продавати українські акції та облігації, виводити кошти з банківської системи та згортати інвестиційні проекти в Україні, що спричинило відплив капіталу. Український фондовий ринок практично зупинився, а біржі тимчасово припинили свою діяльність. Зникла ліквідність та активи втратили велику частину своєї вартості. Національний банк України запровадив обмеження на виведення валюти за кордон і запровадив контроль за рухом капіталу. Пізніше фондовий ринок в Україні поступово почав відновлюватися. Відбулося певне стабілізування курсу гривні, відновили роботу банківські установи і поступово пом'якшувалися валютні обмеження. Пізніше держава випустила державні облігації, які стали одним із ключових інструментів фінансування державного бюджету. Важливу роль на ринку відігравали військові облігації, кошти від яких спрямовувалися на фінансування армії, різних соціальних виплат і підтримку економіки. Завдяки такому методу держава змогла покрити дефіцит у бюджеті без різкого підвищення податків або неконтрольованого друку грошей, який би призвів до великої інфляції національної валюти в країні. Таким чином, фондовий ринок трансформувався з інвестиційного майданчика у механізм мобілізації ресурсів для підтримки економіки та обороноздатності країни.

Після завершення війни, фондовий ринок України має великий потенціал для відновлення та подальшого розвитку. Його майбутнє буде залежати від темпів економічного відновлення, рівня довіри інвесторів, ефективності державної політики та інтеграції України у світовий фінансовий простір.

Повернення іноземних інвесторів стане одним із ключових чинників активізації даного ринку. Після стабілізації безпекової ситуації, Україна може

стати привабливим об'єктом для інвестицій, оскільки багато активів залишаються недооціненими, що створює можливості для отримання високих прибутків у довгостроковій перспективі. Особливо це стосується таких секторів, як інфраструктура, енергетика, аграрний сектор та ІТ. Важливим етапом буде процес післявоєнної відбудови країни. Приплив міжнародної фінансової допомоги, інвестицій від міжнародних організацій та приватного капіталу. Появляться нові фінансові інструменти, зокрема інфраструктурні облігації, муніципальні цінні папери, а також розшириться ринок корпоративних облігацій. Водночас ще одним із важливих напрямів стане розвиток корпоративного сектору, тобто вихід українських компаній на біржу (ІРО), що сприятиме підвищенню прозорості бізнесу та залученню інвестицій. У післявоєнний період, необхідно буде посилити захист прав інвесторів, удосконалити регуляторну базу та забезпечити прозорість діяльності фінансових інститутів.

Цифровізація стане важливим етапом для розвитку і вдосконалення фондового ринку. Використання сучасних фінансових технологій, електронних платформ та онлайн-інструментів інвестування дозволить зробити ринок більш доступним для населення. Це сприятиме зростанню участі фізичних осіб у фондовому ринку та загалом розвитку інвестування в Україні, а також інтеграції України до європейського фінансового простору. Гармонізація законодавства з нормами ЄС, співпраця з міжнародними біржами та фінансовими інститутами відкривають нові можливості для розвитку ринку та підвищення його конкурентоспроможності. Проте, існують ризики, які можуть стримувати розвиток фондового ринку, а саме: можливе збереження геополітичної нестабільності, високий рівень державного боргу, інфляційні процеси та повільне відновлення економіки. Тому важливою умовою сталого розвитку фондового ринку стане проведення виваженої макроекономічної політики та забезпечення фінансової стабільності.

Отже, у післявоєнний період фондовий ринок України має всі передумови для трансформації з інструменту антикризового фінансування у повноцінний механізм залучення інвестицій та економічного зростання. Його розвиток стане важливим елементом відновлення економіки країни та її інтеграції у світову фінансову систему.

Ірина Гузела

доктор філософії, доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Калмикова

студентка гр. ФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Страховання є важливим елементом системи управління ризиками, що забезпечує фінансовий захист суб'єктів господарювання та населення від можливих втрат. Воно передбачає перерозподіл ризиків і формування страхових фондів для компенсації збитків у разі настання несприятливих подій. У сучасній економіці страховання виконує не лише захисну, а й стабілізаційну функцію, сприяючи безперервності економічної діяльності та зниженню рівня невизначеності [1]. Крім того, страховання акумулює фінансові ресурси, які можуть бути інвестовані в економіку, що позитивно впливає на її розвиток і відновлення у після кризовий період. Важливо також, що воно сприяє формуванню довгострокових інвестиційних ресурсів для стратегічних галузей економіки.

В умовах воєнних реалій, роль страховання суттєво зростає через різке підвищення рівня ризиків. Руйнування інфраструктури, втрата майна, скорочення виробництва та зниження доходів населення формують потребу в ефективних механізмах фінансового захисту. Страховання дозволяє частково компенсувати втрати та підтримувати мінімальний рівень економічної стабільності навіть у кризових умовах. За даними НБУ, страховий ринок продовжує функціонувати та адаптується до змін у структурі ризиків під впливом зростання рівня економічних і воєнних загроз [2]. Водночас змінюється структура попиту на страхові послуги через обмежені фінансові можливості населення, що зумовлює необхідність розвитку більш гнучких і доступних страхових продуктів.

Особливої актуальності набувають майнове страховання, страховання життя і здоров'я, а також страховання підприємницьких ризиків. Ці види страховання зменшують фінансові наслідки втрати активів, забезпечують соціальний захист населення та підтримують стабільність діяльності підприємств. Крім того, страхові виплати сприяють швидшому відновленню економічної активності, оскільки можуть бути спрямовані на відновлення виробництва та інфраструктури. Таким чином, страховання виступає не лише механізмом компенсації втрат, а й інструментом економічного відновлення, що сприяє збереженню робочих місць і підтримці зайнятості населення.

Разом з тим, розвиток страхового ринку в умовах війни супроводжується низкою проблем. Підвищення рівня ризиків змушує страхові компанії переглядати умови страховання, підвищувати тарифи та обмежувати страхове покриття окремих подій. Особливо складним залишається питання страховання воєнних ризиків, які здебільшого виключаються зі стандартних договорів через їх

непередбачуваність та масштаб можливих збитків. Це знижує рівень захисту страхувальників і обмежує ефективність страхування як інструменту управління ризиками [1]. Додатковими стримуючими факторами є низька платоспроможність населення та недостатній рівень фінансової грамотності.

Варто зазначити, що в сучасних умовах, важливу роль у розвитку страхового ринку відіграє держава, яка здійснює нормативно-правове регулювання та контроль за діяльністю страхових компаній. Державна підтримка може включати створення спеціальних програм страхування, розвиток механізмів перестрахування та залучення міжнародних партнерів до покриття великих ризиків. Такі заходи підвищують стійкість страхового ринку та зміцнюють довіру до нього. Окрім цього, удосконалення законодавчої бази дозволяє ефективніше реагувати на нові виклики та забезпечувати баланс інтересів страховиків і страхувальників.

Отже, страхування в умовах воєнного стану виступає важливим механізмом зменшення наслідків ризиків і підтримки відновлювальних процесів. Воно дає змогу пом'якшувати фінансові втрати та сприяє збереженню економічної активності навіть у складних умовах. Водночас ефективність страхового ринку обмежується високим рівнем невизначеності, недостатньою доступністю страхових послуг та специфікою покриття воєнних ризиків. Подальший розвиток цієї сфери потребує вдосконалення регуляторної політики, адаптації страхових продуктів до сучасних викликів і підвищення рівня фінансової обізнаності населення.

Список використаних джерел:

1. Базилевич В. Д. Страхування: підручник. Київ: Знання. 2016. 670 с.
2. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Ірина Гузела

доктор філософії, доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Валентина Фрицька

студентка гр. ФМ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль
Науковий керівник: доктор філософії, доцент Ірина Гузела

РОЛЬ ПЕРЕСТРАХУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

У сучасних умовах трансформації світової економіки, що супроводжується зростанням системних ризиків, зокрема воєнно-політичної нестабільності, кліматичних змін, фінансових криз і пандемічних загроз, забезпечення фінансової стійкості страхового ринку набуває стратегічного значення. Страховий сектор, виконуючи функцію перерозподілу ризиків, водночас зазнає впливу глобальних шоків, що зумовлює необхідність застосування ефективних механізмів їх нейтралізації.

Ключовим інструментом забезпечення фінансової стійкості страхового ринку є перестрахування як форма вторинного перерозподілу ризиків. Його економічна сутність полягає у передачі частини відповідальності від первинного страховика до перестраховика з метою мінімізації збитків і оптимізації структури страхового портфеля. Це сприяє підвищенню фінансової стійкості страховиків і забезпечує виконання їхніх зобов'язань навіть у разі реалізації катастрофічних ризиків.

Перестрахування є важливим елементом системи управління ризиками та забезпечення платоспроможності страхових компаній, оскільки дозволяє підтримувати належний рівень капіталізації та знижує ймовірність фінансової дестабілізації. Його значення зростає в умовах адаптації страхового ринку до європейських стандартів регулювання, зокрема принципів Solvency II, які передбачають активне використання перестрахових механізмів для контролю ризиків і забезпечення достатності капіталу.

Особливої ваги перестрахування набуває при реалізації глобальних катастрофічних ризиків, що характеризуються значним масштабом збитків і високою інтенсивністю. У таких умовах воно забезпечує ефективний міжнародний розподіл ризиків, зменшуючи їх концентрацію та підвищуючи загальну резильєнтність страхового ринку.

Сучасне перестрахування розвивається в умовах глобалізації та інтеграції у світовий фінансовий простір. Міжнародні перестрахові компанії відіграють ключову роль у трансфері ризиків між країнами, що дозволяє національним ринкам зменшувати залежність від внутрішніх ресурсів і підвищувати свою стабільність. Водночас така інтеграція потребує врахування зовнішніх факторів, зокрема коливань фінансових ринків і змін регуляторного середовища.

В умовах воєнних ризиків, які відзначаються високою невизначеністю, перестрахування стає критично важливим інструментом розподілу збитків. Воно

дозволяє зменшити фінансовий тиск на страховиків, запобігти їх банкрутству та забезпечити безперервність функціонування страхового ринку.

Важливим напрямом розвитку є впровадження інноваційних фінансових інструментів, зокрема катастрофічних облігацій та інших механізмів альтернативної передачі ризиків, що розширюють можливості залучення капіталу. Не менш значущим є підвищення прозорості та ефективності регуляторного нагляду, гармонізація законодавства з міжнародними стандартами та зміцнення довіри до страхового сектору.

Водночас ефективність перестрахування може обмежуватися такими чинниками, як висока вартість покриття, обмежений доступ до міжнародних ринків і залежність від зовнішніх партнерів. Це зумовлює необхідність формування збалансованої перестрахової політики, яка поєднує міжнародну співпрацю з розвитком внутрішнього ринку.

Отже, перестрахування є ключовим інструментом забезпечення фінансової стійкості страхового ринку в умовах глобальних загроз. Воно відіграє важливу роль у перерозподілі ризиків, зниженні фінансового навантаження на страховиків та підтриманні їхньої платоспроможності, особливо в періоди кризових потрясінь і реалізації катастрофічних подій. Завдяки перестраховуванню страхові компанії отримують можливість ефективно управляти ризиками, зменшувати ймовірність значних збитків і забезпечувати безперервність своєї діяльності.

У перспективі важливим завданням є вдосконалення перестрахових механізмів, розширення доступу до міжнародних ринків, впровадження інноваційних фінансових інструментів і зміцнення внутрішнього потенціалу страхового сектору. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності страхового ринку та забезпеченню його сталого розвитку в умовах глобальної нестабільності.

Соломія Злочевська

студентка гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ АВТОСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПОЄДНАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОГО ТА ДОБРОВІЛЬНОГО СЕГМЕНТІВ

Автострахування є одним із найбільш масових видів страхування в Україні, що охоплює мільйони власників транспортних засобів і безпосередньо впливає на рівень захищеності учасників дорожнього руху. Динамічний розвиток автомобільного парку країни, зростання інтенсивності дорожнього руху та підвищення вартості транспортних засобів зумовлюють постійне зростання актуальності страхового захисту у цій сфері. Автострахування охоплює два принципово різних за правовою природою сегменти – обов'язкове цивільно-правове страхування відповідальності власників наземних транспортних засобів та добровільне страхування, зокрема КАСКО, які відрізняються за суб'єктним складом, об'єктом страхування, порядком укладення договору та обсягом страхового покриття.

Обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності (ОСЦПВ) власників наземних транспортних засобів – відоме в побуті як «автоцивілка» – запроваджено в Україні Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» і є інструментом державного регулювання, спрямованим на гарантування відшкодування шкоди, завданої третім особам внаслідок дорожньо-транспортних пригод [1]. Об'єктом ОСЦПВ є не власне транспортний засіб страхувальника, а його цивільна відповідальність перед третіми особами – іншими учасниками руху, пішоходами, власниками майна, що може постраждати внаслідок ДТП. Відповідно, у разі настання страхового випадку страхова виплата здійснюється не на користь страхувальника, а на користь потерпілої сторони, що принципово відрізняє ОСЦПВ від більшості добровільних видів страхування. Обов'язковість цього виду страхування означає, що кожен власник або законний користувач транспортного засобу зобов'язаний укласти відповідний договір незалежно від власного бажання, а керування автомобілем без чинного полісу є адміністративним правопорушенням.

Ліміти відповідальності за договором ОСЦПВ встановлюються нормативно і визначають максимальний розмір страхового відшкодування за шкоду, завдану життю та здоров'ю потерпілих, а також майнову шкоду. Протягом багатьох років критики системи ОСЦПВ в Україні вказували на недостатність цих лімітів, особливо порівняно зі стандартами країн Європейського Союзу. Важливим елементом системи ОСЦПВ є Моторне (транспортне) страхове бюро України (МТСБУ) – об'єднання страховиків, що здійснює гарантійні виплати у випадках, коли винуватець ДТП не мав чинного поліса або залишив місце пригод. Таким чином, система ОСЦПВ забезпечує принцип соціального захисту потерпілих незалежно від поведінки заподіювача шкоди, що є її ключовою суспільною

функцією. Страховий тариф за ОСЦПВ розраховується з урахуванням типу транспортного засобу, зони реєстрації, стажу водія та інших коригуючих коефіцієнтів, встановлених регулятором [2].

Окремим, але пов'язаним із ОСЦПВ інструментом є «Зелена картка» – міжнародна система страхування цивільно-правової відповідальності, яка дозволяє власникам транспортних засобів пересуватися на автомобілі за кордоном без придбання локальних страхових полісів у кожній з країн перебування. Україна є членом цієї системи, і МТСБУ виконує функції національного бюро в межах відповідної міжнародної угоди. Придбання «Зеленої картки» є обов'язковим для виїзду за кордон на власному транспорті та означає, що відповідальність страхувальника покрита в усіх країнах – членах системи відповідно до місцевих лімітів відповідальності. Вартість «Зеленої картки» залежить від типу транспортного засобу, терміну дії та переліку країн, і її придбання здійснюється у страховиків, що є членами МТСБУ.

Добровільне страхування транспортних засобів (КАСКО) охоплює страхування самого транспортного засобу від ушкодження, знищення або викрадення і є принципово відмінним від ОСЦПВ як за об'єктом, так і за механізмом дії. Якщо ОСЦПВ захищає майнові інтереси третіх осіб, то КАСКО захищає власний транспортний засіб страхувальника від широкого спектра ризиків, визначених договором страхування. Перелік страхових ризиків за КАСКО може включати ДТП з вини страхувальника, протиправні дії третіх осіб (викрадення, пошкодження), стихійні лиха (повінь, град, буревій), падіння предметів (дерев, снігу, льоду), пожежу та вибух. Страхувальник самостійно обирає набір ризиків, що покриваються договором, або ж укладає договір із повним покриттям (повне КАСКО), що і визначає розмір страхової премії. Добровільність КАСКО означає, що рішення про укладення договору є автономним вибором власника транспортного засобу, хоча на практиці банки вимагають наявності діючого поліса КАСКО як обов'язкової умови при кредитуванні придбання автомобіля, що фактично робить це страхування квазіобов'язковим для позичальників [3].

Ринок автострахування в Україні характеризується рядом структурних проблем, що стримують його розвиток. Серед основних проблем ОСЦПВ традиційно виокремлюють значний рівень фальсифікації полісів і функціонування «сірого» ринку страхових документів, недостатній рівень страхової культури серед автовласників та ухилення від обов'язкового страхування, а також затягування виплат і судові спори щодо розміру відшкодування. Для ринку КАСКО характерна проблема заниження виплат через суперечливі методики розрахунку збитків, включення численних виключень зі страхового покриття у договори, а також значна диференціація якості страхового захисту між різними страховиками. Ці чинники формують недовіру споживачів до страхових компаній та обмежують попит на добровільні види страхування [4, с. 394].

Зіставлення обов'язкового та добровільного страхування транспортних засобів дозволяє виявити їхню взаємодоповнюваність у системі страхового захисту автовласника. ОСЦПВ гарантує відшкодування збитків третім особам, однак не захищає власний транспортний засіб страхувальника. КАСКО, навпаки, покриває

ризиків пошкодження або втрати автомобіля, але не компенсує збитки потерпілим у ДТП. Таким чином, повноцінний страховий захист передбачає одночасне використання обох інструментів, що є нормою для відповідального автовласника. Розуміння відмінностей між цими видами страхування дозволяє уникнути типових помилок – зокрема, очікування компенсації власного збитку від ОСЦПВ або покриття відповідальності перед третіми особами від КАСКО. Страхові компанії активно просувають комплексні продукти, що поєднують обидва поліси, пропонуючи знижки за пакетне оформлення та спрощений порядок врегулювання збитків через єдиного страховика.

Перспективи розвитку ринку автострахування в Україні пов'язані з кількома ключовими напрямками. По-перше, це цифровізація: запровадження електронного поліса ОСЦПВ та онлайн-калькуляторів суттєво спростило доступ до страхових послуг і сприяло зниженню рівня незастрахованих автовласників. По-друге, це телематика – використання GPS-трекерів та даних про стиль водіння для індивідуалізації страхового тарифу (UBI – Usage-Based Insurance), що дозволяє знизити вартість страхування для безаварійних водіїв і є перспективним інструментом стимулювання відповідальної поведінки на дорозі. По-третє, підвищення лімітів відповідальності за ОСЦПВ та наближення їх до стандартів ЄС є необхідною умовою для гармонізації страхового законодавства в рамках євроінтеграційного курсу України. Реалізація цих напрямів потребує скоординованих зусиль регулятора, страхового бізнесу та органів державної влади, спрямованих на підвищення прозорості ринку та зміцнення довіри споживачів до страхових інституцій.

Таким чином, автострахування в Україні є двокомпонентною системою, що поєднує обов'язковий і добровільний сегменти з різними функціями, об'єктами та механізмами захисту. ОСЦПВ виконує соціальну функцію гарантованого захисту третіх осіб, тоді як КАСКО забезпечує майновий захист самого страхувальника від широкого спектра ризиків. Поєднання обох видів страхування формує комплексний захист учасника дорожнього руху, а розвиток ринку автострахування через цифровізацію, телематику та гармонізацію з євростандартами відкриває нові можливості для підвищення якості страхового захисту і доступності страхових послуг для широкого кола автовласників.

Список використаних джерел:

1. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 21.05.2024 р. № 3720-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3720-20#Text>.
2. Бабенко-Левада В. Г., Удовіченко А. В. Проблеми та напрямки розвитку страхування автотранспортних засобів в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/48.pdf
3. Марценюк-Розарьонова О. В., Марчук Ю. Ю. Розвиток ринку автострахування в Україні: проблеми та перспективи. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/60.pdf
4. Фролов С., Стасюк А. Ринок страхування наземного транспорту: проблеми та перспективи розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 31. С. 391–395.

Аліна Єднак

студентка гр. СЗ-42,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Ірина Федорович

ТУРИСТИЧНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ТУРИСТІВ

Мало хто замислюється над страховим полісом, купуючи квиток або бронюючи готель. Більшість туристів думають про маршрут, погоду та бюджет – і лише коли щось іде не за планом, питання страхування раптово стає першочерговим. Туристичне страхування покликане зменшити наслідки негативних подій і дати людині відчуття захищеності під час подорожі. В Україні відповідна сфера регулюється Законом України «Про туризм».

Туристичне страхування – це галузь цивільного права, адже страхування туризму є насамперед послугою, що надається на користь клієнта, а страхові компанії й туристи у співпраці укладають відповідний договір. Туристи завжди були і залишаються потенційними клієнтами страхових організацій, адже стикаються під час подорожей із різноманітними небезпеками. Основними категоріями туристичного страхування є: медичне страхування, страхування від нещасних випадків, страхування від скасування або перерви поїздки, страхування багажу та особистих речей, а також страхування від непередбачуваних обставин, зокрема хвороби [1, с. 59].

По-перше, з правової точки зору в Україні базовим документом у сфері страхування туристів є стаття 16 Закону «Про туризм». Відповідно до неї страхування туристів від нещасних випадків та медичне страхування є обов'язковими – туроператори й турагенти укладають договори зі страховиками в рамках своєї діяльності. Турист при цьому може і самостійно застрахуватися, але тоді зобов'язаний завчасно підтвердити наявність договору перед початком поїздки. Закон також чітко визначає, що страховий захист має забезпечуватися безпосередньо в місці перебування туриста, а не після повернення додому [2].

По-друге, на практиці страхове обслуговування туристів будується за двома різними моделями. Перша – компенсаційна: людина самостійно оплачує медичні послуги чи інші витрати, зберігає всі документи, а після повернення подає заявку на відшкодування до страховика. Друга – сервісна, або система асистансу: при виникненні страхового випадку турист дзвонить на спеціальну лінію, і вже компанія-асистент організовує та оплачує необхідну допомогу безпосередньо на місці. Друга модель є зручнішою передусім для тих, хто подорожує за кордон і не хоче самостійно розбиратися з іноземною медичною системою в стресовій ситуації. Страхові компанії в Україні пропонують обидва варіанти й дозволяють комбінувати їх залежно від маршруту та виду туризму [3].

По-третє, у сфері активного туризму питання страхування набуває ще більшої ваги. Наприклад, турист, який підвернув ногу і не може самостійно спуститися до населеного пункту, потребує не просто першої допомоги, а й евакуації, яка може коштувати чималих грошей. Стандартний страховий поліс,

розрахований на звичайний відпочинок, не завжди покриває гірський туризм – відповідний ризик потрібно включати окремо [4, с. 32].

Якщо подивитись на те, як організована подібна система в інших країнах, Швейцарія є показовим прикладом. Виклик рятувального вертольота в Альпах – не просто технічна процедура, а реальні витрати на рівні кількох тисяч франків, які без страховки повністю лягають на постраждалого. Швейцарське законодавство зобов'язує роботодавців страхувати найманих працівників від нещасних випадків, і такий поліс автоматично покриває витрати на пошукові та рятувальні операції в горах. Туристи, які приїждять ззовні й не мають подібного захисту, змушені самотійно купувати спеціальну страховку на гірські ризики – без неї трекінг чи гірськолижний відпочинок в Альпах перетворюється на фінансову авантюру. Описаний підхід формує у людей реальну страхову культуру: страховка сприймається не як формальність, а як необхідна умова безпечної подорожі [5].

Проте, одним із слабких місць системи туристичного страхування в Україні залишається недостатня поінформованість самих туристів. Чимало людей сприймають страховий поліс як формальність, яку потрібно оформити для отримання візи, а не як реальний інструмент захисту своїх інтересів. Збільшується кількість туристів, які не можуть отримати медичну допомогу за кордоном, оскільки страхові договори складені так, що значна частина ризиків, з якими споживач може зіткнутися на відпочинку, не компенсуються. Чимало ризикових подій не прописані в договорах страхування або відносяться до форс-мажорних випадків, які не завжди відшкодовуються страховиками [6, с. 23].

Отже, страхування туристів є важливим інструментом захисту прав та інтересів осіб, які здійснюють подорожі – як за кордон, так і в межах України. Правову основу в нашій країні закладено на законодавчому рівні, однак реальна ефективність страхового захисту значною мірою залежить від того, наскільки свідомо турист підходить до вибору полісу. Активний туризм, зокрема походи в Карпати, вимагає спеціальних умов страхування, які відрізняються від стандартних. Швейцарський досвід наочно показує, що повноцінна система страхування гірських ризиків здатна не лише захищати туристів фінансово, а й формувати відповідальну поведінку мандрівників.

Список використаних джерел:

1. Бакало Н. В., Крекотень І. В., Маховка В. М. Страхування в туризмі. *Економічні горизонти*. 2023. № 1 (23). С. 59–69.
2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
3. Путінцев А. В., Клименко О. М. Страхування у туризмі: особливості та зарубіжний досвід. *Економіка та суспільство*. 2024. № 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-105>.
4. Гаталяк О. М., Стецький В. В. Страхування у туризмі: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 114 с.
5. Кучай О. В. Страхування в сучасному міжнародному туристичному бізнесі. *Економіка та суспільство*. 2021. № 30. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-30-44>.
6. Нелін О. І. Нормативно-правове регулювання та державна підтримка туристичної галузі в Україні: теоретико-прикладний аспект. *Юридична Україна*. 2023. № 9 (249). С. 22–28.

Ольга Кнейслер

д.е.н., професор, завідувач кафедри
фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Богдан Прокопчук

аспірант кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПЕРСПЕКТИВИ ПІЛЬГОВОГО КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасних умовах функціонування економіки України, що перебуває під впливом воєнних ризиків, особливого значення набуває забезпечення безперервності діяльності аграрних підприємств як ключового сектору, що формує продовольчу безпеку держави та значну частку експортного потенціалу. В умовах обмеженого доступу до фінансових ресурсів, підвищених ризиків та зростання вартості капіталу одним із найбільш дієвих інструментів підтримки аграрного сектору є пільгове кредитування, яке дозволяє компенсувати негативний вплив кризових факторів і забезпечити стабільність виробничої діяльності.

Пільгове кредитування в умовах війни стає специфічною формою фінансового забезпечення, що поєднує ринкові механізми банківського кредитування з елементами державного регулювання та підтримки. Його сутність полягає у створенні сприятливих умов доступу аграрних підприємств до позикового капіталу шляхом зниження процентних ставок, надання державних гарантій, компенсації частини витрат на обслуговування кредитів, а також спрощення процедур отримання фінансових ресурсів. У цьому контексті пільгове кредитування виконує не лише економічну, а й соціально-стабілізаційну функцію, забезпечуючи підтримку виробництва в умовах підвищеної невизначеності.

В умовах воєнного стану аграрні підприємства стикаються з низкою обмежень у доступі до традиційних джерел фінансування. Зокрема, зростає ризик неповернення кредитів, зменшується ліквідність заставного майна, погіршується фінансовий стан позичальників, що призводить до посилення вимог з боку банківських установ. У таких умовах пільгове кредитування стає ключовим інструментом, який дозволяє мінімізувати бар'єри доступу до фінансових ресурсів і підтримати операційну діяльність підприємств.

Одним із основних напрямів розвитку пільгового кредитування є державна фінансова підтримка, яка дозволяє знизити вартість кредитних ресурсів для аграрних підприємств. Компенсація частини процентної ставки за рахунок бюджетних коштів сприяє підвищенню доступності кредитів, особливо для малих і середніх підприємств, які найбільше потребують фінансування. Крім того, важливу роль відіграє надання державних гарантій за кредитами, що знижує ризики для банківських установ і стимулює їх до активнішого кредитування аграрного сектору.

Перспективним напрямом розвитку пільгового кредитування є також інституційне розширення джерел фінансування, зокрема залучення міжнародних

фінансових організацій, які надають пільгові кредитні ресурси для підтримки аграрного сектору. Міжнародні фінансові інституції можуть виступати як джерело довгострокового та відносно дешевого фінансування, що є особливо важливим у період відновлення економіки. Участь таких організацій сприяє забезпеченню додаткових фінансових ресурсів, підвищенню рівня довіри до фінансової системи та впровадженню сучасних стандартів фінансового управління.

Важливим аспектом розвитку пільгового кредитування є його адаптація до специфіки аграрного виробництва, що передбачає врахування сезонності, тривалості виробничого циклу та високого рівня ризиків. У цьому контексті доцільним є впровадження гнучких графіків погашення кредитів, можливості відстрочення платежів, а також використання інструментів страхування як додаткового механізму захисту від ризиків. Поєднання кредитування зі страховими механізмами забезпечить зниження фінансових ризиків як для позичальників, так і для кредиторів.

Не менш важливим напрямом є цифровізація процесів кредитування, яка дає змогу спростити доступ до фінансових ресурсів, скоротити час розгляду кредитних заявок та підвищити прозорість фінансових операцій. Використання цифрових платформ, електронних реєстрів та автоматизованих систем оцінки кредитоспроможності сприяє підвищенню ефективності функціонування механізму пільгового кредитування.

У післявоєнний період пільгове кредитування має трансформуватися з інструменту антикризової підтримки у механізм стимулювання інвестиційного розвитку аграрного сектору. У цьому контексті важливого значення набуває спрямування кредитних ресурсів на модернізацію виробництва, впровадження інноваційних технологій, розвиток інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Довгострокові пільгові кредити можуть стати основою для відновлення матеріально-технічної бази та забезпечення сталого розвитку галузі.

Водночас розвиток системи пільгового кредитування потребує вирішення низки проблем, серед яких обмеженість бюджетних ресурсів, недостатній рівень розвитку інституційного середовища, високий рівень кредитних ризиків та необхідність удосконалення механізмів державного регулювання. Відтак важливим є формування ефективної системи взаємодії між державою, банківськими установами, міжнародними організаціями та аграрними підприємствами.

Отже, перспективи розвитку пільгового кредитування аграрних підприємств в умовах війни пов'язані з розширенням державної підтримки, залученням міжнародних фінансових ресурсів, впровадженням інноваційних підходів до кредитування та удосконаленням інституційного середовища. Пільгове кредитування виступає ключовим інструментом забезпечення фінансової стійкості аграрних підприємств, підтримання їх виробничого потенціалу та створення передумов для відновлення і розвитку аграрного сектору в післявоєнний період.

Юлія Ковадло

студентка гр. ФМПС-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Роксолана Заборна

студентка гр. ФМПС-11,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Анна Іванова

ОБЛІКОВА СТАВКА ТА ІНФЛЯЦІЯ ЯК КЛЮЧОВІ ІНСТРУМЕНТИ МОНЕТАРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У сучасних умовах функціонування економіки України забезпечення цінової стабільності та підтримка економічної активності набувають особливої ваги. Інфляційні процеси, зумовлені воєнним станом, зростанням державних витрат, валютними коливаннями та структурними дисбалансами виробництва, істотно впливають на купівельну спроможність населення, інвестиційну діяльність підприємств і розвиток фінансової системи. Одним із ключових інструментів державного регулювання грошового обігу виступає облікова ставка центрального банку, яка визначає вартість фінансових ресурсів та формує умови кредитування в економіці. У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між інфляцією, грошовим обігом і процентною політикою є важливим напрямом сучасної економічної науки.

Інфляція являє собою процес зростання загального рівня цін, що супроводжується знеціненням грошей та зниженням їх купівельної спроможності. Її виникнення безпосередньо пов'язане з порушенням грошового обігу, коли обсяг грошової маси перевищує реальні можливості економіки щодо виробництва товарів і послуг. До основних чинників інфляції належать надмірна грошова емісія, бюджетний дефіцит, підвищення витрат виробництва, коливання валютного курсу, зростання цін на енергоносії та зовнішні економічні потрясіння. В умовах воєнної економіки ці фактори посилюються, що потребує активного застосування інструментів монетарного регулювання.

Динаміка інфляції в Україні протягом останніх років характеризується нерівномірністю та залежністю від макроекономічних умов. Статистичні показники індексу споживчих цін свідчать про посилення інфляційного тиску у 2024 році та його подальшу корекцію у наступні періоди (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка індексу споживчих цін в Україні

Рік	Індекс споживчих цін	Рівень інфляції
2023	105,1 %	5,1 %
2024	112,0 %	12,0 %
2025	108,0 %	8,0 %
2026	103,4 % (I кв.)	зростаюча тенденція

Джерело: узагальнено автором за даними [1].

Аналіз наведених даних показує, що у 2024 році відбулося значне прискорення інфляції – рівень зростання цін становив 12%, що перевищує цільові

орієнтири монетарної політики. Основними причинами стали збільшення державних видатків, зростання виробничих витрат, підвищення тарифів та девальваційні очікування. У 2025 році спостерігається уповільнення інфляції до 8%, що свідчить про поступову ефективність застосованих стабілізаційних заходів. Водночас показники 2026 року демонструють збереження інфляційного тиску, що потребує подальшого використання інструментів грошово-кредитної політики.

Важливу роль у стримуванні інфляційних процесів відіграє облікова ставка, яка є базовим інструментом монетарної політики. Через зміну її рівня центральний банк впливає на процентні ставки банків, обсяги кредитування, інвестиційну активність та інфляційні очікування економічних агентів. Облікова ставка фактично визначає «ціну грошей» у національній економіці та виступає сигналом для фінансового ринку щодо напрямів економічної політики.

Динаміка облікової ставки Національного банку України відображає реакцію монетарної влади на макроекономічні виклики (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка облікової ставки Національного банку України

Рік	Облікова ставка НБУ
2022	25 %
2023	20–15 %
2024	15–13 %
2025	13–14 %
2026	14–15 %

Джерело: узагальнено автором за даними [2].

Різде підвищення облікової ставки у 2022 році було спрямоване на стабілізацію валютного ринку, зниження інфляційних очікувань та збереження макрофінансової стабільності. Подальше поступове зниження ставки у 2023–2024 роках стало можливим завдяки частковій стабілізації економічної ситуації. Однак прискорення інфляції у 2024 році обумовило необхідність підтримання відносно жорсткої процентної політики. У 2025–2026 роках ставка зберігається на помірно високому рівні, що свідчить про прагнення центрального банку утримувати баланс між стримуванням інфляції та підтримкою економічного зростання.

Механізм впливу облікової ставки на економіку реалізується через кредитний канал монетарної трансмісії. Підвищення ставки призводить до подорожчання кредитних ресурсів, що зменшує попит на позиковий капітал з боку бізнесу та населення, стримує споживання й інвестиції та, відповідно, знижує інфляційний тиск. Зниження облікової ставки, навпаки, стимулює банківське кредитування, сприяє активізації підприємницької діяльності та економічному зростанню.

Водночас особливістю української економіки є відносно повільна передача впливу процентної політики на реальний сектор. Це пояснюється підвищеними ризиками кредитування, воєнною невизначеністю, обережною поведінкою банків та недостатнім розвитком фінансових ринків. Навіть значне зниження облікової ставки не завжди супроводжується швидким зростанням кредитної активності.

Взаємозв'язок між інфляцією, грошовим обігом та кредитуванням формує замкнений макроекономічний цикл: зростання грошової маси стимулює попит і підвищення цін, що змушує центральний банк посилювати монетарну політику

шляхом підвищення облікової ставки. У результаті скорочується кредитна експансія, зменшується економічна активність і стабілізується рівень цін. Таким чином, облікова ставка виконує функцію балансуючого інструменту між економічним розвитком і ціновою стабільністю.

Практика центральних банків розвинених країн підтверджує ефективність процентної політики як основного засобу боротьби з інфляцією. Однак ефективність її застосування значною мірою залежить від рівня довіри до фінансових інституцій, стабільності банківської системи та розвитку фінансових ринків. Для України важливим завданням залишається вдосконалення механізму монетарної трансмісії та підвищення ефективності передачі сигналів процентної політики до реального сектору економіки.

Підвищення результативності грошово-кредитного регулювання доцільно забезпечити шляхом удосконалення інструментів монетарної політики та посилення механізму її передачі до реального сектору економіки, зокрема:

- підвищення прозорості та послідовності рішень центрального банку, що сприятиме формуванню стабільних інфляційних очікувань та підвищенню ефективності процентного каналу монетарної трансмісії;
- зміцнення довіри населення і суб'єктів господарювання до банківської системи, що забезпечить активізацію депозитних процесів і розширення ресурсної бази кредитування;
- розвитку фінансового ринку та розширення можливостей довгострокового кредитування, необхідного для підвищення інвестиційної активності та ефективної передачі впливу облікової ставки на економіку;
- удосконалення процентної політики центрального банку з урахуванням динаміки інфляції та макроекономічних очікувань економічних агентів;
- підтримки програм доступного банківського кредитування, що дозволить стимулювати економічну активність без формування надмірного інфляційного тиску.

Реалізація зазначених заходів, на нашу думку, сприятиме підвищенню ефективності монетарної трансмісії, стабілізації грошового обігу та посиленню адаптивності економіки до зовнішніх і внутрішніх шоків.

Отже, інфляція в Україні є результатом дисбалансів грошового обігу та змін макроекономічних умов, що впливають на динаміку цін і економічну активність. Водночас, облікова ставка виступає ключовим інструментом монетарної політики, через який центральний банк впливає на вартість кредитних ресурсів, обсяги кредитування та інфляційні процеси. Ефективність її застосування визначається рівнем розвитку банківської системи та швидкістю передачі монетарних сигналів до реального сектору економіки, що формує передумови забезпечення цінової стабільності та збалансованого економічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Індекс інфляції в Україні (дані Міністерства фінансів України). URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>
2. Облікова ставка НБУ (дані Національного банку України). URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>

Володимир Костецький

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ілля Марценюк

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ СТРАХОВОГО РИНКУ

Сучасний розвиток страхового ринку відбувається в умовах посилення глобальної невизначеності, зростання масштабів катастрофічних ризиків, воєнних загроз, інфляційного тиску та активної цифровізації фінансових послуг. У таких умовах особливого значення набуває перестрахування, яке виступає одним із ключових механізмів забезпечення фінансової стійкості страховиків, підтримання їх платоспроможності та перерозподілу великих ризиків між учасниками страхового і фінансового ринку. Перестрахування дає змогу страховим компаніям приймати на страхування складні, масштабні та потенційно збиткові ризики, не концентруючи надмірне фінансове навантаження у власному портфелі.

Актуальність дослідження трансформації перестрахування посилюється тим, що у світовій економіці дедалі частіше виникають події, які мають катастрофічний характер і призводять до значних страхових виплат. До таких подій належать природні катастрофи, кліматичні зміни, техногенні аварії, пандемічні ризики, кіберзагрози та воєнні конфлікти. Для України ця проблематика є особливо важливою, оскільки повномасштабна війна суттєво змінила структуру ризиків, підвищила потребу у міжнародному перестраховому захисті та посилила залежність національного страхового ринку від перестраховиків-нерезидентів. Перестрахування в Україні в умовах воєнного стану виконує системоутворюючу роль у забезпеченні платоспроможності страховиків і передаванні значних, катастрофічних, воєнно-чутливих і транскордонних ризиків на міжнародний ринок [1].

Економічна сутність перестрахування полягає у вторинному розподілі страхового ризику. Страховик, приймаючи ризик від страхувальника, може передати його частину іншому страховикові або спеціалізованому перестраховику. Завдяки цьому зменшується ймовірність фінансової нестійкості окремої страхової компанії у випадку настання великих збитків. Перестрахування сприяє збалансуванню страхового портфеля, обмеженню можливих втрат, стабілізації страхових резервів і забезпеченню безперервності діяльності страховиків. Водночас воно має значення не лише для окремих компаній, а й для всього страхового ринку, оскільки підвищує його здатність реагувати на кризові події.

Світовий ринок перестрахування останніми роками характеризується високою капіталізацією та структурною трансформацією. За даними Aop глобальний капітал перестраховиків у 2025 році досяг рекордного рівня — 785 млрд дол. США [3]. Це свідчить про зміцнення фінансової бази глобального перестрахового ринку та його здатність акумулювати значні ресурси для покриття

великих ризиків. Водночас у структурі перестрахового капіталу зростає роль альтернативного капіталу, зокрема інструментів Insurance-Linked Securities та catastrophe bonds. Такі інструменти дають змогу залучати ресурси ринку капіталу до покриття страхових і катастрофічних ризиків, що розширює можливості перестрахового захисту.

Одним із головних чинників впливу на глобальне перестраховування є зростання збитків від природних катастроф. За крайнє десятиліття глобальні застраховані збитки від природних катастроф мали нерівномірну, але загалом висхідну динаміку. Значну частину таких збитків формували вторинні ризики — сильні шторми, повені, лісові пожежі та інші погодні явища. Це посилює навантаження на страховиків і перестраховиків, змушуючи їх переглядати підходи до андеррайтингу, тарифікації, формування резервів та побудови перестрахових програм. У таких умовах перестраховування залишається основним механізмом фінансового захисту від катастрофічних подій.

Особливістю розвитку українського ринку перестраховування у 2022–2025 рр. є його зовнішньоорієнтований характер. Основна частина премій, переданих у перестраховування, припадала на перестраховиків-нерезидентів. Це пояснюється обмеженою місткістю внутрішнього ринку, високим рівнем воєнних і майнових ризиків, а також потребою українських страховиків у доступі до потужнішого міжнародного капіталу. Водночас внутрішній сегмент перестраховування залишався порівняно вузьким, а його роль у загальній системі перестрахового захисту поступово скорочувалася [2].

Важливою тенденцією є також поступове підвищення коефіцієнта утримання страховиків. Це означає, що страхові компанії залишають на власному утриманні більшу частку премій, однак така динаміка не свідчить про зменшення ролі перестраховування. Навпаки, зростання загальних обсягів премій і перестрахових операцій підтверджує, що перестраховування залишається необхідним елементом управління ризиками. Для України воно має особливе значення у сфері транспортного, майнового, відповідального та воєнно-чутливого страхування.

Окреме місце у трансформації перестраховування займає цифровізація. Сучасні цифрові технології змінюють механізми оцінки ризиків, укладання договорів, обміну інформацією, фінансових розрахунків і врегулювання збитків. Використання штучного інтелекту, машинного навчання, Big Data та предиктивної аналітики дає змогу точніше оцінювати ймовірність настання страхових подій, прогнозувати збитковість, моделювати катастрофічні ризики та визначати оптимальні умови перестрахового покриття. Для перестраховиків це особливо важливо, оскільки їхня діяльність залежить від якості ризикових моделей і швидкості обробки великих масивів даних.

InsurTech-рішення сприяють автоматизації перестрахових процесів, підвищенню прозорості операцій та скороченню транзакційних витрат. Цифрові платформи взаємодії між страховиками, брокерами та перестраховиками пришвидшують укладання договорів і покращують обмін інформацією. Автоматизація врегулювання збитків дає змогу скоротити час підтвердження страхових випадків і підвищити ефективність перестрахових виплат. Фінтех-

рішення у сфері міжнародних платежів спрощують взаєморозрахунки між учасниками перестрахових відносин.

Для України цифровізація перестрахового ринку має значний потенціал. Розвиток електронних каналів продажів, онлайн-врегулювання збитків, автоматизованого скорингу ризиків і цифрових платіжних інструментів може підвищити прозорість страхових операцій, скоротити витрати страховиків та полегшити доступ до міжнародного перестрахового покриття. Водночас цифровізація потребує посилення кіберзахисту, удосконалення інформаційної безпеки та підвищення цифрової зрілості страхових компаній.

Перспективи розвитку перестраховування в Україні пов'язані з кількома ключовими напрямками. По-перше, важливим залишається збереження доступу до міжнародного перестрахового капіталу, оскільки саме він забезпечує можливість покриття великих і складних ризиків. По-друге, необхідним є розвиток внутрішньої місткості страхового та перестрахового ринку, що дасть змогу зменшити надмірну залежність від нерезидентів. По-третє, перспективним є формування вторинного ринку перестраховування, який може стати додатковим механізмом перерозподілу ризиків і підвищення ліквідності перестрахових зобов'язань.

Важливе значення має також регуляторний аспект. Посилення вимог до прозорості структури власності, інформаційної безпеки, кіберзахисту та звітності сприятиме підвищенню довіри до українських страховиків з боку міжнародних партнерів. Це може позитивно вплинути на якість перестрахових договорів, умови доступу до зовнішнього покриття та загальну стабільність страхового ринку.

Отже, перестраховування в сучасних умовах перетворюється з допоміжного механізму страхового бізнесу на стратегічний інструмент забезпечення фінансової стійкості страхового сектору. На глобальному рівні його розвиток визначається зростанням катастрофічних ризиків, високою капіталізацією та активним залученням альтернативного капіталу. В Україні перестраховування відіграє особливо важливу роль через воєнні ризики, обмежену місткість внутрішнього ринку та потребу у міжнародному захисті. Подальша трансформація перестраховування залежатиме від цифровізації, регуляторного вдосконалення, розвитку внутрішнього ринку та інтеграції України у світову систему ризик-трансферу.

Список використаних джерел:

1. Кнейслер О. В., Спасів Н. Я., Костецький В. В. Трансформація перестраховування в умовах глобальних викликів, воєнних ризиків та цифровізації страхового ринку. *Ефективна економіка*. 2026. № 4. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/9982/10129>
2. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2026 року. *Національний банк України*. 2026. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-nebankivskogo-finansovogo-sektoru-berezen-2026-roku>
3. Reinsurance Market Dynamics. January 2026 Renewal. *Aon*. 2026. URL: https://www.aon.com/getmedia/14567e4b-eba3-4fa3-a5c8-38ae65afb271/20260105_rmd_jan_2026_report.pdf

Володимир Костецький

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ярослав Сурма

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ СТРАХОВИКІВ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасний страховий ринок функціонує в умовах активної цифрової трансформації, що суттєво змінює підходи до просування страхових продуктів, комунікації з клієнтами та формування конкурентних переваг страховиків. Діджиталізація охоплює не лише технічне оновлення каналів продажу, а й глибоку зміну маркетингової філософії страхових компаній. Якщо раніше основний акцент робився на традиційних формах продажу через агентські мережі, офіси та партнерські канали, то сьогодні дедалі більшого значення набувають онлайн-платформи, мобільні додатки, персоналізовані пропозиції, цифрова аналітика та автоматизована взаємодія зі страхувальниками [1].

Актуальність дослідження маркетингових стратегій страховиків в умовах діджиталізації зумовлена посиленням конкуренції на страховому ринку, зростанням вимог споживачів до швидкості та зручності обслуговування, а також необхідністю підвищення довіри до страхових послуг. У сучасних умовах клієнт очікує можливості швидко порівняти страхові продукти, оформити договір онлайн, отримати консультацію через цифрові канали та врегулювати страховий випадок без зайвих бюрократичних процедур. Саме тому цифровий маркетинг стає одним із ключових інструментів розвитку страхового бізнесу.

Однією з головних особливостей маркетингової діяльності страховиків у цифровому середовищі є зміщення акценту з масового просування страхових послуг на персоналізовану взаємодію з клієнтом. Завдяки використанню великих даних, CRM-систем, аналітичних платформ та ІІІ страхові компанії отримують можливість краще розуміти поведінку споживачів, їхні потреби, фінансові можливості, стиль життя та рівень ризику. Це дозволяє формувати індивідуальні страхові пропозиції, які є більш привабливими для конкретних груп клієнтів.

Особливу роль у цифровому маркетингу страховиків відіграють соціальні мережі. Вони використовуються не лише для реклами страхових продуктів, а й для формування іміджу компанії, підвищення довіри до бренду, пояснення складних страхових послуг простою мовою, комунікації з клієнтами та оперативного реагування на запити. Через соціальні мережі страхові компанії можуть просувати освітній контент, наприклад пояснення щодо автострахування, медичного страхування, страхування майна, туристичного страхування чи страхування життя. Такий підхід сприяє підвищенню фінансової грамотності населення і водночас формує позитивне ставлення до страховика.

Значну роль у сучасних маркетингових стратегіях відіграє контент-маркетинг. Для страхових компаній він є особливо важливим, оскільки страхові продукти часто

сприймаються споживачами як складні, незрозумілі або необов'язкові. Тому завдання страховика полягає не лише у продажі полісу, а й у поясненні цінності страхового захисту. Ефективний контент-маркетинг передбачає створення статей, відео, інфографіки, коротких інструкцій, відповідей на типові запитання, кейсів із врегулювання страхових випадків. Це допомагає клієнтам краще зрозуміти переваги страхування і зменшує рівень недовіри до страхового ринку.

Ще одним важливим напрямом є використання таргетованої реклами та digital-реклами. На відміну від традиційної реклами, цифрові інструменти дозволяють точніше визначати цільову аудиторію за віком, місцем проживання, інтересами, поведінкою в інтернеті, фінансовими потребами та іншими характеристиками. Наприклад, туристичне страхування доцільно просувати серед осіб, які цікавляться подорожами; автострахування – серед власників транспортних засобів; медичне страхування – серед працівників компаній або сімей із дітьми. Такий підхід підвищує ефективність рекламних кампаній і зменшує витрати на залучення клієнтів.

Діджиталізація також сприяє розвитку партнерських маркетингових стратегій. Страхові продукти дедалі частіше інтегруються у цифрові сервіси банків, туристичних компаній, маркетплейсів, автосалонів, сервісів доставки, платформ електронної комерції. Наприклад, клієнт може придбати страховий поліс під час купівлі авіаквитка, оформлення кредиту, оренди автомобіля або замовлення товару онлайн. Такий формат продажу називають *embedded insurance*, тобто «вбудоване страхування». Його перевага полягає у тому, що страховий продукт пропонується клієнтові саме в той момент, коли у нього виникає відповідна потреба.

В умовах цифровізації особливої ваги набуває клієнтоорієнтованість. Страхові компанії повинні не лише залучати нових клієнтів, а й підтримувати довгострокові відносини з наявними страхувальниками [2]. Для цього використовуються програми лояльності, персональні знижки, бонуси за беззбитковість, рекомендаційні програми, нагадування про продовження полісу, індивідуальні консультації та сервісна підтримка. У цифровому середовищі клієнтська лояльність формується не лише ціною страхового продукту, а й якістю сервісу, швидкістю обслуговування та простотою взаємодії з компанією.

Важливим елементом маркетингової стратегії страховика є цифрова репутація. Перед купівлею страхового продукту багато клієнтів аналізують відгуки про компанію, рейтинг на спеціалізованих платформах, коментарі у соціальних мережах, досвід інших страхувальників щодо виплат і врегулювання збитків. Тому страховики повинні системно працювати з онлайн-репутацією: відповідати на відгуки, пояснювати причини спірних ситуацій, оперативно вирішувати проблеми клієнтів і демонструвати прозорість своєї діяльності. Негативний досвід клієнта в цифровому середовищі може швидко поширюватися і впливати на імідж компанії.

Окремої уваги заслуговує автоматизація маркетингових процесів. Завдяки маркетинговим платформам страхові компанії можуть автоматично надсилати клієнтам повідомлення, формувати персональні пропозиції, аналізувати ефективність рекламних кампаній, сегментувати аудиторію та прогнозувати поведінку споживачів. Наприклад, система може автоматично нагадати клієнту про завершення строку дії полісу, запропонувати оновлений страховий продукт або

надіслати інформацію про додаткові послуги. Це підвищує якість обслуговування та сприяє зростанню повторних продажів.

Перспективним напрямом є використання штучного інтелекту в маркетинговій діяльності страховиків. Штучний інтелект може застосовуватися для аналізу клієнтських даних, прогнозування страхових потреб, автоматизації консультацій через чат-боти, оцінки ймовірності відтоку клієнтів, персоналізації комерційних пропозицій. Чат-боти, зокрема, дозволяють швидко відповідати на типові запитання, допомагати з вибором страхового продукту, надавати інформацію про умови договору або порядок дій у разі настання страхового випадку.

Однак діджиталізація маркетингових стратегій страховиків супроводжується певними проблемами. Серед них можна виокремити недостатній рівень цифрової грамотності частини населення, низький рівень довіри до онлайн-страхування, ризики кібербезпеки, необхідність захисту персональних даних, високу конкуренцію у цифровому середовищі, потребу в значних інвестиціях у технологічну інфраструктуру. Крім того, не всі страхові компанії мають достатній кадровий і фінансовий потенціал для впровадження сучасних цифрових маркетингових інструментів.

Для українського страхового ринку цифрові маркетингові стратегії мають особливе значення. В умовах воєнних ризиків, економічної нестабільності та зміни поведінки споживачів страхові компанії змушені шукати нові способи комунікації з клієнтами, підвищувати доступність страхових послуг і формувати довіру до страхового захисту. Онлайн-продажі, дистанційне врегулювання збитків, електронні поліси, цифрові сервіси підтримки та персоналізовані продукти стають важливими чинниками конкурентоспроможності страховиків.

Отже, маркетингові стратегії страховиків в умовах діджиталізації повинні ґрунтуватися на поєднанні технологічних інновацій, клієнтоорієнтованості, персоналізації та прозорості комунікації. Цифрові інструменти дозволяють страховим компаніям краще розуміти потреби клієнтів, ефективніше просувати страхові продукти, зменшувати витрати на залучення страхувальників і підвищувати якість сервісу. Водночас успішність цифрової маркетингової стратегії залежить не лише від наявності сучасних технологій, а й від здатності страховика будувати довіру, забезпечувати зручність обслуговування і створювати реальну цінність для клієнта.

У перспективі розвиток маркетингових стратегій страховиків буде пов'язаний із подальшим поширенням штучного інтелекту, мобільних сервісів, цифрових екосистем, вбудованого страхування та аналітики великих даних. Саме ті страхові компанії, які зможуть швидко адаптуватися до цифрових змін і вибудувати ефективну комунікацію з клієнтами, матимуть кращі можливості для зміцнення своїх позицій на страховому ринку.

Список використаних джерел:

1. Приказюк Н., Марченко К. Маркетингові стратегії страховиків в умовах діджиталізації: сучасна практика та перспективи розвитку. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 1. С. 236-247.
2. Федорович І. М., Кулина Г. М. Особливості маркетингу в страховій діяльності. *Світ фінансів*. 2022. Вип. 4. С. 129-141.

Денис Лукияник

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВА АДАПТАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ АВТОСТРАХУВАННЯ ДО ВИКЛИКІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ШЕРИНГОВОЇ ЕКОНОМІКИ

За сучасних реалій світовий розвиток фінансових ринків визначається поєднанням новітніх технологій та принципів сталого розвитку. Ринок автострахування одним із перших реагує на ці зміни, що зумовлено новою моделлю мобільності – поступовим переходом від володіння власним автомобілем до спільного ним користування (sharing economy). Така трансформація є важливою складовою концепції сталого розвитку, оскільки сприяє раціональному використанню ресурсів, зменшенню навантаження на міську інфраструктуру та зниженню негативного впливу на довкілля через оптимізацію кількості транспортних засобів. У цьому контексті Р. Каул підкреслює, що «...тепер страховики повинні адаптуватися до зростаючого попиту на гнучкі, короткострокові поліси, які обслуговують кількох користувачів одного автомобіля» [1]. Крім того, це вимагає від страхового бізнесу перегляду класичних підходів до оцінки ризиків та переходу до концепції «InsurTech для сталого розвитку», де страховий захист стає не лише фінансовим інструментом, а й чинником стимулювання екологічно відповідальної поведінки споживачів.

Для України ці тенденції мають стратегічно важливе значення. В умовах війни цифровізація страхових послуг – це не лише зручний сервіс, а й спосіб забезпечити безперервність захисту майна, коли фізичний доступ до активів або присутність експертів на місцях є обмеженими. Високий рівень цифрової трансформації нашої держави створює унікальні можливості для впровадження штучного інтелекту (AI) у процеси дистанційної оцінки збитків. Як наголошує Л. Подоляк, протягом 2018-2023 рр. у страхуванні відбулася справжня діджитал-революція [2, с. 437]. Ключовими її проявами стали запровадження електронного поліса ОСЦПВ із механізмом верифікації через базу МТСБУ, а також розширення спектру онлайн-страхування. Технологічний розвиток характеризувався інтеграцією систем Інтернету речей (IoT) з алгоритмами AI та аналітикою великих даних (Big Data). Це дозволило персоналізувати тарифи та забезпечити перехід до якісно нових, швидких страхових платформ, що створило необхідні передумови для подальшого впровадження інтелектуальних систем дистанційного врегулювання збитків.

Ці процеси тісно переплітаються з європейським вектором розвитку України, реалізацією принципів сталого розвитку та імплементацією стандартів ESG (екологічного, соціального та корпоративного управління). Зокрема, розвиток екологічного транспорту, який є ключовим для енергетичної незалежності домогосподарств, змушує страховиків адаптувати інструментарій до специфічних ризиків електромобілів. За таких умов цифрова трансформація інституту врегулювання збитків через перехід до короткострокових полісів та миттєву

верифікацію стану авто за допомогою AI стає пріоритетним напрямом формування стійкої, прозорої та інклюзивної системи автострахування в Україні.

Практична реалізація запропонованої моделі базується на інтеграції алгоритмів комп'ютерного зору (Computer Vision) у мобільні платформи страховиків. Це дозволяє удосконалити механізм врегулювання збитків за такими функціональними напрямками:

1) протокол миттєвої верифікації на основі Edge AI (граничних обчислень) [3]. Використання технології Edge AI дозволяє проводити дистанційний огляд транспортного засобу через смартфон користувача безпосередньо на пристрої, без необхідності передачі великого обсягу візуальних даних у «хмару». Це забезпечує:

- максимальну швидкість верифікації стану авто на межах кожного періоду експлуатації (або кожної поїздки), що є надзвичайно важливим для моделей спільного користування. Це вирішує проблему розмежування відповідальності, де власник і водій є різними суб'єктами, мінімізує трансакційні витрати страховика та підвищує прозорість процесу врегулювання;

- автономність системи в умовах нестабільного зв'язку та високий рівень приватності даних, що повністю відповідає критеріям корпоративного управління у межах стратегії ESG;

- трансформацію сервісної моделі, адже інтеграція комп'ютерного зору з системами промислового IoT дозволяє перейти від пасивного (реакція на подію) до превентивного врегулювання. Алгоритми здатні ідентифікувати ознаки потенційних несправностей електромобілів ще до настання страхового випадку, перетворюючи страховика на повноцінного партнера з управління безпекою та сталим розвитком активів;

2) інтелектуальна діагностика високотехнологічних вузлів. У межах реалізації стратегії «зеленого» страхування використання AI дозволяє здійснювати автоматизований аналіз цілісності критичних компонентів електромобілів (наприклад, електронних систем керування). Це забезпечує:

- високу точність, оскільки алгоритми комп'ютерного зору здатні ідентифікувати мікротріщини та деформації, які неможливо виявити при візуальному огляді людиною;

- оперативність, тобто прискорення експертизи в разі порівняно з традиційним виїздом аварійного комісара, що є важливим для забезпечення безперервності логістичних процесів;

- екологічність через раннє виявлення пошкоджень енергосистем, що запобігає ризикам займання та хімічного забруднення та відповідає екологічній складовій стандартів ESG;

3) автоматизація розрахунку страхового відшкодування. Система в режимі реального часу інтегрується з актуальними базами даних та маркетплейсами для зіставлення страхової суми з ринковою вартістю активу. Це гарантує:

- об'єктивність, тобто перехід до динамічного розрахунку виплат на основі актуальних ринкових показників на момент страхового випадку, що виключає заниження або штучне завищення сум відшкодування;

– управлінську прозорість. Це забезпечує високий рівень корпоративного управління, оскільки повна цифровізація процесу нівелює суб'єктивізм оцінювача, усуває корупційні ризики та робить систему стійкою до зовнішніх маніпуляцій.

Отже, цифрова адаптація механізмів автострахування в Україні є необхідною відповіддю на глобальні тренди сталого розвитку та локальні безпекові виклики. Впровадження інтелектуальних систем дистанційної оцінки збитків дозволяє не лише забезпечити безперервність страхового захисту в умовах воєнного стану, а й формує технологічне підґрунтя для розвитку моделей спільного користування та підтримки «зеленої» мобільності. Формування прозорої екосистеми врегулювання на основі AI та Edge-технологій сприятиме зміцненню довіри до страхового ринку, імплементації стандартів ESG та стратегічному прискоренню інтеграції українського фінансового сектору в європейський економічний простір.

Список використаних джерел:

1. Kaul R. The Road Ahead: 4 trends revolutionising motor insurance you can't ignore. URL: <https://www.livemint.com/money/personal-finance/the-roadahead-4-trends-revolutionising-motor-insurance-you-cantignore-ai-ev-electric-vehicles-11727252014734.html>
2. Подоляк О. Л. Еволюція розвитку страхового ринку України в умовах цифрової економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 2 (42). С. 432-443. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2\(42\)-432-443](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2(42)-432-443)
3. Popular applications of computer vision in insurance. URL: <https://viso.ai/applications/computer-vision-in-insurance/>

Ольга Машталяр

студентка гр. ФУЕ Ф Б 27,

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцентка Наталія Ткачук

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Становлення банківської системи України – складний еволюційний процес, глибоко вкорінений у специфіку вітчизняного державотворення. Кожен історичний етап формував унікальну модель національної фінансової системи, адаптуючи її до вимог часу. Сьогодні дослідження історичного аспекту є не лише питанням теорії, а й практичною необхідністю. Аналіз минулих циклів та виявлення історичних закономірностей розвитку банківської системи є важливим у контексті вдосконалення державної політики у сфері фінансів та забезпечення стабільності економіки.

Можна вважати, що витoki формування вітчизняної банківської системи йдуть ще від Античного періоду. Пов'язано це із появою на наших територіях грецьких міст-колоній, жителі яких вели активну торгівлю із місцевими племенами, що поширило стандарти банківництва Стародавньої Греції на вітчизняний економічний розвиток. Іншою важливою передумовою виникнення власної банківської системи стала праця Ярослава Мудрого «Руська правда», що виділила основи ведення банківської справи за часів Київської Русі [1, с. 29-30].

Надалі українські території більшість часу перебували під гнітом різних державних утворень. Хоч це унеможливлювало самостійний розвиток вітчизняної банківської системи, але світові практики банківництва мали свій внесок у її подальшому формуванні. Зокрема, варто виділити період перебування України у складі СРСР, коли було ухвалено Закон СРСР «Про кооперацію» (1988р.), що став підґрунтям для створення перших кооперативних комерційних банків [1, с. 31-32].

Здобуття незалежності нашою державою зумовило нові зміни та виклики для молодшої банківської системи. До сьогодні вона пройшла вже досить великий шлях свого розвитку. Однак цей процес відбувався під впливом різних внутрішніх та зовнішніх шоків. Відповідно, на основі цього можемо виділити ключові етапи розвитку української банківської системи вже за період незалежності [1, с. 36-37; 2; 3]:

1) перший етап – 1991 р.: період інституційних та законодавчих змін, що регламентували загальну діяльність банківських установ. Важливою подією стало ухвалення Закону України «Про банки і банківську діяльність», що насамперед дозволило закріпити дворівневість банківської системи;

2) другий етап – 1992-1995 рр. Україна зіткнулася з низкою негативних економічних процесів, зокрема, гіперінфляцією. Унаслідок цього, відбулося масове банкрутство банків, більшість з яких були дрібними;

3) третій етап – 1996-1999 рр. Ключовим у цьому періоді є проведенням грошової реформи. Впровадженні монетарні заходи та регулятивні правила

діяльності для комерційних банків від НБУ дозволили усунути наслідки попередньої кризи;

4) четвертий етап – 2000-2007 рр.: простежується чимало позитивних змін на тлі економічного піднесення. Цей період став однією з найбільш активних фаз діяльності банків: нові відділення, співпраця з іноземними партнерами, тощо;

5) п'ятий етап – 2007-2008 рр. Процвітання банківського сектору порушилося новою хвилею економічних збурень. У цей період світ, зокрема й Україну, охопила масштабна фінансова криза, унаслідок якої значно знизилася ділова активність банківських установ;

6) шостий етап – 2009-2013 рр. Аби поліпшити стан банківської системи, уряд вжив необхідні заходи підтримки банків: створення Стабілізаційного фонду, залучення кредитування від МВФ та низка інших;

7) сьомий етап – 2014-2018 рр. головним чином, політичні перевороти зумовили ще більші загрози стабільності економіки. Водночас, цей етап став періодом суттєвих трансформацій банківської системи. Йдеться про укрупнення ринку банківських послуг, формування нових підходів у політиці НБУ тощо;

8) восьмий етап – 2019-2021 рр. Криза COVID-19 знову спричинила негативні зрушення, однак, цього разу банківська система була більш підготовлена до нових викликів завдяки попереднім реформам НБУ;

9) дев'ятий етап – з 2022 р. Повномасштабне вторгнення стало одним із найбільш переломних моментів у становленні банківської системи. Проте навіть в умовах невизначеності банківський сектор продовжує забезпечувати стійкість економіки. На сьогодні активність банківської діяльності поступово відновлюється, зокрема, за рахунок ефективних інституційних рішень.

У підсумку відмітимо, що банківська система України має складний і багатогранний історичний шлях становлення, що відображає економічні зрушення у країні. Пройшовши шлях від перших кредитних установ до сучасної дворівневої структури, вона постійно трансформувалась під впливом політичних змін, економічних криз та соціальних викликів. Попри сьогоднішні загрози, банківська система України залишається стратегічною опорою національної економіки. Зважаючи на це, подальше її зміцнення та удосконалення є високоефективним інструментом повоєнного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Банківська система: підручник; за ред. д-ра екон. наук, проф. М. Крупки. 2-ге вид., переробл. і доповн. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 524 с.
2. Ситник Н., Ільків О. Історичні аспекти становлення банківської системи України. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2025. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-09.05.2025.010>
3. Posmitna M. Periodization of the development of the banking system of ukraine in the context of the implementation of the macroeconomic policy of the national bank of ukraine. *Scientific opinion: economics and management*. 2023. № 4 (84). URL: <https://doi.org/10.32782/2521-666x/2023-84-20>

Владислав Мовчан

студент 3 курсу, гр. ФБСФР-1,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький
Науковий керівник: к.е.н, доцент Інна Гуцул

ПРОБЛЕМАТИКА ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Трансформація економічної системи та інтеграція до світового фінансового простору підкреслюють значущість фондового ринку як центрального елементу фінансової системи держави. Він забезпечує перерозподіл капіталу, відкриває можливості залучення інвестицій у реальний сектор та стимулює активність економічних суб'єктів. Водночас розвиток національного ринку обмежується низкою структурних факторів, серед яких низька довіра інвесторів, обмежений набір інструментів та невисока ліквідність. Вивчення цих аспектів допомагає визначити шляхи модернізації та підвищення ефективності функціонування ринку.

Фондовий ринок є складовою частиною фінансового ринку, на якій здійснюється обіг цінних паперів та інших фінансових інструментів. Відповідно до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», ринки капіталу - це сукупність правовідносин, що виникають під час випуску, обігу та обліку фінансових інструментів, а також діяльності професійних учасників ринку [2]. Основною метою функціонування фондового ринку є забезпечення ефективного залучення інвестиційних ресурсів та створення умов для розвитку підприємництва.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) здійснює державне регулювання, ліцензування професійних учасників та контроль за дотриманням законодавства [3]. У 2023 році НКЦПФР запровадила електронну систему реєстрації цінних паперів, що спростила облік акцій і облігацій та підвищила прозорість операцій. Метою комісії є формування відкритого ринку, захист прав інвесторів та стимулювання інвестиційної діяльності.

У процесі реформування фінансового сектору відбувається адаптація законодавства до стандартів ЄС, запроваджуються нові інструменти та удосконалюється інфраструктура [3]. На Українській біржі у 2023 році почали торгувати корпоративними облігаціями малого та середнього бізнесу, залучивши понад 1 млрд грн інвестицій у реальний сектор.

Водночас у процесі реформування фінансового сектору України здійснюється адаптація законодавства до стандартів Європейського Союзу, що передбачає удосконалення правил функціонування ринків капіталу, запровадження нових фінансових інструментів та розвиток інфраструктури фондового ринку [3]. Реалізація таких заходів спрямована на підвищення інвестиційної привабливості національної економіки та формування ефективної системи фінансового посередництва.

У табл. 1 наведено ключові проблеми розвитку фондового ринку України з визначенням основних причин та наслідків для ефективності функціонування ринку.

Таблиця 1

Основні проблеми розвитку фондового ринку України

Проблема	Причини	Наслідки для розвитку ринку	Приклади
Низька довіра інвесторів	Недостатній захист прав та випадки недобросовісної діяльності	Зменшення інвестиційної активності	Національна депозитарна система фіксувала випадки затримок виплат дивідендів окремими емітентами
Низька ліквідність	Невелика кількість активних учасників та обмежений обсяг операцій	Ускладнення купівлі та продажу цінних паперів	Публічні акції компаній «Мотор Січ», «Укрзалізниця» обертаються обмежено на ПФТС та Українській біржі
Обмежена кількість інструментів	Невелика кількість акцій, облігацій та деривативів	Зниження інвестиційної привабливості	Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) залишаються основним інструментом для інвесторів
Недостатній розвиток інфраструктури	Біржі, депозитарії, клірингові системи функціонують фрагментарно	Зниження ефективності ринку	Українська біржа та ПФТС мають обмежений набір клірингових сервісів порівняно з міжнародними стандартами
Низька фінансова грамотність	Відсутність інформаційних і навчальних програм	Обмежена участь населення у фондових інвестиціях	Менш ніж 5% населення активно інвестують через брокерів та мобільні додатки «Freedom Finance» та «Dragon Capital»
Недосконале законодавство	Часті зміни та неповна адаптація до міжнародних стандартів	Правова невизначеність і зниження привабливості	Часті оновлення Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» потребують адаптації для емітентів та брокерів

Джерело: розроблено автором на основі [1-3].

Аналіз даних табл. 1 демонструє комплекс взаємопов'язаних чинників, що гальмують розвиток фондового ринку України. Низький рівень довіри інвесторів обумовлений недостатнім захистом прав власників цінних паперів та поодинокими випадками недобросовісної поведінки емітентів, що створює відчуття невпевненості та стримує активне вкладення капіталу. Обмежена кількість фінансових інструментів, включаючи акції, облігації та похідні цінні папери, значно звужує можливості диверсифікації портфелів і обмежує залучення нових учасників ринку.

Недостатній рівень ліквідності біржових операцій ускладнює швидку реалізацію активів та впливає на формування прозорих ринкових цін. Це особливо відчутно на прикладі акцій компаній «Мотор Січ» та «Укрзалізниця», які обертаються невеликими обсягами на національних майданчиках, що зменшує ефективність торгівлі. Недосконала інфраструктура, зокрема обмежена

функціональність біржових та клірингових систем, уповільнює операційні процеси та створює додаткові бар'єри для учасників ринку.

Важливим фактором, що обмежує активність фізичних осіб, є низький рівень фінансової грамотності населення. Недостатнє розуміння принципів інвестування та механізмів функціонування фондового ринку призводить до обмеженої участі широких верств суспільства у формуванні інвестиційних ресурсів. Крім того, часті зміни нормативно-правових актів і неповна адаптація законодавства до міжнародних стандартів створюють правову невизначеність, що негативно відображається на привабливості ринку для потенційних інвесторів. Комплекс зазначених проблем свідчить про необхідність системного вдосконалення ринку капіталу, що має включати підвищення прозорості діяльності емітентів, розвиток біржової та клірингової інфраструктури, розширення асортименту фінансових інструментів та посилення захисту прав інвесторів.

Отже, проведений аналіз розвитку фондового ринку України показав, що його функціонування обмежується низкою структурних, інституційних та соціальних чинників. Основними перешкодами залишаються недостатній рівень довіри інвесторів, обмежена ліквідність ринку, вузький вибір фінансових інструментів та недосконалість інфраструктури біржової та депозитарної систем. Водночас низька фінансова обізнаність населення стримує активну участь фізичних осіб у інвестиційній діяльності, що зменшує внутрішні джерела капіталу.

Список використаних джерел:

1. Гуцул І. А. Вплив функціонування фондового ринку на забезпечення стабільності фінансової системи держави. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 12. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15645844>
2. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний вебсайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026).

Марта Оліховська

к.е.н., доцент, завідувач кафедри менеджменту, економіки та туризму,
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ» «МАУП», м. Львів

Євген Чайковський

доктор філософії (PhD), доцент кафедри менеджменту,
економіки та туризму
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ» «МАУП», м. Львів

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ФАКТОР СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Банківська система України є системоутворюючим елементом національної економіки, оскільки забезпечує акумуляцію та перерозподіл фінансових ресурсів між економічними агентами. Важливе місце у структурі банківських операцій займає кредитування, що виступає одним із основних механізмів стимулювання ділової активності та підтримки розвитку реального сектору економіки [1].

Кредитна діяльність банків у період воєнних і макроекономічних шоків характеризується посиленням ризикового середовища, зокрема зростанням кредитного, ліквідності, процентного, операційного, макроекономічного та соціально-психологічного ризиків. Їх сукупний вплив зумовлює високий рівень невизначеності, що вимагає комплексного управління та оперативного реагування з боку як банківських установ, так і регуляторних органів [2, с. 639–640].

У цих умовах ключового значення набуває цифрова трансформація банківського сектору, яка істотно змінює архітектуру кредитних операцій. Вона виступає не лише технологічним трендом, а й інституційним механізмом адаптації банківської системи до воєнної нестабільності, забезпечуючи безперервність кредитного процесу та підтримання фінансової стійкості.

Традиційна модель кредитування, що ґрунтується переважно на аналізі фінансової звітності, поступово трансформується у цифрову модель оцінки кредитоспроможності. Відповідно до підходів цифрового регулювання фінансового сектору, які впроваджуються Національним банком України, банки активно використовують електронні фінансові дані, скорингові системи та дистанційні канали обслуговування. Це дозволяє підвищити точність оцінки позичальників, зменшити інформаційну асиметрію та істотно скоротити часові витрати на ухвалення кредитних рішень [3].

Технологічною основою цифрової трансформації кредитних операцій є впровадження сучасних аналітичних інструментів, зокрема скорингових моделей, систем автоматизованої оцінки кредитоспроможності, а також рішень на базі великих даних (Big Data), алгоритмів машинного навчання та поведінкової аналітики. Інтеграція фінансових, транзакційних і поведінкових даних у режимі реального часу забезпечує більш глибоку та об'єктивну оцінку платоспроможності позичальників, сприяє оптимізації кредитного процесу та підвищенню якості управління кредитними ризиками.

Застосування цифрових технологій у процесах оцінювання фінансового стану клієнтів і управління кредитними портфелями сприяє зменшенню рівня проблемних активів та посиленню фінансової стійкості банківської системи [4, с. 53].

Важливим елементом цифрової трансформації є розвиток дистанційних каналів кредитування, електронної ідентифікації клієнтів (е-KYC), електронного документообігу та автоматизованих платформ подання кредитних заявок. Їх активне впровадження, відповідно до регуляторних ініціатив Національного банку України, сприяє зниженню транзакційних витрат, підвищенню операційної ефективності банків і розширенню доступу до фінансових ресурсів для бізнесу та населення [3].

Окрему роль у трансформації кредитних відносин відіграє розвиток відкритого банкінгу (open banking), який забезпечує безпечний і стандартизований обмін фінансовими даними між банками та іншими учасниками фінансового ринку. Інтеграція таких технологій підвищує прозорість кредитних операцій, зменшує інформаційну асиметрію, стимулює конкуренцію у банківському секторі та створює передумови для формування інноваційних кредитних продуктів, орієнтованих на індивідуальні потреби клієнтів.

Водночас цифровізація суттєво трансформує підходи до управління кредитними ризиками. Використання автоматизованих систем моніторингу кредитного портфеля дозволяє здійснювати безперервну оцінку фінансового стану позичальників у режимі реального часу, що відповідає сучасним принципам ризик-орієнтованого банківського нагляду та підвищує ефективність превентивного управління ризиками.

У контексті трилеми фінансових ринків цифровізація виконує компенсаторну функцію, забезпечуючи одночасне досягнення кількох стратегічних цілей: підвищення доступності фінансових ресурсів, зниження рівня інформаційної асиметрії та посилення контролю за кредитними ризиками. Такий синергетичний ефект формує основу для підвищення стійкості фінансового сектору в умовах нестабільності.

Перспективними напрямками розвитку кредитних операцій є впровадження fintech-рішень, розвиток платформного кредитування, а також інтеграція інструментів green fintech. Ці інновації сприяють розширенню можливостей фінансування малого та середнього бізнесу, підвищують гнучкість кредитних продуктів і відповідають сучасним тенденціям цифрової економіки.

Важливого значення набуває розвиток зеленого кредитування як складової сталого фінансування. Воно сприяє диверсифікації кредитних портфелів, зменшенню концентрації ризиків і фінансуванню екологічно орієнтованих проєктів, забезпечуючи поєднання економічних, екологічних і соціальних цілей розвитку фінансової системи [5].

Цифровізація кредитних процесів у поєднанні з розвитком інструментів сталого фінансування та корпоративного кредитування стратегічних секторів економіки формує комплексний механізм зміцнення фінансової стабільності банківської системи та підвищення економічної безпеки держави [4, с. 56].

Отже, цифрова трансформація кредитних операцій виступає системоутворюючим чинником стабілізації фінансових ринків України в умовах

воєнних викликів, забезпечуючи не лише технологічне оновлення, а й інституційну модернізацію кредитного механізму. Її вплив проявляється у підвищенні ефективності алокації фінансових ресурсів, зниженні інформаційної асиметрії та мінімізації системних ризиків, що в сукупності формує нову якість функціонування банківської системи в умовах невизначеності. У кризовому середовищі цифровізація трансформується у базовий адаптаційний механізм, який підвищує стійкість банків до зовнішніх шоків і забезпечує безперервність кредитного процесу.

Підвищення ефективності кредитних операцій потребує впровадження комплексної моделі розвитку, що інтегрує цифрові технології, сучасні підходи до ризик-менеджменту, інструменти сталого (зокрема «зеленого») фінансування та інституційну координацію між учасниками фінансового ринку. Синергія зазначених елементів формує стратегічне підґрунтя для зміцнення фінансової стійкості банківської системи, підвищення її адаптивності до воєнних і макроекономічних шоків, а також забезпечення довгострокової траєкторії сталого економічного розвитку України. Водночас інтеграція цифрових та інституційних елементів створює передумови для формування більш стійкої моделі фінансового ринку, здатної ефективно функціонувати в умовах високої турбулентності.

Список використаних джерел:

1. Людковська Ю. Ю., Абдуллаєва А. Є. Оцінка сучасних тенденцій банківського кредитування в Україні протягом 2018–2023 років. *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск №56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-109>
2. Сидорович О. Банківське кредитування як чинник фінансової стабільності банківського сектору України та економічної безпеки держави. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 2. С. 632-642. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.632>
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
4. Чайковський Я., Чайковський Є. Кредитні операції банків у системі забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки України в умовах воєнних викликів. *Вісник економіки*. 2026. Випуск 1 (119). С. 51-60. DOI: [10.35774/visnyk2026.01.051](https://doi.org/10.35774/visnyk2026.01.051).
5. Чайковський Я., Луців Б., Дзюблюк О., Чайковський Є., Луців П. Банківське зелене кредитування як ключовий інструмент екологічної модернізації економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2025. Том 2 (61). С. 54-72. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.61.2025.4651>

Діана Пасовиста

студентка гр. ФМ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

ІНФЛЯЦІЯ ЯК СИСТЕМНИЙ РИЗИК ДЛЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

В умовах глобальних викликів і нестабільності, що охопила світові фінансові ринки, особливої актуальності набуває дослідження причин виникнення фінансових ризиків, а також обґрунтування основних завдань суб'єктів ринкових відносин у процесі ефективного управління такими ризиками. Фінансові ринки є надзвичайно чутливими до інфляційних коливань, оскільки безпосередньо залежать від вартості грошей, рівня процентних ставок та інфляційних очікувань [1]. Зростання інфляції призводить до знецінення фінансових активів, підвищення невизначеності та посилення ризиків для учасників ринку, що в сукупності може перерости у системну загрозу фінансовій стабільності.

Інфляція є складним макроекономічним явищем, що відображає стале зростання загального рівня цін на товари та послуги протягом тривалого періоду. Цей процес призводить до знецінення національної валюти та зниження купівельної спроможності населення. Вивчення теоретичних основ інфляції є ключовим для розуміння її впливу на економічний розвиток та формування ефективної економічної політики. Залежно від темпів зростання цін інфляцію поділяють на помірну, галопуючу та гіперінфляцію. Помірна інфляція є відносно контрольованою, галопуюча – спричиняє значну економічну нестабільність, а гіперінфляція призводить до стрімкого знецінення грошей. За причинами виникнення виділяють інфляцію попиту (надлишковий сукупний попит), інфляцію витрат (зростання собівартості виробництва) та структурну інфляцію (економічні дисбаланси) [2].

Фінансові ринки відіграють ключову роль у перерозподілі капіталу в економіці, однак вони є чутливими до інфляційних процесів. Інфляція впливає на вартість грошей у часі, що безпосередньо змінює реальну дохідність фінансових інструментів. У періоди зростання інфляції інвестори очікують підвищення процентних ставок, що спричиняє коливання на ринку облігацій, акцій та інших активів.

Важливим механізмом впливу є інфляційні очікування, які формують поведінку учасників ринку. За умов прогнозованого зростання цін інвестори можуть вимагати вищу дохідність або переводити капітал у більш захищені активи, що посилює нестабільність фінансових ринків.

Інфляція є системним ризиком, оскільки її вплив не обмежується окремими сегментами економіки, а охоплює всю фінансову систему. Вона порушує стабільність фінансових потоків, зменшує реальну вартість заощаджень і спотворює інвестиційні рішення. У результаті виникає загроза фінансової нестабільності, яка може поширюватися між банківським сектором, ринком капіталу та державними фінансами. Особливо небезпечною є ситуація високої або непередбачуваної інфляції, коли зростає рівень невизначеності, а довіра до

фінансових інститутів і національної валюти знижується. Це може призвести до відтоку капіталу та посилення кризових явищ у фінансовій системі.

Інфляційні процеси мають комплексний вплив на фінансову систему. Насамперед відбувається знецінення грошових активів, що знижує реальну вартість заощаджень населення та прибутковість інвестицій. Це змінює структуру фінансових потоків і може скорочувати обсяги довгострокових інвестицій. Крім того, інфляція призводить до зростання процентних ставок, оскільки кредитори намагаються компенсувати втрати від знецінення грошей. Це ускладнює доступ до кредитних ресурсів для бізнесу та населення. У підсумку знижується інвестиційна активність, уповільнюється економічне зростання та зростають ризики фінансової нестабільності.

Для успішного подолання інфляційних процесів антиінфляційні заходи мають бути комплексними, основними серед яких є стабілізація та стимулювання виробництва, удосконалення податкової системи, розвиток ринкової інфраструктури, підвищення відповідальності підприємств за результати господарської діяльності, регулювання валютного курсу, а також заходи щодо контролю цін і доходів тощо [3].

Для стабілізації цінового рівня держава та центральний банк застосовують комплекс взаємопов'язаних заходів. Насамперед центральний банк використовує інструменти монетарної політики, зокрема зміну облікової ставки, операції на відкритому ринку та регулювання грошової пропозиції. Підвищення процентних ставок, як правило, зменшує обсяг кредитування, стримує надлишковий попит і сприяє зниженню інфляційного тиску.

Водночас важливе значення має фіскальна політика держави, яка передбачає контроль бюджетного дефіциту, раціоналізацію державних витрат і підвищення ефективності їх використання. Доповненням до цих заходів є структурні реформи, спрямовані на розвиток виробництва, посилення конкуренції та зміцнення загальної економічної стабільності.

Отже, інфляція виступає важливим чинником макроекономічної нестабільності та створює суттєві ризики для фінансових ринків. Її негативний вплив проявляється у знеціненні грошей, зниженні реальної дохідності фінансових активів, скороченні інвестиційної активності та зростанні невизначеності серед учасників ринку. Саме тому подолання інфляційних процесів потребує комплексного підходу, що поєднує ефективну монетарну політику центрального банку, збалансовану фіскальну політику держави та структурні реформи, спрямовані на зміцнення економічної стабільності.

Список використаних джерел:

1. Прогнозування та хеджування фінансових ризиків: монографія / за ред. проф. Л. О. Примостки. Київ: КНЕУ, 2014. 424 с.
2. Бугель Ю., Домбровська Н. Інфляція та її вплив на економіку України: економіко-статистичний аналіз. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 4. С. 130-143.
3. Марцин В. С. Інфляційні процеси, причини їх виникнення та шляхи подолання в Україні. *Регіональна економіка*. 2012. № 1. С. 21-30.

Юлія Пасовиста

студентка гр. ФМ-31,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Володимир Костецький

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Цифровізація – це процес впровадження цифрових технологій у діяльність фінансових установ, що передбачає перехід від традиційних до он-лайн форматів, автоматизацію операцій і використання даних. Вона є важливою сьогодні, оскільки дозволяє швидше, дешевше і зручніше надавати фінансові послуги. Клієнти можуть користуватися банківськими, страховими та інвестиційними продуктами у будь-який час і з будь-якого місця. Для установ це означає підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

Цифрова трансформація відображає глобальну перебудову соціально-економічних механізмів, тоді як автоматизація, кібербезпека та фінансова інклюзія виступають її ключовими складовими, що забезпечують оптимізацію операційних процесів, захист від кіберзагроз і розширення доступу до фінансових послуг [1].

Суть цифрової трансформації фінансових ринків полягає у глибокому впровадженні сучасних технологій у діяльність фінансових установ та зміні традиційних підходів до надання послуг. Цифровізація охоплює не лише перехід у онлайн-середовище, а й повну перебудову внутрішніх процесів і взаємодії з клієнтами.

Одним із ключових елементів є розвиток онлайн-банкінгу, який дозволяє користувачам здійснювати фінансові операції дистанційно, без відвідування відділень. Важливу роль також відіграє автоматизація процесів, що забезпечує швидке виконання операцій, зменшення витрат і мінімізацію людського фактору. Крім того, значного значення набуває використання великих обсягів даних, які дають змогу фінансовим установам краще аналізувати поведінку клієнтів, оцінювати ризики та пропонувати персоналізовані послуги. Таким чином, цифрова трансформація змінює як внутрішню структуру фінансових організацій, так і їхню роль на ринку.

Цифрова трансформація суттєво впливає на всі сегменти фінансового ринку, зокрема на банківський сектор, страховий ринок і фондовий ринок, змінюючи способи їх функціонування та взаємодії з клієнтами.

У банківському секторі цифровізація сприяє розвитку онлайн-банкінгу та мобільних додатків, що дозволяє клієнтам здійснювати фінансові операції швидко і зручно. Банки все більше автоматизують свої процеси, зменшуючи витрати та підвищуючи ефективність. Водночас знижується роль фізичних відділень, але зростають ризики, пов'язані з кібербезпекою.

На страховому ринку цифровізація проявляється у впровадженні онлайн-страхування та автоматизованих систем оцінки ризиків. Це дозволяє компаніям швидше обробляти заявки, знижувати витрати і пропонувати більш персоналізовані страхові продукти. Разом з тим виникають нові виклики, пов'язані із захистом даних клієнтів.

Фондовий ринок також зазнає значних змін. Завдяки цифровим платформам інвестори отримують доступ до торгівлі цінними паперами в режимі реального часу. Поширюється алгоритмічна торгівля, що підвищує швидкість операцій, але може збільшувати волатильність ринку. Крім того, цифровізація робить інвестування більш доступним для широкого кола населення.

Цифрова трансформація фінансових ринків має низку важливих переваг, які суттєво змінюють як роботу фінансових установ, так і досвід клієнтів. Насамперед вона забезпечує значне підвищення швидкості надання послуг: більшість операцій виконуються миттєво або за кілька хвилин, без необхідності відвідування відділень. Крім того, цифровізація сприяє зниженню витрат для фінансових установ за рахунок автоматизації процесів і скорочення потреби у фізичній інфраструктурі. Це, у свою чергу, дозволяє пропонувати клієнтам більш вигідні умови обслуговування. Важливою перевагою є також зростання доступності фінансових послуг. Завдяки онлайн-платформам люди можуть користуватися банківськими, страховими та інвестиційними продуктами незалежно від свого місця проживання, що сприяє фінансовій інклюзії. Окрім цього, використання даних дає змогу фінансовим установам краще розуміти потреби клієнтів і пропонувати персоналізовані рішення. У результаті підвищується якість обслуговування та рівень задоволеності користувачів. Таким чином, цифрова трансформація робить фінансову систему більш ефективною, гнучкою та орієнтованою на клієнта.

Разом із тим інноваційні процеси у фінансовому секторі створюють для регуляторних органів нові виклики, пов'язані зі стрімким розвитком FinTech-індустрії, широким поширенням криптовалют та цифрових активів [2]. Це вимагає постійного оновлення нормативно-правової бази та адаптації регуляторних механізмів до нових умов функціонування ринку. Особливо актуальним є питання формування єдиних міжнародних підходів до регулювання цифрових фінансових інструментів, оскільки їх транскордонний характер ускладнює контроль на національному рівні. У результаті регулятори змушені знаходити баланс між підтримкою інноваційного розвитку та забезпеченням стабільного й ефективного функціонування фінансової системи.

Окрім того, сучасна фінансова система дедалі гостріше стикається з проблемою кіберзагроз, що створюють реальну небезпеку для безпеки даних і стабільності фінансових транзакцій [3]. У міру зростання цифровізації збільшується кількість онлайн-операцій, що розширює потенційне поле для кіберзлочинної діяльності. Це змушує фінансові установи постійно вдосконалювати системи захисту інформації, впроваджувати сучасні технології кібербезпеки та посилювати контроль за доступом до фінансових даних. У таких умовах питання кіберстійкості стає одним із ключових факторів забезпечення стабільного функціонування фінансового сектору.

Цифрова трансформація суттєво змінює фінансові ринки, підвищуючи їх ефективність, швидкість та доступність послуг. Вона впливає на роботу банківського, страхового та фондового секторів, роблячи їх більш технологічними та орієнтованими на клієнта. Водночас цифровізація створює нові вимоги до регулювання та кібербезпеки, оскільки фінансова система стає більш складною і

взаємопов'язаною. Отже, подальший розвиток фінансових ринків залежить від балансу між інноваціями, стабільністю та безпекою.

Список використаних джерел:

1. Вісягін О. Цифрові вектори розвитку фінансового ринку України. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. № 2(16). С. 153-162.
2. Любохимець Л. С., Шпуляр Є. М. Цифрова трансформація національної економіки: сучасний стан та тренди майбутнього. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2019. № 4. С. 213-128.
3. Гуцул І. Інноваційні тренди та їхній вплив на світовий фінансовий ринок. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 1 (52). С. 366-371.

Ярослав Пришляк

аспірант,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Науковий керівник: к.е.н., доцент Богдан Сенів

ВПРОВАДЖЕННЯ ФІНТЕХ-ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується швидкою інтеграцією фінансових технологій (FinTech) у всі сфери банківської діяльності. Фінтех-інновації стають не лише інструментом цифровізації сервісів, але й потужним драйвером активізації інвестиційних процесів, що дозволяє банкам підвищувати ефективність розміщення капіталу, знижувати ризики, диверсифікувати доходи та залучати нові сегменти клієнтів.

Розвиток фінтеху в Україні відбувається в руслі глобальних тенденцій і водночас має власну специфіку, зумовлену високим рівнем технологічної готовності українських банків, цифровою грамотністю населення та інституційною підтримкою з боку Національного банку України, який створює нормативну базу для відкритого банкінгу, тестування інновацій у «регуляторній пісочниці» та впровадження електронної гривні (e-hryvnia).

Фінтех-інструменти забезпечують мультиплікативний ефект для інвестиційного розвитку банків завдяки поєднанню технологічних, фінансових і аналітичних інновацій. Їхнє впровадження сприяє: оптимізації процесів прийняття інвестиційних рішень за рахунок автоматизованого аналізу великих масивів даних (Big Data, AI-аналітика), підвищенню прозорості інвестиційних операцій через технологію блокчейн, розширенню можливостей залучення ресурсів завдяки відкритим API-платформам та партнерствам із фінтех-компаніями, розвитку альтернативних каналів інвестування (краудфандинг, peer-to-peer lending, digital bonds), зниженню транзакційних витрат і прискоренню обігу капіталу [1, с. 57].

Таким чином, фінтех-інновації формують нову архітектуру інвестиційного середовища банку, у якій ключову роль відіграють дані, аналітика, автоматизація та клієнтоцентричність. Технології штучного інтелекту (Artificial Intelligence) і машинного навчання дедалі частіше використовуються українськими банками для підвищення точності прогнозування інвестиційних ризиків, автоматизації кредитного скорингу, управління портфелем активів і персоналізації фінансових продуктів. Наприклад, ПриватБанк у 2025 р. розширив застосування систем аналітики даних для прогнозування клієнтської поведінки, визначення оптимальної структури інвестиційного портфеля та управління ліквідністю.

Raiffeisen Bank інтегрував AI-рішення для аналізу транзакційних ризиків і формування індивідуальних інвестиційних пропозицій клієнтам малого бізнесу.

Ощадбанк використовує інтелектуальні системи в управлінні операційними витратами та виявленні шахрайських схем у сфері державних інвестиційних програм. AI-технології дозволяють не лише підвищити точність інвестиційного аналізу, а й скоротити час ухвалення рішень, що особливо важливо в умовах високої волатильності фінансових ринків. Впровадження моделей прогнозного

аналізу (predictive analytics) сприяє своєчасному коригуванню інвестиційних стратегій банку, зменшенню обсягів неефективних вкладень і підвищенню прибутковості активів.

Одним із найперспективніших напрямів інноваційного розвитку банківської системи є впровадження технології блокчейн як інструменту підвищення прозорості, надійності та безпеки інвестиційних операцій.

Блокчейн забезпечує:

- незмінність і достовірність записів у базах даних, що унеможливорює маніпуляції з інформацією про інвестиційні угоди;
- скорочення операційних витрат завдяки відсутності необхідності у посередниках під час обліку транзакцій;
- автоматизацію контролю виконання угод через використання смарт-контрактів;
- швидкий обіг активів у цифровому форматі, що підвищує ліквідність портфеля.

В Україні технологія блокчейн поступово інтегрується у діяльність банків через:

- тестування цифрової валюти е-гривні в межах пілотних проєктів НБУ;
- участь банків у створенні платформ токенизації фінансових інструментів;
- розвиток систем цифрового нотаріату та електронного документообігу [2, с. 37].

Укрексімбанк у 2025 р. долучився до проєкту з пілотного тестування блокчейн-рішень у міжбанківських розрахунках. Такі ініціативи відкривають нові можливості для ефективного управління інвестиційними потоками, підвищення довіри інвесторів і мінімізації ризиків шахрайства. Суттєвий вплив на активізацію інвестиційної діяльності банків має концепція відкритого банкінгу (Open Banking), яка передбачає створення інфраструктури для безпечного обміну даними між банками, фінтех-компаніями та клієнтами через стандартизовані API (Application Programming Interface).

Завдяки відкритому банкінгу банки отримують змогу:

- залучати клієнтів через партнерські цифрові платформи (маркетплейси, мобільні додатки, онлайн-сервіси);
- створювати нові фінансові продукти спільно з фінтех-компаніями;
- розширювати канали інвестиційного фінансування через децентралізовані сервіси;
- удосконалювати клієнтську аналітику та знижувати вартість залучення ресурсів.

В Україні концепція відкритого банкінгу підтримується НБУ у межах Стратегії розвитку фінтеху, яка передбачає впровадження стандартів відкритих API, гармонізованих із нормами ЄС (PSD2).

У практиці українських банків уже спостерігаються перші приклади інтеграції:

- Monobank (Universal Bank) функціонує як платформа на базі відкритих API, що дозволяє інтегрувати сервіси партнерів та забезпечує швидке масштабування інвестиційних продуктів,
- Raiffeisen Bank розвиває цифрову платформу MyRaif, яка підтримує взаємодію з фінтех-рішеннями через відкриті інтерфейси,
- ПриватБанк розробляє open API для інтеграції бізнес-клієнтів у власну цифрову екосистему (POS-сервіси, е-комерція, платежі). [3]

Таким чином, відкритий банкінг сприяє формуванню екосистемної моделі банку, у якій традиційні функції кредитування й інвестування поєднуються з технологічною гнучкістю, партнерською взаємодією та цифровою інфраструктурою. Інтеграція фінтех-інновацій призводить до перегляду структури банківського інвестиційного портфеля. Зростає частка інвестицій у нематеріальні активи (програмні продукти, платформи, аналітичні системи), у той час як традиційні інвестиції (нерухомість, матеріальні основні засоби) поступово скорочуються. Використання цифрових інструментів забезпечує, скорочення строків обороту капіталу, зниження транзакційних витрат, зростання прибутковості активів (ROA), підвищення рентабельності капіталу (ROE).

Банки, що активно застосовують фінтех-рішення, демонструють більш високу динаміку приросту інвестиційних доходів (на 15–20% у 2025 р. за даними НБУ), порівняно з установами, які залишаються на традиційних моделях фінансування [3].

Отже, впровадження фінтех-інструментів у діяльність банків стає стратегічною передумовою активізації їх інвестиційної політики. Технології AI, blockchain та open banking сприяють не лише цифровій трансформації операційної діяльності, але й формують нову модель банку як інноваційної екосистеми, орієнтованої на швидкість, прозорість та інтеграцію з клієнтами й партнерами. Використання фінтех-рішень забезпечує, підвищення ефективності управління активами, зниження ризиків і витрат, посилення клієнтоорієнтованості, створення нових каналів залучення інвестицій.

У перспективі впровадження фінтех-інновацій стане не лише елементом технологічної модернізації, а й фундаментом довгострокової стратегії сталого розвитку банківського сектору України, інтегрованого у європейський цифровий фінансовий простір.

Список використаних джерел:

1. Калінчук О. Фінансові технології в банківському секторі України: аналіз тенденцій. *Економічний вісник Національного університету*. 2021. № 10. С. 55–63.
2. Кузьменко А. Особливості впровадження блокчейн-технологій у банківському секторі України. *Фінанси і банківська справа*. 2021. № 9. С. 33–39.
3. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://www.bank.gov.ua>

Анатолій Сидорчук

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Софія Блошук

студентка гр. ФМ-31,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ, ГЕОПОЛІТИЧНИХ КРИЗ НА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

Сучасні економічні та геополітичні кризи суттєво впливають на стабільність банківської системи, оскільки підривають ключові основи її функціонування – довіру, ліквідність і платоспроможність. Банківська система є надзвичайно чутливою до макроекономічних змін, адже її діяльність безпосередньо пов'язана з рухом фінансових ресурсів між економічними суб'єктами. Під час економічних спадів знижується ділова активність підприємств, скорочується обсяг інвестицій і споживання, що веде до уповільнення економічного зростання. Одночасно зростає рівень безробіття, зменшуються доходи населення та прибутки бізнесу, що безпосередньо впливає на здатність позичальників своєчасно обслуговувати свої кредитні зобов'язання. Як наслідок, у банківських портфелях збільшується частка проблемних або непрацюючих кредитів, що погіршує якість активів. Це змушує банки формувати додаткові резерви під можливі втрати за кредитними операціями, відповідно до регуляторних вимог і принципів обережності. Формування таких резервів безпосередньо знижує прибутковість банків, оскільки частина доходів спрямовується не на розвиток, а на покриття потенційних ризиків. У довгостроковій перспективі це призводить до скорочення власного капіталу банків, зниження їх фінансової стійкості та обмеження можливостей для подальшого кредитування економіки [1, с. 85].

Окрім цього, в умовах кризи часто погіршується якість заставного майна. Це пов'язано зі зниженням ринкової вартості активів, зокрема нерухомості, транспортних засобів чи корпоративних прав. У разі дефолту позичальника банк не може повністю компенсувати свої втрати за рахунок реалізації застави, що ще більше підвищує рівень кредитного ризику та посилює тиск на фінансовий стан банківських установ. Водночас значну загрозу становить поведінковий фактор – довіра вкладників. У кризові періоди, особливо за умов інформаційної нестабільності, або поширення негативних очікувань, населення може масово вилучати свої депозити. Так як банківська паніка призводить до різкого відтоку ресурсів із банківської системи, що створює серйозні ризики ліквідності. У відповідь банки змушені оперативно шукати джерела фінансування: залучати дорогі міжбанківські кредити, отримувати рефінансування від центрального банку або продавати активи, часто за заниженими цінами, що погіршує їх фінансові результати [2, с. 110].

Геополітичні кризи, зокрема війни, санкційний тиск або політична нестабільність, ще більше ускладнюють ситуацію. Вони впливають не лише на внутрішній економічний стан країни, а й на міжнародні фінансові зв'язки

банківських установ. Порушення логістичних ланцюгів, скорочення обсягів експорту та імпорту, зменшення притоку іноземних інвестицій знижують загальний рівень економічної активності та платоспроможність клієнтів банків. Крім того, обмеження доступу до зовнішніх ринків капіталу ускладнює можливість банків залучати фінансування з-за кордону та здійснювати рефінансування своїх зобов'язань. Додатковим фактором ризику є коливання валютних курсів. Девальвація національної валюти підвищує боргове навантаження на позичальників, які мають кредити в іноземній валюті, але отримують доходи в національній. Це збільшує ймовірність дефолтів і погіршує якість кредитного портфеля банків. Водночас банки, які мають значну частку валютних зобов'язань, стикаються з ризиком дисбалансу активів і пасивів. Інфляційні процеси також відіграють важливу роль у дестабілізації банківської системи [3, с. 24]. Зростання цін знижує реальну купівельну спроможність населення і бізнесу, що негативно впливає на їхню фінансову спроможність виконувати кредитні зобов'язання. Крім того, висока інфляція часто супроводжується підвищенням відсоткових ставок, що робить кредити дорожчими та зменшує попит на них, додатково стримуючи економічну активність. У таких умовах банки змушені адаптувати свою діяльність до нових ризиків: посилювати вимоги до позичальників, ретельніше оцінювати їх кредитоспроможність, підвищувати відсоткові ставки та обмежувати фінансування найбільш ризикових секторів економіки. Однак така обережна політика, хоча й знижує ризики для самих банків, може водночас уповільнювати процес економічного відновлення, оскільки обмежує доступ бізнесу та населення до фінансових ресурсів.

Водночас ключову роль у забезпеченні стабільності банківської системи відіграють центральні банки та міжнародні фінансові організації, зокрема Національний банк України та Міжнародний валютний фонд [4]. Вони застосовують комплекс антикризових заходів: надають банкам ліквідність через механізми рефінансування, впроваджують програми фінансової підтримки, гарантують вклади населення, а також тимчасово пом'якшують регуляторні вимоги для зменшення навантаження на банківський сектор. Крім того, такі інституції можуть координувати макроекономічну політику, спрямовану на стабілізацію фінансової системи. Також цим заходам вдається знизити рівень паніки на фінансовому ринку, підтримати довіру вкладників і інвесторів, забезпечити безперервність функціонування банківської системи та запобігти її системному збою навіть у періоди глибоких економічних і геополітичних криз.

Список використаних джерел:

1. Банківська система: підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Київ: Знання, 2018. 495 с.
2. Фінансова стабільність: монографія / За ред. д.е.н., проф. В. В. Коваленка. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2016. 320 с.
3. Звіт про фінансову стабільність. *Національний банк України*. Київ, 2023. 100 с.
4. Global Financial Stability Report. *Міжнародний валютний фонд*. Washington, 2023. 150 р.

Максим Слободян

студент 3 курсу, гр. ФБСФР-1,

Хмельницький університет управління

та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький

Науковий керівник: к.е.н., доцент Наталія Ткачук

НЕПРАЦЮЮЧІ КРЕДИТИ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА НЕОБХІДНІСТЬ УПРАВЛІННЯ

У сучасних умовах розвитку банківської системи України особливого значення набуває проблема управління кредитним ризиком, яка безпосередньо впливає на стабільність банківського сектору та економіки загалом. Збільшення обсягів непрацюючих кредитів набуває особливої гостроти в умовах воєнного часу, оскільки знецінення активів позичальників відбувається значно швидше, ніж у мирний час. У таких умовах особливої актуальності набуває дослідження динаміки непрацюючих кредитів і аналізу факторів їх формування, що відображає реальний стан банківської системи, а також пошук ефективних механізмів управління такими банківськими кредитами, що дозволить окреслити напрями підвищення фінансової стійкості банків. Крім того, вивчення сучасних тенденцій у цій сфері є необхідним для вдосконалення регуляторної політики в умовах підвищеної невизначеності.

Відповідно до визначення НБУ, непрацюючі кредити (NPL) – це кредитні активи банку, за якими спостерігається суттєве погіршення якості обслуговування боргу, що проявляється у виникненні події дефолту (зокрема простроченні платежів понад 90 днів або нездатності позичальника своєчасно виконувати зобов'язання без реалізації забезпечення), а також кредити, що є знеціненими, реструктуризованими з ознаками повторного ризику чи віднесені до категорій сумнівних або безнадійних за рівнем кредитного ризику [4].

Саме динаміка обсягів NPL є основним індикатором, що визначає рівень кредитного ризику банку, під яким розуміють ймовірність виникнення збитків, додаткових втрат або недоотримання запланованих доходів внаслідок невиконання боржником узятих на себе зобов'язань відповідно до умов кредитного договору. Значна частка непрацюючих кредитів виступає ключовим фактором посилення ризиків у всій банківській системі, що зумовлює критичну необхідність впровадження ефективних механізмів управління ними. Сам процес управління кредитним ризиком банку є комплексною системою заходів, що охоплює ідентифікацію, оцінювання, безперервний моніторинг та стратегічну мінімізацію ризику неповернення коштів. Даний напрямок діяльності є пріоритетним завданням як для менеджменту окремих банківських установ, що прагнуть зберегти ліквідність, так і для Національного банку України, що забезпечує загальну фінансову стабільність держави [3].

Одним із ключових індикаторів ефективності управління кредитними ризиками банків є рівень непрацюючих кредитів, що відображає якість кредитного портфеля банківських установ. Висока частка таких кредитів обмежує можливості банків щодо кредитування реального сектору економіки, знижує їх прибутковість,

підвищує ризики фінансової нестабільності та звужує грошово-кредитну трансмісію, що, відповідно, уповільнює економічне зростання.

За офіційними даними Національного банку України, банківська система пройшла кілька характерних циклів розвитку кредитного портфеля. Пікові показники непрацюючих кредитів були зафіксовані у 2017-2019 рр.: 56,3% від загального обсягу наданих банками кредитів унаслідок запровадження регулятором більш жорсткого визначення терміну «непрацюючий кредит» відповідно до міжнародної практики. У тому ж 2017 р. були виведені з ринку неплатоспроможні банки та націоналізований КБ «Приватбанк». Поступове оздоровлення вітчизняних банків тривало до 2021 р., а після повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 р. якість кредитних портфелів банків знову погіршилася [2].

Для деталізації зазначених тенденцій та поглиблення аналізу якості кредитного портфеля банківської системи України доцільно звернутися до даних, наведених у табл. 1, яка відображає обсяги та структуру непрацюючих кредитів (NPL) за сегментами кредитування у 2021-2025 рр.

Таблиця 1

**Обсяги і частка непрацюючих кредитів (NPL)
банківської системи України у 2021-2025 рр. за сегментами**

Показники	2021р.	2022р.	2023р.	2024р.	2025р.
Загалом по банківській системі					
Всього кредитів, млн грн	1149567	1133563	1130774	1298250	1359738
Непрацюючі кредити (NPL), млн грн	345131	432105	422360	393218	189309
Частка NPL, %	30,0	38,1	37,4	30,3	14,0
Кредити корпоративному сектору					
Всього кредитів, млн грн	835 658	847 586	828 444	891 619	880 337
Непрацюючі кредити, млн грн	301665	363321	365532	347379	149570
Частка NPL, %	36,1	42,9	44,1	39,0	17,0
Кредити домогосподарствам					
Всього кредитів, млн грн	256 291	224 260	240 825	295 563	368 653
Непрацюючі кредити, млн грн	43210	68 272	56 636	45 771	39 727
Частка NPL, %	16,9	30,4	23,5	15,5	10,8
Міжбанківські кредити					
Всього кредитів, млн грн	30 581	36 917	43 144	97 918	102 063
Непрацюючі кредити, млн грн	256	4	0	0	0
Частка NPL, %	0,8	0,01	0,0	0,0	0,0
Кредити органам державної влади та місцевого самоврядування					
Всього кредитів, млн грн	27 037	24 800	18 361	13 151	8 685
Непрацюючі кредити, млн грн	0	507	191	67	13
Частка NPL, %	0,0	2,0	1	0,5	0,2

Джерело: складено автором на основі [2].

Як свідчать дані табл. 1, у 2022-2023 рр. відбулося суттєве погіршення якості кредитного портфеля банківської системи України, що проявилось у зростанні загального обсягу NPL до 432,1 млрд грн у 2022 р. та 422,4 млрд грн у 2023 р. Водночас частка непрацюючих кредитів у структурі портфеля досягла максимальних значень. Домінуючий вплив на ці процеси мав корпоративний

сектор, на який припадає найбільша частка проблемної заборгованості (понад 42% у 2022-2023 рр.), що підтверджує його високу чутливість до воєнних та макроекономічних шоків. Сегмент домогосподарств також зазнав суттєвого погіршення (до 30,4% у 2022 р.), однак масштаби зростання NPL тут були відносно меншими. Натомість міжбанківський сегмент і кредити органам державної влади залишалися незначними за обсягами та демонстрували мінімальні рівні проблемної заборгованості.

Починаючи з 2024 р., у банківській системі простежується чітка тенденція до покращення якості кредитного портфеля, що підтверджується зниженням частки NPL до 30,3% у 2024 р. та 14% у 2025 р. В абсолютному вимірі обсяг непрацюючих кредитів також скоротився до 189,3 млрд грн у 2025 р. Паралельно відбулося суттєве зростання загального кредитного портфеля банків, що додатково вплинуло на зниження питомої ваги проблемних активів. Найбільш помітне покращення спостерігається у корпоративному секторі та серед домогосподарств, де частка NPL у 2025 р. знизилася до 17% та 10,8% відповідно.

Наведені дані свідчать про виражений кризовий сплеск непрацюючих кредитів у 2022-2023 рр. та поступову стабілізацію ситуації у 2024-2025 рр., що пов'язано як з адаптацією економіки до умов воєнного стану, так і з активною політикою банків щодо реструктуризації заборгованості, очищення балансів та нарощування нових якісних кредитів.

Важливо зазначити, що непрацюючі кредити банківської системи України переважно покриті резервами, що мінімізує ризики для банківської системи. Витрати банків на формування цих резервів залишаються незначними (близько 0,3%), що свідчить про достатню якість кредитного портфеля банків. Водночас, значна частка NPL створює непряме навантаження на банки через необхідність витрат ресурсів на їх врегулювання, що також впливає на рівень процентних ставок за новими кредитами [1].

Ефективне управління кредитним ризиком в умовах воєнного часу передбачає застосування комплексу взаємодоповнюючих заходів:

- реструктуризації кредитів (продовження строків, зниженні відсоткових ставок, введені кредитних канікул тощо);
- продаж непрацюючих кредитів – передача проблемних портфельів спеціалізованим інвесторам або факторинговим компаніям, що дозволяє банкам вивільнити капітал і зосередитися на основній діяльності [5];
- цифровий моніторинг на основі систем раннього попередження;
- перегляд стандартів надання кредитів - впровадження стрес-тестування та поглибленого аналізу фінансового стану позичальника на етапі кредитування [3].

Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що рівень непрацюючих кредитів у банківській системі України є чутливим індикатором макроекономічних шоків: пікові значення у 2017-2019 рр. (понад 56%) та повторне зростання у 2022-2023 рр. підтверджують пряму залежність між якістю кредитного портфеля банків і зовнішніми дестабілізуючими чинниками. Водночас, зниження частки непрацюючих кредитів до 14% у 2025р. свідчить про адаптаційний потенціал банківської системи та ефективність заходів із реструктуризації таких банківських активів: продаж проблемних кредитів і нарощення якісного нового кредитного

портфеля. Подальше скорочення обсягів і частки непрацюючих кредитів залежатиме від тривалості воєнних дій, темпів відновлення економіки та послідовності регуляторної політики НБУ.

Список використаних джерел:

1. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2025. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2025-H2.pdf (дата звернення: 08.04.2026).
2. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі. Наглядова статистика НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (дата звернення: 07.04.2026).
3. Оцінка кредитного ризику корпоративних боржників банків та практики до їх стрес-тестування. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/CreditRisk_seminar_11-2024.pdf?v=11 (дата звернення: 06.04.2026).
4. Рівень непрацюючих кредитів (NPL): статистичні дані. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/npl> (дата звернення: 06.04.2026).
5. Правові аспекти непрацюючих кредитів в Україні: останні зміни та перспективи. Hillmont Partners. URL: <https://hillmont.com/ua/publ/alerts/legal-practicalities-ukrainian-non-performing-loans-recent-changes-perspectives> (дата звернення: 06.04.2026).

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Марія Боднар

студентка гр. ФФ-22,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В умовах воєнного стану страховий ринок України функціонує під впливом суттєвих зовнішніх викликів, що зумовлюють необхідність перегляду традиційних підходів до реалізації страхових продуктів, врегулювання збитків та організації взаємодії зі страхувальниками. У таких умовах наявні механізми страхового обслуговування не завжди забезпечують належний рівень оперативності, доступності та стійкості сервісу. Саме тому цифровізація поступово перетворюється з допоміжного напрямку розвитку на один із ключових механізмів адаптації страховиків до нових ризиків. У контексті цифрової трансформації страхового ринку особливого значення набувають цифрові інструменти, InsurTech, телематика та багатоканальні моделі реалізації страхових послуг, які сприяють підвищенню ефективності діяльності страхових компаній і трансформації традиційних підходів до функціонування страхового ринку.

Актуальність цифрової трансформації посилилася в умовах воєнних ризиків, оскільки діяльність страховиків здійснюється за обмеженої фізичної присутності, з нерівномірним доступом до інфраструктури, зростанням кількості збитків і підвищенням невизначеності щодо оцінювання ризиків. У цих умовах важливими інструментами забезпечення безперервності страхового обслуговування стали: дистанційне укладання договорів; електронний документообіг; онлайн-комунікація; автоматизоване врегулювання окремих страхових подій; використання аналітики даних для оперативного ухвалення управлінських рішень. Зазначені інструменти дають змогу підтримувати безперервність страхового обслуговування навіть у складних умовах.

Одним із найважливіших напрямів цифрової трансформації страхового ринку України є розвиток InsurTech, що передбачає інтеграцію страхових послуг із сучасними цифровими технологіями. Для України це означає не лише переведення традиційних паперових договорів в електронний формат, а й формування нових страхових продуктів, каналів комунікації та моделей взаємодії зі страхувальниками. До таких рішень належать: мобільні застосунки для оформлення страхових полісів; дистанційне подання заяв про настання страхового випадку; електронна ідентифікація клієнтів; використання телематичних моделей в автострахованні, а також застосування AI для автоматизації обробки звернень і підвищення якості клієнтського сервісу [1].

Серед перспективних напрямів подальшої цифровізації страхового ринку України доцільно виокремити такі:

- розвиток онлайн-каналів продажу страхових продуктів, що дає змогу спростити доступ клієнтів до страхових послуг, скоротити час укладання договорів та зменшити залежність від фізичних офісів страховиків;
- упровадження електронного документообігу, який забезпечує швидший обмін документами між страховиком і страхувальником, знижує адміністративні витрати та підвищує прозорість страхових процесів;
- автоматизація врегулювання страхових випадків, що передбачає використання цифрових платформ для подання заяв, завантаження усіх необхідних документів, відстеження статусу справи та прискорення виплати страхового відшкодування;
- використання AI та аналітики великих даних, що сприяє точнішому оцінюванню ризиків, персоналізації страхових продуктів, виявленню шахрайських дій і підвищенню ефективності управлінських рішень;
- розвиток телематичних технологій в автострахованні, які дають змогу формувати індивідуальні страхові тарифи з урахуванням стилю водіння, інтенсивності використання транспортного засобу та рівня ризиковості поведінки страхувальника;
- інтеграція страхових послуг із державними цифровими сервісами, що може спростити ідентифікацію клієнтів, перевірку документів, підтвердження страхових випадків та обмін даними між учасниками страхового ринку;
- розвиток кіберстрахування, актуальність якого зростає в умовах посилення кіберризиків, цифровізації бізнес-процесів і збільшення залежності підприємств від інформаційних систем;
- підвищення цифрової фінансової грамотності споживачів, що є необхідною умовою ефективного використання онлайн-страхування, електронних полісів та дистанційних сервісів [2].

Водночас цифровізація не усуває всі ризики автоматично. Навпаки, вона формує нові виклики, пов'язані із захистом персональних даних, кібербезпекою, збоєм цифрової інфраструктури, недостатньою цифровою грамотністю частини населення та потребою в оновленні регуляторних норм. Для страхового ринку це означає необхідність поєднувати технологічну модернізацію з надійним контролем інформаційної безпеки, розвитком довіри клієнтів і підготовкою персоналу до роботи з цифровими сервісами. Без цього цифрові інновації можуть залишитися лише формальним інструментом, а не джерелом реальної стійкості.

Отже, цифровізація страхового ринку України є не лише сучасною тенденцією його розвитку, а й об'єктивною відповіддю на воєнні, економічні та технологічні виклики. Вона сприяє збереженню операційної спроможності страхових компаній, підвищенню швидкості та якості обслуговування клієнтів, удосконаленню процесів оцінювання ризиків і розширенню доступу населення та бізнесу до страхового захисту. У найближчій перспективі ефективність цифрової трансформації страхового ринку значною мірою залежатиме від здатності страховиків поєднувати інноваційні рішення з належним рівнем кібербезпеки та захисту персональних даних. Важливого значення також набуватиме подальший розвиток цифрової інфраструктури, удосконалення нормативно-правового

регулювання та формування сприятливих умов для впровадження InsurTech-рішень.

Крім того, цифровізація може стати важливим чинником підвищення конкурентоспроможності страхових компаній, оскільки дає змогу персоналізувати страхові продукти та адаптувати їх до змінних потреб споживачів. За таких умов страховий ринок України здатний посилити свою фінансову стійкість, підвищити рівень довіри споживачів і сформувати більш сучасну, гнучку та соціально орієнтовану систему страхового захисту.

Список використаних джерел:

1. Горбачова О., Петрова А. Цифровізація страхового ринку України: основні проблеми та перспективи в умовах воєнного стану. *Сталий розвиток економіки*. 2025. № 53. С. 29-36. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-4>.
2. Мазур Д., Мазур О., Мазур Г., Ковбій А. Стан та цифрові вектори розвитку ринку страхування України. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2024. Т. 326, № 1. С. 297–302. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-326-46>
3. Федорович І. Вдосконалення каналів реалізації страхових послуг в епоху цифрових інновацій. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-95>.

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ія Гавриш

студентка гр. ФМПС-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

СТРАХУВАННЯ ВОЄННИХ РИЗИКІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

У сучасних умовах страхування воєнних ризиків набуває принципово нового значення, трансформуючись із допоміжного фінансового інструменту в один із ключових елементів економічної безпеки. Його основна функція полягає не лише у відшкодуванні збитків, а й у забезпеченні безперервності господарської діяльності та підтриманні стабільності економічних процесів.

На відміну від традиційних видів страхування, воєнні ризики характеризуються високим рівнем концентрації збитків і складністю прогнозування. Це зумовлює необхідність перегляду класичних підходів до страхування та впровадження спеціалізованих механізмів оцінювання ризиків. Зокрема, важливим є врахування територіального чинника, інтенсивності бойових дій та ступеня ураження інфраструктури.

Об'єктом страхування в цьому випадку виступають не лише матеріальні активи, а й економічні інтереси суб'єктів господарювання, пов'язані з можливістю недотримання доходу. Відповідно, страхове покриття може включати як прямі збитки, спричинені фізичним знищенням майна, так і непрямі втрати, зокрема втрату прибутку або вимушене призупинення діяльності.

В умовах повномасштабного вторгнення діяльність страховиків ускладнюється зростанням ризиків, нестабільністю економічного середовища, обмеженістю фінансових ресурсів та необхідністю перегляду традиційних підходів до страхового захисту. До основними чинників, що впливають на страхування в умовах війни слід віднести:

- підвищення рівня страхових ризиків, оскільки воєнні дії істотно збільшують ймовірність руйнування майна, пошкодження транспортних засобів, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, а також втрат у підприємницькій діяльності. У таких умовах страхування набуває особливого значення як механізм компенсації збитків, однак воєнні ризики часто мають винятковий характер і можуть не покриватися стандартними страховими договорами;

- зростання обсягів збитків і страхових виплат, адже одночасне настання великої кількості страхових випадків створює значне фінансове навантаження на страхові компанії. Це потребує перегляду підходів до формування страхових резервів, тарифної політики та перестрахування;

- економічна нестабільність, що впливає на зниження економічної активності, інфляційних процесів, скорочення платоспроможності населення та бізнесу, а також коливань валютних курсів. Такі чинники ускладнюють фінансове

планування страховиків і можуть негативно впливати на стабільність здійснення страхових виплат;

- ускладнення оцінювання та врегулювання збитків, через бойові дії, руйнування інфраструктури, обмежений доступ до окремих територій та міграцію населення страховим компаніям складніше проводити огляд пошкодженого майна, збирати необхідні документи й своєчасно здійснювати страхові відшкодування;

- необхідність адаптації страхових продуктів, оскільки зростає потреба в оновленні страхових програм, розширенні переліку ризиків, що покриваються, а також у розробленні спеціалізованих продуктів для захисту бізнесу, майна, транспорту та життя громадян. Це сприяє трансформації страхового ринку та пошуку нових механізмів забезпечення фінансової стійкості страховиків [1].

Однак визначення страхового випадку у сфері воєнних ризиків потребує чіткого документального підтвердження причинно-наслідкового зв'язку між подією та завданими збитками. Це ускладнює процес врегулювання страхових виплат і зумовлює необхідність залучення незалежних експертів, використання технічних засобів фіксації пошкоджень та інтеграції з державними інформаційними системами.

Водночас одним із найбільш складних етапів організації страхування воєнних ризиків є формування страхових тарифів, що зумовлено високим рівнем невизначеності та масштабністю потенційних збитків. При цьому враховуються такі чинники, як географічне розташування об'єкта, його стратегічне значення, рівень захищеності та історія ризиків.

З метою обмеження фінансових ризиків страховиків широко застосовується франшиза, яка дає змогу частково розподілити відповідальність між страховиком і страхувальником. Такий підхід сприяє більш раціональному управлінню ризиками та зменшує навантаження на страхові фонди.

Однак страховий ринок України не має достатніх ресурсів для повного покриття воєнних ризиків, що зумовлює необхідність активного використання механізмів перестрахування. Передача частини ризиків міжнародним перестраховикам дає змогу диверсифікувати ризики та підвищити надійність страхового захисту.

Також важливу роль у розвитку страхування воєнних ризиків відіграє держава, яка виступає регулятором і гарантом стабільності системи. Державна підтримка може реалізовуватися через створення спеціальних компенсаційних фондів, надання гарантій страховикам, а також участь у міжнародних програмах фінансової допомоги [2].

Крім того, сучасні тенденції розвитку страхового ринку свідчать про активне впровадження цифрових технологій, що значно підвищує ефективність страхових операцій. Використання електронних платформ дозволяє автоматизувати процес укладення договорів, спростити процедуру врегулювання збитків та забезпечити прозорість страхових відносин.

Отже, страхування воєнних ризиків формується як складна багаторівнева система, що поєднує інструменти приватного страхування, державного регулювання та міжнародного співробітництва. Його подальший розвиток є необхідною передумовою відновлення економіки та підвищення її стійкості в

умовах тривалих безпекових викликів. Важливого значення набувають формування ефективних механізмів оцінювання воєнних ризиків, удосконалення тарифної політики та розширення можливостей перестраховування. Крім того, посилення ролі держави у створенні компенсаційних і гарантійних механізмів сприятиме зниженню фінансового навантаження на страховиків. Перспективним напрямом є також залучення міжнародного досвіду та фінансової підтримки, що дасть змогу підвищити надійність страхового захисту. У довгостроковій перспективі розвиток страхування воєнних ризиків сприятиме зміцненню довіри до страхового ринку та забезпеченню стабільності економічних процесів в Україні.

Список використаних джерел:

1. Бровко С. В. Страхування в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4709>
2. Житар М. Тенденції розвитку страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 61. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3733>
3. Покорчак С. А. Адаптація страхового ринку України в умовах воєнних ризиків. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 6. С. 115–122. URL: <https://journals.kyumu.kyiv.ua/index.php/economy/article/view/166>

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вадим Дзюбик

студент гр. СЗ-21/1,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ВПЛИВ ВОЄННИХ РИЗИКІВ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Повномасштабна війна стала вагомим чинником трансформації страхового ринку України, негативно позначившись на діяльності страхових компаній та зумовивши підвищення рівня ризиків і невизначеності. За таких умов значно збільшилася кількість страхових випадків, пов'язаних із завданням шкоди життю і здоров'ю громадян, пошкодженням майна та транспорту.

До основних викликів, які постали перед страховими компаніями, належать: збільшення кількості страхових випадків; зростання обсягів страхових виплат; ускладнення процесу оцінювання збитків; зростання потреби в нових страхових продуктах та перестрахованні, що призвело до суттєвого фінансового навантаження на діяльність страхових компаній. Перелічені виклики стали поштовхом для оновлення стандартних страхових продуктів та зумовили зміну підходів до надання страхових послуг.

Водночас відбулися зміни у структурі попиту на окремі види страхових продуктів. Зокрема, спостерігалось його зростання в сегментах автострахування, особистого й медичного страхування, а також страхування відповідальності.

Частина страхових компаній була змушена повністю припинити свою діяльність, тоді як інші суттєво скоротили обсяги надання послуг і зменшили кількість страхових продуктів. Проте окремі страховики змогли пристосуватися до змін на страховому ринку України та продовжили ефективно функціонувати. Зокрема, після повномасштабного вторгнення частина страхових компаній вийшла з ринку, інша скоротила перелік страхових продуктів, і лише 5% страховиків зберегли стабільність у роботі, зосередивши свою діяльність переважно в центральних і західних регіонах. Решта компаній зіткнулася з численними труднощами [1].

Крім того, повномасштабна війна актуалізувала необхідність посилення державної підтримки, удосконалення нормативно-правового регулювання та запровадження додаткових фінансових гарантій. За таких умов страхові компанії змушені переглядати підходи до управління ризиками та шукати нові механізми забезпечення фінансової стійкості за підтримки держави й міжнародних партнерів.

Зокрема, вплив воєнних ризиків на трансформацію страхового ринку України проявився у таких аспектах:

- зростанні рівня страхових ризиків, що спричинило підвищення рівня невизначеності, збільшення ймовірності настання збитків та ускладнення процесу їх оцінювання;

- змінах у структурі попиту на страхові продукти, що зумовили підвищення інтересу до окремих видів страхування, зокрема автострахування, медичного страхування, особистого страхування та страхування відповідальності;

- посиленні фінансового тиску на страхові компанії через скорочення платоспроможності населення та бізнесу, а також збільшення кількості страхових випадків, які вплинули на доходи страховиків і рівень їхньої фінансової стабільності;

- ускладненні врегулювання страхових випадків через активні бойові дії, руйнування інфраструктури та міграцію населення, що ускладнило огляд майна, перевірку документів і своєчасну виплату страхових відшкодувань;

- необхідності цифровізації страхових послуг, оскільки в умовах обмеженого фізичного доступу до офісів страхові компанії активніше впроваджують онлайн-сервіси, електронний документообіг і дистанційне обслуговування клієнтів;

- потребі в державній та міжнародній підтримці для збереження стабільності страхового ринку важливого значення набувають законодавчі ініціативи, фінансові гарантії та співпраця з міжнародними партнерами [2].

Варто наголосити, що з огляду на зазначені ризики Верховна Рада України вжила низку законодавчих і фінансових заходів, спрямованих на підтримку страхових компаній, забезпечення їхньої ліквідності та мінімізацію негативних наслідків воєнних дій. Зокрема, було впроваджено ряд законодавчих ініціатив щодо підтримки страхового ринку та здійснено адаптацію законодавства до міжнародних стандартів. Це дозволило страховим компаніям гнучкіше пристосовувати свої продукти до нових умов, у тому числі щодо страхування воєнних ризиків.

Також було спрощено нормативні вимоги, зокрема, знижено навантаження щодо резервування та фінансової звітності, що сприяло підтримці ліквідності страховиків. Окрім цього, ініційовано розвиток державних страхових програм, спрямованих на захист критичної інфраструктури та соціально важливих об'єктів.

Водночас було запроваджено програми, які передбачають часткове покриття страхових виплат за окремими ризиками, а також механізми компенсації витрат, пов'язаних зі зростанням кількості страхових випадків і зниженням доходів страховиків. Такі заходи сприяють збереженню фінансової стабільності страхового ринку в умовах підвищених ризиків.

При цьому важливу роль у стабілізації страхового ринку України відіграють міжнародні фінансові організації, зокрема Світовий банк, МВФ та Європейський банк реконструкції та розвитку. Вони надають фінансову підтримку, кредитні ресурси й технічну допомогу, що сприяє зміцненню фінансової стійкості страхового сектору. Інтеграція українського страхового ринку з європейським є важливим стратегічним напрямом розвитку, оскільки відкриває доступ до інвестицій, сучасних технологій і підвищення стандартів обслуговування. Водночас цей процес потребує подальшої адаптації законодавства до європейських норм і зміцнення довіри населення до страховиків.

Варто зазначити, що страховики все частіше стикаються зі зростанням неплатоспроможності клієнтів, що ускладнює своєчасне внесення страхових платежів. За таких умов важливого значення набуває цифровізація, яка дає змогу забезпечити безперервність обслуговування клієнтів через онлайн-платформи, електронний документообіг і дистанційні канали комунікації. Оцифрування страхових послуг сприяє адаптації страхового ринку України до воєнних викликів і формує основу для його подальшого розвитку.

Отже, сучасні виклики та трансформаційні процеси на страховому ринку України потребують удосконалення механізмів його функціонування з метою забезпечення фінансової стійкості страхових компаній і належного рівня страхового захисту населення та бізнесу. Попри значні потрясіння, страхові компанії продовжують працювати, виконувати свої зобов'язання та підтримувати клієнтів в умовах війни. Таким чином, страховий ринок України демонструє здатність до адаптації, відновлення та впровадження інноваційних страхових продуктів.

Список використаних джерел:

1. Бровко С. Страхування в умовах воєнного стану: виклики та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-24>
2. Ткачук Л., Краус О. Вплив повномасштабного вторгнення на ринок страхування в Україні. *Innovation and sustainability*. 2024. № 3. С. 34–44. URL: <https://doi.org/10.31649/ins.2024.3.34.44>.
3. Ключка О., Богріновцева Л. Розвиток страхування в Україні в умовах ризиків пандемії та війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-15>

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Віталіна Козак

студентка гр. СЗ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Страховий сектор відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави, оскільки сприяє перерозподілу ризиків, захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання та населення, а також формує інвестиційні ресурси для розвитку економіки. Водночас сучасні виклики, зокрема повномасштабне вторгнення росії на територію України, інфляційні процеси, коливання валютних курсів, зростання збитковості страхових операцій та цифровізація фінансових послуг, суттєво ускладнюють функціонування страхових компаній і підвищують вимоги до їх фінансової надійності.

Недостатній рівень капіталізації окремих страховиків, неефективне управління страховими резервами, низька диверсифікація інвестиційного портфеля, а також недосконалість механізмів державного регулювання можуть призводити до зниження платоспроможності та ліквідності страхових компаній. Це, у свою чергу, негативно впливає на довіру споживачів страхових послуг і стримує розвиток страхового ринку в цілому.

Узагальнення теоретичних і практичних підходів до дослідження фінансової стійкості страхових компаній дає змогу виокремити низку ключових положень, що розкривають її зміст, чинники формування та значення для стабільного функціонування страхового ринку:

- фінансова стійкість страхових компаній є важливою системною характеристикою, що відображає здатність страховиків своєчасно й у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, забезпечувати належний рівень платоспроможності та підтримувати довіру страхувальників;
- страхування виконує важливу стабілізаційну функцію в економічній системі, оскільки забезпечує перерозподіл ризиків, акумулювання фінансових ресурсів і формування інвестиційного потенціалу;
- забезпечення фінансової надійності страховиків передбачає наявність достатнього обсягу страхових резервів, збалансованої структури капіталу, ефективної системи управління ризиками та дотримання нормативних вимог щодо платоспроможності;
- рівень фінансової стійкості страхової компанії залежить не лише від обсягу власного капіталу, а й від якості управління активами, диверсифікованості страхового портфеля, ефективності тарифної політики та надійності перестраховального захисту [1].

Варто зазначити, що фінансова стійкість страхових компаній є комплексною характеристикою їхньої здатності виконувати зобов'язання перед

страхувальниками в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх ризиків. Вона формується під впливом таких ключових складових, як достатність власного капіталу, обсяг і структура страхових резервів, рівень ліквідності активів, збалансованість страхового портфеля та ефективність інвестиційної діяльності. У сучасних умовах фінансова стійкість страховиків набуває особливого значення, оскільки забезпечує довіру клієнтів, підтримує стабільність страхового ринку та сприяє розвитку національної економіки.

При цьому однією з базових передумов забезпечення фінансової надійності страхової компанії є достатній рівень капіталізації, який характеризує її здатність покривати можливі збитки та виконувати зобов'язання перед страхувальниками. Власний капітал виконує захисну та стабілізаційну функції, забезпечуючи фінансову спроможність страховика протидіяти непередбачуваним ризикам і зберігати платоспроможність в умовах нестабільного економічного середовища. Не менш важливим елементом фінансової стійкості є страхові резерви, що формуються з метою забезпечення майбутніх страхових виплат. Їхня достатність, обґрунтованість і відповідність обсягу прийнятих зобов'язань визначають рівень платоспроможності страховика. Недостатній обсяг резервів або неефективне управління ними може спричинити погіршення фінансового стану страхової компанії, зниження її платоспроможності та втрату довіри з боку страхувальників [2].

Не менш важливим напрямом забезпечення фінансової стійкості страховика є ефективне управління активами та ліквідністю. Страхові компанії мають формувати інвестиційний портфель з урахуванням необхідності досягнення оптимального співвідношення між дохідністю, ризиком і ліквідністю активів. Це дає змогу забезпечити своєчасне виконання поточних і майбутніх зобов'язань перед страхувальниками. У цьому контексті особливого значення набуває диверсифікація активів, яка сприяє зниженню концентрації інвестиційних ризиків і мінімізації впливу негативних чинників на фінансовий стан страховика.

Отже, фінансова стійкість страхових компаній є однією з ключових передумов їх стабільного функціонування, довгострокового розвитку та збереження довіри страхувальників у сучасному економічному середовищі. Вона характеризує здатність страховиків своєчасно й у повному обсязі виконувати взяті на себе зобов'язання, підтримувати належний рівень платоспроможності та ліквідності, а також забезпечувати фінансову надійність в умовах дії внутрішніх і зовнішніх ризиків.

Таким чином, забезпечення фінансової стійкості страхових компаній потребує комплексного підходу, що передбачає підвищення рівня капіталізації, удосконалення управління активами й страховими резервами, оптимізацію структури страхового портфеля та посилення системи ризик-менеджменту. Водночас важливого значення набуває врахування зовнішніх чинників, зокрема макроекономічної нестабільності, змін регуляторної політики та загального стану фінансового ринку. За таких умов фінансова стійкість страховиків виступає не лише показником їхньої надійності, а й важливою передумовою стабільного розвитку страхового ринку загалом.

Список використаних джерел:

1. Малащук О. В. Фінансова стійкість страхової компанії в умовах сучасних викликів. *Управління змінами та інновації*. 2025. № 14. С. 104–107. URL: <https://cmi.politehnica.zp.ua/index.php/journal/article/view/219>
2. Макаренко Ю. П. Теоретичні аспекти забезпечення фінансової стійкості страхової компанії. *Бізнес Інформ*. 2024. № 10. С. 394–404. URL: https://mail.business-inform.net/article/?abstract=2024_10_0_394_404&year=2024
3. Рибак О. М., Сенчук Г. В. Дослідження фінансового стану страхових компаній в період дії воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4128>

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Ольга Мартинюк

студентка гр. ФМПС-21

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах медичне страхування набуває особливого значення, оскільки виступає одним із важливих інструментів забезпечення доступності якісних медичних послуг для населення. З огляду на скорочення чисельності населення, погіршення стану здоров'я людей працездатного віку та зменшення кількості економічно активних громадян, зростає усвідомлення соціальної відповідальності й необхідності розвитку системи медичного страхування. Життя і здоров'я людини є найважливішими соціальними цінностями, що потребують належного захисту та збереження.

Забезпечення доступу населення до якісних медичних послуг стає можливим завдяки впровадженню дієвої системи медичного страхування, яка виступає важливим чинником соціальної захищеності. На сучасному етапі розвитку України особливої актуальності набуває питання формування ефективної моделі медичного страхування, що враховує як міжнародний досвід, так і специфіку національної системи охорони здоров'я. Пріоритетним напрямом у цьому контексті є запровадження загальнообов'язкового медичного страхування, яке може стати важливою основою для забезпечення фінансової стабільності медичної сфери.

Основною проблемою, яка перешкоджає впровадженню ефективної системи загальнообов'язкового медичного страхування в Україні, є відсутність цілісного та комплексного підходу до реформування механізмів фінансування галузі охорони здоров'я. Медичне страхування нерозривно пов'язане з функціонуванням усієї системи охорони здоров'я, тому для його успішного впровадження потрібне ґрунтовне оновлення наявних структур цієї галузі. Необхідно створити сприятливі умови, які забезпечать поступовий і безболісний перехід до обов'язкового медичного страхування (ОМС). Водночас стаття 49 Конституції України, яка передбачає принцип безоплатної медичної допомоги, істотно ускладнює реалізацію системи ОМС та потребує ретельного перегляду законодавчих норм у контексті сучасних реалій. При цьому за статистичними даними найбільшу частку витрат на охорону здоров'я становлять власні витрати громадян [1].

Перехід до обов'язкового соціального медичного страхування в Україні може стати одним із ключових напрямів поліпшення ситуації в галузі охорони здоров'я, що підтверджується світовим досвідом і сприятиме підвищенню якості, доступності та своєчасності надання медичної допомоги населенню. Запровадження обов'язкового медичного страхування здатне не лише впорядкувати механізми функціонування системи охорони здоров'я, а й стати важливим кроком до відновлення медичної галузі. Така модель має охоплювати практично все населення

та забезпечувати задоволення найважливіших першочергових потреб у сфері охорони здоров'я.

Однак для успішного прийняття та реалізації Закону про загальнообов'язкове державне медичне соціальне страхування необхідно зменшити рівень тінізації заробітної плати працівників. Наразі значна частина роботодавців усе ще застосовує практику виплати основної частини заробітної плати «в конвертах». За оцінками експертів, рівень тіньової заробітної плати в Україні перевищує 50 %. У разі невирішення цієї проблеми працівники фактично отримуватимуть страхове покриття лише в мінімальних обсягах. Для ефективного функціонування Єдиного медичного фонду частка неоподаткованої заробітної плати не повинна перевищувати 20%.

Також у процесі впровадження загальнообов'язкового державного медичного страхування важливо чітко окреслити категорії осіб, на яких поширюватиметься його дія. Одним із можливих підходів на початковому етапі реалізації цього механізму є забезпечення страхування лише найманих працівників. Водночас фінансування медичних послуг для пенсіонерів і дітей може здійснюватися в межах спеціалізованих державних програм, що дало б змогу оптимізувати суспільні витрати та розподіл страхових коштів [2].

Підсумовуючи викладене, варто підкреслити, що запровадження дієвої системи медичного страхування в Україні є нагальною потребою, зумовленою сучасними соціально-економічними реаліями. Впровадження моделі загальнообов'язкового медичного страхування може суттєво підвищити якість і доступність медичних послуг, водночас створивши фінансово стійку основу для функціонування системи охорони здоров'я. Проте успішна реалізація цієї ініціативи потребує комплексного реформування галузі, удосконалення нормативно-правової бази та вирішення таких проблем, як тінізація оплати праці й недоліки чинних фінансових механізмів.

Важливим напрямом подальшого розвитку системи медичного страхування в Україні має стати поєднання державного регулювання, фінансової прозорості та використання міжнародного досвіду у сфері медичного страхування. Особливу увагу слід приділити формуванню довіри населення до страхових механізмів, оскільки саме суспільна підтримка є необхідною умовою їх ефективного функціонування. У перспективі розвиток медичного страхування може сприяти підвищенню соціальної захищеності громадян і зміцненню фінансової стабільності системи охорони здоров'я України.

Список використаних джерел:

1. Крилов Д. Медичне страхування в Україні: сучасний стан та основні проблеми. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2023. № 10. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-03-01>
2. Крихівська Н. О., Ромашко О. М., Мацьків Р. Т. Ефективність діяльності страхових компаній на ринку медичного страхування. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2023. № 9. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-9-08-01>
3. Шевців М. До питання про медичне страхування в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: право. 2024. № 86. С. 264–269. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320337>

Марія Сорока

викладач кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Катерина Шляпська

студентка гр. СЗ-21,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

В умовах повномасштабної агресії росії державне регулювання страхового ринку України трансформувалося з інструменту нагляду в механізм забезпечення фінансової стійкості та національної безпеки. Національний банк України як центральний регулятор змушений забезпечувати оптимальне співвідношення між жорстким контролем за платоспроможністю компаній та запровадженням регуляторних послаблень для збереження стабільного функціонування ринку.

Особливого значення набувають моніторинг фінансового стану страховиків, оцінювання їхньої здатності виконувати зобов'язання перед страхувальниками та своєчасне реагування на ризики неплатоспроможності. Водночас регуляторна політика має бути спрямована не лише на стабілізацію діяльності страхових компаній, а й на підтримання довіри населення та бізнесу до страхового захисту. Важливим завданням держави є також формування умов для розвитку нових страхових продуктів, зокрема тих, що враховують воєнні ризики та потреби економіки в умовах підвищеної невизначеності.

Таким чином, ефективне державне регулювання страхового ринку в період війни виступає необхідною передумовою його адаптації, відновлення та подальшої інтеграції до європейського фінансового простору. Сучасний етап розвитку страхового ринку України характеризується не лише пристосуванням до воєнних ризиків, а й паралельним впровадженням європейських стандартів, що створює особливі умови розвитку для вітчизняних страховиків. Варто зазначити, що державне регулювання страхового ринку в умовах війни стало багатофункціональним процесом, який поєднує контроль та підтримку.

З одного боку, регулятор змушений посилювати вимоги до платоспроможності компаній, а з іншого – створювати умови для їх виживання. Це проявляється у відтермінуванні звітності, гнучкому ліцензуванні та підтримці цифрових сервісів. Водночас вплив повномасштабної війни на страховиків призвів до виникнення інноваційних страхових продуктів [1].

Національний банк України як регулятор страхового ринку у своїх аналітичних матеріалах зазначає, що ризикові види страхування залишаються одними з ключових сегментів страхового ринку, а в умовах війни їхнє значення суттєво зросло. Це свідчить про збереження функціональної спроможності страхового ринку навіть за умов підвищеної невизначеності та кризових викликів. Водночас дослідники наголошують, що скорочення кількості страхових компаній, які здійснюють діяльність у сегменті ризикового страхування, може створювати передумови для посилення концентрації ринку та зниження рівня конкуренції. У

перспективі це здатне негативно вплинути на доступність страхових послуг для населення та бізнесу.

Варто зазначити, що державне регулювання страхового ринку України в період війни спрямоване не лише на стабілізацію діяльності страховиків, а й на забезпечення соціальної функції страхування як важливого інструменту захисту майнових та особистих інтересів населення. Однак така регуляторна політика формує низку нових викликів, пов'язаних із необхідністю оперативного реагування на воєнні ризики, підтриманням платоспроможності страхових компаній, удосконаленням механізмів нагляду та посиленням цифровізації страхових процесів. Особливої актуальності набуває питання забезпечення прозорості діяльності страховиків, своєчасного виконання ними зобов'язань перед страхувальниками та недопущення надмірної концентрації ринку.

Поряд із цим існують суттєві загрози, які можуть негативно позначитися на фінансовій стійкості страхового ринку України та ефективності його державного регулювання. До основних загроз доцільно віднести:

- зростання кількості страхових випадків, що зумовлені руйнуванням майна, пошкодженням транспортних засобів, погіршенням безпекової ситуації та загальним підвищенням рівня ризиків у період війни;
- скорочення платоспроможного попиту населення та бізнесу, що обмежує можливості укладення нових договорів страхування та зменшує обсяги страхових премій;
- підвищення ризику неплатоспроможності окремих страхових компаній, оскільки зростання обсягів виплат і зменшення доходів можуть негативно впливати на фінансову стійкість страховиків;
- ускладнення перестрахування воєнних ризиків, адже високий рівень невизначеності та масштабність можливих збитків знижують готовність міжнародних перестраховиків брати на себе такі ризики;
- зменшення рівня довіри громадян до страхових інститутів, що може бути спричинене затримками у виплатах, обмеженням страхового покриття або недостатньою поінформованістю населення щодо умов страхування;
- ризик надмірної концентрації страхового ринку, коли скорочення кількості активних страховиків може призвести до зменшення конкуренції, звуження вибору страхових послуг і підвищення вартості страхового захисту [2].

Отже, державне регулювання страхового ринку України в умовах війни набуває особливого значення, оскільки поєднує завдання забезпечення фінансової стійкості страхових компаній із підтриманням соціальної безпеки населення. За таких умов регуляторна політика має бути спрямована на контроль за платоспроможністю страховиків, збереження стабільного функціонування ринку, удосконалення нормативно-правової бази та створення умов для реагування на воєнні ризики.

Однак незважаючи на загрози, страховий ринок України демонструє здатність до поступової трансформації та відновлення. Інтеграція до європейських стандартів, розвиток нових сегментів страхування та посилення наглядових механізмів свідчать про прагнення держави не лише зберегти стабільність галузі в

умовах воєнного стану, а й сформувані передумови для її модернізації у післявоєнний період. Подальший розвиток державного регулювання має ґрунтуватися на поєднанні фінансової надійності, прозорості, доступності страхових послуг та захисту інтересів страхувальників.

Список використаних джерел:

1. Баранов А. Л., Баранова О. В. Деякі особливості державного регулювання страхового ринку України в умовах воєнного стану. *Фінанси України*. 2022. № 7. С. 95–114. URL: https://finukr.org.ua/?aid=4908&page_id=723
2. Борзенко О. О., Глазова А. Б. Проблеми страхового ринку в Україні в умовах воєнного стану. *Вчені записки*. 2025. Вип. 40. С. 389–404. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/items/daca0ee8-b8a1-4d8b-ab2b-8d880f44e883>
3. Кривенко Ю. В. Розвиток страхового ринку України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. С. 142–148. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4520/4460>

Софія Теслюк

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПАЙОВІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ ЯК ФОРМА КОЛЕКТИВНОГО ІНВЕСТИВАННЯ В УКРАЇНІ

Пайові інвестиційні фонди (далі – ПІФ) є важливим елементом фінансового ринку України та виступають однією з ключових форм колективного інвестування. Їх функціонування сприяє акумулюванню тимчасово вільних коштів населення та юридичних осіб з метою подальшого ефективного інвестування у різні фінансові інструменти. У сучасних умовах розвитку економіки роль інститутів спільного інвестування зростає, оскільки вони забезпечують доступ до інвестиційних можливостей широкому колу інвесторів та сприяють розвитку фондового ринку.

Правові засади діяльності пайових інвестиційних фондів в Україні визначаються Законом України «Про інститути спільного інвестування» [1]. Відповідно до цього Закону, пайовий інвестиційний фонд є сукупністю активів, що належать інвесторам на праві спільної часткової власності та перебувають в управлінні компанії з управління активами (КУА). Важливою особливістю ПІФ є те, що він не є юридичною особою, а отже, не має власної правосуб'єктності, а всі операції від його імені здійснює КУА [1].

Сутність пайових інвестиційних фондів полягає у колективному інвестуванні, тобто об'єднанні коштів багатьох інвесторів для досягнення спільної мети – отримання прибутку або збереження вартості активів. Інвестори отримують інвестиційні сертифікати, які підтверджують їх частку у фонді. Вартість таких сертифікатів залежить від чистої вартості активів фонду та змінюється залежно від ринкової ситуації [2, с. 112].

Однією з ключових переваг ПІФ є професійне управління активами. Компанії з управління активами мають відповідні ліцензії та здійснюють інвестиційну діяльність на підставі інвестиційної декларації фонду. Це дозволяє знизити ризики для інвесторів, які не мають достатніх знань або досвіду для самостійного інвестування [3, с. 87]. Крім того, диверсифікація активів фонду забезпечує додатковий рівень захисту інвестицій.

Залежно від порядку викупу інвестиційних сертифікатів розрізняють відкриті, інтервальні та закриті пайові інвестиційні фонди. Відкриті фонди зобов'язані здійснювати викуп сертифікатів на вимогу інвестора у будь-який час, що забезпечує високу ліквідність. Інтервальні фонди здійснюють викуп у визначені проміжки часу, тоді як закриті фонди не викупувають сертифікати до завершення строку своєї діяльності [1].

Державне регулювання діяльності пайових інвестиційних фондів здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). Вона контролює діяльність КУА, реєструє фонди, встановлює вимоги до структури активів та забезпечує захист прав інвесторів [1]. Такий контроль є необхідним для

забезпечення стабільності фінансового ринку та довіри до інститутів спільного інвестування.

Важливим аспектом аналізу діяльності пайових інвестиційних фондів є оцінка динаміки розвитку інститутів спільного інвестування (ІСІ), до складу яких входять і ПФ. За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ), упродовж останніх років спостерігається загальна тенденція до поступового зростання обсягів активів ІСІ, попри складні макроекономічні умови, зокрема воєнний стан в Україні [2].

За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, у 2023–2025 роках спостерігається стійка позитивна динаміка вартості активів інститутів спільного інвестування. Зокрема, у 2023 році обсяг активів ІСІ зріс приблизно на 18,9% і становив близько 480–500 млрд грн. У 2024 році зростання продовжилося, і сукупна вартість чистих активів досягла близько 568 млрд грн, що свідчить про поступове відновлення ринку після кризових явищ. У 2025 році зберігається тенденція до подальшого збільшення активів та кількості фондів, що підтверджує стабілізацію та розвиток індустрії колективного інвестування в Україні [5; 6].

Таблиця 1

Динаміка активів ІСІ (у т.ч. ПФ) в Україні

Рік	Обсяг активів (ВЧА), млрд грн	Загальна характеристика
2022	≈ 500 млрд грн	Спад через початок повномасштабної війни
2023	≈ 480–500 млрд грн	Відновлення ринку, зростання доходності, +18–19% за рік
2024	≈ 568 млрд грн	Подальше зростання активів та стабілізація, +15–16% за рік
2025	≈ 650–750 млрд грн	подальше зростання (оцінка за трендом)

Попри значні переваги, пайові інвестиційні фонди в Україні стикаються з низкою проблем. Серед них – недостатній рівень фінансової грамотності населення, низький рівень довіри до фінансових установ, а також обмежений розвиток фондового ринку [4, с. 56]. Це стримує активне залучення інвесторів та розвиток індустрії спільного інвестування.

Водночас перспективи розвитку ПФ в Україні залишаються позитивними. Розширення інвестиційних інструментів, удосконалення законодавства та інтеграція у світові фінансові ринки можуть сприяти зростанню популярності пайових інвестиційних фондів. Важливим напрямом є також підвищення рівня фінансової грамотності населення та розвиток цифрових інвестиційних платформ.

Таким чином, пайові інвестиційні фонди є важливою формою колективного інвестування в Україні, що забезпечує ефективне використання фінансових ресурсів, професійне управління активами та доступ широкого кола інвесторів до фінансового ринку. Подальший розвиток цього інституту є важливим фактором економічного зростання та стабільності фінансової системи держави.

Список використаних джерел:

1. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 р. № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Базилевич В. Д. Ринок фінансових послуг: підручник. Київ: Знання, 2015. 678 с.

3. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: підручник. Київ: Знання, 2016. 535 с.
4. Коваленко Ю. М. Інститути спільного інвестування в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 52–60.
5. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Огляд діяльності індустрії управління активами в Україні за 2023 рік. URL: <https://www.uaib.com.ua> (дата звернення: 22.04.2026).
6. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Огляд діяльності індустрії управління активами в Україні за 2024 рік. URL: <https://www.uaib.com.ua> (дата звернення: 22.04.2026).
7. Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Аналітичні матеріали щодо розвитку ІСІ у 2025 році. URL: <https://www.uaib.com.ua/analituaib> (дата звернення: 22.04.2026).

Ірина Федорович

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій та банківського бізнесу,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Сергій Палямар

аспірант,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

У сучасних умовах динамічної трансформації фінансового ринку особливої актуальності набуває дослідження діяльності небанківських фінансових установ, зокрема кредитних спілок. Поглиблення процесів цифровізації, розвиток фінансових технологій, зміна поведінкових моделей споживачів фінансових послуг та посилення конкуренції з боку банківських установ і фінтех-компаній зумовлюють необхідність адаптації традиційних моделей функціонування кредитних спілок до нових ринкових умов.

Кредитні спілки відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової інклюзії, сприяють доступу населення до кредитних ресурсів та виступають інструментом підтримки соціально-економічного розвитку. Водночас їх діяльність потребує трансформації відповідно до сучасних викликів фінансового середовища.

Кредитні спілки є кооперативними фінансовими установами, діяльність яких базується на принципах добровільності, взаємодопомоги, самоврядування та неприбутковості. Основною метою їх функціонування є задоволення фінансових потреб своїх членів шляхом акумулювання тимчасово вільних коштів та надання кредитів. На відміну від банківських установ, кредитні спілки орієнтовані не на максимізацію прибутку, а на забезпечення економічної вигоди для своїх учасників, що визначає їх соціальну спрямованість та підвищену роль у розвитку локальних фінансових систем, особливо в умовах обмеженого доступу до банківських послуг. У структурі фінансового ринку кредитні спілки займають важливе місце як інституції, що сприяють розвитку малого підприємництва, підтримці домогосподарств та зниженню рівня фінансової виключеності населення [1, с. 132].

Сучасний етап розвитку фінансового ринку характеризується глибокими структурними змінами, які впливають на діяльність кредитних спілок. Трансформаційні процеси охоплюють декілька ключових напрямів. По-перше, відбувається цифровізація діяльності кредитних спілок. Впровадження онлайн-сервісів, електронного документообігу та дистанційного обслуговування клієнтів сприяє підвищенню ефективності операційної діяльності та розширенню клієнтської бази. По-друге, змінюються підходи до управління ризиками. У сучасних умовах кредитні спілки змушені впроваджувати більш ефективні механізми оцінки кредитоспроможності позичальників, що дозволяє мінімізувати фінансові втрати та підвищити стабільність їх функціонування. По-третє, спостерігається диверсифікація фінансових послуг. Окрім традиційного кредитування, кредитні спілки поступово розширюють спектр послуг, включаючи

депозитні продукти, фінансове консультування та інші супутні послуги. Водночас, посилюється інституційна інтеграція кредитних спілок у фінансову систему через удосконалення регуляторного середовища та підвищення вимог до прозорості їх діяльності [2, с. 89].

Незважаючи на позитивні тенденції розвитку, трансформація діяльності кредитних спілок супроводжується низкою проблем. Однією з ключових є обмеженість фінансових ресурсів, що стримує можливості масштабування їх діяльності. Важливим викликом є також недостатній рівень технологічного забезпечення, що ускладнює впровадження сучасних цифрових рішень. Крім того, низький рівень фінансової грамотності населення зменшує попит на послуги кредитних спілок. Окрему увагу слід приділити проблемам регулювання. Хоча посилення державного нагляду сприяє підвищенню стабільності ринку, надмірне регуляторне навантаження може негативно впливати на діяльність малих кредитних спілок [3, с. 104].

У перспективі розвиток кредитних спілок пов'язаний із впровадженням інноваційних технологій, зокрема цифрових платформ, мобільних застосунків та автоматизованих систем управління фінансовими ресурсами. Важливим напрямом є підвищення рівня фінансової інклюзії, що передбачає залучення нових категорій населення до користування фінансовими послугами. Крім того, перспективним є розвиток кооперації між кредитними спілками, що дозволить підвищити їх фінансову стійкість та конкурентоспроможність. У контексті інтеграції у світовий фінансовий простір особливого значення набуває адаптація діяльності кредитних спілок до міжнародних стандартів та практик.

Таким чином, трансформація діяльності кредитних спілок є об'єктивною необхідністю в умовах розвитку сучасного фінансового ринку. Вона передбачає адаптацію організаційних, технологічних та управлінських підходів до нових економічних реалій. Кредитні спілки мають значний потенціал для подальшого розвитку, однак його реалізація потребує комплексного підходу, що включає удосконалення регуляторного середовища, впровадження інноваційних технологій та підвищення рівня довіри населення до фінансових інститутів.

Список використаних джерел:

1. Купрієнко В. М. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2019. № 42. С. 130–134.
2. Діденко Л. В., Кобзар І. А., Ханалієва І. С. Дослідження діяльності небанківських фінансових установ як учасників сучасного ринку фінансових послуг. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 88–94.
3. Панкратова О. М. Проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок в Україні. *Вісник Національного технічного університету*. Сер.: Технічний прогрес та ефективність виробництва. 2023. № 34. С. 103–109.

Ярослав Чайковський

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансових технологій
та банківського бізнесу,

Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Володимир Оліховський

к.е.н., доцент кафедри менеджменту, економіки та туризму
Львівський інститут ПрАТ «ВНЗ» «МАУП», м. Львів

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ КОРПОРАТИВНОГО СЕКТОРУ ЯК ОПОРНИЙ МЕХАНІЗМ СТАБІЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ

Сучасний етап розвитку фінансової системи України характеризується високим рівнем невизначеності, зумовленим воєнним станом, макроекономічною нестабільністю та посиленням системних дисбалансів на фінансових ринках. За таких умов особливого значення набуває забезпечення узгодженого функціонування ключових сегментів фінансової системи – банківського, страхового та фондового, взаємодія яких формує своєрідну трилему розвитку, що передбачає необхідність одночасного досягнення фінансової стабільності, доступності фінансових ресурсів і контролю фінансових ризиків.

У межах цієї трилеми банківський сектор відіграє домінуючу роль, оскільки саме банківське кредитування залишається основним джерелом фінансування реального сектору економіки. Водночас посилення кредитних ризиків, зниження платоспроможності позичальників і наявність структурних дисбалансів обмежують можливості банків ефективно виконувати функцію фінансового посередництва. Надмірна кредитна активність може призводити до накопичення системних ризиків, тоді як її обмеження стримує економічне відновлення.

Трилема функціонування фінансових ринків проявляється у необхідності досягнення трьох взаємопов'язаних цілей: забезпечення фінансової стабільності, підтримки доступності фінансових ресурсів і мінімізації фінансових ризиків. Досягнення цих цілей має взаємообмежувальний характер: активізація кредитування стимулює економічне зростання, але підвищує ризик накопичення проблемних активів, тоді як жорстка кредитна політика, знижуючи ризики, одночасно обмежує доступ підприємств до фінансових ресурсів.

Банківське кредитування відіграє системоутворювальну роль у функціонуванні фінансової системи, забезпечуючи перерозподіл фінансових ресурсів між секторами економіки та впливаючи на рівень ділової активності, інвестиційні процеси й стабільність грошово-кредитного ринку. Особливого значення воно набуває у фінансуванні нефінансових корпорацій, оскільки активізація кредитної підтримки виступає ключовою передумовою відновлення економічної активності та зміцнення фінансової стійкості банківської системи [1, с. 53].

В умовах воєнного стану роль банківського кредитування додатково посилюється через обмеженість альтернативних джерел фінансування, передусім недостатній розвиток фондового ринку. Водночас диспропорції у розвитку

кредитування на мікрорівні та висока концентрація кредитних портфелів у окремих галузях підвищують рівень системних ризиків і можуть спричиняти негативні макроекономічні наслідки.

За таких умов банківські установи мають удосконалювати кредитну політику, орієнтуючись на підвищення якості оцінки позичальників, диверсифікацію кредитних портфелів і запобігання зростанню проблемної заборгованості, зокрема шляхом впровадження обґрунтованих ризик-орієнтованих підходів до надання кредитів [1, с. 53–54].

У сучасних умовах банківська система України демонструє поступове відновлення кредитної активності, однак її рівень залишається недостатнім для забезпечення повноцінного економічного зростання. Зниження частки кредитів у ВВП свідчить про наявність структурних проблем у механізмах фінансування економіки.

Поряд із кількісним розширенням кредитування підприємств особливої актуальності набуває підвищення якості кредитної підтримки реального сектору. Сучасна структура кредитного портфеля банків орієнтована переважно на сфери з швидким оборотом капіталу, тоді як фінансування галузей, що формують високу додану вартість і забезпечують довгострокове економічне зростання, залишається обмеженим [2, с. 19].

У воєнних умовах спостерігається скорочення інвестиційного кредитування, тоді як короткострокові кредити домінують у структурі фінансування бізнесу, що обмежує можливості модернізації виробництва та відновлення основного капіталу підприємств.

У контексті трилеми фінансових ринків банківське корпоративне кредитування виконує балансує функцію, забезпечуючи узгодження між рівнем ризиків, доступністю ресурсів і фінансовою стабільністю. Важливим елементом такого балансування є координація між банківським, страховим і фондовим сегментами фінансового ринку. Розвиток страхових механізмів сприяє зниженню кредитних ризиків, тоді як фондовий ринок забезпечує альтернативні джерела довгострокового фінансування, що в сукупності зменшує навантаження на банківську систему та підвищує стійкість фінансового сектору.

Ефективність банківського кредитування значною мірою визначається державною економічною політикою та регуляторним середовищем. Ключову роль відіграє монетарна політика Національного банку України, інструменти якої – облікова ставка, рефінансування та нормативи ліквідності – безпосередньо впливають на вартість кредитних ресурсів і доступність фінансування для бізнесу. Водночас надмірне посилення монетарних обмежень може стримувати кредитування реального сектору та уповільнювати економічне відновлення, що підкреслює необхідність узгоджених дій центрального банку та державних інституцій.

Національний банк України за результатами аналізу практики оцінки кредитного ризику в умовах воєнного стану уточнив окремі регуляторні вимоги, що сприятиме активізації кредитування [3].

Активізація банківського кредитування за умови належного регуляторного супроводу є важливою передумовою зміцнення фінансової стабільності та

економічної безпеки держави. Спроможність банківської системи забезпечувати корпоративний сектор фінансовими ресурсами визначає темпи та якість економічного розвитку [4, с. 72].

Важливою сучасною тенденцією є розвиток зеленого кредитування, спрямованого на фінансування екологічно орієнтованих проєктів. Воно виступає інструментом диверсифікації кредитних портфелів і зниження ризиків, а також сприяє формуванню стійкої економіки [5, с. 54].

Зокрема, АБ «УКРГАЗБАНК» активно фінансує проєкти у сфері енергоефективності, відновлюваної енергетики та раціонального використання ресурсів, що сприяє зниженню екологічного навантаження та розвитку корпоративного сектору [5, с. 64].

Ключовими проблемами корпоративного кредитування залишаються:

- висока кредитна концентрація за секторами економіки;
- обмеженість довгострокових ресурсів;
- зростання частки проблемних кредитів;
- підвищена чутливість до валютних та інфляційних коливань.

У результаті частка кредитів у ВВП залишається недостатньою для забезпечення сталого економічного зростання, що свідчить про наявність структурної неефективності фінансового посередництва.

Разом з тим банківське кредитування корпоративного сектору виступає ключовим каналом реалізації економічної політики держави, забезпечуючи фінансування стратегічно важливих галузей, підтримку зайнятості та відновлення виробничого потенціалу економіки.

Таким чином, банківське кредитування корпоративного сектору є не лише базовим елементом функціонування фінансової системи України, а й стратегічним інструментом її стабілізації в умовах воєнних викликів. Його розвиток відбувається в межах трилеми фінансових ринків і потребує постійного балансування між доступністю фінансових ресурсів, рівнем ризиків і забезпеченням фінансової стійкості. Ефективна реалізація цього балансу визначає здатність банківської системи виконувати функцію драйвера економічного відновлення, забезпечувати структурну трансформацію економіки та формувати передумови для довгострокового сталого розвитку України.

Список використаних джерел:

1. Чайковський Я., Чайковський Є. Кредитні операції банків у системі забезпечення фінансової стабільності та економічної безпеки України в умовах воєнних викликів. *Вісник економіки*. 2026. Випуск 1 (119). С. 51-60. DOI: 10.35774/visnyk2026.01.051.
2. Дзюблюк О. Проблеми активізації банківського кредитування реального сектору економіки в умовах воєнного стану. *Вісник Економіки*. 2023. № 3. С. 8-25. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2023.03.008>
3. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
4. Чайковський Я. І. Розвиток банківського кредитування корпоративних клієнтів в Україні в умовах циклічності економіки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. Випуск 4 (86). С. 72-87. URL: <https://doi.org/10.35774/visnyk2017.04.072>

5. Чайковський Я., Луців Б., Дзюблюк О., Чайковський Є., Луців П. Банківське зелене кредитування як ключовий інструмент екологічної модернізації економіки. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2025. Том 2 (61). С. 54-72. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.2.61.2025.4651>

Матеріали круглого столу

СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: ТЕОРІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ, ПРАКТИКА

Олексій Горлачук

старший судовий експерт сектору економічних досліджень,
відділу товарознавчих, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності,
Тернопільський науково-дослідний
експертно-криміналістичний центр
МВС України, м. Тернопіль

СУЧАСНІ ІМПЕРАТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Сучасний стан економічних відносин характеризується високою інтенсивністю, динамічністю свого розвитку, на що впливає певна кількість як внутрішніх так і зовнішніх факторів. Це і вплив глобалізації, яка поступово об'єднує в єдину економічну систему національні економіки країн.

І одним із її способів є цифровізація господарської діяльності, яка відбувається за різними напрямками:

- автоматизація процесів: виробничий інжиніринг, цифрове проектування, робототехніка.
- управління даними: використання хмарних сховищ, аналітика великих даних (Big Data) для прийняття рішень.
- електронний документообіг та взаємодія: використання КЕП (кваліфікованого електронного підпису), робота з контрагентами через онлайн-платформи.
- цифровізація взаємодії бізнесу і держави: надання послуг (ліцензування, реєстрація потужностей) через цифрові інструменти.

У свою чергу це зумовлює ускладнення економічних відносин.

Економічні порушення та способи їх вчинення, пристосовуючись до трансформованих умов господарювання, стають дедалі складнішими (наприклад, доведення підприємств до банкрутства, фінансові махінації корпорацій із цінними паперами, заниження податкових зобов'язань), що, у свою чергу, підвищує складність проведення експертиз. Це вимагає від експертів високого рівня професійної підготовки у сфері спеціальних економічних наук, таких як бухгалтерський облік, банківська справа, фінанси і кредит, а також ґрунтового володіння нормативно-правовою базою.

Сучасний розвиток судової економічної експертизи, в умовах трансформації соціально-економічних відносин, супроводжується рядом проблемних аспектів, які досліджуються як науковцями, так і практичними експертами-економістами і на які необхідно звертати увагу.

Зі зміною типу економічної системи на початку 1990-х років та внаслідок значних трансформацій екзогенного та ендогенного характеру в останнє десятиліття, судова економічна експертиза потребує вдосконалення методологічної бази. Передусім це стосується розробки та закріплення у нормативному полі теоретичних положень цього виду експертизи (сутність, предмет, завдання та мета), які на сьогодні недостатньо визначені.

Одним із проблемних аспектів є також відсутність єдиного класифікаційного критерію судових економічних експертиз, що було характерно і для командно-адміністративної економіки часів СРСР. Хоча цей аспект належить до теоретичної площини, його врегулювання сприятиме формуванню єдиних принципів методики та критеріїв проведення даного виду експертиз.

Зважаючи на важливість даного питання у проведенні судової економічної експертизи, вченими пропонується розглядати науково обґрунтовану систему класифікації інформаційного забезпечення даного виду судової експертизи за тріадою наступних параметрів: професійні інформаційні комунікації, пізнавальна інформація, якісна характеристика змісту інформаційного забезпечення [2, с. 239; 5, с. 504].

Аналізуючи підходи науковців та законодавців до класифікації судово-економічної експертизи, зазначаємо, що загальним об'єктом усіх родів та видів судово-економічної експертизи є обліково-економічні операції. У зв'язку з цим автори пропонують судово-економічну експертизу поділити на два роди – експертизу облікового процесу та експертизу економічних операцій [1, с. 20].

Серед інших актуальних проблем слід виділити необхідність розробки єдиних нормативно-правових підходів до застосування судових економічних експертиз у різних видах судочинства (кримінальне, господарське, цивільне, адміністративне). Недостатня регламентація цього питання призводить до виникнення юридичних колізій у практичному застосуванні законодавчих норм.

Крім того, трансформаційні зміни в судово-експертній діяльності зумовлені вимогами гармонізації законодавства України з міжнародними стандартами. У сфері судових економічних експертиз це, насамперед, пов'язано з переходом системи бухгалтерського обліку на міжнародні стандарти фінансової звітності.

Законом України «Про судову експертизу» передбачено, що «якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України» [3].

Слід також зазначити, що на міжнародному рівні існують певні проблеми у розробленні єдиних стандартів у цій сфері. Наприклад, у країнах Європейського Союзу поки що не вироблено загальноприйнятих критеріїв, які визначають роль судових експертів у судочинстві [6, с. 127].

Прогресивний розвиток інформаційної епохи, ключовою ознакою якої є поширення інформаційних технологій у матеріальному та нематеріальному виробництві, перетворює інформацію на один із головних факторів соціально-економічного розвитку.

На сучасному етапі збір, обробка та систематизація інформаційних ресурсів, що за умов інформатизації стають основним ресурсом економіки, здійснюються переважно автоматизованим способом. Головною метою цих процесів є забезпечення суб'єктів господарювання достовірною та оперативною інформацією для ухвалення управлінських рішень, а також задоволення потреб зовнішніх користувачів. Обробка даних про господарські операції відбувається переважно за допомогою автоматизованих систем управління. Враховуючи вплив внутрішніх

факторів, у найближчому майбутньому очікується повний перехід на бездокументарне відображення економічної інформації, що зумовить системну перебудову виробничих, фінансових та інших економічних відносин суб'єктів господарювання.

Без сумніву, ці закономірні процеси відобразяться на розвитку судової економічної експертизи, яка дедалі частіше здійснює дослідження об'єктів у електронній формі, особливо в контексті фінансово-кредитних операцій та оподаткування. Це створює потребу у використанні інформаційних методів дослідження електронних даних, що стає можливим завдяки розробці спеціалізованого програмного забезпечення. Хоча робота з електронними матеріалами наразі не є домінуючою у діяльності експертів-економістів, вона набуває все більшого поширення.

Важливим аспектом перспективного розвитку судової економічної експертизи є її інформаційне забезпечення, на що звертають увагу сучасні науковці. Це цілком закономірне явище, оскільки поширення інформатизації в економічній сфері викликає аналогічні зміни у суміжних видах діяльності, що є прогресивним елементом розвитку.

Нормативно-правова інформація також виступає важливим та необхідним структурним компонентом у системі інформаційного забезпечення, оскільки вона визначає напрямок економічних досліджень експерта. Проте основний акцент, як правило, залишається на економічному складнику.

Різноманітність виробничо-господарської та фінансової діяльності суб'єктів господарювання, поява нових її форм, а також велика кількість нормативно-правових актів, що регламентують порядок здійснення економічних відносин у різних галузях економіки, зумовлюють потребу в інформаційних базах даних та програмах автоматизованого пошуку інформації в експертній практиці. Особливо це стосується податкового законодавства та методик проведення експертних досліджень. В цілому доцільним є також створення інформаційної бази експертних прецедентів, пов'язаної з конкретними ситуативними завданнями. Така база повинна відображатися у відповідній інформаційній моделі з чітко визначеними параметрами: перелік експертних завдань, необхідні об'єкти для дослідження, уніфіковані алгоритми розв'язання завдань, а також різні варіанти експертних висновків [4, с. 463].

Виходячи з цього, одним із ключових імперативів розвитку судової економічної експертизи в умовах сучасних економічних відносин є забезпечення ефективного інформаційного супроводу діяльності фахівців економічного профілю. Це дозволяє експертам своєчасно і якісно виконувати завдання, що ставляться судово-слідчими органами у процесі розслідування економічних порушень.

Список використаних джерел:

1. Артюха-Пасюта О. В., Кравченко А. П., Товста С. П. Судово-економічна експертизи в Україні: теоретико-методичний аспект. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 8. С. 18-23.
2. Білуха М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза: підручник. Київ: Видавнича компанія «Воля», 2004. 656 с.

3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
4. Капустник К. В., Губанова І. В. Інформаційне забезпечення судово-економічних експертиз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2015. Вип. 9. С. 462–465.
5. Міщенко Т. М. Інформаційне забезпечення судово-економічної експертизи. *Управління публічними фінансами та проблеми забезпечення національної економічної безпеки: збірник тез Податкового конгресу* (м. Ірпінь, 12 грудня 2019 р.). Ірпінь, 2019. С. 503-506.
6. Федчишина В. В. Спеціальні економічні знання у правових системах Європи, Австралії та США. *Науковий огляд*. 2018. № 3 (46). С. 124-143.

Юрій Іванечко

к.е.н., ст. викладач кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ ВИДІЛЕНИХ ПІДПРИЄМСТВАМ ПРИВАТНОГО СЕКТОРУ НА ПІДСТАВІ КОНТРАКТІВ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЗАМОВЛЕНЬ ОБОРОННОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Колізії податкового та профільного законодавства з обліку ПДВ у системі фінансового контролю за оборонними закупівлями.

В умовах збройної агресії проти України ефективне функціонування сектору безпеки і оборони безпосередньо залежить від оперативності та прозорості забезпечення Збройних Сил України необхідним озброєнням, технікою та майном. Залучення приватного сектору до виконання державних замовлень оборонного призначення дозволяє розширити виробничі потужності та впроваджувати інновації. Проте використання публічних фінансів суб'єктами господарювання приватної форми власності потребує дієвого механізму фінансового контролю для запобігання зловживанням та забезпечення національних інтересів.

Реалізація окремої продукції оборонного призначення звільнена від ПДВ згідно з розділом XX підрозділу 2 пункту 32 ПКУ. При цьому, слід пам'ятати про так званий принцип «компенсуючих» податкових зобов'язань з ПДВ визначений положенням пункту 198.5 статті 198 та статті 199 ПКУ. За ним передбачається, що платник ПДВ зобов'язаний нарахувати податкові зобов'язання за товарами/послугами, необоротними активами, придбаними/виготовленими з ПДВ у разі якщо такі товари/послуги, необоротні активи призначаються для їх використання або починають використовуватися в операціях, звільнених від оподаткування, а для товарів/послуг, необоротні активи, які частково використовуються в оподатковуваних операціях, а частково – ні, зобов'язаний нарахувати податкові зобов'язання виходячи з частки використання таких товарів/послуг, необоротних активів в оподатковуваних операціях [1].

Проте, пункт 32 підрозділу 2 розділу XX ПКУ також передбачає, що у разі здійснення окремих операцій, звільнених від оподаткування ПДВ положення пункту 198.5 статті 198 та статті 199 ПКУ щодо нарахування вище зазначених податкових зобов'язань не застосовуються [1]. До цих окремих операцій відносяться головним чином операції з товарами оборонного призначення кінцевим отримувачем яких є організації/підприємства, які задіяні у сфері забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації.

Таким чином, для підприємств приватного сектору створюється додатковий фінансовий ресурс: можливість легітимного збереження податкового кредиту в розпорядженні підприємства при фактичному звільненні операцій з реалізації від ПДВ. Така податкова пільга не лише знижує вартість продукції для держави, а й покращує ліквідність підприємств-виконавців, що є критично важливим для безперебійного виробничого процесу в оборонній сфері.

Паралельно з нормами ПКУ, фінансові відносини у сфері державного замовлення регулюються спеціальними підзаконними актами, зокрема Постановою КМУ № 309 від 17.03.2021 р. Дослідження п. 12 цього Порядку дозволяє виявити важливу особливість: до складу виробничої собівартості включаються податок на додану вартість, який сплачений у складі вартості придбаних товарів, робіт і послуг, які використовуються для виробництва товарів, робіт і послуг оборонного призначення, постачання яких згідно із законодавством звільняється від обкладення податком на додану вартість [2]. Аналогічний підхід застосовується і при формуванні собівартості дослідних робіт, модернізації та ремонту техніки.

Для глибшого розуміння механізму фінансового контролю доцільно розглянути відображення зазначених операцій у системі бухгалтерського обліку підприємства-виконавця:

- формування податкового кредиту при придбанні ресурсів: Дт 641 «ПДВ» – Кт 631 «Розрахунки з постачальниками»;
- включення ПДВ до витрат (у разі нарахування «компенсуючих» зобов'язань): Дт 23 «Виробництво» – Кт 641 «ПДВ».

За такої моделі сума ПДВ фактично покривається замовником (державою) у складі договірної ціни контракту.

Проте, враховуючи згадану вище пільгу (незастосування норм п. 198.5 ПКУ), виникає специфічна ситуація. Якщо підприємство не нараховує податкові зобов'язання на суму сформованого кредиту, а натомість претендує на бюджетне відшкодування ПДВ (Дт 311 «Поточні рахунки» – Кт 641 «ПДВ»), відповідні суми податку априорі не можуть бути включені до виробничої собівартості (витрат).

Це створює зону особливої уваги для органів фінансового контролю: виникає ризик потенційного «подвійного» отримання вигоди або некоректного формування ціни, якщо суми ПДВ будуть одночасно і заявлені до відшкодування з бюджету, і включені до складу розрахункової ціни контракту як елемент витрат.

На сучасному етапі, підприємства приватного сектору, що виконують оборонні замовлення, вимушені обирати одну з 3-ох моделей поведінки, кожна з яких містить специфічні правові ризики:

Варіант А (компромісний):

- підприємство зберігає ПДВ у складі податкового кредиту (згідно з ПКУ), але не включає ці суми до виробничої собівартості, свідомо ігноруючи приписи Порядку № 309;
- виробник отримує право на бюджетне відшкодування ПДВ. Собівартість та, відповідно, кінцева ціна продукції для держави стають нижчими (враховуючи нормативні обмеження рівня прибутку);
- попри фінансову вигоду для бюджету через нижчу ціну, де-юре підприємство порушує встановлений державою порядок формування очікуваної вартості.

Варіант Б (найбільш вигідний варіант для платника):

– платник добровільно нараховує податкові зобов'язання, нівелюючи кредит (всупереч пільгам ПКУ), та включає суму ПДВ до виробничої собівартості згідно з Порядком № 309.

– відшкодування податку відбувається не з бюджету (як повернення ПДВ), а безпосередньо від замовника у складі оплати за контрактом.

– існує висока ймовірність трактування такої моделі органами Держаудитслужби як штучного завищення собівартості, оскільки підприємство фактично відмовляється від законодавчо наданої податкової пільги на користь прямого фінансування витрат замовником.

Варіант В (найбільш конфліктний варіант для платника):

– підприємство залишає ПДВ у складі податкового кредиту (дотримуючись ПКУ) і одночасно збільшує де-юре виробничу собівартість на суму цього ж кредиту (дотримуючись Порядку № 309).

– це призводить до ситуації «подвійного відшкодування»: отримання коштів з бюджету у формі податкового відшкодування та одночасне отримання цих же сум від замовника у складі ціни продукції.

– ця модель є найбільш конфліктною та вразливою для фінансового контролю. З погляду ревізійних органів, такі дії можуть кваліфікуватися як нанесення збитків державі через безпідставне отримання бюджетних коштів та викривлення ціни оборонного замовлення.

Аналіз цих моделей дозволяє стверджувати, що відсутність гармонізації між податковим та профільним оборонним законодавством створює «пастки» для приватного бізнесу, де будь-яке рішення може бути піддане сумніву під час проведення заходів державного фінансового контролю.

Така ситуація створює «сіру зону» для приватних підприємств, що виконують оборонні замовлення.

На сьогодні залишається відкритою та дискусійною офіційна позиція Державної податкової служби України щодо правомірності «добровільної» відмови від податкового кредиту (або нарахування зобов'язань там, де ПКУ передбачає пільгу) виключно з метою дотримання правил калькулювання собівартості оборонної продукції.

Відсутність гармонізації законодавства фактично перекладає тягар юридичної та фінансової відповідальності виключно на плечі приватних підприємств. Обираючи будь-яку з моделей поведінки, виробник залишається вразливим або перед податковою ревізією, або перед державним фінансовим аудитом.

Для вирішення зазначеної проблеми необхідна розробка спільних методичних рекомендацій від Міністерства фінансів, ДПС та Міністерства оборони України. Гармонізація норм повинна забезпечити єдиний підхід до трактування ПДВ як елемента витрат у контрактах, де діє податкова пільга.

Ефективний фінансовий контроль у цій сфері має базуватися не на формальних розбіжностях у підзаконних актах, а на принципі економічної сутності операцій, що дозволить зберегти баланс між інтересами держави та фінансовою стабільністю приватних оборонних підприємств.

Вплив системи розрахунково-калькуляційних матеріалів (РКМ) на розвиток оборонно-промислового комплексу України.

Ефективність системи державних закупівель оборонного призначення безпосередньо залежить від прозорості та обґрунтованості механізмів ціноутворення. На сучасному етапі в Україні ключовим інструментом контролю замовника (Міністерства оборони України) за витратами та рівнем прибутку виконавців залишається система розрахунково-калькуляційних матеріалів (РКМ).

У науковому та експертному середовищах триває гостра дискусія щодо доцільності подальшого використання РКМ. Критики цієї системи наголошують на її генетичному зв'язку з радянською плановою економікою. Ця система не ефективна, демотивує виконавців, корупційні складові стають лише вищі. Проте, система РКМ продовжує функціонувати, будучи імплементованою у чинне законодавство як основний запобіжник необґрунтованому завищенню цін.

Рівень граничного прибутку для виконавців оборонних контрактів чітко регламентований і залежить від типу продукції та походження комплектуючих: відповідно до п. 49 Порядку планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі, затвердженого Постановою КМУ від 03.03.2021 р. № 363 прибуток у складі ціни становить 1% витрат вітчизняного суб'єкта господарювання на придбання комплектувальних виробів (напівфабрикатів), спец обладнання (спецустаткування), робіт (послуг) в інших суб'єктів господарювання та 30% решти витрат у складі виробничої собівартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення; для імпортованих товарів, робіт і послуг оборонного призначення – прибуток (постачальницька винагорода) становить 3% вартості таких товарів, робіт і послуг [3]. Окремо для здійснення закупівлі безпілотних систем, засобів радіоелектронної боротьби тактичного рівня вітчизняного виробництва та їх складових частин прибуток обмежено однойменним Порядком затвердженим КМУ від 11.11.2022 р. № 1275 – прибуток виконавця державного контракту (договору) у складі ціни може становити не більш як 25% виробничої собівартості товарів, робіт та послуг [4].

Риторичним залишається питання: яким чином можливо коректно розрахувати прибуток у розмірі 1% від закупівлі комплектуючих та 30% від власних витрат без деталізації структури собівартості? Будь-який захід державного фінансового контролю для перевірки правомірності ціноутворення автоматично вимагатиме від підприємства розкриття кожного елемента калькуляції. Отже, відмова від РКМ не звільняє виконавця від необхідності ведення аналогічного обліку для підтвердження своєї правоти перед контролюючими органами.

Відповідальність за неправильність розрахунку ціни несе виконавець державного контракту (договору). У випадку перевищення фактичних витрат на підставі яких сформована ціна на момент підписання (збитки) – додаткова оплата за таке перевищення замовником не оплачується. У випадку зниження фактичних витрат на підставі яких сформована ціна на момент підписання (економія) –

виконавець за держконтрактом має здійснити перерахунок і повернути замовнику різницю.

Таким чином, виконавець державного контракту перебуває в умовах, де його максимальний дохід жорстко обмежений і підлягає ретроспективному перегляду, тоді як його потенційні збитки не обмежені жодними гарантіями з боку держави. Така модель створює значне фінансове навантаження на приватний сектор і дестимулює впровадження внутрішніх заходів з оптимізації собівартості, оскільки будь-яка економія буде вилучена на користь бюджету, а не спрямована на розвиток виробництва.

Така прив'язка до розрахунково-калькуляційних матеріалів (РКМ) породжує низку парадоксів, які можна згрупувати за 3-ма векторами:

1. Ризик відмови від оптимізації собівартості. Виконавець не має стимулу до пошуку дешевших ресурсів. Знижка від постачальника не приносить підприємству додаткового прибутку, а лише створює адміністративне навантаження з перерахунку ціни та повернення коштів. Як наслідок, приватний сектор свідомо обирає дорожчі складові задля збереження затверджених показників РКМ.

2. Ризик ігнорування інновацій. Дотримання натуральних норм та виробничих процесів зафіксованих в РКМ блокують впровадження новітніх технологій. Будь-яка модернізація виробничого процесу або заміна матеріалів на більш ефективні аналоги веде до здешевлення і підлягає поверненню замовнику. Це консервує застарілі технологічні процеси та матеріали.

3. Ризик утрати підприємницького стимулу. Оскільки рівень прибутку жорстко лімітований відсотком від собівартості, будь-яка спроба оптимізувати витрати призводить до автоматичного зменшення абсолютної суми прибутку. Отже, менеджмент підприємства економічно зацікавлений у підтримці високої собівартості, що прямо суперечить інтересам держави як замовника щодо економії бюджетних коштів.

На основі проведеного аналізу деструктивних чинників системи РКМ та виявлених правових колізій, пропонується імплементація наступних механізмів при оформленні державних контрактів для приватного сектору:

- необхідно на етапі підписання контракту чітко узгоджувати єдиний метод калькулювання та формування собівартості. Це дозволить зняти методологічні протиріччя між замовником та виконавцем, забезпечивши прозорість контролю без надмірного адміністративного тиску;

- доцільно змінити вектор державного нагляду: відмовитися від тотального контролю цін кожної мікроскладової калькуляції на користь моніторингу кінцевої ціни готової продукції; встановити пріоритет контролю за якісними та технічними характеристиками виробу, а не за дотриманням жорстких натуральних показників витрат ресурсів;

- контрактна система має передбачати можливість збереження частини зекономлених коштів у розпорядженні підприємства, якщо така економія досягнута шляхом впровадження новітніх технологій або оптимізації процесів без втрати якості продукції.

На основі проведеного аналізу системних вад механізму РКМ, доцільним вбачається впровадження глобальної реформи ціноутворення, яка базуватиметься на трьох фундаментальних принципах:

1. Повністю зняти обмеження прибутку при формуванні ціни за держконтрактами оборонного призначення, що має забезпечити конкурентність у цій галузі, сприятиме залученню інвестицій. Прибуток має стати винагородою за ефективність, а не фіксованим відсотком від витрат;

2. Закупівлю товарів, робіт і послуг оборонного призначення слід здійснювати виключно за ринковими цінами без втручання в операційну діяльність і в собівартість виконавця. Зазначене стимулюватиме виконавця до оптимізації виробничих процесів, здешевлення складових собівартості, використання новітніх матеріалів та ефективних технологій;

3. Посилити контроль якості виконання державних замовлень оборонного призначення, що дозволить при здешевленні продукції зберегти її високі якісні характеристики. Замовник має стати контролером якості, а не ревізором витрат виконавця

Таким чином, запропонована трансформація дозволить Україні відійти від застарілої моделі «економіки витрат» і побудувати динамічний оборонно-промисловий комплекс. Перехід від моделі «контролю витрат» до моделі «контролю цін та якості» є єдиним шляхом до створення інноваційної армії та забезпечення економічної стійкості держави в умовах тривалого воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Редакція від 15.04.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>;
2. Порядок формування та коригування очікуваної вартості товарів, робіт і послуг оборонного призначення, закупівля яких здійснюється за неконкурентною процедурою: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2021 р. № 309. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/309-2021-п>;
3. Порядок планування, формування, особливості розміщення, коригування оборонних закупівель, здійснення контролю та звітування про їх виконання, а також оприлюднення інформації про оборонні закупівлі: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2021-п>;
4. Особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.11.2022 р. № 1275. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-п>.

Володимир Ляховець

к.е.н., судовий експерт відділу товарознавчих, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності
Тернопільського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

ВЗАЄМОДІЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Проблема ефективного розслідування правопорушень у сфері публічних закупівель (зокрема за ст. 191 КК України) в умовах воєнного стану набула особливої потреби. Складність доказування у таких провадженнях полягає в необхідності одночасного підтвердження двох фактів: невідповідності вартості товару ринковим цінам та документального відображення завданих збитків у бухгалтерському обліку. Вирішення цих завдань покладається на Експертну службу МВС, де взаємодія фахівців за спеціальностями 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів» та 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності» є ключовим фактором успіху [1, с. 22].

Сучасна судова експертиза в системі ДНДЕКЦ базується на принципі інтегрованого підходу. Товарознавча експертиза є фундаментом дослідження. Її об'єктом виступають не лише самі товари, а й технічна документація, тендерні пропозиції та контракти. Експерт-товарознавець встановлює фактичну ринкову вартість подібних (ідентичних) об'єктів на дату здійснення закупівлі, враховуючи умови поставки, обсяги партій, коливання курсу валют та ін. в залежності від умов зазначених в договорі.

Висновок судової товарознавчої експертизи про ринкову вартість одиниці товару становить науково-обґрунтоване джерело вихідних даних для судової економічної експертизи. Експерт-економіст проводить зіставлення фактично сплаченої суми (за даними бух обліку, накладних, актів, платіжних доручень) та вартості, встановленої товарознавцем. Різниця між цими величинами й становить документально підтверджену суму матеріальної шкоди [3, с. 4-5]. Основна функція економічного дослідження – документальне підтвердження різниці між фактично перерахованими бюджетними коштами та реальною вартістю активів. Тільки такий тандем дозволяє сформулювати висновок про суму матеріальних збитків, який неможливо спростувати у суді [4, с. 78].

Специфікою останніх років стала зміна логістичних ланцюгів та обмеженість доступу до певних сегментів ринку. Наукові конференції Експертної служби МВС 2024 – 2025 років підкреслюють необхідність використання цифрових інструментів для моніторингу цін та розширення переліку джерел інформації, включаючи митні бази даних та спеціалізовані торгові майданчики [2, с. 14]. Це дозволяє експертам-товарознавцям надавати максимально точні дані навіть за відсутності фізичного доступу до об'єкта дослідження.

Для чіткого розуміння розподілу функцій, експерта товарознавця та експерта-економіста, при дослідженні закупівель наведено порівняльну таблицю (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика експертиз у процесі взаємодії

Параметр порівняння	Судова товарознавча експертиза (12.1)	Судова економічна експертиза (11.1)
Об'єкт дослідження	Товари в натурі або їх описи, технічні специфікації, якісні характеристики.	Первинні бухгалтерські документи, договори, платіжні доручення, облікові регістри.
Ключове завдання	Визначення ідентифікаційних ознак та ринкової вартості одиниці товару.	Підтвердження суми збитків на основі різниці між фактом та нормою (ціною).
Джерела інформації	Цінові довідки, прайси, дані митниці, аналітичні огляди ринку.	Дані бухгалтерського обліку, оборотно-сальдові відомості, банківські виписки.
Результат для слідства	Встановлює, ринкову вартість товару.	Встановлює, яку суму надлишково сплачено з бюджету.
Місце в алгоритмі	Первинна: надає вихідні дані (ринкову вартість) для економіста.	Результуюча: проводить фінальний розрахунок шкоди.

Синергія експертів дозволяє чітко розмежувати: де підвищення ціни було об'єктивним наслідком форс-мажорних обставин (воєнних дій), а де – результатом умисного завищення з метою розкрадання бюджетних коштів.

Найвищу процесуальну ефективність демонструє комплексна судова товарознавчо-економічна експертиза. Вона дозволяє уникнути методологічних суперечностей та скоротити строки досудового розслідування. Подальший розвиток напряму в межах МВС вимагає уніфікації методичних підходів до оцінки «критичного імпорту» та розробки спільних алгоритмів автоматизованого розрахунку збитків у системі Prozorro.

Список використаних джерел:

1. Судова експертиза в період дії воєнного стану: проблеми теорії та практики: зб. матер. I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 лют. 2024 р.). Вінниця: ТВОРИ, 2024. 104 с.
2. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 18 квіт. 2024 р.) / Експертна служба МВС України, ДНДЕКЦ. Київ, 2024. 312 с.
3. Особливості призначення та можливості судової економічної експертизи у справах про державні закупівлі: інформаційний лист. Київ: Київський НДЕКЦ МВС України, 2023. 8 с.
4. Криміналістика та судова експертиза: сучасний стан і перспективи розвитку: матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя Експертної служби МВС України (м. Київ, 20 черв. 2025 р.) / відп. упоряд.: К. М. Ковальов та ін. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2025. 788 с.

Олександр Шашкевич

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Андрій Машко

к.е.н., доцент, судовий експерт відділу
товарознавчих, економічних, будівельних,
земельних досліджень та оціночної діяльності
Тернопільського НДЕКЦ МВС України

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ФОКУСІ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ ФАКУЛЬТЕТУ ФІНАНСІВ ТА ОБЛІКУ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

В умовах макроекономічної нестабільності та зростання ризиків у фінансовому секторі, забезпечення фінансової безпеки держави стає одним із пріоритетних завдань усіх гілок влади.

Невід'ємною ознакою правової держави є наявність незалежної судової гілки влади покликаної на захист прав та свобод людини і громадянина. Об'єктивність прийнятих судами рішень задля досягнення істини у судових справах повинна ґрунтуватися на визнаних фактах.

Саме з цією метою у будь-якій демократичній правовій державі існує система незалежних державних спеціалізованих установ, їх територіальних філій, комунальних експертних установи, а також судових експертів, які не є працівниками зазначених установ, та інших фахівців (експертів) з відповідних галузей, які на високому фаховому рівні проводять експертизу об'єктів, явищ і процесів людської діяльності з метою надання судам обґрунтованого висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду, щодо підтвердження чи спростування їх істинності.

Підставою для проведення судової експертизи є відповідне судове рішення чи рішення органу досудового розслідування, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення.

Одним з основних видів судової експертизи є економічна, яка у свою чергу поділяється на 3 підвиди:

- експертиза бухгалтерського та податкового обліку (документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності);
- фінансово-господарської діяльності (документів про економічну діяльність підприємств й організацій);
- фінансово-кредитних операцій (документів, якими оформляють їх проведення) [2].

Якісне проведення судової економічної експертизи неможливе без добре підготовлених фахівців з високим рівнем знань та фахових компетенцій.

Формування компетенцій майбутнього судового експерта-економіста – це процес на стику фінансів, обліку, права та криміналістики.

Основним завданням підготовки фахівців для системи судової економічної

експертизи на нашу думку є формування ряду компетенцій, якими зокрема є:

1) професійно-профільні:

- методологічна компетенція: здатність застосовувати специфічні методи дослідження (органолептичні, документальні, розрахунково-аналітичні) для встановлення істини;

- обліково-аналітична компетенція: глибоке знання П(С)БО та МСФЗ, вміння «читати» приховані господарські операції за формальними ознаками документів;

- процесуальна компетенція: розуміння стадій призначення, проведення та оформлення експертизи згідно з вимогами законів України;

2) правові та нормативні компетенції:

- нормативна адаптивність: вміння швидко орієнтуватися у динамічному податковому та бюджетному законодавстві України;

- антикорупційна стійкість: розуміння правових наслідків за надання завідомо неправдивого висновку;

3) аналітичні та цифрові компетенції:

- IT-грамотність: навички роботи з автоматизованими системами обліку та інструментами відновлення видалених фінансових даних;

- критичне мислення: здатність виявляти логічні протиріччя між різними джерелами інформації.

Відповідно до статті 21 Закону України «Про судову експертизу» теоретична підготовка за відповідними програмами є складовою професійної підготовки судового експерта. Така підготовка здійснюється суб'єктами, які мають відповідну ліцензію на здійснення освітньої діяльності.

Програма підготовки з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи формується закладом з урахуванням необхідності засвоєння фахівцями таких питань:

- теоретичні основи судової експертизи;
- нормативно-правове регулювання судово-експертної діяльності;
- судовий експерт, його права, обов'язки та відповідальність;
- порядок призначення судової експертизи (залучення судового експерта);
- порядок проведення судової експертизи;
- методи судової експертизи, експертні методики;
- висновок судового експерта (структура, зміст, оформлення) [3].

Факультет фінансів та обліку Західноукраїнського національного університету, будучи провідним осередком підготовки фінансової еліти, активно адаптує освітні програми «Фінанси», «Митна та податкова справа», «Банківська справа, страхування та фондовий ринок», «Аудит та фінансова безпека бізнесу», «Облік і оподаткування» до сучасних реалій, фокусуючись на поглибленні компетентностей випускників, у тому числі у сфері судової економічної експертизи.

Інтеграція проблематики судової економічної експертизи в освітні програми факультету фінансів та обліку ЗУНУ є невіддільною складовою підготовки конкурентоспроможних фахівців. Формування комплексних компетентностей, що

поєднують глибокі фінансово-облікові знання з розумінням експертно-криміналістичних методик, є адекватною відповіддю на сучасні загрози фінансовій безпеці держави та сприяє запобіганню економічним правопорушенням.

Враховуючи специфіку проведення вище зазначених підвидів судової економічної експертизи, застосовувавши модель штучного інтелекту Gemini від Google для аналізу описів освітньо-професійних програм 2025 року за спеціальностями D1 «Облік і оподаткування» та D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» (бакалаврського та магістерського рівнів) факультету фінансів та обліку Західноукраїнського національного університету, ми підготували порівняльну таблицю відповідності навчальних дисциплін (освітніх компонентів) необхідним знанням та компетенціям, якими повинен володіти судовий експерт-економіст.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця

забезпечення компетентностей освітніми компонентами спеціальностей D1 «Облік і оподаткування» та D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» (бакалаврського та магістерського рівнів) Західноукраїнського національного університету у 2025 р. [1, 2]

Необхідні знання та компетентності (за підвидами експертизи)	Дисципліни (ОК), що забезпечують знання (Спеціальності D1, D2)	Статус забезпечення
1	2	3
Експертиза бухгалтерського та податкового обліку		
1) уміти визначати розмір нанесених збитків	ОК «Організація аудиту та фінансового контролю», ОК «Методика аудиту та державного фінансового контролю» (D1).	Забезпечено
2) бути фахівцем з бухобліку суб'єктів господарювання різних форм власності	ОК «Бухгалтерський облік і оподаткування», ОК «Фінансовий та управлінський облік» (D2), ОК «Організація обліку та податкове планування» (D1).	Забезпечено
3) знати порядок податкового декларування	ОК «Податкова система» (D2), ОК «Організація обліку та податкове планування» (D1), ОК «Фіскальне адміністрування» (D2).	Забезпечено
4) знати порядок проведення інвентаризацій та їх документування	ОК «Організація аудиту та фінансового контролю» (D1).	Забезпечено
5) знати порядок документування порушень фінансового, бюджетного та податкового законодавства органами фінансового та податкового контролю	ОК «Методика аудиту та державного фінансового контролю» (D1), ОК «Фіскальне адміністрування» (D2).	Забезпечено
6) орієнтуватися у податковому законодавстві	ОК «Податкова система» (D2), ОК «Фіскальна політика» (D2).	Забезпечено
7) знати порядок формування собівартості товарів, виконаних робіт, наданих послуг	ОК «Фінансовий та управлінський облік» (D2).	Забезпечено

Продовження таблиці 1

1	2	3
8) знати методи нарахування амортизації основних засобів та інших необоротних активів	ОК «Бухгалтерський облік і оподаткування» (D2), ОК «Фінансовий та управлінський облік» (D2).	Забезпечено
9) знати порядок розрахунків за товари, виконані роботи, надані послуги з резидентами та нерезидентами	ОК «Міжнародна економіка», ОК «Міжнародні фінанси», ОК «Митна справа» (D2).	Забезпечено
10) знати порядок бюджетного відшкодування податку на додану вартість	ОК «Податкова система» (D2), ОК «Фіскальна політика» (D2).	Забезпечено
11) володіти знаннями про форми первинної бухгалтерської документації	ОК «Бухгалтерський облік і оподаткування» (D2), ОПП спеціальності D1 загалом.	Забезпечено
12) знати Положення (Стандарти) бухгалтерського обліку	ОК «Бухгалтерський облік і оподаткування» (D2), ОПП D1.	Забезпечено
13) вміти «читати» основні форми фінансової звітності	ОК «Фінансова звітність і аналітичний інструментарій прийняття управлінських рішень» (D1).	Забезпечено
Експертиза фінансово-господарської діяльності		
1) вміти аналізувати фінансовий стан суб'єкта господарювання	ОК «Фінансовий менеджмент» (D2), ОК «Фінансова звітність і аналітичний інструментарій...» (D1).	Забезпечено
2) знати порядок документального оформлення та обліку розрахунків	ОК «Бухгалтерський облік і оподаткування» (D2), ОК «Організація обліку...» (D1).	Забезпечено
3) уміти перевіряти обґрунтованість розрахунків економічного показника майнової шкоди (збитки, втрачена вигода), проведених суб'єктами фінансово-господарського контролю, органами досудового розслідування або заявлених у позовних вимогах	Частково: ОК «Методика аудиту та державного фінансового контролю» (D1). Специфіка саме судових позовних вимог не виділена окремо.	Частково
4) орієнтуватися у нормах цивільного договірної законодавства	Не виділено в переліку обов'язкових чи професійних дисциплін D1 та D2 (правові дисципліни відсутні у наданих списках ОК).	Поза увагою
5) знати порядок проведення публічних закупівель	ОК «Публічні фінанси» (D2), ОК «Казначейська система» (D2), ОК «Управління публічними фінансами» (D2).	Забезпечено
6) орієнтуватися в нормах бюджетного законодавства	ОК «Публічні фінанси» (D2), ОК «Бюджетний менеджмент» (D2), ОК «Казначейська система» (D2).	Забезпечено
7) знати методи визначення банкрутства суб'єкта господарювання	ОК «Фінансовий менеджмент» (D2), ОК «Фінансова звітність і аналітичний інструментарій...» (D1).	Забезпечено

Продовження таблиці 1

1	2	3
Експертиза фінансово-кредитних операцій		
1) знати порядок оформлення банківських операцій	ОК «Банківська справа» (D2), ОК «Банківський менеджмент» (D2).	Забезпечено
2) орієнтуватися в законодавстві про банківську діяльність та її регулювання	ОК «Банківська справа» (D2), ОК «Кредитний менеджмент» (D2).	Забезпечено
3) орієнтуватися у бухгалтерському обліку в банках	Дисципліни з вузькопрофільним банківським обліком відсутні в списках. Може інтегруватися в ОК «Банківська справа», але окремо не виділено.	Поза увагою / Частково

Проаналізувавши змістовне наповнення освітньо-професійних програм факультету фінансів та обліку, ми дійшли до висновку, що освітні програми спеціальностей D1 «Облік і оподаткування» та D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» забезпечують надзвичайно потужну теоретичну і практичну базу.

З 23-х пунктів компетенцій програмами повністю забезпечено 20, що перевищує 85 відсотків необхідних знань та компетенцій майбутнього судового експерта-економіста.

Освітні програми залишають поза фокусом або покривають частково лише такі три напрямки:

1) норми цивільного договірної законодавства (у переліках освітніх компонентів відсутні дисципліни правового спрямування, зокрема «Цивільне право»);

2) специфічні розрахунки майнової шкоди (збитки, втрачена вигода) за позовними вимогами;

3) бухгалтерський облік у банках (спеціальність D2 охоплює банківський менеджмент і банківську справу, однак вивчення специфічного бухгалтерського обліку в банках відсутнє).

Таким чином змістовне наповнення освітньо-професійних програм спеціальності D1 «Облік і оподаткування» майже на 100% задовольняє вимоги щодо експертизи бухгалтерського та податкового обліку (документообіг, звітність, інвентаризації, методика аудиту), а спеціальності D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – на 90% вимоги до експертизи фінансово-господарської діяльності та фінансово-кредитних операцій (публічні фінанси, банківська справа, податкова система, фіскальне адміністрування).

Для повноцінної роботи судовим експертом випускникам цих програм необхідно буде додатково опанувати цивільне та процесуальне законодавство, а також вузькопрофільні методики Міністерства юстиції.

Сучасна практика розслідування економічних правопорушень вимагає від експерта не просто знання стандартів обліку, а й розуміння методологічних засад взаємодії державних інституцій та судової експертизи. Відтак, в освітньому процесі особливу увагу звертають на вивчення нормативно-правових актів, які

регламентують експертну діяльність: Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ, та Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень (наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5), яка слугує базовим орієнтиром для розуміння процедурних аспектів залучення спеціальних знань у галузі економіки.

Адаптацію компетентностей випускників освітніх програм факультету до сучасних викликів варто розвивати за кількома векторами:

- по-перше, це розуміння специфіки взаємодії державного фінансового контролю, аудиту та судової економічної експертизи. Випускники мають бути готові до міжвідомчої комунікації та розуміти, як матеріали аудиторських перевірок чи ревізій трансформуються у доказову базу під час кримінальних чи господарських проваджень. Студенти повинні навчитися аналізувати первинні документи, облікові реєстри та фінансову звітність саме крізь призму виявлення ознак прихованих економічних правопорушень;

- по-друге, особливий акцент варто робити на вирішення проблематики оцінювання розмірів фінансових збитків застосовуючи сучасні методики бухгалтерського обліку для визначення точного розміру шкоди, завданої державі чи суб'єктам господарювання. Це вимагає від випускників високого рівня аналітичного мислення та здатності інтегрувати знання з обліку, податкового законодавства, бюджетного процесу та корпоративних фінансів;

- по-третє, навчальний процес має враховувати трансформацію судової економічної експертизи в умовах глобальної цифровізації та облікових інновацій. Використання електронного документообігу, смарт-контрактів, криптовалют та хмарних технологій створює нові виклики для фінансової безпеки. Тому сучасний випускник повинен володіти цифровими компетентностями, достатніми для супроводу експертних досліджень у віртуальному середовищі та використання спеціалізованого програмного забезпечення для виявлення фінансових аномалій.

Для забезпечення належного рівня професійних знань та навичок судовий експерт повинен постійно підвищувати свою кваліфікацію. Підвищення кваліфікації судового експерта може здійснюватися за такими видами: навчання за професійною програмою підвищення кваліфікації, участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах з питань судово-експертної діяльності, а також науково-педагогічна, інша викладацька, наукова та науково-технічна діяльність у сфері судової експертизи.

Синергія теорії та практики забезпечується завдяки залученню до освітнього процесу стейкхолдерів та професіоналів-практиків. Проведення спільних науково-практичних заходів, таких як круглі столи за участю Тернопільського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, сприяє студентам безпосередньо знайомитися з викликами сучасності та векторами розвитку експертної служби.

Список використаних джерел:

1. Описи освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти зі спеціальностей D1 «Облік і оподаткування» та D2 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» Західноукраїнського

національного університету. 2025 р. URL: <https://www.wunu.edu.ua/bachelor-ffo-op/> (дата звернення: 08.04.2026).

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98> (дата звернення: 31.03.2026).
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12> (дата звернення: 31.03.2026).

Марія Шестерняк

к.е.н., доцент, доцент кафедри аудиту,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ, АУДИТУ ТА СУДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

У сучасних умовах трансформації економічних відносин, посилення фінансових ризиків та активізації економічних правопорушень особливої ваги набуває забезпечення ефективної взаємодії між ключовими суб'єктами фінансового контролю. Державний фінансовий контроль, аудит та судова економічна експертиза формують інтегровану систему протидії економічним злочинам, яка забезпечує не лише виявлення порушень, але й формування належної доказової бази для їх правової оцінки.

Сутність державного фінансового контролю полягає у здійсненні перевірки законності, ефективності та цільового використання державних ресурсів, що передбачає виявлення фінансових порушень і запобігання їм. Аудит, у свою чергу, спрямований на підтвердження достовірності фінансової звітності та оцінку систем внутрішнього контролю суб'єктів господарювання, тоді як судова економічна експертиза забезпечує використання спеціальних знань для встановлення фактичних обставин у справах економічного характеру [2; 3; 4].

Взаємодія зазначених інститутів має базуватися на чітко визначених методологічних засадах, які включають сукупність принципів, методів, інструментів та процедур координації діяльності. До головних принципів такої взаємодії доцільно віднести: системність, комплексність, об'єктивність, незалежність, доказовість, професійну компетентність та інформаційну сумісність. Саме дотримання цих принципів забезпечує узгодженість дій суб'єктів контролю та мінімізує ризики дублювання функцій.

Методологічний аспект взаємодії передбачає також узгодження методів дослідження фінансово-господарської діяльності. Зокрема, результати державного фінансового контролю і аудиту виступають інформаційною основою для проведення судово-економічної експертизи. При цьому якість експертних висновків безпосередньо залежить від повноти, достовірності та структурованості первинної інформації. Дослідження підтверджують, що предметом судово-економічної експертизи є, зокрема, фінансові результати та облікові процеси, які формують основу для виявлення економічних правопорушень [5].

Важливим елементом методології взаємодії є організація ефективного інформаційного обміну. У сучасних умовах фрагментарність інформаційних систем, обмежений доступ до даних та відсутність єдиних стандартів обміну інформацією суттєво знижують результативність розслідувань. Це підтверджується і практикою державного фінансового контролю, де виявляються системні проблеми внутрішнього контролю, облікової політики та узгодженості фінансової інформації [6].

З огляду на це, одним із визначальних напрямів удосконалення методологічних засад взаємодії державного фінансового контролю, аудиту та судової економічної експертизи є цифровізація процесів обробки та передачі інформації. Впровадження інтегрованих інформаційно-аналітичних систем, використання технологій великих даних (Big Data), а також інструментів автоматизованого аналізу фінансових потоків сприяє підвищенню оперативності виявлення економічних правопорушень, забезпечує належний рівень обґрунтованості доказової бази та підвищує якість судово-економічних експертних досліджень. Водночас цифрова трансформація створює передумови для ефективного міжвідомчого інформаційного обміну, мінімізації ризиків інформаційних розривів та посилення аналітичної складової фінансового контролю.

Практична реалізація взаємодії державного фінансового контролю, аудиту та судової економічної експертизи потребує також запровадження чітких процедур документування та передачі результатів контрольних заходів для потреб експертного дослідження. Зокрема, доцільним є формування уніфікованих форматів представлення матеріалів перевірок (актів, довідок, аналітичних висновків), які містять структуровану інформацію щодо виявлених порушень, розрахунків збитків та джерел доказів. Важливим практичним кроком є також створення міжвідомчих робочих груп або координаційних платформ, що забезпечують оперативну взаємодію між контролюючими органами, аудиторами та судовими експертами у складних справах. Такий підхід дозволяє підвищити узгодженість дій, скоротити часові витрати на обробку інформації та мінімізувати ризики втрати або спотворення даних, що в підсумку підвищує ефективність розслідування економічних правопорушень.

Крім того, суттєвого значення набуває уніфікація методичних підходів до оцінювання фінансових порушень та визначення розміру завданих збитків. Відсутність єдиних стандартів і чітко регламентованих процедур оцінювання зумовлює варіативність результатів судово-економічної експертизи, що, своєю чергою, ускладнює процес формування належної доказової бази та прийняття обґрунтованих судових рішень. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження ризик-орієнтованого підходу, який передбачає ідентифікацію, оцінювання та пріоритетизацію найбільш значущих фінансових ризиків, а також стандартизації процедур дослідження економічних правопорушень. Це сприятиме забезпеченню методичної узгодженості, підвищенню рівня об'єктивності та достовірності результатів, а також їх порівнюваності у межах різних експертних досліджень і контрольних заходів.

Окремої уваги потребує інституційний аспект взаємодії, який передбачає чітке розмежування повноважень та відповідальності між органами державного фінансового контролю, аудиторськими структурами та судово-експертними установами. Ефективна координація їх діяльності є важливою передумовою забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки дозволяє сформувати цілісну систему протидії економічним злочинам. Водночас наукові дослідження підтверджують, що фінансовий контроль виступає дієвим інструментом боротьби з корупцією та підвищення ефективності державного управління [1].

Таким чином, удосконалення методологічних засад взаємодії державного фінансового контролю, аудиту та судової економічної експертизи має бути спрямоване не лише на теоретичне узгодження підходів, а передусім на їх практичну імплементацію у процесі розслідування економічних правопорушень. У цьому контексті пріоритетного значення набуває розробка та впровадження уніфікованих регламентів інформаційного обміну між суб'єктами контролю, стандартизованих методик оцінювання фінансових порушень і збитків, а також інтегрованих інформаційно-аналітичних платформ, що забезпечують оперативний доступ до релевантних даних. Важливим є також посилення координації між відповідними інституціями через визначення чітких процедур взаємодії на всіх етапах розслідування – від виявлення порушень до формування експертних висновків. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності використання контрольної інформації як доказової бази, скороченню термінів розслідування, мінімізації ризиків дублювання функцій та, як наслідок, підвищенню результативності протидії економічним правопорушенням і зміцненню фінансової безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Артюх О. Фінансовий контроль як ефективний механізм боротьби з корупцією в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. № 68. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-1>
2. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2017 р. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 9, ст.50), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 26.12.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>
3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993 р., № 13, ст. 110, (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 14.06.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>
4. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 1994, № 28, ст.232), (із змінами і доповненнями), поточна редакція від 01.01.2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
5. Іванков В. М. Фінансові результати бюджетної установи як предмет судової економічної експертизи. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2023. Вип. 2 (55). С. 34-43. URL: [http://dx.doi.org/10.26642/pbo-2023-2\(55\)-34-43](http://dx.doi.org/10.26642/pbo-2023-2(55)-34-43)
6. *Рахункова палата України*. Фінансовий аудит системи органів прокуратури: звіт про результати аудиту (консолідована фінансова та зведена бюджетна звітність Офісу Генерального прокурора за 2023 рік). 2024. URL: https://www.rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/42-3_2024/OPR_42-3_2024.pdf
7. Шестерняк М. М., Вовк С. Б. Особливості інституціоналізації державного фінансового контролю в світі. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*: матеріали XII Всеукр. наук.-практ. дистанц. конф. (м. Тернопіль, 15 груд. 2023 р.). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 54-58. URL: <http://surl.li/snhud>

Світлана Яцишин

к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Активне впровадження цифрових технологій змінює способи ведення бізнесу, фінансових операцій та бухгалтерського обліку, водночас підвищуючи ризики економічних порушень, зловживань, шахрайства, що потребує застосування більш складних підходів до їх виявлення та аналізу. У таких умовах особливої актуальності набуває дослідження трансформації економічної експертизи та використання ефективних методологій під впливом глобальної цифровізації.

Ефективні методики є основою для точного та надійного аналізу, що має вирішальне значення і під час судового розгляду. Вони забезпечують проведення судових економічних експертиз відповідно до встановлених стандартів і дозволяють отримувати достовірні результати, які можуть бути використані як доказова база. Це, у свою чергу, сприяє справедливості судового процесу та підвищує довіру всіх зацікавлених сторін до результатів експертних досліджень.

Сутність судової економічної експертизи потребує постійного дослідження та прогнозування, з огляду на стрімкий розвиток цифрової економіки та зростання економічних злочинів, пов'язаних із використанням сучасних інформаційних технологій. Особливої актуальності це питання набуває в умовах необхідності оцінки збитків, спричинених військовою агресією проти України. Така діяльність пов'язана з низкою складних завдань, зокрема збором і аналізом даних, точним розрахунком збитків, міждисциплінарною взаємодією, дотриманням етичних норм, а також забезпеченням прозорості. Вирішення цих питань є ключовим для створення ефективної методології, здатної забезпечити надання достовірних доказів у міжнародних судових інституціях та сприяти відшкодуванню завданих збитків.

Збільшення обсягів цифрових транзакцій у сучасному бізнес-середовищі потребує вдосконалення методів судової економічної експертизи, зокрема для детального аналізу електронних даних, відстеження фінансових потоків і виявлення нетипових операцій у сфері цифрових фінансів.

Водночас зростання складності кіберзагроз змушує експертів застосовувати сучасні підходи та інструменти для виявлення складних фінансових шахрайських схем, що реалізуються через цифрові канали. Додаткові виклики створює поширення криптовалют і технології блокчейн, які через свою анонімність та децентралізований характер вимагають від фахівців нових знань і навичок, зокрема у сфері аналізу транзакцій та розуміння особливостей функціонування таких цифрових активів.

Дослідження низки наукових джерел та практики судових економічних експертиз в умовах формування даних з використанням інформаційних технологій

дозволив узагальнити об'єкти ІТ середовища з окресленими характеристиками (рис. 1).

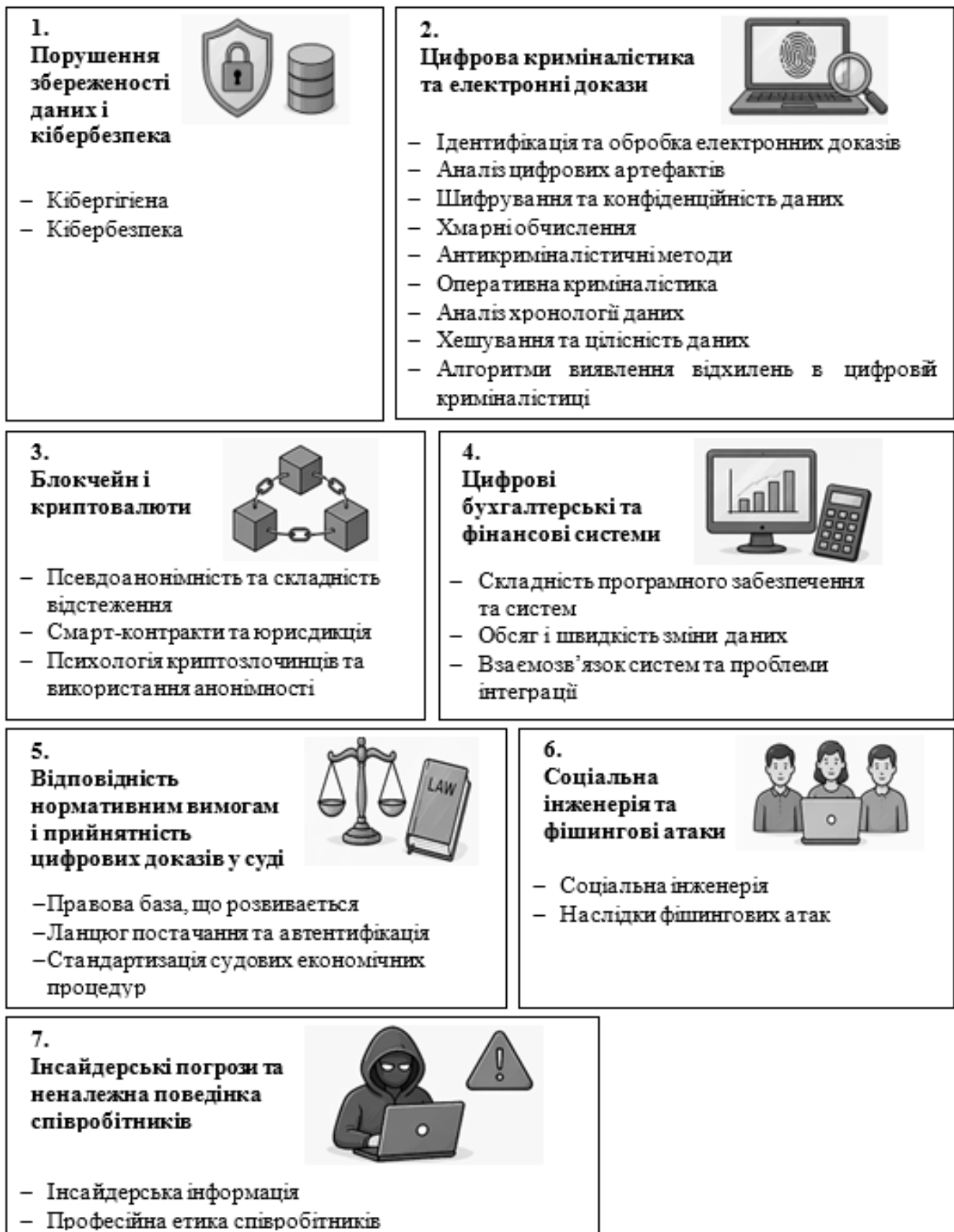

Рис. 1. Об'єкти ІТ середовища для судової економічної експертизи

Інформаційні технології суттєво трансформують сучасний бізнес, розширюючи можливості зберігання, обробки та аналізу великих обсягів даних. Це впливає і на судову економічну експертизу, зокрема на вимоги до професійних навичок експертів, організацію їхньої роботи, вибір методів і процес збору доказів. Таким чином, зараз сформувався окремий напрям експертної діяльності, який передбачає проведення досліджень із використанням спеціалізованих методів аналізу об'єктів, пов'язаних із інформаційними технологіями.

Різноманітність злочинів в інформаційному середовищі потребує застосування як традиційних методів судової експертизи – таких як зіставлення, сортування, фільтрація та аналіз запитів, – так і нових інструментів, здатних виявляти відхилення та шахрайські дії у цифровому фінансово-обліковому просторі й великих базах даних.

Водночас судова економічна експертиза має постійно адаптуватися до швидких змін у сфері інформаційних технологій. Зростання кількості економічних правопорушень, пов'язаних із ІТ-бізнес-процесами, зумовлює необхідність інтеграції сучасних методик та інструментів у практику експертних досліджень. Для ефективного вирішення завдань, пов'язаних із шифруванням, хмарними технологіями та протидією антикриміналістичним методам, важливими є безперервні дослідження, технологічний розвиток і тісна взаємодія між криміналістами, ІТ-спеціалістами, економістами, юристами, науковцями.

Запровадження інноваційних підходів дозволить підвищити ефективність дослідження обставин економічних злочинів в умовах цифровізації.

Список використаних джерел:

1. Авдєєва Г., Живуцька-Козловська Е. Проблеми використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві України та США. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 1 (30). С. 126-143. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.07
2. Дікань Л. В., Понікаров В. Д., Кожушко О. В. Судово-економічна експертиза: навчальний посібник. Х.: Вид ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2014. 432 с.
3. Горлачук О. А. Розвиток судової економічної експертизи в умовах глобалізації економічних відносин. *Інноваційна економіка*. 2023. № 4. С. 119-124. <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2022.4.16>
4. Федчишина В. Джерело інформації при проведенні судово-економічної експертизи з питань дотримання податкового законодавства. *Вісник НААУ*. 2026. № 1-2 (118). С. 57-63.
5. Філіпенко Н. Є. Інформаційні системи в судово-експертній діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2018. Том 18 (2018). С. 271-281 DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.31>

Електронне наукове видання

**ФІНАНСИ ТА ОБЛІК В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ
НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА БЕЗПЕКОВИХ РИЗИКІВ**

Збірник матеріалів

**II Всеукраїнської науково-практичної конференції
студентів і молодих вчених
м. Тернопіль, 6 травня 2026 р.**

Частина 1